[illegible]

શા [illegible] ના [illegible]

સંક્ષેપ

શાહનામું.

શાએરાંન શાએર ફેરદઉસીના શાહનામા
માહેલાં મુખ્ય દાસ્તાંનો

(૨૧ ચીત્રો સાથ)

રચનાર અને પ્રગટ કરનાર:

ડી. એન. પટેલ, જી. બી વી. સી.

'ન ગુઈ કે આતશ પરસ્તા બૂદંન્દ,
પરસ્તંદ એ પાક. યઝદાં બૂદન્દ.'

અર્થ:–એમ ના કહો કે એ લોક (પારસીઓ) આતશપરસ્ત હતા,
પણ તેઓ પાક યઝદાંનને માનનારા હતા

કિમત રૂ. ૩

મુંબઈ.

યઝદજરદી ૧૨૮૫. ઈ૦ સ૦ ૧૯૧૫.

રચનાર અને પ્રગટ કરનાર,
ડી. એન. પટેલ.
મુકામઃ—એડવર્ડ બીલડીંગ, ફોરાસ રોડ, મુંબઇ.

ધી ફોર્ટ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમા, માણેકજી જીવણજી તવરીઆએ છાપ્યુ છે
નં० ૧) પારસી બજાર સ્ટ્રીટ, કોટ, મુબઈ

અમર કિતાબ શાહનામાનો લખનાર.

શાયરાન શાએર ફરદઉસી તુસી

પારસી કોમના પહેલવાનોની કિર્તિનો ગાનાર

અર્પણ

આફ્રિન ઓ રોશન રવાંન ફેરદઉસી.

ઇરાન સરજમીનનો ચિતાર આપનાર,
ઇરાની શહેનશાહતની કથા ચિતારનાર
ઇરાની પેહલવાનોની ખુબી ગાનાર,
ઇરાની જગોનુ રગીન બયાન કરનાર

ઓ પાકજાદ ફેરદઉસી,

અમર શાહનામા

કિતાબ રચી મારી પારસી કોમની કિરતી દિપાવનાર

ઓ રોશનઝમીર.

દરૂદ સદહજાર તારી તુરબત ઉપર ઓ

શાએરાંન શાએર ફેરદઉસી.

તારા અશો ફરોહર ઉપર આફ્રિન પહડી આ ખાકસાર પોતાનુ

સક્ષેપ શાહનામુ

તારી યાદમા અર્પણ કરે છે.

સંક્ષેપ-શાહનામું.

મુખ્ય દાસ્તાંનોનુ સાંકળિયુ.

તસવીરોની ટીપ.

દોરે-ફાંની.

જમાનાની રેલ માહે ધસડાઇ જગત,
થયા તાનમે ફૂલ તનાઈ જપત
ગયા શાહોના કાહા તાજો-તખત,
ગયા કિયાનીઓનો કહા તે વખત
ગયા કાહા પ્યારા દિલાવર સવાર,
ગયા કાહા યાગાનો જગ આશ્કાર
ગયા કાહા હકીમા ભરમ જાણુકાર,
ગયા કાહા તવારીખનવેશ યાદગાર.
ગઇ કાહા કોમળ પરી નાજનિન,
સરોદે મનોહર માહેજબિન.
ગયા કહા તે કિર્તી ભગલા મહાન,
ગયા કહા જે લડતા સિહની સમાન
સુતા જઈ તે સઘળા મળી ખાકમા
બિછાના થયા મીટી-એ-પાકમા
સિવા જેણે નેકી કિધુ ના કંઇ,
ભલો તે સિવા કોઇ આલમમા નહી

*　　*　　*

ઉમર બાદ ગમાવી ફરી બાદ તરંગ
ગયા છોડી સરવે સાથીઓ સંગ
જગે તુબી દુનિયા તજી એક દન
આ ફાની નથી તારૂ કાયમ વતન.
નખત રંગ રાગે કિધા બહુ પસાર
ત દાહડા ગેલા [illegible] ગેરહેગાર
ગયા ફુલ જવાની ને જોબનના દન,
દિસે આજ ડાળા ધુરકતુ કફન
અરે ધન જોબન ફરી નહી ફરે,
જવાની ઉતરતાજ જોબન મર
ગુલ ને ગૂલાબો કરમાઈ ગયા.
જંગલી ધતુરા ફુલાઇ રહ્યા
દાનાવો થાયા જમાનાથી દૂર,
જીવતા જગતમ રહ્યા બેશહુર
ભલા ભાઇ ના કર તુ દોડધામ.
પલકમા જવુ છોડી છે આ મુકામ

કરતા.

" I expect to pass through this world but once. If therefore, there be any kindnees I can show, or any good thing I can do to any fellow-Human Being, let me do it NOW for I shall not pass this way again."

OMAR KHAYAM.

[illegible]

શાહનામાના સંગીત દાસ્તાંનો.

તેની શરૂઆત અને પહેલની હકિકત.

(મારો અટાર વરશનો ઉપર ટપકેનો ઇન્તેખાબ)

શાહનામાના દાસ્તાનો સાભળવાનો શોખ પારસીઓને આજ વરશો આગમચનો હતો આગળા વખતમા એ દાસ્તાનો આજની કાંની કાઇ જાહેર દિવાનખાનામા થતાં ન હતા, પણુ પાચ પચીસની મજલીસ પવન ચક્કીના મેદાન મધે મીશાવેની " સાદરી-ફ્રાનસ " વાળી " કલબ " આગળ મળતી હતી, અને ત્યા શાહનામા કે બરજોનામા વચાતા હતા કેટલીક વાર એવા મેળાવડાઓ રાતને સમે કોટના મેદાન તરફ આવેલા પેશા જાણીતા બીખા બેહરાગના કુવા આગળ થતા હતા, અને તે પ્રસગે વચાતા દાસ્તાનો સાભળવા જરથોસ્તીઓ ભેગા મળતા હતા દાસ્તાંન વાચનાર જમીન ઉપર બેસી બતીના ઉજાસ વચ મુનનદ અને રાગડા કાહડી ચોપડી વાચતો, અને સાભળનારાઓ તે અતી ઘણુ ધ્યાનથી સાભળતા ઇરાનીઓની ફતેહના અહેવાલો સાભળી તેઓ શાબાસ! શાબાસ! એવા હર્ખભર્યાં અવાજો કાહડતા, અને તુરાનીઓની જીતના અહેવાલો જયારે વચાતા, ત્યારે તુરાનીઓને તેઓ "ચોપરી કાહડતા હતા "

મરહુમ મી૦ કેખશરૂ કાબરાજીએ આગલા વખતમા વંચાતા કિયાંની કીસ્સાનાં વાંચણુ પ્રસગે બનેલા બનાવની આપેલી યાદ.

બીખા બેહરાંમના કુવા ઉપર વચાતા એવા વાચનો પ્રસગે એક રમુજી બનાવ બનેલો, મરહુમ મી૦ કેખશરૂ નવરોજજી કાબરાજીએ મારા પેહલા વાચન પ્રસગે, પ્રમુખપદ ઉપરથી જણુાવ્યા હતો તે બયાન એ હતો, કે મજકુર કુવા ઉપર એક વખત રાતને સમે વાચન સાભળવા કેટલાક પારસીઓ ભેગા મલ્યા હતા, તેમા કેટલાકો કુવાની આસપાસ અને કેટલાકો કુવાની પાળ ઉપર બેઠા હતા એક વખતે ત્યા ઇરાન અને તુરાન વચ્ચે થતી લડાઇનો જુસ્સાદાર અહેવાલ વચાતો હતો એતેફાક ઇરાનીઓની હાર થવાનુ બયાન વચાવા લાગ્યુ. પણુ વાંચનમા સમાયલી વીગત પુરી થાય તે આગમચ કુવાની પાળ ઉપર બેઠલા મીજલસીઓ માથી એક જને તુરાનીઓ ઉપર ખીજવાઇ જઈ ઇરાનીઓ તરફથી બુમ પાડી કે—" માર એને." આ " માર " શબ્દ પુકારનાર પારસી એટલો તો જોસમા આવી ગયો હતો, કે તે પોતે કુવાની પાળ ઉપર બેઠેલો હતો તેનુ પણુ તેને ધ્યાન રહ્યુ નહી, અને " માર " શબ્દ બોલતાં જ તેણે પોતાનુ સમતોલપણુ ખોઇ દીધુ, અને તેજ વખતે તે કુવામા પડયો, પણુ તુરતજ તેને બચાવી લેવામા આવ્યો હતો.

પચાશ વરશ ઉપર કિયાંની કીસ્સાઓ કેમ અને કેવી રીતે વંચાતા હતા.

આગળના વખતમા પારસી કોમના કિયાની પેહલવાનોના દાસ્તાંનો એવી રીતે મેદાનો અને વરોમા વંચાતા હતા પારસી ગ્રહસ્થો તેમજ બાનુઓ એવા વાચણો ઉલટથી સાંભળતાં હતાં અફ્રાસીયાબના ભાઈ કસેવજના ફીતુરી કરતુકના ઘાતકી બ્યાનો સાભળી બાનુઓ કમકમી ગાલો દેતા કે —"તુ મરે રે નકી મુવા!" વિગેરે વિગેરે. તેમજ રૂસતમની દીલાવરીની હકીકત સાભળી તેઓ શાબાસીના ઉદગારો જાહેર કરતા હતા કિયાની પેહલવાનોની કીરતીની હેકાયતમા બરજો નામા, સ્યાવક્ષનામા અને બીજા એવા પુસ્તકો વંચાતા હતા, અને જે લોકોને ત્યા તેવી કીતાબોનો સંગ્રહ રહેતો હતો, તેઓ તે કીતાબો વાચવા માટે ભાડે આપતા હતા, એમ પણ જણાયુ છે કિયાની પેહલવાનોના દાસ્તનોના વાચણો લગભગ પચાસ વરશ આગમચ અને તે પછીના વખતમા એવી રીતે વંચાતા હતા. તે જમાનો આજે રહ્યો નથી

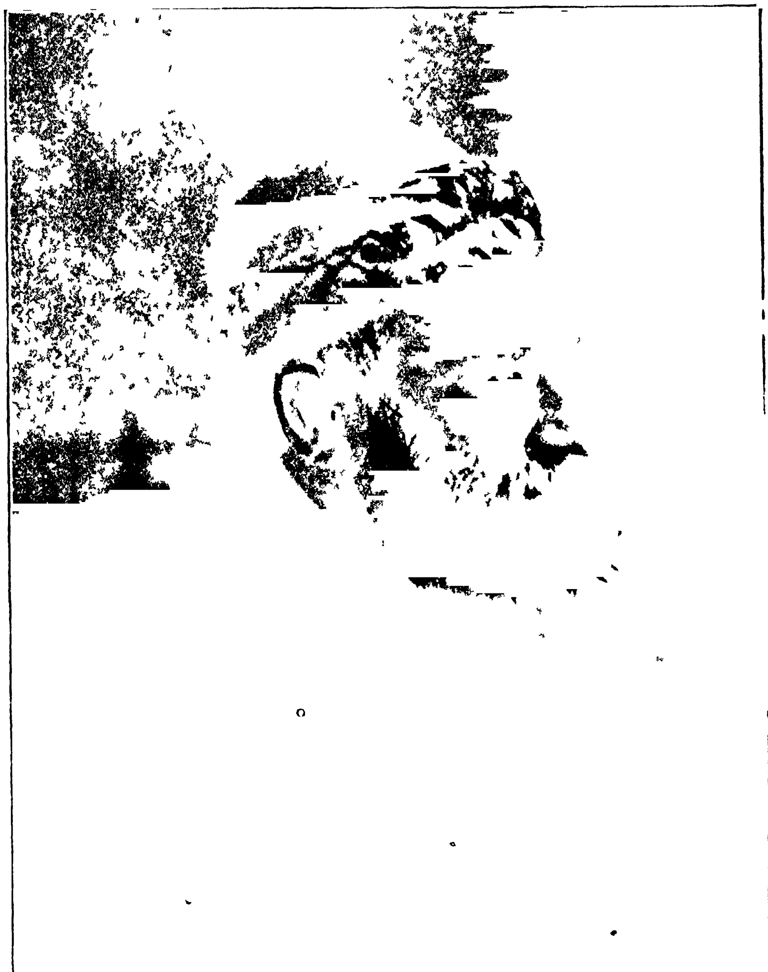
મરહુમ મનસુખ કિયાંની કીસ્સાઓ કેવી રીતે વાંચતા હતા.

વખત કાઇ કોઇને માટે થોભતો નથી. તેની ભરતીના રોહમા જે કાઈ આવે છે, તે સઘળુ ધસડાઈ જાય છે તેજ પ્રમાણે પારસી કોમના કિયાની નીયાગાનોના દાસ્તાનો વાચવાની તે રીત, વખતના વેહવા સાથ બદલાતી ગઇ થોડાક વરશો વહી ગયા બાદ, મરહુમ મનસુખે એ વાચણો પારસી કોમ આગળ વાચવા માટે બાહાર પડયા હતા કોઇ વાર ક૦ ડા૦ હોલનમા, તો કોઈ વાર અન્જુમનના આતશ બેહરામમા તે વાચણો વંચાતા હતાં મરહુમ મનસુખની વાચણ વાચવાની રીત જુદી જ હતી તેવણ શાહનામા માહેલી ફારસી બેતો પેહલા ફારસી ભાષામા વાચી જતા, અને ત્યાર પછી તે ફારસી બેતોનો તરજુમો કરી સંભળાવતા હતા મનસુખના શાહનામાના દાસ્તાનો એવી રીતે તે વખતે જાહેરમા વંચાતા હતા

શમ્સ-ઉલ-ઓલમા ડા૦ જીવનજી જમશેદજી મોદીની વાંચણો વાંચવાની રીત.

શાહનામાના દાસ્તાનો વાચવાની એ રીતમા પણ વખત જતા ફેરફાર થયો. ઇ૦ સ૦ ૧૮૯૦ ના સાલમા એક બીજા સાહેબે કિયાની દાસ્તાનો વાચવાની શરૂઆત કીધી તે શરૂઆત કરનાર એરવદ જીવનજી જમશેદજી મોદી (આજે શમ્સ-ઉલ-ઓલમા ડા૦ જી૦ જ૦ મોદી ; હતા તેવણે જાહેરમા પેહલુ દાસ્તાન ઇ૦ સ૦ ૧૮૯૦ ના સાલના સેપટેમ્બર માસમા આપ્યુ હતુ ડા૦ જી૦ જ૦ મોદીએ દાસ્તાનો વાચવાની આગલી

શાહનામાના સંગીત વંચાણના આદ્યા મદદગાર સ્નેહી.

મરહુમ મી૦ કેખુશરૂ નવરોજજી કાબરાજી.

રીતમા કાઇંક નવો ફેરફાર કીધો હતો ડા૦ જીવનજી મોદી પોતાના દાસ્તાનો તવારીખ અને અવસ્તાની શાહદત સીકે રજુ કરતા હતા વાચણો માટે એ ઘણોજ અગત્યનો સુધારો હતો વળી પોતાના દાસ્તાનોની વચ્ચે ફીરદોસીની શાએરીને આધારે ડા૦ મોદી ગુજરાતી બેતો પણ વાચતા હતા કિયાની કીસ્સાના વાચણો જાહેરમા રજુ કરવાની આ રીત, બેશક આગલી રીત કરતા વધારે આવકારદાયક હતી

શાહનામાનો દુકાળ! એકબી સચીત્ર શાહનામુ પારસી જબાંનમાં આજેબી કયાં છે?

પારસી ન્યાગાનોના દાસ્તાનોની તવારીખ રૂપી નોધ ફક્ત એકજ પુસ્તકમા નોધાયલી છે, અને તે પુસ્તક શાએરાન શાએર ફીરદોસીએ લખેલુ જગ આસકાર પુસ્તક શાહનામુ છે. ફીરદોસીના શાહનામાના જો કે અનેક ઇગ્રેજ વિદ્વાનોએ ઇગ્રેજી જબાનમા તરજુમા કરેલા છે, પણ પારસી કોમને માટે તે વખતે એકબી શાહનામુ પારસી જબાનમા છપાઇ બહાર પડયુ નહી હતુ. એકજ શાહનામુ મુખ્તેસર શાહનામાને નામે મરહુમ મોબેદ ફરદુનજી મરજબાને પ્રગટ કીધેલુ મારા જોવામા આવ્યું હતુ કેટલાક ગણત્રીના સાહેબો પાસ શાહનામાની હાથની લખેલી ગુજરાતી નકલો હતી, પણ એકબી નકલ ગુજરાતી લીપીમા છાપેલી જણાઈ ન હોતી મરહુમ મોબેદ ફરદુનજીવાલુ શાહનામુ ગદ્ય (prose) મા છપાયલુ હતુ, અને તેમા શાહનામા મધે સમાયલા બનાવોનો 'મુખ્તેસર' સાર આપેલો હોવાથી જ "મુખ્તેસર શાહનામુ' એવુ નામ તે કેતાબને આપ્યુ હતુ મરજબાનવાલા શાહનામા ઉપરાત બીજુ એક ઉમદા અને દલદાર શાહનામુ આ અદના લખનારના મુરબ્બી મરહુમ શેઠ નવરોજજી નાનાભાઇ પાસ હતુ, જેમને કિયાની નીયાગાનોના કિસ્સાના દફતર વાચવાનો અને જાળવી રાખવાનો અતિશય શોખ હોવાને લીધે, એક મોટુ દફતરખાનુ મરહુમે બનાવ્યુ હતુ, જે માહેલા ઘણાક પુસ્તકો વાચવા માટે લેઇ જનારાઓએ પાછા ફેરવ્યા નહી, અને જે બાકી રેહા હતા તે પાછળથી નેટીવ જનરલ લાઇબ્રેરીને આ અદના લખનારે ભેટ આપ્યા, કે જેથી ત્યા તે વધારે સારી રીતે જલવાઇ રહે મજકુર શાહનામાની અદર સુનેરી અને રગીન સીહાઇથી હાથે રગેલા લગભગ ચાલીસ ઉપર દીલચસ્પ પીકચરો હતા હું જયારે નાહનો હતો ત્યારે એ ચીત્રો હમેશ જોયા કરતો હતો ઘણી નાહની ઉમરથી એ શાહનામુ વાચવાનો મને શોખ લાગ્યો હતો. એ શાહનામુ ચોકસ સજોગ વચ્ચે અલોપ થયુ હતુ. એ રીતે ગુજરાતી જબાનમા વાચવા લાએક શાહનામાનો ગોયા તે વખત દુકાળ હતો, અને વાચનારને તે કીતાબ મેળવવો મુસ્કીલ થઈ પડતી હતી

શાહનામાના દુકાળ પછી તેનો સુકાળ. ઉપરા સાપરી પ્રગટ થયલાં શાહનામાં.

હુ જરા આડો જતો હોઉ તો માફ કરવી મારૂ કેહવું એ છે, કે શાહનામાનુ એકપી ધરખમ પારસી ગુજરાતી પુસ્તક છેલ્લા દાએકા આગમચ પારસી કોમની સેવામા રજુ કરવાનુ કોઈપી હમદીન લેખકને સુજયુ નહી હતું. મરજબાંનવાલુ મુખ્તેસર પુસ્તક પ્રગટ થયા બાદ, મરહુમ મનસુખે શાહનામાના મુખ્ય બનાવો (episodes) બેતબાજીમા રચી તેને નાહના નાહના ભાગમા રૂ ૧।।) ની કિંમતે વેચવા પ્રગટ કીધા હતા, જેના થોડાજ ભાગો પ્રગટ થઇ રહી ગયા હતા. ત્યાર પછી લગભગ પચીસ વરસ વિત્યા બાદ, પારસી સાહિત્યની વાતાવરણમા કાઇક ચમતકારીક ફેરફાર થવા માડયો. તે ફેરફાર જેટલો આવકારદાયક હતો, તેટલોજ અચણુચ હતો તે ફેરફાર એ હતો, કે નાયબ દસ્તુર મીનોચેહર દસ્તુર જામાસ્પજીએ ફીરદોસીના શાહનામાના તરજુમા પારસી-ગુજરાતી જબાનમા, જુદા જુદા ભાગોમા પ્રગટ કરવા ઇ૦ સ૦ ૧૯૧૧ ના સાલમા શરૂઆત કીધી. આ શરૂઆત થયા પછી ઇ૦ સ૦ ૧૯૧૪ મા મેસર્સ કુટાર બિરાદરોએ ફીરદોસીના શાહનામાનો તરજુમો જુદા જુદા ભાગોમા પ્રગટ કરવાનુ કામ શરૂ કીધુ કુટાર બિરાદરોની પછાડે તુરતજ એક ઇરાની જરથોસ્તીએ ફારસી જબાનમા ફારસી હરફે એક શાહનામુ પ્રગટ કીધુ. શાહનામાના બાબમા પ્રગટી નીકળેલી આ સબળી ચલવલ જેટલી વાચક વરગ માટે અગત્યની હતી, તેટલીજ તે અચણુચ હતી. પણ રહી રહીને છેલ્લા દસ સાલમાજ એ ચળવળ કેમ ઉભરી નિકળી?

શાહનામાના કિર્તન કરવાની રીત મને કેવી રીતે સુજ પડી.

શાહનામાના ડા૦ મોદીના દાસ્તાંનો હુ કોઇક વાર સાભળતો હતો તે દાસ્તાનો સાંભળ્યા પછી એવા દાસ્તાનો જનદુરમા કોઇ નવી રૂઢીએ રજુ કરવાની મને ચટપટ થવા લાગી. મને એવુ લાગ્યુ કે એક વાચણુ એક વખત જાહેરમા વચાયા પછી, સાભળનારાઓ તે ફરી ફરી સાભળે, એવી કોઇ રીતે એ દાસ્તાનો પારસી કોમ આગળ રજુ થવા જોઇએ. કે જેથી નાહના અને મોટાઓના જીગરમા પોતાના નીયાગાનોની કિર્તીના પરાક્રમની યાદ તાજી રહે, અને એક વાર સાભળેલુ દાસ્તાનબી ફરી ફરી સાભળવાનુ દિલ થાય હુ એવા વિચારમા હતો, તેવામા મારો એક દક્ષણી-મરાઠા મીત્ર, જેની સાથ હુ દેશી ગાયણુ કળાની "પ્રેકટીસ" કરતો હતો, તે ગણપતીના નેહવારો ઉપર, ઠાકોરદ્વારના રસ્તા ઉપર આવેલા એક હિન્દુ મંદીરમાં થનારી કથાનુ શ્રવણુ કરવા, અને તેમા ગવાતુ સગીત, મને સભળાવવા લઇ ગયો. આ કથાનુ

શ્રવણુ કીધા પછી મને લાગ્યુ, કે શાહનામાંના દાસ્તાનો, હિન્દુ મંદીરમાં સાંભળેલી કથા પ્રમાણે જો પારસી કોમ આગળ રજુ થાય, તો બેશક તે પારસીઓને વધારે પસંદ પડે. આ વિચાર અને ખ્યાલની ધુનમા, આ અદના લખનારે પ્રથમ રૂસતમ અને સોહરાબના દાસ્તાનને કાઇકિ નવા રૂપમા રચવાની ઇ૦ સ૦ ૧૮૯૫ ના સાલમા તજવીજ કીધી દાસ્તાંન જો રચવું તો ફીરદોસીના શાહનામાની ઢબ ઉપર જ તે રચવું, અને તેજ ઢબ ઉપર તેને રજુ કરવું, એમ મારો વિચાર મે નક્કી કીધો.

પેહલા તો ફીરદોસીના શાહનામાની બેતબાજીના વજન પ્રમાણે બેત રચવાની મને મુશ્કેલી પડી. મારા મરહુમ મીત્ર ખુરશેદજી મેરવાનજી બાલીવાલા, જેનણુ 'રોશન' ના તખલ્લુસ હેઠળ શાએરી કરતા હતા, તેનણે "મસનવીની" બેતના વજનની તખ્તી, તેમજ "લઘુ અને ગુરૂ" શબ્દોના ઉપયોગ વીશે મને સમજણ આપી, મારી તે મુસ્કેલી દુર કીધી એ રીતે રૂસતમ અને સોહરાબનુ દાસ્તાન મસનવી અને સંગીત સાથ મે રચવા માડ્યુ, તે રચાવા લાગ્યુ, અને અતે તે રચાઇ રહ્યુ

સંગીતના જાણુકાર મરહુમ મી૦ કેખશરૂ કાબરાજી મારાં પેહલ્લાં વાંચનના પ્રમુખ.

હવે અ દાસ્તાન જાહેરમા કેમ રજુ કરવુ, તે સવાલ મારા મનમા ઉભો થયો. મારા મીત્ર મરહુમ ડા૦ હોરમસજી કુ૦ તવરીઆ જેનણુ મારા સંગીતના એક વખાણુ-નાર હતા, તેનણે 'એ વાચણુ (Recital) જાહેરમા મુકાવુ જોઇએ," એમ ભાર મુકી મને કહ્યુ મીત્ર તવરીઆની એ સુચના અમલમા મુકવા એકજ કારણે મે ના પાડી. સબબ એ હતો, કે દેશી સંગીત વિદ્યાના મારા અભ્યાસની શરૂઆત મરહુમ મી૦ કેખુશરો કાબરાજીની બાહેધરી હેઠળ વરસો આગમચ મે શરૂ કીધી હતી, અને ડા૦ તવરીઆની સુચના પ્રમાણે, રૂસતમ સોહરાબનુ સંગીત વાંચણુ જાહેરમા રજુ કરતા જો મારૂ સંગીત નિષ્ફળ જાએ, તો રાસ્ત ગોફતારના અધિપતિ મી૦ કાબરાજીની સખત નુકતે-ચીનીનો હુ ભોગ થઇ પડું એ મારી દલીલ ડા૦ તવરીઆના ધ્યાનમા ઉતરી નહીં, અને મને ખાતરી આપી કે "મારૂ સંગીત જરાબી નિષ્ફળ જવાનો સંભવ નથી. મારે એ વાચણુ જાહેરમા કરવુ જ જોઇએ, અને એ વાચણુ ફતેહમંદ નિવડવુ જ જોઇએ, એવુ મરહુમે ખાત્રી પુર્વક માની લીધુ વાચણુને લગતી સઘળી ગોઠવણો એ મારા મરહુમ મીત્રેએ જ કીધી, અને અંતે એ વાંચણુ તા૦ ૨૨ મી આગસ્ટ ૧૮૯૭ અને રવીવારને દાહડે સાંજના, ફરામજી કાવસજી હોલમાં, એક ખાસ મેળાવડા આગળ રજુ કરવાનુ નક્કી કીધું સઘળી સામગ્રી તૈયાર થયા પછી, મીજલસના પ્રમુખ તરીકે મને અનેક નામ સુચવાયાં, પણ મને કોઇ

એવા પ્રમુખની જરૂર જણાઇ, કે જે સગીત સમજી તેની કદર બુજી શકે મરહુમ મી૦ કેખુશરૂને પ્રમુખ તરીકે બોલાવવા સીવાય મારે છુટકો હતો જ નહી, કેમકે સગીત જેવી બાબતનુ ટોળ કરવા માટે તેવણુ કરતા વધારે લાયક પારસી મને બીજો કોઇ જણાયો નહી હુ મરહુમ મી૦ કાબરાજીને મળવા ગયો વાચણને લગતા સગીતની તમામ હકિકત તેવણુને મે જણાવી દીધી, અને મારા વાચણ પ્રસગે પ્રમુખ થવા માટે મે તેવણુને જણાવ્યુ રૂસતમ સોહરાબનુ વાચણ તમામ સગીતમા રજુ થશે, અને તેમા લગભગ ૫૦ ગાયન હુ ગાનાર છુ, એમ સાભળતાજ મરહુમ હસી પડયા, અને બોલ્યા કે “ પચાસ ગાયન તમે એકલા ગાશો કે ? અને પચાસ ગાયન ગાતા તમુને કેટલા કલાક થશે તેનુ કઇ ધ્યાન છે ? અને આખુ વાચણ કેટલા કલાક ચાલશે, તેનો કઇ વિચાર કીધોછ ?” મે કેટલીક બાબતનો ખુલાસો કીધો, અને કેટલીક મરહુમની સુચનાનો સ્વીકાર કીધા પછી, અતે મરહુમે કહ્યુ, “હુ તમુને લખી જણાવીશ ”

સગીત વાચણની મારી આ પેહલ મરહુમે તેજ વખતે પસદ કીધી, અને પાછળથી મારા સગીત વાચણો (જે પાછળથી કીરતનને નામે જણાવા લાગ્યા, તે) ને હમેશ મરહુમ ઉત્તેજન આપતા રહ્યા હતા એટલુજ નહી, પણ પાછળથી મારા બીજા વાચણોમા મરહુમે અનેક વાર પ્રમુખ તરીકે હાજર થવાનુ ચાલુ રાખ્યુ હતુ રૂસતમ સોહરાબના કીરતનની ફત્તેહ માટે મરહુમ ઘણા ઇતેજાર હતા હુ એકલો પચાસ ગાયન એકકી વખતે બેતબાજી ઉપરાત ગાઈ શકીશ કે નહી, તે માટે તેવણ ઘણાજ શકમદ હતા અતે મરહુમે નિચલો પત્ર મારી ઉપર જવાબ તરીકે મોકલ્યો

Colaba, 6th August—97

My dear Dhunjibhai,

The afternoon of Sunday the 22nd will suit me, and I agree to your proposal to hold your recital that after noon at the F C Institute

Don't you think 50 songs to be too large a number to be sung at one recital ? I am afraid it will be a great strain on the Parsi children who are to assist you

Yours sincerely,

Kaikhosrou N Kabraji

અંતે રૂસતમ સોહરાબનુ પેહલુ સગીત વાચણ બાવીસમી આગસ્ટે મરહુમના પ્રમુખપદ હેઠળ રજુ થયુ. પ્રમુખપદ ઉપરથી મરહુમે જે વિચારો એ કીરતન વિષે દર્શાવ્યા, તે પાછલા સફાઓ ઉપર વાંચનાર જોઈ શકશે આ સગીત વાચણો અપાયા

પછી જ અનરેની જ્ઞાન પ્રસારક મંડળી તરફથી, સંગીત વિદ્યા ઉપર જાહેર ભાષાણો આપવાની મને ફરમાસ થવે, લગભગ દોઢ ડજન ભાષાણો સંગીત વિદ્યા ઉપર જ્ઞાન પ્રસારક મંડળી તરફથી મે આપ્યા હતા

મારાં સંગીત વાંચણ પર પડેલાં થોડાંક ચુઠણાં.

મારી ગણત્રી ખરી પડી. વાંચણમા સમાએલુ સગીત મારા ધારવા પ્રમાણે એટલુ ખેચાંણકારક થઈ પડયુ, કે એક વાર સાભળી ગયલા સજ્જનો ફરી ફરી આવતા હતા, અને ફ્રા૦ કા૦ હોલમા જગ્યા મેળવવા માટે કેટલાકો સાડા સાત વાગ્યાથી આવી બેઠક રોકતાં હતા. મારા વાચણો શરૂ થયા એટલે તે વારવાર થતા રેહ્યાં, અને તે ફરી ફરી રજુ કરવા માટે જાહેર છાપા મારફતે લોક લાગણી રજુ થવા લાગી. લોક લાગણીને અનુસરી નવા નવા વાચણો રચાઇને રજુ થતા ગયા સઘળા વાચણોમા મોટો ભાગ સગીતનો હતો, અને તે ગાવા માટે વાજીત્રો તરીકે સારગી અને તબલા સાથ ચગનો જમાવ કીધો હતો, અને તે ઉપરાત ઑરગનને સાથે રાખ્યુ હતુ પાછળથી ખરચમા ઘટાડો કરવા ચગ પડતો મુકવો પડયો હતો. ત્યાર પછી સારગી ઉપર લોકોની કમપસંદગી ઉતરી, એટલે સારગી જેવું એક ઉમદા વાજીત્ર પાછલથી મને કાહડી નાખવુ પડયુ હતુ ફકત ઑરગન અને તબલાથી જ મારા સગીત વાચણો થતા રહ્યા એવામા મુબઇની જરથોસ્તી ધરમ ઉપર એતેકાદ વધરાવનારી મંડળી તરફથી સંગીત વાચણો રજુ કરવાની મને ફરમાસ થઇ. અનેકાદ મંડળના એક આગેવાન ગૃહસ્થે મને અરજ કીધી કે— “મારા વાચણો સગીત સાથે રજુ થાય છે, પણ તે “સેમી-રીલીજીઅસ” તરીકે ગણાતાં હોવાથી, વાચણોમા તબલાનો ઉપયોગ મારે કરવો નહી, અને ફકત ઑરગન સાથેજ કામ લેવુ.” એતેકાદવાલા સાહેબો ચોખ્ખા જુના વિચારવાલા હતા એમ હુ જાણતો હતો, એટલે મે તેમના વિચારને માન આપી તબલાને પણ રૂખસદ આપી, એટલે ફકત ઑરગન સીવાય સગીત માટે બીજુ એકબી વાજીત્ર રહ્યુ નહી. એ રીતે રફતે રફતે સંગીત સાથ વગાડવાના વાજીત્રો એક પછી એક ઓછા થતા ગયાં. એ મારી મોટી દલગીરી હતી. પણ બીજા હાથ ઉપર વાચનો માટે ખરચ પુરો પાડનારાઓને તે ભારી પડતુ હોવાને લીધે, તેમજ લોક લાગણીને માન આપી મને તે વાજીત્રો પડતા મુકવા પડયા હતા અને આજ સુધી તેમ ચાલુ રેહ્યુ છે છતા તેના ઉપર પડેલા અગણીત ચુઠણાંની યાદ આજ સુધી મને દલગીરી સાથ યાદ રહી ગઈ છે

ફીરદોસીનું શાહનામું કેમ વંચાય છે.

માંરા સગીત વાચણોમાં સમાવેશ કરેલી “મસનવી” (બેતબાજી) વાચણ દરમ્યાન મારે

કેવી રીતે રજુ કરવી, તેનો હવે મને વિચાર પડયો. ફીરદોસીના શાહનામા માહેલી બેત ઇરાંનીએ । અસલ કેમ ગાતા હતા, તેનો ખ્યાલ મને કોઇએ મી આપી શકયુ નહી ઘણીક પુછપરછ કીધા પછી મને એવી ખબર એક ઇસ્લામી મીત્ર તરફથી મળી, કે જેલ રોડ ઉપર આવેલી મગોલ લોકોની મસજીદમા એક મોગલ ફીરદોસીનુ શાહનામુ કોઇ કોઇ વખતે વાંચે છે, તેને સાંભળવાથી શાહનામુ કેમ વચાય છે, તેનો મને કાઇક ખ્યાલ મળશે. આ મગોલને સાભળવાની એક તક મને અતે લેવી પડી, અને તેને શાહનામુ વાચતા સાભળી, મે તેની બેત ગાવાની રીતની કાઇક નકલ કરવાનો ઠરાવ કીધો જે રીતે સુર ખેચી તે મગોલ ગાતો હતો, તે રીતે હુ અગરજે પારસી મજલીસમા પારસી બેત ગાવા માડુ, તો પારસીઓને તે પસદ પડશે કે નહી, તેના હુ વિચારમાં પડયો હુ બીલકુલ ડામાડોળ હાલતમા આવી પડયો. રૂસતમ સોહરાબનુ સગીત વાચણુ જે દીવસે મે પેહલુ રજુ કીધુ, તે દીવસની સાજ સુધી કેવી રીતે એ બેતબાજી ગાવી તેના કાઇબી સેવટ ઉપર હુ આવ્યો નહી હતો. પ્રમુખ મી० કાબરાજીએ વાચણ શરૂ કરવાની ફરમાસ કીધી ત્યા સુધી, પેલા ઇરાની મગોલની ઢબે શાહનામાની બેત ગાવાની મારી હિમત થઇ નહી, કેમકે મને એક જ ખ્યાલ આવતો હતો કે—"રખે મગોલને મોતે (પેહલી જ શરૂઆતમા) મરવુ થાય"

પણુ બેત રજુ કીધા વગર છુટક હતો જ નહી. લગભગ ૮૦૦) બેત મને રજુ કરવાના હતા. એ બેત યા તો મારે "બાલવા" યા તો ઇરાની મગોલની ઢબે 'ગાવા બેમાથી એક રસ્તે ઉતરવાનો હુ વિચાર કરતો હતો, તેવામા પ્રમુખે વાચણુ શરૂ કરવાની મને ફરમાસ કીધી. તુરતજ હુ તખતા ઉપર ચહડયો, અને કાઇબી નક્કી ઠરાવ કીધા વગર, મારી વાચણુની પોડી ઉઘાડી તેમા લખેલી બેતબાજી ઉપર મે નજર કીધી. એકજ ઉડો દમ ભરી શરૂ કરવા આગમચ મે વિચાર કીધો, કે "ગાવુ કે બોલવુ" વાચક રસીક, જે મજલીસ તે વખતે મળી હતી, તે મજલીસનો મહીમા જોતા મારી હાલત ખરેખર દયાને પાત્ર હતી મગોલની ઢબે ગાતા રખે મીજલસમા મારી હસી થાય, અને જે ભલી નેમથી વાચણુ કરવાનુ કામ મે માથે લીધુ હતુ, તેની શરૂઆતમા જ ફેકરી થાય, એ વિચારથી જ હુ ડર ખાઇ ગયો હતો. અતે એ સઘળી ચટપટ એક પળમા મારા મનમાથી પસાર થઇ ગઇ, અને બીજી પળે ઇરાની મગોલની ઢબે મે તે બેતબાજી લલકારવા માડી. વાચણુ પછી મે જાણ્યુ, કે ઇરાની મગોલની શાહનામા વાચવાની જે મે કાઇક નકલ કરી હતી, તે પારસી સાભળનારાઓની પસદગી પામી હતી. આજ સુધી તેજ રીતે બેતબાજી ગાવી મે ચાલુ રાખી છે ઘણાંકા 'મગોલને મોતે' મરે છે, પણુ મારા બાબમા તેમ થયુ નથી, કેમકે મગોલની નકલ કરવા છતા, હુ આજ સુધી વાચણો કરવા માટે જીવતો રહ્યો છુ,

જે માટે તે મદદગારના હું શુકર અદા કરૂં છું.

મદદગારોની ભલી યાદમાં.

મે હિંન્દુ કિરતનો સાભળી તેમની નકળ કરી હતી, માટે મે મારા દાસ્તાનોને "કિરતન" ને નામે પ્રથમથીજ ઓળખાવ્યા છે મારા વાચણોને એવી ઉપમા આપવા માટે હુ મગરૂર છુ, અને ઇચ્છુ છુ કે તેની નકળ કરવા બીજાઓ બાહાર પડે. એ સંગીત કિરતનો કરવાના કામમા મારા કેટલાક ખેરખ્વાહોએ કેટલાક કિરતનો કરવા માટે મને ખાસ ભલામણ કરી હતી. મરહુમ મી૦ કે૦ ન૦ કાબરાજીએ જમશેદનુ સંગીત વાચણુ કરવા મને ભલાંમણ કરી, પોતે લખેલા જમશેદના નાટકની એક ચોપડી મને આપી હતી, જે ઉપરથી જમશેદનુ કિરતન રચ્યું હતુ મરહુમ મી૦ ખ૦ રૂ૦ કામા જેવણ મારા વાચણોમા હમેશ હાજર થતા હતા, અને ઘણીક વાર પ્રમુખપદે બેસતા હતા, તેવણે, તેમજ બીરાદર એહરામગોર તેહમુરસ્પ અંકલેસરીઆએ પેગમ્બર જરથોશ્તનુ દાસ્તાંન સંગીત રૂપે પારસી કોમ આગળ રજુ કરવા મને ખાસ આગ્રહ કીધો હતો. ભાઇ એહરામગોરે એ કામમા મદદ કરવા કેટલાક ખાસ પુસ્તકો મને સપુરદ કીધા હતા મી૦ પાલનજી બરજોરજી દેસાઇએ યઝદઝર્દ શહેરીયારનુ દાસ્તાન કરવાની મને યાદ આપી હતી એ સઘળા મેહરબાનો મારા વાચણોના કામને ટેકવનારા સ્તભ અને ઉત્તેજન આપનારા મીત્રો હતા. તે ભલા મીત્રોની ભલી યાદની આ પ્રસગે હુ નોધ લેઉ છુ તેઓમાથી જેઓ આજે હૈયાત છે, તે સઘળાનો આ પ્રસગે ઉપકાર માનુ છુ, અને જેઓ જીન્નતનશીન થયા છે, તેમની ભલાઇ અને મહોબતને યાદ કરી, તેમના રોશન રવાંનને હુ હજારો શાતી ચાહુ છું.

સંગીત વાંચણ કરવામાં મારી નેમ શું હતી.

સગીત વાચણો કરવાની મારી નેમ માટે હવે મારે બે બોલ લખવા છે. હુ એકદમ કહી દેઉ છું, કે મારી નેમ એવા સગીત વાચણો કરવામા એટલીજ હતી, કે આપણી કોમનો જવાન વર્ગ તેમજ મોટાઓ આપણા કદીમ વતન—ઇરાન સરજમીનની તવારીખ, તેમજ આપણા પાદશાહો, પેહલવાનો, અને નીયાગાનોની કિરતી અને શુરાતનની બીનાના બયાનોથી જાણીતા થાય, અને તેમના જીગરમા તેમની યાદ તાજી રહે એજ નેમથી આ કિરતનો કથવાની જેહમતભરી જન્જાલને એક મોજભરી મેહનત સમજી, ખ૦ સ૦ ૧૮૯૭ થી મે તેની શરૂઆત કીધી, અને સારે નસીબે શરૂઆતથીજ મરહુમ મી૦ કાબરાજી અને મી૦ ખ૦ રૂ૦ કામા જેવા મીત્રોની મને તેમા મદદ અને સામેલગીરીનુ માન મળ્યુ. જેમ જેમ એ વાચણો લોકપ્રીય થતા ગયા, તેમ તેમ તે વારંવાર

રજુ થતા રેહ્યા, અને તે સાભળનારાઓની સખ્યામા ચાલુ વધારો થતો ગયો. એ વાચણો મુબઈમા કે દેશાવરોમા રજુ કરવા માટે મને જયારેબી ફરમાસ થતી, ત્યારે કાઇબી સ્વાર્થની આશા વીના કે પૈસા મેળવવાની ઉમેદ વીના હુ હમેશ તૈયાર રહેતો, અને આજે પણ હુ તેજ રીતે તૈયાર રેહ્યો છુ

એક બીના જાહેર કરવા માટે આ તક હુ જવા દેતો નથી આજ ૧૮ વરશ થયા આ સગીત કિરતનો હુ ચાલુ કરતો રહ્યો છુ. જે નેમથી મે આ કામ શરૂ કીધુ હતું, તે મારી નેમ મ અતે આજે પાર પડલી જોઈ છ હુ ખાકસાર પરવરદેગારના હજાગ હજ્જાર શુકર કરૂ છુ, કે ૧૮ વરશની મારી ચાલુ કોશિશ અંતે ફળદ્રુપ થઇ છે કેમકે આગળ જણાવ્યા પ્રમાણે ૧૮૯૭ ના સાલ પછી, પારસી નીયાગાનોના દાસ્તાના ઉપરા સાપરી ચાલુ થતા રેહ્યા પારસી છાપો મારા એ કામને ઉત્તેજન આપતો રેહ્યો. તેમા ખાસ કરી જામે જમશેદના અધિપતિ અને માલેકનો હુ આ પ્રસગે ઉપકાર માનુ છુ, કે મારા સગીત વાચણોના લબાણ સારના અહેવાલો પોતાની કાલમોમા હમશા છાપવાની મને જોગવાઈ કરી આપી હતી એકડો નહી પણ હજારો પારસી બાનુઓ અને ગ્રહસ્થો, એ સગીત કિરતનો સાભળવા હર હમેશ ઉલટ અને ઉમગથી ભેગા મળતા રેહ્યા, અને અતે એક વખત એવો આવ્યો કે એ સગીત વાચણો પ્રસગ મળતી મજલીસનો સમાવેશ કરવા માટે ફ૦ કા૦ ઇનસ્ટીટ્યુટવાલુ દીવાનખાનુ નાહનુ પડયુ પોતાના નીયાગાનોના અહેવાલો સાભળવાની પારસીઓની ઉલટ અને ઉમગ છુપા રેહ્યા નહી એક વખત તો રગમા ભગ થતો સેહજમા બચી ગયા તા૦ ૧૧ મી સપટેમ્બર ૧૯૧૦ ને દીને રાત્ર, એ વાચણ તરફ પારસી કુટુબોની લાગણી અટલી તો હદ બાહર પ્રગટી નીકળેલી જણાઇ, ક ભેગી મળેલી મીજલસ ફ૦ કા૦ હૉલમા સમાઇ શકી નહી લોકોનો ચાલુ ધસારો થતો રેહ્યો દીવાનખાના માહેલી ગ્યાલરી, આગ્રાજનોની હદ બાહારની સખ્યાના ભારથી જોખમાવાની ધાસ્તીમા આવી પડી, અને તેવા સજોગ વચ તે રાતના થનારૂ જમશેદ અને ઝોહાકનુ કિરતન મને બધ કરવુ પડયુ

એ રીતે સગીત વાચણો વડે કોમની મદ પડલી લાગણી જાગૃત થએલી જાહેર થયા પછી, પારસી કોમને માટે શાહનામાની વાતો ઉપરા સાપરી છપાઇ પ્રગટ થવાનો પ્રસગોપાત વખત આવી લાગ્યો હતો, અને બેશક તે ઘણોજ આવકારદાયક હતો

×

જવાનીની ભરતી અને ઓટ ચાલુ રહે છે તે કોઇને માટે થોભતા નથી, અને કોઇ તેને થોભાવી શકયુ પણ નથી ૧૮૯૭ પછી અઢાર વરશમા મારી જવાની, મારી

શકતી, અને મારી તબીયતમા જે કુદરતી ફેરફારો અવશ્ય થવાના હતા, તે થયા વીના રહ્યા નહી, અને તે થયા વીના રહે પણ નહી છતા મારૂ કામ મે આજ સુધી ચાલુજ રાખ્યુ છે. અને હજીબી ચાલુ રાખવાની ઉમેદ છે. કાલની વાત કોણ જાણે? આસ તો ઘણી છે, પણ સાસ પર આધાર છે મુબઇની જશન કમીટીમા ભાઇ જેહાગીર જમશેદજી વીમાદલાલની સામેલગીરી છેહલા ૩-૪ વરશથી થયા બાદ, હવે તે મડળે પણ પારસી કોમના જીગરમા, તેમના પાદશાહો, પેહલવાનો અને નીયાગાનોની તવારીખની યાદ તાજી રાખવી જરૂરતની છે એમ વીચારી, જાહેર મેળાવડા મેળવી એ ભલી હિલચાલ ચાલુ કરી છે ભાઈ જેહાગીરની એ હિલચાલ વણીજ સરાખને લાક થઇ છે, કેમકે મારી નેમને તેથી એક મોટો ટેકો મળેલો હુ સમજુ છુ, અને તેજ કારણે મે મારા સગીત કિરતનો આજ ત્રણ વરશ થયા લગભગ એ મડળ તરફથી આપવા શરૂ કીધા છે

પારસી પચાએતના ધર્મખાતાના ટ્રસ્ટી સાહેબો તરફથી ભેટ મળેલાં પુસ્તકો માટે ઉપકાર.

શાહનામાના સગીત વાચણો પારસી કોમ સમક્ષ રજુ કરવાના મારા કામને, અને મારી નેમને, ઉત્તેજન આપવા માટે પારસી પચાએતના ધર્મખાતાના ટ્રસ્ટી સાહેબો તરફથી નીચલા પુસ્તકો મને જુદે જુદે વખતે ભેટ મળ્યા છે, તે માટે તે સાહેબોનો આ પ્રસગે હું જાહેરમા ઉપકાર માનુ છુ

૧. The Shah Namah Translated By Alexander Rogers

૨ શાહનામુ નાયબ દસ્તુર મીનોચેહર દસ્તુર જામાસ્પજી જામાસ્પ આસાના કૃત ભાગ ૧ લો, ૨ જો, ૩ જો અને ૪ થો

શમ્સ-ઉલ-ઓલમા ડા૦ જીવનજી જમશેદજી મોદી B A તરફથી તેવણે રચેલા પુસ્તકામાથી નીચલા પુસ્તકો, મારા એ કામને ઉતેજન આપવા માટે ભેટ મોકલ્યા, તે માટે તે સાહેબનો પણ આ તકે હુ ઉપકાર માનુ છુ

૧. શાહનામાની સુદરીઓ

૨ શાહનામાના દાસ્તાનો ભાગ ૧

૩ શાહનામાના દાસ્તાનો ભાગ ૨

એક હમદીન ગ્રહસ્થે પોતાનુ નામ જણાવ્યા વગર, મારે મકાને, મારી ગેરહાજરી દરમ્યાન, અવસ્તાનો શાહદતો વાચણોમા મારે આપવી એવી ખાસ ફરમાસ કરી, મરહુમ એરવદ કાવસજી એદલજી કાગાના નીચલા પુસ્તકો મોકલી આપ્યા, તેવણુનો પણ હુ ઉપકાર માનુ છુ

૧. યશ્ત બા માએની
૨ નદીદાદનો તરજુમો
૩ ખોરદેહ અવસ્તા બા માએની
૪ ગાથા બા માએની
૫ જામે જમશેદની ઝંદ અવસ્તા કિતાબ

કિરતનના ભીત્તરમા સેહજ નજર.

એક ભાશાણુ કે દાસ્તાન જાહેરમા રજુ કરવું જેટલુ સહેલ છે, તેટલુ એક સંગીત વાચણુ રજુ કરવુ સહેલ નથી, એમ મારે ભાર મુકી જણાવવાની હવે જરૂર રહી નથી કેમકે ભાશાણો અને વાચણો ઉપજાવી કાહડેલી નોંધ ઉપરથી જ્યારે જોઇએ ત્યારે રજુ થઇ શકે છે, ત્યારે એક સંગીત કિરતન જાહેરમા રજુ કરવા પેહલા, દાસ્તાનનુ ચોકઠુ ગોઠવવુ પડે છે, ત્યાર બાદ તેને અનુસરતી બેનબાજી રચવી પડે છે, અને છેવ્લે જુદા જુદા જુસ્સા દાખવી શકાય એવુ રાગ રાગણીવાલુ સંગીત, દાસ્તાનની મતલબને અનુસરતુ જોડવુ પડે છે પણુ એટલેથીજ સંગીત કિરતન રજુ થઇ શકતુ નથી. કિરતન જાહેરમા મુકવા સારૂ કિરતન માહેલા ગાયનો ગાવા માટે ઑરગન વગાડનાર સાથ કેટલાક દીવસો સુધી ચાલુ 'પ્રેકટીસ' કરવી પડે છે કિરતનનો આ ભાગ જેટલો નાજુક, તેટલોજ તકલીફ આપનારો થઇ પડે છે. અને કિરતનો તરફ થતા અસાધારણુ ખેચાણુનો ભેદ પણુ એમાજ સમાયનો છે એટલુ છતા સઘળી મેહનત કીધા પછી, ગળાનો અવાજ જાળવવાની કાળજી કથન કરનારને બેહદ પજવે એવી છે. જો સહુંજબી સરદી ગળાને લાગે, તો કિરતનની બરબાદી નક્કી થાય છે તોપણુ શુકર તે દાદગરના કે અઢાર વરશની કિરતન કથવાની મારી કારકીર્દી દરમ્યાન, ફક્ત એકજ વખત મારા ગળાએ મને તકલીફ આપી હતી.

મારા કિરતનોનો સંગીત ભાગ વગાડવા માટે, સારા નસીબે સંગીતના એક શોખીન મીત્ર ભાઇ નસરવાનજી રતનજી નરીમાન આજ વરશો થયા મારી સાથ વગર સ્વાર્થે ઑરગન વગાડતા રેહા છે તેવન એક બાહોશ વાજીત્ર શાસ્ત્રી છે, અને ઑરગન વગાડવાની તેવણુની કુનેહ બેશક વખાણુવા લાએક છે રાગરાગણીની સુરાવટના હિસાબની માહીતી એ ભાઇને હોવાથી, સંગીતના તુફાની પ્રસંગે પણુ શાંત રહી સીફતથી સમો સાચવી શકે છે એ ભાઇની વગાડવાની કુનેહની હુ ખાસ કદર બુજુ છુ. મી૦ નરીમાનની સેવા માટે હુ એ ભાઈનો આ પ્રસંગે ખાસ ઉપકાર માનુ છે

એ અઢાર વરશના અરસામા મુંબઇ તેમજ દેશાવરોમા, નીચલા મંડળોની ફરમાસથી અનેક વાર જાહેરમા મે સંગીત કિરતનો આપ્યા હતા

૧. મુબઇના બઝમ રૂઝે બેહરાંમ તરફથી.

૨. મુબઇની પારસી વેજીટેરીયન અને ટેમ્પરન્સ માસાયટી તરફથી

૩. જરથોસ્તી ધરમ ઉપર એતકાદ વધરાવનારી મડળી તરફથી

૪. બેરામજી જીજીભાઇ કોલેજ યુનિયન તરફથી

૫ બાનુઓના જશનની મીજલસના કારોબારી બાનુની ફરમાસથી

૬. "માસીક મજાહ" ના અધિપતિ મરહુમ મી૦ સોહરાબ એન પાલમકોટની ફરમાસથી (તેવણના ચોપાનીઆના ઘરાકના ભેગા કીધેલા મેલાવડા આગલ.)

૭. મરહુમ નસરવાનજી પીતીતના દીવાના પારસીઓ માટેના ફન્ડના લાભ માટે, ધી ડાયમન્ડ જયુબીલી કલબ તરફથી,

૮. નવસારીની જ્ઞાન પ્રસારક મડળી તરફથી.

૯. ભરૂચની પારસી અનજુમન આગળ, ભરૂચની પારસી અનજુમનના ત્રસ્ટી સાહેબ ખા૦ બા૦ શેઠ આદરજી મનચેરજી દલાલ, બી એ તથા શેઠ મનચેરશાહ સોરાબજી વખારીઆની ફરમાસથી

૧૦ કરાચીની ધી યગ મેન્સ ઝોરાસ્ટ્રીયન એસોશીએશન તરફથી

૧૧ અમદાવાદની જરથોસ્તી અજુમન આગળ, અમદાવાદની બઝમ જશને રૂઝ બહેરામ તરફથી.

૧૨. વાદરામા વસતા જરથોસ્તી કુટુબોના મળાવડા આગળ બેન્દોરા પારસી યુનિયન તરફથી.

૧૩ મુબઇની જશન કમીટી તરફથી.

૧૪ મુબઇની જરથોસ્તી ભાઇ બધુઓની મડલી તરફથી

૧૫ પારસી સકટ નીવારણના લાભ માટે મારા પોતા તરફથી.

એ ઉપરાંત મારા પોતા તરફથી મુબઇમા અનેક વાર અનેક જુદા જુદા વાચણો જાહેરમા ઘણીક વાર રજુ થયા હતા

હવે બસ. સગીત કિરતનોની કેફીયત ગોયા મારી જીદગીના ૧૮ વરસના અહેવાલ સમાન છે આ કિરતનો માટે બેતબાજી તેમજ સગીત જોડી એક શાએર હોવાનો દાવો હુ જરાબી કરતો નથી. મે શાએર થવા કદીબી ચાહયુ નથી, કેમકે હુ કાંઈ શાએર નથી. એ મારો પ્રમાણીક એકરાર છે. મે જે કાંમ શોખની સેવા સમજી માથે ઉઠાવ્યુ હતુ, તેને પોહચી વળવાની ફક્ત મે તજવીજ કીધી છે, અને તે કામ કેટલુ ફતેહમદ નિવડયુ છે, તે મુંબઈ તેમજ દેશાવરાની પારસી કોમથી જરાબી છુપ્યુ રહ્યુ નથી.

વાંચણની ભાશા અને બેતબાજી વિશે.

આ પુસ્તકમા છપાયલા વાચણો જાહેર તખ્તા ઉપર મે જેમ નાખ્યા હતા, તેમ તે પ્રગટ કીધા નથી, પણ જે રીતે તે રચ્યા હતા, તેમ તે પ્રગટ કીધા છે કેમકે જાહેર સભામા વાચણો રજુ કરતી વખતે, વખતને અનુસરી મોટી કાપકુપ કરવી પડતી હતી. એ પ્રગટ થયલા વાચણો મોટે ભાગે 'પારસી–ગુજરાતીમા' છે, કેમક તે સઘળા પારસી કોમને માટેજ રચ્યા હતા આ વાચણોમા ગદ્ય કે પદ્યનુ લખાણ મે સુધ ગુજરાતીમા કીધુ નથી, અને તેથીજ 'થએશ, જએશ, કરીશ, મરીશ,' વિગેરે ગુજરાતીને બદલે, બેતબાજીની રચનામા 'પારસી–ગુજરાતીમા' 'થવસ, જવસ, કરસ, મરસ,' એવી શબ્દ રચના કરી છે તેમજ સસ્કૃત શબ્દોનો ઉપયોગ કરવા બદલ, ફારસી અને ઉરદુ શબ્દોનો વિશેશ ઉપયોગ મોટે ભાગ બેતબાજીના રચનામા કરતા, તેના અર્થ મે સમજાવ્યા છે

વાચણમા સમાયલી બેતબાજીની રચના "ફઊલનના" કાએદાને અનુસરી, મસનવીના વજન ઉપર બાધવાની પેહલેથીજ મે તજવિજ કરી છે વાચક મેહરબાનોએ એ 'મસનવી' વાચતા, જે રીતે કાવ્ય રચનામા (લઘુ–ગુરૂ) લખાઇ છે, તેમ વાચવાની તસદી લેવી છતા દાનેશમદ વાચનારને કાઇક "થડકાટ" કે "ખટકા" જો માલમ પડે, તો ઉદાર નજરથી તે કસુર તરફ જોવુ વળી બેતની રચનામા ફારસી અને ઉરદુ શબ્દો વિશેશ જણાશે. બેતના વજનનુ સમતોલપણુ જાળવવા, તેમજ રદીફ અને કાફીઆ મેળવવા શાએરીના કાએદા પ્રમાણે 'નાદાન' બદલ 'નાદા,' 'જહાન' બદલ 'જેહા' યા 'જહા,' 'જવાન' બદલ 'જવા,' 'આસ્માન' બદલ 'આસ્મા,' 'અનજુમન' બદલ 'અન્જમન' 'બુલન્દ' બદલ (ફારસી કાવ્ય રચના પ્રમાણે) 'બલન્દ' એવા અનેક શબ્દો વાપરવાની ફરજ પડી છે

બેતમા ખટક ખટક મુકલા આકડાઓ કિરતનમા ગવાતા સગીતની સખ્યા દેખાડે છે, જેને અતરે દાખલ કરવાની જરૂર જણાય નથી બેતમા મોટી સખ્યાના આકડા જે આખા પુસ્તક દરમ્યાન દર પચાસ અને સો બેતને તફાવતે મુકયા છે, તે આકડા જોડેલી બેતોની સખ્યા દેખાડે છે આ પેહલા ભાગના આખા પુસ્તકમા ૫૬૧૬ બેત રજુ કીધા છે

આ પુસ્તકમા છાપેલા ચીત્રો મરહુમ અરદેશર ડોસાભાઇ મુનશીની પ્રગટ કરેલી પુરાતન પારસીઓની તવારીખ જે આજથી લગભગ ૪૦) વરસ ઉપર છપાઇ હતી, તેમાથી

લીધા છે, અને બીજા ચીત્રો મારા લાઓફીવાલા મીત્ર એરવદ માણેકજી રૂસતમજી ઉનવાલાએ પોતાની એક પુરાણી ફારસી શાહનામાની કીતાબ મને ચીત્રોની નકલ કરવા મેહરબાની કરી આપી હતી તેમાથી લીધા છે એરવદ માણેકજી રૂસતમજી ઉનવાલાનો હુ આ પ્રસગે ઉપકાર માનુ છુ એક ચીત્ર, જે ઝોહાક પાસ એન્ગ્લીસ હકીમનો વેશ ધારણ કરી ઉભેલા દેખાડે છે, તે મારા મરહુમ પીતા શેઠ નવરોજજી નાનાભાઇ પટેલના અલોપ થઇ ગએલા ! શાહનામા માહેલા ચીત્રો માહેલુ એક રહી ગએલુ ચીત્ર છે

અમર શાંતિ ફિરદોસી !

અને હવે પ્રિય વાચકો, શાએરાન શાએર ફિરદોસી તુસીના જગ પ્રસિધ શાહનામા ઉપર તમારે ઘડી નજર કરો, અને મરહુમના મહાભારત કાર્યનો કાઇ કયાસ કરો —

ઇરાન સર જમિનના ચિતાર આપનાર !
ઇરાની શેહનશાહતની કથા ચીતારનાર !
ઇરાની પેહલવાનોની ખુબીનો ગાનાર !
ઇરાની જગોનુ બ્યાન કરનાર !
ઇરાની અમલની કિમતનો આકનાર !
ઇરાની જીદગીનો ખ્યાલ આપનાર !
ઇરાની પાક લોહી ઉછળાવનાર !
ઇરાની શેહનશાહતને અમર કરનાર !

ફિરદોસી, આફરીન તુજ ઉપર ઓ પાકઝાદ, આફરીન તુજના રોશન રવાન ઉપર, રહમત પરવરદેગારની હોજો તુજ તુરબત ઉપર સદ હજાર, હર વખ્ત, હર ઘડી, હર જગે, હરએક જરથોસ્તી ભુલે નહી તારી યાદ, કીધી કામ જરથોસ્તી તુએ આશકાર, લખી અમર કીતાબ " શાહનામા " યાદગાર

દાનેશમન્દ ! વાચક ફિરદોસી તુસીના અશો ફરોહર ઉપર આફ્રીન પહડો, અને કદરવત કિયાનીઓ લેખે તેના પાક રૂહ માટે શાતિ માગો ! અમર શાતિ—ફિરદોસી !

પારસી કોમની બોલબાલા !

હા, પારસી કોમની બોલબાલા ! જે કોમના નિયાગાનોએ પૂર્વમા સુધારાની શરૂઆત કરેલી, જેઓએ ઇરાની શેહનશાહતની સ્થાપના કરેલી, જે પાદશાહતની મહત્વતા અને મહાનતા જગ આશકારા બનેલી, જ્યાના પાદશાહો અને પેહલવાનોના સુધારા અને શૂરાતને ઇરાંનવેજને શાતિ, કિર્તિ અને આબાદી બક્ષેલી, તેવા બળવંત બાદશા-

હોની ઓલાદ આજે પરદેશમા પણ, પરરાજ્યને આધારે પણ, હજી પહેલ્લી અને પ્રસિધ પદવી ભોગવે છે, તે જેમ તેઓના ક્રિયાની નિયાગાનોના આશિશને આધારે છે, તેમ તેઓના પોતાના પરમાર્થના પ્રતાપે છે! એવી કિર્તિવત તવારીખ ધરાવતી આપણી પૂરાણી અને પવિત્ર પારસી કોમ, બ્રીટનની કિમતી અને કદરવત, બાહોશ અને બળવત બાંહેધરી હેઠળ ફરીને ઇરાન સર જમીનમા દાખલ થાય, ઇરાનના સુધારા, વધારા, અને આબાદીમા પોતાનો ઉમદા અને ઉદાર હિસ્સો આપે, અને ફરી એકવાર પારસી સસ્થાનનો ઇરાનમા પાછી સ્થાપના કરી ક્રિયાની તવારીખના સોનેરી સફાઓ પાછા ખોલે, એવી આપણ દુઆ ગુજારશુ અએ હમદિનો, તે વખત કાઈ દુર નથી, તે માટે બિદાર થાઓ હમણાથીજ તૈયાર બનો હર રીતે, હર ઠેકાણે, હર હમેશ, તે પાક પરવર આપણી પારસી કોમની ઓલઆલા કરે; અને હમદિનોને નૂરી આતશની પનાહમા પાક-રોશન-અને પરમાર્થી જીદગીમા કાયમ રાખે! આમીન!

OPINIONS OF THE PRESS

સંગીત વાંચણો વીશે જાહેર છાપાના મત.

રૂસતમ સોહરાબનુ સંગીત વાંચણુ.

[રાસ્ત ગોફતાર. તા૦ ૫ મી સપટમ્બર ૧૮૫૭ માથી ઉતારો.]

ગઇ તારીખ ૨૨ મી અને રવીવારે સાંજે ૬૦ કા૦ ઇન્સ્ટીટયુટના દીવાનખાનામા વેટરીનરી સરજયન ધનજીભાઈ પટેલના સંગીત સબંધી સહાસીકપણાથી એક શોકીન પારસી મંડળને નિર્દોષ પણ સુંદર ગમતનુ એક રમુજીક સાધન મલ્યું હતુ. શાહનામા મધેનુ રૂસતમ સોહરાબનુ અસરકારક દાસ્તાન સઘળુ ગાયનમા વાંચી જવાનુ એ જુવાન ગૃહસ્થે જાહેર કરવાથી, તે વાચણુ સાભળવાને નોતરેલા પારસી બાનુઆ અને ગૃહસ્થાની એક મોટી મિજલશ ભેગી મળી હતી, જેઓથી આખુ દીવાનખાંનુ ચિકાર ભરાઇ જવા છતા, અવલથી આખર સુધી સઘળુ વાચણુ કશી પણ હરકત વિના ફતેહમંદી સાથ પસાર થયુ હતુ સભાની ખુરશી મી૦ કેખુશરો નવરોજજી કાબરાજીએ લીધી હતી. * * * મી૦ ધનજીભાઈએ વાચણુ શરૂ કીધુ, તેમા ગાવાના આસરે ૫૦ જુદા જુદા રાગ રાગણીવાળા ગાયનો જોડેલા, અને તેના છાપેલા ચોપાન્યા સભાસદોમા આગમચથી વેહચેલા હતા. ગાયન ગાવામા મી૦ પટેલને મદદ આપવા માટે સાત નાહની પારસી કન્યાઓ રંગભુમી ઉપર તઇયાર બેંઠલી હતી, જેઓમા એક તો ઘણીજ કુમળી વયના નાનકડા બુલ્લકાનો સુસ્વર મળી જવાથી, કોમળ સંગીતનું એક તીણુ ગીત મંડળ ગોઠવાયુ હતુ મી૦ ધનજીભાઈ પટેલનો અવાજ ઘણો ખુલ્લો અને સ્વરાળ હોવાથી, તેવણે સઘળા ગાયનો મીઠાસથી સારા જોસ અને ઝમક સાથે ગાયા હતા, અને ગીતોની વચે વચે, વાર્તાના ભાગની ફારસી બેતની ગુજરાતી સેરો, શાહનામાની અસલી ઢબથી રાગ કાહાડીને વાચી સંભળાવી હતી. આ વાચણુ કરવાનો પોતાનો હેતુ મી૦ ધનજીભાઈ પટેલે શરૂઆતમાજ સમજાવ્યો કે, દેસી રાગ વિદ્યા વિષેના પોતાના આગળા ભાષણોમા મી૦ કાબરાજીએ એવુ સિધાંત આપ્યુ હતુ, કે જુદા જુદા રાગ રાગણીઓ, જુદા જુદા માણુસાઈ જુસ્સાને સ્વરૂપ આપી શકે છે, અને જેવો જુસ્સો દેખાડવો હોય, તેવો તેને અનુસરતો રાગ અથવા રાગણી દેશી ગાયનમાથી લાગુ પાડી શકાય છે ત્યારે સંગીત શાસ્ત્રનુ એ સિધાંત ધ્યાનમા રાખીને, તેવણે રૂસતમ સોહરાબની કાહાણીમાના તરેહવાર જુદા જુદા જુસ્સાઓને છાજતા રાગોમા તરેહવાર ગાયનો બનાવ્યા છે, અને તે આ મિજલસ આગળ રજુ કીધા છે.

એટલુ કરી તેવણે વાચણુ શરૂ કીધુ, જે ઉપલા ખોલાસા પ્રમાણે જુદા જુદા જુસ્સાઓને લગતી જુદી જુદી રાગણીઓમા જોડવાને લીધે ઘણુ અસરકારક થઈ પડયુ હતુ. * * * રૂસતમ સોહરાબની વાર્તાના દીલ ઉસ્કેરનાર બનાવો શરૂ થયા, તેના ગાયનો આવ્યા, તો જો કે એટલા સુધીના ગાયનોએ પણ તમાશગીરો ઉપર એવી સારી અસર કીધી, કે તેઓએ તાલીથી ખુશાલી બતાવવા માંડી, તેને વાંચણુ કરતાએ શરૂઆતમાંજ અટકાવીને તમાશગીરોની ઉલટને ઠંડી પાડી નાખતાં કહ્યું કે, લગભગ ૫૦ ગાયન મને હજી ગાવાના છે, તેમાં તાલીઓ પાડવાથી વખત જતાં લંબાણુ થઇ જશે, અને હરકત થશે. માટે તાલીઓથી પોતાનો ચુકાદો તુર્તાતુર્ત નહી આપતાં, તેવણે સભાને અરજ કીધી, કે તેઓએ પોતાની ખુશાલી કાંઇ ઉપજે તો, તથા પોતાનો ચુકાદો કાંઇ હોય તો તે સેવટ સુધી મુલતવી રાખવો. આંમ કહીને તાલીઓનો અટકાવ કીધાથી, બાકીના ગાયનો વાર્તાના ગંભીર પ્રકારના જોસ મુજબ ઘણીક ગંભીરાઇથી ગાવામાં અને ગંભીરાઇથીજ સાંભળવામાં આવ્યા. * * *

વારતાના જુદા જુદા બનાવોએ તેમને લગતા ગાયનના જોસને લીધે, તમાશગીરો ઉપર સારી અસર કરી હતી, અને વારતાની મત્રે ઘણાક તમાશગીરોની આખ્યો ભીગાયલી જણાઇ હતી અગત્ય કરીને બાપબેટાના એક બીજા વિષેના અજાણપણા અને એકેકને પીછાનવાની નિષ્ફળતાના ભાગ ઉપર તમાશગીરોની તિક્ષણ લાગણી ઉસ્કેરાઇ હતી, અને બાપે દીકરાની છાતીમા ખંજર ભોકી દેવાના ભાગ ઉપર તો કેટલીક તમાશગીર બાનુઓ પોતાનો ભરાઇ આવેલો ડીઓ કઠણાઇથી અટકાવી શકી હતી સઘળુ વાચણુ આસરે અઢી કલાકમા, એટલે કે મી૦ પટેલે ધારવા કરતા વેહલુ પુરૂ થયુ, અને તમાશ-ગીરોએ તાલીના જોસભર ગગડાટથી પોતાને થયલી અસર દેખાડી આપી

વાચણુની સેવટે મી૦ પટેલનો ઉપકાર માનવાની દરખાસ્ત કરતા સરનશીન મી૦ કાબરાજીએ સમજાવ્યુ કે * * * મી૦ પટેલે આજ વીસ વરસ ઉપર મારાજ હાથ તળે ગાયનના પેહલા પાઠ હાંસલ કીધા હતા, તે વખતથી એવનની ગાયન શકતી વિષે મે સારૂ મત બાંધ્યુ હતુ, અને તે લાંબા વખત ઉપર જે શરૂઆત કીધી તેનુ આજે આવું સારૂ ફળ નિપજવા માટે મી૦ કાબરાજીએ પોતાની મગરૂરી જાહેર કીધી. એ દાસતાન આવા અસરકારક આકારમા મુકીને મીજ-લસને ગમત આપવા માટે મી૦ ધ ન પટેલ જે રંજ અને મેહનત લીધી, તેને માટે તેવણનો ઉપકાર માનવાની દરખાસ્ત સભાએ ઉલટથી પસાર કીધી * * *

——:o.——

એક મહાવારી ચોપાનીયાના ઘરાકોની મહેફીલમા રૂસતમ અને સોહરાબનુ સંગીત કિર્તન.

[રાસ્ત ગોફ્તાર તા૦ ૩૧ મી અકટોબર ૧૮૯૭ માથી ઉતારો]

* * * આગેવાન શહેરી બાનુઓ અને ગૃહસ્થોનો તે એક સુંદર અને ભપકાર મેળાવડો નોતરયો હતો * * આખુ દીવાનખાનુ એવુ ચીકાર ભરાઇ ગયુ હતુ, કે ગ્યાલરી ઉપર બાનુઓને માટે બેઠક કરવી પડી હતી, અને ફ૦ કા૦ હૉલના દીવાનખાનામા કદાચજ નજરે પડ છે એવી એક મોટી તોપણ શાંત અને શાણુસલુકવાલી અને માનભરી મિજલસ હાજર થઇ હતી. * * * સભાની ખુરસી મી૦ કેખશરૂ ન૦ કાબરાજીને આપવામા આવી હતી * * * મી૦ પટેલે પોતાની સરેસ્તાની ચાલાકીથી અને સુસ્વરથી પોતાના અસરકારક ગાયનો ગાવા અને બેતબાજી વાચવા માડી * * * વાચણુના બીજા અને ત્રીજા ભાગની વચ્ચે એક નાહની જેવી ક્રિયા થઇ હતી તે એ કે મેલાવડો કરનાર મી૦ અને મીસીસ પાલમ-કાટ તરફથી વાચણુ કર્તા મી૦ પટેલને એક રૂપાની પ્લેટ તથા તસ્વીર ભેટ આપવામા આવી હતી * * *

વાચણુની સેવટે સરનશીન મી૦ કાબરાજીએ મી૦ પટેલનો ઉપકાર માનવાની દરખાસત કરતા સમજાવ્યુ, કે દેશી રાગ વિદ્યાની જે મુખ્ય ખુબીની મી૦ પટેલે પીછાણુ રાખી છે, તે એ કે જુદા જુદા રાગ રાગણીઓ જુદા જુદા માણુસાઇ જુસ્સાને રંગરૂપ આપી શકે છે. એ ઉપરથી આ અસરકારક દાસ્તાંનમાં ઉભા થતા તરેહવાર જુસ્સાઓને લાગુ પડતી તરેહવાર રાગ રાગણીઓ શોધી કાહડવાનો જે ઘણી કસદ કરે, તેનુ દેશી સંગીત શાસ્ત્રના જ્ઞાંનનું ઘણું ઉંડુ ભંડાળ હોવું જોઇએ. મી૦ ધનજીભાઇએ દાસતાંનના જુસ્સાઓને લાગુ પડતા જુદા જુદા રાગ રાગણીઓ ચુંટી કાહડવામા તેવું બોહલુ જ્ઞાન દેખાડયુ છે, અને પોતાના તે જ્ઞાનનો બીજાઓને લાભ આપવાની ફતેહમંદ કોશેશ કીધી છે. * * *

—— o ——

જમશેદી નવરોઝનું સંગીત કીરતન. મી૦ ધનજીભાઇ ન. પટેલનું શાહનામાનું વાંચન.

[જામે જમશેદ તા૦ ૨૩ મી મારચ ૧૯૦૪ માથી ઉતારો]

જમશેદી નવરોઝના તેહેવાર ઉપર જમશેદ અને ઝોહાકનું વાચણુ સાભળવા

જરથોસ્તી ભાઇઓની ખાએસને અનુસરીને બઝમે જશને રૂઝે અહુરમજદ મંડળી તરફથી સંગીતના અનુભની મી૰ ધનજીભાઇ નવગાજજી પટેલ ગઇ પરમ દીને રાતના ૯ કલાકે ધોબીતલાવ આગળના ફ્રામજી કાવસજી ઇન્સ્ટીટયુટમાં શેહેનશાહ જમશીદનુ નસીયતરૂપી દીલ ખુશ દાસતાન એતબાજી અને સંગીત રૂપમાં અસરકારક રીતે રજુ કીધુ હતુ * * *

આ જમશેદી સંગીત કીરતન સાંભળવા માટે શ્રોટાજનોની વધુખર રાતના ૮ કલાકથી શરૂ થઈ હતી, અને એક કલાકમાં તો ફ્રામજી કાવસજી ઇન્સ્ટીટયુટના દીવાનખાનામાં શ્રોટાજનોની ધમાલ અસાધારણ થઇ પડી હતી આગળની ખુરસીઓની આસર દોઢ દઝન હાર તો બાનુંઓથી ચીકાર ભરાઇ ગઇ હતી જયારે છેક નાકા સુધી તમજ આસપાસની ચારે બાજુએ જરથોસ્તી ભાઇઓની મોટી સંખ્યા એકઠી થયલી હોવાથી, વચેથી પસાર વટીક થવું મુશકેલ થઈ પડયુ હતુ. તખતા ઉપર પણ બોશયાર બઠકો ગોઠવવામાં આવી હતી આ પવીત્ર હિંગામનુ વાચણ સાંભળવાની શ્રોટાજનોની ઈંતેજાર એ ઉપરથી માલમ પડતી કે તે માટે છેક વાદરા, સાંટા કરૂઝ, માહીમ વગેરે દુરના ભાગોમાંથી પણ જરથોસ્તી કુટુંબો રાતના નીકળી આવેલા જણાયા હતા * * *

બરાબર રાતના ૯ કલાકે મી૰ ધનજીભાઇ પટેલે શાહનામાનુ વાચણ શરૂ કરયુ હતુ બતબાજીમાં રચાયલું દાસતાન, જેમ ઘણા મીઠા સવરોથી મી૰ પટેલે ગાઇ બતાવ્યુ તેમ વચે વચે સંગીતના ગાયનો જુદા જુદા રાગમાં તેવણે રજુ કરયા હતા * * *

ભરૂચમાં પારસી આનન્દ.

'ફીરદોસી તુસીનુ સોનેરી બાવલુ પારસીઓએ કરવુ જોઇએ.' ડા૰ ધ. ન. પટેલને ભરૂચ અનજુમન તરફથી ભેટ મળેલી શાલ.

[અખબારે સોદાગર સોમવાર તા ૬ મી એપ્રેલ ૧૯૦૯ માંથી ઉતારો.]

(હમારા ખબરપત્રી તરફથી)

લગભગ એક અઠવાડયુ હુ, ભરૂચ વાસીને તમારા મુંબઇવાલા ડા૰ ધનજીભાઇ પટેલ અતરે આવી આભારી કીધા છે એવણના શાહનામાના વાચણોના અહેવાલ મુંબઈના છાપામાં વાચી એવણને ભેટવા અને સાંભળવા ભરૂચના પારસીઓ ઇનતેજાર હતા, તે અંતે હમારી પંચાએતના મેનેજીંગ ટ્રસ્ટી ખાનબહાદુર આદરજી દલાલે એવણને બોલાવી હમુને એક કીમતી તક એવણને સાંભળવાની આપી છે. ડા૰ પટેલે જેમ ભરૂચાઓને

રડાવીયા છે, તેમ હસાવીયાં પણ છે. અરથાત એવણના વાંચણોથી જ્યારે બઇરાંઓ રડીને ઘરે ગયા, ત્યારે એવણના સગીત ઉપરના (હાલરડાવાલા) ભાશાણથી બઇરાંઓ હસી હસીને ઘરે ગયા હતા

છેલ્લે દીવસે એટલે ૨૨ મી તારીખે ' જમશેદ અને જોહાક ' નુ વાચણ કીધુ હતુ. સભામા ખાનબહાદુર શેઠ આદરજી દલાલ પ્રમુખ બનયા હતા તેવણ કાઇબી બોલે તેટલા એક સભાજન ડા૦ પટેલનાં વાચણથી એટલો તો જોસમા આવી ઉસકેરાઇ ગયા, કે તે પોતાના મનનો જુસ્સો અટકાવી શકીયો નહી, અને પોતે વાચણ કરતાની તારીફમા બાજ એક કવીતા જોડી કહાડી, સભામા બાજે બુલંદ ડા૦ પટેલનો ઉપકાર માની ગાવા મંડી ગીયો

" ધનજીશાહ પટેલને તશરીફ ફરમાયા
ભરૂચમે આકે શાહનામા સુનાયા ! "

છેલ્લે દીવસે શેઠ આદરજી દલાલ શાહનામાની એ પારસી હકીકત ઉપર બોલતા, ફીરદોસીની કવીતાઇ શકતીની તારીફ કરી, દલગીર થઇ જણાવ્યુ, કે **ફીરદોસીએ પારસી કોમને શાહનામાં જેવી કીતાબ લખી અમર બનાવી છે. પણ ઘણું દલગીરી ભરેલુ છે, કે તેના બદલામાં ફીરદોસીની યાદ જળવાય એવુ પારસીઓએ જરાંબી કીધું નથી. ખરૂ જોતાં દરેક પારસીની ફરજ છે, કે બને તો ફીરદોસીનુ સોનાનુ બાવલુ બનાવી તેની યાદ સદાની કાયમ રાખવી.** એ પછી ભરૂચના પારસી અનજુમન તરફથી ડા૦ ધનજીભાઇ પટેલને શેઠ રૂસતમજી વખારીઆએ એક કીમતી શાલ ભેટ આપી હતી

વળતો જવાબ દેતા ડા૦ પટેલે સંગીત ઉપર ભરૂચના બાનુઓનો અતીશય શોખ જોઇ, સગીતના કામનો અભાયાસ કરવાને પારસી શોખીન બાનુઓને ઉલટ અને ઉતેજન મળે એવી નેમથી, પોતાના સંગીત ભાશણોના રૂ. ૧૦૦ ની કીમતના " કલાવત " નામના પુસ્તકો ભેટ કરતા બોલ્યા, કે તે પુસ્તકો ખાનબહાદુર શેઠ આદરજી દલાલે, એવા લાએક બાનુઓને મારી ભલી દુવા અને ઇચ્છા સાથ ભેટ કરવાં, કે જેઓ સગીતનો અભાયાસ કરતા હોય, અને તેનો તેઓ ઉપયોગ કરી શકે.

ભેસપતવારે મોડી રાત્રે ડા૦ ધનજીભાઇ પટેલ, શેઠ મનચેરશાહ વખારીઆને બંગલેથી હાર ગજરા અને ફુલ તુરા લઇ મુબઇ ઉપડી ગયા હતા.

———.૦.———

ફ૦ કા૦ હૉલમા રગમા થતો ભંગ સહેજમા બચી જવાથી, જાહેરમા થયેલી ચરચાનો ધ. ન. પટેલે આપેલો જવાબ.

[જામે જમશેદ તા૦ ૧૧ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૦ માથી ઉતારો]

જામે જમશેદના અધીપર્તા જોગ

* * * * ફ૦ કા૦ હોલ માહલી ગ્યાલરી ઉપર ૧૫૦ આદમીથી વધુ આદમી બેસાડવાની મનાઇ છે, પણ કોઈબી વખત આગળ મે ગ્યાલરી ઉપર એટલી મોટી સખ્યામા (લગભગ ૩૦૦) લોકોને ભેગા મળેલા જોયલા નહી હોવાથી, કદાચ ગ્યાલરી લચી જાય, એવી મને ફીકર પડી. તેના અટકાવ તરીક મે ગ્યાલરી ઉપર બેઠલા સાહેબોને અરજ કરી, કે થોડાકોએ નીચે ઉતરવુ * * * પણ તેમના ભેજા મા એ વાત ઉતરી નહી * * અ પછી બરાબર નવ કલાકે વાચણુ શરૂ કરવાની જયારે મે તજવીજ કીધી, ત્યારે સભાના દીવાનખાનામા પારસી બાનુઓ અને ગ્રહસ્થોની એક મોટી સખ્યા મને દાખલ થતી જણાઇ * * * સવા નવે વાચણ શરૂ થયુ, * * * પણ તેટલામા વળી અક મોટી સખ્યામા પારસી બાનુઓ અને ગ્રહસ્થો દીવાનખાનામા પાણીના રેળા સમાન બેધડક ચાલી આવતા જણાયા દીવાનખાનાના બને દાદરો આગળ ગ્રહસ્થોની માટી સખ્યાને ઉભુ રહેવુ પડ્યુ બાનુઓને માટે જગ્યા ફાજલ પાડી શકાઇ નહી થોડાક બાનુઓને તખતા ઉપર ગોઠવ્યા, એટલુ છતા બાનુઓ ૯॥) વાગ્યા પછી પાછા આવતા જ ગયા, અને સેવટે દીવાનખાનામા બેસવાની, તેમજ ઊભુ રહેવાની જગ્યા વટીક રહી નહી પાછલથી કેટલાક બાનુઓને એક ખુરસી ઉપર બે, અને બે ખુરસી ઉપર ત્રણ ત્રણ ગોઠવી દીધા બાહારથી આવતા નવા તમાશગીરોને ના પાડવા છતા તેઓ જબરીથી દીવાનખાનામા દાખલ થતા ગયા, અને દીવાનખાનામા બેઠલાઓને બાહાર નીકળવા જેટલીબી જગ્યા જયારે મળી નહી, ત્યારે મામલો ગમ્ભીર થઈ ગયેલો તેમને જણાયો બાનુઓની ધીરજ હવે રહી નહી, અને તેઓ ગભરાટમા પડેલા જણાયા આવા સજોગ વચે * * * મે જાહેર કીધુ, કે હુ વાચણ આપી શકતો નથી * * * ખરી વાત છે કે બાંનુઓને દીવાનખાનામા દાખલ થતા, તેમજ દીવાનખાનુ છોડી જતા ઘણીક અડચણ અને વેઠ ખમવી પડી હશે કટલાકાના ગળાની સાકળી તુટી જવાની ફરીયાદ થઇ હતી, અને કેટલીક બાનુઓના પોશાકની પણ બરબાદી થયલી જણાઇ હતી. એવે સમે ઘણાક ગ્રહસ્થો તેમની મુશ્કેલીમા તેમનો બચાવ કરતા જણાયા હતા. * * * *

લા૦ દુવાગીર ધ. ન. પટેલ.

Extract From the Third Annual Report 1912 -13.

Young Men's Zoroastrian Association of Karachi.

(f) Shah Nameh Readings.

Dr D N Patel of Bombay, the well known author and journalist, was invited by the Association in December 1912 for the Recital of Shah Nameh He attracted a large audience, unprecedented in the History of Karachi Parsis During his stay here, our community had the good opportunity of hearing a graphical description of the great deeds of our fore-fathers He has rendered a unique service to the Parsis by reviving amongst them a taste for ancient history

* * * *

Dr. D. N Patel of Bombay.

As metioned elsewhere in this Report, Dr Patel was invited by the Association in December 1912, as the Karachi Parsi public was very anxious to hear Shah Nameh pieces, specially composed by him He is so well known as an author and journalist that we do not see the necessity of any repetition We, as it concerns us, take this opportunity of pointing out to the public his rare ability as a student of Shah Nameh He deserves the thanks of all the Parsis of India for an amount of labour which he has apparently taken to put before the public the history of our ancestors in an impressive form History has a very important moral value Dr Patel seems to have understood this very clearly, and hence he has devoted his time and energy to the pleasant task of writing "Shah Nameh Pieces" Fortunately for his hearers, Dr Patel is a sweet musician and that adds immensely to the interest and instruction which a piece of Shah Nameh is meant to convey to the audience Besides, to the astonishment of all his hearers, he sings, recites and speaks continuously for 2 hours and sometimes longer, without faltering or even without so much as a little change in time and voice He was presented with a silver cup by Mr F. E Panthaky on behalf of the Parsi Anjuman of Karachi, and thanked in

suitable words by Mr. K. H. Katrak on behalf of the Y. M. Z. A. We, in conclusion, heartily thank Dr. Patel once more, and sincerely wish that he should continue his activity in this direction and that undoubtedly would be a great gain to the Parsi community.

કરાંચીમાં શાહનામાના વાંચણો. ડાʼ પટેલના જુદાં જુદાં દીલકસ વાંચણોએ કરાંચીના જરથોશતીઓનુ કરેલુ મોટું ખેચાણ. રૂસ્તમ—સોરાબનુ દીલકસ દાસતાંન.

૧૦૦૦ બાંનુઓ અને ગ્રહસ્થોનું રેકર્ડ ગેધરીંગ.

[ધી પારસી, તા૦ ૬ ઠી જાનેવારી ૧૯૧૩ માથી ઉતારો.]

(હમારા ખબરપત્રી તરફથી કરાચી, તા૦ ૨ જી જાનેવારી ૧૯૧૩)

યંગ મેન્સ ઝોરાસ્ટ્રીયન એસોસીએશન તરફથી થયલુ ખાસ આમંત્રણ.

અત્રેની યગમેન્સ ઝો૦ એ૦ તરફથી ડા૦ પટેલને અત્રે આવી પોતાના વાંચણો રજુ કરવા માટે ખાસ ઇજન કરવામા આવ્યુ છે, કે જે ડા૦ પટેલે માન સાથ સ્વીકારયુ છે ડા૦ પટેલ તા૦ ૧૯ મીના અત્રે આવી પહુચ્યા છે એટલે નજદીક આજ બે અઠવાડીયા થયા એઓના વાચણો અતંર ચાલુ થયા છે ગઇ કાલ સુધીમા ડા૦ પટેલે ૮ દીલકસ વાચણો રજુ કીધા, જે આ પ્રમાણેના હતા — ૧, અશો સ્યાવક્ષ યાને સ્યાવક્ષ અને ફીરગીઝ, ૨, જમશેદ અને જોહાક, ૩, યઝદઝર્દ શહેરીયાર યાને પારસી શહેનશાહતનું પડી ભાગવુ, ૪, કુહે ગબ્ર યાને આનશ પરસ્ત, ૫, પયગમબર જરથુસ્ત્રા, ૬, હાલરડા, ૭, ઝાલ અને રોદાબે અને ૮, રૂસ્તમ અને સોહરાબ આવાં દીલપઝીર શાહનામાના દાસ્તાનો બેતબાજી અને ગાયનો સાથ કરાચીમા પહેલવહેલા રજુ થયા છે, અને તે માટે અત્રેનુ લોક વગર શકે અસાધારણ ઉતસાહ અને ઉમગ દેખાડે છે દરેક વાચણે નજદીક ૮૦૦ બાનુઓ અને ગ્રહસ્થો હાજરી આપે છે, કે જે કરાચીની નાનકડી પારસી વસ્તી ધયાનમા લેતાં, તે અલબતા અસાધારણ કહી શકાય આવા વાચણોથી અને લોકોની ગજાવર સખ્યાથી જે મહેમાર થાય છે, તે પારસી તહેવારોનો ખ્યાલ આપે છે, અને પરકોમવાલાઓ વટીક જયારે પારસી બાંનુઓ અને ગ્રહસ્થોના ટોળાએ ટોળા અને ગાડીઓની અલગારે અલગાર ઝોરાસ્ટ્રીયન કલબ તરફ કુચ કરતી જોય છે, ત્યારે પુછપરછ કરતા જણાય છે, કે એ સરવે દોડા દોડી અને ચલવલ શા માટે છે વાંચણ શરૂ કરવાને એક કલાક આગમચથી લોકોનો

ધસારો શરૂ થાય છે, અને થોડીક મીનીટમાં હોલ એક નાકેથી બીજે નાકે સુધી ખીચો ખીચ ભરાઇ જાય છે, અને તેના પરીણામે એક મોટો સખ્યાને બહુજ વેઠ ખેચી, કલાકો સુધી બહાર ઉભુ રહવુ પડે છે.

મીસીસ ધાલાના પ્રમુખપણા હેઠળ બાંનુઓનો મેળાવડો.

તા૰ ૨૭ મીએ મીસીસ કુવરબાઇ માણેકજી ધાલના પ્રમુખપણા હેઠળ અત્રેના બાનુ મંડળ તરફથી ડા૰ પટેલે એક નવી બાબત રજુ કરી હતી. તેવણે “ હાલરડા ” ઉપર એક બહુજ રમુજી ભાશાણુ કીધુ હતુ. શરૂઆતમાં ડા૰ પટલે ગાયનની મધુરતા, ગાયનની ઉત્પતી, અને ગાયનથી ઉપજતી અસર ઉપર એક લબાણુ વીવેચન કરયુ હતુ, અને ત્યાર પછી આપણા પારસી લગ્નો વેળા ગવાતાં બેહુદા ગાયનો કેવા ગવાય છે, અને તે ખરી રીતે કેવાં ગવાવા જોઇએ, તે દાખલા દલીલો સાથ બતલાવી આપયુ હતુ. એઓ બોલ્યા કે સર્વ ગાયનો કાંઈ હલરડાની હરોલમા આવી શકે નહીં ચોકસ ઢપે ગવાયલા ચોકસ રાગવાળાજ ગાયનો હાલરડા તરીકે ચાલી શકે. ત્યાર પછી જુદી જુદી કોમો વચ્ચે ગવાતા, હાલરડા, તેવણે હાજર રહેલાઓની બહુજ રમુજ વચ્ચે રજુ કીધા હતા ડા૰ પટેલે ભાર મુકીને સમજાવ્યુ કે હાલરડાના ગાયનો જો ખરી રીતે ગાવામા આવે, અને તેવા ગાયનોનુ બધારણ પણ જો તેવુ ઉચ પ્રકારનુ હોય, તો તે વગર શકે એક બાળક ઉપર બહુજ ઉડી અસર ઉપજાવે છે, અને એક બાળકને ઉધારવા અને ઉછેરવા તે બહુજ મદદગાર થઈ પડે છે આ દલગીરીભર્યું છે કે આપણા બાનુઓનો મોટો ભાગ જેઓ આજે માતાની જોખમ ભરેલી જગ્યા ભોગવે છે, તેઓ હાલરડા શુ છે તે સમજતા નથી. પણ તેમા કસુર જેટલો તેઓનો નથી. તેટલો તેઓના મમાઇ બપાઇઓનો છે, કારણ તેઓ તરફની કશી તાલીમની ગેરહાજરીમા આખરે બચ્ચાને ખમવું પડે છે. આજે મોટે ભાગે પારસી માતાઓ પોતાના ફુલ બચ્ચાઓને ગોવાનીઝ આયાઓને હવાલે કરે છે, અને તેમ કરી પોતાના બચ્ચા પ્રત્ય હાલરડા ગાવાની એક મોતેબર જોખમદારી તેઓ પોતાના બચ્ચાંના ગેરલાભે ત્યાગ કરતા જાય છે. આપણા કદીમ કીરતીવંત નિયાગાંનો કે જેઓની બાહદુરી અને દીલાવરીના બ્યાનો આજ એક અઠવાડયુ થયું હું તમો આગળ રજુ કર તો આવયો છુ, તે બહાદુરી અને દીલાવરી કોણને આભારી હતા? અલબતા તેઓની માતાઓને, કે જેઓએ પોતાના બચ્ચાઓને તેઓના શરૂઆતના તબકકાથીજ હાલરડા ગાઈ તેઓ ઉપર ગોયા એક ચમતકારીક અસર ઉપજાવી છે, અને તેથીજ તેઓનું શુરાતન જાણવાને આપણે ભાગ્યશાળી નીવડયા છીએ. (જોશભર તાલીઓ).

રૂસ્તમ સોહરાબનુ જાણીતું દાસ્તાંન–૧૦૦૦ બાંનુઓ અને ગ્રહસ્થોનો જંગી મેળાવડો.

આતવાર તા૦ ૨૯ મીનો છેહ્‌લો દીવસ હતો એ દીવસે રૂસ્તમ અને સોહરાબનુ જાણીતુ દાસ્તાન રજુ કરવામા આવયુ હતુ આ વેળાએ "ફ્રી" રાખવામા આવી હતી, અને તેથી ભેગી થયલી એક ધરખમ આવક, અત્રેની પારસી વીરબાઇજી સ્કુલ ફ્રંડને એનાયત કરવામાં આવી હતી આ વેળા કરાચીની પારસી તવારીખમા એક કદી નહી બનેલો બનાવ બનવા પામયો હતો, અને તે એ કે નજદીક ૧૦૦૦ બાનુઓ અને ગ્રહસ્થોનો એક જગી મેળાવડો, આ વાચણુ વેળા ભેગો થવા પામ્યો હતો હૉલ ખીચો- ખીચ ભરાઇ ગયો હતો તે એટલે સુધી કે ખુરસીઓ વચ્ચે એક ઇંચ ભાર પણુ જગ્યા ન હતી વાચણુ ૫ વાગે શરૂ થનાર હતુ, પણ લોકોનો ધસારો ૩ા, વાગ્યાથી શરૂ થયો હતો. ઉપલુ વાચણુ ડા૦ પટેલે બહુજ બાહોશીથી રજુ કીધુ હતુ, અને લોકોએ તે ધીરજથી, ધ્યાનથી, અને મોજ લઇ સાભળયુ હતુ વાંચણના પાછલા ભાગ ઉપર આવતા, એટલે તે ભાગ ઉપર કે જ્યારે રૂસ્તમ અને સોહરાબ વચ્ચે તાનાજાની થાય છે, અને સોહરાબ રૂસ્તમને હાથે અજાણપણામા માર્યો જાય છે, ત્યારે હૉલમા એટલી શાતી ફેલાઇ હતી, કે તે વખતે જમીન ઉપર એક ટાચણી પડને, તો તેનો અવાજ પણુ અચુક રીત આવી શકતે

મી૦ ફ્રરામરોઝ પથકીએ માનેલો આભાર.

વાચણુ પુરૂ થતા મી૦ ફ્રરામરોઝ પથકીએ અજુમન તરફથી ડા૦ પટેલનો આભાર માન્યો હતો તેવણુ બોલ્યા કે ડા૦ પટેલના આજના વાચણથી જે એક ધરખમ રકમ ઉભી થવા પામી છે, અને તેમ થવાથી પારસી વીરબાઇજી સ્કુલને જે ઉચ્કો મલ્યો છે, તે માટે ડા૦ પટેલનો કમ આભાર માનવો તે હુ સમજી શકતો નથી. ડા૦ પટેલે એક ગ્રથ કરતા એક લેખક, અને ગાયનો રચનાર તરીકે જે નામના મેળવી છે, તેમા કેટલુ વજુદ સમાયલુ છે, તે આપણે જોઇ લીધુ છે. વળી દેશી સંગીત ઉપર એવણુ કેટલો અસાધારણુ કાબુ ધરાવે છે, તે પણુ તમોએ અનુભવ્યું છે, એટલે મારે માટે વધુ બોલવાનુ રહયુ નથી આજ નજદીક બે અઠવાડીયા થયા આપણા નિયાગાંનોની દીલાવરીના દાસ્તાનો એવણે આપણુને સમજાવ્યા છે, તે ઉપર આપણા જવાન્યાઓએ મનન કરવુ જોઇએ * * * ત્યાર બાદ મી૦ ફરાંમરોઝે અંજુમન તરફથી ડા૦ પટેલને એક સુન્દર ચાંદીની "ડીકાટર" એનાયત કીધી હતી.

મી૦ કાવસજી કાત્રકનું વીવેચન.

યંગ મેન્સ ઝોરાસ્ત્રીયન એસોસીએશન તરફથી મી૦ કાવસજી કાત્રક ડા૦ પટેલનો ઉપકાર માનતા બોલ્યા કે, બાનુઓ અને ગ્રહસ્થો, મારા એકત્રીસ વરસના કરાચીના વસવાટમા ઘણાએક પારસી મેળાવડામા મને હાજરી આપવાની તક મળી છે, પણ આવો એક ગજાવર મેળાવડો મે કદી પણ અનુભવ્યો નથી એજ બતલાવે છે, કે ડા૦ પટેલના વાંચણો માટે તમો કેટલી કીદાગીરી બતલાવો છો * * *
* * * * *

—— o ——

કરાંચીમાં શાહનામાના કીરતનો.

[જામે જમશેદ. તા૦ ૬ ઠ્ઠી જાનેવારી ૧૯૧૩ માંથી ઉતારો]

* * * * મારા ગયા કાગલમા લખયા મુજબ ગઈ તારીખ ૨૭ માએ કરાચી જરથોસ્તી બાનુ મંડળ તરફથી ડા૦ ધનજીભાઇએ 'હાલન્ડા' ઉપર સંગીત સાથ ભાશણ આપ્યુ હતું, તે વખતે પુશકળ બાનુઓ હાજર હતા * * * ગઇ કાલે પારસી વીરબાઇજી સકુલના લાભ માટે સોહરાબ અને રૂસતમનુ દાસતાન ઘણી છટાથી ગાઇ સંભળાવયુ હતુ. એ વખતે બાનુઓ અને ગ્રહસથોની એટલી ગીરદી થઇ હતી, કે ઉભા રહેવાની બીલકુલ જગા બાકી રહી હતી નહી, તે છતા એ દીનની આવક, નજીવી ફી હતી, તે છતા રૂ ૩૨૫ થઇ હતી. જે બધી રકમ ડા૦ ધનજીભાઇએ એ સકુલના ફંડમા આપી હતી

દાસતાન પુરૂ થવા પછી અનજુનના સરનશીન મી૦ ફ્રામરોજ પંથકીએ અનજુમન તરફથી ડોકટર ધનજીભાઇનો ઉપકાર માનતા જણાવયું, કે ડાકટર ધનજીભાઇ એક જરનાલીસ્ટ તરીકે–એક સારા ગાનાર તરીકે, અને સંગીતપરના સરસ કાબુ ધરાવનાર તરીકે જાણીતા થયલા છે, અને આજે દસ દીવસ થયા જે આપણે સાભળયુ છે તે દેખાડે છે કે એવનનો સંગીતપરનો કાબુ ઘણો મજબુત છે. તેમના કીરતન અને વાંચણો દીલકસ અને જુસાદાર છે, અને એ સાભળી આપણે ઇરાનપર ચઢાઇ લઇ જઇએ એવુ જોમ આપણામા આવે છે. આજ રોજની આવક રૂ ૩૨૫ થઇ છે, તે ડાકટર ધનજીભાઇએ પારસી વીરબાઇજી સકુલના લાભ માટે આપી છે, તે માટે અને તેમના વાંચણ માટે આખી પારસી અનજુમન તરફથી હુ તેમનો આભાર માનુ છુ

ડાક્ટર ધનજીભાઇ તરફ ફરીને મી૦ પથકી બોલ્યા, કે ડાક્ટર ધનજીભાઇ, તમારાં રસીલા કીરતનો માટે તમને બહુ મેહેનત પડી છે, તે માટે તમારો ઉપકાર માનુ છુ, અને આખી પારસી અનજુમની કદરસનાશી તરીકે આ ભેટ તમને અનજુમન તરફથી આપું છુ. એમ કહી મી૦ પથકીએ એક અતી સુંદર નાદર કોતર કામનો રૂપાનો કુંજો ડાક્ટર ધનજીભાઇને અનાયત કીધો, અને પછી ધી યંગમેન ઝોરાસ્ત્રીયન એસોસી-એશનનો ઉપકાર માનયો

મી૦ પંથકી પછી યંગમેન ઝોરાસ્ત્રીયન એસોસીએશનના વાઇસ પ્રેસીડંટ મી૦ કાવસજી કાત્રકે જણાવયુ, કે મારા કરાચીમા વસવાટ પછી છેલ્લા દસ દીવસ જેવા મેળાવડા થયા, તેવા મેળાવડા મારા જોવામા આવયા નથી આ મેળાવડા ઘણા ફતેહમંદ નીવડયા છે તેમા કંઇ સરાહગાત નથી તેનો દાખલો તો આ છે કે બાનુઓ જે ઘરમાથી બહાર નીકળે નહી તે બાનુઓ ત્રણ ત્રણ કલાક સુધી માચીમાના માકડ માફક અત્રે બેસી કીરતનો સાભળતા હતા, અને છોકરાઓ જે છાપરાના નળીઆ નીચે લાવે તેવા, તેઓ પણ એક ચીતથી સાભળતા હતા આ દેખાડ છે કે એ ભાશણો કેવા અસરકારક હતા ડાક્ટર ધનજીભાઇએ આપણા અસલ-વારના નયાગાનાની કીરતી અને તવારીખ સજીવન કરી છે, તે માટે અને ધી યંગમેન ઝોરાસ્ત્રીયન એસાસીએશનના ઇજનને માન આપી અગવડ ખમી, હજારો માઇલની મુસાફરી કરી દુરથી આવયા છે, તે માટે એસોસીએશન તરફથી તેમનો ઉપકાર માનુ છુ ડાક્ટર ધનજીભાઇને એસોસીએશન તરફથી ફુલના હાર પહેરાવી જણાવયુ કે જેમ આ ફુલનો પમરાટ આજુબાજુ મીઠો પમરે છે, તેમ તમારી કીરતી વધતી જાય અને તમો જરથોસતીઓની સેવા બજાવતા જાઓ એવી અમારી દુવા છે.

પારસી પડદાંમાં શાહનામાનું વાંચણ.

અન્ડોરા પારસી યુનીયન તરફથી મી૦ ડી. એન. પટેલે આપેલુ સંગીત કીરતન.

[ધી પારસી. તા૦ ૧૦ મી અકતોબર ૧૯૧૩ માથી ઉતારો]

આ એક ખુશી થવા જોગ બાબત છે કે, પારસી ન્યાગાનોની બહાદુરી અને હીમતના કીસ્સાના દાસતાન જયારેથી મુંબઇમા મી૦ ડી. એન પટેલ તરફથી રજુ થાય છે, ત્યારે તે સાભળવા મોટી સંખ્યામા પારસી બાનુઓ અને અહરથો ઉતરી પડે છે. મુંબઇમા અપાતા મી૦ ડી એન. પટેલના વાચણોનો લાભ પરામા વસતા પારસી

કુટુંબો આજ સુધી લઇ શકતા ન હોવાથી, એનડોરા પારસી યુનીયન તરફથી મી૦ ડી. એન પટેલને શાહનામાનુ એકાદ વાચણુ આપવાની ફરમાસ થવાથી, ગયા રવીવારે સાંજના વાદરા મધે આવેલી નસરવાનજી પીટીટ મયુનીસીપલ સ્કુલના કુસાદે દીવાન ખાનામા રૂસતમ અને સોહરાબવાલુ કરૂણુરસીક દાસતાન મી૦ પટેલે રજુ કીધુ હતુ સાડા પાચ વાગતે વાચણુ શરૂ થનાર હતુ, પણ સાભળનારાઓએ સાડા ચાર વાગેથી આવવા માડયુ હતુ, અને વાચણુ શરૂ થવા આગમચ યુનીયનના સભાસદોએ પોતાની બેઠકો મોડાં આવનારાઓની સગવડને ખાતર તેમને ખાલી કરી આપી, પોતે વરન્ડા ઉપર જઇ ઉભા હતા. પ્રમુખ ખાનબહાદુર ડાકટર આર આર. દાદીનાએ * * * મી૦ પટેલનાં સગીત વાચણોથી પારસી કોમમા પ્રગટી રહેલી ન્યાગાના તરફની જાગરૂતી બાબે ઇશારો કીધો હતો, અને વાદરાવાસી હમદીનોને એવા વાચણોનો ખયાલ આપવા માટે મી૦ ડી એન પટેલને યુનીયન તરફથી ખાસ આમત્રણ કીધુ હતુ * * * વાચણુના છેલ્લા ભાગ ઉપર આવતા ગ્રહસ્થો તેમજ બાનુઓનો મોટો ભાગ આંખોમાથી આસુ ખેરવતો માલમ પડયો હતો. આ પ્રસગે મી૦ પટેલને સાભળવાન જે સખ્યામા વાદરના રહેવાસીઓ હાજર થયા હતા તવો મોટો મેળાવડા પહલીજ વાર જોવામા આવયો હતો. ખતમ થતા મી૦ ડી એન. પટેલનો ઉપકાર માની હાર તુરા આપી મળાવડા વીસરજન થયો હતો. રાતના યુનીયનના મકાનમા મી૦ ડી એન પટેલને મેમબરો તરફથી ડીનર આપવામા આવયુ હતુ

—— o ——

શાહનામાના સગીત કીરતનો.

મી૦ ડી. એન. પટેલે એ વાંચણોને લોકપ્રીય બનાવવામાં આપેલો કીંમતી ફાળો.

[પારસી તા૦ ૬ ઠી સપટેમ્બર ૧૯૧૪ માથી ઉતારો.]

જશન કમીટી તરફથી મી૦ ડી એન પટેલે ગઇ કાલે શાહનામા માહેલુ એક નવુ વાચણુ, એક મોટા મેળાવડા સમક્ષ પહેલી વાર રજુ કીધુ હતુ બેજન મનીજેહનુ દાસતાન શાહનામામા એક આગેવાન જગયા રોકે છે એ દાસતાન શાહનામામા પાક અને પવીત્ર પયારનો એક જાણવા જોગ ચીતાર રજુ કરે છે હમો આજ લાબી મુદતથી મી૦ પટેલને સંગીત વાચણોને પારસી આલમ સનમુખ રજુ કરતા જોઇએ છીએ. એક જાહેર લેખક તરીકે એ ગ્રહસ્થ જેટલા જાણીતા છે, તેટલાજ શાહનામાના સંગીત વાચણોના કરનાર તરીકે મુબઇ તેમજ બહારગામમા તેવણે ત્યાની આલમની અચુક

પસદગી મેળવી છે. મી૰ પટેલ જેવી ખતથી શાહનામાનાં વાચણોને પારસી કોમ સનમુખ આજે સતરથી અઢાર વરશ થયા રજુ કરતા રહયા છે, તે ઉપરથી એવણ એક વાચણ કરતા તરીકે પુરતી રવેસે જાણીતા થઇ ચુકયા છે. સગીત વાચણની એવણની પહેલ બેશક જેવીને તેવીજ એકલી ઉભી છે, અને સતર વરશની ચાલુ ખંતથી શાહનામાના વાચણ એટલે મી૰ ડી એન પટેલ, અને મી૰ પટેલ એટલે શાહનામાના વાચણ, એમ જો એવણની ઓળખ અપાય તો તેમા સહરાવાત જેવુ કાઇબી લેખાશે નહી.

મી૰ પટેલનુ પેહલુ વાચણ ૧૮૯૭ ના સાલમા શરૂ થયુ હતુ, તે દાસતાન તમામ સગીતમા રજુ થયુ હતુ, અને જો હમો ભુલતા નહી હોઇએ તો તે દાસતાન એક મોટી સભા સનમુખ મરહુમ મી૰ કેખશરૂ કાબરાજીના પ્રમુખપદ હેઠળ થયુ હતુ તે વખતે મી૰ પટેલના સગીતની સીફત મી૰ કાબરાજીએ એટલી હદ સુધી કરી હતી, કે મરહુમે પોતાના એક ચેલા તરીકે મી૰ પટેલને જણાવી, ગ્નાન પ્રસારક મડળી તરફથી તેમણે સગીત વિદ્યા વીષે અપાતા ભાશણોની હારમાળા પોતાની નબળી તબીયતને લીધે બધ કરી, જાહેરમા સગીત ભાશાણો એજ મડળી તરફથી આપવાનુ કામ મી૰ પટલને સપુરદ કીધુ હતુ મી૰ પટેલે તયાર પછી ગ્નાન પ્રસારક મડળી તરફથી હીદુસ્થાની રાગ વિદ્યા ઉપર લગભગ પદરથી વીસ જાહેર ભાશાણો ચાલુ આપયા હતા. એ તેવણનો સગીત અનુભવ દેખાડવા પુરતુ હતુ રૂસતમ અને સોહરાબનુ સગીત વાચણ ત્યાર પછી અનેકવાર થતુ રહયુ છે, અને દર સાલ નવા નવા વાચણો કરવાનુ તેવણે આજ સુધી ચાલુ રાખયુ છે આજે એવણની આ વાચણોની કોશેશને સતર વરશ પુરા થઇ અઢારમુ વરશ ચાલે છે, તે જોઇ હમો બેશક ખુશી છીએ

મી૰ પટેલ આજે લગભગ પચાસ વર્ષની ભરતીએ આવયા છતા એટલી મોટી ઉમરે એવણના ગળાનો અવાજ અને તેમા સમાયલી મધુરતા ધ્યાન ખેચનારા થઇ પડે છે. બેજન મનીજેહના સગીતના ચોપાનીઆના છેલ્લા સફા તરફ નજર કરતા માલમ પડે છે, કે મી૰ પટેલ લગભગ ૩૫ પુસતકોના કરતા છે, જેના નામોની એક લબાણ ટીપ એ ચોપાનીઆને છેડે જણાય છે

મી૰ પટેલના વાચણો માટે અને તે માહેલા સગીત માટે બે મત છેજ નહી. કુટુબો એ વાચણો સાભળવા હમેશા મોટી સખ્યામા હાજર થાય છે, અને જો કે ખરચને પોહચી વળવા લગતા વળગતાઓ નાની જેવી ફી રાખે છે, છતા મો

સઘળામા જરથોસતી બાનુઓ અને ગ્રહસ્થો હમેશા ભેગા મળે છે મુબઈમા તેમજ દુર દેશાવરોમા પણ એ વાચણો સાભળવાની ઉતકઠા જોવામા આવે છે ગયે સાલ મી૦ પટેલને કરાચી શહેર તરફથી ખાસ આમત્રણ કરી એ સઘળાં વાચણો, વીદવાન દસ્તુર ડાકટર માણેકજી ધાલાના પ્રમુખપદ હેઠળ રજુ કરાવ્યા હતા, અને કરાચીની પારસી અંજુમન તરફથી મી૦ પટેલની કદરસનાસી સારી રીતે બુજવામા આવી હતી

—— ૦.——

ફુરસદ.

[ફુરસદ- માસ ફેબરવારી ૧૯૧૫ ના અકમાથી ઉતારો]

* * * એ છેલ્લો, ઉપલી જશન કમીટીની જાહેરખરી હેઠળ થયેલો જગી જરથોસ્તી મેલાવડો જશન કીયામા શામીલ થવાનુ પુન હાસીલ કરવા, કા તો પછીથી રજુ થયલી હમઅદગીમા ભાગ લેવાજ જમાવ થયો હતો, એ માની શકાતુ નથી. એ મોટા મેલાવડાના ધસારાનુ "સીક્રેટ" (ખરો ભેદ) તો પછીથી ત્યા રજુ થયલુ મી૦ ધનજીભાઇ પટેલનુ "રૂસ્તમ—સોહરાબ" નુ સગીત કિર્તણ હતુ. * * *

વધારે ખુશી થવાનું એ છે કે એવા દીલરૂબા દાસ્તાનોના વાંચણો શાહનામાંમાથી રજુ કરવા વાસ્તે જશન કમીટીને મી૦ પટેલ જેવા એક સૌથી લાયક જરથોસ્તી હાથ લાગ્યા છે એ કાંઇ બધાજ ટુક ભડોલ્યાઓનુ કામ નથી એને વાસ્તે ઘણુ અભ્યાસ નીજ નહી પણ લગોલગ ઘણા મીઠા હલક ને જોરાવર અવાજની પણ જરૂર છે, ને તે આપણા વચ્ચે હાલ તો એકલા મી૦ પટેલમાજ જોવામા આવે છે. એ કાર્ય વાસ્તે મી૦ પટેલની લાયકાત બેતકરાર કબુલ રહેલી છે, ને અમો તેને ખરા દીલથી એકમત છીએ એમના કથન શ્રવણ કરવા માટે પારસી કુટુબોની જે ધમાલ વરસે છે, તથા તેના કરૂણારસીક ભાગો એક ટાચણી પડે તો તે પણ સાભળી શકાય એવા એકાગ્ર ચીતથી એ ધાર્મીક મિજલસો સમજે છે

—— ૦ ——

ડા૦ પટેલ અને "ફુરસદ."

[જ્ઞાનવર્ધક માસ મારચ ૧૯૧૫ ના અકમાથી ઉતારો.]

અમારા ભાઇબધ "ફુરસદ" ના ફેબરવારીના અંકમાં "કાઇ નવી જુની ?" વાળી કોલમમા, મુબઇની જરથોસ્તી જશન કમિટી તરફથી ડા૦ ધનજીભાઇ એન. પટેલે તા૦ ૧૬-૧-૧૫ ને દીને "રૂસ્તમ સોહરાબ" ના આપેલાં સગીત કીરતનના સબધમાં કેટલીક નોંધો જોઇએ છીએ. જશન કમીટિ અને ડા૦ ડી. એન

પટેલના સબંધમાં એ ભાઇબંધના સ્તુત્ય શબ્દો સાથ અમો જરાક પણ જુદા પડયા વિના એકમત થઇ શકિયે છીએ, અને જેમ ફુરસદ કહે છે તેમ એવા સંગીત કીરતનો માટે "ઘણા મીઠા હલક ને જોરાવર અવાજ" વાળા 'આપણા વચ્ચે હાલ તો એકલા મી૦ પટેલ" જ છે. ડા૦ પટેલનું "રૂસ્તમ સોહરાબ" નું એ પ્રખ્યાત દાસ્તાન અમો ભુલતા ન હોઇએ તો, એમનું સૌથી પહેલું દાસ્તાન છે, અને તેની છપાયલી ચોપડી ઉપર જે ૧૮૯૭ નું સાલ છે, તે સાબીત કરે છે કે ૧૮ વર્ષનું પુરાણું છે

અમદાવાદમાં શાહનામાના સંગીત કીરતનો અને ડા૦ ડી. એન. પટેલ.

[કયસરે હિન્દ તા૦ ૧૧ મી એપ્રીલ ૧૯૧૫ માંથી ઉતારો]

(હમારા ખાસ ખબરપત્રી તરફથી.)

અમદાવાદની બઝમ જશ્ને રૂઝે બેહરામના સેકરેટરી મી૦ ફરામરોજ કકામાદે અમદાવાદની પારસી અનજુમનની આ સાલ એક ખાસ સેવા એવી બજાવી છે, કે જે હમો કદી ભુલશું નહી તમારી તરફના ડા૦ ડી એન પટેલ, જેઓ શાહનામાના સંગીત કીરતનો બતમાજી અને ગાયણા સાથ જાહેરમાં રજુ કરવા માટે દેશ પરદેશ તેમજ મુંબઇમાં જાણીતા થયલ છે, તેઓના સંગીત કીરતનના લાહાવો ગયા અઠવાડયામાં હમોને ચાખુ મળ્યો હતો, જેની લહેજત અમદાવાદીઓ રોજ યાદ કરે છે. ગોઠવણ પ્રમાણે ડા૦ ડી એન. પટેલ તારીખ ૨ જીએ સહવારના આવી પુગનાર હોવાથી તેમને માટે શહેરમાં ઠીક ચકચાર ચાલી રહી હતી ડા૦ પટેલને સામા લેવા માટે હમારા જાણીતા શેહરી શેઠ કાવસજી દાવર, મસર્સ કકામાદ, જેહાંગીર રાવ, અને બીજા અરધો દજન ગ્રહસ્થો મોટોર ગાડી લઇ સ્ટેશને ગયા હતા તેજ દીવસે સાંજના અગીઆરીવાલા સુંદર હૉલમાં ડા૦ પટેલે શીયાવક્ષનું વાચણું રજુ કીધું હતું જેમ કરતા વખતને પહોચી વલવા એકાદ બે સંગીત છોડતાજ મીસ——નામના પારસી બાનુએ બુલંદ અવાજે ટીકા કીધી કે "ગાયન મુકી ના દેઓ, હમો બાર વાગા સુધી બેસીશું" શીયાવક્ષનું દાસતાન સાંભળવા તમામ હૉલ ચીકાર ભરાઇ જવા ઉપરાંત કમ્પાઉંડમાં ગ્રહસ્થોની એક મોટી સંખ્યાને સેવટ સુધી ઉભું રહેવું પડયું હતું.

બીજે દીવસે પ્રેમાભાઇ હૉલમાં જમશેદનું કીરતન એક મોટી ગરદીદાર સભા સભા સમક્ષ રજુ કીધું હતું, જે પ્રસંગે હમારી અનજુમનના સેકરેટરી શેઠ અરદેશર

દલાલ પ્રમુખપદે બેઠા હતા. તેવણે જાહેર કીધું કે આપણે ડા૦ પટેલ માટે ફકત છાપામા વાચી જે મત બાધ્યુ હતુ, તેના કરતા કાનેકાન તેમને સાભળ્યાથી તે મતમા મોટો વધારો થયો છે. જમશેદનુ વાચણ સાભળવા બાનુઓ તેમજ ગ્રહસ્થોની જે ગજાવર મીજલસ ફ્રેમાભાઇ હૉલમા ભેગી મલી હતી, તેવી મોટી મીજલસ આગળ કદીમી મલી હતી નહી

ત્રીજે દીવસે રૂસતમ અને સોહરાબનુ જગજાહેર દાસતાન રજુ થનાર હતુ એવુ આગમચથી જાહેર થયલુ હોવાથી આખો હૉલ ઠેડવેલા વખતની આગમચ ચીકાર ભરાઈ ગયો હતો, અને ઘણાકાને હૉલની બાહેર ઉભુ રેહવુ પડયું હતુ એ પ્રસગે હમારા શેહરના જાણીતા શેહરી ઑનરેબલ શેઠ રૂસતમજી વકીલ પ્રમુખ બનયા હતા રૂસતમજી શેઠે પ્રમુખ તરીકે ડા૦ પટેલના ગુણ ગાઇ, વાચણ શરૂ કરવા ફરમાસ કરી હતી વાચણ એટલુ તો રસીલુ હતુ, અને ડા૦ પટેલનો સરોદ એટલા તો આકરશીત હતો, કે આખી મીજલસે પુર ચુપકીદીથી તેનુ શ્રવણ કીધુ હતુ, તેમા મુખ્ય કરી દાસતાનના છેલ્લા ભાગ ઉપર આવતા ડા૦ પટેલે મીજલસના મોટા ભાગના બાનુઓ તેમજ ગ્રહસથોને રડાવ્યા હતા. હમારા પ્રમુખ સાહેબનુ દીલ પણ કાઇક તેવીજ રીતે ઉદાગીત થયુ હતુ રૂસતમ સોહરાબનું દાસતાન, રાતના સાડા આઠ વાગે પુરૂ થયુ હતુ

ચોઠ દીવસે વાચણ સાભલનારાઓની આતુરતાનો પાર રહયો નહી હતો, કેમકે વાચણની હારમાળાનો તે છેલ્લો દીવસ હતો, અને પટેલ સાહેબને તેજ દીવસે રાત્રે મુંબઇ પધારવુ હતું આગમચથી જાહેર થયુ હતુ કે ચોઠે દીવસે બેજન મનીજેહ યા તો દારા અને સીકદરનુ કથન કરવામા આવશે. કોઇએ બેજનનુ કીરતન સુચવ્યુ, તો કોઇએ દારા સીકન્દરનુ કીરતન સભલાવો, એવા પુકારો સભામા ગાજી રહ્યા ડા૦ પટેલે કહયુ, કે "એમ તો મારી હાલત સુડી વચ્ચે સોપારી જેવી થઇ પડે છે હુ મીજલસના એક ભાગને માન આપુ છુ, તો બીજો ભાગ નારાજ થાય છે, માટે સરસ અને સિધા રસતો એકજ છે, અને તે એજ કે મારે બને કીરતનો તમુને સભળાવવા' આ જાહીરાત સાભળી બાનુઓ તેમજ જવાનો ઘણાજ હરશીત થઇ ગયા હતા, પણ કમનસીબે ડાકટર સાહેબ બે વાચણ કરી શકયા નહી, અને બેને બદલે એકજ વાચણ ચોઠે દીવસે સાજના ત્રણથી પાચ વાગે, બેજન મનીજેહનુ વાચણ કરી શકયા હતા, જે વખતે હમારા લોક પ્રીય તબીબ બાઈ મોતીબાઇ, જેવણુને સરકાર તરફથી કયસરે હિન્દનો ચાદ મલ્યો છે, તેવણે પ્રમુખસ્થાન લીધુ હતુ.

ચોથા દીવસે ગંજાવર સભા ભેગી મલી હતી. જેમા માનપાનની કાઈક ક્રીયા થઇ હતી, અને વાચણ ખતમ થતા ડા૦ પટેલને એક કીમતી રૂપેરી ફ્લાવર વાઝ બઝમ તરફથી પ્રીટી લેખો સાથ ભેટ કરવામા આવયુ હતુ, જેને માટે તેવણે એક રમુજી ભાષણ કરી સભાના બાનુઓને ખુબ હસાવી આભાર માનયો હતો. એ રીતે ફીરદોસીના શાહનામાના કીરતનોનો સવાદ અમદાવાદમા પારસીઓને પટેલ શેઠ સભલાવી તેમના દીલ હરણ કરી લીધા હતા. નાહના અને મોટા સરવે એમને પુર સતોશ વચે સાભલી વખાણ છે, અને હજી પણ એમના બાકી રહેલા બીજા વાચણો સાભલવાની હવડેથીજ ગોઠવણ કરવા મડયા છે ડા૦ પટેલના વાચણોએ પારસી લાગણીઓને મોટે ભાગે સતેજ કરી છે મગલવારે રાત્રે ડા૦ પટેલ મુબઇ આવવા અત્રેથી પધારયા હતા, જે પ્રસગે સ્ટેશને એમને વળાવવા સેઠ દાવર, શેઠ લાલકાકા, શેઠો કેકોબાદ, રાવ, પથકી, પટેલ, અને કેટલાક બાનુઓ તેમજ જવાનો ગયા હતા, અને હાર તુરા તથા ગજરાથી વધાવી, ટ્રેન ઉપડતા હુરેરેના પુકારો કરી છુટા પડયા હતા

— o —

અમદાવાદમાં ડા૦ ડી. એન. પટેલનાં કિર્તનો.

[જામે જમશેદ, મગળવાર તા૦ ૬ થી ૯૧૫ માથી ઉતારો.]

(અમદાવાદ, તા૦ ૪ થી એપ્રેલ)

અત્રે અમદાવાદની બઝમ જશને ડઝે બેહરામના કારભારીઓની એલતેમાસથી ડા૦ ધનજીભાઇ નવરોજી પટલ અત્રેના જરથોસ્તીઓ સનમુખ પોતાના કીરતનો રજુ કરવા અત્રે તારીખ બીજીએ સહવારે પધારયા છે તા૦ ૨ જીએ સાજે અત્રેના શેહેરી શેઠ કાવસજી ડાભાભાઇ દાવરના પ્રમુખપણા નીચે ડા૦ પટેલે "શાહઝાદા શયાવક્ષ" વીશેનુ પોતાનું પહેલુ કીરતન રજુ કરયુ, ત્યારે બાનુઓ અને ગ્રહસ્થોએ ઘણી મોટી સખ્યામા હાજરી આપી હતી

અગીયારીના કમપાઉડમા આવેલો "લકચર-હૉલ" ભરાઈ જવાથી જરથોસ્તીઓને મોટી સખ્યામા હૉલની બાહેર ઉભુ રહવુ પડ્યુ હતુ ઓરગનના મ્યુઝીકના મધુર એકમ્પનીમન્ટ સાથે ડા૦ પટેલ પોતાના સુરીલા હલકે રજુ કરેલા કીરતનથી ઘણી સારી અસર ફેલાઇ હતી

અગીયારીમાના કમપાઉડમાનો હૉલ હાજર રહેલી મોટી સખ્યાનો સમાવેશ કરવા માટે દેખીતી રીતે નાહનો પડવાથી ડા૦ પટેલના બીજા દીવસના કીરતન માટે અત્રેના

"પ્રેમાભાઇ હૉલ" મેળવવામા આવ્યો હતો આ જાહેર કુસાદે હૉલ પણ જરથોસ્તીઓની ગજાવર હાજરીથી ખીચોખીચ ભરાઈ ગયો હતો બીજા દીવસનુ "જમશેદ અને ઝોહાક" વીશેનુ કીરતન, અત્રેની પારસી પંચાએતના માનવત સેક્રેટરી મી૦ અરદેશર દલાલના પ્રમુખપણા નીચે થયુ હતુ, જે પણ વખણાયુ હતુ, અને જમશેદની ગરૂરીથી કદીમ વતન ઈરાન ઉપર આવી પડવી તારાજીનુ લાગણીભરયુ વર્ણન ડા૦ પટેલે કીધુ ત્યારે ઘણી ગભીર શાતી ફેલાઇ રહી હતી કીરતન પુરૂ થયા પછી પ્રમુખ મી૦ દલાલે ડા૦ પટલને પારસી કીરતીની યાદ તાજી કરવાની તેઓની અત કરણપુર્વક કોશેશો માટે મુબારકબાદી આપી હતી, અને પારસી ધારમીક જુસ્સાને સજીવન કરવાની જરૂર જણાવી હતી

—— ० ——

ડા૦ પટેલના વધુ કીરતનો.

[જામે જમશેદ સુકરવાર તા૦ ૯ મી એપ્રેલ ૧૯૧૫ માથી ઉતારો]

(અમદાવાદ)

અગાઉ જણાવયા મુજબ અત્રેની બઝમ તરફથી મુબઇવાળા ડા૦ પટેલે આપેલા શાહનામાના પહલા બે કીરતનો પછી ગઇ તારીખ ૪ થીએ તેવણે અત્રના શહેરી ઓનરેબલ ખા૦ બા૦ રૂસતમજી જહાગીરજી વકીલના પ્રમુખપણા નીચે "પ્રેમાભાઇ હૉલ"મા "રૂસતમ-સોહરાબ"નુ કીરતન રજુ કરયુ હતુ જરથોસતી બાનુઓ અને ગ્રહસ્થોએ પહેલા બે દીવસની માફક મોટી સખ્યામા હાજરી આપી હતી આ દીવસનુ કીરતન પણ ફતેહમદ નીવડયુ હતુ, અને હાજર રહેલાઓ ઉપર સારી અસર થયલી જણાતી હતી રૂસતમને હાથે સોહરાબના નીપજેલા મોત ઉપર તેહમીનાનો વીલાપ ડા૦ પટેલે એવા તો શોકાતુર અને ગભીર અવાજે રજુ કીધો, કે હાજર રહેલા બાનુઓનીજ નહી પણ કેટલાક ગ્રહસ્થો વટીકની આખો આસુથી ભીનાઈ ગઇ કીરતન પુરૂ થયા પછી સરનશીન ખા૦ બા૦ રૂસતમજીએ ભાશણ કરતાનો ઉપકાર માનતા ડા૦ પટેલને તેઓના સુરીલા અવાજ માટે ખાસ મુબારકબાદી આપી હતી

સોમવાર, તા૦ ૫ મીએ ડા૦ પટેલે "બેજન-મનીજેહ"નુ કીરતન રજુ કરયુ હતુ, અને તે પ્રસગે અત્રના લોકપ્રીય લેડી ડાક્ટર મીસ માણેકબાઇ રૂસતમજી કાપડયા પ્રમુખસ્થાને બીરાજયા હતા આ અસરકારક કીરતન પુરૂ થયા પછી સરનશીન બાનુએ તાલીઓના ગગડાટ વચ્ચે ડા૦ પટેલના કીરતનોની ભારે વખાણ કરતા જણાવ્યુ કે અમદાવાદના જરથોસ્તીઓ ઉપર શાહનામાના દાસતાનોથી ઘણી સારી અસર થઇ છે, અને ડા૦ પટેલ ફરીથી અમદાવાદ આવી પોતાના બીજા કીરતનો રજુ કરે એવા

સરવેની મજબુત ખાહેશ છે ત્યાર બાદ બઝમના સેક્રેટરી મી૦ ફ્રામરોજ કેકોબાદની અરજ ઉપરથી ડાકટર મીસ મોટીબાઇએ અમદાવાદના જરથોસ્તીઓ તરફથી ડા૦ પટેલને ચાંદીના સુંદર વાઝ ભેટ આપ્યા હતા.

—— .o ——

ડા૦ ડી૦ એન. પટેલના કિર્તનો.

[પ્રજાબંધુ તા૦ ૧૧ મી એપ્રીલ ૧૯૧૫ માથી ઉતારો]

મુંબઇ અને દેશાવરમા પોતાના શાહનામાના સંગીત કિર્તનોથી જાણીતા થયેલા ડા૦ ડી એન પટેલ અત્રની બઝમે જશને રૂઝે બેહરામના આશરા નીચે ચાર કિર્તનો રજુ કર્યા હતા. " શાહઝાદા સ્યાવક્ષ " વિષેનુ પહેલુ કિર્તન પારસી અગીયારીના કમ્પાઉનડવાળા હૉલમા શેઠ કાવસજી ડોસાભાઇ દાવરના પ્રમુખપણા નીચે અપાયુ હતુ એ વેળાએ જરથોસ્તી બાનુઓ અને ગ્રહસ્થોએ ઘણી ગંજાવર હાજરી આપી હતી, અને તેટલી મોટી સખ્યાનો હૉલમા સમાવેશ ન થવાથી ઘણાકને હૉલની બહાર ઉભુ રહેવુ પડયુ હતુ આ કિર્તન ઘણુજ વખણાયુ હતુ અગીયારીનો હૉલ બહુ નાહનો પડવાથી બીજા કિર્તનો માટે પ્રેમાભાઇ હૉલ મેળવવામા આવ્યો હતો, જે પણ જરથોસ્તી બાનુઓ અને ગ્રહસ્થોના મોટા ધસારા માટે નાહનો પડી ગયો હતો. બીજા કિર્તનો " જમશેદ અને ઝોહાક " " રૂસ્તમ અને સોહરાબ," અને " બેજન અને મનીજેહ " વિષે કરવામા આવ્યા હતા જે વેળાએ અનુક્રમે પારસી પંચાએતના સેક્રેટરી મી૦ અરદેશર દલાલ, ઑનરેબલ ખા. બા. રૂસ્તમજી વકીલ, અને ડા૦ મીસ મોટીબાઇ કાપડીયા પ્રમુખસ્થાને બીરાજ્યા હતા ડા૦ પટેલના જુસ્સાબંધ અને અસરકારક કિર્તનોએ પારસીઓમા ઘણી ઉલટ ફેલાવી હતી, અને તેઓના મઝહબ અને નીયાગાનો માટની તેઓની લાગણી વધારે તીવ્ર બનાવી હતી " રૂસ્તમ-સોહરાબ " નુ કિર્તન એવી તો અસરકારક રીતે રજુ કરવામા આવ્યુ હતુ, કે હાજર રહેલાઓમાના બાનુઓજ નહી પણ ઘણાક ગ્રહસ્થો રડી પડયા હતા છેલ્લા દીવસના મેળાવડા પ્રસંગે ડા૦ પટેલને જરથોસ્તીઓ તરફથી ચાંદીનુ સુંદર વાઝ વખાણુ અને મનની ખુશાલી તરીકે ભેટ આપવામા આવ્યુ હતુ ડા૦ પટેલ તા૦ ૬ ઠીની રાત્રે મુંબઇ જવા ઉપડી ગયા હતા, જે વેળાએ તેમને વીદાયગીરીનુ સારૂ માન આપવામા આવ્યુ હતુ

—— o ——

આતશપરસ્ત.

[જામે જમશેદ બુધવાર તા૦ ૨ જી જુન ૧૯૧૫ માથી ઉતારા.]

ગયા શનીવારની સાંજના બેહરામજી જીજીભાઇ સ્કુલવાળા હૉલમા મી૦ ડી. એન.

પટેલે જશન કમીટી તરફથી એક નવુંજ વાચણ સગીત સાથ રજુ કીધુ હતુ, જે પુરૂ થવા પછી સરનશીને નીચલુ વીવેચન કરયુ હતુ

સરનશીન મી૦ દાદાચાનજીનુ વીવેચન.

મી૦ પટેલનુ ઉપલુ આતશની સતાયશ કરનારાઓનુ દાસતાન પુરૂ થયા પછી, સરનશીન મી૦ ફરેદુન કેરસાસપજી દાદાચાનજી, બી એ, એલ અલ. બી. સાલીસીટર બોલ્યા કે મી૦ ડી એન પટેલ હમેશના રાએતા મુજબ જે સુદર કીરતન કરી બતાવ્યુ છે, તે માટે તમારી તમજ મુબઇની જરથોસ્તી જશન કમીટી તરફથી હુ તેમનો ઉપકાર માનુ છુ જવલે જ એવુ બન છે કે એકજ ગ્રહસ્થના આવો મધુર હલક હોય, અને તેમનામા મન મોહક એબારતમા બયતો જોડવાની કળા હોય વળી તેમના ગાયનો કેવા દબદબાવાળા અને મનોરજક છે તે સરવે કરતા વધુ સ્તુતીપાત્ર ગુણ જે મી૦ પટેલ ધરાવે છે, તે એ છે, કે જયારે પણ એમને કામની સેવા કરવાને આમત્રણ કરવામા આવે છે, અને કોમનો દીન પ્રત્યે અને ન્યાગાનો, પાદશાહો અને પહેલવાનોના નામવર કામો વીશે ગ્નાન ફેલાવવા માટે મદદ મગવામા આવે છે, ત્યારે એક બોલે તેઓ કાઇબી સવાર્થ યા હાસલ વીના પોતાની આ દીલકસ શકતીઓનો લાભ તરત આપે છે. આપણે ઇચ્છીશુ કે પવીત્ર આતશ, જેની આપણ આરાધના કરી ચુકયા છીયે, તે એમને લાબા આયુષ્ય અને મનની વધારે અને વધાર ચપળતા અને ઝમક અને કોમની સેવા બજાવવાનુ બળ આપે ' * * *

આતશ પરસ્ત ઉપર મી૦ ડી. એન. પટેલનુ નવુ કીરતન.

[કયસરે હિન્દ તા૦ ૬ ઠી જુન ૧૯૧૫ માથી ઉતારા]

ગયા શનીવારે સાજના મી૦ ડી એન પટેલે જશન કમીટીની ફરમાસથી શાહનામા ઉપરથી થોમસ મુરના કાવ્યોવાલા સાહીત્યની ઉપર એક નવી બાબત કીરતન રૂપે રજુ કીધી હતી થોમસ મુરની પ્રખ્યાત કવીતા લાલારૂખમા આતશ પરસ્તને નામે જણાયલા કીસ્સાને, શાહનામાના દાસ્તાનોનુ રૂપ આપવાની મી૦ પટેલે કોશેશ કરી હતી, અને તેમ કરતા એ નવુ દાસતાન પોતાના આગલા કીરતનો મીસાલ ગાયના, બેતબાજી, અને જબાનીમા રચ્યુ હતુ આ દાસતાન પવીત્ર આતશની માવજત અને સેતાયશ કરવાને લગતી હકીકતથી ભરપુર હોવાથી, પારસી બાનુઓ અને ગ્રહસ્થોની ગજાવર મીજલસ તે સાભળવા ભેગી મલી હતી પ્રમુખપદ મી૦ ફરેદુન કેરશાસપજી દાદાચાનજીએ લીધું હતુ લાલારૂખવાલા આતશપરસ્તોનો કીસ્સો રજુ કરતા મી૦ પટેલે થોમસ મુરના ગુણો

દરશાવ્યા હતા, આ વાચણની મુખ્ય નેમ પવીત્ર આતશ તરફ જરથોશ્તીઓએ કેવી રીતે વરતવુ જોઇએ, અને આતશને ખાતર આગલા જમાનાના પારસી જરથોશ્તીઓએ કેવા કેવા સકટો વેઠેલા હતા, તે દેખાડવાની હતી સાથે સાથે એક જરથોશ્તી પોતાના કસમ અને કોલ કેવી રીતે પાલે છે, અને આપેલો કોલ કેવી રીતે પાલવો, તે દેખાડવાની વાચણ કરતાએ ફતેહમંદ કોશેશ કરી હતી

આતશની મેતાયશનુ આ કીરતન બેશક સાભળવા લાએક થયુ હતુ, અને તે ફરી રજુ થાય એવી ખાએશ ઘણાકોએ ત્યાજ કરી હતી કીરતન ખતમ થતા, પ્રમુખ મી૦ દાદાચાનજીએ મી૦ પટેલનો એ જશન કમીટી તરફથી ઉપકાર માન્યો હતો તેઓ બોલ્યા કે જવલેજ એવુ બને છે, કે એકજ ગ્રહસ્થનો આવો મધુર હલક હોય, અને તેમનામા મનમોહક ઇબારતમા બેતો જોડવાની કળા હોય જયારે પણ કોમની સેવા કરવાને મી૦ પટેલને આમ ત્રણ કરવામા આવે છે અને કોમ તથા દીન પ્રત્યે, અને ન્યાગાનોના કામો વીશે ગ્નાન ફેલાવવા માટે તેમની મદદ માગવામા આવે છે, ત્યારે એક બોલે તેઓ સ્વાર્થ વીના તુરત મદદ આપે છે મી૦ પટેલને પવિત્ર આતશ લાબા આયુષ્ય બક્ષા, જેથી તેઓ કામની સવા બજાવવાને શકતીમાન થાય.

સુદ્ધી પત્ર.

આ પુસતકમા છપાએલી બયતોમાં રહી ગએલી ખાંમીઓનુ સુદ્ધી પત્રક.

પાનું.	લાઇન.	ભુલ.	સુધારો.
૬	૪	આબતીન	આન્બીન
૮	૨૮		કિધા મુજ રૈયતના ચાર ભાગ
૯	૩૨		નજર કીધા નજરાના જમશેદ ગમી
૧૦	૨૦		બન્દાસે મળ તુ લડાઇને દવાર
૧૦	૪૧		બલ્યુ બખ્ત મારૂ કેવુ અભાગ
૧૦	૫૦	એ ગુલબદન	એ દમ-બ-દમ
૧૧	૨		જમાને જમશેદ ચહેરા ઉપર
૧૧	૫૪		નાબુદ થયુ જમશેદી રાજપાત.
૧૩	૪૫		દિઠો નિન્દમા એક પડેલો મરદ.
૧૩	૫૨		ઉઠયો ઝપકી જમશેદ, દિઠી અર્નવાજ
૧૪	૪		દેખાડશે શુ બનાવીને સગ.
૧૪	૧૯		છૂપાવશ તહારી નીશાણુ હુ.
૧૪	૩૪		સિકલ ને સૂરતમા દિસે છે મૂરાદ
૧૪	૩૬		કદાવર કદે ને મહોબત પરસ્ત
૧૪	૪૮		એ પીધાથી રીજે છે મનનો મિજાજ.
૧૮	૧૫	ભટકયો તે મનમા.	ભટકયો તે વનમા
૧૯	૩૯	હેમાકત નથી	હેમાકતથી
૧૮	૪૮		જોહાકસે લેવાને શાહી સન્માન
૨૧	૩૦		ચૂમીને જમીનમા ગયો થઇ ગરત (ગારત)
૩૩	૩૪		જીગર છે સદા ઝાલેઝર તુ વડ
૩૭	૨		રડી બન્ને ગાલો આસુથી ધોય.
૪૦	૧૫		નિકલીયો રખશ શોધવા રૂસતમ
૪૬	૪૮	નિકલીથો.	નિકલીયો
૪૯	૧૯		કમન્દ પેચમા થઇ પકડાઇ બન્દ
૪૯	૫૩		અગર જાણુશે વાત લશ્કર ઇરાન
૫૩	૪		નથી કોઇ એવો ભિડે જઇ બાથ
૫૯	૨	જતા હોય	જતો હોય
૬૨	૪૯		છે કોઇ સરદાર એ મૂલ્કે—ચીન
૬૭	૩૨		નથી ચાહતો કરવા જગ તારી સાથ.

પાનુ.	લાઇન.	ભુલ.	સુધારો.
૬૭	૪૦	કિયુ ગામ છે	કિયુ ગામ છે.
૬૮	૮	આજે બતગ	આજે બતગ
૬૯	૨૪	કે સોહરાબને હાથે	કે સોહરાબ હાથે.
૭૦	૨૭	તીર ને કમામ.	તીર ને કમાન
૭૦	૫૦	જુવે નહિ પીરી મા તુ	જૂવે નહિ પિરીમા તુ
૭૩	૪૪	પીસર દીલઝાન	પિસર ઝુલફ્રામ
૭૩	૫૦	ઝાલમગાર	ઝુલ્મગાર
૭૪	૨૩	પકાર	પૂકાર
૭૫	૩૬		કે જઇને મળુ જો પેદર નામદાર
૭૭	૩૨	કાઉસના હવાલ	કાઉસ હવાલ.
૮૦	૬	બધ તારે દમ	બધ તારો દમ
૮૭	૧૫		ચશ્મ તારી ચીરે માશુક જીગર.
૯૫	૧૦		જોઇ ખાબ તાસીર થયા ગમખાર.
૯૬	૧૩	જીઝુન	જીહુન.
૧૧૭	૧૦	પીલુ	લીલુ
૧૧૯	૨૮	ખરી	ખડી
૧૧૯	૪૫		પડયો જ્યારે બેજન થઇને બેભાન
૧૨૦	૨૦	ફરયો	ફરયો
૧૨૦	૩૨		દિસે મારૂ તુજ વન સૂહનુ ચમન.
૧૩૨	૨	ધમની	ધર્મની.
૧૩૫	૭		હમારા નરો છે મિસલ માહેતાબ.
૧૪૨	૩૪	પલન્ગ	પિલન્ગ
૧૫૯	૨૫	છિનવી	છીનવી.
૧૫૯	૩૩	ખરી	ખડી
૧૬૦	૪		જબા કેમ કરી બોલે વાણી રૂડી
૧૬૦	૧૪		જરૂર રૂસતમને એ હાથે મરે
૧૬૦	૩૬		મગે મારો દિકરો કેમ, કર તલાસ
૧૬૫	૬૦	જોર્ગી.	બુર્જોર્ગી.
૧૬૯	૨૬	સફેદ.	સૂફેદ
૧૭૧	૪	નેસાઉ	નિસારૂ
૧૭૭	૯		ફરે આસમાન ને હવાબી ફરે

☞ સઘળા મળી આ પુસ્તકમા ૫૬૬૦ બયત છપાયા છે, પણ ઉતાવલના સબબે ગણત્રામા તેમજ છાપાની ભુલથી ૫૬૧૬ નો આકડો છપાયો છે કરતા.

જમશેદ અને ઝોહાક.

જમશેદનો અમલ.

જમશેદનો ગ્રૂર.

પેશદાદી શેહનશાહતનુ પડી ભાંગવુ.

વતન ઇરાંનનુ આગમે ખાક થવુ.

ઝોહાકની પાદશાહી.

જમશેદનુ નાહાસવુ.

જમશેદનુ પકડાવુ.

જમશેદની કતલ

પાદશાહ જમશેદ.

તેની મુખ્તેસર કારકીર્દી.

શાહ જમશેદ

પેશદાદી વંશના ત્રીજા બાદશાહ તેહમુરસ દેવબંદના મરણ પછી જમશેદ ઈરાનના તખ્તો તાજનો માલેક થયો હતો. ખુબસુરતી, અકકલ, હોશ, અનુભવ, અને સદગુણમા જમશેદ બીનહરીફ હતો, અને તેની બરોબરી કરી શકે એવો કોઈબી ઇનસાન કુલ ઇગાનવેજમા શું, પણ કુલ જેહાનમા નહી હતો.

મોતને બંધ કીધું

ઇનસાનને દુઃખ દરદ અને મરણથી મુકત કરવા માટે પરવરદેગારની જનાબમા શાહ જમશેદે બંદગી કરી, અને તે બારેહકતાલાની દરગાહમા શાહ જમશેદની બંદગી મંજુર રહી, અને કેહ છે, કે ત્રણ સો વરશ સુધી જમશેદના રાજમ દુખદરદ અને મોત બંધ થયા હતા

જમશેદે કરેલી શોધો.

કુદરતના ભેદો શોધી કાહડવાનુ કામ જમશેદે માથે ઉઠાવ્યુ હતુ. દરીઆવ અને જમીન ઉપર જે જે નવી વનસ્પતીઓ હસ્તી ધરાવતી હોય, તે મેળવી તેને ઉગાડવાની શરૂઆત જમશેદે કરી હતી, અને દરેક વનસ્પતીના ફુલ ફલોના ગુણ દોશ અને ખાસીયતા તેણે શોધી કાહડયા હતા. પાહડા અને ખાણોમા દટાએલી ધાતુઓ જમશેદે પેહલવેહલી ખોદી કાહડી હતી લોખંડમાથી ભાલા, બરછી, બખતર વીગેરે લડાઇના હથીઆરો, તથા ખેતી કરવાના ઓજારો બનાવવાનો હુનર પોતાની રઇએતને જમશેદે શીખવ્યા હતો હીરા, લાલ, યાકુત, ઝમરૂદ વીગેરે કીમતી પથ્થરોની શોધબી જમશેદ કરી હતી, અને તે સરવના ઉપયોગ કરવાનુ કામબી પોતાની રૈયતને જમશેદે દેખાડયુ હતુ રેશમ બનાવવાનો, રંગવાનો, તેમજ કપડા વણવાનો હુનર જમશેદે પેહલો શોધી કાહડયો હતો. દુનીયામા પેહલો તબીબ શાહ જમશેદ હતો, કેમકે તબીબી ઇલમ તેણે શોધી કાહાડલો હતો. ગરમ પાણીથી આગ ધોવાની પેહલ જમશેદે લોકોને શીખવી હતી, અને તેથી થતા ફાએદા તેણે જાહેર કીધા હતા. ખેતીવાડીનો હુનર તથા પાહડો અને વેરાન જંગલામાથી રસ્તાઓ બનાવવાની પેહલ વેહલ્લી શોધ જમશેદે કરી હતી

શરાબની શોધ.

શરાબની પેહલી શોધ જમશેદના વખતમા થઇ હતી ઠંડી અને ગરમીની અસરથી દરાખનો સવાદ ઉતરી જતો હોવાથી, શાહ જમશેદે દરાખને એક મોટા શીસામા ભરી રખાવી, તે ફલાની અંદરથી નીકળતો રસ ચાખી તેની તપાસ કરતો હતો. તપાસ કરતા જમશેદને પાછળથી તે રસ એટલો તો કડવો અને તલખ થઇ ગએલો માલમ પડયો, કે તે ઉપરથી જમશેદે તે રસને ' ઝેહરે કાતીલ ' સમજી, તે શીસાઓના મોહડા બંધ કરી, તે ઉપર બાદશાહી મોહોર મારી,

'ઝેહર' એવા શબ્દો તે ઉપર લખ્યા, તેને કોઇ પીએ નહી એટલાં માટે તે શીસાઓને અભડાઇ ઉપર ચહડાવી દીધા

એતેફાક એવો બન્યો, કે શાહા જમશેદના મેહલમા એક નાઝનીન માથાના દરદે બાદ મુદ્દતથી હેરાન—પરેશાન થતી હોવાથી, તેણીએ જીંદગીથી કંટાલી આપઘાત કરવાનો વીચાર કીધો, અને તેમ કરવા માટે પેલુ બાદશાહી ઝેર તેણીએ નોશ કીધુ. તે ઝેર પીધાથી પેલી નાઝનીનનુ દુ:ખ ઓછુ થાએલું તેણીને લાગ્યુ. એ ઉપરથી તે શીસામાથી થોડુ વધારે ઝેર તેણીએ પીધુ, અને તેથી તેણીને ખુશ કેફ ચહડી તે કેફની ખુમારીમા તે બેફામ થઇ પડી. જો રૂત થતાજ તેણીએ પોતાની તબીયત બીલકુલ સુધરેલી જોઇ, તે ખુશી થઇ ગઈ આ ખબર તે નાઝનીને શાહ જમશેદને કહી, અને તે દીવસથી જમશેદે શરાબની શોધ કરી, તેની બનાવટમા સુધારો કરી તેને વપરાસમા લેવાનો હુકમ કીધો

ચેહલ મીનાર

જમશેદે પોતાના રાજના અમલની શરૂઆતમા ચેહલમીનાર નામની એક ગંજાવર ઇમારતનો પાયો પોતાને હાથે નાખ્યો હતો કેહછે કે એ મેહલનો પાયો શેહરે ફારસની પડોસમા આવેલા ખફરાકના મેદાન આગલથી શરૂ થઇ શેહરે શીરાઝના રામજર્દ જીલ્લા સુધી લંબાયો હતો એ ચેહલ મીનારની લંબાઇ બાર ફરસંગ જેટલી ગંજાવર કેહવાય છે. એ ઇમારત જેવી કોઇબી ગંજાવર ઇમારત આજે દુનીયામા હોય એમ માનવામાં આવતુ નથી. હજીબી એ ઇમારતના ગંજાવર થાભલા અને મસ્ત બુલંદ ગુમજો મુસાફરોનુ ધ્યાન ખેંચે છે

નવરૂઝ.

ચેહલ મીનાર તૈયાર થયા પછી, જે દાહડે બુલંદ આફતાબ પેહલવેહલો મેસ રાસીમા તલુ થયો, તે મુબારક રોજને શાહ જમશેદે નવરૂઝનુ નામ આપ્યુ હતુ તે મુબારક દીવસે શાહ જમશેદ મોટી ધામધુમ અને ખુશી ખુશાલીથી પોતાની દરબાર ભરતો, અને નાહના તેમજ મોટા તથા અદનાં અને આલાઓને પોતાની દરબારમા પોતાની રૂબરૂ બોલાવીને તે મુબારક રોજ તમામ ખુશી ખુશાલીમા ગુજારતો હતો હાલમા એ તહેવાર દુનીયામા 'જમશેદી નવરોજ' ને નામે ઓલખાય છે.

રઇયતના ચાર ભાગ.

જમશેદે પોતાના રાજનો વહીવટ સુધારવા માટે પોતાની તમામ રઇયતને ચાર ભાગમા વેહચી નાખી હતી. ૧. આથોરનાન, જેમા દસ્તુરો, દાવરો અને ઓલમાઓ હતા. ઓલમાઓના વરગમા લેખકો અને નવાસંદાઓને મુકયા હતા. ૨ રથેસ્તારાન, જેમા લશ્કરીઓ અને લડવઇઆઓ, તથા શમશીરનો ઉપીઓગ કરનારા અમલદારો હતા. ૩. વાસ્ત્રીઓસાન, જેમાં તમામ ખેડુતો અને ખેતી કરનારાઓ, અને ૪ હુતોખશાન, જેમાં તમામ કારીગરો, કીસબીઓ અને બીજા ધંધાદારીઓ હતા

આથોરનાન.

એ વરગમા આવી ગએલા સરવે માટે જમશેદે એવી નસીહતના સખુનો કેહયા છે, કે ઓલમાઓ, દસ્તુરો અને દાવરોનો દરજજો બેહતર અને આલા કરવા માટે તેમને સદા માન આપતા રેહવું ઓલમાઓ પેગમબરના જાએનશીન જેવા છે. નવીસંદા અને લેખકો એજ

વરગમા આવી જતા હોવાથી, શાહ જમશેદે એવા સખુનો કેહયા છે કે, લેખકોની કલમથી જે કાંઇ બની શકે છે, તે બાજે વખત તલવારથી બની શકતું નથી. તલવાર અને કલમ જોડયા ભાઇ છે જે પાદશાહ એ બે ચીજ ઉપર આધાર રાખે છે, તે સદા સરફરાજ રહી શકે છે

રથેસ્તારાન. એ વરગ રઇયતનુ રક્ષણ કરનાર છે, અને પોતાની તલવારથી ફીસાદીઆ અને ફીતનગેજોની ગરદન સુલેહસુલ્હજની સાકલથી કબજ કરી જકડી લીએ છે પાદશાહ અને શહેનશાહાતનુ રક્ષણુ કરનાર, સુલેહસુલ્હજને ટેકવી રાખનાર, અને બલવા તથા ફેસાદને નાબુદ કરનાર રથેસ્તારાનનો વરગ છે

વાસ્ત્રીઓસાન શાહ જમશેદે આ વરગને સરવેથી આલા દરજજો આપેલો હતો. શાહ જમશેદે કહ્યુ છે, કે શેહનશાહતમા થતા સઘળા સુધારાઓ ખેડુતોને આભારી છે. રાજનીતીની ફતેહ, સંસારનો આધાર, અને આદમીનુ પોશણુ ખેડુતોને આભારી છે. રાજની દોલત અને મેહસુલનો સુધારો અને વધારો ખેડુતને આધારે છે ખેડુતોની રંજ બીનહરીફ છે કકડતી ઠંડીમા તેમજ ઉકળતી ગરમીમા મીસકીન ખેડુત પોતાની જમીનની વ્યવસ્થા કરવા સદા તૈયાર રેહ છે જે વેળા ગરમીના જોશથી પથ્થરનુ સીનુ પીગળી પાણી થાય છે, અને નાઇલ નદીમા મગરમચ્છ ગરમીના ઉકળાતથી તરફડી રેહ છે, તેવે સમે ગરીબ ખેડુતો કાપણી કરવા અને પાક ઉતારવા સદા રોકાયલા રેહ છે તેટલા માટે શેહનશાહતે ખેડુતોને હમેશા માન આપવુ જોઇએ છે

હુતોકશાન યાને કારીગરો અને કીસબીઓ તથા ધધાદારીઓ તરફ માયા અને મેહરબાની બતાવવી સજાવાર છે, એવુ જમશેદ શાહે કેહ્યુ હતુ વેરા અને જગાતથી તેમના ધધાને કાંઇબી હાણી નહી પુગે તે માટે રાજ કરતાઓએ તકેદારી રાખવી જોઇએ છે

જમશેદની ચાર વીટીઓ શાહ જમશેદની પાસે ચાર વીટીઓ હતી, અને તે ચાર વીટીઓ ઉપર ચાર લેખ કોતરેલા હતા. પેહલી વીટી ઉપર '**પાકટ વીચાર અને નમ્રતા**' એવો લેખ હતો. બીજી વીટી ઉપર '**ઇનસાફ અને બરતરી**' એવો લેખ હતો ત્રીજી વીટી ઉપર '**સચ્ચાઇ અને શીતાબી,**' અને ચોઠી વીટી ઉપર '**સજા અને દાદ**' એવા લેખ હતા. પેહલી વીટી હમેશા લડાઇના મેદાનમા ઉતરતી વખતે શાહા જમશેદ પેહડતો હતો બીજી વીટી રઇયતનો ઇનસાફ કરતી વખતે પેહડતો હતો ત્રીજી વીટી ઉપરનો લેખ શાહ જમશેદને પોતાના રાજના ભલા માટે રોકેલા એલચીઓ તથા જાસુસોથી માહીતગાર રેહવાની બશારત કરતો હતો તેમની તરફથી મળતી ખબરો 'શીતાબીથી' અને 'સચ્ચાઇથી' ભરપુર હોવી જોઇએ, કેમકે જાસુસો અને એલચીઓ તરફથી મળતી ખબરો રાજ્યમા થતા ઘણુાક ઘોટાલાને દુર કરી શકે છે ચોથી વીટી ઉપર '**સજા અને દાદ**'ના લેખ હતા.

જમશેદનો ખુદાઇ દાવો

પોતાનાં રાજની આબાદી, પોતાની રઇયતની દુર થએલી બીમારી અને નાતવાની, પોતાનો બેસુમાર ખઝાનો, પોતાના દરબારીઓ અને લશ્કરની બુલંદ જાહોજલાલી, એ સરવે જોઇ જમશેદનું દેમાગ ગરૂરથી ફુલા ગયુ, અને 'હુ પોતે આ દુનીયાનો માલેક છુ' એવો દાવો તેણે જાહેર કીધો. કુદરતના માલેક દાદગર ઇલાહીની ખીદમતમા સર ઝુકાવવાને બદલે, ખુદાને તજી પોતાને ખુદા તરીકે માનવાનુ તેણે ફરમાન જાહેર કીધું. તેણે પોતાની મુરતી બનાવી તેની પુજા અને પરસ્તેશ કરવાનો પોતાની રઇયતને હુકમ કીધો. તકેબરી અને ગરૂરીમા જમશેદ એટલો તો ગુચવાઇ ગયો, કે પોતાના રાજકારોબાર ઉપર તેનાથી જોઈતુ ધ્યાન અપાયું નહી બેદાદીનો શોર ઉઠયો, રઇયત બેદીલ બની, શેહરમા બદ અને બલવો ઉઠયો આબાદીની બરબાદી થઇ ઝોહાક તેના રાજ ઉપર ચહડાઇ લાવ્યો, અને જમશેદ ગરૂરીથી ખુવાર થઇ રાજપાત છોડી, જંગલમાં ભટકતો થયો.

જમશેદનુ મોત

ઝોહાકથી હારીને જમશેદ વન જંગલમા ભટકતો થયો એવી હાલતમા તે સેંકડો વરશ ભટકયો હતો અંતે તે જોહાકના આદમીઓને હાથ પકડાયો અને ઝોહાકે તેને બે લાકડા વચ્ચે જકડી, કરવતથી વેહરાવી તેના બદનની બે ફાડ કરાવી તેને જબેહ કીધો.

જમશેદનો અમલ

શાહ જમશેદને એક નબી પેગમબર તરીકે ઘણા ગ્રંથકારો જણાવી ગયા છે તેની ઉમર કેટલાક ગ્રંથકારોના કેહવા પ્રમાણે એક હજાર વરશ, અને તેનો અમલ સાત સો વરશ ચાલ્યો હતો.

જમશેદ અને જેહાંપેહલવાંન રૂસ્તમ વચ્ચેનો સંબંધ.

જમશેદ અને સીસ્તાંનની શાહજાદી.

- આબતીન.
  - ફરેદુન.
- અપરટ કરસાસ્પ.
  - નરીમાન.
    - સાંમ.
      - ઝાલ.
        - રૂસ્તમ.

પાદશાહ જમશેદ.

"કિધુ જેણે બધ મોત જગમે સદા,
દરદીના દર્દોને કાપ્યા દફા
કિધી દીન ભલી જેણે જગ આસકાર,
હતો જ પર ફરમાન પરવરદેગાર"

બનામે યઝદાં.

[1] જમશેદ અને ઝોહાક.

હવે લાવ સાકી શરાબી તુ જામ,
કરૂ યાદ જમાને જમશેદનુ નામ.

જે અફલાકી દારથી તારાજ થયો,
'ને દાદાર જેનાથી નારાજ થયો.

ગંરૂરી ગુમાંની ચહડી તેને સર,
પલકમાં થયો ખાક તે બીસતર.

અગરેબને મગરેબનો માલેક શાહા,
કુલ દાનવ 'ને માનવને જેની પનાહા.

કીધુ જેને બધ મોત જગમે સદા,
અને દરદીના દરદાને કીવા દફા.

કીધી દીન ભલી જેને જગ આશકાર,
હતો જે પર કુરબાન પરવરદેગાર.

કીધી બંદગી જેને આઠો પહુર,
ન ભુલીયો ખુદાને તે શાંમો સહર.

હતુ જેને ચેહરે ઇલાહીનુ નુર,
જે બળમા ને કળમા હતો વીર સુર.

એવો તે નુરમદ પયગ્મબર નબી,[2]
ન થાયો ન થાશે બીજો જમ કબી.

એવો તે શાહોનો શાહ જમશેદ,
બુલદ જેની બાજુ 'ને નુર ખુરશેદ.[3]

કીયા અલબરૂઝ 'ને હુકેરે[4] પસંદ,
કરવા સેતાયશ આતશ રોશંન.

ખુશી થાઇ ખલકત અરપણ કરે,
લાખો હુવા દઇ તન મન ધરે.[5]

એવો જમાનાનો શાહ જમશેદ,
પામ્યો હતો સરવે આસ્માની ભેદ.

ખડી કુલ્લ ખલકત તખતની પાસ,
ધરી આરજુ દીલમા લાખો ખાસ.

---

૧ જમશેદ અને ઝોહકનુ આ સગીત વાચણુ, તારીખ ૨૮ મી સપટેંબર ૧૯૦૩, (ગાઠા ૫) ન દીને રાત્રે, મુબઇમા ફ્રામજી કાવસજી હૉલમા બઝમે રાજે અહુરમઝ મડલી તરફથી મે' પેહલીવાર રજુ કીધુ હતુ', જે વખતે પ્રમુખસ્થાને મરહુમ શેઠ ખુરશેદજી રૂસતમજી કામાં બેઠા' હતા. ત્યાર પછી એ વાચન મુબઇમા સરબવસરે જુદે જુદે ઠેકાણે જુદી જુદી મડલીઓની ફરમાસથી, તેમજ મારી પોતાની તરફથી, સુમારે બે ડઝનથી વધારે વાર રજુ થવા ઉપરાત, ભરૂચ અને નવસારામા તથા સીધમા કરાચી શેહર મધે રજુ કરવામાં આવ્યુ હતુ. ખ. ન પટેલ.

૨ જમશેદને કેટલાક ગ્રથકારો પેગમ્બર તરીકે પણ ઓળખાવી ગયા છે.

૩ જમશેદના ચેહરા ઉપર પ્રકાશતુ ખોરેહ.

૪ અલબરૂઝ પાહડનો બલખની નજદીકનો છેડો, જે ઉપર પાદશાહ જમશેદે આતશ રોશન કરી બંદગી કરી હતી.

કરતાં સંઉ ગોહરનો જમ પર નીસાર,
ઝલકતો તે ખુરશેદ સમ નામદાર.

હતો દીન નૌગેઝનો બરકરાર,
હતો રોજ અવ્વલ અહુરમઝદ દાદાર

હતો માસ ફરરોખ ફરવરદીન,
ખુશીમાં હતી કુલ ઇરાંન સર જમીન

જમશેદે ગરૂર કીધો, અને જમાનો તેનાથી ફર્યો.

ઉગ્યો એકરોજ એવો નુરમંદ ખુરશેદ,
ઇરાંન પર આવ્યા મકટને ખેદ

સવાર થાયો જમશેદ ઉપર ગરૂર,
કુલ બંદગી ઇબાદત થઇ તેની ધુર.

થયો મસ્ત ગરૂરે તે શાહે–ઇરાન,
ભુલ્યો તે ખુદાને બની બેધીયાન

જમીન 'ને જમાનાને મારી પુકાર,
બોલ્યો 'તમ છો મુજ ફરમાબરદાર

છે ધરતી 'ને આસ્માંન મારા નફર
સંઉ માનવ 'ને દાનવ 'ને કુલ જાનવર

આ જગને જમાનાનો હું છું ખુદા,
મુજથી છે હસ્તી 'ને નીસ્તી સદા.

મુજથી છે દીન અને દુનીયા તમામ,
મુજથી કુલ કુદરત 'ને હસ્તી મુદામ

મે માનવ 'ને દાનવને દીધાં જ્ઞાન,
ન થાયો ન થાશે બીજો મુજ સમાન

આ ખલકતનો ખાવિંદ હું છું ખુદા,
કરો બંદગી મારી સઉ તમ સદા'

પડો પાંઉ પર મુજ ઇબાદત થકી,
છે લાજમ તમને નમો સર ઝુકી.

બખશ્યા મેં એશ અને અમરત 'ને રાગ,
કીધા મુજ રઇયતના મે ચાર[2] ભાગ

તે ચારો રઇયતને આબાદ કરશે,
થશો નાફરમાન તો બરબાદ કરશે.

એ સુની ચારો અનજુમનોએ નમી,
નજર કીધા નજરાના નોરોજ ગની.

* * *

ચહડી જમને સર ઉભુ અભીમાંન,
તોડયા તે દાદારના ફરમાંન.

કહ્યુ એમ પુકારી છુ હું તાજદાર,
આ જગમાં નથી મુજ સમ નામદાર.

ગણો મુજને સાહેબ, પરવરદેગાર,
ગણો મુજને અહુરમઝદ, કીરતાર.

કોણ છે જગતમા મુજ સમ આજ,
વીવંઘાનનો[3] બેટો જમ સરફરાજ

ગરૂરી ગુમાની નીકળતાંને વાર,
કફા થાયો જમશેદ પર પરવરદેગાર.

થયુ નાબુદ યઝદાંનું એજમતી નુર,[4]
ચમકતુ જે જમશેદના ચેહરાપર પુર.

જોઇ જમની હાલત થઇ આજેજ તમામ,
રઇયત, ખલકત, અને ખાસો આમ.

---

૨ જમશેદે પોતાની રઇયતના ચાર ભાગ કરેલા હતા. અથોરનાન જેને ફીરદોસી કાતુજીઅન કહે છે, તે ધરમગુરૂ હતા. ૨. રથેસ્તાર, જેને ફીરદોસી નીસારીઅન કહે છે, તે લડાએક લોક હતા ૩, વાસ્તરીઓશાન જેન ફીરદોસી 'નુસુદી' કહે છે, તેઓ ખુરજીગરો હતા ૪, હતોકશાન, જેને ફીરદોસી 'અહનોખુશી' કહે છે, તે કારીગરો હતા

૩ ફીરદોસીના લખ્યા પ્રમાણે જમશેદ તેહમુરસનો દીકરો હતો, પણ અવસ્તામા જમશેદને વીવંઘામનો દીકરો જણાવ્યો છે

૪ કહે છે કે જમશેદના પીતા વીવઘામે હોમની કીયા કીધાથી તેને ત્યા જમશેદ જેવા બેટાનો જનમ થયો હતો, જેના ચેહરા ઉપર એજમતી નુરનો પ્રકાશ દીપી રહયો હતો. [ધ્જશને ૯ મો હા.]

પછી પાંછ સંછએ કહ્યુ કરગરી,
ઓ શાહોના શાહ ના કર તકોબરી
બની આકેલ ફાજેલ કરે એમ ગરૂર,
જમશેદ શાહાને શુ એવી જરૂર.

યઝદાં નિરંજન નિરાકાર છે,
બંદા સદા તો ગુનાહગાર છે.
પછી પાઉ હમ તુજને કરીએ અરજ,
વફાદાર ઇરાંનને છે તુજની ગરજ"

કહ્યું કુલ વજીરોએ ઝુકી સલામ,
ઓ દાવરના દાવર શહા નેકનામ
બંને જો ખુદા ફાંની આદમ એક,
ખુદા બને દુનીયાંમાં આદમ અનેક

ઓ જમાને જમશેદ શાહોના શહા,
કરેછે તુ કેમ એવો અઝીમ ગુનહા.
ખુદાનો ખુદા કેમ ગયો તુ બની,
નથી જેનો જગમા બીજો કોઇ ધની.

નથી થાયો કોઇથી પયેદા ખુદા,
ખુદા વન સંઉ કોઇ છે આખર ફના
ખુદાની છે લાખો મજલ નજર
છે આદમમા કયાં એવી તેજ અસર.

ખુદા રહે છે હાજર સદા હર જગો,
બશર ત્યાં રહે તો નહી ત્યા રહે
ખુદા રેહશે કાયમ, ફના સઉ થશે,
ફના થાશે આદમ, રૂહ ત્યા જશે.

એવો તે રાસ્તીનો શાહ દાદગર,
જમશેદ તુએ કેમ ફેરવ્યુ સર

શએર.

'આદમને ખુદા ના કહો
આદમ ખુદા નથી,
મગર ખુદાના નુરથી
આદમ જુદા નથી.
કેમ બને આદમ ખુદા,
આદમમાં દમ નથી,
નુર ઇલાહીનુ જુવો,
આદમમાં કમ નથી.'

ખુદા કર મેહર કાંઇ ઇરાંન ઉપર,
સુની આ અરજ તુ બુજ કાંઇ કદર"

* * *

ખતમ થઇ નબી પરથી યઝદાંની મેહેર,
મેહેર થઇ ખતમ, આયો સુલતાંની કેહેર.
ઉઠી રેહ્યા બંદના ઇરાંનમાં પુકાર,
કુલ અદના 'ને આલા થયાં ઝોસદાર.

અમીરો 'ને ઉમરાવો ગરદનફરાજ,
વળી રૂઠીયાં ચો તરફના રાજ.
જગો જગ બલવો, જગો જગ પુકાર,
ઇરાન જમશેદથી થયુ બેકરાર.

નારાજ 'ને તારાજ થયાં લાખો જન,
હજારો વતનથી થયાં બેવતન.

* * *

ઝોહાકે મોકલાવેલો જમશેદ ઉપર પેગામ.

ખબર જયારે પોહચી ઝોહાકને કાંન,
કે જમશેદને સર ચહડીયો શયતાંન
ગયો છે તે ગુમાંન ગરૂરથી ફુલી,
ગયો છે તે ખુદ બસ ખુદાને ભુલી

રઇયત તેનાથી થઇ છે તબાહા,
ઇરાંનીઓ માગે છે બીજો શાહા.
ચહડીયો જગે ઝોહાક ખબર એ સુની,
લશ્કર લઇ ચાલ્યો તે ઇરાંન ભની.

શેહરોના શેહરો 'ને ગાંમોના ગાંમ,
લુટીને કીધાં તારાજ તમાંમ.

કુચ કરતુ ઝોહાકી લશ્કર જબર,
જઇ પુગુ એકદમ ઇરાન ઉપર
ઝોહાકે જઇને મોકલીયો પેગામ,
લખી જમશેદ પર એવા કલામ.
"ઓ ગુમરાહ, ગાફેલ જમશેદ શાહા,
નીકલીયો તુ બનવા જગતના ખુદા
જો જીદગી 'ને જીવનો તુ છે કરતાર,
'ને દાનવને માનવનો સરજનહાર.
તો કેહ તારા તનમા કેટલા છે જાન,
તુજમા ખુદાઇની શુ છે નિશાન
ગરૂરી ગુમાનીથી ફાલી ફુલી,
ગયો તુ ખુદાને એકદમ ભુલી.
ઉડાવ્યો છે ઇરાને જગમા પુકાર,
નથી રહ્યો કોઇને તુ પર એતબાર.
ખુદાથી તુ એહા છે ફેરવીને સર,
સજાને સજાવાર તુ છે બદગોહર
ઉડાવ્યો મે જગમા લડઇનો પુકાર,
કે જમશેદને પકડી કરૂ હુ ખુવાર.
અગર છે ખુદા તુ નિકલ ઝટ બહાર,
બદા સે મેળાવ તુ લડઇમ હાથ
થશે જગને જાહેર તહારા ખુદાઇ.
કરાઉ નાત સગ હુ તુન આશનાઇ
છુટે તારી જજાલથી રૈયત તમામ,
ઇરાનમાથી નાબુદ કરૂ તારૂ નામ"

* * *

ગયો લઇન કાસદ ઝોહાકી પેગામ,
જમશેદન સભલાવ્યો હેવાલ તમામ
સુનીને ઝોહાકના એ સખુન,
રગોમા ઉકળ્યુ જમશેદનુ ખુન
નીકલીયો તે ગુસ્સાથી એકદમ બહાર,
પકડીને ઝોહાકને કરવા ખુવાર
જઇ ઉભો લડવા ઝોહાક સગ જગ,
ધરી દીલે કીનો અને બહુ ગમ
ઉડી રહી તે જગથી ગીરદ બીશીઆર,
સીહા થઇ સુરૈદી, ગગન અધકાર

ઝોહાકના હાથ ઉપર જમશેદની હાર.

થઇ એ લડાઇમા જમશેદની હાર,
પરાગદે લશ્કર થયુ બીશીઆર.
જોઇ જયારે જમશેદે એવી વલાન,
થઇ નાઉમેદ થાયો બહુ પશેમાન
ઝોહાકી ડરથી થયો નાસિપાસ,
વતન તાજ અને તખ્તની છાડી આસ
"બટયુ મારૂ બખ્ત અને તખ્તો તાજ,
ખુદાના કિનાની આ સલગી છે આગ.
થયુ ખ્વાર મારૂ વતન શેહર આબાદ,
થઇ મારી વસ્તી મુજ હાથે બરબાદ.
નથી જુલમી ઝોહાકનો મુજને ડર,
પણ રૂઠીયો ખુદાવદ કસીને કમર.
થયો જયારે કોફનાક પરવરદગાર,
જગતમા રહયો કોણ જીવાડનાર

* * *

વજીરો અમીરો કરે સઉ ગમ,
રડે એહના નવવાર એ ગુલબદન
મુકી તુ વતનને જશે કયાં ઓ ભાઇ,
હમારી હવે કરશે કોણ રહાનુમાઇ
મુકી હમને તન્હા ના તુ સિધાર,
અરે ભાઇ મારા તુ કર કઈ વિચાર.

પછી એટલામાં વજીરની નજર,
જમાને જમશેદના ચેહરા ઉપર
પુકારી તે રડયો 'આ શાહોના શહા,
થયો છે અહુરમઝદ તુજ પર કફા
થયુ નાબુદ ચેહરાનુ એજમતી નુર,
જે હજરત નબીને દીપાવતુ પુર
કયાં છે તે યઝદાના નુરનો પ્રકાશ,
જે જમશેદના ચેહરાને દીપાવતો ખાસ
કયાં ગયુ જમશેદ તે તારૂ નુર,
જલાવતુ દરૂજી મીસલ કોહેતુર'
સુની હજરતે મારી એક સર્દ હાય,
ગયુ નુર મહારૂ હવે કેમ થાય[૬]

* * *

જમશેદનું તાજો તખ્ત છોડી ગુમ થવુ.

એ રીતે હારીને હજરત રૂવે
'ને નહાસવાની હરદમ તકને જુવે.
એકાએક વેશ બદલી થાયો તે ગુમ,
પડી રહી ઇરાનવેજમે જમશેદની બુમ
મુકી તાજો તખ્ત ને વતનને તજી,
રખડતો થયો વેશ ફકીરી સજી
ગરૂરી ગુમાનીથી થઇને હેરાન,
ભટકતો થયો તે જંગલ વેરાન.
ફના થાયો પેશદાદી શાહ સરફરાજ,
થયો તે ગરૂરીથી એકદમ તારાજ.
વતન થાયુ બરબાદ ઇરાન આગમા,
ખીલેલો ગુલાબ હતો બાગમા.[૭]

* * *

અરે આ જમાના તે શુ કીધુ કામ,
વતન પ્યારૂ કા તુએ કીધુ તમામ
ખીલેલુ ચમન જે હતુ બહારમાં,
ધજા જમશેદી ઉડતી લાડમા
વતન વાહલુ એમુલ ગયુ થઇ ખુવાર,
રડે કુલ ઇરાનીઆ મારી પુકાર[૮]
ઇરમ સમ ઇરાન હતુ ગલઝાર,
કીધુ આગ અંદર ઝોહાકે ખુવાર.
થઇ ખ્વાર કમબખ્ત હમ સરજમીન,
હજારોના રેડાયા ખુનો રંગીન
મુવા લાખો બાપો 'ને દીકરા હજાર,
રડે માત નવધાર બની એજાર
વતન ખાક થઇને બન્યુ આગમા,
કહેરે-ઇલાહી ઇરમ બાગમા

* * *

ગરૂરી ગુમાનીના જોયા આ માર
પડયો તખ્ત પરથી થઇને ખુવાર
કરે પાપ કોણુ મારૂ, ગુનાહે-અઝીમ,
રખે થાતો બદાથી નારાજ કરીમ
ન તન પર વસ્તર કે ખાવાને અન,
વીના અન પાણી ભટકતો તે વન.[૯]

શએર.

'યારો સુનો હમદીનો, સુની સઉ લેવો
ઝાન ધરી–ગયુ વતન પારસી,
ખોયુ વતન એમુલ ઇરાન, ગરૂરે મસ્ત
થાયો જમશેદ–ખોયુ રતન પારસી.

ડરી દુશમનથી તે નાઠો સીતાબ,
તજી અન્ન પાણી, તજી દઇ ખાબ.
ભટકીયો તે વનમા વરશ એસુમાર,
પડયો નહી નજર કોઇનેબી એક વાર
ગઇ શાહી ઇરાનની ઝોહાક હાથ,
થયુ જગથી નાબુદ જમશેદી રાજ.

થયો જગમાં જાહેર ઝોહાકી જુલમ,
થઇ નેકી નાબુદ, ભલાઇ. ને રહમ.

બુરાઈ, બદી, ને બેદાદીનો શોર,
ફરેબ ને ફિતુરનો થયો ચાલુ દોર.

નેકોની નેકીને નહિ મલી રહાત,
જગે જગ થતી બસ પલીદીની વાત

સરજત એવી બની 'બેશરમ,
નુરી શાહિ પેશદાદી કીધી ખતમ

જોઈ હાલ હજરત રડે ખાસોઆમ,
ખોઇ શાહી દૌલત દરજ્જો તમામ.[10]

✲ ✲ ✲

અરે બદા કર તુ જમાનાનુ ધ્યાન,
સાંભલ જમશેદના દુખ દેઇ કાંન

ખબરના પેગાંમો ગયા ગામેગામ,
જમશેદની હાલત, નિશાન, ને નામ

મોકલાવ્યા સરવે ને એવા ફરમાન,
કે જમશેદને પકડી કરે બદીવાંન.

રખડતો રઝડતો છુપાતો ફરે,
આવે જો મોત તો ખુશીથી મરે

છુપાઇ તે વનમા ફરતો હતો,
પાણી વન તરસે રખડતો હતો.

કડક કરતી વીજળી ચમકતી ગગન,
ફુકતો તો વનમા તુફાંની પવન.

વરસાદ પુર જોરે પડતો હતો,
ભુખો પ્યાસો જમશેદ ફરતો હતો.

ખોઈ હકની યારી ખોઈ ઇતબાર,
ખોઇ દીલદારી, ખોઈ રબ પ્યાર.

જોઇ ખુદ ખુવારી કીધો યાદ ખુદા,
કે, કર માફ મારા અઝીમ છે ગુનાહા.

અગર ખાકી આદમ ન ગફલત કરે,
ફરેસ્તાઓ જગમા હર આદમ ઠડે

પુગ્યો જઇ જમશેદ એક ઝુપડીની પાસ,
સરદીથી કાંપી, જીવથી ઉદાસ.

પડી ખેડુતોની જમપર નજર,
પીછાંણી નહિ તે સીકલ નામવર.

નિરખતા ઉભા સઉ બની બેસબર,
મચી રહીતી ગડબડ ગગનની ઉપર.[11]

જમશેદનું ફકીરી હાલે જાબુલ જઇ પુગવું. કુરગશાહની દીકરી સાથ તેનો મીલાપ થવો, અને જમશેદનું ત્યાં જાહેર થવું.

મુદત એક સકટમાં વીતી ગઇ,
પુગ્યો એક દન જમ જાબુલ જઇ

દીઠુ શેહર જાબુલ બહુ આબદાર,
બાગો બગીચાની હારો કતાર

હવા દીલ પસદ ખુબ બાગો–ચમન,
ચમનમા દીલો રહે હરદમ મગન.

જમીન ફુલ ફલવત, પાણી બીલોર,
દુબળાને દરદીને દેતા જોર.

હતો શાહ ત્યાનો કુરગ જેનું નામ,
હતો જેના લશ્કરનો ભારી દમાંમ.

હતી ગુલબદન દીકરી તેની એક,
રૂપે રૂપાલી ને દામનની નેક

હતી તનમને બલવત બીશીઆર,
નેકીમા આલા ને દીલકસ દીદાર

અકલ જેની પુરી, અજબ જેનાં કાજ,
હતુ નામ શાહજાદીનુ સમનનાજ.

નજુમીએ આપીતી એવી વધઈ,
કે જમશેદ થાશે કુરગનો જમઇ

સુની એવી જમશેદ શાહાની વખાંન,
થઇતી સમનાજ તે પર કુરબાંન

સુની જમની ખ્વારી તે થઇ નામુરાદ,
કરતી સદા બસ જમશેદ યાદ[12]

* * *

સુનો હમદીનો તમ જમાનાનો કહેર,
લીધુ કેમ જમાનાએ જમશેદ પર વેર

ધરી ધ્યાંન સુનો પારસી આએ વાત,
ફના થઇ જમશેદની કેમ ઓલાદ

ગઈ શાહી જમની, બનીયો તે ફકીર,
હતી બે બહેનો, ખરી દીલપઝીર

હતી બેહન વડી જે અર્નવાજ એક,
રૂપે રૂપાલી ને નેકોમા નેક

'બીજી જે હતી નામની શેહરનવાજ
હતી પાક અસમત ને બોલી દરાઝ

પડી થઇ ગીરફતાર તે બદીવાન,
ઝોહાકે જીતીયુ જ્યારે ઇરાન

ગઇ નહાસી બીજી બહેન અર્નવાજ઼,
રખડતી રઝડતી થઇ લાઇલાજ઼.

વસી મેહલે હરદમ જે કરતા ચમન,
રહ્યાં તેઓના નહિ તન પર કફન

ગઇ નીકલી શાહઝાદી બદલી લેબાસ,
છુપાવી ઓલાદ અને નામ ખાસ.

જઇ તે વસી જાબલુસ્થાનમા,
હતો ભાઇ જમશેદ જીવ-જાનમા.

બની બાંદી રહી શાહી-દરબારમા,
ભુલી ભાઇને નહિ હર-કારમા

સમનાજની તે બની એક નફર,
હજુરીમાં રહેતી, ઝુંકાવીને સર.

બની બેહન જમશેદની અદના ગુલામ,
વસી રંગ મેહલે જે કરતી દમામ.

બની બાંદી દીન-રેન ખીદમત કરે,
કરી યાદ જમશેદ હરદમ રડે

* * *

જઈ લાગ્યો જમશેદ ત્યા હાલે ફકીર,
ભુખો 'ને પ્યાસો દીલે દીલગીર

જોઇ બાગે શાહી દીલકશ તમાંમ,
બેઠો ત્યાં પળભર કરવા આરામ.

ગઇ ગુજરીની પડી તેને યાદ,
તે દાવરની દરગાહમાં કીધી ફરીયાદ.

પુકારી તે બોલ્યો, ઓ રબ મેરબાંન,
ખતા બક્ષ મારી, છુ હુ પશેમાંન

* * *

સુનો આવી ફરીયાદનો આ પુકાર,
સમનાજ઼ બોલી, 'ખબર બાદીકાહાર

છે બેતમીજ કોણ કરે છે અમલ,
કરે મારી અશરતમે એવી ખલલ.'

હુકમ એ સુની ગઇ તુરત અર્નવાજ,
છે કોણ મુરલીસ કરતો અવાજ઼.

દીઠો એક નિન્દમા પડેલો મરદ,
ચેહરા પર ગમગીની, દીલમા દરદ

પેશાની નુરમંદ, સીકલ પુર દમામ,
દીઠી રંજ ભારી ચહેરે તમાંમ

જાગ ઓ મુસાફર અરે ગમખાર,
ઉઠે કા તુ ચમકી ઓ બેકરાર[13]

સુની આ સુરીલા સુખનનો અવાજ઼,
ઉઠયો ઝપકી જમશેદ છોડીને ખાબ.

કરાવ્યો જમાનાએ ભાઇનો મિલાપ,
મલી બેહન સંગ ભાઇ કરતા વિલાપ

અરે બેહન મારી! આ શુ તારા હાલ,
અરે! શાહજાદી આ શું તારો કાળ.

અરે રંગ મેહલે તુ કરતી ચમંન,
હવે તુ ગુજારે આફતમા દંન.

ખીદમતમાં જેની કઇએક નફર,
ખુદાની ફરી કેમ તુ પરથી નજર
જમાનાએ દેખાડીયો આવો રંગ,
દેખાડશે શુ બનાવી આ સંગ.
નથી કઇ મજાહ જીવવામા રહી,
ફના એશો અસરત 'ને શાહી થઈ.[૧૪]
જોઈ હાલ ભાઇ રડી અર્નવાજ.
'આ શુ હાલ તારા, ઓ ઇરાનના તાજ
ગયુ તાજો તખ્ત મંગ વહાલુ વતન,
વતન નથી થયા પરવતન મ ઉ જન
ફુટ્યુ તુજ કરમ જે હતુ આબદાર,
બન્યો તુ ફકીર, જે હતો તાજદાર
પડયો માર તુજ પર ખુદાનો અજબ,
રહયો પાર નહી ખ્વારીનો 'ને ગજબ
ગરૂરી ગુમાનીનો આવ્યો આ સાર,
ઇરાનનો શાહ તુ થયો એમ ખુવાર[૧૫]

*　　*　　*

કહ્યુ બેહનને ભાઇ, ઓ જમશેદ જમાંન,
કુરંગશાહ છે આપણો મહેરબાંન.
છુપાવશ તાહરી નિશાન હું,
જણાવશ નહિ તહારી પીછાંન હું.
સમનાજ જમશેદ ઉપર છે ફીદા,
ભરે તુજ ગમમા જુદઇની સદા
બની બેફીકર ત્યા રહે મહેમાંન,
રૂડો રંગ દેખાડશે આસમાન.
સુની બેહન પ્યારીના એવા સુખન,
કહ્યુ જમશેદે મને દે વચન.
કદી બોલતી ના મહારો ભરમ,
થયો જો હુ જાહેર, તો ફુટશે કરમ

ગયો બેહન સંગ તે સમનાજ પાસ,
દેખાયો તેણીને તે બહુ ઉદાસ.
સીકલ જોઇ જમની 'ને રોશન દીદાર,
સમન્નાજે દીલમાં કીધો બસ વીચાર.
છે આ તો નર કોઇ બુલંદ બુનીઆદ,
સીકલને સુરતમા અજબ છે રૂઆબ.
ફરાખ સીનો, ને બાજુઓ મસ્ત,
કદાવર કદ ને સીકલ દીલચસ્પ
મને મનમા છે, બસ એ ગુમાન,
છે એજ જમશેદ, શાહે ઇરાંન
જોઇ એની સજધજ હેરાન છુ,'
અગર હોય એ જમશેદ હુ કુરબાન છુ

શરાબના ગુણ જમશેદે સમન્નાજ આગલ બ્યાન કીધા.

થઈ જ્યારે બનેની ઓલખ પીછાન,
જમશેદે બોલી પોતાની જબાંન
'એ નાર ગુણવંત સુન મુજ કલાંમ.
મને પા તુ થોડી, શરાબી જામ
છે દુખીઆના દુખનો સાથી શરાબ,
છે ભુખીઆનુ ભોજન, પ્યાસાનુ આબ
જગમાં છે ગમનો એ દારૂ ઇલાજ,
એ પીધાથી મનને મલે છે રહાત
હદમા એ હરદમ છે અકસીર આબાદ,
બેહદ જો પીધો તો ખાનુ—ખરાબ.
નામર્દો નાહિંમતનો છે મદદગાર,
નસલ આદમની છે પરખાવનાર.
મને આપ બાંનુ એક જામ સીતાબ,
છે શાહ જમશેદની શોધ શરાબ.

*　　*　　*

હકિકત શરાબની સુની દીલભર,
સમજી ગઇ કોણુ છે આએ નર

બની દીસે દલગીર જોઇ આવો ભેદ,
ઝોહાકથી છુપાય છે જમશેદ.

મંગાવી શરાબ 'ને હાજર કીધો,
'ને જમશેદ તેમાથી લેઇને પાયો

જોઇ હાલે તબીયત જમશેદની,
સમનાજ બોલી દીલગીર બની

"સજધજ તુરમદ, રૂબાબ આબદાર,
અવલાદે અવલ દીસે તાજદાર

નથી એને ચહેરે ગમીની કમી,
વિના નુર ચહેરે નુરાની રમી

ગમને અલમથી તનમન ગરે,
દીસે છે ભટકતો બનબન ફરે

દીસે રૂમ રૂમમા રમતી ગમી,
નથી એને મન કઈ ગમીની કમી

વિના નુર ચેહરે નુરાંની ઘણી,
કોણ હોય એ જમવન બીજો ધણી"[૧૬]

* * *

કહ્યુ જમશેદે "સોભાવત નાર,
ના થા તુ જમશેદ થકી ગમખાર

નથી ચાહતો હુ કે ખુલે મુજ ભરમ,
રખે આવે મુજપર નવા કંઈ સીતમ

બુજોર્ગોએ કહેલા છે એવા કલામ,
છે ઓરતને ભેદ કેહવો હરામ

બુરૂં મારૂ કીસમત છે કંગાલ,
દેખાડે મને કઇ નવી જજાલ.

ચહડી યાદ વતનની સુની તુજ સુખંન.
થયુ ખ્વાર મુજ હાથ પ્યારૂ વતન

કહુ હાલ સુન બાનુ જમશેદનો,
ધરી ધ્યાંન સાંભલ ભરમ ભેદનો.

કે 'મને ચાહી દાદારે ચહા કીધો,
મને બક્ષી શાહી, શેહનશાહ કીધો.

મીનોઇ, અસોઇથી આગાહ કરી,
મને આપી આલમ ઉપર સરવરી.

મને શાહી સંગ બક્ષી પેગમબરી,
નુરી નુર સંગ આપી આલમગરી.

એક રોજ આવી વતન પર બલા,
જોઇ થઇ ગયો જમશેદ ગુમરહા

ગયો જમ ભુલી બસ ખુદાની ખુદઇ,
મલી ગઇ ખુદાથી તેને જુદઇ

વતન પ્યારૂ તારાજ થયુ આગમા,
તખ્તે જમશીદ પડયુ ખાકમા

ખોઇ રાજ જમશેદ નાથો વેરાન,
ઝોહાકી ઝુન્ડો ગજાવે ઇરાન

પુઠે મારે લાગા બહુ દુશમન,
ભુલી રાહ આવી પડયો તુજ વતન.[૧૭]

ખુશી થઇ સમન જોઇ જમશેદને,
મગર થઈ દુખી બહુ સુની ભેદને.

કહ્યુ મહાબુએ શહા નામદાર,
ખરૂ માન તુજપર હુ છુ નીસાર

મુદતથી તારી છુ ઉમેદવાર,
તુને જોઇ નજરથી થયુ દીલ ફીગાર.

છે તુ મારો શાહ, છુ હુ તાબેદાર,
તુ મારો સાહેબ અને ભરથાર.[૧૮]

થયો રાજી જમશેદ સમંનને સુની,
ખુશી દીલમે હાસલ થઇ રહી ઘની.

કહ્યુ જમશેદે ઓ ખુબ રૂપ નાર,
તુજસે પરનવા છુ હુ તૈઆર.

મગર તુ છુપાવજે મહારી નિશાંન,
નહિ તો તુ કરશે મને હએરાંન.

થયાં જમશેદ સંગ લગનના કરાર,
સમંનની ખુશીનો રહ્યો નહિ સુમાર.

* * *

જમશેદની નહાસ ભાગ–અને તેનુ ઝોહાકના હાથ ઉપર પકડાવુ જમશેદની કતલ

મુદત એક અમરતમા થઈ પસાર,
જમશેદથી થઇ સમન હમેલદાર
પછી એ બીનાની કુરગને ખબર,
પડયો તે વીચારમે નામવર.
કે દીકરીએ છોડી છે દુનીયાની લાજ,
ઓલાદની કિરતી કીધી તારાજ
જવાને નિકલીયો પેદર તેની પાસ,
ગીબત સાંભલીને થયો તે ઉદાસ
ગુસ્સાથી લાલ અને પીલો થયો,
મલવા તે દીકરીને મેહેલે ગયો.
જોતાજ પુછયુ થઇને ગરમ,
કે અએ બેહયા બદ ચશમ બેશરમ
આ શુ તારી હાલત, ને શું કીધુ કાંમ,
ગુમાવ્યુ તુએ મારી ઓલાદનુ નાંમ
બની કેમ એટલી બધી બેહયા,
શુ એ ખાતર રેહતી હતી હીયા તન્હા.
થયુ શુ અગર બોલતી નહિ ભરમ,
મગર નહી છુપી રેહતી તારી શરમ
હતી તુ સીધ્ધી સરોવર સમાન,
બની કેમ કમર તારી મીસ્લે કમાન
હતો તારો ચેહરો જે ખીલતો ગુલાબ,
લુટી કોણે લીધુ ગુલાબોનુ આબ
ભમી કોઇ ભમરે તુને આપી શેહ,
હતી એક અવ્વલ બની કેમ તુ બે[1]
રખે રેહતા ગફલતમે દીકરીના બાપ,
ના દીકરીથી બદનામ થતી અવલાદ.
કેહા દાનાવોએ છે એવા કલાંમ,
રખે થાતી બેટી બુરી બદલગાંમ.
કોણુ તારો સાથી, છે કોણુ તારો યાર,
કોણુથી થઇ છે તુ હમેલદાર?
હતી તુ પરણુવાની જમશેદ સાથ,
કીધો કોણુ પાપીને તે તારો નાથ.[2]
થયો જયારે જમશેદ ફના ને ખુવાર,
કીધો તેની માશુકે ભલતાને યાર.
ગયા કહાં નજુમીના કહેલા સુખન,
કહ્યુ એક, બીજુ બન્યું આજ દન

* * *

પેદરના સુખન, મીસલ તીર પેકાંન,
સમન્નાજે બોલી અદબથી જબાન.
ચહડયુ ઝેન સતનુ સુદરને બદન,
કહ્યુ આ પેદર હુ નથી બદઝન[3]
નથી હુ બની આજ નિમખહરામ,
નથી ખોયુ મે મારી ઇજ્જતનુ નામ.
નથી તુને રાખ્યો મે ગફલતમે બાપ,
નથી પડીયો મુજપર કલકનો છાપ.
નથી કીધી બદનામ મે મારી ઓલાદ,
ના કર મારી દામન થકી ફરીયાદ.
નથી મારી દાંમન કોઇએ લુટી,
નથી મારી ઇજ્જત જરાબી ખુટી
નથી મારો દીલદાર બીજો કોઇ,
ખરી છે નજુમ જે નજુમીએ જોઈ.

૧ યાને પેહલ્લે તુ એકલી હતી, અને હાલમા તુ હમેલદાર બની એક બીજા જીવને તારા શીકમમા સમાવે છે

૨ નાથ યાને ભરથાર. ૩ બદઝન યાને ખરાબ ઓરતના જેવી.

રખે પડતી પયદા બેટી બદજાત,
ઉઠાવે જે માબાપના હુકમથી હાથ

થયો જયારે જમશેદ ફનાને ખુવાર,
કીધો તેને ત્યારે મે મારો ભરથાર.

નહિ સાચી દીલદાર વચનથી ફરે,
કુલ ઇરાંની બાંનુ વચન પર મરે.

ખુશી થા ઓ પેદર સુની આ ખબર,
જમઇ તારો થાયો છે જમ નામવર

રેહા છે મુદત થઈ ત્યાં મેહમાન,
કરાવશ તુજ સગ હુ તેની પીછાન

એ જમ જેવો મલીયો છે તુને જમઇ,
વચન પાલી મારો કીધી મે સગઇ

* * *

ખુશીની ખબરથી થયો શાહ શાદ,
કુરંગશાહે બેટીના ચુમીયા બે હાથ

પછી બોલ્યો કે 'ઓ મારાં જીગર,
ખુશી છું કે પામી તુ જમ જેવો વર.

ખરેખર તે આપી છે મુજને વધઈ,
કે જમશેદ જેવો થયો મુજ જમઇ.

હવે મારી ઇજ્જત ને વધશે દમામ,
ખલકતમા થાશે બુલંદ મારૂ નાંમ

નીકલીયો છે ઝોહાકનો એ હુકમ,
કે પકડવો જમશેદને એકદમ.

દુનીયામા જે કોઈ કરશે એ કાજ,
થાશે તે ઝોહાકથી સરફરાજ

કિસ્મત મારૂ તે બીદાર કીધુ,
હતુ મદ તેને હુશીઆર કીધુ.

હવે જમશેદને કરી બદીવાંન,
મેલવશ હુ ઝોહાકથી માંન-પાન.

સુખન આ સુની ને ઉડી ગઇ હોશ,
સમનાજ પડી થઈ જમીનપર બેહોશ.

તુરત એ ખબર પુગી જમશેદને કાંન.
કે જાહેર થયુ તેનું નામ ને નિશાંન.

કહ્યુ જમશેદે કે, મોહન નાર,
હવે નહાસવુ છે મને સજાવાર.

પેદર તારો એકદમ પકડશે મને,
કરી કેદ મોકલશે ઝોહાક કને.

મલી લે ઓ મહાબુબ હવે આ જેહાંન,
ફરી મલશુ આપણુ મીનોઇ મકાન

રાહા તુજની જોવશ હું કયામત તલક,
મલજે ઓ માહાબુબ તુ પેલી ફલક.

દુખી ના થતી મુજ થકી દીલજાંન,
તપાસી તુ જાળવજે મુજની નિશાંન.[1]

થશે એક પયદા બેટો જવાંન,
વધારશે તે જમશેદની ઓલાદનુ માન.

* * *

કુટી સર સમને પીખ્યા સરના બાલ,
ઓ આખોના તારા, ઓ જીગરના લાલ.

કહે તારૂ જમશેદ હવે શુ થશે,
રખે તુ દુશમનને હાથે ફસે.

ઓ જમાનાના હજરત, શાહે ઇરાંન,
રૂઠયુ કેમ તુજપર આ આસમાન.

* * *

પડી પેચ ખાઇ જમીનપર તે ગુલ,
ઉમેદ થાઇ બરબાદ, અરમાન ધુલ.

ગયો શહા જમશેદ સમનને તજી,
હતી એવી દાદારની મરજી.

---

૧ આ ઇસારો જમશેદની ઓલાદના સંબધમા છે. સમનનાજને રહેલા હમેલના બાબમા જમશેદ કહે છે, કે તેણીને પેટ જે બેટો પયદા થાય, તેની તું જાળવણી કરજે.

કીધી તેણીએ હા–વ–જારી રૂદન,
જણાવતી દિનરેન નબીની અગન.[૧૯]

ખબર લે મસીહા ફરી એકવાર,
મરે તુજવન તરફડી દીલદાર.

મરો કુલ ખલકત ને હસ્તી તમાંમ,
મને સારી આલમથી શુ છે કાંમ.

થયો જમ આવી તું કા દીલદાર,
કીધુ આવી મુજ મોતને તે બીદાર.

મને ખાકપર તે કીધી મુખ્તીઆર
કફનમે દફન તુ થશે દીલદાર

ગયો તુ સનમ મુજ જીવને લુટી,
ઉમેદ સરવે દીલની મહારી તુટી

ગયો નીકલી જમશેદ જંગલ તરફ,
લીધો વેશ ફકીરી ન બોલ્યો હરફ.

ભટકીઓ તે મંનમા મુદત એક તુલક,
હતી પુઠે તેની ઝોહાકી ખલક.

દીવસે છુપાતો 'ને રાતે ફરે,
રખડીને દીવસો પુરા કરે.

ન ખાવાને અંન નહિ પીવાને આબ,
ન નીરાંત દીવસે ન રાતે ખુવાબ

જોઇ કહેર ખુદાનો જમશેદ ડરે,
રખે જઇ તે ઝોહાકને બસ પડે

હતો એ ફીકરમા જમાનાનો શાહા,
સુતેલો તે ઢાકી જઇ ખાકમા.

પુગ્યા જઇ જગે ત્યાં ઝોહાકી સીપઇ,
નજર પડતાં હજરત ગયા ઓલખઇ.

લીધા જકડી હાથો કરી બંદીવાંન,
ઉઠયા ઝપકી જાગી નબી સુલતાંન.

જોઈ ખુદ હાલત મારી એક હાય,
કે રોજે કીયામત આવી છે હાય[૨૦]

હવે બાપ કર માફ ગુન્હા છે અઝીમ,
કીધોછે મે નારાજ તુને ઓ કરીમ.

કીધા છે ગુનાહ બહુ બની બેઇમાન,
ખુદાની ખુદાઇથી ફેરવીને ધ્યાન.

મને રાખી મેહરો ઇઝ્ઝતથી,
દેખાડી દુનીયા નઝાકતથી

ગુજારી ઉમર મે ઇબાદતથી,
થઈ ખ્વારી પળની હેમાકત નથી.

ઇલાહીમા મ્હોબત પડી બસ રહી,
નૂરીમા નજર મુજ ઠરી બસ રહી

કરૂ ચશ્મો બંધ તો દીસે તુ હજુર,
ઘડીબી નહી મુજથી રહેતો 'તો દુર.

ખુદાનો ખુદા હું થવાને ગયો,
ખુદા મુજથી બીલકુલ બીગાનો થયો.

થયો 'જોશે જુનુ'[૧] બદન આગમા,
ગરૂરીથી જમશેદ પડયો ખાકમા.

*　　*　　*

લીધો પકડી જમશેદ કીધો બંદીવાન,
ઝોહાકસે મેલવવા શાહી ઇનામ.

જોઇ જમને મારી ખુશીથી પુકાર,
બોલ્યો ઝોહાક 'ઓ શાહા ગુન્હાગાર.

બની ખાકી આદમ ઉઠાવ્યો પુકાર,
આ જગમા થવા ચ્હાયુ પરવરદગાર?

હતો તુ ખુદા તો થયો કેમ આ હાલ?
હતો તુ ખુદા તો બન્યો કેમ કંગાલ?

અગર હોય ખરો જો તુ પરવરદગાર,
થઇ એક બંદાથી કેમ તારી હાર?

---

૧ 'જોશે જુનુ' યાને દીવાનગીનો પવન.

થયા ગુમ કહાં તારા હુંનર મલમ,
ગઇ કહા ત્હારી ઇસ્મ ને અસ્મ.

ચહડી તુજ મગજમે ગરૂરની બુખાર,
કીધાં દેશ રઈયત વતનને ખુવાર.

જગત તારાં પાપે થઇ ભારી બહુ,
જમીનપર રેડાયાં લાખો લહુ.

ખુદાને ભુલીને ભુલ્યો તું ઇમાંન,
ચહડયો તારા સરપર બુરો શયતાંન

* * *

કરી લાખો અફસોસ હજરત રડે,
ડરે નહી અજલથી, ગુન્હાથી ડરે.[૨૧]

હતો નહિ નબીને મરવાનો ગમ,
પણ ડરતો ખુદા સાંમે ધરવા કદમ.[૨૨]

જોઇ જમશેદને મરવા તૈયાર,
ઝોહાકે ગુસ્સાથી મારી બરાર.

અરે દરબારીઓ જુવો છો શુ,
નાખો એ શયતાંનના મોહડાંપર થુ.

જઇ મ્હારા જલ્લાદને લાવો સીતાબ,
એના બદનની કરાવો બે ફાડ

દોરીથી તન એનુ ખુબ જકડે,
ને કરવતથી કાપી બે તુકડા કરે.

* * *

ઉભી સામે જમશેદની આવી અજલ,
જોઇ તેને દુખ તેનાં થાયાં ફજલ.

નમાવીને સર તેને કીધી અરજ,
ઓ ખલકતના ખાવિંદ સુન મુજ ગરજ.

થયાં પાપ મુજથી છે લાખો હજાર,
ખતા બક્ષ મારી ઓ પરવરદીગાર.

* * *

કતલ થાયો જમશેદ ખતમ થાયું રાજ.
ખતમ થાઇ પેશદાદી શાહી ને તાજ

વતન દાંલચમન થાયુ વેરાંન તમાંમ,
બાગો બગીચાને મેહલો એવાંન.

ગરૂરે થયા ખાક હજરત નબી,
હતુ જેને ચેહરે નૂર એજમતી.

કીધી જેને દુનિયા આરાસ્ત તમાંમ,
હુનરને ઇલમના શીખાડયા કલાંમ.

નથી કોઇ થયો એવો પાર્સિ શાહા,
ઉડી હોય જમ જેવી જેની ધજા.

લખાઇ હકીકત તવારીખે યાર,
ગરૂરે થયો શાહા જમશેદ ખુવાર.

(સાર.)

ના કરતો તું બદા આ જગમાં ગરૂર,
મીસલ છે જમશેદ ને ઝોહાક મશહુર.

જશે કુલ જગત લોભ ગરવે જળી,
તજી ક્રોધ કર તું ભલાઇ ભલી.

કલમથી કસુ યાદ નીયાંગાંનની,
વધો કીરતી પારસીઆંનની.

ઝોહાક અને એબ્લીસ.[1]

એબ્લીસનુ વેશ બદલી ઝોહાક પાસ જવું.

સુનો હમદીનો એક નવુ દાસ્તાંન,
કરૂ 'એબલીસ ને ઝોહાક' બયાંન.

જબાં પર લઈ નામ પરવરદેગાર,
કરે તે સફલ માર મુશ્કીલ કાર.

હતો એક જમાનામાં નર નામદાર,
દીલે બહુ દીલાવર, 'ને સુરો સવાર.

મર્દાસ તાઝી હતુ તેનું નામ,
રાસ્તી સખાવત હતાં તેનાં કાંમ.

મર્દાસને ત્યાં હતો એક પીસર,
હતુ નામ ઝોહાક[2] બહુ બદતર.

પડી એક રોજે બુરી બામદાદ,
કીધો એબલીસે બરપા ફેસાદ.

ગયો વેશ[3] બદલી ઝોહાક રૂબરૂ,
બની બહુ હુશીયાર, અને ખુબરૂ.

સખુનો ફરેબી કહ્યા જાઇને,
સુનીયા ઝોહાકે તે હરખાઈને.

સુની એબલીસને થયો તે ખુશાલ,
કહ્યુ બોલ શું છે તહારો સવાલ.

નમી એબલીસે બોલી જબાંન,
અયે ઝોહાક સાંભલ ધરી તું ધીયાંન.

કહુ ફાએદાના તુને હુ સુખન,
ભરમ રાખવાનો મને દે વચંન.

કદી કેહતો ના કોઈ ઇનસાંનને,
રફિક, દોસ્ત યા કોઇ દિલજાનને.

સદા રાખજે મનમા મારી વાત,
વચન તોડતો ના તુ એ નેકજાત.

સાંભલ અએ મર્દાસના તું પીસર,
જરા કર વિચારી તુ ઉંડી નજર.

કે તુ જેવો બેટો જીવે આ જેહાંન,
પેદર તારો મર્દાસ રહે સુલતાંન.

---

૧ શાહનામાના દાસતાંનનો આ ભાગ મુબઇની 'ધી પારસી વેજીટેરીયન એન્ડ ટેમ્પરંન્સ સોસાયટીની' ફરમાસથી તારીખ ૧૧ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૦ ને દીને (શેહનશાહી ગાથા ૪ થો, ૧૨૭૯ યઝદેજરદીને દીને) રાતે ૯ વાગે, ફ. કા હૉલમા, મારાં જમશેદ અને ઝોહાકના કિર્તનમા ખાસ આમેજ કરેલો હતો એ કિર્તન સાભલવા માટે તે રાત્રે જરથોસ્તી બાનુઓ અને ગ્રહસ્થોનો જે અસાધારણ ધસારો થયો હતો, અને જેને માટે જામે જમશેદમા ચકચાર જન્મ પામી હતી, તેને લગતો ખુલાસેવાર જવાબ, આ અદના લખનારે જામે જમશેદમા આપ્યો હતો, તે આ પુસ્તકના આગલા ભાગમા પ્રગટ કીધો છે.

ધ. ન. પટેલ

૨ અવસ્તા પ્રમાણે ઝોહાક એક બુરો પાદશાહ થઇ ગયો છે.

૩ એબ્લીસ એક રોજ એક નેક અને ભલા આદમીનુ રૂપ ધારણ કરી ઝોહાકની આગલ ગયો.

ઝોહાક અને એબલીસ.

"બની એક ભુજરોગ કાબેલ તબીબ,
ગયો પાસ ઝોહાક મિસલ એક હબીબ"

તું જેવો જગમાં છે જીવતો પીસર,
તો શું કાંમ જીવે ત્હારો પેદર.

અરે ઓ અકલમંદ સુન આ કલાંમ,
લેઈ લે મુલકની તું એકદમ લગાંમ.

બુજોર્ગોના આયુશ રહેછ બરકરાર,
કરતો નહિ કેમ તું તેનો વિચાર?

આ દોલત, શાહી, દરજ્જો 'ને તાજ,
એ સર્વે છે લાયક હવે તારે કાજ

સાંભલ શીખામણ અએ નેકફાલ,
એકદમ કર તુ પેદરનો નિકાલ.

* * *

કીધો આ સુખન પર ઝોહાકે વિચાર,
દરદમંદ થયો તે બનીને બેચાર.

કહ્યુ એબલીસને બહુ કરગરી,
ખુને પેદર હુ કરૂ કેમ કરી.

જીગર મારૂ ધડકે સુની તુજ સખુન,
કરૂ નહિ કદીબી એ કારે જબુન.

કહે તુ બીજું જેબી કરવા મને,
કરીને બતાવું જરૂર હુ તને.

* * *

કહ્યુ એબલીસે, થઈ બહુ નિરાસ,
કરે કાં ઓ નાદાંન તું તારો નાસ.

સદા તારી ગરદન ઉપર રહેશે ભાર,
તોડીને સઉગંદ થશે તુ ખુવાર,

સુખી તુ થશે કોઇબી દીન નહિં,
મર્દાસ જયાં સુધી જીવશે અહિં.

શીખામણ માની કહ્યુ તેમ કર,
થશે તારી ખ્વારી જો જીવશે પેદર.

* * *

જીકર સાંભલી તે થયો લાજવાબ,
થયો ચિતભમ તે અતિ બેહિસાબ.

સુની એબલીસના ફરેબી સુખન,
થયો અતે ઝોહાક તેને શરણ.

કહ્યું એમ ઝોહાકે, અએ નેકજાદ,
કહી દે ઈલાજ હોય તુને યાદ.

બને કેવી રીતે કીયામત જબુન,
કરે કોણ મહારા પેદરનુ ખુન.

કહ્યુ એબલીસે ફિકર ના તું કર,
હું પોહોચાડૂ આફતાબ સુધી તારૂ સર.

કરશ એકલો હુ વીના કોઈ મદદ,
તુ જો કે કરૂ છુ હુ કેવો કસદ.

* * *

ઝોહાકે પોતાના પેદરનુ ખુન કરાવવુ.

હતો એક મર્દાસનો ખુશ ચમન
તે કરતો ઇબાદત જઈ ત્યાં મનન.

હરચંદ જતો ત્યાં બડી બામદાદ.
ઈબાદતથી રહેતો તે હરદમ શાદ.

ઉઠી બામદાદે તે અંધકારમા,
હરદમ જતો 'તો તે ગુલઝારમા.

ન ચેરાગ, ન ચાકર, તે લેતોતો સંગ,
પરસ્તેશ કરતો, તે ધોઇને અંગ.

કીધુ એબલીસે જઈ એવુ કાર,
ખણ્યો તે જગે એક અતી ઉંડો ગાર.

કીધો ગાર તૈયાર કરી ખૂબ વિચાર,
'ને મુખ બંધ કીધું ઢાંકીને ચાર.[1]

એકાએક તે નેક યઝદાં પરસ્ત.
પડયો ગારમા, ને મુવો પાંમી કષ્ટ.

૧ ચાર, યાને ગારના મોહોડાં ઉપર ઘાસ અને ચારો નાખી તે ગારનુ મોહોડું ઢાંકી નાખ્યું.

હતી આ દગાની ન તેને ખબર,
કજા ગારમા થઇ, બની તે કબર.

* * *

બીજી વાર વેશ બદલી એબ્લીસનુ ઝોહાક પાસ જવુ.

રખે કોઇ જનતી જને એવો પુત,
બને બાપના મોતનો તેજ દુત.[1]
અગર બદ ફરજંદ નરે શેર હોય,
કદી નહિ પેદરના ખુને હાથ ધોય
મગર એ જન્મમાં છે ન્યારો ભરમ
છુપાયો છે માદરનો એમા મ્હરમ[2]
લિધુ તખ્ત ઝોહાક બેદાદગર,
નવાજેસ કિધી ચોતરફ સરબસર
થયો ખુશ એબલીસ મનમા અતી,
નવા ફંદની બસ ચલાવી ગતી
નવો વેશ લઇ તે બન્યો નૌજવાન,
જઈ પાસ ઝોહાક દીધુ સનમાન
કરીને નમન કિધી તારિફ અનેક,
કહ્યુ 'છુ હું બાવરચી લાખોમાં એક.
હુ જાણુ છુ પકવાંન અનેક જાતનાં,
અજાએબ મુખવાસ, અજબ ભાતનાં.
ન ખાધાં તો શુ પણ ન જોયાં હશે,
જગતમાં ન કોઇએ પકાવ્યાં હશે"
સાભલી હુનરમદીના એ સુખંન,
ઝોહાકે બાવરચી કીધો પસંન
હતો તે જમાનો અનફળનો,[3]
અનફળ છતે પણુ બહુ બળનો,
ઝોહાકનો એબલીસ બની તાબેદાર,
અજાએબ ભોજન કીધાં તઈયાર.
મુરગના ઇડા, ને જરદીનો પાક,
ગોરખરના ગોશતના કીધા કબાબ.
તીતર ને મુરગ ને હલવાનનું ગોસ,
મેઢા ને બકરા ને કરતો તે 'રોસ.'

---

૧ દુત યાને પેગામ લઇ જનાર

૨ ફીરદોસી ઝોહાકના આવા ઘોર કર્મ માટે નીચલા સખુનો લખે છે.

"ફર્ઝન્દે બદ ગર બુવદ નરરે શીર,
બખુને પેદર હમ નબાશદ દેલીર
મગર દર નેહાની સખુન દીગરસ્ત,
પેઝહન્દહરા રાઝ બા માદરસ્ત"

બીજા બોલોમા ખુલાસો એવો થઇ શકે છે, કે ઝોહાક એના બાપની તોખમથી પેદા પડેલો નહિ હતો

૩ શાહનામુ અત્રે ખુલ્લે ખુલ્લુ જણાવે છે, કે તે ઘણુાજ દુરના સોનેરી જમાનામાં જયારે ઇરાનમા જમશેદ પાદશાહ રાજ કરતો હતો, તે વખતમા લોકો અનાફળશાકનો ખોરાકજ ખાતા હતા, પણ પાછળથી હારેમને ઝોહાક જેવા બદ પાદશાહ મારફતે, ગોશ્તના ખોરાકનો બુરો રીવાજ ધીમે ધીમે દાખલ કીધો શાહનામાના તે શબ્દો આ રહ્યા "તે જમાનામા ઘણી જાતની ખાવાની ચીજો નહી હતી, કારણ કે ખાવાનો ખોરાક ઘણો કમી હતો. તે વખતના લોકો અનાજ તરકારી સીવાય અને જમીનમાથી ઉગેલા ચીજો સીવાય બીજી ચીજ ખાતા હતા નહી પછી બુરી કરણીના હારેમને જાનવરને મારવાનો (અને તે રાંધી ખવાડવાનો) પોતાના દીલ સાથે વીચાર કીધો.

જગલની મુરગી ને મેના ને મોર,
બાજ અને સકરા ને લક્કડખોર
એ સરવેને કાપી તે કરતો હલાલ,
પકાવતો તે ભોજન લાલમલાલ
કસ્તુરી કેસર ને નાંખી અબર,
ઝોહાકના કરતો તે પકવાંનો તર
પાતો તે ઉપરથી જલ્લદ શરાબ,
કરવા ઇન્સાંની ખસ્લત ખરાબ.

ઝોહાકના ખભાં ઉપર બે કાળા નાગનુ પેદા થવુ.

પકવાનની લહેજતથી થઈ ખુશ હા ,
ફીદા થઇ ઝોહાકે કીધો સવાલ
'કે અએ મર્દ—બાહોશ અને નોજવાંન
હુનરપર તારા છુ હુ કુરબાન
કહિ દે ચહાતો હોય જે ઉમેદ,
કરૂ દુર તહારાં હૂ સકટ ને ખેદ.
કહ્યુ એબલીસે "ઓ આલમપનાહ,
છવજો જગતમા તુ વરશો ઘના
અએ મુલ્કે અરબના માલેક ખુદા,
જગતપર કાયમ રહો તુજ ધજા
મને તારી ઉપર બહુ પ્યાર છે,
જીવ મારો તુજપર નીસાર છે.
મને મારાં દીલમાં છે એવી ઉમેદ,
લેઉ તારી બાજુપર ચુબન એક.
હુકમ હોય તો હુ ચુમુ એકદમ,
હુ સમજશ કે મુજપર તે કીધુ કરમ"
ઝોહાક ફરેબથી હતો બેખબર,
હતી નહિ તેના દીલમા ફિકર
ખુશી થઇ એબલીસને આપી રજા,
બે ચુબનમા એવી તે શુ છે મજાહ?
લીધાં એબલીસે બે ચુબન તરત,
ચુમીને જમીનમા ગયો થઈ ગરક.
સલગી રેહિ ઝોહાકને તન આગ,
નિકલ્યા ખાધેપર બે કાળા નાગ.

ત્રીજી વાર વેશ બદલી એબ્લીસનુ ઝોહાક પાસ જવુ.

વજીરો, અમીરો, કરે લાખ ઇલાજ,
હકીમો, તબીબો થયા લાચલાજ.
મલી નહિ જગતમા કઇબી દવા,
કરે કોણ હવે આ દરદને સફા
લીધો એબલીસે ફરી એક વેસ,
ધરી છલકપટ ને કીનાનો દવેસ
બની એક બુઝરોગ કાબેલ તબીબ,
ગયો પાસ ઝોહાક મીસલ એક હબીબ

એબ્લીસના ફરમાવ્યા મુજબ ઝોહાક દરરોજ બે માણસોના ભેજા કાપી કઢાવી પોતાનો બને ખાધ પરના નાગોને ખવાડતો હતો સેતાને આવી રીતે યુકતી માડીને ઝોહાકને પહેલા પ્રડા, ગોશ્ત, મછીનો ખોરાક ખવરાવીને પાછળથી માનુસને ખાવાનો ઘાટકી રીવાજ (Cannibalism) પણ દાખલ કીધો (શાહનામાના શબ્દોમા બોલ્યે તો) "તે નર દેવોના સરદાર (યાને એબલીસે) આવી યુકતીથી શુ તાજ્જુ શોધી હતી, તથા એ વાતમા શુ મતલબ જોઇ હતી ' સીવાય કે તેણે છુપા યુકતી રચી હતી, કે જેથી કરીને આ જેહાન માણસથી ખાલી યાને વેરાન થાય"

કહ્યુ કે "થવાનુ થઈ બસ ગયુ
આ દુઃખ તો સદાનુ રહી બસ ગયુ,
દરદ છે કાતીલ તે કરશે તબાહ,
ન મરશે કદીબી એ મારે સીયાહ[1]
મુજ પાસ છે એક એની દવા,
સિવા તે દવા વન ન થાશે સફા
અએ ઝોહાક ઇલાજ તુ જલ્દ કર.
મગજ આદમીના તુ બે રાજ ઘર
કર રોજ બે આદમીની કતલ,
મગજ તેમનાથી થશે દુઃખ સફલ
મગજ ખાઇ નાગો જશે બસ મરી,
થશે દુઃખ દફા ન થશે તે ફરી"

[2]ઝાલ અને રોદાબે.

પ્રારંભ

હમદીન મહારા સુનજો પ્યારા,
આ મહારા કલામ છે,
કયાંનીઓની કહાણીથી
પથ્થરના દીલ મુલામ છે.
નામ કરી ચાલી ગયા,
જરથોસ્તીના ન્યાગાંન છે,
મુકી ગયા જે કિરતી પાછલ,
તેથી તમુને માન છે

ઝાલનો જન્મ અને તેને અલ-બરૂઝ પહાડ ઉપર સામે જઇ મુક આવવુ.

કર યાદ અવ્વલ દાદારને,
પછી મારા ન્યાગાનો સરદારને
સુનો હમદીનો પ્યારનુ એક બ્યાંન,
કર [3]ઝાલ—રોદાબેનુ દાસ્તાન.
હતો કીયાંનીઓમા સુરો એક જવાન,
મશહુર નામ જેનુ સામ—નરીમાન.

---

1 મારે સીયાહ યાને કાળા નાગ.

2 આ ઝાલ અને રોદાબેના દાસ્તાનનુ વાચન પ્રથમ સીધમા કરાચી મધે ત્યાની 'યગ મેન્સ ઝોરાસ્ત્રીયન એસોસિએશન'ની ખાસ ફરમાસથી તા૦ ૨૮ મી ડીસેંબર ૧૯૧૨ ને દીને સાજના ઝોરાસ્ત્રીયન કલબના મકાનવાલા હોલમા રજુ કીધુ હતુ, જે પ્રસગે સીધના દસ્તુર ડાકટર માણેકજી નસરવાનજી ધાલા, એમ એ, પીએચ. ડી. પ્રમુખ તરીકે બીરાજયા હતા કરાચીની મારી એ પહેલી મુનાકાત હોવાથી શાહનામાના મારાં બીજા સઘળા કિરતનો આખુ અઠવાડયુ ત્યા મેં ચાલુ રજુ કીધા હતા ત્યાર બાદ મુબઇની ભાઇબધ મડળીનો ફરમાસથી એ કિરતન ફ કા હોલમા બીજી વાર રજુ થયુ હતુ ધ ન. પટેલ.

3 'ઝાલ'નો અથ ઘરડો થાય છે અને 'ઝાનઝર' (એટલે સોનરી બાનવાલો ઝાલ) કરીને પણ કહે છે. (કુટારવાલુ શાહનામુ.)

હતો તે મીનોચહેરનો પહેલવાંન ખાસ,
હતી શાહિ જાબુલની તેની પાસ.

હતો રંગ મહેલે એક દીન સામ,
મલ્યા ત્યાં તેને વધાઇના કલામ

બાંનુને પેટે છે લીધો જન્મ,
સુંદર એક બેટો ખુરશેદ સમ

* * *

ખબર આ સુનીને થયો તે ખુશાલ,
મગર થાયો દિલથી દુખી જોઇ બાળ

જોઇ દિલથી ફરજંદ થયો નામુરાદ,
પુકારી ખુદા પાસ કીધી ફરીયાદ

આ દુનિયાના માલિક, નિરંજન પીતા,
એવી તે શું થઇ મહારી ખતા.

કરી એવી બક્ષેસ તુંએ દાદગર,
થયુ રંજીદા તેથી મારૂં જીગર.

બદન બાળનુ છે અજબ પીલતન,
ખરેખર દીસે 'બચ્ચ-એ-હેરેમન.'

અજબ તારી કુદરત અજબ છે કળા,
એ બાળક છે, યા છે કોઇ બલા.

તન છે તમામ રંગે લાલમલાલ,
બદનપર છે સઘલા સુફેદ[1] રંગ બાલ

કદમા છે આલા ચહેરો ગુલફામ,
મગર છે બદનપર અજાએબ ખામ

જગત સારી જોઇ એને હસશે મને,
રખે એને ફરજંન્દે-એબલીસ[2] ગને.

મને એવો વારસ છે ના કબુલ,
થઇ છે તે દાદારની કંઇબી ભુલ

બુરૂં મારૂં કિસમત, બુરો મારો કાળ,
પડયો મારે પેટે હેરેમન ઝાલ.

ઝુકાવીને ગરદન કીધી નમાજ,
ખુદા મારી રાખે જગત માહે લાજ.[23]

દૂખી થાયો દિલથી સામે સવાર,
પીસરને થકી કરે કંઇ કંઇ વિચાર.

હવે મારી ઇજ્જત રખ તારે હાથ,
તું મારી લાજ અંજુમન માહે રાખ

કરૂં કેમ એ બાળકને વસ્તીથી દુર,
મને એવા ફરજન્દની શું છે જરૂર.

કીધો સામે વિચાર એવો કરૂર,
કે કરવું તે બાળકને દુનીયાથી દુર.

રવાના તે બાળક કીધું એક રૂજ,
પડયું જઇ તે તનહા કુહે અલબરૂજ.

પડયુ જઇ ત્યાં તે માસુમ બાળ,
જુદૂ થઇ જગતથી બન્યુ કંગાળ

નહિ ગોદ માદર, ન પેદરનુ વહાલ,
રડે ચીસ પાડી નિરાધાર ઝાલ

ઘડીમા રડીને તવલતુ તે બાળ,
કદી ચુસી ઉંગલીને કરતુ વબાલ.

હતી નહિ તે દુશ્મળને એવી ખબર,
કે બનીયોછ જુલમગાર તેનો પેદર

ન કોઇ તેની ચિસને હતુ સુનનાર,
ફકત એક હતો, ત્યા પરવરદેગાર

લખેલા કરમના ન લેખો ટલે,
કરે બંદો તદબીર હજારો ભલે.[24]

---

૧ ઝાલનુ તમામ બદન સુફેદ બાલથી ભરેલુ હતુ, તે જોઇ સામ ઘણોજ નારાજ થયો હતો.

૨ ફરજન્દે એબલીસ યાને શયતાનનુ ફરઝન્દ સામે આ બાળકને માટે પરવરદેગાર આગલ ફરીયાદ કરી, કે આ ફરઝન્દથી હું જગતની નામોસીમા આવી પડીશ

હતો તે જગે [1]સીમોરગનો વાસ,
સુની બાળની ચીસ ગયુ તેની પાસ
જઈ પાસ તેને ઉઠાવી લીધુ.
લઈ જઇને માળામા સાંતી દીધુ.
દયા સીમુરગને દિલે ઉતરી.
અવાજ એક ગેબી થયો તે ઘડી,
કે 'સાંભલ અએ સીમુરગ નેક ફાલ,
આ કુમલ બાળકને પોશી તુ પાલ.
એ બાળકથી થાશે એક એવી તોખમ,
જેહાં પહેલવાનોને દેશે જનમ.
સભાલી કરજે તુ એની જતન,
તુ જોકે જમાનાની શું છે વલન.
દયાલુ થયો ઝાલ પર દાદગર,
કરામત ભરી થઇ મુરગપર અસર
જતન લઇને પોશણુ કીધુ માનથી,
કીધી ચાહો-મોહબત દીલોજાનથી.
એ રીતે ઉધરી થયો મોટો બાળ,
રહયો સીમુરગ સગ કઇ એક સાલ.
કુહે અલબરૂજ પર રહેતો મગન,
દર દાં-પર દાસે કરતો ચમન.
દુનીયાંની વસ્તીથી રેહયો અજાન,
જાણી નહિ માબાપની કઇ નિશાન.

સાંમે પોતાના બેટા ઝાલને ખુવાબમાં જોવું, અને તેની શોધમાં નીકળવું

તજી ઝાલ જેવો પીસર નેકનાંમ
હરદમ રહેતો પરેશાંન સાંમ.
પીસરને તજી તે જળતો હતો,
હૈડાંના ડખથી તે બળતો હતો.
દીઠો સાંમે એક રાતે એવો ખુવાબ,
ભડકી ઉઠી બહુ બનીયો બેતાબ
નજુમી બોલાવી કીધુ કુલ બયાંન,
ભવિશ વરતો મારૂ આપીને ધ્યાન.

* * *

સુની દાનાવોએ કહ્યા બે સુખન,
અરે સામ! કીધુ તે કારે-જબુન.
દર દાં-પર દાંને જગલી હેવાન-
બી આપે છે ફરજંન્દ ખાતર જાન.
કીધુ તુએ એવું છે કારે જબુન,
કીધુ તારી ઓલાદનુ તેજ ખુન
એ ડાગે-દિલ તારો ધોવાશે નહી.
એ દૂખ તારા દુનિયાથી જોવાશે નહી.
કુહે અલબરૂજ પર શોધાવ ઝાલ,
મબાદા તે જીવતો હશે નેકફાલ.
દિસે તેની પર મહેર યઝદાંનની,
એ બાળક છે ઉમેદ ઇરાનની

* * *

સુની આ સુખન સાંમ ઉઠયો એકદમ,
ફરજંન્દની શોધ અદર ધરીયા કદમ.
ગયો તે તુરત અલબરૂજની ઉપર,
મદદ ચાહિ રબની ઝુકાવીને સર
'ખુદાવદ કર માફ મારી ખતા,
થયો છે બદાથી કાતાલ ગુનાહ.

---

૧ સીમુર્ગને માટે એવુ કહે છે કે તે કાઇ પક્ષીં નહી હતુ, પણ અલબરૂજ પહાડ ઉપર વસ્તો એક પરહેજગાર આબેદ હતો, જેને ઝાલને પોતાના આશરામાં લઇ જતનથી ઉધારી મોટો કીધો હતો. અલકારીક લખાણો કરનારાઓએ એક ગીરીનીવાસી આબેદને પહાડી પક્ષી' તરીકે વર્ણવ્યો હોય એ બનવા જોગ છે.

અગર મારી ઓલાદથી હોય ઝાલ,
અગરજો એ ના હોય હેરેમનનુ બાળ.
તો આલમ પનાહ દાવરે દાદગર,
ખતા માફ કર 'ને બક્ષ ઝાલેઝર.'

સીમુર્ગનુ ઝાલને તેના પેદરને સ્વાધીન કરવું.

એવુ કહે છે, કે સામે આવી રીતની બદગી પરવરદેગારને કીધી, અને તેજ વખત તે બદગી કબુલ થઇ સીમુરગે જયારે સામને અલ્બરૂઝ પહાડ ઉપર આવેલો જોયો, ત્યારે તેણે જાણ્યુ, કે તે પોતાના બચ્ચાની શોધમાજ ત્યા આવ્યો છે તેણે સામના બેટાને કહ્યુ —"કે આજ સુધી મે તુને પાળીપોશી એક દાઇ તરીકે ઉધારયો છે. મે તારૂં નામ [1]'દસ્તાને ઝન્દ' રાખ્યુ છે તારો પેદર આ અલ્બરૂજ પાહાડ ઉપર તુને શોધવા આવ્યો છે. તે એક જોહાપહેલવાન છે. તેનુ નામ સામ છે વાસ્તે હુ તુને તેની નજદીક લેઇ જાઉ છુ."

સીમુર્ગની જબાનથી આવા સખુનો જયાર તે જવાને સાભલ્યા, ત્યારે તે ઘણોજ દીલગીર થઇ, આખમા આસુ લાવી બોલ્યો, કે —"મને લાગે છે કે, તુ મારી હાજરીથી હવે ધરાઇ ગયો છે" * * * સીમુરગે કહ્યુ — 'તુ જો હિયા રહે તો હુ ઘણોજ ખુશી થાઉ, પણ તારે માટે આ પહાડી વનના કરતા વધારે સારી જગ્યા સરજાએલી છે તારાથી છુટુ પડવા મને બીલકુલ ગમતુ નથી, કેમકે મે તુને મારા બચ્ચા મીસાલ ઉધારી મોટો કીધો છે માટે તુ મને ભુલી જતો ના." એવા મીઠા અને મહોબતથી ભરેલા સખુનો કેહી તે જવાંનને સીમુરગ પોતાની પાખ ઉપર ઉઠાવી, હવામાં ઉચે ઉડયુ, અને તેને તેના બાપની નજદીક લેઇ જઇ હાજર કીધો, અને નીચલા સખુનો સીમુર્ગે તેને કેહયા.

હતો જયારે તુ એક દુધમલ બાળ,
પ્રીતે મે પાળી કીધુ તુને વહાલ.
ચલન તુજ પેદરની બુરી તારી સગ,
મે નામ તારૂ રાખ્યુ 'દસ્તાંને ઝન્દ.'
કીધી રાતો દન મે તહારી જતન,
હવે તુ જશે કહાં તજી મનમોહન

દુવા છે તુને મારી રહેજે ખુશાલ,
થજો તારા દુશમન સદા પામાલ.
અગર કઇ પડે તુપર રજો અલમ,
તો કરજે મને યાદ તુ એકદમ.
જલાવજે તુ આતશ ઉપર મારૂ પર.[2]
તુરત તારી ઉમેદ લાવીશ હુ બર.

એવી રીતના દીલાસાના સખુનો કહી ઝાલને પોતાનુ પીછ આપી તે સીમુરગ પહાડ ઉપર ઉડી ગયુ, અને દીલાવર સામ પોતાના ફરજન્દને ભેટી, તેને પગથી માથા સુધી જોતો રેહયો. સામ પોતાના બેટાનો ફરાખ સીનો, કદાવર બાધો, અને રોશન પેશાની જોઇ, બેહદ ખુશી થયો. ફકત બદન ઉપર સુફેદ બાલ સીવાય, બીજી કોઇબી ખામી સાંમને જણાઇ નહિ.

સામે કહ્યુ કે "બેટા, ગુજરેલી મીનાને તુ ભુલી જા, અને મારી ઉપર દયા કર. હુ તુને કોલ આપુ છુ, કે હવેથી તારા દીલની જેબી મુરાદ—ભલી તેમજ બુરી—હશે, તે હુ બર લાવીશ. સામ પોતાના બેટા ઝાલને મોટી ધામધુમ સાથ પોતાને શેહર જાબુલ લઇ ગયો

---

૧ 'દસ્તાને ઝન્દ' એટલે યુકતીવાલો, યાને કુનેહબાઝ. ૨ પર, યાને પીછ.

ઝાલનું શાહ મીનોચેહરની દરબારમાં જવું

ઇરાનના તખત ઉપર એ વખતે મીનોચેહર શાહ પાદશાહી કરતો હતો, તેને આ વાતની ખબર પડી મીનોચહેરે તુરતજ પોતાના દીકરા નવદરને સામ પાસ મોકલી ઝાલને ઈરાન લાવવા ફરમાવ્યુ શાહ મીનોચેહરના હુકમ પ્રમાણે સામે ઝાલને મીનોચેહેર આગલ હાજર કીધો, અને અલબરૂઝ પહાડ ઉપરથી તેણે તેને કેવી રીતે મેલવ્યો, તે બીના જાહેર કીધી. મીનોચહેરે ઝાલને જોઇ ઘણોજ ખુશી થયો, અને તેને પાદશાહી રીતભાત તથા લડાઇનો હુનર શીખાડવાની સામને તાકીદ કીધી

જોઇ ઝાલ થાયો મીનોચેહર ખુશાલ,
કીધો જરઝોહરથી વધાવી નેહાલ.
હુકમ કીધો જોવા નજુમીને ફાલ,
જુવો ઝાલેઝરના સીતારાની ચાલ
ભવિશ થાયુ ખુલ્લુ રમલથી તમાંમ,
એ પહેલવાનથી સરશે ઇરાનનુ કામ
થશે એની ઓલાદ એવી આબાદ,
કરશે કુલ ઇરાના મુદઇ બરબાદ.
થશે કુલ જમીન 'ને જમાનો નફર,
થશે તાજનો તે બક્ષેસગર.
થશે જોરે આલા 'ને બખ્તે બુલંદ,
થશે એની ઓલાદ ખરી દેવબંદ
થશે કુલ દુનિયાના આજેજ દલેર.
દરીઆની માહી, 'ને જંગલના શેર.

*　　*　　*

સુનીને મીનોચહેર થયો ખુશ અપાર,
ઉમેદ બાંધી ભવની અનેક બિશીયાર
કીધાં જરને ઝોહર ઇનાયત હજાર,
બખ્તર 'ને ઘોડા, 'ને હિન્દી તલવાર
યાકુત 'ને હીરા, 'ને જરીન લેબાસ,
રૂમી ગુલામો, બખશીયા ખાસ
ખંજર 'ને ભાલા, 'ને નેજા કટાર,
ગુરજ કમરબંધ, તીર નોકદાર.
જાબુલથી કાબુલ, 'ને હિન્દુસ્થાન,
'ને, સીંધુ નદીપરના સરવે મકાન.
કીધા ભેટ સરવે લખી સામને,
કીધુ એમ જાહેર કુલ આમને.

*　　*　　*

કાબુલના પાદશાહ મહેરાબ સાથ ઝાલની મુલાકાત થવી, અને મહેરાબની બેટી રોદાબેની તારીફ સાંભળી ઝાલનું આશક પડવું.

સુનો હમદીનો ઝાલેઝરનુ બયાન,
પેદર સંગ જઇ કિધુ જાબુલ મકાન.
નિકલ્યો તે એક રોજ કરવા સફર,
લઇ સાથ બૂઝોર્ગો રફિકો—નફર.
કિધી કુચ એકદમ બાંધી કમર,
હતુ સાથ લશકર બહુ જોરવર.
પુગ્યો જઇ એક રોજ કાબુલ શહેર,
ગમી ઝાલેઝરને હવાની લહેર.
હુકમ ત્યાં કીવો ઝાલે કરવા મુકાંમ,
પડયા સરવે ત્યાં નાખી તમ્બુ તમાંમ

*　　*　　*

હતો શાહા કાબુલનો મહેરાબ નામ,
ઈરાંનને તાબે હતુ તેનુ ગાંમ.

હતો તે જાતે અરબ પહેલવાંન,
હતું તેનુ ઝોહાકથી ખાન્દાંન
'તે દતો 'તો ચોથાઇ હર સાલ સાંમ,
સબબ નહિ હતી તેમા લડવાની હાંમ
પુગી જયારે મહેરાબને એ ખબર,
કે આવ્યો છે કાબુલ તરફ ઝાલેઝર.
નિકલ્યો તે એકદમ મલવાને કાજ,
લશ્કરને નજરાંનુ લઇ સરવે સાજ.

ઝાલે મહેરાબની ખુશી સાથ મુલાકાત લીધી અને તેને બેહદ માન સાથ આવકાર આપી પોતાના તખ્તની પાસે એક જડાવદાર બેઠક ઉપર બેસાડયો, અને મહેરાબનુ નજરાનુ તેણે ખુશીથી કબુલ્યુ અરસપરસની વાતચીત થયા પછી ઝાલથી મહેરાબ છુટો પડી પોતાને મકાને ગયો, અને ઝાલ તેની તારીફ પોતાના દરબારીઓ આગલ જાબજા કરવા લાગયો

એ વખતે ઝાલની મહેફીલમા એક બુજોર્ગ દરબારી હતો, તે મહેરાબની બેટી રોદાબેની ખુબસુરતીની જાબજા તારીફ નીચે પ્રમાણે કરવા લાગ્યો[૨૫]

રોદાબેની ખુબસુરતીની તારીફ વીશે.

સુન એ દિલાવર, એ જ ગી જવાન,
એ દસ્તાંને ઝન્દ તુ બુલદ પહેલવાન
છે કાબુલમા એવી કબુલ એક સુરત,
નથી શાંની તેની બીજી કોઇ મુરત
બદન જેનુ રગે, મિસલ હાથી દાત,
અજબ જેનો ચહેરો ઘટમ 'ને ઘાટ.
તન જેનુ સીધ્ધુ, સરવની સમાન,
ઝુલ્ફો બે તેણીના મિસલે કમાંન.
બે તેના ગાલો છે ગુલાબી લાલ,
શરમિન્દાં રહે છે રગે ગુલાલ
બે તેના હોઠો છે રગે પરવાલ.
દાતોની હારો છે મોતી મિસાલ.
લબ સગ રૂખસાર ખુબ લાલદાર,
સિના પર છે ખિલ્યા બે નાજુક અનાર[૧]
બે તેની ચશ્મો છે નરગીસ ફુલ,
સરોદ છે સુદર મિસ્લ બુલબુલ.
ભવા જેના જાલમ છે મિસ્લે કમદ,
નિગાહ જેની કાતિલ છે પુર ફદ
જો ધરતી પર જોવો હોય મ્હાતાબને,
તો છે એવી મ્હાબુબ કાબુલ કને.
ગરજ હોય દરશન જો મ્હાતાબના,
તો જોઇ લેવું નુર, તેવુ રોદાબમા.
હશે નહિ જગતમા બીજી એવી નાર,
તલબાગાર હજારો ગયા થઇ ખ્વાર.[૨૬]

રોદાબેની આવી તારીફ સાભળી ઝાલનુ દીલ તેના હાથમાં રેહ્યુ નહિ. બીજે દાહડે મહેરાબ પાછો ઝાલની મુલાકાતે આવ્યો, અને ઝાલને પોતાને ત્યા જમવાનું ઈજન કીધુ, પણ ઝાલે તે ઇજન માન સાથ ના પાડી જવાબ દીધો, કે મારો બાપ અને પાદશાહ જો જાણે, કે મે એક બુતપરસ્તની સાથે શરાબબાજી કીધી, અને તેની સાથે ખાનું ખાધુ, તો તેઓ નારાજ થાય આ સખુન સાભળી મહેરાબ દલગીર થઇ પાછો ફર્યો, અને ઝાલ, રોદાબેની તારીફ સાભળી દીવાના જેવો થઇ ગયો

---

૧ ફીરદોસીની આ બે લાઇનો નીચે પ્રમાણે છેઃ-
'રોખાનશ ચુ ગુલ્નારો લબ નરવાન—ઝે સીમીન બરશ રોસ્તહ દુ નાર દાન.'

સુની મ્હાબુબની સિફતના કલાંમ,
થયો ઝાલ દિલથી બેતાબ તમામ
જીગર માહે લાગી મ્હોબત અગન,
અગન માહે જલતુ બદન રાતો દન
થયો ઇશ્ક રોદાબેથી બેકરાર,
કહ્યો કોઇનેબી નહિ ઇસરાર

નિસદીન પ્રિતમા તે જળતો રહે,
જુદઈના જખમોથી બળતો રહે.
કહે કોણુને જઈ ભરમની એ વાત.
બની કેવી કયામત બુરી કમજાત.
બુરી થાઇ હાલત, હતી જે ખુશાલ,
બન્યો જાણે ઓરત જવાંમર્દ ઝાલ.

પ્યારથી ભલા ભલા નામદારો જીંદગીથી હાથ ધોઇ બેઠા છે, એ વાત અજાણી નથી. ઝાલની હાલત રોદાબેની તારીફ સાંભળી દીવાની થઇ ગઇ હતી શાએર ફીરદોસી એ ઉપરથી સ્ત્રીની સગતથી દુર રહેવા માટે એક અરબ પહેલવાનના શબ્દોમા કહે છે કે –

મને રહેશે નફરત જગમા સદા,
કુલ દુન્યાની ઓરતથી છુ હુ તન્હા.
થશે મારો ઘોડો મહારો ગુલામ
મિસ્લ મારી મ્હાબુબ કરશે તે કામ.

થશે મારી ખીલવતગાહ આસમાન,
રહિશ હુ સદા તેનો થઇ મ્હેમાન.
મને નથી ઓરતસે કરવી સગઇ,
થશે મારી દાનાઓમે રૂસ્વઇ.

એક દીવસ મહેરાબના રાણી સીનદોખ્તે રોદાબેની રૂબરૂ મહેરાબને ઝાલેઝરની ખબર પુછી. મહેરાબે તેનુ બયાન કરતા જણાવ્યુ કે –

રોદાબેનુ ઝાલ ઉપર આશક પડવુ.

કહુ શુ સીનદોખ્ત એ દીલજાન,
કરૂ કેમ તે ઇરાનીનુ હુ બયાંન.
મે જોયો છે આજે તે દસ્તાને ઝન્દ,
અજબ તેની પેશાની છે નુરમદ
જગતમા ન કોઈ જોડી એની હશે,
ઇરાંનમે એવો ન નર કોઇ થશે
છે હિમતમે આલા મિસલ શેર-દીલ,
બે હાથો છે તેના દરીયા-એ-નીલ.
દિસેછે તે બળવત બહુ જોરવર,
ગૂરજ મારી તોડે છે પહાડોના સાર.

જમીન જેના જોરે પુકારે છે હાય,
દુશમનો લરઝને મારે છે હાય.
સિકલમા છે સુન્દર લાલ-મ-લાલ,
તન પર છે સઘળા સુર્ફેદ રંગ બાલ.
એ બાલોથી બહેતર દીપે છે નુર,
દીલે દીલાવર છે અક્કલે પુર.
સિફત સુનીને થઇ રોદાબે ખુશાલ,
કરે યાદ મનમા સદા ઝાલ, ઝાલ.
ખોઈ સુખને ભુખ બની ગઇ બિમાર,
દિલ માહે વસીયો તે સામે સવાર.
પડે નિસદીન કઇ નહિ ચેન જરી,
ગઇ ઝાલ ઉપર રોદાબે મરી.

સુની ઝાલેઝરની જવાંનીનો હાલ,
ભૂલી ગઇ તે ખસલત, ભૂલી ગઇ ચાલ.
થઇ દિલથી આશક સુની હાલે ઝાલ,
હસ્તી રોદાબે બની હાલ હવાલ.
કહે આ ભરમની જઇ કોણને વાત,
રખે થાય પ્યારીના જીવની ઘાત ૨૭

* * *

જોઇ દુખ્તરે કાબુલની વલાન,
સખીઓએ જાણી લિધાં મ્હોકાન
ચિત જોયુ ચક ભમ, દિલ બહુ ઉદાસ,
તરસે પળ પળ, મળવાની આસ ૨૮

રોદાબેનું પોતાના સખાઓ સાથ મસ્લત કરવુ.

સાભલો સખીઓ કહુ એક વાત,
કદી મારો ના કરતી વિસ્વાસ ઘાત.
સખી નેક મારી, વફાદાર તમ,
સુનો હાલે દિલ મુજ, સુનો મારો ગમ
સુનો મારા દિલના ભરમની વાત,
રખે કહેતા કોઇને થશે મારો ઘાત
દિલે લાગીયો છે દરદનો ડાગ,
જીગર માહે લાગી છે, ઇરાની આગ
રખે થાતી મુજ સમ દુખી કોઇ નાર,
મને ઝાલ જાબુલીની છે બુખાર.
પડી છુ હુ મોહી, તે નરની ઉપર,
મને ચેન નથી રાતો–દીન પળ ભર.
નથી મુજ દરદની બીજી કઇ દવા,
ફકત ઝાલ કરશે, દરદ મુજ સફા.

રોદાબેને માહોડેથી તેની સખીઓ આવા સખુન સાભળી અજબ થઇ બોલી કેઃ–'અએ જેહાનની બાનુઓની સરતાજ, તારા જેવી બાનુ, જે હીંદુસ્થાનથી ચીન સુધી પોતાની ખુબસુરતી માટે વખણાઇ છે, તેને એવો ખ્યાલ કરવો છાજે નહિ તારા જેવીએ ઝાલને માટે એટલી બધી મોહોબત રાખની નારવા છે જેને તેના બાપે પહાડ ઉપર ફેંકી દીધેલા, તેને તુ તારી મોહાબત આપવા તેયાર થઇ છે? કાઇના માદરને પટે કોઇબી દીકરો બુઢો જનમ્યા નથી તારા જેવી સુદરનો આવો એક ત્તરડો ખાવિદ કેમ બની શકે! તારા ખાવિદ કોઇ સાહામણો અને સુદર ચેહરાનો હોવો જોઇએ.

પણ રોદાબેને પોતાની સખીઓની શીખામણ પસદ પડી નહિ, અને તે બાનુ ગુસ્સે થઇ બોલી કે –

કરો બધ સખીઓ તમારા કલામ,
મને છે તમારી શીખામણ હરામ.
થયુ દિલ દિવાનુ' સિતારાને જોઇ,
પડુ કેમ ત્યારે કમર[1] પર હુ મોહિ
નથી મુજને દરકાર, ગુલાબ ગુલની,
મને છે ખાએશ ફકત ધુલની. ૨૯
બુજે બેખબર શુ કદર પ્યારની,
બુજે શું કદર તે વફાદારની.
મને જોઇ તો નહિ કએસરનો હાથ,
મને જોઇતી નહિ ફગફૂરનો સાથ.
મને જોઇતો નહિ ધરતીનો શહા,
મને જોઇતો નહિ સિતારો કે મહા.

૧ કમર યાને મહાતાબ

મને જોઇતો નહિ કોઈ તાજદાર,
મને પ્યારો છે મારો સામે સવાર.
અગર હોય બુઢો, અગર હોય જવાંન,
વિના ઝાલ મુજને અકારી જેહાંન.

રોદાબેનો આવો મકમ વિચાર જોઇ સખીઓએ તેણીને વચન આપ્યુ, કે તેઓ તેની ખાએશ બજાવવાની દરેક તર્જવિજ કરશે, અને ઝાલ સાથ તેણીનો મીલાપ કરાવવાની દરેક કોશેશ કરશે.

ફરવરદીન મહીનાનો તે વખત હતો, એટલે બહારની મોસમ તે વખતે ચાલતી હોવાથી, ફુલો ચોતરફ ખીલી રહેલા હતા નદીને કીનારે, જયા ઝાલનુ લશકર છાવણી નાખી પડેલુ હતુ, ત્યાંની સામી બાજુએ રોદાબેની સખીઓ ફુલ ચુટવા જઇ લાગી ઝાલની નજર તે બાનુઓ ઉપર પડી, અને પોતાના નોકરોને સવાલ કીધો કે –"પેલી બાનુઓ કોણ છે ? તેઓ આપણા બાગમાથી ફુલ ચુટવાની કેમ હિમત કરે છે ?"

તેઓ રોદાબેની સખીઓ છે, એવુ જાણુતાજ ઝાલ ઘણોજ ખુશી થયો, અને તુરતજ પોતાના તીર વડે નદીના પાણી ઉપર ગેલ કરના મુરગોમાથી તેણે એકને એવી રીતે વીધ્યુ, કે તે મુરગ ઉડી પેલી બાનુઓ જયા ઉભી હતી, ત્યા આગલ જઇ પડયુ

તે વીધાયલા મુરગને લેઇ આવવા, ઝાલે પોતાના નોકરને મોકલ્યો, અને તે નોકર સાથ પેલી રોદાબેની સખીઓને વાતચીત થઇ. રોદાબેની સખીઓ અને ઝાલના નોકરોએ ઝાલ અને રોદાબેની અરસપરસ તારીફ કીધી, અને એ બને જન જો સાથે મળે, તો તેઓએ પોતાની ખુશી જણાવી

ઝાલને એ ખબર તેના નોકરે કહી, અને ઝાલે તે સખીઓને પોતાની પાસે બોલાવી, તેમના વીચારો જાણી લીધા. ઝાલે રોદાબે માટે તે સખીઓ સાથે એક કિમતી વીટી, લુલક અને બીજી બેમુલ ભેટો મોકલી આપી

રોદાબેએ તે સઘળી ભેટ ખુશીથી સ્વીકારી, અને ઝાલની મુલાકાત લેવાની ગોઠવણ રચી તે ગોઠવણ પ્રમાણે રાત પડતા રોદાબેના મહેલ તરફ ઝાલ જવા નીકલ્યો. બને જના એક બીજાને મળવા અધીરા થઇ ગયા હતા મહેલના ઝરૂખા ઉપર ચાદની રાતના ચલકાટ વચે, રોદાબે ઉભી રહી અધીરી બની ઝાલની રાહ જોતી હતી.[30] એવામા ઝાલને આવતો જોઇ રોદાબે બોલી –

ઝાલ અને રોદાબેનો મીલાપ થવો

ભલે આ જવામર્દ બહાદુર સિધાર,
ખુશી છુ જોઇ તારાં રોશન દિદાર.
મુબારક તુને દિલપઝીર આએ રાત,
મુબારક તુને આજની મુલાકાત.
મુબારક આ કાબુલની તુને સફર,
મુબારક આ મહાતાબની તુને નજર.
ચમનમાં તુ રહેજે સદા શાદ શાદ,
થજો તારા મુદઇ સદા બરબાદ
તડફતાં આ દિલની વહિ ગઈ છે ઘાત,
ચલકતી થઇ છે સિહા મારી રાત.

* * *

ખુશી થઇ જવાં મર્દ બોલી જબાંન,
મુબારક આ મ્હાતાબ નૂરી બેગૂમાન.

તુને જોઇ વેરાંન મુજને ચમંન છે,
મુબારક મુલાકાત મુજ મન જશન છે.

તુજ વન ખાલી ચખે કોહન છે,
સિવા તુજ મ્હોબત મુજનુ કફન છે

સિતારાની ચાલે મલીમન મોહન છે,
તુ ઉપર હું નિચે, એ ઉત્તર દખન છે.

અગર મારી મ્હોબત જો તારે મન છે,
તો સર ઝાલેજરનુ ત્હારે શરણુ છે

તું ઉભી ઝરૂખે, આરાંમ ફરશ પર,
ખડો છું હુ રસ્તે, ત્હારાં દરસ પર

અગર પ્યાર મારો તુને મંજુર છે,
તો કા ઝાલેઝરથી રોદાબે દુર છે

જીગરના જળનની તુજમા દવા છે,
તો રોદાબેનો આ જુલમ નારવા છે.

રોદાબેના બાલના તારીફના બાબમાં

સુખન સાંભલી થઇ પરી બહુ અધીર,
વીરાને મળવા કિધી તદબીર.

કિધા બાલ ખુલ્લા સરના તમાંમ,
હતા બહુ તે લાંબા વિના કઇ ખામ.

બનાવી તે બાલોની લાંબી કમન,
દિધી વિટ ઉપર વિટ આપી વલન.

ફેકી તે બાલોની સુદર લડી,
ઉપરથી તે નિચે જઇને પડી.

હસી બોલી મ્હાબુબ સાંભલ આ ઝાલ,
પકડી લે મજબુત આ મારા બાલ.

એ બાલોને પાળી મે કીધી જતન,
મને કામ લાગ્યાછે તે આજ દંન.

કમર બાંધ ત્હારી સિહની મિસાલ,
ને લબાવ તારી કિઆની ચુગાલ.

પકડી એ બાલોને ઉપર તુ આવ,
પ્યાર અને મ્હોબતને સાથે તુ લાવ.[31]

રોદાબેએ પોતાના પેચદાર બાલોને મહેલના ઝરૂખા ઉપરથી નીચે નાખ્યા, અને ઝાલ જ્યા ઉભો હતો, ત્યા તે જઇ પડ્યા. ઝાલે ખુશબોથી મઘમઘતા તે બાળને ચુબન ઉપર ચુબન કરી રોદાબેને તે નીચેથી કહેવા લાગ્યો કેઃ—"તારા આ બાલ ઉપર હુ આવી રીતની સખ્તી કદીબી ગુજારૂ નહિ."

એટલું બોલી, તેણે પોતાની કમદને વળ આપી ઝરૂખા ઉપર ફેકી, અને તે તુરતજ તેમા ભેરવાઇ ગઇ ઝાલ તે કમદ પકડી રોદાબેના ઝરૂખા ઉપર ચહડી જઈ, રોદાબેની પાસે જઇ ઉભો. રોદાબે તુરતજ માન અને ચહાથી ઝાલનો હાથ પકડી તેને દીવાંનખાનામા સમારેલી મહેફીલ તરફ લેઇ ગઇ, અને ત્યા ઝાલને પોતાની પાસે મહેફીલમા બેસાડી વહાલભરી નજરથી બોલી કે.—

નજર જ્યાં કરૂ, ત્યાં નજર તું પડે,
જીગરમા સદા ઝાલેઝર તુ વસે.

મ્હોબત ઉપર તારી જીવ છે નિસાર,
મુબારક છે મુજને તું સામે સવાર.

થયુ છે જીગર આ તુને જોઇ શાદ,
થઇ છે ઉમેદ મારાં મંનની આબાદ.

નિરાસીના સંકટ કાલાં ગયા,
સુખના ભરાતાં નાળાં થયાં.

તુ મારી મ્હોબતને આંખોનુ નુર છે,
તુ મારી સરજત અને સુખ મધુર છે.

બની રહે મુજનો સાહેબ છતર તુ,
હવે ના જીગરથી જુદી મુજને કર તુ

કહ્યુ ઝાલે 'સુદર તુ મન મોહન છે,
બેશક રોદાબે મને તું પસન છે

અજબ તારાં ઝુલ્ફો એવા તો છે બસ,
પલકમાં કરે કેદ ફરેસ્તાઓને વસ.[૩૨]

* * *

બતાવો જગતમા કોઇ સગદીલ,
થયુ હોય ન ઘાયલ મ્હોબતથી દીલ

સુનો સઉ રફિકો કહુ છુ જે હાલ,
ખરા પ્યારની જડ પડી છે પતાલ.

સખી જોઇ સુદર દિલ બાગ બાગ,
ચમનમા વસ તનો ખીલ્યો જેમ ફાગ.

મલ્યા દિલ–સે–દિલ એક એક સાથ,
મલ્યા લબ–સે–લબ, હાથો-સે-હાથ

મલી ચાર ચશ્મો, બની મદહોશ,
થયા બને મહોબત અગનથી બેહોશ.

મગર શેરે કિધો ન ગોરખર શિકાર,
રહિ હદ અદર કિધો પાક પ્યાર.

કહ્યુ ઝાલે મહાબુબ એએ ગુલેઝાર,
રાખે સદા તુને રબ બરકરાર.

દીલદાર રોદાબે મીઠી મધુર,
થયો તારી મ્હોબતમે હુ ચકચુર.

રહુ તુજ બગલમા ઓ કાબુલી ગુલ,
મબાદા પડે મારી ઇજ્જત મે ધુલ.

ગરમ તારી મહોબતનું છે બઝાર.
લુટુ નહી દામન, વિના હકદાર.

કરૂ તારી સગે જો કારે હરામ,
કફા થાય મુજપર પેદર મારો સામ.

હુ યઝદાપરસ્તનો તુ લે વચન,
કે ઝાલ 'ને રોદાબેના થાશે લગન.

* * *

ગઇ એવી ગૂફતગુમા સારી રાત,
પુરી થઇ નહિ તોબી બનેની વાત

કહ્યુ ઝાલે અતે બની ના શાદ,
જવા દે ઓ મ્હાબુબ થશે બામદાદ.

થયો છે જુલમગાર ખુરશેદ યઝદ,
જુદા પાડવાનો કરે છે કસ્દ.

સબરકર ઓ ખુરશેદ, જરાકર સબર,
જખમી જીગરપર જરા મેહર કર .

* * *

સુની આ સુખનને રોદાબે રડી,
રડતી આખોએ સુદર ખડી

ધડકતે દિલે બોલી આપી વચન,
તુ મારો ખાવિદ 'ને તુ મુજ જીવન.

ગવાહ છે મહારો તે રબ દાદગર,
તુ મારો ખાવિદ થશે ઝાલેઝર[૩૩]

* * *

કહ્યુ ઝાલે મહાબુબ તુ જો મુજ ગમી,
રહીછ તુ મહારા જીગર રમી

રજાથી હુ રાજી–તુને છે સલામ,
મને રહેશે તુજ વ ન સઉ ચીજ હરામ

કરશ યાદ તુજનો મધુર મુખવાસ,
કરશ યાદ તુજના લબોનો મીઠાસ.

કરશ યાદ તુજની બગલગીર મધુર,
કરશ યાદ તુજના નૈનોનુ નુર.

કરશ યાદ તુજનો મીઠો અવાજ,
કરશ યાદ તુજના નખરાંને નાજ

કરશ યાદ તુજના બાલોનુ નુર,
ભરેલો છે જેમા તલેસમ પુર.[૩૪]

ઝાલનુ પોતાના રફીકો સાથ મસલત કરવુ, અને સાંમ ઉપર ઝાલે પેગાંમ રવાના કરવો.

રોદાબેથી છુટો પડી ઝાલ પોતાની છાવણીમા ગયો બામદાદ થતાજ તેણે પોતાના રફિકો અને સલાહકારોની એક દરબાર ભરી, અને તેઓ આગલ પોતાની ખરી હકિકત જાહેર કરી કહ્યુ કે —"મહેરાબના મેહલમાં મારો જીવ અને જીવન છે, અને તેની દીકરી રોદાબે મને બેહદ પસદ પડી છે હુ તેના પ્યારમા પડયો છુ, અને તેની જુદાઇ મારાથી સહેવાતી નથી હુ તમો જેવા દાનેશમદોની સલાહ પુછુ છુ"

ઝાલને મોહોડેથી આવા સખુનો સાભળી તેના દરબારીઓ વિચાર અને વમાસણુમાં પડયા, કેમકે તેઓ સારી રવેસ જાણુતા હતા, કે કાબુલના પાદશાહ મહેરાબને ઝોહાક સાથ અતલગની સગાઇ હતી, અને તેથી પાદશાહ મીનોચહેર તેને ઘણોજ ધીકકારતો હતો દરબારીઓએ વિચાર કરી ઝાલને એવી સલાહ આપી, કે તેણે એ વિશે એક ખુલાસાવાર રૂકકો, સામ ઉપર લખવો. દરબારીઓ અને રફિકોની સલાહને માન આપી, ઝાલે નિચે પ્રમાણે એક રૂકકો સામ ઉપર લખી તુરતજ રવાના કીધો.

સરતાજ મહેરબાંન પેદર નામદાર,
સાંમ બીન નરીમાન જગ આશકાર.

સદા રહેજો સાહેબની તુ પર મહેર,
રહેજો તુથી દુર બલા 'ને કહેર

કુલ મુજ હકિકત તુને છે ખબર,
ગુજરી મુસિબત શુ છે મારી પર

પેદર મારો કરતો 'તો જયારે ચમન,
હતુ અલબરૂજ પર મહારૂ વતન.

પેદર મારો સજતો તો શાહિ લેબાસ,
હુ ત્યારે ભોગવતો 'તો વનવાસ.

તું જયારે પીતો 'તો જામે-શરાબ,
હુ ત્યારે પીતો હતો ખુને-આબ.

ભવિશમા લખેલા ન લેખો ટલે,
લખ્યુ હોય તેથી ન જયાદા મલે.

ગમે હોય જોરાવર, ગમે હોય દલીર,
ગમે હોય જવાંમર્દ, ગમે હોય પીર.[1]

ફરમાને યઝદાં કદી ના ચૂકે,
નમાવીને સર કુલ આલમ ઝુકે.

કહુ શુ પેદર જાનેમન હાલે દિલ,
વરશે છે મુજ નેનોથી આબે નીલ.[2]

નિકલ્યો હુ કરવા હીન્દની સફર,
લુટાયુ છે કાબુલમા મારૂં જીગર.

છે તે લુટારો કાબુલી ચાંન,
નથી કોઇ સિતારો તેની સમાન.

ગમ જોઈ મારો રડે આફતાબ,
નહી ચેન દીવસે નહી રાતે ખાબ.

નહી ચાહુ જાની વિના જાનને,
નહી ચાહુ ઇરાંનના માંનને.

છે રોશન તે બાંનુનુ રોદાબે નામ,
અવાજ છે શીરીન અકલમંદ કલાંમ.

નથી તેના આશકને જગમાં કરાર,
ફુલોનુ બીછાનું, છે દોજખનો ગાર.

---

૧ પીર યાને બુઢો. ૨ આબે નીલ, યાને નાઇલ નદીના પાણી.

ગરજ છે મને તારી મંજુરીઆત, | ભુલીશ નહિ રેવાજ દીનને રસમ,
કરૂ શાદી દુખ્તરે મહેરાબ સાથ. | ભુલીશ નહિ કદી હું ઇરાંની ધરમ.

આ પેગામ ઝાલે પોતાના એક ખાસ નોકર પાસ પોતાના પેદર સાંમ ઉપર તાકીદે મોકલાવ્યો અને તે કાસદ પવન વેગે કાબુલથી સાંમને મળવા જાબુલસ્થાંન નીકલી ગયો. સામને તે નામુ મળતાજ તે ફીકકો પડી ગયો, અને તે વીચારમાં પડયો. તે મનમાં વિચાર કરવા લાગયો કે:-

"મેં ઝાલને વચન આપ્યુ છે, કે તેની દરેક મુરાદ હુ બર લાવશ. જો આ લગન માટે હુ ના કહુછુ, તો મારૂ વચન હુ તોડુ છું જો હુ આ લગન માટે મજુરીઆત આપુ છુ, તો આ બને જુદી જુદી ખાસીયતના જોડાણથી કેવી ઓલાદ જનમશે, તેનો વીચાર મને દીવાનો બનાવે છે"

આ ગુચવાડો દુર કરવા સામે તુરત નજુમીઓને બુલાવી, તેમને સરવે હકીકત કહી, અને તેઓને ઝાલનું ભવિશ જોવા ફરમાવ્યુ. નજુમીઓએ નજુમ જોઇ જણાવ્યુ કે—

ખુશી થા તું દીલથી ઓ સામે સવાર, | કરશે તે ઇરાંનના મુદઇ વેરાંન,
છે કીરતીની નોબત ઉભી તારે દવાર. | ફના કરશે સગ્સાર 'ને માજીદરાંન.
અગર ઝાલ–રોદાબેના થાશે લગ ન, | કરશે કુલ નુકસાંનના દરવાજા બંધ,
તો ઇરાંનના થાશે દર્દ કુલ વધ ન | કરશે તે તુરાનની હાલત બતંગ.
એ શાદીથી પેદા થશે એક પુતર, | દુનીયામાં રહેશે અમર તેની યાદ,
કરશે કુલ દુનીયા તે જીરેજબર. | ઇરાંનની કરશે તે હાલત આબાદ.

આવી ખુશ ખબર નજુમીઓને મોહોડેથી સાભળી સામે ઝાલને કહેવાડયુ કે—"આવી મહોબતમા તે ડહાપણુ વાપડયું નથી, પણ હુ લાચાર છુ. મે તુને તારી મુરાદ પાર પાડવાનું વચન આપ્યુ છે હુ મીનોચહેર શાહા પાસે જાઉ છુ, અને એ બાબ. દમા તેની મરજી મેળવવાની તજવીજ કરૂ છુ પેલો કાસદ આ વધાઇનો પેગામ લઇ ઝાલ પાસે નીકલી ગયો.'

પેલી તરફ ઝાલની હાલત જુદાજ પ્રકારની હતી. રોદાબેની મોહોબતમાં તેની ઉંઘ અને ભુખ જતા રેહાં હતાં, અને દરેક પળ તે રોદાબેનેજ યાદ કરતો હતો. એવે સમે પેલો કાસદ જઈ લાગ્યો, અને તેણે ઝાલને ખુશ વધાઇની ખબર આપી.

જે ઓરત ઝાલ અને રોદાબેની વચે પેગામ લાવતી અને લઇ જતી હતી, તેની પાસે ઝાલે આ ખુશ ખબર રોદાબેને કહેવાડી. તે ખબર સાંભલી રોદાબેની ખુશાલીનો પાર રેહો નહી. તુરતજ રોદાબેએ ઝાલ માટે એક કિમતી તાજ, એક કિમતી પોશાક, અને

પાદશાહ મિનૂચેહેર.

મિનૂચહેરના સુખુન —"સંસાર જે છે તે ઉનાળાના વાદળ, તથા શીયાળાના તડકા સમાન છે, જે હમેસ સુધી રહેતા નથી"

એક બેમુલ વીટી વીગેરે પેલી ઓરત પાસે છુપી રીતે મોકલ્યાં. પણ તેવામાં રોદાબેની માદર સીન્દોખ્તે તે ઓરતને પકડી પાડી, અને તેણીને સજા કરવાની ધમકી આપી, જેથી રોદાબેનો ભરમ તેણીએ જાહેર કરી દીધો રોદાબેના ભેદની વાત જાણી સીન્દોખ્તે રોદાબેને બોલાવી સખત ઠપકો આપ્યો જેથી તેણીએ પોતાના દીલની ખરી હકીકત પોતાની માદર પાસ જાહેર કીધી.

નઝર ખેંચી નિચે રોદાબે રોય,
રડી ને ગાલો બને આંસુથી ધોય.
" સાંભળ અકલમંદ મા મહેરબાંન,
અરજ મારી સાંભળ જરા દઈ કાંન
કહુ છું હકિકત જુઠી નથી,
યકીનથી માન હું ભુડી નથી.
છે મન મુજ અશો 'ને તન મારૂ પાક,
કદરવંત થઇને મૂરાદ મારી આપ
ચીત મારૂ બેચેન મન છે દુખી,
હાલત છે તનની અતી અસુખી.
કહું શુ ઓ માદર દીલની હુ વાત,
દુખીયારી કહાડું છું હુ મારી રાત.
નથી રહી પરવા મને જાનની,
ઉમેદ છે મને એક અરમાંનની.
રખે રહેતુ જગમાં કોઇ પ્યાર વન,
રખે તેનો ભવ જાતો દિલદાર વન.
જે દિનથી જોયો મે ઇરાંની ઝાલ,
થઇ છુ હું તનમનથી હાલહવાલ.
સલગી છે સીનામાં મહોબત અગન,
બલા છે એ મહોબત કે મારૂ કફન.
કહુ રાસ્ત માદર હુ બોલી જબાંન.
મને તે ગયો છે મળી દિલજાંન.
હમોએ કીધા છે કોલોકરાર,
તે મારો ખાવિંદ હુ તેની નાર."[૩૫]

સીન્દોખ્તે આ ખબર મહેરાબને બીહીતાં બીહતા જાહેર કીધી પહેલા તો મહેરાબના ગુસ્સાનો પાર રેહો નહી, પણ સીન્દોખ્તે તેને સમજાવી કહ્યુ કે.— "ઝાલના પેદર સામે એ વીશે પોતાની બહાલી આપી છે" ત્યારે મહેરાબ શાંત પડયો.

સામનો બેટો ઝાલ રોદાબે સાથ પરણવા નીકળ્યો છે, એવી ખબર જ્યારે શાહા મીનોચહેરને પડી, ત્યારે તેના ગુસ્સાનો પાર રેહો નહી ઝોહાકની ઓલાદની એક ઓરત સાથ ઝાલ જો જોડાશે, તો તેનું પરીણામ ઇરાન માટે કદી બી સારૂ આવશે નહી, એમ ધારી તે ઘણોજ દલગીર થયો.

શાહ મીનોચહેરે તુરતજ સાંમને બોલાવી હીન્દુસ્થાંનને આગ લડવાનો, અને મહેરાબની તમામ ઓલાદને ખુવાર કરી, કાબુલને વેરાંન કરવાનો હુકમ કીધો. મીનોચહેર શાહાના એ હુકમ પ્રમાણે સામ એક મોટું લશ્કર લઇ કાબુલ તરફ ચાલ્યો.

મહેરાબને તેમજ ઝાલને જ્યારે એ વાતની ખબર પડી, કે સાંમ મીનોચહેરના હુકમથી કાબુલને વેરાંન કરવા આવે છે, ત્યારે ઝાલે જીવવા કરતાં મરવું વધારે પસંદ કીધું. તે તરતજ પોતાના બાપ પાસે ગયો. સાંમ તેને જોતાંજ ભેટી પડયો, અને પોતાની

પાસે બેસાડી તેની ખબર પુછવા લાગ્યો. ઝાલે સામની આગલ પોતાની તમામ હકિકત જાહેર કીધી, અને બચપણમા પોતાને થયલા ગેરઇનસાફની યાદ આપી, તેણે આપેલો વચન યાદ કરાવી, તે વચન પાર પાડવાની અરજ કીધી, અને જો તેમ તે નહિ કરે તો પોતાના તંનના બે ટુકડા કરવા ઝાલે અરજ કરી, અને કાબુલને બચાવવા સમજાવ્યુ.

સામે ધીરજથી ઝાલનુ બોલવું સાભલી, તેણે પોતાનુ વચન પાલવા કબુલ્યુ

એ પછી શાહા મીનોચહેર ઉપર સામે એક અરજ પતર ઝાલની મુરાદ પાર પાડવા માટે લખ્યુ તેમા ઝાલને પોતે આપેલા વચનની બાબદ દરશાવી, અને તે રૂકકો ઝાલને આપી સામે મીનોચેહર પાસ તેને રવાના કીધો.

બીજા હાથ ઉપર કાબુલને તારાજ કરવા સામ આવ્યો છે, એવી ખબર મહે-રાબને પડતાજ, મહેરાબે પોતાની દીકરી રોદાબે અને રાણી સીન્દોખ્ત ઉપર ગુસ્સે થઇ કહ્યુ કે—"કાબુલ ઉપર આવી પડેલી આ આફતને દુર કરવા માટે તમો બને મા-દીકરીઓને સામની નજર સામે કતલ કરવા વગર છુટકો નથી, જેથી કાબુલનો બચાવ થાય, અને તે તારાજ થતુ બચે"

પણ સીન્દોખ્તે મહેરાબનો ગુસ્સો નરમ પાડી તેને સમજાવ્યો, અને સામને સમજાવી કાબુલને તારાજ થતુ બચાવવાનુ કામ, તેણીએ પોતે માથે લીધુ એ પછી સીન્દોખ્ત બેસુમાર ખજાનો લઇ સામની દરબારે ગઇ સામે તેણીની બાઇજજત મુલાકાત લીધી સીન્દોખ્તે સઘળો ખજાનો સામને નજર કીધો, અને સામે તે સઘળો ખજાનો ઝાલને નામે મંજુર કીધો સામે તે બાનુનુ નામ પુછતા સીન્દોખ્તે પોતાનુ ખરૂ નામ જાહેર કીધુ, અને કાબુલને તારાજ નહિ કરે, એવી સામને અરજ કીધી સીન્દોખ્તની એ અરજ દીલાવર સામે મંજુર કીધી, અને કાબુલને બચાવવાની તથા ઝાલ સાથ રોદાબેની શાદી કરવાની કબુલાત આપી

પેલી તરફ ઝાલ મંજલ કાપતો ઇરાનના પાદશાહ મીનોચેહરની પાસે જઇ પુગ્યો, અને સામનો રૂકકો શાહ મીનોચેહરને આપ્યો. મીનોચેહર ઝાલને જોઇ ઘણો ખુશી થયો, પણ સામનુ નામુ વાચી તે દલગીર થયો તોપણ તેણે વિચાર કરી ઝાલને જવાબ દીધો કે—"તુએ મારા જુના દુખને તાજુ કીધું છે, પણ સામને ખાતર હુ મારી મંજુરીઆત આપુ છુ"

બીજે દીને દરબારમા મીનોચેહરે નજુમીઓને બુલાવી ઝાલનુ ભવિશ જોવા ફરમાવ્યુ. નજુમીઓએ ઝાલના સીતારાની ગતીની બારીક તપાસ કરી જાહેર કીધુ કે—"ઝાલ અને રોદાબેના લગનથી એક અકલમંદ અને જોરમંદ બેટો અવતરશે, કે જેના જેવો બીજો આસમાન હેઠલ કોઇબી અવતરેલો નહિ હશે" મીનોચેહર આ વધાઇ સાભળી ખુશી થયો, અને ઝાલને પોતાની મંજુરીઆત આપી

એ પછી ઝાલ કાબુલ તરફ પાછો ફર્યો, અને મીનોચેહરની મંજુરીઆતવાલુ નામુ, જે શાહ મીનોચેહરે સામને માટે આપ્યુ હતુ, તે ઝાલે સામને સ્વાધીન કીધુ, અને સેવટે કાબુલના શાહ મહેરાબની બેટી રોદાબે સાથ ઝાલની શાદી થઈ.

[1] રૂસ્તમ અને સોહરાબ.

રૂસ્તમનું શેકારગાહે જવુ, અને ત્યા તેના રખ્શનુ ચોરાવુ.

ખલકના ખાવદ એ દસ્તગીર,
ઝુકાવે છ સર તારો બદો હકીર
જબાંપર તહારા ચરી નામને,
બાદઝ શરૂ મુજ કરૂ કામને.
લખુ એક હકિકત અતી પુર ગમ,
દાસ્તાને સોહરાબ 'ને રૂસ્તમ.
કીધો રૂસ્તમે એક રોજ અમ વિચાર,
નિકલીયો શહેરથી કરવા શિકાર.
કિધી તગ કમરને લિધા હથીયાર,
રખશ પર ધરી જીન થાયો સવાર
લિધી રાહ તુરાન જમીનની તરફ,
ડપટાવ્યો ઘોડો બમ પુર ઝરફ
દીઠુ એક જગલ હતું ખુબ ગીચ,
શિકારોથી ભરપુર હતું ખિચખિચ.
ગોરખર, 'ને ચીતા, 'ને શીરો પનગ[2]—
થી ખીલેલો જોયો તે જંગલનો રગ
જોઇ એવુ જગલ ખુબ રગદાર,
કિધો રૂસ્તમે ગોરખરનો શિકાર
ગોરખરને ભુજીને કીધા કબાબ,
ખાઈને કીધો તે જગલમે ખાબ
રખ્શ પણ એકોફ ચરતો રહયો,
ખેતરમા ખુશાલ ફરતો રહયો.

---

[1] શાહનામાના સગીત કિર્તનો (યા વાચનો) ની પ્રથમ પહેલ પારસી કોમ આગલ આ વાચનથી મે કરી હતી. આ વાચન પેહલ વેહલુ મુબઈમા તા ૨૨ મી આગસ્ટ ૧૮૯૭ને દાહડે સાજે, ફ કા હોલમા થયુ હતુ, જે પ્રસગે મરહુમ મી૦ કેખશરૂ નવરોજજી કાબરાજી, પ્રમુખતરીકે મેલાવડામા હજર થયા હતા સગીતના સમજદાર વર્ગમા મરહુમ મી૦ કેખશરૂના જેવા સમજદાર ઘણાજ થોડા હતા, એ વાત જાણીતી છે મરહુમે આ કિર્તન સાભળી તેના સગીતના જે વખાણ કીધા હતા, તે હજી રાસ્ત ગોફતાર પત્રની કૉલમોમા જળવાઇ રેહા છે આ કિર્તનનુ સગીત મરહુમને એટલુ તો પસદ પડયુ હતુ, તે કે સાભલ્યા પછી તેવને જમશેદ અને ઝોહાકનુ કિર્તન કરવાની મને ખાસ યાદ આપી, પોતાની કલમથી લખેલા 'જમશેદ' નાટકની એક ચોપડી તેવને મને ભેટ આપી, તે પુસ્તકની મદદ લેવા મને જણાવ્યુ હતુ. જમશેદના તેમજ બીજા કિર્તનો મરહુમ હમેશ સાભલવા હાજર થતા, અને અનેકવાર પ્રમુખસ્થાન પણ લેતા હતા. રૂસ્તમ અને સોહરાબનુ આ કિર્તન મુબઇમા તેમજ દુર દેશાવરો—નવસારી, ભરૂચ, કરાચી, વિગેરે પારસી કોમથી વસાયલા શહેરોમાં છેલ્લા સતર વરશની મુદતમા લગભગ સાઠથી વધુ વાર રજુ થયુ હતુ. ધ૦ ન૦ પટેલ.

[2] વાઘ અને સિહ.

જતા 'તા ત્યાંથી તુરાંની સવાર,
રખશ જોઈ પકડવાનો કીધો વિચાર.

પકડતાં પકડતાં મુવા બે સીપાઇ,
ત્રીજો જમીનપર મુવો પટકાઇ.

થઇ જેર અતે ગયો તે ફસી,
ગળે બાંધી ત્હેને મજબુત રસી

રખશ લેઇ તેઓ ગયા શહેર ગમ,
ચહાતા 'તા મેળવવા તેની તોખમ[1]

* * *

જેહાંપેહલવાન રૂસ્તંમનુ રખ્શની શોધમાં સમનગાંન જઇ પુગવુ.

થયો ખાબથી જયારે રૂસ્તમ બિદાર,
થવા ચાહ્યુ રખ્શપર પોતે સવાર

રખશ મારો કયા છે પડી એમ ફિકર,
નથી કેમ મને પડતો આજે નજર

સમનગાંનના[2] ચારાથી આસુદો થઇ,
હશે ઉભો દરખતની નીચે કોઇ જઇ

નિકલ્યો રખશની શોધમા રૂસ્તમ,
બેઠો 'તો હૈડાંમા ઘોડાનો ગમ

* * *

નેજો ને તલવાર ને ગુરજ ને તીર,-
થી રૂસ્તમે લાધ્યુ પોતાનુ શરીર.

ને ચાલ્યો સમનગાન શહેરની તરફ,
ક્રોધમાં ને ક્રોધમા ન બોલ્યો હરફ.

પુગ્યો જયારે રૂસ્તમ શેહેરને કિનાર,
ચાલુ મુકયુ પેદલ તે દરબારને દ્વાર.

તાજબખશ રૂસ્તમને આવતો ત્યાં જોઇ,
હેરત થયો પાદશાહ ને અમીરો મોહિ.

એસ્તેકબાલ ગયા તે નામવરની પાસ,
ઇજતે દરબારમાં લઇ આયા ખાસ.

બોલ્યો રૂસ્તમ કે "શાહ તાજવર,
થાયુ છે ગમભરયુ મારૂ જીગર.

સમનગાનનાં વેરાનમા કરી શિકાર,
કરી ખાબ જયારે થાયો બિદાર.

નહિ પડયો વ્હાલો રખશ મુજ નજર,
બન્યોછ મારો જીવ તેથી બહુ બેસબર

આ ધરતીનાં માનવીનુ કરતુક છે આ,
છુપાવાની રખશની એજ છે જગા

અગર મારો રખશ નહિ આવશે હાથ,
તો જરૂર ઉઠાવશ હુ જગ તારી સાથ"

કહ્યુ શાહે,"રૂસ્તમ, ઓ તાજના દેનાર,
જરા આપ તુ શાન્તીથી દિલને કરાર

સબર કર, હુ ચાપતી કરૂ છુ તલાસ,
ને મોકલુ છુ નોકર વફાદાર ખાસ

રેહ મારે મેહમે તુ તેટલાં મ્હેમાન,
મળશે તુ લાયકનુ સઘળુ સન્માન"

સમજાવી લઈ ગયો મ્હેલની અંદર.
તાજબક્ષનુ શાંત થયુ તેથી જીગર.

---

૧ આ રખ્શની પીઠથી એ રખ્શના જેવીજ ઓલાદ મેલવવાની મતલબથી તુરાનીઓ તેને પકડી લઇ ગયા હતા. કહે છે કે રૂસતમનો રખ્શ ચાલીસ ઘોડીઓના સમાગમમા આવ્યા છતાં, ફકત એકજ ઘોડી એ રખ્શથી હમેલદાર થઇ હતી આ રખ્શની પીઠથી અવતરેલા જાનવર ઉપર પાછલથી સોહરાબે સવારી કરી હતી

૨ તુરાનની નજદીકમા આવેલો એક મુલક એ શહેરનો પાદશાહ અફ્રાસીયાબને ચોઠાઇ આપતો હતો.

તહેમીનાનું રૂસ્તમ પાસ જવું, અને પોતાની મોહબતનુ રૂસ્તમ પાસે જાહેર કરવુ. રૂસ્તમના તહેમીના સાથ લગન

કિધો રૂસ્તમે તે શબે[1] ત્યા કરાર,
થયો ખાબમાં લીન તે નામદાર
ગયો નિદમાં પ્હોર ત્યા એક જયાર,
દિઠી સામને ખુબસુરત એક નાર
હતો ચહેરો સુદર મ્હાતાબ સમ,
નમેલી નમનતાઇ સાથે ચશમ
સરવ સમ સિધ્ધી ઝુલ્ફ પેચદાર,
બાલો [2]સિયાહ અબરૂ[3] કમાનદાર
ચશમ તેની કાતિલ વિધતી જીગર,
ફરેસ્તાઓ જોઇ બને બેસબર
ગાલોના ગુલ 'ને મુખની વલાન,
જોઇ લાગે તીર જેમ છુટી કમાન
હોઠોના રગને સીનાની ઘલાણ,
હતુ સદકે તેપર કુલ્લે—તુરાન.
થયો તેહેમતન જોઇ તેને ખુશાલ,
ભલા આવિયા તેહને તુર્ત ખ્યાલ
અજબ હુશ્ન ને આ અજબ બહાર છે,
અજાયબ ખરે કોઇ દિલદાર છે.
અજબ રૂપ ને રગ ને ગાલ લાલ,
રબે છાટિયો છે સિફતથી ગુલાલ
પડી મોહી સુદર. તેહેમતનને જોઇ,
વમામણુ અદર અકલ સર્વ ખોઇ [37]

* * *

પછી પુછીયુ રૂસ્તમે તુર્ત એમ,
"અએ નાર મોહન અહિ આવી કેમ
કહિ દે શુ રાખે છે મુજથી મુરાદ,
કહિ દે કરી હુ દેખાડુ સીતાબ
કહે તારૂ શુ છે મુબારક નામ,
સિહા રાતે આવી, ત્યા છે શુ કાંમ."
સુની સુદરે મુખ ખોલી જબાન,
કિધો હાલ જાહેર કરીને બયાન.[38]
"સુન હાલ રૂસ્તમ જરા આપી ધ્યાન,
સુની હાલ મારો પછી તુ પીછાન
છે મારૂ તહેમીના રોશન નામ,
શાહે સમન મુજ પેદર નેકનામ
નથી કોઈ ખલકમાં બીજી મુજ સમ,
મે લિધોછ બ્હાદુર કુળથી જનમ
સિફત તારી સુની કહાણી મીસાલ,
ગજબ છે કિયામત ત્હારી ચુગાલ
બને તારી શમશિર ગુરજથી બતગ,
પલકમા ધુજે તુ થી 'શીરો પલગ.[4]
બનીછ તારી મ્હોબતની હું ગુલાંમ,
કરૂછ હું સદા યાદ ત્હારૂંજ નામ.
અગર જો બને મારો તુ ભરથાર,
બનુ તેહેમતન તારી હુ તાબેદાર.
શોધાવી આપુ દલેર અસ્પને,[5]
કરી દેઉ હવાલે દિલચસ્પને."

* * *

સુની રૂસ્તમે આ સિફતના સુખન,
ખિલાવ્યુ ખુશીથી ખિલીને બદન
તુરત ચેતિયો તે જહાપ્હેલવાંન,
કિધો છે હુરીએ ફિદા સર્વ જાન.

---

૧ શબે યાને રાત્રે ૨ સિયાહ યાને કાળા. ૩ અબરૂ યાને ભવા
૪ શીરો પલગ યાને વાઘ અને સિહ. ૫ અસ્પ યાને ઘોડો

ખુશી તે જીગરમાં થયો નામવર,
ને બોલીયો તહેમતન કરી નેક નજર. ૩૯

“સુન તુ શીઆણી અકલમંદ નાર,
ખુશી છુ તુજનો થવા ભરથાર.

રખશ લાવવાનો તુ આપે વચન.
છે મારે મનથી એ રૂડા સુકન

ફિદા જીવ મારો થયો તુ ઉપર,
જીવે નહિ રૂસ્તમ હવે તુ વગર

જીગરમા તે મારી મહોબત છરી,
અજલ જાણે રૂસ્તમની છે ખરી

તુસે ના પરણુ તો જીદગી બળી,
વિના તારી મ્હોબત ફકિરી ભલી

મોએદ એક ‘પુર–હુનર’ જો જશે,
જરૂર તુજ પેદરને તે સમજાવશે”

* * *

પડી પાદશાહને ખબર વાત જ્યાર,
નિહાયત ખુશીમા ખિલ્યો નામદાર.

મળે ત્હેમતન નેક જેવો જમાઈ,
કબુલે નહી કેમ તેની સગાઈ

* * *

ચમનમા મુદત એક ત્યાં થઈ પસાર,
ધરાયો પછી અયશથી નામદાર

કહ્યુ ત્હેમિનાને પછી એક દન
“કિધુ સાથ તારી ઘણુ મે ચમન.

તને આજ આપુ છ હુ એક નગ,
ખબરદારિથી રાખજે ત્હારિ સગ.

ખુદાએ તને બક્ષિ છે આ ઉમેદ,
ભવિષમાં થશે સર્વ જાહેર ભેદ.

અગર જન્મ લે પેટ તારે પિસર,
આ નગ બાધજે તેની બાજુ ઉપર

અગર એક બેટી લિયે જો જનમ,
મુબારક ગણી તેહના તુ કદમ.

આ નગ તેના ઝુલ્ફા અદર બાંધજે,
અને મુજ સગાઈ ખરી સાંધજે

કદાવર થશે મુજ સમો તે પુતર,
પિછાનસ તુરત જોઇ બાજુ ઉપર.

રખે ભુલતી ઓ ખબરદાર નાર,”
સુણી આ સુખન થઈ પરી બેકરાર. ૪૦

* * *

ભરી હાય રડે, તહેમીના જાર જાર,
“મને છોડી રૂસ્તમ, ના તુ સિધાર.

અરે સગદિલ આ સિતમ તુ કરે,
જુદઇથી રખે તારી મ્હાબુબ મરે.

જલ્યુ આ જીગરને રહ્યુ ફકત તન,
સુબો શામ મરસ મારૂ મારીને મન

મિંયારે સનમ કાપી મુજ ગર્દન,
થશે ત્હારી ફુરકત મહારૂ કફન”

સિતારા કરે શોક જોઈ તેના હાલ,
ગયો ભુલી ખુરશેદ પોતાની ચાલ.

* * *

સુની ત્હેમીનાના એવા સુખન.
મનાવ્યુ ત્હેમતને પ્યારીનુ મન. ૪૧

રડે ત્હેમીના જોઇ કિસમતને,
જુદઇની જોઇ આવી મરજતને.

કરે રાતોદન તે જુદઇના રૂદન,
ભુલે નહિ જરા રૂસ્તમ ત્હેમતન. ૪૨

રડી બેસબર તે બની બેહિસાબ,
તન મન બળીને બન્યુ બસ કબાબ

જીગર ત્હેમતન તુ ફરી આવજે,
મુબારક મુખ તારૂ બતલાવજે

ક્રિધો ત્હેમીનાએ રજુ રક્ષને,
હવાલે ક્રિધો તે તાજબક્ષને
મિધાર એ સનમ મુજ દુવા નેક લઇ,
રૂસ્ત મની સવારી સમનગાનથી ગઇ.[43]

સોહરાબનું જનમ પાંમવું. અને પોતાના બાપની નીશાણુ માટે તહેમીનાને પુછવુ

ગુજર્યો નવ માસનો જયારે વખત,
જન્યો ત્હેમીનાએ સપુત નેક બખત
નરો જાણે પીલતન રૂસ્તમ જવાંન,
દિસે જાણે બીજો સામ-નરીમાન
સિકલમા હતો તે સુરો તહેમતન,
મ્હાતાબી ચહેરો 'ને તાવે ગશન
મુખ તેનુ મોહન ને ગાલો ગુલાબ,
નામ તેનુ રાખ્યુ સુરો સોહરાબ
લડાવીને લાડો કરી બહુ જતન,
ત્હેમીનાએ પાળીયો તે સુન્દર બદન
થયો જ્યારે મોટો તે બહાદુર જવાન,
ગયો ત્હેમીના પાસ કરતો તુફાન
ધાંધલથી પુછ્યું, "એ માદર નેકજાદ,
પેદર કોણ મારો 'ને શુ બુનિઆદ[44]
મને પુછે સર્વ પેદર ને તોખ્મ,
કહિ દે તુ ખોલી એ શુ છે ભરમ
અગર રાખશે એ છુપી મારી વાત,
કરશ તારા જીવની બેશક ઘાત"

* * *

સાભલીને તહેમીના થઇ દર્દમદ,
બોલી કે સાંભળ પિસર દીલબદ[45]
"કર ના તુ તુન્દીથી એવી ફર્યાદ,
છોડી દે તુન્દી તું ધીરે કર વાત"

સોહરાબ, બોલ્યો ઝુકાવી સર,
"અરજ છે મહારી સુન નામવર
સાંભળ એ માદરેમન મેહરબાંન,
પછુ ભેદ તુને ખરૂ કર બયાન
કસમ તુને માદર ખુદાવદે પાક,
કહે કોણ છે નામવર મારો બાપ.
કોણ મારી ઓલાદ. શુ છે તોખ્મ,
શા કાજે છુપાવે તુ એ ભરમ
કોણ મારો પેદર. શુ છે નિશાંન,
વતન તેનુ કહો છે, કીયુ ખાંનદાંન"
કહ્યુ ત્હેમીનાએ સાંભળ પીસર,
"હકિકતથી તુ છે પુરો બેખબર[46]
સોહરાબ સાભળ છે તારો પેદર,
તહેમતન રૂસ્તમ સુરો નામવર
જગતમાં નથી કોઇ તેની સમાન,
તે ઓલાદે અવ્વલ છે પહેલવાંન.
તુ ઓલાદે સામો-નરીમાન છે,
અને ઝાબેઝર તારો ન્યાગાંન છે
નથી થાયો જગમે બીજો કોઇ સવાર,
ક્રિધો હોય રૂસ્તમને બેકરાર
અગર તુજ પેદરને પડે જો ખબર,
કે સોહરાબ, રૂસ્તમનો છે પીસર
તો બોલાવી લે તુને તે સીસ્તાંન,
સિહા થાય મહારૂ રોશન મકાંન.
અગર વાત જાણે જો અફરાસિયાબ,
કે બેટો છે રૂસ્તમનો સુરે સોહરાબ.
તો ધરશે તે દિલમા કિનો ને દવેસ,
કરશે હલાક તુને કોઇબી રવેસ."

* * *

ખબર સુની ખુશી થયો તે દલેર,
હવે જાઉ છોડી સમનગાંન શહેર.

શુ રૂસ્તમ પહેલવાન મારો પેદર,
ને ન્યાગાંન મારો બુઝૉર્ગ ઝાલેઝર
જગાડુ ઇરાનમે રસ્તાખેજ,
કરૂ નહિ ગોદર્ઝ ગેવથી હરગેજ
ગુરજ મારો ભારી, ખંજર આબદાર,
દુશમનના સીનાને કરશે ફિગાર
શમશીર મારી, 'ને ભાલો બુલંદ,
બખ્તર, નેજો, તીર ને કમંદ
જો બાપ અને દીકરા મલશુ સંગાથ,
તો દુનીયાની શાહી કરશુ હમ હાથ
છિનવી લઇ શાહોના તાજ અને તખ્ત,
ત્હેમતન પેદરનુ બુલંદ કરૂ બખ્ત
પટકુ જમીન પર હુ અફ્રાસિયાબ,
કરૂ તખ્ત કાઉસનુ હુ ખરાબ
બનાઉ તુને રાણી ઇરાનની,
બક્ષુ તુને શાહિ કુલ જહાનની"

* * *

સાભળીને ત્હેમીના થઈ દર્દમંદ,
ને બોલી કે "મુન દિલબંદ ફરજંન્દ[૪૭]
પ્હેલવાન રૂસ્તમ છે તારો પેદર,
મગર છે તુ રૂસ્તમથી બેખબર.
તુ બુનિયાદે સામોનરીમાન છે,
અને ઝાલેઝર તારો ન્યાગાન છે
આ મોહોરા પર બેટા તુ કર નજર,
રાખજે સદા તારી બાજુ ઉપર
એ રૂસ્તમની આપેલી નિશાન છે,
એ નિશાન રૂસ્તમની પિછાંન છે.
દેખાડી મોહોરો તુ કરજે પિછાન,
બાપ અને બેટાની થાશે ઓળખાંન.
આપુ છુ રજમને[૧] હુ તારી સાથ,
મેળવશે રૂસ્તમને તે તારી સાથ."

* * *

સજી શસ્ત્ર સુરો નિકલ્યો બહાર,
ભરી દીલમા આરજુ બીશીયાર
તજયા સોહરાબે વતન દેશ–બેશ,
ધર્યો દિલમા જગનો એક દવેસ
દુખી થાઇ માદર બની બેસબર,
ભવિશ સુજિયુ શુ ખુદાને ખબર.
કિધી ત્હેમીનાએ ખુશાલી હરામ,
કરી ઉંઘને ભુખનેબી સલામ
દિવાની બની તે પિસર વ્હાલમા,
ફરી ગુલબદન, દુખની જાલમા.[૪૮]

* * *

અફ્રાસિયાબનું સોહરાબને ઘેરવા, અને ઇરાંન વીરૂધ લડવા માટે ફીતુર રચવું.

થઇ તી તુરાનમે એવી ખબર,
કે સોહરાબ છે તહેમીનાનો પિસર.
રૂસ્તમથી તહેમીના છે દિલભર,
ને સોહરાબથી રૂસ્તમ છે બેખબર
તુરત એ ખબર પુગી અફ્રાસિયાબ,
કે ચહડીયો છે જંગે સુરો સોહરાબ.
નવુ તેણે કિધુ છે બરપા તુફાન,
ચાહે છે ઇરાનને કરવા હેરાંન
હજી તો છે બાળક ખિલતો જવાંન,
હજી દાંતો પર દુધની છે નિશાંન.

---

૧ રજમ તહેમીનાનો ભાઇ થતો હોવાથી સોહરાબનો તે મામો કહેવાતો હતો.

તોબી છે બળમા, 'ને કળમા પુરો,
દિસે છે સોહરાબ બેશક સુરો.

બુલાવી હોમાનને[1] કિધો વિચાર,
"જમા કર લશ્કર તુ બાર હજાર.

લેજે તુ લશ્કરની સરદારી હાથ,
લઇ જજે બારમાનને[2] તુ તારીસાથ

સાંભળ આ જંગી તુ મારો હુકમ,
ફરેબના ભરજે તુ સાબુત કદમ

સાભળી લે ભરમ ખુબ ધ્યાંન આપ,
[3]જાબુલી રૂસ્તમ છે સોહરાબનો બાપ

પડે નહિ સોહરાબને રૂસ્તમની જાણ,
ને જાણે નહિ પીસરની રૂસ્તમ નિશાંન

લઈ જા તુ લશ્કર, ને સોહરાબને ઘેર,
ઘેરી ફરેબની ચલાવજે તુ નેહેર.

હિકમતથી દેજે તું સોહરાબને થાપ,
બાપ અને બેટાનો નહિ થાય મિલાપ

મેલવજો ઈતબાર ખુશ ચાલથી,
દેખાડજો હેત ઘણું વહાલથી.

ઈરાન સંગ લડવાને ભભેરજો,
ફુલવી ફરેબ સદા છેરજો

અગર બાપ બેટા જો જંગે ચહડે,
તો બેશક બેમાંથી એક તો મરે

અગર જો એ જંગે રૂસ્તમ મરે,
તો કાઉસની શાહિ પલકમા પરે.

અગર બાપને હાથ બેટો મરે,
તો રૂસ્તમ જગતમાં નહિ ડીર ઠરે

ભરમ રાખ દીલમાં સુની સઉ લઇ,
છુપી રાખજે વાત જે છે કહી.

બાતેનમાં જહેરને મોહડે મીઠાસ,
સોહરાબને દેજો ઉલટ ને આસ.

સિધારો દવેરો લશ્કરની સંગ,
ને બેમાંથી એકને કરજો બતંગ

ધરી ધ્યાન સાંભળ તુ આએ વાત,
કે બાપ અને બેટા જો થાશે મંગાત.

તો કરશે પલકમા તુરાન તારાજ,
ઇરાનીઓ જંગમા થશે સરફરાજ"

* * *

કમર તંગ કરીને નિકલીયા બહાર,
બને તુરાંની જંગી સવાર

લિધી રહા ઘેરી ને કીધો મિલાપ,
જઇ પાસ સોહરાબ દિધી ઉલથાપ.

પાદશાહી હદીયો કીધો નજર,
કહ્યુ બારમાને "સુન નામવર.

અગર ચાહે કરવા તુ ઇરાંન હાથ,
તો બેશક દેશે જમાનાને રહાત.

અગર જોઈતું હોય લશ્કર સવાર,
તો ત્રણ લાખ લશ્કર છે તઈયાર.

ખિદમતમે રહેશે તહારી મુદાંમ,
હકિકતમે રહેશે તે તારા ગુલાંમ"

* * *

સિતારાની સરજત હતી બહુ ખરાબ,
ફરેબમા ફસીયો નિરદોશ ગુલાબ.

ઉમંગથી ઉડાવી લડાઇનો પુકાર,
કમર તંગ કરી તે થાયો સવાર.

૧–૨ હોમાન અને બારમાન પાદશાહ અફ્રશસિયાબના બે માનીતા સિપેહસાલારો હતા

૩ જેહાંપેહલવાંન રૂસ્તમ જાબુલસ્થાનનો જે વતનદાર હોવાથી ઘણી વાર તે 'જાબુલી' ની અટકે ઓળખાતો હતો.

ધ્રુજી રહી ધરતી ને લશ્કરની મદ્દ,
સોહરાબ ચાલીયો ઇરાન તરફ.
કરનાયા, ભુગલ[1], ને પડઘમ અવાજ,
લશ્કરના સીપાહ, ને જંગીના સાજ—
સાથે તે મંજલ કરતો પસાર,
પકડતો જરાબી નહિ તે કરાર
શેહરોના શેહરો, ને ગામોના ગાંમ,
લુટીને, બાળીને, કરતો તમામ.
કિલ્લા, ને ગુંબજ, ને મહેલો અએવાન,
હિંમતથી સઘળુ તે કરતો વેરાન
પુગ્યો તે ઇરાંનની સરહદ જાઇ,
જોયો 'દેઝે-સપીદ[2]' હરખાઇ.
'દેઝે-સપીદ' હતો બહુ બુલંદ,
બાંધેલો મજબુત હતો જોરમંદ.
બેશક હતો તે કીલ્લો અજીત,[3]
બુલંદ, ને ભારી હતી તેની ભીત

દેઝે-સપીદ ઉપર સોહરાબે ચહડાઇ કરવી, અને દલેર હજીરનુ બંદીવાન થવું.

હતુ નામ તેનુ 'દેઝે-સપીદ,'
ઇરાનના બચાવની મોટી ઉમીદ.
નિગેહબાન હતો તેનો નામે હજીર,[4]
જંગે જોરાવર, ને દીલે દલીર.
વળી રહેતો કિલ્લામા કોટવાલ એક,
ગઝદમ દિલાવર, સુરો, ને નેક
એ કિલ્લામા રહેતી હતી એક નાર,
ગઝદમની બેટી, અતી હુશીયાર
હતુ નામ 'ગોરદાઆફ્રીદ' જોરવર,
હુનરમંદ, બહાદુર, અને બેખતર.
લડઇના હુન્નરમા પુરી હતી,
લડવામા બહુ તે સુરી હતી
એ કિલ્લા પર સોહરાબે કીધી ચઢાઇ,
બરપા કિધી ત્યા પહેલ્લી લડાઇ.
ઉડી ગીર્દ આસમાંને જઇને પુગી,
જમીન તેથી ધ્રુજી, થઈ ગઈ મુગી
ગયો જંગી સોહરાબ ગુરજ હાથ લઇ,
નેજો, ને જમદર, શમશીર સહી.
કિલ્લામા ફેલાઈ રેહો ઘભરાટ,
કિધો છે કોણે આ બરપા ફેમાદ.
નિકલીયો લડવાને સુરો હજીર,
પહેરીને બખ્તર લિધી શમશીર.
નેજો, ને ગુરજ તીર, ને કમાન,
લેઇને તે પડીયો લડવા મેદાંન.
તુરત તે ઘોડા પર થાયો સવાર,
જઇ કિધો તુરાંનીઓ પર પુકાર
"કોણ છે, તમારો સુરો સરદાર?
શુ તેનુ નામ, ને શુ તેનુ કાર?
શુ તેની બુનિયાદ, ને શુ છે હેવાલ?
કે આવ્યો છે કરવા આ નવી જ જાલ?"
સુનીને હજીરની આવી તકરાર,
નિકલીયો સોહરાબ એકદમ બહાર

---

૧ ભુગલ યાને બ્યુગ્લ ૨ દેઝ-સપીદ, યાને સફેદ કીલ્લો
૩ અજીત યાને જીતી શકાય નહી એવો.
૪ હજીર ગોદર્ઝનો દીકરો થતો હતો.

ઉભો જઈ સોહરાબ મેદાંનમા,
બોલીયો પુકારીને ખુબ તાંનમા
"કે અએ બેઅદબ, બેશરમ, બેશઉર,
તુ જો કે કેમ કહાડુછ હું તારો ગરૂર.
કોણુ તારી ઓલાદ, ને શુ તારૂ નાંમ,
પલકમાં કરશ તારો કિસ્સો તમામ."
એ સાંભલીને હજીરે કિધો અવાજ,
ઓ જવાન તુ આયો છે મરવાને કાજ.
સાંભલ ઓ સરકશ તુરકી જવાંન,
હુ અવલાદે કેશવાવાદ ગોદરેજીઆન
છુ ગોદરેજનો બેટો નામે હજીર,
પેદર મારો ઇરાનનો છે વજીર.
વતન મારૂ ઇરાન, ઇરાન નસલ,
તુખ્મે હુ ઇરાંન, ઇરાન અસલ.
હવે મારા નેજાનો સભાલ માર,
એકજ જરબથી કરૂ તુને ઠાર"
ધરી ધુન હજીરે બનીને ગરમ,
શરૂ કિધુ નેજાનુ જંગ એકદમ

* * *

સોહરાબે કીધો હસીને પુકાર,
"વાહ! તારો નેજો, ને નેજાનો માર!
સાંભલ ઓ ઇરાની સરદાર હજીર,
કરૂછ કેવી રીતે હુ તુને અસીર
ખબરદાર થઇને રહે હુશીયાર,
જો મારા નેજાનો કેવો છે માર".
ઉઠાવીને નેજો તે બનીયો ગરમ,
નાબુદ કરી દિલમાંથી રહમ
ઘુમાવી નેજાને કીધો જખમ,
તે જખમથી રૂઠાયો હજીરનો દમ.
તુરત એક સોહરાબે મારી છલગ,
ઉઠાવ્યો હજીરને મીસાલે પતંગ.
જમીન પર પટકી કિધો બન્દીવાંન,
લેઇ ગયો ઘસડીને લશ્કર મકાંન

* * *

સોહરાબની સાંમે ગોરદાફરીદનું મરદાંના વેશે લડવા નીકળવુ અને ગોરદાફરીદનું ઓરત તરીકે જાહેર થવુ.

પુગી આ આફતની જયારે ખબર,
ગઝદમની બેટીને કિલ્લા અદર
થઇ ત્યારે દિલગીર દિલથી બહુ,
ઉકળિયુ તેના બદનનુ લહુ.
રડી બોલી મોહન ગોરદાફરીદ,
"કિવીછ આ બનાવે મને નાઉમીદ.
કિધો તે બાંનુએ એવો વિચાર,
હજીરના કીનામા પડવુ બહાર.
બખ્તર પર બાંધી, ગુરજ, ને ઢાલ,
છુપાવી માથાના જુલ્ફો, ને બાલ
મરદાંના વેશે કમરને કસી,
સોહરાબ સામે ગઇ તે ધસી
પુકારીને ગરજી તે વાદલ સમાન,
ગરજનાથી ધુજી રહ્યુ મયદાંન "

* * *

સોહરાબે જોયો આ સુન્દર સવાર,
પડીયો તે મેદાંન લઇ હથીયાર.
જોઇ તેની સુરત, અને ઢબછબ,
સોહરાબને જોઇ થઇ તે અજબ,
ધરી હામ–હિમત ખેંચી કમાંન,
વરસાવા લાગી તે બાંણુ ઉપર બાંણુ.
હિકમત, ને હુનરનો હતો તે દાવ,
સોહરાબથી થયો નહિ તેનો અટકાવ.

જોઇ લીધો સોહરાબે હુનરનો રંગ,
ડપટાવી ઘોડાને મારી છલંગ

ઉઠાવી નેજો, ને મારી બરાર,
"સાંભલ ઓ જંગી, થઈ હુશીયાર

કરૂં તારૂં જીગર આ નેજાથી ચાક,
લહેજામા તુને ચખાડું હું ખાક"

ઘુમાવી નેજો, ને કીધો જખમ,
કમર તેની નાજુક થઇ ગઇ કલમ

પેચ ખાઇ ઘોડાની ઉપર વળી,
મુરઝાવા લાગી તે નાજુક કળી

જખમ લાગો જાલમ, થઇ નાસિપાસ,
જીતવાની છોડી તેણીએ આસ

જોઈ હાલ જંગનો, થઇ નાઉમીદ,
સિતાબીથી નાહથી 'ગોરદાફરીદ.

સોહરાબે ઘોડાને સોંપી લગાંમ—
પકડીને પુઠ, તેને ઘેરી મુદાંમ

ઘેરીને સરપર ફેંકી કમન્દ,
પકડાઈ પેચમા થઈ ગઇ તે બન્દ

પટકઈ જમીનપર નાજુક નાર,
આફત આ જોઈ, થઇ બેકરાર

ઉડી ગઇ કોલાહ, ને ખુલ્યો ભરમ,
શરમાતી ઉભી, તે નીચી ચશ્મ

ભરમ થાયો જાહેર, થઇ પાયમાલ,
લટકતા દેખાયા સરપરના બાલ.

સોહરાબે જાણી હકિકત તમામ,
કે આ તો છે બહાદુર ઓરતનું કાંમ!

જોઇને આ ખેલ, તે થાયો અજબ,
કે ઇરાની ઓરત શું કરેછ ગજબ.

છે ઇરાની બાંનુ એવી જોરવર,
તો કેવા હશે તે નારોના નર.

પડયો જંગી સોહરાબ તે પર મોહી,
સિકલ તેની જોતાં અકલ તેણે ખોઇ.

મહાતાબ સમ જોઇ મહાબુબ પરી,
કમાંનદાર બાલોની સુંદર લડી.

બોલ્યો સોહરાબ "મને નહિ ખબર,
હરીફ મારો હશે એક બાનુ સુંદર.

તુને જોઇ જીગરથી કુરબાંન છું,
જોઇ તારી હિંમત હું હેરાંન છું.

કરી કેદ તુને પરેશાંન છું,
અએ બાંનુ હું તારો બંદીવાન છું." ૫૦

* * *

સુખન સુની ઘું જી તે ઇરાનની નાર,
રૂપે રૂપાલી પરી મ્હેરનિગાર

બોલીને મુખ કિધું ખુલ્લું તદન,
ને ફરેબ દઇ બોલી તે મીઠા વચન. ૫૧

"ઓ જવામર્દ બહાદુર તુરકી દલેર,
તુને જોઇને હું ભુલું મુજ કહેર.

અજબ તારૂં જંગ, અજબ તારૂં જોર,
એક ઇરાની બાંનુની મ્હોબતનો ચોર

ખુશીથી કબુલ છે તહારી આ વાત,
ખુશી છું હું તુંજ પર, લે મારો હાથ.

લશ્કરે તારા સમારી છે સફ,
જુવે છે સઘળા તહારી તરફ

અગર જાણશે વાત લશ્કર તમામ,
એક ઓરતને જીતી શું મેળવશે માન.

કદીબી ન રાખું હું એવી વકી,
સહે તું બેજાલત મહારે થકી.

હું તારી, તું મારો જીવજાન છે,
મને તારે ખાતર બહુ માન છે

આ કિલ્લો છે મારા, ને લશ્કર તમાંમ,
હવે એ છે તારૂં, મને છે હરાંમ.

હુ હારી, હવે તારી નારી થઇ,
તુજ વન જીદગી અકારી થઇ
હવે ચાલ મુજ સંગ તુ 'દેઝ' પાસ,
હુ લેઇ આવું જઇને મહારી મિરાસ."

* * *

ફસાયો ફરેબે સુરો પહેલવાંન,
સુદરના બોલોપર લાવ્યો ઇમાન.
કિલ્લાની પાસે ગયા બેઉ સાથ,
વચન લિધો સોહરાબે સુદરને હાથ.
ગઇ 'દેઝ' અદર કરીને કરાર,
ઉભો જગી દરપર[1] બનીઇન્તેજાર.[૫૨]

* * *

મુરખ મર્દ તુ આ લખી રાખ વાત.
જગે નારીઓથી સદા થાઇ ઘાત
અએ બદા તુ સમજી લે રાખીને ધ્યાંન,
છે ઓરત દગાખોર, સદા બેઇમાન.
રખે ફસતો જગમા તુ ઓરતને હાથ,
રખે હાથ પડતી કોઇ ઓરતને વાત
વચન જેના જુઠા, બિલકુલ નકાંમ,
મિસલ રેતી ઉપર લખેલા કલાંમ
વચન એક આપી કરે બીજુ કામ,
ફરેબી મકરથી ભરી છે તમામ.
વચન પર ગઇ થાપ આપી ખરી,
નહિ આવતી જોઇ તેણુ ફરી.
ઉભો સુર જંગી તહિં રાહ જોઈ,
શુરાતન છતે ખ્યારમા હાથ ઘોઈ
ઉભો જગી સોહરાબ ઉમેદમા હસી,
વચન પર લોભાઇ, ગયો તે ફસી.
હતો ખ્યાલમા ચીડમા એટલાં,
બુરજ પર પુકારો થયો તેટલાં.
હતી કોટની તે જબરદસ્ત દિવાલ,
ગયો જગીનો ત્યા પુકારેજ ખ્યાલ
નજર ફેંકી જોયુ બુરજની ઉપર,
હસ્તી જોઇ ગૂલબદન બેફિકર.
બોલી તે સુદર ઝુકાવીને સર,
અરે જા સોહરાબ! કઈ કાંમ કર.
બધી ત્હારી બહાદુરી લીધી મે જોઇ,
એક ઓરતને ખાતર અકલતુ એ ખોઇ
તુ છે તુરાંની, હુ જાતે ઇરાંન,
મળી નહિ શકે, બનેના ખાંન્દાંન.
પણ પુછુ હુ તુને સોહરાબ એક વાત,
કહે તારૂ વતન, ને શું તારી જાત
આ તારી ધાંધલ, આ તારૂ જોર,
આ તારી સુરત, ને આ તારો શોર.
આ તારી હિમત, ને તારી અકકલ,
દેખાડેછે તારી કોઇ ઉમદા નસલ
સાંભળ સોહરાબ જગી જવાંન,
નિકલી જા હિયાથી તુ છોડી મેદાન
ખબર તારી પડશે, જો શાહે ઇરાંન,
તો પકડીને તુને તે કરશે બેજાન
જો આવશે આ જગે રૂસ્તમ સુરો,
તો પકડીને તારો તે કરશે ચુરો.

* * *

એ સાંભલીને સોહરાબ થાયો બેબાક,
સલગી જીગરમાં મહોબતની આગ.

---

૧ દરપર, યાને (કીલ્લાના) દરવાજા આગળ.

ગુસ્સાથી મારી સિંહ પેરે બરાર,
કે ઓ બેવફા, ને ફરેબી તું નાર.
દગાબાજ, દગલબાજ ગઇ તું છુટી,
મગર જો કે કેમ તું રહે છે સુખી. ૫૩

ગઝદમે શાહ કાઉસ ઉપર સોહરાબ વીશે નામુ લખવું.

ઇરાનીઓ ઉપર આવી પડેલી આ અચબુચ આફતથી કીલ્લાનો કોટવાલ બુઝોર્ગ ગઝદમ ઘણોજ ચીતાતુર થયો, અને પેહલવાન સોહરાબના હાથ ઉપર હજીર જેવો જંગી કેદ પકડાયલો જોઇ, તે ઘણોજ રંજીદા થયો ગઝદમે આવો મામલો જોઇ શાહા કાઉસ ઉપર એક નામુ લખ્યુ, જેમા 'દેઝે-સપીદ' ઉપર ઘેરો નાખી સોહરાબે બરપા કરેલા નવા ફેસાદનો તમામ હેવાલ જણાવ્યો, અને સોહરાબ સાથ લડાઇ કરતા હજીર તેના હાથ ઉપર બંદીવાન થઇ પડવાની ખબર જણાવી આ નામામા ગઝદમે સોહરાબને માટે તેની દેલાવરી અને લડાયક કુનેહ તથા હુનરની ઝાઝી તારીફ કરણાવ્યુ કે.—

"લશ્કર સંગ આવ્યો છે એ પહેલવાંન,
કદમા કદાવર, સરોવર સમાન.
ફરાખ છે સીનો, ને બાજુ બુલંદ,
સુરત, ને સીકલ, અતી નુરમંદ
હુંનરમે આલા બહુ જોરદાર,
નથી એવો ઇરાંનમે કોઇ સવાર.
ઉંમરમા દીસે છે ચૌદેક સાલ,
ધુજાવી રેહયો છે ધરતી-પતાલ.
લડવાની રહી નથી કોઈનામા તાબ,
નામે છે બહાદુર, સુરો સોહરાબ
દિસે આબેહુબ જાણે રૂસ્તમ છે,
યા તો નરીમાનની તોખ્મ છે.
મે જોયા છે તુરકી હજારો સવાર,
એવો મે જોયો નથી કોઇ વાર.
સિવા રૂસ્તમ નહિ થશે બરદાસ,
હમારી હવે છે રૂસ્તમ પર આસ.
નથી કંઈ હમોમા તાકત રહી
નથી ધીર ધરવાની હાલત રહી.
અગર જલ્દ રૂસ્તમ નહી આવશે.
તો કીલ્લા પર સોહરાબ જરૂર ફાવશે.
હમારી અરજ સુન ઓ નામવર,
સિતાબીથી રૂસ્તમ રવાંના કર.

આ નામાની ઉપર કીલ્લાની મોહોર કરી ગઝદમે શાહ કાઉસ ઉપર તે રવાનાં કીધો. નામુ રવાના કીધા બાદ, કાસદની પાછલ, અંધારી રાતને વખત ગઝદમ કીલ્લાની પાછલી બાજુએ આવેલા એક ગુપ્ત દરવાજાને રસ્તે, પોતાનો અસબાબ ઉઠાવી, પોતાના કુટુંબ અને કબીલા સાથ ગુપચુપ કીલ્લો છોડી નીકલી ગયો.

સોહરાબે બામદાદ પડતાંજ 'દેઝ-સપીદ' (કીલ્લા) ઉપર હુમલો કરી તેને સર કરવાનો, અને તે માહેલા પેહલવાનોને પકડી બંદીવાન કરવાનો ઠરાવ કીધો. તેણે તેમ કરવાનો હુકમ કીધો, અને 'દેઝ-સપીદ' તેણે ફતેહ કીધો કીલ્લામાં તલાશ કરતાં તેણે માલમ પડ્યું, કે તમામ

પાદશાહ કયકાઉસ.

કયકાઉસના સુખુન -"સઉથી સુન્દર વસ્તુ એ છે, કે અદ્દલ
ઇન્સાફથી ચાલવુ [૨] ધરમ દાન કીધાથી દુખ દૂર
થાય છે [૩] માનસ જેવો વિચાર દીલમા રાખે,
તેવુ કામ તેનાથી થાય,"

કીલ્લો ખાલી થઇ ગયો હતો, અને સઘળા ઇરાંની પહેલવાંનો રાતોરાત કીલ્લો છોડી ચાલી ગયા હતા સોહરાબે 'ગોરદાફરીદ' ની તલાશ કીલ્લામાં ઘણીએ કીધી, પણ તેણીનો કાંઈબી પતો મલ્યો નહી. અતે તે તુટેલા દીલે નીરાશ થઇ બોલ્યો કે:—"મહાતાબ છુપાયો વાદળાંમા."

"છુપો મારો મહાતાબ વાદલ અંદર,
કરૂ શોધ તારી કહાં દીલભર.
મને એવી લાગી કોઇની નજર,
ગયું હાથમાથી અમુલ ગૌહર.
ગઈ કહા મહબુબ, ઓ દીલરૂબા,
થયો તારી મોહબતમે હું મૂબ્તલા.
કિધું જાદુ એવું, આ હાલે પુગો,
એકાએક બોલતાને કીધો મુગો
કહે કાંહાં શોધું હું અંનજાંણ્યો છું,
એ ચેરાગ તારો હું પરવાંનો છુ"

* * *

બેજારીથી બેજાર થઇને રડે,
આશક બિચારો તવલતો ફરે
બૂરી થાઇ મહોબત, બુરૂં દર્દ,
થયું લહુ બદનનું બળીને જર્દ.
કહે હાલ જાઈ કહાં, કહે કોણને વાત,
નિકલતી વમાસણમે સારી રાત.
થયો એવો ગાફેલ જંગી જવાંન,
ગયો હાલ પામી તુરકી હોમાંન.
જોઇ હાલે સોહરાબ અતી હાલહવાલ,
હોમાંને કીધો એક રોજ સવાલ.
"આ શેરદીલ બહાદુર ગરદનફરાજ,
મને કહેતો કેમ તું નથી તારો રાજ.[1]
કહે કોણે લુટીયો છે તારો કરાર,
કહે કોણની પ્રીતે થયો બેકરાર.
ખરા પેહલવાંનો શુ એવા હશે,
કે પરીચહેર ઓરતને ફંન્દે ફસે.
કદી એમ કરે નહિ ખરા પેહલવાંન,
પડી પ્યારમાં એમ ગુમાવે માન
ખરા પેહલવાંનો નહિ એમ કરે,
તજી જંગ ઓરતને ખાતર મરે!
સાંભલ સોહરાબ દલેર નેકનામ,
મુશ્કીલ છે લીધેલુ માથે તેં કાંમ.
'દરૂ-સપીદ' તે કીધો છે હાથ,
લડવું હવે તો છે જંગીઓ સાથ.
જરા કર સોહરાબ મનમા વિચાર,
કરવો છે લોહીમા દરીઓ પસાર.
તું જો આ જગોપર છે ઇરાંનની હદ,
ઉભી ત્યાંજ થાશે હવે હરકત
હિયાંજ કરવી પડશે લડાઇ જબુન,
હીયાંજ તુને કરવાં છે ખ્વારી ને ખુંન.
હિયાંજ હવે આવશે શાહે ઇરાંન,
ગોદર્જ, ગેવ, ને બિજા પેહલવાંન.
ફરામર્ઝ, બહેરાંમ, ને ફરહાદ દલીર,
મીલાદ ગોરગીન ને ગોરાઝે શીર.[2]
સુરો રહાંમ, ને દીલાવર તુસ,
લાખોના લશ્કર સંગ જાબુલી રૂસ[3]

૧ રાજ યાને ભરમ. ૨ શીર યાને વાઘ.
૩ જાબુલી રૂસ, યાને રૂસતંમ પેહલવાંન.

નિકલશે જયારે એ સઘળા મેદાંન,
સિહા થાશે ધરતી, અને આંસમાંન
એ ખ્યાલે મહાબુબ ન કરશે તુ દુર,
તો બેશક આ જંગ હારશે તુ જરૂર

હજી છે જવાંની ધીર લે ધરી,
દુનીયા પડીછ મ્હાબુબોથી ભરી.
અગર જીતી ઇરાંન બને સરફરાજ,
કરશે કુલ મહાબુબ તહારી નમાજ.

સોહરાબ જયારે હોમાનને મોહોડેથી આવી રીતની શીખામણના સખુનો સાભલ્યા, ત્યારે તેણે પોતાના દીલમાથી ગોરદાફરીદની મોહબતનો ખ્યાલ દુર કરવાનો ઠરાવ કીધો, અને મનમાથી તેની મહોબતનો વિચાર દુર કરી, પોતે માથે ઉઠાવેલું કામ બજાવવા બીદાર થયો, અને લડાઇની ગોઠવણો ઉપર તે ધ્યાન આપવા લાગ્યો

બીજા હાથ ઉપર કીલ્લાના કોટવાલ ગઝદમનુ નામુ જયારે પાદશાહ કાઉસને પોહોચ્યુ, ત્યારે નામામા લખેલી બીના જાણી તે ઘણોજ ઉદાસ અને ગમગીન થયો. તેણે તુરતજ પોતાના વજીરો અને પહેલવાનોની દરબાર ભરી મસલત ચલાવી ગઝદમનુ નામુ વાચી, ગોદર્ઝ, તુસ, કેસ્વાદ, ગેવ, ગોરગીન, બેહરામ તથા રેહામ અને ફરહાદ પેહેલવાનો વિચારમા પડયા, અને તુરકી સોહરાબને માટે તરેહવાર અટકલ અને ગણતરી કરવા લાગ્યા, કે આ નવો પેહલવાન કોણ છે, અને તે કયાથી આવ્યો છે ગઝદમની હકીકત ઉપરથી તેઓ સઘળાઓએ એક મતે જેહાપેહલવાન રૂસ્તમની મદદ, આવા મામલામા મેળવવાની ખાએશ જણાવી પેહલવાનોની આ ખાએશને શાહ કાઉસે પણ મજુર કીધી, અને જેહાપેહલવાન રૂસ્તમને મદદે આવવા માટે, તેમજ ઇરાન ઉપર આવી પડેલી આ નવી આફતને દુર કરવા માટે, તેને સમજાવવા ગેવને જાબુલસ્થાન રવાને કરવાનુ નકકી કીધુ. એવી મતલબનુ એક નામુ શાહ કાઉસે નવીસદા પાસે નીચે પ્રમાણે લખાવી, તે ઉપર પોતાની શાહી મોહોર કરી, તે ગેવને સ્વાધીન કીધુ, અને ફરમાવયુ કે, તે નામુ વીજલીની ઝડપે જાબુલ જઇ રૂસ્તમને આપી, તુરતજ તેને સાથે લઇ ઇરાન આવવુ

સોહરાબ સાથ લડવા માટે જાબુલથી રૂસ્તમને બોલાવવા કાઉસે નામું મોકલવુ.

બુલંદ બખ્ત સદા ખુશ જેહાપેહલવાંન,
દિલાવર રૂસ્તમ રોશન રવાંન.
રહો તારૂ દાયમ મુબારક નાંમ,
કાઉસની તુને હજારો સલામ.

સદા રાખે યઝદાન તુને ખુશાલ,
રહે તારૂ રોશન સદા એકબાલ.
ચહડીયો છે જંગે કોઈ તુરકી સવાર,
'દેઝે-સપીદ' ને આપી છે હાર.
કીધો છે દેઝે-સપીદને કબજ,
નથી પડતી ઈલાજની કઇ સમજ.
ગયો હાથમાંથી છે દેઝે-સપીદ,
એ જાણીને ઇરાંન થયુંછ નાઉમીદ.

દિલાવર છે જંગી, બદન પીલતંન,
હિંમતમા દીસે બિજો તહેમતન
લડે કોણ જંગી જઇ તેની સાથ,
નથી કોઈ એવો, ભીડે જઇને બાથ
નહિ અનજુમનમા દિસે કોઇ આજ,
રૂસ્તમ સિવા નહી કરે કોઇ કાજ
નથી કોઇ ઇરાંનમે એવો સવાર,
કરે તે તુરકીને જઇને ખુવાર.
છે તારે આધારે કુલ અનજુમન,
હમારી છે આસા તુ પર તેહમતન.
છે તે તુરકીનુ સોહરાબ નાંમ,
ઉમર છે ન્હાંની પણ મોટા છે કામ
છે ઇરાંનની નજર તુ પર રૂસ્તમ,
આવી તુ સોહરાબનુ સર કર કલમ

વાંચી આ પેગાંમ નિકલજે તુરત,
ખોતો ના બિલકુલ જરાબી વખત.
અગર કરતો હોય જો 'તું સયેરે ચમન,'
તજી દઈ નિકલજે તુરત તેજ દન.
અગર હાથમાં હોય ગૂલાબી જો ગૂલ,
સુંઘવા તે થોભશે, તો કરશે તું ભુલ.
નિકલજે તુ જાબુલથી એકદમ સિતાબ,
તરસ લાગી ત્યાં હોય તો ત્યાં પીજે આબ.
જો જાબુલમાં ખાતો હોય ખાંનુ અગર,
તો ગળજે તે બુક[1] આવી ઇરાંન અંદર.
અગર નિન્દમા હોય તો ઉઠજે સિતાબ,
ઇરાનમે તુ કરજે આવીને ખાબ.

આવી રીતનુ એક અતી તાકીદનુ નામુ શાહા કાઉસે જેહાંપેહલવાન રૂસ્તમ ઉપર મોકલાવ્યુ ગેવને શાહા કાઉસે ખાસ તાકીદ કરી કહ્યુ કે.—"રૂસ્તમને આ સઘળા મામલાનુ ગંભીરપણુ સમજાવી તુરતજ સાથે લેઇને નીકલી પડજે"

પોતાના શાહના ફરમાન મુજબ દીલાવર ગેવ જાબુલ તરફ પવન વેગે નીકલી ગયો, અને જેહાંપેહલવાન રૂસ્તમને જઇ મલ્યો. ગેવે જતાને વાર શાહા કાઉસનુ નામું રૂસ્તમને સ્વાધીન કીધુ, અને સોહરાબની સરવે હકીકતથી રૂસ્તમને વાકેફ કીધો.

જયારે જેહાંપેહલવાન રૂસ્તમે શાહા કાઉસનુ નામુ વાચ્યુ, ત્યારે તે ઘણોજ વિચાર અને અંદેશામા પડયો, અને ગેવને તે કેહવા લાગ્યો કે —"પેહલવાન ગેવ, સોહરાબની તમામ હકીકત સાભલી હુ વીચારમા પડયો છુ, કે એવો જવાન, એવો હીમતવાન, અને એવો જોરાવર પેહલવાન તે કોણ હશે ? તે કયાથી આવ્યો હશે ? આપણી ઇરાની કોમની કોઇ નામચીન બુનીયાદથી એવો નામીચો પેહલવાન પેદા થાય, એ કદાચ બનવા જોગ હુ ધારૂ છુ, પણ કાઉસ લખે છે તેવો પેહલવાન તુરાંનીઓમાથી કદીબી પેદા થયો હોય એમ હુ માનતો નથી સમનગાનના પાદશાહની બેટીથી હુ એક દીકરો ધરાઉ છુ, પણ મને જણાવવામા આવયુ છે, તેમ તે દીકરો હજી તો એક બાળક છે. તે બખતાવર બેટો લડાઈની વાત શુ જાણે ? તે બહાદુર જયારે મોટો થશે, ત્યારે હજારોના સર કલમ

1 બુક યાને નવાલો.

કરશે, અને લડાઈમા મારી બાજુએ રહી મારો તે બચાવ કરશે. પણ હજી તો તે બચ્ચો નાહનો છે, અને મોજમજાહમા પોતાનો વખત ગુજારે છે."

ગેવે જવાબ દીધો કેઃ—"એએ નામના ઉઠાવનાર જેહાંપેહલવાંન, શાહ કાઉસે મને ખાસ હુકમ ફરમાવ્યો છે, કે મારે તારી સાથે પાછા ફરવામા જરાબી ધીલ કરવી નહી. તુરકી સોહરાબે હજીર જેવા પેહલવાનને આસાનીથી કેદ કરી બદીવાંન કીધો છે. દેઝે સપીદનો તેને કબજો લીધો છે. હજી તો તેની ઉમર ચૌદ વરશની પણ નથી, અને તેટલામા તેણે જમાનાને જેર કીધો છે "

પેહલવાન ગેવને આવી રીતે અધીરો પડેલો જોઇ, જેહાંપેહલવાન રૂસ્તમ હસીને બોલ્યો કે—"લશ્કરની સફને તોડનાર ગેવ, તુ જરાબી ફીકર ના કર શાહ કાઉસને હમેશા એવીજ ટેવ પડેલી છે, કે નજીવી વાતને મોટુ રૂપ આપી ગભરાટ કરી મુકે છે. વાસતે આજે તો ખુશાલીમા હિયા વખત ગુજારીએ. તું હિયા બે દીવસ આરામએસ લે, અને ત્યાર પછી આપણુ ઉતાવલે ઇરાન તરફ નીકલી જઇશું. * * *"

રૂસ્તમના સખુનને માન આપી, ગેવે એ ત્રણ દીવસ એશ અસરતમાં રૂસ્તમ સાથ ગુજારીયા, અને ચોથે દીવસે રૂસ્તમ ગેવ શાથ ઇરાન જવા તૈયારી કરવા લાગ્યો

રૂસ્તમે પોતાનુ ગજાવર લશ્કર તૈયાર કીધુ. તે લશ્કરની સરદારી પોતાના ભાઇ જવારેહને આપી, અને પોતે ગેવની સાથે ઇરાંન તરફ જવા નીકલીયો.

અતે રૂસ્તમ ગેવની સાથ પોતાના લશાકરને લઇ ઇરાન જઇ પુગ્યો રૂસતમને આવેલો જોઇ ઇરાની પેહલવાનોના ઇન્તેજાર દીલ ખીલી નીકલ્યા, અને તુસ, ગોદર્જ અને બીજા પેહલવાનોએ રૂસતમને ભેટી પડી, બગલગીરી કીધી. રૂસતમ એ પછી શાહા કાઉસની મુલાકાત લેવા તેની દરબારમા ગયો, અને નમીને શાહી માન મમાણે નમન કીધું. પણ કાઉસ રૂસતમે કરેલા ઢીલને લીધે એટલો તો ગુસ્સે થયો હતો, કે રૂસતમને કાંઇબી જવાબ કે આવકાર આપવાને બદલે, ગેવ ઉપર તે પુકાર કરી બોલ્યો કેઃ—

"અરે બેહયા, બેશરમ, ગુન્હાગાર,
ધીક તારી પર છે, હજારો હજાર.
મે કેહ્યાતા નહિ તુંને આવા કલાંમ?
કે તાકીદનો છે બહુ મારો પેગાંમ?
મોકલ્યો શા માટે તુને સીતાબ,
કે, ઉઠતો જઈ લાવે તું મારો જવાબ.

બો સરકશ તે કીધું છે એવુ તો કાંમ,
કુલ ઇરાંનને થયો તુ નમકહરાંમ.
હિયાં બેઠા હમ, સઉ દિલ દર્દમંદ,
ને તું કરવા બેઠો, ત્યાં એશો—ચમન.
કિધી સરકશી એવી તેં બદગોહર,
નહિ તારા શાહાનો કિધો કાંઈ ડર.

રૂસતમ અને સોહરાબનું જંગ.

"થયો રોજ ગીધા ગુલતન હસ્તીનો હતો કાળ મોહબતની નિસ્તીનો,
હતો દીન દુનીની જબરદસ્તીના થયો રોજ તેની ખતમ મસ્તીનો"

છે, એવો રૂસ્તમ કોણ બેતમીજ,
કે ફરમાનને મારાં તે ગણે નાચીજ.
અગર પાસ મારી હતે તલવાર,
તો સર તનથી જુદુ કરતે આ વાર.
હિંયાં સરવે હમદીનો ખ-તા ઉગર,
ને ચમનમા તું બેઠો બની બેફિકર.
સજાને તુ સરકશ નજાવાર છે,
કસુર તારી ભારી, ગુનહાગાર છે.
દિલાવર જંગી તુસ-નામવર,
કતલ કર આ બંનેના એકદમ સર.
સુણી આ સુખન થાયો રૂસતમ બેબાક,
દિલ માહે લાગી ગુસ્સાની આગ.
ઝટક એક મારી કિધો તુસ દુર,
પડયો તે જમીનપર વિના કંઇ કસુર.
પુકારીને બોલીયો જેહાં પેહલવાંન,
કે અએ બેહયા, બેશરમ, બેઇમાંન.
નથી તુંને લાજમ આ તખ્તો તાજ,
નથી તુને લાજમ ઇરાંનનું રાજ.
નહી તારી ચશ્મોમે રાખી શરમ,
કે થયો મારી ઉપર તુ એવો ગરમ.
નથી તારો હું કાંઇ નોકર–નફર,
કે સાંભલું હું તારા સુખન બદતર.
મને તારી કંઇબી નથી દરકાર,
નથી તારો હું કંઇ ફરમાંબરદાર.
મને તારી શાહીનું શુ કાંમ છે,
મને મારૂં પ્યારૂં સદા નાંમ છે
છે આ જમીન મારી હમેશ નફર,
તખત મારૂ છે મુજ રખશ નામવર.
છતી મેં લીધાં છે ચીન, ને મિસર,
કીધાં છે તેમને મેં મારા નફર.

રૂમ, ને સગ્સાર, ને હામાવરાંન,
ફતેહ મેં કીધાં છે માઝંદરાંન.
આજે તે સરવે છે મારાં ગુલામ,
તેને તું કહે આવા બુરા કલાંમ?
અગર જઇ જંગે જો પકડે સોહરાબ.
જોઉ તારી હિંમતનો ત્યારે હિસાબ.
શું મારી આગલ છે તારી બિસાદ,
જો ચાહું તો એકદમ કરૂં બરબાદ.
તે દાવરે કીધો છે મુજને ફિરોજ,
નથી કાંમ લાગી શાહી કે ફોજ.
નેજો, ને ગુરજ છે મારા યાર,
આ બાજુ, ને હિંમત મુજ શેહરિયાર.
થઇ કેદ પડયો તુ માઝંદરાંન,
છોડવીને હું તુને લાયો ઇરાંન.
શું આ તેનો બદલો, ને આવું ઇનામ?
જો ચાહુ તો લઇ લઉ રાજની લગામ.
જો ચાહુ તો લઇ લેઉ હુ તારૂ રાજ,
જો ચાહુ તો કરૂં હું તુને તારાજ.
કોણની છે શાહી, ને કોણનું તખત,
કોણથી થયું તારૂ બુલંદ બખત.
બની બેશરમ તું થયો કમઅકલ,
કરાવે તુસ પાસ રૂસતમ કતલ?
ગયો તુ રૂસતમને એટલો ભુલી,
નિકલીયો દેવડાવા તેને સુલી?
સલાંમ સરદારો! સલાંમ પેહલવાંન!
ઇરાંનના થજો, તમો નિગેહબાંન.
સુખન મારા આખેરના લેઓ સુણી,
દિલ માહે રાખો શીખામણ ચુની.
રણધીર સોહરાબ હવે આવશે,
નાંહના કે મોટાં ઉપર ફાવશે.

સદા એકસપે જો રહેશો મલી,
તો હરએક ઉમેદ ફળશે ભલી
ધરી ધીર રહેજો સકટ સમે,
ઇરાંન પર આફત ભારી ભમે
સોહરાબથી રહેજો સદા હુશીયાર,
ગફલત જો ખાધી તો થાશો ખુવાર
નહિ જોશો ઇરાંનમાં તમ મને,
મુબારક છે ઇરાન જમીન તમને
કહીને શીખામણના એવા કલાંમ,
બેઠો રખશપર, ને પકડી લગાંમ
પવન વેગે નિકલી ગયો રૂસતમ,
કરે કોણ બરદાસ, નવો આ સિતમ.

* * *

મળી સરવે સુરા કરે એમ વિચાર,
હવે કોણ સુધારે આ બગડેલુ કાર
કહ્યુ ગોદર્ઝને સઉએ મળી,
આ આફત નવી નહિ જશે એમ ટળી
કહે તે દીવાંનાને[1] બોલી જબાંન,
સાભળશે તારૂ તે આપીને ધ્યાંન
સઉ કોઇ સરદારો કરતા ફરીયાદ,
કે કાઉસે કીધો નવો આ ફેસાદ.
કીધુ રૂસતમને અજબ અપમાન,
હરગીજ હવે તે ન જોશે ઇરાન.
મળી સગ જંગી જવાંનોને પીર,[2]
રૂસતમને લાવવા કરે તદબીર

* * *

વજીરીને લાયક ગોદર્ઝ વજીર,
અકલમા પુરો, ને પીરોમા પીર.
મળીયો તે કાઉસને તુરત જઇ,
ઇરાંનની હાલત હકિકત કહી.
સમજાવી કાઉસને કેહા સુખન,
રૂસતમ વિના થાશે ઇરાંન શરણ
કીધો નહિ રૂસતમનો કઇબી વિચાર,
ગયો ભુલી તુ તેના સઘળા આભાર
કિધુ રૂસતમનુ તુએ અપમાન.
આફતમા પડ્યુ છે આખુ ઇરાંન.
નથી આજ ઇરાંનમાં કોઈ મપુત,
કે પુરે લડાઇમાં તે રૂસતમની ખુટ
અગર વાત સોહરાબને કાને પડે,
તો એકદમ તે ઇરાંન ઉપર ચહડે
કરશે તે તારાજ કુલ રાજપાત,
રૂસતમ વિના નહિ થશે તે મહાત.
ધરી ધીર ગોદર્ઝને સાંભળી,
પસતાયો કાઉસ બહુ કકલી
કહયુ એમ ગોદર્ઝને કરગરી,
સુખન તુજમા છે બહુ બહેતરી.
બૂરો કોફ મારો, ને બુરો મીજાજ,
બેશક થયો તેથી રૂસતમ નારાજ.
તુને મારૂ એ છે ફરમાન ખાસ,
એકદમ તુ જા નિકલી રૂસતમ પાસ.
જઇ તેને કોઇબી તરેહ સમજાવ,
સાથે લેઇ રૂસતમને જલદી તુ આવ

* * *

પસતાઇ હાથોને શાહ મલમલે,[3]
વજીર ગોદરેજને બહુ કરગરે.

૧ કાઉસને માટે આ ઇશારો તેના સરદારોએ કીધો છે
૨ પીર યાને બુઢા. ૩ હાથોને મલમલે યાને હાથોને ઘસે

મલી સર્વ સાથે કરો તદબીર, | ગયા ગોદરેજ સંગ કુલ પેહલવાંન,
કરે માફ રૂસતમ મુજ તકસીર.૫૬ | કે લાવે મનાવીને રૂસતમ ઇરાંન.

રૂસતમને મનાવીને ઇરાંન પાછો લાવવા માટે ગોદર્ઝ અને બીજા પેહલવાનોનું તેની પાછલ જવુ

આ શાહી ફરમાનની રૂએ બુઝોર્ગ ગોદર્ઝ અને બીજા પેહલવાનો રૂસતમને સમજાવીને ઇરાન લાવવા માટે એકઠા થઇ સાથે જવા નીકલ્યા. તેઓએ રૂસતમને રસતામાજ પકડી પાડયો ગોદર્ઝે રૂસતમને ભલી દુવાઓ દઇ તારીફના સખુનોથી તેને વધાવી લીધો, અને ત્યાર પાદશાહ કાઉસને નામે તે તેને સમજાવવા લાગ્યો એ પછી ગોદર્ઝે રૂસતમને કહ્યુ કે —"કાઉસ ઘણોજ પાજી ખવાસનો છે. તુન્દી કરવાનો તેનો ખવાસજ છે. તે ઘણોજ આકરા સ્વભાવ અને તેજ ગુસ્સાવાલો જાહેલ શખ્સ છે, પણ તેનો ગુસ્સો નરમ પડતાંજ તે પશેમાન થઈ જાય છે. વળી તે ઘણોજ ભોળો અને મીલનસાર છે. ઓ જેહાનને પનાહ આપનાર રૂસતમ, હમો સઘળા શાહ કાઉસના ફરમાનથીજ તુને મનાવવા અને તુને પાછો ઇરાન લઇ જવા આવ્યા છીએ. રૂસતમ, ઇરાંનનો મામલો ઘણોજ બારીક થઇ પડયો છે, અને આ નવા જંગમા તારી હાજરીની ખાસ જરૂર છે ઓ દલેરાના દલેર, આ બારીક સમે તુ હમુને છોડી ના જા ઓ તહેમતંન, અગર જો તુ શાહ ઉપર ગુસ્સે થયો હોય, તો તેમા હમારો શુ કસુર છે, કે તુ ઇરાનને તરછોડી જાય છે? કાઉસ પાદશાહ તારી સાથ જાહેલીથી વરતીયા પછી ઘણોજ પસતાય છે. * * *"

રૂસતમે આ સખુનો સાંભળી જવાબ દીધો કે:—'મને કાઉસની તેમજ તેના ગુસ્સાની જરાબી દરકાર નથી કાઉસમા અગર જો દાનાઇ હોતે, તો કદી બી મારી સાથ આવી જાહેલીયતભરી ચાલ ચલાવી તે મને બદઝબાન કરતે નહી હુ કાંઇ તેનો નોકર નથી, કે આવી રીતે મારા ઉપર તે તકાજો અને હુકમ કરે. હું યઝદાન સીવાય કોઇથી ડરતો નથી * * *"

ગોદર્ઝે જવાબ દીધો કે —"ઓ નામના ઉઠાવનાર પીલતન, અગર જો તુ આ નવા જંગમા હાજરી નહી આપશે, તો પાદશાહ અને પેહલવાંનો તારી ગેરહાજરીનો જુદોજ અર્થ કરશે તેઓ એવુ સમજશે, કે તુ પેલા તુરકી સોહરાબથી ડર ખાઈ ગયો, અને તેથી આવી રીતનુ એક બહાનુ શોધી ઇરાનને છોડી ગયો. વાસતે ઓ જેહાંપેહલવાંન તારા દીલમાથી કાઉસ તરફનો કીનો દુર કર, અને હમારી સાથ પાછો ઇરાંન તરફ ચાલ." * * *"

ગોદર્ઝના આ સખુનોમા રૂસતમે બેશક ભારી વજુદભરાં દલીલ જોઇ, અને તેણે ગોદર્ઝ સાથ ઇરાંન તરફ જવું વાજબી ધારયુ રૂસતમે ગોદર્ઝ અને બીજા પેહલવાંનો સાથ

કાઉસની દરબારમા પાછો જવાનો ઠરાવ કીધો, અને પોતાના રખશની લગામને ઇરાંન તરફ પાછી ફેરવી.

જેવો તે દરબારમા દાખલ થયો, તેવોજ શાહ કાઉસે પોતાના તખત ઉપરથી ઉઠી, તેને માન આપી પોતાની પાસે આરાસ્તા કરેલી એક બેઠક ઉપર બેસાડયો, અને પોતાના જાહેલ ખવાસ અને ગુસ્સાને માટે તેની દરગુજર ચાહી, ઇરાન ઉપર આવી પડેલી આફતને લીધે પોતે કેટલો બેચેન થઈ ગયો હતો, તે સઘળુ જણાવી, રૂસતમને પાછો મનાવી લીધો * * *

શાહા કાઉસે એ પછી એક મોટી દબદબાભરી ખુશીની મીજલસ બનાવી, તેમા શરાબ અને ખાણીપીણીનો દોર ચાલુ કીધો, અને બીજે દીવસે લડાઇ ઉપર કુચ કરવાની સામગ્રી તૈયાર કરવાનો હુકમ જાહેર કીધો. * * *

ઇરાન અને તુરાંન વચે જગ

નિકલીયો ખુરશેદ એક બામદાદ,
થઇ તેથી દુનીયા બિલકૂલ આબાદ.
કાઉસ ફરમાવ્યો એવો હુકમ,
કે તઇયાર લશ્કર કરો એકદમ
એક લાખ લશ્કર તઇયાર કરો,
સજી શસ્ત્ર ઉઠો રણવીર નરો.
ઉભા સઉ પલકમા સજી હથીઆર,
એક લાખ જગી, સૂરા–સરદાર
નિકલ્યુ શેહરમાથી લશ્કર બહાર,
વાહવાહ, ને હોહોના ઉઠીયા પુકાર.
ગીરદથી છુપાઇ ગયા ઝાડ–પાહાડ,
હવા થઇ ઘમઘોર અને અધકાર.
પુગ્યુ જઈ લશ્કર સરહદ ઉપર,
પડી તેની તુરાનીઓને ખબર.
હતી ત્યા કરેલી ખડી દીદગાહ,[1]
કરતા ત્યા ચોકી તુરાની સીપાહ
પડયો દીદગાહ પરથી એવો પુકાર,
કે આવે છે ઇરાની લશ્કર સવાર.
ખબર કાને પડતાજ દોડયો સોહરાબ,
સફિલપર ચહડી જોઇ લિયો ઇન્તેખાબ
ગયો જગી હોમાન નાહરાબ સગ,
જોતાજ લશકર ગયો થાઇ ડગ
સોહરાબે ખૂશ દિલ મજલીશ ભરી,
ભવિશની ઉમેદોને દિલમા ' ધરી.
કીધો ચાલુ મહેફીલમા રગરાગ,
ખુશીથી સોહરાબ થયો બાગબાગ.

* * *

બીજી બાજુ ચાલી બીજી ધુમધાંમ,
ઇરાની લશ્કરે કીધુ મુકામ
હાથીને ઘોડાને તમ્બુ હજાર,
મયદાને પડીયા તે હારો કટાર.
થયો અસ્ત ખુરશેદ પડી જયારે રાત,
કિધી રૂસતમે કઇ નવિ એક વાત

1 દીદગાહ યાને દુશમનોની હીલચાલ જોવા માટે ઉભા કરેલા માચરા.

સજી શસ્ત્ર અગે કમર કીધી તગ,
જતો હોય કરવા સિહા રાતે જગ.

જઈ શાહ કાઉસને કીધુ નમન,
કહ્યુ 'શાહે આલમ, સુણુ મુજ સુખન

પેહડીને તુરકી સિપાહનો લેબાસ,
જાઉછુ કરવા હુ છુપી તલાસ.

સિહા રાતનો છે વખત આએ હાલ,
જોઈ આવું દુશમનોની હિલચાલ

જોઉ મારી નજરે હુ તુરકી સોહરાબ,
કેવી છે સીકલ, સુરત ને રૂબાબ'

કહ્યુ કાઉસે 'જા સૂખે તું સિધાર,
થજો તારો રહાબર પરવરદીગાર'

લિધો તેહમતને એક તુરકી લેબાસ,
ગયો ગુપ્ત વેશે દુશમનની પાસ

ધરી હાંમ કીલ્લામા થાયો પસાર,
કિધી કોઇની નહિ જરા દરકાર.

ધીમાં ને ધીરા તે ભરતો કદમ,
નજર રાખી જોતો તે હરગમ

જોઇ તેંના તનપર તુરકી લેબાસ,
ગયો કોઇનેબી નહી શક ખાસ.

હરગમ નજર કરતો ઉમેદભર,
કે જોઈ લેઉ સોહરાબ નજરો નજર.

ધુડતો હરીફને હતો રૂસતમ,
પુગ્યો જઇ તેનાજ તમ્બુની ગમ.

દીઠું ત્યાં તખત એક રૂબાબદાર,
સવારો દીઠા ત્યાં કઇક નામદાર.

હતી તેજ સોહરાબની ~રબાર,
હતો તે તખતપર સજી સગાર

દિઠો તે [1]તખતપર સૂરો નવજવાંન,
દિસે જેમ ગગન પર તુરતનો ચાંન.

પડી રૂસતમની તે પર નજર,
સોહરાબને જોયો તખતની ઉપર.

અજબ તેની ઠબછબ સાથે રૂબાબ,
અજબ તેનો બાધો, અજબ તેનો તાબ

એક હાથ ઉપર રજંમ દલેર,
હતો બીજી બાજુ હોમાન શેર.

હતો એક બાજુ સૂરો બારમાન,
હતા આજુબાજુ બીજા પેહલવાંન.

સઉમા ચમકતો દિઠો સોહરાબ,
હતો તેનો ચહેરો મીસલ એક ગુલાબ

કદમા કદાવર ને બાજુ બુલદ,
રૂપે રૂપાલો, મીસલ એક ચદ.

ઉભો રૂસતમ દૂર જગે એક છુપઇ,
પુગો ત્યા અચબુચ રજમ જઇ.

લિધો પકડી રૂસતમ, ને કીધો પુકાર,
'અરે કોણુ છુપાઇ ઉભો છે આ ઠાર.'

જોઇ મામલો રૂસતમે બહુ તગ,
તુરત તેણે એકદમ મારી છલગ.

કુદીયો તે જગી મીસલ એક પીલગ,[1]
કિધી તેણે રજમની જીદગીને તગ.

કૂદી રૂસતમે એક મારી તરાપ,
ગરદન ઉપર મારી કકડાવી ઠાપ.

પડયો ત્યાં રજમ થઇને બેજાંન,
ગયુ તેના તનમાથી નીકલી રવાન.

થઇ તેની જહેમતને જીદગી તમામ,
ગયો પુગી રજમ 'મુલ્કે–આરામ.'[2]

૧ પીલગ યાને સિહ.
૨ 'મુલ્કે–આરામ' યાને હમેશગીની આરાંમ આપનારો મુલક. મીનોઇ જેહાંન.

પડી જયારે સોહરાબને એ ખબર,
કે બક્ર્મ છે ખાલી રજમ વગર.

હુકમ કીધો તેણે કરવા તલાશ,
ખબર કહાડો જઇને જુઓ આસપાસ.

તુરત એક જણુ આવીને બોલીયો,
કજાની ખબરનો ભરમ ખોલીયો.

ખબર સાંભળી તે થયો બહુ બેતાબ,
દોડીયો તે રજમને જોવા સિતાબ.

જમીનપર મુવેલો દીઠો તે દલેર,
વરસી રહ્યો તો કજાનો કહેર

સોહરાબ પુકારયો 'ખામોસ તમામ,—
કરો બધ એશ અને અસરત આરાંમ.'

ગરજીને સોહરાબે મારી બરાર,
'કોઇ દુશમન આવી ગયો નાબકાર.

સુણો તમ રફિકો, દલેરો સવાર,
રહેશો ના ગાફેલ, રહેજો બિદાર.

બચવા સિતમગરથી કરતા ના ખાબ,
રાખજો તમ ઘોડાની તૈયાર રિકાબ.

જાસુસે કીધીછ શરૂઆત શરૂ,
એક ગોસ્પદને મારી ગયૂ છે વરૂ.'

રજમના મરણથી સોહરાબનુ તેના ગમમા ગીરફતાર થવુ.

રજમના આવી રીતે આવેલા અકાળ મરણથી સોહરાબની ફિકર અને દીલગીરીનો પાર રેહો નહી, કેમકે સોહરાબ જયારે જગ ઉપર જવા માટે સમનગાનથી નીકલ્યો, ત્યારે તેની માદર તેહમીનાએ, રજમને તેના સલાહકાર અને રાહબર તરીકે તેની સાથે રવાના કીધો હતો. રજમને સોહરાબ સાથ મોકલવાનુ મુખ્ય કારણ એ હતુ, કે તેહમીનાનો તે ભાઇ થતો હતો, અને રૂસતમ જયારે સમનગાન તરફ આવ્યો હતો, ત્યારે રજમે તેને નજરે જોયો હતો, અને તેથી તે રૂસતમને પીછાનતો હતો તેહમીનાની મુખ્ય નેમ રજમને સોહરાબ સાથ મોકલવાની એટલીજ હતી, કે જયારે રણ પર ચહડેલો સોહરાબ ઇરાંન જઇ પુગે, ત્યારે બાપની સાથે તેના બેટાની તે પીછાન કરાવી મીલાપ કરાવે. પણ સરજતના લેખ જુદાજ હતા. એવા એક ભલા અને પોતાના નેક સ્નેહી—મામા—ના અચાનુચ મરણથી સોહરાબની ઉમેદ્નો ભગ થયો, અને પોતાના બાપ રૂસતમની પીછાન અને ઓળખ કરાવવાનુ એક પુરૂ અને એકલુ સાધન તે હમેશનુ ખોઈ બેઠો.

બીજા હાથ ઉપર જેહાં પેહલવાન રૂસ્તમ, રજમને મારી નાખી, ગુપચુપ તુરાની છાવણી-માથી ઇરાની છાવણી તરફ નીકલી ગયો, અને સીધ્ધો પાદશાહ કાઉસની આગળ ગયો તેણે તુરાંનીઓની છાવણીમા શુ શુ જોયુ, અને શું શુ અનુભવ્યુ, તેનુ વીગત વાર બયાન કરી, રજમના બાબમા બનેલા બનાવનુ તેમજ સોહરાબના કદ, બાંધા, અને ઢબછબનુ બયાંન કીધુ રૂસ્તમ બોલ્યો કે —

" સોહરાબના જેવો દીલાવર, જોરાવર, કદાવર અને મસ્ત બાંધાનો મરદ તુરાંનીઓમા

પેદા પડેલો આજ સુધી મે જોયો નથી. ઇરાન તેમજ તુરાનમાં એકબી એવો પેહલવાન નથી, કે જેને સોહરાબની સાથે સરખાવી શકાય * * * "

એ પછી શાહ કાઉસના તમ્બુમા રંગરાગ સાથ શરાબનો દોર ચાલી રેહો, અને લડાઇની તઇયારીઓ આખી રાત ઇરાની લશકરમા થવા માડી

સોહરાબનું ઇરાના પેહલવાંનો વીશે હજીરને બોલાવી તલાશ કરવી.

થઇ જગથી જયારે સીહાઇ દુર,
ને ફેલાયુ રોશન આફતાબી નુર
પડી જયારે વળતી બડી બમદાદ,
સોહરાબે કીધો હજીરને યાદ
ઉભો એક ઉંચી જગો જઇને,
તપાવ્યુ લશકર ઉભો રહીને.
ઇરાંની લશકરની કીધી તપાસ,
હજીરને બોલાવીને કીવી તલાશ
કહ્યુ તેને સમજાવી સોહરાબે એમ,
'અગર હોય જો મારી ચહાતો રહેમ,
તો પુછું હુ જે કાઇ તુને સવાલ,
સાચોજ કહેજે તુ તેનો હેવાલ
અગર કરશે જુઠી તું મુજ સંગ વાત,
તો બેશક કરશ હુ જરૂર તારો વાત
અગર હોય ચાહાતો જીવની અમાન,
અગર હોય ચાહાતો ઇજતને માન
અગર હોય ચાહતો દોલત ને જર,
યકિનથી કહીને ખુલાસો તું કર'
નમીને હજીરે દીધો જવાબ,
'ભલે પૂછ ગમે તે મને સોહરાબ.
સખુન રાસ્ત સીવા ન બોલુ બીજુ,
સિવા રાસતી હુ કદી નહી રીજુ.'
સોહરાબે કીધો હજીરને સવાલ,
કે, 'કહે મને ઇરાંની લશ્કરનો હાલ.
જો પેલો તમ્બુ જે રંગે છે લાલ,
ને દીસ છ કદમા જબરો વિશાલ.
દિસે છે ઉભેલા સેકડો પીલ,[1]
જરીન ત્યા તખત છ મીસાલે નિલ.
તે તમ્બુપર દીસે છે સિંહનો ચીતાર.
ને ઝુન્ડો છે ખુરશીદ પયકર[2] બાહાર.
એ કોણનો તમ્બુ? શુ તેનુ નામ?
કોણ છે તે નર? શુ તેનું કામ?'
કહ્યુ એમ હજીરે કે 'એ પેહલવાન,
એ તમ્બુનો સાહેબ છે 'શાહે ઇરાન.'
સોહરાબે પુછયુ હજીરને ફરી,
'હવે જમણી બાજુ નજર કર જરી.
જો પેલો તમ્બુ છે રંગે સિહા,
ઉભા છે ઝુકાવી સરને સિપાહ.
પાસે પડેલા છે તમ્બુ અનેક,
ઉડે છે ધજા[3] પીલ પયકર[4] એક.
ઇરાનીઓમાં એનુ શુ નામ છે?
શુ એનુ ખાંન્દાંન, અને કાંમ છે?'
'એ તમ્બુનો માલીક છે તુસ નામવર,
ધુજે જેને નામે પહાડી જીગર.

---

૧ પીલ યાને હાથી. ૨ ખુરશીદ પયકર યાને આફતાબના ચીતારવાલો.
૩ ધજા યાને ઝુન્ડો. ૪ પીલ પયકર યાને હાથીના ચીતારવાલો.

છે ખાંન્દાંને શાહી, એ સુરો સવાર,
લડાયક ને ભારી, બહુ નામદાર.'

'હવે અએ હજીર તુ જરા કર સબર,
જો પેલા તમ્બુ તરફ કર નજર

તે રગે છે રાતો, ઝલકદાર છે,
ઉભેલુ લશકર બિશીયાર છે.

ધજા ઉડતી જે દિસે છે બુલદ,
સજેલાં દિસે છે ગોહર નુરમદ

સિકલ શેરનો તે ઉપર છે ચિતાર,
કોણનો છે તમ્બુ, એ કોણ નામદાર?

ખરી વાત કેમ બોલતો તુ નથી ?
ખરો ભેદ કેમ બોલતો તુ નથી ?'

'અએ જગી સોહરાબ સાંભળ મને,
સુખન મારા જુઠ્ઠા કાં તુ ગણે ?

કહુ રાસ્ત બોલી હુ મારી જબાન,
એ તમ્બુ છે ગોદરેજ વજીરનો જાણ

છે એ અકલમંદ અને જોરવર,
એ નરના છે એસી પીલસમ[1] પીસર'

સોહરાબે પૂછીયુ હજીરને ફરી,
' કહે તુ મને મહેરબાની કરી

જો પેલો તમ્બુ, રગે છે સબ્જ[2]
ઉભાછે બૂઝોર્ગો કરી દસ્ત કબ્જ[3]

તખત એક દિસે છે, બેમુળ ઝરીન,
ને ટાગેલા પરદાઓ રગ બેરગીન

ઉભા આજુબાજુ દિસે પહેલવાંન,
ને ઉડતી રહી છે 'ધજા કાવેયાન.'[4]

બિરાજેલો કોણ નર તખત પર છે,
દરેક જંન ઝુકાવી ઉભો સર છે.

અજબ દબદબાનો દિસે પેહલવાંન,
દિસે છે ખરો અખ્તરે[5] કોઇ ઇરાન

બુલદ તેની પાસે ઉભો અસ્પ છે,
ખરેખર તે દેખાવે દિલચસ્પ છે

જો તેનો ઝુન્દો છે 'અઝદાહ-પયકર,'[6]
મચેલો દિસે ત્યાં ઉમગ જોસભર

કહે કોણ છે પહેલવાંન એ દલીર,
પુકારે છે બહાદુર, મીસલ એક શીર[7].

નથી કોઇ દીસતો મને એ સમાંન,
શુ નામ એનુ, ને શુ છે નિશાન ?'

વમાસણમે પડીયો હજીર બદીવાન,
કહુ કેમ એને ખરૂ હુ બયાન

અગર જો કહેવશ ખરી એને વાત,
બેશક એ કરશે રૂસતમની ઘાત.

અગર રાસ્ત બોલશ હુ જો વચન,
હયરાંન એ કરશે જરૂર પીલતન

વિચારીને દીધો હજીરે જવાબ,
' બહાદુર, બળવત, સુરા સોહરાબ

હુ ધારૂ છુ એવુ મને છે યકીન,
છે કોઈએ સરદાર ' મુલ્કે-ચીન.'

---

૧ એસી પીલસમ પીસર, યાને હાથી જેવા એસી દીકરા ગોદરેજ માટે કહે છે, કે તેને એસી દીકરા હતા, અને તે સઘળા હાથી જેવા મસ્ત અને જોરાવર હતા

૨ 'સબ્જ' યાને લીલા રગનો   ૩ 'દસ્ત-કબ્જ' યાને હાથ જોડી

૪ 'ધજા કાવેયાન,' યાને કાવેયાની ઝુન્દો.   ૫ 'અખ્તરે-ઇરાંન,' યાને ઇરાનનો સીતારો.

૬ 'અઝદાહ પયકર' યાને અઝદાહની સીકલના ચીતારવાલો.   ૭ શીર યાને વાઘ.

દિસે છે એ ઇરાંનનો નેકખાહ,
આવ્યો છે નજદીક કાઉસ શાહ

ખુદાને ખબર શુ હશે એનુ નામ,
નથી પડ્યુ કોઇ દીન મને એનુ કામ.'

'નજર કર જરા તુ હવે આ તરફ,
ને બોલજે તુ સાચા, ને સાચાજ હરફ.

અલાહેદા છે તમ્બુ જો પેલો એક,
ઉભેલા સવારો દિસે છે અનેક

નિકલે છે કરનાયના કઇ અવાજ,
ઉડે 'ગોરગ પયકર[1]' ધજા સ ગ સાજ

સમારીને સફને ઉભા છે સવાર,
એ તમ્બુનો માલેક કોણ નામદાર?'

'એ તમ્બુનો માલેક છે ગેવ નેકનામ,
દલેરોને આશકાર છે એના કામ

તહેમતન રૂસત મનો છે એ જમાઈ,
દરજ્જો છે આલા, નોબત સવાઈ'

ફરી કીધો સોહરાબે બીજો સવાલ,
'કસમ પર કહેજે હજીર તુ હેવાલ.

તમ્બુ જો પેલો, જે રગે છે ઝર્દ,
મળી સ ગ ઉભાછે દિલાવર મર્દ

ઉડે છે ધજા એક 'પયકર–ગોરાજ,[2]
કોણ નામવર છે, એ ઉમરદરાજ ?

'એ તમ્બુનો માલીક છે ગોરાઝે જાણુ,
એ પેહલવાંન ઔલાદ છે કાવેયાંન.'[3]

થયો બહુ ગમગીન સોહરાબ દલીર,
પેદરને મળવા તે બનીયો અધીર

હજીરે નહિ આપી કઇબી નિશાંણુ,
હવે કોણને જઇ પૂછે ઓળખાણુ.

હજીર પર હતી તેને ઉમેદ ખાસ,
તેમાબી અતે થયો તે નિરાસ

રહ્યો સાથી નહિ કોઇ કરાવે મિલાપ,
દેખડાવે સોહરાબને તેનો બાપ

તડપતો તે હરપળ જ ગમે રહે,
નહી ચેન દિન રેન અ ગમે રહે.

'અરે ઓ પેદર તુને શોધુ કાંહા,
મને કોણ બતાવે તારી નીશાં[4]'

વુ મતી'તી સરજત ભરમ ભેદભરી,
ઇનસાન એમા શકે શુ કરી

કરી શુ શકે બ દા ફાંનીમે,
અજલ પાસ અકળ પાણીમે

* * *

---

૧ 'ગોરગ પયકર,' યાને વરૂની સુરતના ચીતારવાલી ધજા

૨ 'પયકર ગોરાજ' યાન ડુક્કરની સુરતના ચીતારવાલી ધજા

૩ કાવે નામનો લુહાર શાહ ફરેદુનના વખતમા એક પેહલવાન તરીકે જાણીતો થઈ ગયો હતો કાવેયાની ઝુન્દાની હસ્તીને જન્મ આપનાર એજ મહાન મર્દ હતો, જેણે પહેલવેહલો ઝુન્દો બનાવી, ઝોહાક સામે જગ મચાવવા ફરેદુનને તે જઇ મલ્યો હતો, અને ફરેદુને ઝોહાકને કેદ કીધો હતો કાવે લુહારે ઉભા કરેલા એ ઝુન્દાને શાહ ફરેદુને, તેના નામ સાથ જોડી 'કાવેયાની ઝુન્દા' તરીકે જાહેર કીધો હતો, અને તે પ્રખ્યાત ઝુન્દાને, સેવટ સુધી ઇરાની શેહનશાતે જાળવી રાખ્યો હતો, જે અતે યઝદઝર્દ શહેરીઆરે ગુમાવ્યો હતો. પેહલવાન ગોરાઝે, એ કાવેની ઔલાદનો હતો.

૪ નીશાં યાને નીશાણી.

સોહરાબ બોલ્યો, 'અરે ઓ હજીર,
હજીબી કહે તુ ખરૂં ઓ દલીર
જો પેલો તમ્બુ ફરી એકવાર,
જો પેલો ઘોડો, ને કર કઇ વિચાર.
જો પેલો બેઠો છે, મિસ્લે પલગ,
ઉછળે જીગર માહે જોતાંજ ઉમગ.
શુ તેની સજધજ! અજબ છે રૂઆબ!
ખરો કેમ દેતો નથી તુ જવાબ ?'
ફરીને હજીરે દીધો જવાબ,
'ખરૂ જે હતુ તે કહ્યુ સોહરાબ
નથી જાણુતો કોણુ છે એ સવાર,
હુ તો છુ કીલ્લામા, એ તો છે બહાર'
ચીરડાઇને સોહરાબે મારી બરાર,
'અએ હેમક કરે છે, તુ જુઠ્ઠી તકરાર.
શુ સમજે છે મુજને તુ એટલો નાદાન,
ને દેખાડે રૂસતમ વિનાનુ મેદાન.
આવ્યો છે ત્યાં જયારે શાહે ઇરાન,
તો રૂસતમ હોય નહિ જગને મેદાન?
બિરાજેલા જગે છે કુલ પેહલવાંન,
ને દરેકની આપે છે તુ ઓળખાન,
જુબાં કેમ તારી નહી બોલતો,
ને રૂસતમ વિશે કેમ નહી બોલતો?
થશે જગ ભારી બહુ ખુનખાર,
ત્યારેજ રૂસતમ પડે નહી બહાર
મને લાગે છે તારી વાતો ગલત,
શું સમજે છે નાદાંન મને કમબખત?
સમજ, ઓ દીલાવર હજી કર વિચાર,
કહે છે કહાં રૂસતમ નામદાર?'
હજીરે કહ્યુ એમ બોલી જુબાંન,
'તુને મારીપર છે ગલત બસ ગુમાન.
હુ ધારૂ છું રૂસતમ નથી આએ જગ,
તે કરતો હશે જાબુલે રાંગરગ
વસતનો ખિલેલો હશે ત્યાં બહાર,
ખુશીમા રૂસતમ હશે બરકરાર'
પૂકારીને બોલ્યો, સોહરાબ કલાંમ,
'ન કર વાતો એવી બેહુદી તમામ.
શાહા અને સરદારો જગમે લડે,
ને રૂસતમ જાબુલમે જયાફત કરે?
એ વાતો છે જુઠ્ઠી, નિશ્ચીન્ત જાણુ,
હમી કહાડે દુનીયાના પીરો જવાંન.
સાંભળ હુ આપુ છુ તુને વચન,
ઘણુ બોલતુ નહિ હુ કરતો પમન
દેખાડે અગર જો મને રૂસતમ,
હુ સમજશ મુજપર તે કીધુ કરમ
કરશ તુને આલમમે હુ સરફરાજ,
રહેશે તુ દુનિયામા નહિ મોહતાંજ.
અગર બોલશે જો નહિ તુ ભરમ,
તો સર તારૂ એકદમ કરશ હુ કલમ
હવે કહે હજીર તારો શુ છે વિચાર,
પસદ કર એમાથી એકબી કરાર.
અગર કરતો હોય, જો અજલને પસદ,
તો કર મન ગમતાં ફીતુરને ફન્દ.'
નમનતાઇથી બોલીયો એમ હજીર,
'જવાંમર્દ સોહરાબ શેરદીલ દલીર
નાહક તૂ રૂસતમનો કર ના વિચાર.
રૂસતમ કહાં છે જગને દૂવાર.
અગર જીદગીથી ગયો હોય ધરઇ,
તો કરજે તુ રૂસતમ સાથે લડઈ.
દેવો, ને શેરો, પલંગ, અજદેહા,
નથી તેને હાથે જીવતા રેહા.

જખમ એક ગુરજનો જો તે કરે,
બેશક પલકમા સેકડો મરે.
નથી કોઈ તેનો હમનબર્દ આજ,
કરી જગ તે સગ બને સરફરાજ
ધરી નહિ શકતા પલગ, પીલ તાબ,
રખશની ગરદ છે મીસલ 'નીલ—આબ'
લઇ હિન્દી તલવાર, કરે જ્યારે જગ,
નિભે નહિ સોહરાબ તુ તેની સગ.
નથી જોયા દૂનીયાના પેહલવાંનો તે,
ને ગરજના ગૂરજની મયદાંનો મે
મશાહુર જગ જગમા છે રૂસતમનુ,
લડે જે જુવે મુખ માહેતમનુ.'
* * *
સુણી હાલ સોહરાબ કહે પેહલવાંન,
'આફરીન તુ જ પર ઓ ગોદરેજીઆંન
કેશવાદનો ગોદરેજ, અકલથી પુર,—
તે કમબખ્તને શુ પડીતી જરૂર,—
કે તુ જેવા 'ડરપોંક'[1] ને આપી જનમ,
કિધો દુનીયા પર નાહક સીતમ.
સાંભળ અઓ નાર્મદ જંગી હજીર
નથી જોયા તુએ ખરા શુરવીર
હરદમ તું ગાયે છે રૂસતંમ વખાંન
પણ જોયા છે કાંહાં તે ખરા પેહલવાન
દરીઆના પાંણી કરે જો ફિસાદ
તો આતશના શોલા શુ છે બિસાદ.
નિકલે છે આફતાબનુ જયારે નુર,
નાહાસે છે રજનીની[1] અધારી દુર.
કાં થાય સોહરાબ મુજપર ગરમ,
ચાહે તો ગુજાર મૂજ પર સિતમ.
અગર તુ ને કરવુ જો હોય મારૂં ખુન,
તો શા માટે કાહાડે છે બહાનાં જબુન.
મગર આખરી કહુ સુખન હું ફરી,
કે, રૂસતમસે લડતાં જશે તુ મરી'
ગુસ્સાની ગરમીથી થઇને બેધ્યાંન,
પૂકારી તે બોલ્યો, 'બધ કર જબનાં'
તુરત મારી કકડાવીને એક ઝપાટ,
પડીયો જમીનપર તે ચતોપાટ.

સોહરાબનુ ઇરાંની લશ્કર ઉપર ધસી જવુ, અને શાહ કાઉસને પોતાના હમનબરદ તરીકે બોલાવવુ, અને છેડાઈ પડી, તેના તખ્તુના ખુંટીઓને ઉખડી નાખવુ

હજીરથી નાસીપાસ થયેલા સોહરાબના ગુસ્સાનો પાર રહો નહી. પોતાના પેદર રૂસતમની નીશાણુ મેળવવાની સઘળી ઉમેદોનો જયારે ભગ થયો, ત્યારે તે હથીઆર સજી, કીલ્લામાથી એકદમ ઇરાની લશ્કર ઉપર ધસી ગયો, અને શાહા કાઉસના તખ્તુ આગળ જઇ પુકાર મારી તેને હમનબરદ તરીકે મેદાનમા પોતાની સામે લડવા માટે બોલાવ્યો સોહરાબની આવી હિમત અને બહાદુરી જોઇ, ઇરાની લશકરમાથી કોઇબી પેહલવાનની તેની સામે જવાની હિંમત ચાલી નહી, અને તેઓ હેબતી ગયા. શાહા કાઉસ પણ આ ધુજારો જોઇ ગાફેલ થઇ ગયો, અને દમ મારવાની ગણુ તેનામાં તાકાત

1 ડરપોક યાને હિચકારો. 1 રજનીની અધારી, યાને રાતની અંધારી.

રહી નહી. જયારે સોહરાબે કાઇનેગા પોતાની સાંમે આવેલો જોયો નહી, ત્યારે તે પુકાર મારી બોલ્યો કેઃ—' ગેઇ રાતના મારી છાવણીમા કોઈ નાતરસ વરૂએ આવી, મારા નિરદોશ પેહલવાન રંજમનુ ખુન કીધુ છે, અને મે કસમ લીધા છે, કે ને મારા પેહલવાનના કીનામા એકબી ઇરાંની સવારને હુ આ મયદાંનમાથી જીવતો જવા દેઇશ નહી, અને કાઉસને જીવતો પકડી જએહ કરીશ કહા છે તમારા નામીચા ઇરાની પેહલવાનો, ગેવ, ગોદરેજ, તુસ અને ફરીબુરઝ ? કહા છે તમારો ધસ્તમ, અને ફરહાદ? કેમ તેઓ બહાર નીકલતા નથી ! કહા છે તમારો જેહાપેહલવાન રૂસતમ, અને બીજા જંગીઓ."

સોહરાબની આવી તાણુાજની સાભળી ઇરા।।ઓ ચુપ થઇ ગયા, અને કાઉસ વમાસણુમા પડયો. જયારે સોહરાએ પોતાની સામે કોઇનેબી બહાર પડેલો જોયો નહી, અને કોઇએબી તેને જવાબ આપ્યો નહી, ત્યારે તેણે કાઉસના તમ્બુ ઉપર એકદમ હુમલો કીધો, અને પોતાના ભાલાની નોક વડે કાઉસના તમ્બુની એક પછી એક સીતેર ખુટીઓ ઉખેડી નાખી, જેથી તે શાહી તમ્બુ લચી ગયો. આવો મામલો જોઈ કાઉસ બેબ્યાંન થઇ ગયો, અને પોતાના પેહલવાનોને કહેવા લાગ્યો, કે —" તમારામાથી કોઇ જલ્દી જઇ રૂસતમને આ હુમલા વીશે ખબર કરો."

પેહલવાન તુસ, જેહાપેહલવાન રૂસતમના તમ્બુ તરફ આ અચબુચ આવી પડેલા હુમલાની ખબર આપવા દોડીયો અને રૂસતમ તે સાભળી તુરતજ પોતાના ભાઇ જવારેહને પોતાના લશ્કરની સરદારી આપી, પોતે હથીઆર સજી સોહરાબની તરફ જવા નીકલ્યો

રૂસતમ, પોતાની સામે તુરકી પેહલવાન સોહરાબને ઉભેલો જોઇ બોલ્યો કે — "એ જવાન આ જગ્યા આપણી લડાઇને લાયક નથી, માટે કોઇ એકાત અને કુસાદે જગ્યા ઉપર આપણુ જઇને લડાઇ કરીએ"

રૂસતમની આ માગણી સોહરાએ તુરતજ મંજુર કીધી, અને બને જંગી પેહલવાનો લશ્કરની સફમાથી બહાર નીકલી લડાઇના મેદાન તરફ ચાલ્યા. લશ્કરની ચલવલ અને દોડધામનો કોઇબી પાર રેહો નહી

ગજબ હતો કહેરનો જંગને મેદાંન,
ધુંજી રહિ ધરતી, ને કાંપતુ આસ્માંન
હજારોની મરૂ પર સોહરાબ સવાર,
સિંહ પેરે ઉછળી મારતો બરાર.
તો પાહડોના જીગરબી કાંપતાં તમામ,
અજબ તોર તેનો, ને ન્યારો દમામ.

ગુરજ, ને બરછી, ને નેજો શમશીર.
બખતર પર બાંધી કમાન ને તીર.
ગયો જંગી લડવા ઇરાનીઓ સંગ,
થયુ તેનુ બરગીસ્તા બખ્ત બુલંદ.
ગયો તે મેદાને કંમર કસી,
પુકાર્યો તે લશ્કર ઉપર જઇ ધસી.[૫૭]

કે 'અમે દિલ દલેરો સુરા પેહલવાંન,
કહાં છે તમારો નરેશેર ઇરાંન
કહો જઈ રૂસતમને મારા સુખન,
થઈ તેની ચઢતા સોહરાબ વન
ગુરજ મારો ભારી છે ખુનખાર,
જબરદસ્ત શેરો બને ખાકસાર
આ બરછી, ને ખંજરના પેકાંન તેજ,
ગુજારૂ હું ઇરાંનમે રસ્તાખેજ
શમશીર મુજની છે આબદાર
કરશે કુલ ઇરાંનને તે ખૂવાર.
કહાં છે બુલાવો તે ગરદનફરાજ,
બચાવે છે કોણુ આજ ઇરાંનની લાજ.
છે કોણુ માદરનો પુત એવો આજ,
બચાવે જે ઇરાંનનુ આજ તાજ.'
જોઈ તેને રૂસતમ નિકલ્યો બહાર,
સોહરાબસે લડવા થયો તે તૈયાર
જોઇ તેને બળવત, અને સરફરાજ,
જોઇ તેનો ચેહરો, ને ગરદનફરાજ
જોઇ તેની સજધજ સિકલ આબદાર,
વીચારમે પડાયો તે સામેસવાર
કહ્યુ રૂસતમે કે 'સાંભળ જવાંન,
તજી દે તુ તારા મનનુ ગૂમાંન
જગતમા કિધા છે મેજંગ બીશીઆર,
કિધા છે આ હાથે હજારો ખૂવાર.
નથી કોઇએ જંગમા મને આપી હાર,
નથી કોઈ મુજથી છુટો જીનહાર
અગર મારે હાથે જો ના તુ મરે,
તો આલંમની ઉપર તું શાહી કરે.
મગર જોઈ જવાંની ઉપજે દયા,
અજબ ઉછળે છે જીગરમે મયા.
નથી ચાહતો કે તુ મરે મારે હાથ,
નથી ચાહતો કરવા હુ જંગ તુંજ સાથ.
નથી કોઇ હિમતો તુ તુરકી જવાંન,
નથી કોઈ ઇરાંનમે તું સમાંન.
જોઇ તારી જંગમા હિમત અકલ,
નથી દીસતો તુ તુરકી નસલ'[૫૮]
સોહરાબે સાંભળીને કીધો સવાલ,
'પુછુ તેનો કહે તુ મને રાસ્ત હાલ
કહી દે મને તહારૂં શુ નામ છે?
કોણુ તારી બુનિયાદ, કિયુ ગાંમે છે
ધારૂ છુ એવુ તુ રૂસતમ છે,
શુ સામો નરીમાનની તોખમ છે?'[૫૯]
હસી બોલીયો રૂસતમ, 'ઓ જવાંન,
બિલકૂલ તહારૂ ગલત છે ગુમાન.
નથી રૂસતમ જંગી પેહલવાંન હુ,
નથી તુખમે સામોનરીમાન હું.
તે પેહલવાનનો હુ છુ બંદો ગુલામ,
તે પીલતન આગળ છુ હુ નકાંમ'
સોહરાબે સુણ્યા સુખન જયારે એમ,
વિચાર્યું થશે મુજનુ હાય કેમ
બધી દીલની દીલમા રહી ઉમેદ,
નહી બોલતું કોઇ પેદરનો ભેદ.
અરે ઓ પેદર તુને શોધું કહાં,
બતાવે મને કોણુ તારી નીશાં.[1]
લીધી ખુશ મીજાજે હવે ત્યાં રજા,
ઉભી સર ઉપર આવી તેની કજા.

---

૧ નીશાં યાને નીશાંણુ.

સુખન સાંભળીને થયો તે ગરમ,
નહી રહેવાનો હવે હું નરમ.

થવાનું કરમમા હશે તે થશે,
લખેલા કિસમતના લેખ હશે.

પૂકાર્યો સોહરાબ બનીને ગરમ,
'નથી બોલ તો તુ ભલે એ ભરમ.

હશે જો નસીબ તુજ સ ગ બુરૂ જ ગ,
કરૂ તારી હાલત હુ આજે બત ગ'[૧૦]

કીધુ જ ગ ભારી, ખલક અ ધકાર,
લડે બેઉ જંગીઓ મારી પુકાર.

થયો શોર એવો, કુલ જેહાંન જુવે,
એ આફત જોઇ ગોયા અસ્માંન રૂવે.

ગઇ તુટી નેજાની નોકો તમાંમ.
તલવારો ભાંગીને થઈ ગઇ નકાંમ

જખમનો રેહો ત નપર નહિ સુમાર,
થયુ લહુ જારી, મીસલ નીર ધાર

નેજા, ને શમશીર, ગુરજ, કમાંન,
તુટાં સર્વ શસ્ત્રો, ન તુટ્ટુ ગુમાન.

થઇ ગુમ અકળ, ને માયા છુપઈ,
નહિ કોઇનીબી પુરી થઈ લડઈ.

થાકીને બને ઉભા પેહલવાંન,
એક ગમ બુઢો, બિજી ગમ જવાંન.

મુકી બાજુ હથીઆર, કમર કસી,
ગયા બને જ ગી એકએક પર ધસી.

કમરબ ધ પકડી, કરે જોર હજાર,
કોઇબી હિલે નહિ, કદમબી લગાર.

કસી દમ રૂસત મ, કરે બહુ જ ગ,
સોહરાબ લાગો મીસલ એક સ ગ.[૧]

ઉઠાવી પટકવાને પકડી કમર,
મીસલ પહાડ લાગો જમીનની ઉપર

પવન જો પાહાડને હીલાવી શકે,
તો સોહરાબને રૂસત મ ઉઠાવી શકે.

નીમા શામે[૨] સોહરાબે મારી પુકાર,
કહ્યુ રૂસતમને 'આ જ ગી સવાર.

થયો છે રોશન રોજ આજ તમામ,
જઇ તારા લશકરમે કર તુ આરામ.

ફરી કાલે અજમાવીશુ બળ–કળ,
જોઇશુ કે કોણુ થાશે તેમા સફળ.'

જેહાં પેહલવાન રૂસતમે સોહરાબના જ ગથી નામુરાદ થઈ,
જવારેહની પાસે પોતાના માબાપને પેગાંમના
સખુનો કહેવડાવવા

એવી રીતના એક મહાભારત જ ગમાથી ફારેગ થઇ, બને પેહલવાનો પોતપોતાના લશકર તરફ ચાલ્યા સોહરાબ પોતાના હમનબરદનુ જોર અને હુનર જોઇ વીચારમા પડયો, અને તેને શક પડયો, કે "આવા દીલાવર કદ અને જોરવાલો પેહલવાંન રખે તેનો બાપ રૂસતમ હોય પણુ બીજા હાથ ઉપર તે મનમા વીચાર કરતો, કે જો તે ખરેખર રૂસતમ પોતે હોય, તો મારી આજેજી છતાં તે શા માટે પોતાનુ નામ છુપાવે"

બીજા હાથ ઉપર રૂસતમ પોતાની છાવણીમા નામુરાદ દીલે અને તુટેલા જીગરે

---

૧ સગ યાને પથ્થર. ૧ નીમા શામ યાને સાજને વખતે.

ગયો તેણે કાઉસને તેમજ બીજા પેહલવાનોને પોતાની લડાઇનો હેવાલ વીસ્તારીને જણાવ્યો. શાહા કાઉસે રૂસતમને હિંમત આપી, આવતી કાલના જંગમાં તે ફતેહમંદ થાય, એવું ચાહવા ખુદાતાલાની બંદગી કરવાની ખાએશ જણાવી. રૂસતમ સરગરદાન દીલે ત્યાંથી નીકળી પોતાના તમ્બુમાં ગયો, અને ત્યાં જતાંજ તેણે પોતાનાં ભાઇ જવારેહ આગળ જંગનું બયાન કરી, પોતાના દીલનો હાલ જાહેર કીધો, અને સોહરાબના જંગની વાત જણાવી કહ્યું કે.—"અગર જો આવતી કાલના જંગમાં હું મારીયો જાઉં, તો આ લડાઇને તમો કોઇબી આગળ ચલાવતા ના, પણ તમો સઘળા જાબુલ જાલની તરફ નીકળી જ , આખા કુટુંબને દીલાસા દેજો"

થયો રૂસતમ જંગથી નાસીપાસ,
ને જીવવાની છોડી સઘળી આસ
કહ્યા રૂસતમે ભાઇને આ કલામ,—
"સાંભળ બિરાદર મારો પેગામ
અગર જંગે કાલે હું જાઉં મરી,
તો કરશો રૂદન નહિ હરગેજ જરી
વધુ જંગ એકદમ કરજો ખતમ,
લડાઇમે આગળ ન ધરતા કદમ.
જજે લઇને લશકર 'દસ્તાન' પાસ,
ને કહેજે કજાનો પેગામ ખાસ.
માદર ને પેદરને કહેજે પેગામ,
કે રૂસતમનો થાયો જમાનો તમામ
માદર રોદાબેને કહેજે સલામ,
ને ગોસસ્પ બેટીને કહેજે કલામ—
કે, કરી જારી ના કરતી હયરાંન જાન,
થશે તેથી નારાજ મારૂ રવાંન.
જનમ લેવો જગમાં છે મરવાને કાજ,
રહ્યો નહિ જમાને જમ સરફરાજ.
રહ્યો નહિ એરચ, તુર, ને સલમ,
રહ્યો નહિ ફરેદુન, થાયો ખતમ.
રહ્યો નહિ કેરસાસ્પ જેવો સવાર,
રહ્યો નહિ નરીમાંન સાંમેસવાર.
હશે હકતાલાનો એવો હુકમ.
કે, સોહરાબને હાથે મરે રૂસતમ.
તો ઇલાજ ઇનસાંનના શું કરે,
લખેલા કરમના ન લેખા ફરે.
જગમાં નથી કોઇ રહ્યું જાવેદાંન,
મને કેમ જીવાડી શકે આસમાંન
અગર જો જીવે આદમી સાલ હજાર,—
આખર છે એક રોજ અજલનો શેકાર."

રૂસતંમનુ સોહરાબ સાથ બીજી વાર કુશ્તી લડવું, અને ફરેબ કરી રૂસતંમનુ છુટી જવુ.

કરી રૂસતમ સાથ સોહરાબ જંગ,
થયો દિલ અંદર તે બહુ બતંગ.
હોમાનને બુલાવી પુછીયુ સિતાબ,
'ખરો કર ખુલાસો, ખરો દે જવાબ.
લડે છે જે જંગમાં શુરો મારી સાથ,
રખે પાંમે એલજામ તે મારે હાથ.
મને તહેમીનાએ જે કહી છે નિશાંન,
દિસે તેને મળતોજ એ પેહલવાંન
રખે-હોય, એ મારો પેદર નેકનાંમ.
રખે મારે હાથે પૂગે એલજાંમ.

રખે કરતો હોઉ તેની ઉમેદ લ ગ,
કરે કોણ ખૂલાસો, નથી કોઇ સ ગ.

અગર જ ગે મુજ હાથ મરે જો પેદર,
તો લ્યાંનત જગતની પડે મારીપર

અગર મારીયો નહિ જતે જો રજમ,
તો ઓળખાવતે બેશક મને રૂસત મ.'

સુખન સુણી હોમાને દીધો જવાબ,
" કહ્યુ કેટલી વાર તૂને મે સોહરાબ

કિધી છે લડાઇઓ મે રૂસત મ સ ગ,
હુ જાણું છુ રૂસત મનુ રૂપ—ર ગ

હુ જાણુ છુ રક્ષ, ને રખશની રીકાબ,
હુ જાણુ છુ રૂસત મનો અસબાબ

કહા છે રૂસતમ આ જ ગ દવાર,
દિસે છે આ તો નવો કોઈ સવાર"

કપટી હોમાને ન આપી પિછાન.
વાતો ગલત કહી છુપાવી નિશાન.[૬૨]

* * *

થઇ રાત પુરી, પડી બામદાદ,
શરૂ થાયો જ ગનો ફરીને ફેસાદ.

લીધુ રૂસત મે પેહડી બખ્રેબયાંન,
પૂકારતો તે પાછો પડીયો મેદાન[૬૩]

જોઇ તેને સોહરાબ થાયો સવાર,
ફરી જ ગ કરવા નિકલ્યો બહાર

નીરખીને બોલ્યો સોહરાબ હસી,
"શુ જ ગ તારા દીલમે રહ્યુ છે વસી?

કેમ તારી કેવી છે આજે મબાત?
ગુજારી તે કેવી રીતે તારી રાત?

ફેકી દે બાજુએ તીર ને કમાંમ,
ને લડવાનુ છોડી દે દિલથી ગુમાંન.

ખરાં દીલે કરીએ કોલોકરાર—
કે લડીએ કદી નહિ આપણુ જીનહાર.

તુને જોઇ દિલમા છલકે છે પ્યાર,
આંખોથી વહે છે, શરમ બીશીયાર.

કિધી તારી તેહકિક સૂબો ને શાંમ,[1]
નથી કોઇબી કહેતુ મને તારૂ નાંમ

કહે નાંમ તારૂ તુ બોલી જબાંન,
તુ છે યા નહી રૂસત મ પેહલવાંન"

* * *

કહ્યુ રૂસત મે "ઓ તુરાની જવાંન,
જરા રાખ તારૂ ઠીકાંણે ધીયાન.

ગઇ કાલે કીધો તો એવો કરાર,
કે લડવુ પાછુ પડતાં સવાર.

કરે કેમ આજે ફિતુરી જબાંન,
શુ સમજે છે બાળક મને, તું જવાન

ઉતર જ ગમા ઝટ જણાઇ જશે,
થશે તેજ હકનો[2] હુકમ જે હશે."

દિધો રૂસત મે નહિ સિધ્ધો જવાબ,
પૂકારીને બોલ્યો, જ ગી સોહરાબ.[૬૪]

કિધો મારી ઉમેદનો તુએ નાસ,
થયો છુ હુ તુજથી સદાનો નિરાસ.

હતી તારે માટે મયા મારે મન,
જુવે નહિ પીરીમા[3] તુ દુખીઆરા દ ન

લાચાર કીધો તે કરીને જીકર,
કરી લે તુ દુનીયાને છેલ્લી નજર.

અગર હોય મૂજ હાથ તહારી કજા,
ચખાડુ તુને મોતની હુ સજા.

કિધી બહાદુરી તે જગતમા હજાર,
હતો જયારે સોહરાબ નહી આશકાર."

---

૧ સુબો ને શામ યાને સવાર અને સાંજ.
૨ હકનો હુકમ, યાને ખુદાતાલાનો હુકમ.
૩ પીરીમા યાને ઘડપણમા.

તુરત ઘોડા પરથી ઉતરીયા દલેર,
કિધું જંગ જારી, ધરી દીલ કહેર.

થયાં જંગે જખમી બંને શરીર,
બદંનમાથી વહેતાં લહુ જેમ નીર.[1]

કુદી એક સોહરાબે મારી છલંગ,
લિધો પકડી રૂસતમ, કિધો ખુબ તંગ.

હતી ગોયા કિયામત, હતુ નહિ જંગ,
જોઇ રંગ સોહરાબ,જમીન થાઇ ડંગ.

કરી જોર ઉચકીયો, રૂસતમ અધ્ધર,
ને પટકીયો જમીન પર જાણે પથ્થર

ચહડી બેહો સોહરાબ છાતી ઉપર,
ને ચીરતો 'તો ખંજરથી તેનુ જીગર.

તુરત બોલીયો રૂસતમ નામવર,
"સબર કર જંગી, જરા કર સબર

અએ રણધીર દિલાવર શમશીરગર,[2]
જંગની રસમથી દિસે બેખબર.

કરે છે તુ ખંજરથી મુજને કતલ,
કહાં ગઈ જંગી તહારી અકલ

બની સુર જંગી છકી જાય તુ,
પટકી જમીન પર ખુશી થાય તું.

નથી કુશ્તીના કાયદાની એ રીત,
એકજ પટકમા તુ સમજે છે જીત.

બે વાર પટકે હરીફ સર–બ–સર,
કરે બીજી વખ્તે જુદું તેનુ સર.

હમ પહેલવાંનોની છે એ રસમ,
દિસે તું અનુભવથી બિલકુલ કમ."

* * *

દલેરે કિધી વાત તેની કબુલ,
ગુમાનીની ધુંઇમા કિધી ભારી ભુલ.

ફતેહથી ફુલી કિધું મોટું મન,
કબુલ કીધા રૂસતંમના તેણે સુખંન.

હતી નહિ ખબર કોણ હતો તે પીર,
પિછાંની ન શકીયો હરીફને તે વીર.

ઉઠી છાતી પરથી ઉભો તે દલેર,
કિધો દુર દિલથી કિનોને કહેર.

કહ્યુ "રૂસતંમને હવે તુ સિધાર,
ગરમ કાલે કરશુ જંગનુ બઝાર.

લડતાં લડતાં પડી આજે શાંમ,
જઇને જરા કર જરૂર તુ આરાંમ."

* * *

ગયો જંગી સોહરાબ લશકર ભની,
કહી વાત જંગમે હતી જે બની.

હોમાન જાણી થયો દીલગીર,
કહ્યુ "કીધી ગફલત તુએ આ દલીર

અફસોસ! ગફલત કિધી તે જબુન–
કે નહિ કીધુ તુએ તે બુઢાનુ ખુંન

બનિયો તુ ગાફીલ, ને છુટો શીકાર,
હવે હાથ આવવો છે મુશ્કીલ કાર.

હવે જોજે મયદાંનમા શુ બને,
હવે જો તે બુઢો, કોણને હણે."

કહ્યુ ખુબ હસીને સોહરાબે એમ,
"તુ જોજે હુ જંગે કરૂછ કાલે કેમ.

ના થા તુ દલગીર, જરા ધીર ધર,
મીસલ શેર પકડશ હું તે ગોરખર."

---

૧ નીર યાને પાંણી. ૨ શમશીરગર યાને શમશીરને ઉઠાવનાર જંગી.

રૂસતંમે પોતાનું આગલું જોર પાછું મેળવવા બંદગી કીધી.

હવે રૂસતમે છોડી જીવવાની આસ,
હારીને જગથી થયો બહુ ઉદાસ

હતુ તન જખમી, બદનપર ખાક,
થતો તે જખમની અગનથી હલાક

દરદ તંન બદનમા થતુ બીશીયાર,
બિલકુલ જગથી થયો તે બેજાર

સોહરાબસે લડવા તે ડરતો હતો,
ફિકર કાલની તે કરતો હતો.

ગયો ત્યાંથી એકાંત જગે વનમા,
ધરી યાદ યઝદાંનની મનમા

જોઇ એક નીરમળ ઝરણુનુ નીર,
સફા તેણુ કીધુ પોતાનુ શરીર

બુજાવી તરસ પીઇ પાણી ઝરણુ,
કિધી તેણુ બંદગી ધરી ધ્યાન મન ૬૫

નેયાયશ કરીને કિધી ફરીયાદ,
" ઇલાહી હવે લે તહેમતનની દાદ "

કહે ફિરદોસી સુણુ વાંચનાર,
કે રૂસતમનુ જોર હતુ બેસુમાર

હતુ જોર એવુ વીના કઇ ફરક,
કદમ જયાબી મુકતો, તો થાતો ગરક

જગલના પહાડો, ને પથ્થર સગીન,
તડકી જતી તેના ભારે જમીન

દુખી તેથી રૂસતમ થતો દીન રાત,
ને ચાહતો હતો જોર બને સમધાત.

કિધી બદગી ચાહી એવી ઉમેદ,
કે, "યઝદાંન દુર કર આ મારૂ ખેદ.

લેઈ લે તુ થોડુ બદનમાનુ બલ,
થશે મારી તેથી મુશ્કીલ હલ"

અરજ સુણી મેહરબાંન થયો કેરદેગાર,
બળવત બદનનો કિધો ઓછો ભાર

પડી આજ તેને તે બળની ગરજ,
કિધી દાદગરને તેણુ અરજ.

કે, "ઓ માવેક જગતના થા મેહરબાંન,
જીતી જાય જગે, મને એક જવાંન.

કર મેહર મુજ પર, અએ યઝદાંન,
મને આગલુ જોર બક્ષ મેહરબાંન

કર મારી ઇજત ઉપર કઇ નિગાહ,
આ જઇફીમા મારો તુ થા બેરખ્વાહ"

કિધી અર્જ યઝદાને તેની કબુલ,
ઘટેલુ મલ્યું આગલુ જોર અમુલ

બદનમે પડી તેને માલુમ અસર,
થયો તે હવે જગથી બેફીકર

સોહરાબને રૂસતંમનુ જંગ. રૂસતંમના હાથ ઉપર સોહરાબનુ માર્યો જવું

ફરી જયારે ઉગ્યો બૂલંદ આફતાબ,
ધરી રૂસતમે રક્ષ ઉપર રીકાબ.

કરી તગ કમરને થયો તે સવાર,
ગયો જગે પાછો કરતો પુકાર.

સજી શસ્ત્રો અગે કમદ બાજુ પર,
તીરો–તબર સગ શમશીર કમર.

જોઇ જગે પાછો રૂસતમ વીર,
લડવા નિકલ્યો સોહરાબ દલીર.

પુકારીને બોલીયો સોહરાબ શીર, ૬૬
,' ફરી આવીયો કેમ આજે ઓ પીર.

જરા તારી પીરીનો કર તુ વિચાર,
ગરમ કાં કરે છે, કિનાનુ બઝાર.
ગયો છે તું શુ કાંમ જીવથી ધરાઇ,
કરે જઇફીમા શેર સાથે લડાઈ.
નથી જઇફ ચશમોમા તારી શરમ,
જવા દીધો બે વખ્ત કરીને રહમ
છુટો ત્યારે આવ્યો તુ લડવા ફરી,
કેમ આવતે જો જતે તુ મરી"
કહ્યુ રૂસતમે "ઓ દિલાવર જવાન,
જવાંનોમા હમેશ રહે છે ગુમાંન
અફસોસ ગરૂરે ગયો તુ ફુલી,
ગયો છે તુ બેશક તમીજને[1] ભુલી.
કહેર મારો જાલમ છે એવો બુરો,
પલકમા તે ગરજીને કરશે ચુરો.
બની પેહલવાંન એમ કરે તુ મક્કર,
મિસલ એક ઓરત કરે તુ જીકર
કરી લે તુ બદગી ઉભી છે કજા,
ચખાડુ તુને તુજ ગરૂરની સજા."

* * *

ફરી ચાલીયુ ભારી કુશ્તીનુ જંગ,
થયું બખ્ત બંનેનુ રોશન ભંગ.
પકડીને બને કરે ખેચ તાન,
હતા એકએકથી વધુ મસ્તાંન.
થયો રોજ સીહા બુલંદ હસ્તીનો,
હતો દીન કજાની જબરદસ્તીનો.
હતો કાળ સોહરાબની નિસ્તીનો,
થયો રોજ તેની ખતમ મસ્તીનો.
હટી જઇ સોહરાબ છટકતો હતો,
તુરત તેને રૂસતંમ પટકતો હતો.

ઘડીમા તે ધસતો, ને ખસતો હતો,
તુરતજ પકડાઇ ફસતો હતો.
તગ થાયુ તન તેનુ, ગુમ થાયુ જોર,
રોશન થયો દીન સિહા ઘનઘોર.
જોઇ એવો સોહરાબનો સુસ્ત હાલ,
ગરદન ઉપર મારી રૂસતમે ફાળ.
કમરબંધ પકડીને ગરદન ધરી,
બગલમા જકડી ખુબ જોર કરી.
દબાવી હફાવી કિધો બહુ બતંગ,
ઉડાવ્યો પકડી મિસલ એક પતંગ.
ઉઠાવી હવામે અધ્ધર અતરંગ,
પટકીયો જમીન પર તે જંગી પલંગ.
ચહડી બેઠો રૂસતમ છાતી ઉપર.
ને ચીરીયુ સોહરાબનુ કોમળ જીગર
અરેરે! રૂસતમ, કીધું તે શુ કાંમ,
એ સોહરાબ હતો તુજ પીસર દીલજાંન
ચિરીયુ તે તેનુ નાજુક જીગર,
કિધી નહિ મેહર, તે કિધી નહિ ફિકર.
દેશે તુ જવાબ શુ દાદાર દવાર,
સવાલ થાશે જ્યારે, 'રોજે-શુમાર.'[2]
કળ ખાઇ સોહરાબે મારી બરાર,
ને બોલ્યો કે "બુઢા અરે જાલ્મગાર"
મરવાનો મુજને નથી કાંઇ ગમ,
કિધો મુજ અજીજો ઉપર તે સિતમ.
હશે મારી સરજતની એવી ચલન,
હશે તારા હાથોમે મારૂ કફન.
ઉમેદો દિલની દિલમા રહી,
નિરાસી જગતમા ઘણી મે સહી.

૧ તમીજને યાને લાએકીને.

૨ રોજે શુમાર, યાને કયામતને દાહાડે.

મૂજ જેવા હાલ તારા આખર થશે,
મૂજ લોહીની નહેરનો સાગર થશે.

છુપાશે અગર જઈ તુ દરીઆં ભિતર,
યા સતાશે ધરતીનુ ફાડી ઉગર.

સતાયો સતાઇ શકશે નહી,
પાતાળે છુપાઇ બચશે નહી.

યા ગગન પર જઇને તુ તારો થશે,
નહી મૂજ પેદરથી તુ ન્યારો થશે.

કિધુ મુજ ઉગર તુએ એકદમ ચાક,
કિધી મુજ ઉમેદો, તે એકદમ ખાક

ભરી મૂજ દિલમા ઉમેદો હજાર,
જવાનીમા નાહક થયો હુ ખૂવાર

પેદરની મુલાકાત ન આખર થઇ,
ઉમેદ મારા દિલની દિલમા રહી

મળવા પેદરને તલબગાર થયો,
કિધી જુસ્તજુ બહુ લાચાર થયો

નહી આપી કોઇએ પેદરની પિછાન,
પેદરના દરશન, વિના જાય જાન

ખબર રૂસતમને જશે જયારે કાન,
કિનો મારો લેશે, કરીને બેજાન.

* * *

સુખન સુણી તુટો રૂસતમનો જોશ,
પડીયો જમીન પર થઇને બેહોશ

કુટી સર ને છાતી, મારીયો પકાર,
જોઇ લે આ કમબખ્ત રૂસતમ દિદાર

મને આપ સોહરાબ કઇબી પિછાન,
કોણુ તારી માદર, ને શુ છે નિશાન." ૯

* * *

જોઇને પેદરની સિકલ આબદાર,
રડે પેચ ખાઇ, પીસર જાર—જાર

"અરે ઓ પેદર તે ન બોલી જબાંન,
દગાથી તે મારી, લિધો મારો જાન

ઘણી વાર પુછી મે તારી નિશાંન,
નહિ કીધી જાહેર, તહારી પિછાન

ખોલ મારી બાજુને જો તારૂ નગ,
કિધો છ તે કેવો પિસરને બતગ.

નિકલીયો હુ જયાર જવાને ઇરાન,
મને તહેમીનાએ એ બાંધી નિશાન.

કહ્યુ એ મને છ ઘણુ કામના,
એ પાછાન વકી છે, વિના ખામની.

નિશાણી કર શુ કજા જયા ભમ,
પડીયુ કામ અનુ મરણુન સમે

ખબર કોઇ કરા તહમીનાન જઇ,
કે, સોહરાબની જીદગી છ પુરી થઇ"

ખોલીને બખ્તર રૂસતમ જુવે,
નિશાણી પિછાની પૂકારી રૂવે

સોહરાબને જોઇ થયો તે બેબાક,
ગીરેબાન ખૂદનુ કરે ચાક—ચાક.

પટકીને સર તે રૂવે જાર—જાર,
"જો બેટા કમબખ્ત પેદરના દિદાર

ઉમેદ ભર તુ આયો મળવા પેદર,
ખુની તારા બાપેજ ચિરીયુ ઉગર

મૂજ ખાન્દાંનનુ કીધુ મે ખાંનુખરાબ,
કિધો જાબુલ ઉપર મે બુરો અજાબ

મને નહિ ખબર કાંઇ તારી ઉગર,
કે, બનશે આ મેદાન તારી કબર.

મુવો કમબખત રૂસતમ પેહલવાન,
અરે મારા બેટા સૂરા બળવાંન

જલો કુલ ઇરાંન અને સિસતાન,
મુવો બાપને હાથ બેટો અજાણ.

મને તહેમીનાએ ન આપી ખબર,
થયુ જગ મયદાન તારી કબર."

* * *

કહે એમ સોહરાબ, "પેદર રૂસતમ–
હવે કા કરે તુ રડી હાય ગમ
કરે કાં તુ નાહક જીદગી હલાક,
ના કર તુ તારૂ ગીરેબાંન ચાક.
બનવાનુ જે કાંઈ હશે તે થયુ,
બનીયા વિના તે ન અતે રહ્યુ
મે સમજાવી તુને ઘણુ પુછ્યુ,
નહિ નાંમ તારૂ મને તે કહ્યુ"
* * *
થયો અસ્ત ખુરશેદ, પડી જયારે શામ,
થયા ફૂલ ઇરાંની ફિકરમદ તમામ
પડી શાહ કાઉસને એ ખબર,
પૂકારી તે બોલ્યો, બની બેસબર
"રણે જગે રૂસતમ મુવો જો હશે,
તો ઇરાની શહેનશાતનુ શુ થશે?
થશે હાલ રૂસતમ વિના બહુ ખરાબ,
નથી કોઇમા રૂસતમ જેવી તાબ.
રણે થાય જમશેદ સમ મારો હાલ,
તજી સલતનત હુ બનુ પાયમાલ
ધરો નામ જુબાપર યઝદાંનનુ,
નાબુદ કરો નામ તુરાનનુ
કરો જગ મળી ફુલ લશ્કર વેરાંન,
નહિ તો તમે ખોઈ દેશો ઈરાન."
* * *
કહે એમ સોહરાબ, "સાભળ પેદર,
હવે હા–વ–જારી, જરા બધ કર
જનમ લેઇ મરવુ, જાયુ તે જાય,
ખિલેલું ખરે છે, લીલુ સૂકાય
નથી અવનીમા અમર કોઇ ભૂપ,
સૂરા કે રૂડા વીરા અનૂપ.
અરજ એક ગુજારૂ હવે તારી પાસ,
કે, દેતો ના તુરાની લશ્કરને ત્રાસ
એ લશ્કરને રાખ્યુ'તુ મે મારી પાસ,
રહ્યા છે સંઉ કોઇ બની મૂજ દાસ.

નથી તેઓની એમા કઇબી કસુર
થતો ના તુ તે પર જરાબી ક્રુર
મે આસા ને ઉમેદો બાંધી હજાર–
કે જો મળુ જઈ પેદર નામદાર,
તો દુનિયામા રાખુ નહી તાજવર,
હતી માતની નહિ, મને કઈ ખબર.
અફસોસ હજીર આપતે જો ખબર,
થતે જીવ મારો ન જીરોજબર
ઘણી વાર પુછી મે રૂસતમ નિશાન,
જરાબી હજીરે ન આપી પિછાન.
હજીરે કિધો બિલકુલ નાઉમેદ,
કીધો છે મિહા તેણે દિન મુજ સુફેદ
પૂછજે તે જગીને મારો હિસાબ,
પણ દેતો ના તેને તુ કઇબી અજાબ.
હુ આયો મિસલ વીજળી આ જેહાન,
હુ જાઉ છુ જગથી હવાની સમાન.
હવે લે પેદર મારી છેલ્લી સલામ,
ફરી મળશુ આપણુ મીનોઇ મુકામ
* * *
એ સાભળીને રૂસતમનો રૂંધાયો દમ,
કુટી છાતી સર, તે કરે માહેતમ
છલગ મારી થાયો રખસપર સવાર,
ને દોડયો તે લશ્કર તરફ નામદાર
જોઇ સઉ રૂસતમને ખસ્તા જીગર,
સિતમ ચશ્મો અદર, પુર ખાક–સર.
કુટી સર પૂકારી રડયો પેહલવાંન,
"મુવો મારો બેટો મુજ હાથે જવાન.
દગાથી મે કીધો જબેહ મારો જાન,
જુવો જઇ મરે છે, પુનંમનો ચાંન.
હવે મારી હિમત છે બિલકૂલ ખૂટી,
ઉમેદ મારા દિલની સરવે તુટી.

બુઢાપામા મારીયો મે મારો પિસર
દગાથી મે ચીરીયુ છે તેનુ જીગર.

મોકલાવો હોમાન ઉપર પેગાંમ,
જણાવો અહેવાલે સોહરાબ તમામ.

કહેજો કે બર આવી છે તૂજ મુરાદ,
થયુ તારૂ અરમાન બિલકૂલ આબાદ.

બુરી નેમ તારી પડી પાર છે,
ખુદાનો તુજ પર ફિટકાર છે.

સોહરાબને આપી નહિ મુજ પિછાંન,
કરતૂકથી તારા થયો તે બેજાન

સોહરાબની મરજીને આપીને માન,
કીનાની કીધી છે શમશીર મેયાંન"

બિરાદર જવારેહે ફેરવી લગાંમ,
કેહ્યો જઇ હોમાંનને સઘળો પેગામ.

કરતુકી હોમાને દીધો જવાબ,
"બેશક આ બદનામી છે બહુ ખરાબ.

સજાને છે લાયક ઇરાની હજીર,
છુપાવી ભરમને કિધી તકસીર.

સોહરાબે રૂસતમની પુછી પિછાન,
જરાબી હજીરે ન આપી નિશાન

ખતાવાર તો છે હજીર બદગુમાન,
કતલ થાયો નાહક તે રોશન રવાન"

બિરાદર જવારેહે પાછો ફરી,
કહ્યો હાલ રૂસતમને આસુ ભરી.

નવી આ ખબરથી થયો તે ન યાન,
દોડયો તે કરવા હજીરને બેજાન

પકડી પટકીયો જમીનની ઉપર,
ને કરતો હતો તે કલમ તેનુ સર.

તુરત પેહલવાંનોએ વચ્ચે પડી,
હજીરને બચાવી લિધો તેજ ઘડી.

હજીરને મુકી દોડીયો તે મેદાંન,
જઇને જોયો તે મરતો જવાંન.

જોઇ હાલે રૂસતમ કરે સઉ ગમ,
ગયા જગીઓ સઉ મળીને બહમ.

અફસોસ કરતા તે જોઇને સિતમ,
તુસ સાથ ગોદરેજ અને ઘસતમ.

કરે કુલ લશ્કર, રડી માહેતમ,
ધરી ખાકમા સર, કરતા અલમ.

રડી કુલ લશ્કરે કીધી નમાજ,
આ આફતનો કર તુ યઝદાંન ઈલાજ.

રડી રૂસતમ બહુ થયો લાઇલાજ,
સરપરથી ફેકી દિધુ તેગે તાજ.

ધરી હાથ ખજર લિધુ એકદમ,
ને ચાહ્યુ કે ખુદનુ કરે સર કલમ.

તુરત હાથ પકડી લિધો વસતમ,
કહ્યુ "એ ઘટે નહી તુને રૂસતમ."

કહ્યુ ગોદરેજે "ઓ રૂસતમ દલીર,
જરા મારૂ સાભળ ધરીને ધીર.

અગર સળગાવી મુકે તુ જેહાંન
અગર તુ હલાવે જમીન આસમાન

અગર ખુદ પર તુ ગૂજારે અજાબ,
તો હાસલ શુ કરશો તેથી સોહરાબ?

અગર જો કજા એની એમજ હશે,
તો જીવતો એ જગી કહાથી થશે?

નથી કોઇ જગમા રહ્યુ હિયાં સદા,
મુફલિસ, તવગર, ગની કે ગદા.

જાવુ છે એક રોજ 'મુલ્કે–અદમ,'
ખબર એનો કોઇને ન પડતો ભરમ."

કહે રૂસતમ, "સુણુ વજીર નેકનામ,
જલ્દીથી લઇ જા તુ મારો પેગામ.

જઇને તું કાઉસને કહે મારો હાલ,
થયો છું જમાનાથી હું પાયમાલ
ઈરાંનને ખાતર મેં બાંધી કમર,
દગાથી મેં ચિરીયું પિસરનું જીગર.
જઇને એ સઘળુ તુ તેને સમજાવ,
તુરત 'નુશદારૂ' તુ માગીને લાવ
અગર લાવે દારૂ તુ સોહરાબ કાજ,
અજમાવવા ચાહુ છુ છેલ્લો ઇલાજ
એ દારૂથી બચશે જો મારો પીસર,
તો થઇશુ હમ બને તહારા નફર
જો મારો તફડે છે લોહિમા વીરો,
મુજ આસાનો કોટ, ને બેમુલ હીરો
જમાનાએ રૂસતમને કીધો હેરાન,
થયો બાપને હાથ બેટો બેજાન"
ગયો ગોદરેજ લઇ રૂસતમ પેગામ
કિધો હાલ કાઉસને જાહેર તમામ.
પણ કપટી કાઉસે કીધી તકરાર,
કે, "સોહરાબ છે હુલ્લડ અને જોરદાર
જો રૂસતમને સોહરાબ મળે બેઉ સાથ,
તો ઇરાંનની શાહી ન રહે મારે હાથ.
અગર નુશદારૂથી જીવે સોહરાબ,
તો બેશક પોંહચાડે મને તે અજાબ
સોહરાબે ખાધાતા એવા કસમ,
કે કાઉસને નેજાથી કરવો બેદમ.
અગર નુશદારૂથી જીવે તે નર,
તો કરશે કદીબી શુ તે મારો ડર?
કિધું રૂસતમે છે મને અપમાંન,
કિધુ તેણે દરબારે કેવુ તુફાન?
નહિ નુશદારૂ હુ આપુ જીનહાર,
ભલે જગી સોહરાબ મરે નામદાર."

* * *

ગયો ત્યાંથી ગોદરેજ પવનની મિસાલ,
કહ્યો રૂસતમને કાઉસનો હેવાલ.
સુણી રૂસતમ બહુ થયો નાસિપાસ
દિધી છોડી સોહરાબના જીવની આસ
થયો બહાવરો નર, નહિ કઇ સુજે,
જમીન ને જમાનો રૂદનથી ધ્રુજે
કહ્યુ ગોદરેજે "દલેર પહેલવાન,
જરા ધીર ધરીને કહ્યુ મારૂ માન
બદબખ્ત કાઉસ છે બેકદર,
સગદિલ હૈડુ મિસલ છે પથ્થર.
નથી તેની આંખોમા કઇબી શરમ,
બુજે તે કદર જોઇ તારો સિતમ
રૂસતમ તુ જા તેની પાસે સિતાબ,
ને કહે તારા દુખનો તુ તેને હિસાબ
અગર જો તે સગદિલ તુથી ગળે,
અને નુશદારૂ જો તુને મળે,
તો બેશક બચે તારો પીલતન પીસર,
ઉમેદ લાવે બર તારી તે દાદગર"
પસંદ ગોદરેજનો કિધો એ વિચાર,
જવા શાહની પાસે થયો તે સવાર.
કિધી આવી પેશકારે એવી ખબર,
કે પીલતન સોહરાબ પામ્યો ગુજર.
નથી માગતો તે મેહલ કે ચમન,
હવે જોઇએ છે ફકત એક કફન

સોહરાબની કબર ઉપર રૂસતમનુ માહેતમ, અને સામે સવારના ખાંન્દાનનુ કલપાત.

સુણી આ ખબર રૂસતમે મારી હાય,
"હવે મારૂ જગમે ગમે તે થાય.

દિધુ સર ઉપરથી ફેકીને તાજ,
ઉતરાયો રખશપરથી તે સરફરાજ

રડીને બુઝોર્ગો જારી કરે,
કુટી સર રૂસતમ પૂકારી રડે

"સપુત મારા બેટા, આ જંગીજવાન,
દલેર, ને દિલાવર, શૂરા પેહલવાન

આ ધરતી, સિતારા, ને ખુરશીદો—માહ,
આ બખ્તર ને શસ્ત્ર ને તખ્તો કોલાહ

જોશે ન તુ જેવા નરને કદી,
ગુજરે જો દુનિયામે લાખો સદી

નબીરો તુ દીકરા નરીમાનનો,
વીરો ને શુરો સમનગાંનનો,

દલેર મારા બેટા, જગી જવાંન
રૂસતમના ચેરાગ, તહેમીનાના જાન

આ જગી જોરાવર શાણા દલેર,
આ સામો નરીમાનના નાદર ઝવેર.

આ ઇરાનના હીરા, ને જાબુલના લાલ,
ઉઠીને મારો તુ કર કઈ નિકાલ

સોહરાબ શાણા, આ દિકરા સપુત
આ સામો નરીમાનની તોખમના સુત

બુનિયાદે આલા, ને તુખ્મે દલીર,
મુવો મારે હાથે, તુ આ બેનજીર.

હતુ જોર તનમા બહુ બેહીસાબ,
કિધો તુ એ રૂસતમને લાજવાબ

કરે કોણ જઈ તહેમીનાને ખબર,
કે રૂસતમને હાથે મુવો છે પીસર

કજા તારી જોઇ રૂવે આસમાન,
પેદરના દગાથી થયો તુ બેજાન

પડયો મહેલ છોડીને તુ ખાકમા,
જલે તન રૂસતમનુ આગમા

હતી નહી મને તારી એવી ખબર,
કે, દીકરો છે મારો પીલગ શીર નર.

હતી નહી મને તારી એવી ખબર,
કે બાધશે તુ રૂસતમની સાંમે કમર.

થયો ગુમ મહારો રોશન ચેરાગ,
લગાડી ગયો રૂસતમ તન આગ.

બેટા તુ આયો જીતવા ઇરાંન,
થયુ મોત તારૂ તુ પર કુરબાન

જીતવાને આયો તુ તખ્તો તાજ,
તખતની જગે આયુ તાબુત આજ

* * *

સરદારો શુરા થયા શોકમદ,
ચશમ આંસુથી પુર, દિલ દર્દમંદ

ખસ્તા જીગર થાઇ કુલ અનજુમન,
હુકમથી કિધુ એક તૈયાર કફન

ગયા સર્વ સોહરાબને લઇ ઇરાંન,
ભરી ખાક સરમે, રડે કુલ મેદાંન

કિધા ખાક સળગાવી તમ્બુ તમામ—
સોનેરી તખ્તો, ને જરરીન કામ

રડી છાતી કુટે, કમબખ્ત પેદર,
"અફસોસ આ દુનિયા વરણના પીસર

અફસોસ કરમાયો ખિલતો ગુલાબ,
જરા જો પેદરને તુ છોડીને ખાબ"

એ રીતે રૂસતમ ગમ બહુ કરે,
કરી ચાક ગીરેબાંન ને બહુ રડે

મળી સઉ કહે દીલસોજી સુખન,
સુણે નહિ જરાબી, દિલે દુખ અગન.

કહ્યુ શાહ કાઉસે "અએ રૂસતમ,
ના કર વધુ ખુદ પર તું સિતમ.

આ ચરખે કોહનની છે એકજ રસમ,
રાખે જરાબી ન કોઇની શરમ.

દુનિયાની માયા છે જુઠી તમામ,
નથી આવી કોઇને જરાબી તે કામ.
ખિલેલા ફૂલો ખિલતા નહિ ફરી,
મુવેલાંઓ જીવતા થતા નહિ જરી.
મોડે કે વહેલ મરે સઉ સદા,
તવંગર ને મુફલીસ, રંક ને ગદા.
સેવટ સદા સર્વનુ એક છે,
ફકત એક કાયમ તે માલેક છે
સદા મોત જગમે રહ્યુ છે અજીત,
પલકમા તે તોડે છે ફાનોની પ્રીત.
કજા આવી હોય, તે કદી ના ફરે,
હિકમત હજારો નકામી કરે.
જમીન પર ગગનને અગર લાવે તુ,
અગર ચાહે દુનિયાને સળગાવે તુ,
નહી થાય જીવતુ જે પામ્યુ મરણ,
કિધી તે રવાને મીનોઈ પસન ''

* * *

પુગો આવી એકદમ બુઝરોગ ઝાલ,
જોઇ રૂસતમ સંગ લશ્કર બેહાલ
કફન ખોલીને એમ કહે રૂસતમ,
"અરે બાપ મારા તુ જો એની ગમ.
જો આ કફનમે છે મારો પીસર,
કલમ કર ખંજરથી તુ મારૂ સર
હુ કમબખ્ત રૂસતમ છુ ખારઝાર,
કતલ થાયો મૂજ હાથ સામે સવાર"

* * *

બાનુ રોદાબે રડે જાર જાર,
સોહરાબનુ જોઇ રૂપાલુ દીદાર
' જરા બોલ મારા ઓ શુરા દલેર,
તુ પર કોણે ગૂજારીયો કહેર
જરા તો ઉઠી વાત મુજ સાથે કર,
કહે કોણે ચારીયુ તહારૂ જીગર
અરે કોણની લાગી તુને છે નજર,
કે, કરમાઇ ગયો એમ જલ્દી જીગર
જરા બોલ દિકરા તુ ખોલી ચશમ,
કહે કેમ રૂઠાઈ ગયો તારો [illegible]મ
રીસાઇ સુતો કાય સામ સવાર,
કહે તારી નિન્દનો શુ છે ઉતાર"

* * *

પડી તહેમાનાને ખબર જયારે વાત,
કે મુવો છે સોહરાબ રૂસતમને હાત.
રડીને કિધુ તેણીએ તન હલાક,
ગીરેબાન ઝરરીન કિધું ચાક ચાક
પિખ્યાં સરના બાલો કિધુ માહેતમ,
ભરી ખાક સરમા કરતા સિતમ જી'
"અએ જાને—માદર કહાં તુ ગયો,
લપટાઇ લહુમા બેજાન થયો
હુ કરતી'તી રાતો દિન એજ ફિકર,
રખે નહિ મળે તુને તારો પિદર
લડાવીને લાડો તુને રાતો દન,
કિધો મોટો દિકરા કરી બહુ જતન
નહિ કીધી રૂસતમે તારી કદર,
ને ચીરીયુ તે ખુનીએ તારૂ જીગર
તુ વસનારો મહેલે પડયો ખાકમા,
પડી તારી માદર અગન આગમા
ગયો મળવાને તુ તારો પદર,
પદરને બદલે તુ પાંમ્યો કબર
દખાડી નહિ કા તે દિકરા નિશાન,
કે થતે રૂસતમ સાય તારી પીછાન
અગર તારી સાથે હુ કરતે સફર,
તો ઓલખાવતે તુને હું તારો પદર
ઓ સપુત સુરા, માદરના જાન,
કા મુવો નહિ મારીને બેટા જવાન
અફસોસ દિઠા નહિ છેલ્લા દિદાર,
મુવો જઇ તુ બેટા વતનની બહાર

અફસોસ મારો કિધો નહિ વિચાર,
અફસોસ મારી કિધી નહિ દરકાર
દિલની ઉમેદ તો દિલમા રહી
માયા ને મોહબતની બરબાદી થઇ
જરા બોલ કોણનો તુને લાગો ગમ,
કીધો કોણ જુલમગારે બંધ તારે દમ
થયો તારો આશક જાલમ જમ.
ગયો છોડી માદર તુ 'મુલ્કે અદમ,'
મને તારા મોતની જરા કહે દવા,
મરવામા લાગી તુને શુ મજાહા
કહે કોણ પર તુ થયો છે કફા,
ગુજારી તે દિકરા મુજ પર જફા.
ફના થાવ ખલકત, ફલક અંધકાર,
સિહા થાવ ધરતી, ગગન આબદાર
ગયો મારો સોહરાબ પ્યારો પિસર,
ભલે થાવ દુનીયા જીરોજબર"
જમીન પર પડી તે રડે જારજાર
કેસોના તોડે તે હર તાર તાર

* * *

ઉઠી તહેમીના ત્યાંથી નિકલી બહાર,
કિધો અસ્પે-સોહરાબને[1] ખુબ પ્યાર
કરી વહાલ ચુંબન લિધા મુંમને,
ઘડી ચુમતી સર, ઘડી રૂખને[2]
ઉઠાવીને ઘોડાના પાઉની નાલ,
ચુમી નાલ, તે પર મસલતી કપાલ
લઇ મૂખ બગલમા પુછીયું રડી,
"રખશના બેટા,[3] કહે તો જરી.
કહે કેમ મૂવો તારો સોહરાબ સવાર,
કહે કેમ થયો તે જગે ખુવાર."

* * *

રહ્યો તહેમીનાના ન ગમનો સુમાર,
કરે હા-વ-જારી જોઇ હથીઆર
જોઇ તેનો પોશાક, બખ્તર, કમાંન,
જોઇ તેનો નેજો, શમશીર ને બાન.
જોઇ તેનો ગુરજ ને લાબી કમંદ,
કિધુ તહેમીનાએ મરવુ પસંદ
ધરી હાથ શમશીર, પાડીને બુમ,
કાપી રખશની, યાલ અને દુમ.[4]
બાદજ્ઞ કિધો કુલ ફના જર ને માલ,
મહેલો બગીચા કિધા પાયમાલ.
ધરી શોક લીધો કાળો લીબાસ,
થયો જીવ ગેતીથી બિલકૂલ નિરાસ.
રાતે કે દિવસે સુબો કે શામ,
સોહરાબની યાદ કરતી મુદામ.
ભુલી તે ભવનને, ભુલી તનમન,
ભુલી દિલથી તે નહી ફરજ્ઞન.
વરશ એક તક તે જીવી આ જેહાન,
ગુજર પામી બાદજ્ઞ તે રોશન રવાન.

(શએર ૮૭૪)

---

૧ અસ્પે-સોહરાબ યાને સોહરાબના ઘોડો. સોહરાબના ગુજર પામ્યા પછી તેના રવાનની સાથે તેના ઘોડાને, તેમજ તેના તમામ હથીઆરો અને લડાએક બખતર અને પોશાકને ખરાન લઇ જવામા આવ્યા હતા ૨ રૂખ યાને ગાલ ૩ સોહરાબના ઘોડાને માટે કહે છે, કે તે રૂસતમના રક્ષની બુનીયાદ હતી ૪ દુમ યાને પુછડી

શએર-જમશેદ ઝોહાક ૬૮૦. શએર-ઝોહાક અને એબ્લીસ ૧૬૪
શએર-ઝાલ રોદાબે ૪૫૮ શએર-રૂસતમ અને સોહરાબ ૮૭૪.

કુલ્લે સએર ૨૧૭૬.

શિયાવક્ષ અને ફીરંગીઝ.[1]

શિયાવક્ષ, ઇરાનના પાદશાહ કેકાઉસનો દીકરો હતો એના જન્મની હકીકત, તેમજ એની જીંદગીના હેવાલ ઉપરથી માલમ પડેછે, કે એ ઘણો નેક, ભલો, અને અશોઇથી ભરેલો શહાજાદો હતો.

શિયાવક્ષના ફ્રરોહરને ફ્રરવરદીન યશ્તના ૧૩૨ મા ફકરામા આરાધવામા આવ્યુ છે.

શિયાવક્ષનુ દાસ્તાન, ફીરદોસીની આગલ એક દહેકાનીએ વર્ણવ્યુ હતું, અને ફીરદોસીએ તે કથાને આધારે પોતાની રમીલી એમારતમા તે પાછલથી રચ્યુ હતુ શિયાવક્ષનુ દાસ્તાન કેટલુ પુરાણુ હશે, તે એટલા ઉપરથીજ જણાય છે, કે ફ્રરવરદીન યશ્ત જે જમાનામા લખાઇ, તે આગજ એ શહાજાદો થઇ જવો જોઇએ એમ લાગે છે, કેમકે ફ્રરવરદીન યશ્તના ૧૩૨ મા ફકરામા કીયાની વંશના ઘણાક પાદશાહો, કએકોબાદ, કએકાઉસ, કએખુશરૂ, વિગેરેના ફ્રરોહરોને જેમ આરાધવામા આવેલા છે, તેમ શિયાવક્ષના ફ્રરોહરને પણ ફ્રરવરદીન યશ્તના એજ ફકરામા આરાધેલુ જોવામા આવેછે

"કવોઇશ સ્યાવર્ષાનો અષઓનો ફ્રવષીમ યજમઇદે" યાને અશો શીયાવક્ષના ફ્રરોહરને હમો આરાધીએ છીએ

અવસ્તામાંથી શીયાવક્ષને માટે મળતા ઇશારા

શીયાવક્ષને કીયાની ખોરેહ, યાને તેના ચેહરા ઉપર નુર હતુ, કે જેવુ નુર, પાદશાહ જમશેદ ધરાવતો હતો. (જમયાદ યશ્ત ફકરો ૭૧) શીયાવક્ષ અસાધારણ ખુબસુરતી ધરાવતો હતો, અને તેના ચેહરા ઉપર કીયાની ખોરેહ હતુ લગનના આશીરવાદોમા, એજ ઉપરથી પરણુતા છોકરાને દુઆ ગુજારવામા આવે છે કઃ—"હુદીદ એદ ચુન શીયાવક્ષ," યાને શીયાવક્ષના જેવો સારા દેખાવવાલો થજે[2]"

---

૧ આ દાસ્તાનનુ સંગીત કીર્તન, મુબઇમા પેહલ વેહલુ બુધવાર, તારીખ ૨૦ મી મારચ ૧૯૦૭ ની રાત્રે, નવ કલાકે, ધોબીતલાવ ઉપર આવેલા ફ૦ કા૦ હૉલમા કરતાએ રજુ કીધુ હતુ ત્યાર બાદ એજ વાચન, મુંબઇ, વાદરા, નવસારી, ભરૂચ અને કરાચી ખાતે જુદે જુદે વખતે જુદા જુદા મંડલોની ફરમાસથી, લગભગ ત્રણ દજનથી વધારે વાર રજુ કરવામા આવ્યુ હતુ (કરતા.)

૨ શાહનામાના દાસ્તાંનો ડા૦ જી૦ જ૦ મોદી. બી. એ.

બીજો ઇશારો જે અવસ્તામાથી મળે છે, તે એ છે કે:—શીયાવક્ષ બેગુનાહ હતો, અને પોતાના કૌલને ખાતર તેણે પોતાનો જીવ ખોયો હતો. તેને તુરાનના પાદશાહ અફ્રાસીયાએ કતલ કીધો હતો, જેના કીનામા શીયાવક્ષના દીકરા કએખુશરૂએ અફ્રાસીયાબને "ઉરૂમીઆના" સરોવર આગલ મારી નાખ્યો હતો

શીયાવક્ષને માટે એટલુ બોલ્યા પછી, હવે શીયાવક્ષના દાસ્તાનની શરૂઆત ઉપર આપણ આવ્યે છીએ

તુસ અને ગેવનુ ગોદરેજ સાથ શીકારગાહે જવા નીકલવુ, અને ત્યાં એક પરીચેહર ઓરતને મળવું.

ગુલાબી એક રોજ હતી બામદાદ,
હતી હર તરફ કુદરત શાદ—શાદ
નિકલીયો ફજરમાં તુસ નામદાર,
ગેવ સંગ ગોદરેજ કરવા શિકાર
લઇ સાથ થોડા ચુનન્દા નર,
દવુઇના જંગલની કીધી સફર.
ભરપુર હતુ તે શિકારોથી વન,
કિધુ જંગીઓએ તે વનમે ચમન
કરી ખુબ શીકાર ફરતા હતા,
નહી કોઇથી તેઓ ડરતા હતા
એકાએક વનમા દિઠી એક નાર,
સિકલમા પરી સમ રોશન દિદાર
જમાનામા તેની ન જોડી હતી,
જગતમાં તે સમ થોડી હતી
સરવ સમ સીધી હતી ગૂલબદન,
મૂખ તેનુ મહાતાબ સમ મનમોહન.
થયો ખુશ જોઇ નાર તુસ નામવર,
સિકલ જોઇ આશક પડીયો તે પર જા
જઇ પાસ તેણીને કીધી સલાંમ,
પૂછ્યુ "શુ છે મુબારક નામ.
ફરે આએ વનમા અકેલી તું નાર,
નથી તુજ સંગ કોઇ મદદગાર યાર
રહા છે ખતરનાક આફતભરી,
જશે વનમાથી બહાર કેમ કરી."
નમીને તે બાનુએ બોલી જબાંન,
"સાભલ ઓ જંગી તુ મારૂ બયાંન.
પેદર મારો છે બેરહેમ બહુ ખરાબ,
બને મસ્ત હરદમ પીઇને શરાબ
કિધુ તેણે ગઇ કાલ રાતે તૂફાન,
ચહાતો'તો લેવાને તે મારો જાન
તજી ઘર લિધી આએ વનની પનાહ,
પડી છુ હુ ભુલી આ વનમે તનાહ
છે મારી તોખમ બુલંદ બુનથી,
છે મારી ઑલાદ ફરેદુનથી.
બેશી છે મારો ગસરવજ સૂરો,
મુકીયો એ મરવે ઉપર મે પૂરો.

તુસ અને ગેવ બને પેહલવાનો આ ઓરત ઉપર મોહી પડયા, અને આ ઓરત સાથ પરણવા માટે, તેઓ પોતપોતામા તકરાર કરવા લાગ્યા પહેલવાન તુસે તે ઓરત ઉપર પેહલ્લો હક તેનો પોતાનો લાગુ પડ છે એવી તકરાર કીધી, અને ગેવ પેહલવાને

પેહલો હક પોતાનો છે એવા દલીલ કીધી. અતે આ કકાસનો ફડચો એક અમીરે એવી સુચના કરી કીધા, કે તે ઓરતને શાહ કાઉસની દરબારમા લઇ જવી, અને જે હુકમ તે ફરમાવે તે પ્રમાણે બને જને વર્તવુ આ સુચના ગેવ અને તુસને પસંદ પડી, અને તેઓ સઘળા પાદશાહ કાઉસની દરબારમા ગયા

શાહ કાઉસની દરબારમા પેલી ઓરતને રજુ કરવામા આવી, અને તુસ તથા ગેવે પોતાની ફરીયાદ શાહ કાઉસ આગલ જાહેર કીધી દરબારમા હાજર રહેલા સઘળા પેહલવાનો આ ઓરતની ખુબસુરતી જોઇ છક થઈ ગયા સરવેથી વધારે જાણુવા જોગ બનાવ તો એ બન્યો, કે તે ઓરતનો ચેહરો જોતાજ શાહ કાઉસ પોતે તેણીની ઉપર આશક પડયો શાહ કાઉસે સઘળી હકીકત સાભલી, તુસ અને ગેવને સમજાવી એવો હુકમ કીધો, કે અગર જો તે ઓરત ઉપરથી તેઓ બને જણુ પોતાનો હક ઉઠાવી લીએ, તો તે પોતે તેણીની સાથે શાદી કરવા રાજી થાય. બને પહેલવાનોએ કાઉસના સુખનને સર ઉપર ચહડાવી, તે ઓરત ઉપરથી તેઓએ પોતાના હક ઉઠાવી લીધા, અને શાહ કાઉસે તે બાનુને પોતાના શાહી જનાનખાનામાં મોકલાવી

શીયાવક્ષનો જનમ.

મૂદત માસ નવની પૂરી થઇ તમામ,
ખુશી થાઇ હાસલ ફૂલ ખાસો આંમ
કિધી શાહા કાઉસને એવી ખબર,
પડીયો છે નુરમદ પયદા પીસર.
૨૨૧૬
જેહાદારે[1] રાખ્યુ 'શીયાવક્ષ' નામ,
મચી હર જગે રહી ખૂબ ધુમધાંમ.

ગુજર પાંમી બાદ્જ કઇએક મૂદત,
વરશ સાતનો તે થયો નેકબખત.

સીતારેશ્નાસોએ દીધી ખબર,
એ નરથી થશે એક પયદા પીસર.

કરશે તે ઇરાંનનો રોશન રૂબાબ,
કતલ કરશે તુરાંની અફરાસિયાબ

જોઇ તેને રૂસતમ થયો શાદમાન,
દિઠી તેને ચેહરે મૂબારક નિશાન
કહ્યુ શેહનશાહને કરીને નમન,
" મને કર હવાલે તુ એ મનમોહન.
મોટો કરશ હુ ઉધારી એ બાળ,
જતનથી કરશ કેળવીને વહાળ"
અરજ કીધી મજુર શાહે સિતાબ,
"લેઇ જા તુ જાબુલ એ ખીલતો ગુલાબ.

ઇફાઝત રાખીને કરજે જતન,
બનાવજે તુ એને બિજો તહેમતંન.

શિખાડજે તુ એને હુનર 'ને ઇલમ,
તાજીમ તવાજો 'ને શાહી રસંમ.

ભલઇ 'ને બુરઇનો શિખવજે ફરક,
મીનોઇ અશોઇનો તુ દેજે સબક.

---

[1] જેહાંદાર યાને જેહાનનો પાદશાહ=કાઉસ

શિખવજે તુ ઇનસાફ કરતા અદલ, | તુ ને આપુ છુ દિલપઝીર નક્ષને,
કરે નહિ બેદાદી હરગેજ્ અમલ | લઇ જા તુ મારા શીયાવક્ષને.''

એ રીતે શીયાવક્ષ સાત વરશની ઉમરનો થતાજ, તેના બાપ શાહ કાઉસે જેહા પેહલવાન રૂસતમને સ્વાધીન કીધો, અને રૂસતમ શીયાવક્ષને પોતાને વતન જાબુલ લઇ ગયો. રૂસતમે તેને ભારે ઇફાઝત અને વાહલથી પાળી મોટો કીધો, અને દરેક જાતના હુનર ઈલમ તેને શીખવ્યા. લડાઇના હુનરની શીયાવક્ષને ઘણીજ ઉત્તમ પ્રકારની તાલીમ રૂસતમે આપી ઘોડેસવારી કેમ કરવી, તીર કમાનનો ઉપ્યોગ કેમ કરવો, કમદ કેમ ફેકવી, ઘોડાને જોલાણુ કેમ આપવુ, ગુરઝ અને શમશીરને કેમ ઘુમાવવા, નેજાનો ઉપ્યોગ કેમ કરવો, વીગેરે સઘળા હુનરમાં શીયાવક્ષને રૂસતમે કેળવીને હુશીયાર કીધો ત્યાર બાદ શાહ કાઉસના ફરમાન મુજબ રૂસતમે શીયાવક્ષને શાહી તાજીમ તવાજો અને રીતભાતની કેળવણી આપી દરબાર કેમ ભરવી, મેજબાંનીઓ કેમ આપવી, શીકાર કેમ કરવા, અદલ ઇનસાફ કેવી રીતે કરવો, રઇયત ઉપર કેવી રીતે અમલ કરવો, જાહેરમા ભાષણો કેમ કરવા, વીગેરે હુનરોની સપુર્ણ તાલીમ રૂસતમે શીયાવક્ષને આપી, તેને તઈયાર કીધો.

શીયાવક્ષનુ દીલ એક દાહાડો પોતાના બાપના દીદાર જોવા થયુ. શીયાવક્ષે પોતાનો તે વીચાર રૂસતમને જણાવ્યો, અને રૂસતમે શીયાવક્ષને તેના બાપ પાસ રવાના કરવાની તઇયારી કીધી મોટી ધુમધામ અને ખુશાલીનો મહીમા મચી રહયો, અને રૂસતમ પોતાની સાથે શીયાવક્ષને મોટા નઝરાના સાથ લઇને ઇરાનના શાહની દરબારે ગયો. શીયાવક્ષની સવારી ઈરાનમા દાખલ થઇ. શહેરમા રઇયતની ઉલટ અને ઉમંગનો પાર રહયો નહી સરવેની નજર શીયાવક્ષ ઉપર ઠરી રેહી. કાઉસ પોતાના દીકરા શીયાવક્ષનુ ઉછળી રહેલુ કદ, અને દબદબા સાથે તેના ચહેરા ઉપરનુ નુર (ખોરેહ) જોઇ અજાએબીમા ગરક થઇ ગયો, અને યઝદાનની જનાબમા તે શુકરગુજારી કરવા લાગ્યો

શહેરના જાગીરદારો, માનવતો, અમલદારો, અને અમીરો સરવે શીયાવક્ષના દરશન કરવા નઝરાના સાથ દરબારમા આવવા લાગ્યા, અને તેનુ 'રોશન નુર' જોઈ સરવે તાજુબ થયા કાઉસે ખુશાલીની એક મોટી માજલસ ભરી, અને નાચ રંગની મોટી ધુમધામ ચાલી રહી ખાન-પાન ચાલુ થયું શીયાવક્ષને જાહેરમા કાઉસે મોટુ માન આપી નવાજ્યો, અને ઉમરે પુગતાજ તેને તાજ આપવાનુ જાહેર કીધુ

શીયાવક્ષની મરદાનગી અને હુનરમદીના ખેલો ખલકતને જાહેરમા દેખાડવા કાઉસે એક જાહેર મેલાવડો પોતાના મેહલની સામે આવેલા ચોગાનમા કીધો. તમામ ઇરાની

ખલકત, તેમજ મહેલના ઝરૂખા ઉપર શાહી કુટુંબની બાનુઓ શીયાવક્ષની મરદાનગીના ખેલ જોવા ભેગી મલી હતી.

શીયાવક્ષની મરદાનગીના ખેલો જોઇ કાઉસે રૂસ્તમનો જાબજા તારીફ કીધી, અને તેને બેસુમાર જર અને ગોહરથી વધાવી લીધો તેજ વખતે મહેલના ઝરૂખા ઉપરથી રાણી સોદાબેહ શીયાવક્ષની હુનરમદી અને તેની ખુબસુરતી જોઇ તેની ઉપર મોહી પડી

જોઇ નુર જીગરના લાગી અગન,
ભૂલી ગઇ સૂધ્ધબૂધ્ધ ભૂલી ગઇ ચમન.

જૂદાઇના મરજથી તવાતી ગઇ,
બરફની મિસાલે ગળાતી ગઇ.

શિયાવક્ષને મળવા બની તે અધીર,
જીગર માહે લાગો મહોબતનો તીર

જૂદાઇમા તે કરતી વિચારો હજાર,
સિકલ જોઇ શીયાવક્ષ ખોયો કરાર.

ગઇ શાહાની પાસે કરી ખુબ વિચાર,
નજાકતથી બોલી કરી સતકાર

"ખુશી રહે સદા શેહરીઆરે સિપાહ,
રહે રબની દાયમ તુજ પર નિગાહ

રહે તારો શિયાવક્ષ સદા શાદમાન,
'પરદે ઝમીન' પર નથી તે સમાંન
૨૨૫૬
અગર આવે મુજની મુલાકાત કાજ,
વધાવું ગોહરથી તે ગરદનફરાજ.

તલબગાર ઝનાનો છે જોવા દિદાર,
કરે શાહી નારો તે પર નિસાર."

ખુશી થાઈ કાઉસે દીધો જવાબ—
"અએ માહેતાબા, ન કર પેચોતાબ.

તું માદર છે તેની, તે તારો પિસર,
રહો તારી દાયમ મહેર તેની પર"

બૂલાવી શીયાવક્ષને કીધો હુકમ,
"જઇ તારી માદર સોદાબેહને નમ

દિધુ છે તુને એવુ યઝદાંએ નુર,
પડે તુજ ઉપર મોહી 'મલાયક હુર'

મુલાકાત બહેનો વણી ચાહે છે,
ગુણ તુજ કિરતના સઉ ગાયે છે

ખીલવતમે જા બચે તુ પિસર,
ખુશી તારી માદરનુ થાશે જીગર"

અદબથી નમીને કહે એમ અશો[1]
"ઝનાને જવામા નરો નહિ કસ્સો.

નવો શુ શીખશ જઇ ઝનાને હુનર,
કરશે શુ હાસલ નારોથી નર.

મને છે અકલમદ બુઝોર્ગોસે કામ,
બુઝોર્ગોની સગમા બનુ નેકનાંમ."

કહ્યુ શાહે, "બેટા રહે તુ ખુશહાલ,
રહેજો ચમકતું સદા એકબાલ.

કરી દિલથી દુર ગમ કહ્યુ મારૂં માન,
જઇને તૂ મલ માદરે દીલજાન.

ખૂશી થાશે જોઇ તુંને માહેજબીન,
તલબગાર જોવા છે હર નાજનીન"

સુખન સર ચઢાવીને કીધુ નમન,
શીયાવક્ષ પેદરને પડીયો ચરન

1 અશો શિયાવક્ષ.

ઝનાને જવાને કબુલ તે થયો,
માદર સોદાબેહને મળવા ગયો

ઉભો જઈ શીયાવક્ષ દરની[1] ઉપર,
પલકમા કિધી તેણે હરગમ નજર

દિઠો હર તરફ તેણે ખુબ રાગરંગ,
સીતાર, સરનઇ, અને મોરચંગ.

પરી રૂપ સખીઓ થઇને મગન,
વધાવાના તઇયાર કીધા સગન

ફુલોના ગજરા અને ગૂલ ગૂલાબ,
કસ્તુરી, અંબર, સુગંધ બેહિસાબ.

ચંપા, ચંબેલી મહેકથી ભરી,
હરગમ વરસતી ખૂશબો ઝરી

મહેફીલ હતી તે અજબ ધુમ ભરી,
બને મસ્ત દેમાગ અતી ઝુમ ધરી

હતુ તે શબેસ્તાન[2] ગોયા ઇરમ,
પરી સમ મહાબૂબ દિસે હર કદમ.

બફ્રમાને પેદર ગયો નેકનામ,
ઝુકી સોદાબેહને કીધી સલામ.

તખત એક સુંદર હતુ ખુબ ઝરરીન,
હતી તે તખત પર ઝોરાજબીન.

લાખોમા તે એક સિતારો હતો,
નહી, તેણી સમ કોઈ તારો હતો.

શીયાવક્ષને જોઇ હસી તે પરી,
ઉતરી તખત પરથી નખરાં કરી.

લટકતી મટકતીએ કીધુ નમન,
બગલ માહે પકડી કિધુ આલિંગન[3]

ઘડીમા તે ચુમતી ચશ્મને દિદાર,
ઘડીમા તે ચુમતી મુખ–રૂખસાર.[4]

બુજાઇ નહી તેના દિલની અગન,
બોલી તે મૂખ બોલી સુંદર બદન ૭૩

"શુકર હુ કરૂ છુ હજારો હજાર,
નિસદિન યઝદાનના વાર વાર.

કરૂ શુ શીયાવક્ષ હુ તુજસે જીકર,
નથી કોઇએ જનીયો તુજ સમ પિસર

રૂબાબે તુ આલા, નુર દિલપઝીર,
સૂરત તારી મીઠી, કરે દીલ અસીર

રાણી સોદાબેહથી આવા સખુનો સાભલી, અને તેણીની ચીલચાલ જોઇ અશો શીયાવક્ષ સમજી ગયો, કે તેણીની મહોબતમા કાતીલ ઝેર સમાયલુ છે. તુરતજ તે ત્યાથી નીકલી પોતાના પેદર કાઉસ પાસ ગયો અને શીયાવક્ષની તારીફ આખા જનાનખાનામા હરએક બાનુ કરવા લાગી.

બીજા હાથ ઉપર પાદશાહ કાઉસ જયારે સોદાબેહને મલ્યો, ત્યારે તેણીએ શીયાવક્ષની જાબજા તારીફ કરી કહયુ કે—"શીયાવક્ષને શાદી કરવાની જરૂર છે તેને એક એવી ઉચી તોખમની બાનુ સાથ પરણાવવો, કે જેનાથી એક નામદાર બેટાનો જન્મ થાય" કાઉસે સોદાબેહના એ વીચારને ટેકો આપ્યો, અને સોદાબેહએ કાઉસને ફરમાસ

---

૧ દરની ઉપર યાને દરવાજાની ઉપર ૨ શબેસ્તાંન યાને ઝનાનખાનુ.
૩ આલિંગન યાને કોટી બાથી ૪ મુખ–રૂખસાર યાને મોહોડુ અને ગાલ.

કરી કે "અગરજો શીયાવક્ષને તુ મારી પાસ જનાનખાનામા અવારનવાર મોકલ્યા કરે, તો હુ તેને સમજાવી, કોઇ નામદાર નાજનીનની મોહબતમા તે ગીરફતાર બને એવી તદબીર કરૂ."

સોદાબેહની આ વાત કાઉસને પસદ પડી, અને કાઉસે વલતે દીવસે પોતાના દીકરા શીયાવક્ષને તનાહીમા તેની શાદી વીશે વાત કરી કહયુ કે:—"તારા સીતારાની ચાલ જોઇ, નજુમીઓએ આગાહી કરી છે, ક તારી તોખમથી એક એવો નામદાર દીકરો પેદા પડનાર છે, કે જે દુનીયામા પોતાનુ નામ અમર કરી જશે માટે તુ ઝનાનખાનામા તારી માદર સોદાબેહ પાસે જા, અને એ વીશે તુ તેણી સાથ કાઇ વાતચીત કર" શીયાવક્ષ મોટી આનાકાનીથી પોતાના બાપ શાહા કાઉસના હુકમને તાબે થઇ, બીજી વાર સોદાબેહની પાસ ઝનાનખાનામા ગયો

શીયાવક્ષના સોદાબેહ સાથ બીજી વારની મુલાકાત

શીયાવક્ષને ફરીથી ઝનાનખાનામા આવેલો જોઈ રાણી સોદાબેહ નાજભરી નજાકતે તખ્ત ઉપરથી નીચે ઉતરી, અને પોતાના ચેહરા ઉપર ઢાકેલો બારીક રેશમના કપડાનો નિકાબ ઉઠાવી પોતાનો ખુબસુરત મુખડો ખુલ્લો કરો, શીયાવક્ષની સામે આવી ઉભી. એકજ ઇશારો સોદાબેહ તરફથી થતાજ, દીવાનખાનામા હાજર રહેલી તેણીની સઘળી બાંદીઓ તેમને એકલાં મુકી જતી રહી, અને સુદર સોદાબેહ મીઠા હલકે પ્રાતભરોયા દીલથી શીયાવક્ષને સમજાવવા લાગી કે —

"ભલે આયો છે, તુ ઓ નુરમદ જવાન,
તુને જોઈ સોદાબેહ છે શાદમાન.
જરા બેસી મુજ પર કર તુ નિગાહા,
છિપે કેવો ખુરશીદ પાસે માહા
જોઈ લાખો નારોની ચતરાઈ ગઇ,
ગૂલોનીબી ગરદન કતરાઇ ગઇ
સજી મારો સુદર સગાર સાજ,
હુ બેસું તખત પર પેહડીને તાજ.
મિસલ મુજ ચમકે નહી કોઇ નાર,
મરે મારી સુરતને કરવા પીયાર
મુજથી ના ફેરવ તુ તારી નજર,
તું પર ફીદા છે, આ મારૂ જીગર.

જરા બોલ બોલીને તારી જબાન,
દિસે તારી ઓલાદ પરીની સમાન.
ચશમ તારી ચીરે માશૂકના જીગર,
મિકલ જોઇ તારી બને બેસબર
મૂખ તારૂ મિસલે મહાતાબ જોઇ,
પડે પેચ ખાઈ પરીઓ મોહી
સાંભલ પ્યારા શીયાવક્ષ જવાંન,
ફિદા તારી ઉપર છે મારો જાન
હવેથી તુ મારો, હુ તારી નાર,
મને તારે એકદમ ગલે તુ લગાર
જશે જ્યારે મારો ખાવદ મરી,
થશે શાહી તારો 'ને મારી ખરી

જો તારી સનમુખ નમી હુ ખડી,
દિધુ તુને તનમન અર્પણુ કરી.
નથી કોઇનો ડર મને આ સમે,
મને તારી સુરત શીયાવક્ષ ગમે."
બની પ્રિત અગનથી દિવાંની તે નાર,
થયુ 'તુ ગરમ તેનુ એશ્કે-બઝાર
ભૂલી ખૂદને તે બનો હાલહવાલ,
પકડીને શીયાવક્ષ, ચૂમીયા એ ગાલ
શરમ લાજ છોડી, બની મદહોશ,
રહ્યો કાબુ ઉપર નહીં મનનો જોશ
સૂણી દિલરૂબા દેવણીના સુખન,
અશોએ કહ્યુ "બંધ કર તુ વચન.
કદી કામ એવુ ન મુજથી થશે,
જીગર માંહે તારા શયતાંન વસે
હુ છુ તારો બેટો અદના ગુલાંમ,
બની મારી માદર કરે બદકલાંમ
પેદરથી પિસર કેમ બને બેઇમાન,
પેદરની છે બાનુ માદર સમાન.
જગત એવા પાપે ભારી થશે,
દુનિયાની નારોની ખ્વારી થશે
લાજમ છે ઓરતને રાખે શરમ,
નજર પાક રાખે, 'ને નેનો નરંમ.
સજાવાર છે નારોને એક ધરમ,
એકજ ખુદા, 'ને બસ એકજ સનમ.
કદી પાકદામન નહી એમ કરે,
હલક પર અગર તેના ખંજર ફરે [૭૪]

શીયાવક્ષ ઉપર સોદાબેહનુ બોહતાંન મુકવુ

શીયાવક્ષ ગુસ્સાના આવેશમા આવા તીક્ષણુ સખુનો કહી સોદાબેહ આગલથી ચાલી જતો હતો, પણ સોદાબેહે તેને જતો અટકાવી કહયુ કે —"શીયાવક્ષ અગરજો તુ મારી આજેજી ઉપર ધ્યાન નહી આપશે, અને જો મારો મહોબત તુ નામજુર કરશે, તો તુ પોતા ઉપર મોટી બલા ખેચી લેશે પાદશાહ કાઉસે તુને જે કાંઇ બક્ષયુ છે, તે કરતાંબી હું તુને વધારે આપી નેહાલ કરશ જો તુ મારાથી સર ફેરવશે, તો શાહી તખ્ત મેળવવાની તારી આશાનો નાશ થશે, અને તારી જીદગી જોખમમા આવી પડશે" એવી ધમકી આપી સોદાબેહ તેને ફરી મનાવવા અને સમજાવવા લાગી [૭૫]

આ સઘળી ધમકીને શીયાવક્ષે તરછોડી કાહડી, અને સોદાબેહના હાથમાથી છુટી, તે પોતાના મેહલ તરફ નીકળી ગયો પોતાના છુપા ભેદને આવી રીતે જયારે સોદાબેહએ જાહેર થઇ ગયલો જોયો, ત્યારે તે પોતાના મનમા તરેહવાર અદેશા કરવા લાગી શીયાવક્ષ ઉપર વેર લેવાની તેણીએ તુરતજ એક તદબીર કીધી, અને તે અશો શાહજાદા ઉપર તેણીએ એક ખોટુ બોહતાન જોડી કાહાડયુ જેવો શીયાવક્ષ સોદાબેહને તરછોડી મહેલમાથી ગયો, કે તેણીએ તેજ વખત એક જબરી ચીસ પાડી, મેહલનુ દીવાનખાનુ ગજાવી મેલ્યુ. પોતાના તન પરનો કિમતી પોશાક તેણીએ ચીરીને ફાડી નાખ્યો, અને પોતાના આંગોને તેણીએ નખ વડે જખમી કીધા. સર પરથી તેણીએ તાજને ફેકી દીધુ, અને માથાંના બાલોને પીખી નાખી, શોર અને પુકાર કરતી તે જમીન ઉપર પછડાઇ પડી.

સુખશાંતીના મકાનમાં આવી રીતે માહેતમ અને શોરનો પુકાર ઉઠેલો સાભલી સોદાબેહની દાસીઓ અને મેહલના નફરા દોડી આવ્યા, અને રાણી સોદાબેહની આવી હાલત જોઇ તેઓ હેરત થયા આ ખબર પાદશાહ કાઉસને પુગતાંજ તે તુરતજ રાણી સોદાબેહ પાસ ગયો, અને સોદાબેહનો આવી રીતનો પરેશાન હાલ જોઇ, તે બેતેજાર બની પુછવા લાગ્યો ઠગારી સોદાબેહ, પોતાના ખાવીદ પાદશાહ કાઉસને પોતાની આગલ બેતેજાર ઉભેલો જોઇ, મક્કર કરી રડતી આંખે હા–વ–અફસોસ કરતી બોલી કે —

"ખબર શુ કહુ શાહ મુજ હાલની,
નજરથી જો હાલત આ કગાલની.
જફાકાર પિસર તુજ જફા એમ કરે,
બની બેટો માદરથી કંઈ નહિ ડરે
શીયાવક્ષ તારો બની બદલગાંમ,
કિધા આવી મૂજ સાથ બુરા કલાંમ
ગઇ તેની ચશ્મોથી નિકલી શરમ,
હવસના મરજથી બન્યો તે ગરમ.
બની મસ્ત હવસે, પીઈ ને શરાબ,
આયો મૂજ દામન તે કરવા ખરાબ.
બની બાવરી જોઇ તેની સિકલ,
પડી સૂજ. મને નહિ, ગઇ મુજ અકલ
જકડી મુજ હાથોને, પકડી મને,
કરી જોર જબરૂ, કચડી મને
બની પ્યારમા લીન થયો બેશરંમ,
હવસની અગનમા થયો તે ભસમ
બગલ માહે પકડી, કહ્યુ એમ મને—
'મને કા તુ સુદર, બિગાનો ગણે
નથી કોઇ તુજ સમ બીજુ કમલ,
નથી બાગે મહેફિલમા તુજ નકલ
નથી ચાહતો તુજ વ ન બિજી કોઇ નાર,
તુએ વીધીયુ મુજ જીગર આરપાર.'
જોઇ તેની ધાંધલ હુ ધરકાઇ ગઇ,
હુ નારી બિચારી ગભરાઇ ગઇ.
પડી પેચ ખાઇ હુ જમીનની ઉપર,
લચકઇ ગઇ મારી નાજુક કમર.
ટગ મારા તુટા, 'ને છુટા બાલ,
છુટી હાથમાથી બની હાલહવાલ
જતી 'તી હુ ન્હાસી, પણ પકડાઇ ગઇ,
હુ નાજુક નવેલી પછડાઈ ગઇ.
સૂણી ચીસ મારી થયો તે બેફાંમ,
ગયો હિ યાથી નહાસી, તે નીમકહરાંમ."
સૂણી રાણીની આ હકીકત 'ને હાલ,
કિધા દિલમે કાઉસે કંઈ કંઇ ખિયાલ
અગર હોય હકીકત એ સઘળી ખરી—
તો કલમ સર કરૂ એનુ હુ આ ઘડી.
બાદઅઝ કીધો શાહે એવો વિચાર—
કે ગુસ્સો કિધાથી થશે બહુ બિગાર.
ગુસ્સો છે કરવો મને નારવા,
ગુસ્સો કરે છે અકલને હવા.
ધીરજથી કરવી ઘટે છે તપાસ,
ગૂન્હાગાર કોણ છે કરૂ હુ તલાશ.
બૂલાવી શીયાવક્ષનુ સુઘીયુ બદન,
હાથો 'ને છાતી 'ને બાજુ વદન[1]

---

૧ વદન યાને મોહડુ

બાદઅઝ સોદાબેહનુ સૂધીયુ શરીર,
હતી ખુશબોથી ભરી તેની ચીર.[1]
પમરતુ હતુ તેણીનુ તન તમાંમ,
તર મુશ્ક બુથી[2] પમરતી'તી ચામ.[3]
નિકલતી મુખમાથી બુએ[4] શરાબ,
બદન પર બહેકતો ખાલેસ ગુલાબ.
અગર નાર તનથી લુટાઇ હતે,
તો બેશક સૂગધની ગવાહી હતે.

અગર તન સગ ધુમ રમાઇ હતે,
તો શિયાવક્ષ તન બુ લુછાઇ હતે.
મગર તન હતુ તેનુ નિર્મળ તમામ,
હતુ નહિ જરાબી ખુશબોનુ નામ
કરી શાહે ખાતરતસલ્લી ઘની,
દિધી વાત દાબી, ગણી નાબની.

* * *

શીયાવક્ષનુ નીરદોશપણુ સાબેત કરવાનુ ફરમાન

સોદાબેહની ફરીઆદવાલા બનાવને જોકે શાહા કાઉસે દાબી દીધો હતો, છતા તે બનાવની યાદ તેના જીગરમા હરદમ ખટકયા કરતી હતી તેણે પોતાની દરબારના દાનાવ અને અકલમદો સાથ એ વીશે મસલત ચલાવી, અને શીયાવક્ષનુ નીરદોશપણુ કેવી રીતે સાબેત કરી શકાય, તે તેઓથી જાણવા ચાહયુ. એક અકલમદ ફાઝેલે શાહા કાઉસને કહયુ કે —

'અએ આલમ પનાહ, અગર જો તુ એ વાતનો સતોશકારક નિવેડો લાવવા ચાહતો હોય, તો બેગુન્હાગારોનુ નિરદોશપણુ સાબેત કરવાનો જે એકજ માર્ગ છે, તે તારે અખત્યાર કરવો ઘટે છે જયારે એ બને નામદારો પોતાને બેગુન્હા જણાવે છે, ત્યારે એમાથી એકજને આતશની ચેહમાથી પસાર થઇ પોતાનુ નિરદોશપણુ જાહેરમા સાબેત કરવુ જોઇએ. શીયાવક્ષ જો બેગુન્હા હશે, તો આતશની ચેહમાથી પસાર થતા તેને જરાબી એલજામ પોહોચશે નહી

આ ઉપરથી કાઉસે શીયાવક્ષને પોતાની પાસ બોલાવી, તેને તેનુ નિરદોશપણુ સાબેત કરવા માટે આતશની ચેહમાથી પસાર થવા તેણે ફરમાવ્યુ. શીયાવક્ષ પોતાના પેદરને મોહોડેથી આવા સખુના સાભલી બહુ દુખી થયો, પણ પોતાનુ નીરદોશપણુ સાબેત કરવા તે ઘણોજ ખતી હોવાને લીધે, તે આતશની ચેહમા જવા તઇયાર થયો

શાહી હુકમ થનાજ જગલમા એક ગજાવર મોટી આતશની ચેહ સલગાવવામા આવી કુલ ઇરાન શેહેર શીયાવક્ષનુ નીરદોશપણુ જોવા જમાવ થયુ શીયાવક્ષે પોતાના બાપને કહયુ કે —

---

૧ ચીર, યાને ઓરતોના બદન ઉપર નાખવાનો સારી જેવો લેબાસ
૨ મુશ્ક બુથી યાને કસ્તુરીની સુગધથી ૩ ચાંમ યાને શરીરની ચામડી.
૪ બુએ શરાબ યાને શરાબનો વાસ

"સાંભલ સુખન તું પેદર મેહરબાંન,
ગલત આએ છે મુજ પર બોહતાંન
કરૂ કેમ પેદર એવું હુ નીચ કાંમ,
બને સગ માદર બેટો હરામ
કદી નરને લાજમ નથી એવુ કામ,
કરે પર નારીસે એવા કલામ.
છે લાજમ નરને કરે નહિ નજર,
દોલત પરાઇ, 'ને પર ધેન ઉપર
પર નારી પર જે નજર બદ કરે,
જઇને તે આખર દોજખ પડે
હશે જો ખરા મુજ વચન 'ને ઈમાંન,
થશે ચેહ આતશની પાણી સમાન.

*   *   *

બુલદ ચેહ સલગી ભભુકથી ભરી,
કુલ ઈરાંની આલમ જોવા ખડી
ગરમીથી ધરતી તપી થઈ લાલ,
પુગી આસમાને જઈ તેની ઝાલ.
ઉભો આવી શિયાવક્ષ હસ્તો આણુન્દ,
કિધો ગમ નહી જોઇને આ ગઝન્દ
મિસલ થાતી હોય જેમ રસ્મે કફન,
કિધુ તર છાંટી કપુરથી બદન
જઈ પાસ પેદર કીધી નમાજ,
કહ્યુ કે "તુ રહેજો ઉમરદરાજ
રજા દે મને તુ, હુ રાજી થવશ,
આતશની ચેહમા ખુશીથી જવશ.
ગુન્હાગાર હોવશ તો થાવશ ભસંમ,
નિરદોશ ઉપર છે રબની રહમ"
ગયો તે કહી એમ આતશ તરફ,
નહી બોલીયો તે બિજો કઇ હરફ.
કિધી અર્જ હકને, "અહો દીન દયાલ,
હુ નિરદોશ ઉપર છે કેવો જવાલ.
જો નિર્દોશ હોઉ હુ તો અએ દાદગર,
થવા દેજે આ ચેહમાથી ગૂજર
થશે દુર તેથી પેદરનો વહમ
ગુન્હાગાર હોઉ તો કરજે ભસમ."
ખડી કુલ રઇયત, રડે જાર-જાર,
બોઇ કૂલ ધમન્દ થાયો મદ શહેરીયાર
કસી તન ધસી તે ગયો આગમાં,
અલમ જોઇ પડી કૂલ ફલક ફાગમા.
અજબ રગ રાતો કહેર અગનીનો,
થયો ભોગ નિર્દોશ ગઝબ ઠગણીનો
નજરથી થયો આગમાં ગુમ સિતાબ,
પડીયો અશો પર ગઝબ બેહિસાબ.
૨૨૭૨
ફિકરમદ બની કુલ આલમ હેરાન,
દિઠી આગમે નહિ શીયાવક્ષ નિશાન.
નિગાહબાંન હતો તેનો પરવરદિગાર,
ઉભો આવી હસતો ચેહમાથી[1] બાહાર.
નહી આગના ડાગ અગે જરી,
નહી તેનો જામો ગયો તો બરી.

---

૧ અવસ્તાના જમાનામા ગુનેહગારોનુ નીરદોશપણુ સાબેત કરવા માટે આતશની ચેહમાથી તેમને પસાર થવુ પડતુ હતુ એવુ ધ્રજશનેમાથી તેમજ પેહેલવી કીતાબોમાથી માલમ પડે છે (નાયબ દસ્તુર મીનોચેહેર દસ્તુર જામાસ્પ જીનું શાહનામુ.)

હિન્દુ શાસ્ત્ર પ્રમાણે, ગુનેહગારોને પોતાનુ નીરદોશપણુ સાબેત કરવા માટે, રામના જમાનામા એવીજ રીતે "અગ્ની પરીક્ષા" આપવી પડતી હતી કહે છે કે, રાજા

ઉભો આવી હસતો મિસલ ગુલ કલી,
રહ્યો મેહેરે યઅ્દાંનથી ઝલઝલી.

જોઈ સારી આલમ થઇ ખૂશખૂશાલ,
કિધા કિમ્તી નીસાર, કરીને વહાલ

જઈ સર નમાવી ઉભો બાપ પાસ,
બોલ્યો તે, "ફરમાવ હુકમ હોય ખાસ"

લગાડી ગલે પુત પસ્તાય પિદર,
મને માફ કરજે તુ મારા પિસર.

બેશક તુ છે બેગુન્હા બેગુમાંન,
પાકી જેહ તન છે, તુ રોશન રવાન

મને મળ તું મારા ઓ લખ્તે જીગર,
ખરો છે તુ નીરદોશ મારા પીસર

દગાખોર છે દુનિયામે નારો તમામ,
વચન જેના જુઠ્ઠા, મહોબત હરાંમ

દગાખોર ડાકણુથી રહી બેખબર,
મરદો થયા છે જીરોજબર

નથી કીધી ઓરતે કોઇએ ભલાઇ,
ગઇ છે હજારોની ગરદન કપાઇ.

કસમ જેના જુઠ્ઠા પાપી તમાંમ,
મિસલ રેતી ઉપર લખેલા કલામ.

તન જેનુ પાપી, ને મન માહે ઝેર,
નજરમા હવસ અને દિલ માહે વેર ૭૪૦૦

નથી રહેતી ઓરત અંદર રાસ્તી,
વસે દમ હરએકમા કાસ્તી[1]

સજાને છે લાએક ઠડી નાપેકાર,
હવે ના બચે મૂજથી એ જીનહાર.

વાચક આ વાંચીને કર તુ વિચાર,
વિચારીને જો કે શુ નિકલે છે સાર.

વિશ્વાસ લાયક નથી કોઇ નાર,
ઘટે નહી નરને કરે ઇતબાર.

સિવા પાક દામન ન ધરતો તુ હાત,
સદા નામોશી જો હશે કમજાત.

બુરી નાર અને અઝદહા બે બલા,[2]
એ બને ઝમીનમા ડટાયલા ભલા ૭૬

દશરથની પુત્રી સીતા, રામ સાથ પરણી વનવાસ ભોગવતી હતી, ત્યાથી લંકાનો રાજા રાવણ તેણીને જોગી વેશે આવી ઉઠાવી ગયો સીતાના આવી રીતે થયેલા હરણના પરીનામમા રામ અને લક્ષમણે હનુમાનની મદદથી લંકાપતી રાવણ સાથ યુધ્ધ ચલાવી રાવણને માર્યો, અને સીતાને પાછી મેળવી પણ સીતા લાંબી મુદત સુધી રાવણને ઘરે રહેલી હોવાથી, રામે તેણીને પોતાનુ સત દેખાડવા કહ્યુ. આ ઉપરથી સતી સીતાને પોતાનુ સત દાખવવા વીના બીજો ચારો હતો નહી તુરતજ એક મોટી અગનીની ચીતા (ચેહ) સલગાવવાનો હુકમ કીધો, અને સીતા તે ચેહમા જઈ પડી પણ તેણીનુ સત ખરૂ હતું, તેથી સીતા તે ચેહમાથી જીવતી નીકલી રામની ખાતરીએ ખાતરી કરી આપી હતી

૧ કાસ્તી યાને જુઠ્ઠાઇ (સ્ત્રી-ચરીત્ર)

૨ ફીરદોસીના કહેવા પ્રમાણે બુરી ખસલતની ઓરત, અને સાંપ (અઝદહા) એ જગતમા બે મોટી બલા સમાન છે, માટે એ બને (બલા) જમીનમાં ડટાયલી રહે તેટલુ સારૂ —

"ઝનો અઝદહા હર દો દર ખાક બેહ,
જહાન પાક અઝાન હર દો નાપાક બેહ"

તુરાંનના પાદશાહ અફ્રાસીયાબની ઈરાંન ઉપર ચહડાઇ

ઇરાનમા જયારે એક હાથ ઉપર એવી રીતનો મામલો ચાલતો હતો, ત્યારે બીજા હાથ ઉપર તુરાંનનો પાદશાહ અફ્રાસીયાબ, એક લાખ આદમીનુ લશકર લેઈ ઇરાન ઉપર ચહડાઈ લાવવા નીકલ્યો આ ખબર ઈરાનના શાહ કાઉસને પડતાજ તેણે પોતે અફ્રાસીયાબ સામે લડાઇમા જવાનો વીચાર પોતાના વઝીરો અને દરબારીઓને જાહેર કીધો પણ વઝીરો અને દરબારીઓએ એવી હુલ્લડાઇ કરતા તેને અટકાવી, કોઇ લાએક પેહલવાનને અફ્રાસીયાબ સામે લડાઇમા મોકલવાની અરજ કીધી

શીયાવક્ષ આ વાત સાભલી વીચારમા પડયો સોદાબેહ રાણીની ચાલુ સતાવણીથી તે ઈરાનમા કટાલી ગયો હતો, તેવામા આ લડાઇની ખબર તેને પડતાજ તે બાહાને ઇરાનમાથી નીકલી જવાનો તેણે નકકી ઠરાવ કીધો તુરતજ તે કમર કસી પોતાના બાપ શાહા કાઉસ પાસ ગયો, અને કેહ્યુ કે —"અફ્રાસીયાબની લડાઇમા ઇરાનના શાહને જવાની જરૂર નથી, કેમકે હુ ઇરાનના શાહાનો દીકરો, એ જગમા જવાને લાએક છુ. બ મેહરે યઝદાન દુશમનોના સરને હુ ખાકમા નાખી ફતેહ કરશ જયા સુધી સીપાહ-સાલારો અને પેહલવાનો લડવા તઇયાર છે, ત્યા સુધી શેહનશાહે લડાઇમા ઉતરવુ ઘટે નહી કાઉસે તુરતજ સીસતાનથી જેહા પેહલવાન રૂસતમને બુલાવ્યો, અને તેની બાબજા તારીફ કરી, અફ્રાસીયાબે ઉઠાવેલી લડાઇની ખબરથી તેને વાકફ કીધો, અને શીયાવક્ષ એ લડાઇમા જવા માગે છે, એમ તેને જણાવી શીયાવક્ષ સાથ રૂસતમને આ જગમા જવા અરજ કીધી

જેહા પેહેલવાન રૂસતમે શીયાવક્ષ સાથ જગમા જવા તુરત કબુલ કીધુ, અને શીયાવક્ષની જગમા રાહાબરી કરવાની, તથા તેની દરેક સભાલ લેવાની રૂસતમે કાઉસને કબુલાત આપી

બાર હજાર જગી સીપાહોની એક ગજાવર ફોજ હુકમ થતાજ તઇયાર થઈ ઇરાની પેહલવાનો કમર કસી આ જગે જવા બાહાર પડયા કાવેયાની ઝુન્દો લશકરની હરોલમા પાચ બાહાદુર પેહલવાંનોએ ઉઠાવ્યો, અને તમામ લશકર કરનાયાના અવાજ વચ્ચે શેહરમાથી કુચ કરતુ બાહાર પડયુ તમામ લશકરની સરદારી શીયાવક્ષે લીધી રૂસતમ શીયાવક્ષનો ખાસ સલાહકાર અને રહાબર થયો, અને તમામ લશકર કાબુલ અને હેરાતને[1] મારગે પસાર થઇ, બલખના મેદાનમા જઇ પુગ્યુ.

---

1 આપણા આ ઇરાની લશકરે પોતાની કુચ દરમ્યાન પસાર કરેલા શેહેરોને

જેહાં પહેલવાંન રૂસતમ લડાઇના મેદાંનમાં ચુનંન્દા ઇરાંની સવારો અને પહેલવાનો સાથ આવી પુગ્યો છે, અને લશકરની સરદારી શાહજાદા શીયાવક્ષે લીધી છે, એવી ખબર પડતાજ, ગરસીવેઝે તુરાનથી વધુ લશકર મદદ માટે મંગાવવા તુરતજ કાસદને રવાના કીધો. એક મોટુ જંગ ત્રણ દીવસ સુધી ચાલ્યું, અને તે જંગમા તુરાંનીઓની જબરી ખુવારી થઇ. ચોઠે દીવસે તુરાંનીઓની હાર થઇ, અને તેમનુ લશકર પરાગંન્દે થઈ નહાસવા લાગ્યું.

અફ્રાસીયાબે જોયેલો ખાબ, અને તે ખાબનો ભેદ.

જયારે તુરાંની લશકર લડાઇના મેદાંનમા હાર ખાઇ ઇરાંનીઓના હાથ ઉપર મારીયું જતુ હતું, ત્યારે અફ્રાસીયાબ પાદશાહે એક રાતે એક ડરામણો ખાબ જોયો.

હતી રાત કાળી, સીહા ઘન્ઘોર,
ગૂજરીયો હતો રાતનો એક પોહોર
હતો ફર્શપર સુતો અફ્રાસિયાબ,
ઉઠયો ચીસ પાડી જોઇ એક ખાબ
પડયો ફાલ ખાઇ જમીનની ઉપર,
ઉભા આવી ખિદમતમે કૂલ નફર.
વઝીરો અમીરોએ કીધી ફીકર,
હકિકત કહો ખાબની બેફિકર.
કહ્યુ શાહે "કહુ ખાબનુ શુ બયાંન,
લરજે છે કહેતાં હકિકત જબાંન
દિઠુ ખાબમાં એક બીયાબાંન વન,
હતું સાંપોથી તે ભરેલુ તદન
જમીન ધુલથી બહુ ભરેલી ખરાબ—
ઉડતાં દિઠાં કઇ હઝારો ઓકાબ[1].
હતુ મારા તમ્બુમે મારૂં મકાન,
થયુ ત્યાં એકાએક જબરૂ તુફાંન.

પડયો મારો ઝુન્દો ઉડી ખાકમાં,
નહિ મારૂં લશકર રહ્યુ ધાકમાં
ગયો ફાટી તમ્બુ 'ને તુટી રસી,
ગજબની દહેશત મનમાં વસી.
કતલ થાતુ દીઠું મે લશકર તમામ,
ગઇ મારી કિરતી થયુ ગુંમ નાંમ.
દિઠી હર તરફ મે લોહીની નહેર,
ધસી આવતી જાંણે કરતી કહેર.
પડી મારે કાંને એકાએક, ધુમ,
જોઇ મેં ઇરાંની લશકરની ધુમ.
ધસી આવી ઉભા લેઇને, કમાંન,
હાથોમાં નેજા શમશીર મેયાંન.
ઉઠાવી તખત પરથી મુજને લિધો,
હાથો બે બાંધીને કેદી કિધો.
ગયા મુજને લેઇ તે લોક ઇરાંન,
ઉભો કીધો કાઉંસ શાહા દરમીયાંન.

વંદીદાદની પેહલી પરગરદમા યાદ કરેલાં છે. વંદીદાદમાં બલખ શેહરને "બાખધીમ શ્રીરાંમ અયેરેદ્દવો દ્રફ્શામ" યાને ઉચ્ચા ધજાવાલુ બલખ શહેર, એ નામે ઓળખાવ્યું છે. સાહબાસુ ડા. જી. જ. મોદી, બી. એ.

1 ઓકાબ યાને ગરૂડ પક્ષી

તુરાંનનો પાદશાહ અફ્રાસીયાબ.

“રહ્યો જગમા નહી ઝોહાકી જુલમ,
થઈ શાહી તેનીબી એક રોજ ખતમ”

* * *

બદીનુ જમીનમા તુ રોપે છે ઝાડ,
ઉગશે કિનાના ફળ બેશુમાર”

દિઠા તે જગે ખૂબસુરત એક જવાંન,
વરથ ચોહનો તે હતો પેહલવાંન.

મને જોઇ ગુસ્સાથી પાડી બરાડ,
કિધી શમશિરે મુજ તંનની એ ફાડ.

જખંમના દરદથી કિધો મેં પૂકાર,
થયો ખાબમાંથી તુરત હું બિદાર."
૨૪૫૦

કિધો એકદમ શાહે એવો હુકમ,
બૂલાવો નજુમી કે ખોલે ભરંમ.

નમી કુલ નજુમી ઉભા જાણકાર,
જોઇ તાસીરે ખાબ થયા ગમખાર.

જીવતદાંન ચાહી ને માગી અમાંન,
કિધો ભેદ જાહેર ખોલી જબાંન.

ભરમ ખાબનો સુણુ શાહે જેહાંન,
ધરી ધીર સાંભલ કરૂં જે બયાંન.

છે તાસીરમાં ખુબ ભરેલો ભરમ,
કહુ લેખ છુપા લખ્યા જે કરંમ.

નિકલ્યો છે જંગી જે મયદાંનમાં,
થશે તે ફતેહમંદ તુરાંનમાં.

બહાધૂરં છે, બળવંત બખ્તે બુલંદ,
સિકલમાં છે સુંદર મીસલ એક ચંદ.

અગર સંગ શીયાવક્ષ કરે જો તું જંગ,
થશે તારૂં તુરાંન કુલ્લે બતંગ.

અગર તું ઇરાંનીઓસે જંગ કરે,
અને તે લડાઇમે જો શિયાવક્ષ મરે,

થશે તેથી તુરાંન બિલકુલ તબાહ,
જશે રાજ તારૂં, થશે તું ફનાહ.

ખાબની તાસીરનું ખરૂં પડવું.

સુણી તાસીરે ખાબ અફ્રાસિયાબ,
ઉડી હોશ તેની થયો લાજવાબ.

નહી તાબો-તાકત રહી અંગમાં,
થયો ભંગ બાકી ખુશી રંગમાં.

કિધી આવી ગસરીવઝે એ ખબર,
હકિકત જંગની સુણુ નામેવર.

બરહમ થાયું લશકર બની ખારજાર,
થયા કુલ્લે તુરાંનીઓ છે ખૂવાર.

નિકલીયો છે શીયાવક્ષ મયદાંનમાં,
નથી કોઇ તે સંમ તુરાંનમાં.

સુરતમાં તે સુંદર દિસે નોજવાંન,
બળમાં છે પુરો રૂસતમ સમાંન.

ગૂરઝના જરબથી તુટે પાહાડ સર,
પૂકારે ધ્રુજે છે જમીનનું જીગર-

પરાગંન્દે લશકર કિધું એકદમ,
હજારોના સરને કિધાં છે કલંમ.

અજબ છે તદબીર, ગજબ છે કહેર,
જમીન પર ચલાવી લોહીની નહેર.

ઠડી એક જગે તે રહેતો નહીં,
ઘડીમાં લડે હ્યાં, ઘડીમાં તહીં.

ગજબ છે કે આ કોઇ ઇનસાંન છે,
અકલ મારી જોઇને હયરાંન છે."

શીયાવક્ષ સાથ અફ્રાસીયાબે સુલેહ કરવા માગી.

હકિકત જાંણી થયો બહુ નિરાસ,
દિઠા તેણે ચારો તરફ નાશ-નાશ.

કરી ખ્યાલ દિલ માંહે કીધો ઠરાવ,
તજી દઇ લડાઇ ને કરવો બચાવ.

અગર હું લડું નહિ શીયાવક્ષ સાથ,
કદી બીડશે તે નહી મૂજસે બાથ.

થશે મારાં મુલ્કોમે શાંન્તી તમામ,
સુધરશે સુલ્હેથી દુનિયાનુ કાંમ
૨૫૦૦
કિધો ગસરીવઝને તૂરત એ હુકમ,
શિયાવક્ષસે સુલ્હે કરો એકદમ
સફરનો તુ અસબાબ તઇયાર કર,
વગર ઢીલે બાંધી લે એકદમ કમર.
ખતમ જંગ કરો તમ બની હમસંગ,
લખો એક પયગામ રૂસતમ પીલંગ.
નિકલ તુ ઉતાવલથી કરવા સફર,
જઇ કર તુ બેમૂલ હદીઓ નજર.
કહેજે તુ શિયાવક્ષને મારો પેગાંમ,
મને તારી સાથે છે લડવું હરાંમ
ચીનથી જીહુન[૧] તક છે મારી મિરાસ,
નથી રાખતો હુ વધુ એથી આસ
વળી કહેજે રૂસતમને બે સુખન,
તજી દઇ કુસપ કર ખુશી આ ભુવન
ઇફ્રાજતથી રૂસતમ મને કરજે નજર,
ને સમજાવી સુલેહની કરજે જીકર
રવાના તુ થા એકદમ ભાઇ જાન,
નિકલી પવન સમ જા તુ ઇરાંન.

સુલેહ કરવા માટે શીયાવક્ષે અફ્રાસીયાબ સાથ કરેલી સરતો

અફ્રાસીયાબના હુકમને સરપર ચહડાવી, ગસરોવેઝે તુરત સફરનો અસબાબ તઇયાર કરાવ્યો, અને રૂસતમ તેમજ શીયાવક્ષ માટે બેમુલ હદીઓ પોતાની સાથે લઇ, જીહુન નદી પસાર કરી, બલખમા ઇરાનીઓએ નાખેલી છાવણીમા દાખલ થઇ, શીયાવક્ષ દરબારમા તે હાજર થયો શીયાવક્ષે તેને માન સાથ આવકાર દીધો. ગસરોવેઝે પોતાના પાદશાહ અફ્રાસીયાબનો પેગામ રૂસતમ તથા શીયાવક્ષને કહી સંભલાવ્યો, અને અફ્રાસીયાબે મોકલેલો કીમતી હદીઓ તેણે દરબારમા રજુ કીધો આ ભેટ રૂસતમે તેમજ શીયાવક્ષે કબુલ રાખી, અને સુલેહની સરતો ઘડી કાહાડવા માટે એક હફતાની મહેતલ શીયાવક્ષે માગી, કેમકે અફ્રાસીયાબની દરખાસ્ત ઉપર તેઓ વીચાર કરવા ચાહતા હતા

અફ્રાસીયાબની દરખાસ્ત ઉપર શીયાવક્ષ અને રૂસતમ એક મત થયા બાદ, ગસરીવેઝને શીયાવક્ષે જાહેર કીધુ કે —“ સુલેહની દરખાસ્ત ઉપર હુ તેમજ જેહા પેહલવાંન રૂસતમ એક મને એવા ઠરાવ ઉપર આવ્યા છીએ, કે પાદશાહ અફ્રાસીયાબની દરખાસ્ત કબુલ રાખવી, લડાઇને બંધ કરવી, અને કીનો છોડી દેવો મગર અફ્રાસીયાબની આ દરખાસ્તની પાછલ કાંઇ દગો કે છળ કપટ જો ન હોય, તો આ લડાઇથી ઇરાનને જે નુકસાની ગઇ છે તેના બદલામા અફ્રાસીયાબે પોતાના અતલગના એકસો ખેશીઓને હમારી નજદીક જામીનગીરો તરીકે મોકલી આપવા, અને જે જે ઇરાનના મુલકો તુરાનીઓએ જીતી લીધા છે. તે તુરત પાછા ઇરાનને સ્વાધીન કરવા

૧ ચીનના મુલકથી તે જીહુન (ઑકસસ) નદીના કીનારા સુધી તુરાનની સરહદ કહેવાતી હતી

આ સરતનો પેગાંમ ગસગીવેજે તુરતજ અફ્રાસીયાબની ઉપર રવાના કીધો. અફ્રાસીયાબે આ સઘળી સરતો તુરતજ મન્જુર કીધી. તેણે તેજ વખતે પોતાના એક સો નજદીકના ખેશી પેહલવાંનોને જામીનગીરી તરીકે શીયાવક્ષ ઉપર રવાના કીધા. અને બોખારા, સમરકન્દ અને પન્જાબના કેટલાક મુલકો, અફ્રાસીયાબે શીયાવક્ષને પાછા સ્વાધીન કીધા.

શીયાવક્ષે સુલેહનો પેગામ શાહા કાઉસ ઉપર રૂસતમ સાથ રવાના કીધો.

તુરાન સાથ સુલેહની સરતનો પેગામ શાહાજાદા શીયાવક્ષે તુરતજ પોતાના બાપ કાઉસ ઉપર રવાના કરવા જેહા પેહલવાન રૂસતમને સમજાવ્યુ, અને આ અતી અગત્યનો પેગામ કાઉસ પાસ લેઇ જવા રૂસતમ પોતે તઇયાર થયો, કેમકે રૂસતમ સીવાય બીજો કોઇબી પેહલવાન કાઉસને આ સરતો કબુલવા સમજાવી શકે એમ લાગ્યુ નહી રૂસતમ આ પેગામ સાથ તુરતજ ઇરાન તરફ નીકલી ગયો, અને શીયાવક્ષ પોતાના પેદરના ફરમાનની રાહા જોતો બેઠો

પણ રૂસતમ કાઉસને મલે તે આગમજ અફ્રાસીયાબના ખાબની, અને તે ખાબની તાસીરની ખબર ઇરાંન જઇ પુગી હતી. આ સબબને લીધે જયારે રૂસતમે અફ્રાસીયાબની સરતો કાઉસ આગલ રજુ કીધી, ત્યારે લોભી કાઉસે તે સરતો કબુલવા ના પાડી રૂસતમે ઘણુબી સમજાવ્યુ, કે સુલેહના કરાર મે અને શીયાવક્ષે ઘડી કાહાડ્યા છે, અને હવે જો એ કરાર તુ નામંજુર કરશે. તોપણ શીયાવક્ષે તુરાનને જે કોલ આપ્યો છે, તે કોલ તેનાથી હવે તોડાએ એમ નથી. વળી એ કરાર ઇરાનને લાભ કારક છે, કેમકે બુખારા, સમરકન્દ, અને પન્જાબના મુલકો ઇરાનને પાછા મલ્યા છે પણ કાઉસના ધ્યાનમા એ દલીલ ઉતરી નહી, અને રૂસતમ ઉપર તે ગુસ્સે થઇ પુકાર કરી બોલ્યો કે:——

બંધ કર એ બકવા, બંધ કર એ વાત,
બંધ કર જબાં તુજની વાહિયાત.
બમાવી તે બોલવ્યો નાદાંનને,
બનાવ્યો તે મુરખ બેધ્યાંનને

લિધા સો અમાનતમે[1] બદ નેઝાદ,
નથી નામે-પેદર જેઓને યાદ.
નથી લેવુ મૂજને હવે તુંસે કાંમ,
થયો છે તુ ઇરાંનને નીમકહરાંમ

---

૧ રૂસતમે જામીનગીરો તરીકે અફ્રાસીયાબ પાસથી મગાવેલા એક સો પેહલવાનો માટે કાઉસ આ ઈશારો કરે છે, કે 'એવા એક સો આદમીઓને તુએ જામીનગીરી યાને અમાનતમા લીધા છે, કે જેઓ પોતાના બાપ કોણ છે, તેના નામો વટીક જાણુતા નથી, યાને 'હરાંમ બુનીયાદના છે.'

દલેર ને દિલાવર તુસ પેહલવાન,
સાંભલી લે મારૂ તુ શાહિ ફરમાન.
સિતાબી કરી જા જગને મેદાંન,
ને મોકલ તુ શીયાવક્ષ પાછા ઇરાન.
કહેજે તે નાદાનને મારો પેગામ,
"નથી રેહ્યુ તારૂ લડાઇમે કામ
સોપી ફૂલ લશકર, ને અસ્બાબ તુને,
પડ આવી ઇરાંનમાં એક ખુને
કહેજે કે ફેરવશે મૂજથી જો સર,
કરશ તારી હાલત હુ જેરોજબર
નથી રૂસતમની મને દરકાર,
એક તુસ આગલ છે રૂસતમ હજાર."

* * *

ચહડી ઝેન સરમા, સુખન એ સુણી,
ઝનુની થયો સુરવીર તે ગુણી.
ગરજી મીસલ શેર મારી પૂકાર,
"અરે બેવફા શાહા કર કઇ વિચાર
શુ જસ પાછલ આપે છે આવો કજ્જમ,
વસે તૂજ જીગરમા કજસનો હવસ
મને તારી કબ્બી નથી દરકાર,
છે સર સલાંમત, તો નોબત હજાર
અગર જંગી તુસને તુ રૂસતમ ગણુ,
તો દુનિયામે રૂસતમ હજારો બને"
બનીને ગજબનાક કીધુ તુફાન,
ગયો નિકલી બાદઝવતન સીસ્તાન
૨૫૫.

* * *

તુરત કીધો કાઉસે તુસને હુકમ,
જા તુ બલખની તરફ એકદમ
જઇને તુ લશકરનો સરદાર થા,
તુરાનસે લડવા તુ તઇયાર થા.
પવન વેગે જા જલ્દી કરતો ઝરફ,
જઇ કર તુ શ્યાવક્ષને બરતરફ
કહેજે શીયાવક્ષને મારો પેગાંમ,
હુકમ તોડી ઉલટુ કિધુ છે તે કાંમ.
કિધા વન હુકમ તુએ કોલો-કરાર,
ગયો ફેરવી સર સત્તા બહાર
અગર ચાહતો હોય તારી તુ અજુમન,
અને ચાહતો હોય નહિ થવા બેવચન.
તો લશકરને છોડી તુ ફરજે ઇરાંન,
તુસના હુકમને દેજે તુ માન

* * *

ગયો તુસ પયગામ શાહાનો લઈ,
હકિકત શીયાવક્ષને કહી જઇ
બેદિલ થયો તે સૂણી દિલગીર,
નાખુશ થયા ફૂલ રફીકો અમીર
"અગર કોલ આપીને જો તોડુ છુ,
તો યઝદાનથી મુખ હુ મોડુ[1] છુ.
જો ફરમાને પેદર બુરાઈ કરૂ,
જગતમા જીવીને મુઝાઇ મરૂ
નહી માફ કરશે ગુનાહ યઝદાન—
વચન આપી તોડુ જો મારી જબાન
ચલન મારી કરશે ન યઝદાં પસન,
જગત મૂજ વચનને ન દેશે વજન
અગર છોડી લશકર જાઉ ઇરાંન,
સોદાબેહ કરશે નવુ કઈ તુફાંન."
કરતો તે મનમા કઇ કઇ વિચર,
પડે સુજ કઇબી નહી એક ભાર

---

૧ મોડુ છુ યાને ફેરવુ છુ.

બુલાવી રફીકોને બે દીલજાન, | તનાહીમા મસલત કિધી તેઓ સંગ,
બહેરામ, અને ઝંગ–એ–સાવરાંન. | દેખાડે છે કિસમત, નવો કાંઇ રંગ.

શીયાવક્ષે પાદશાહ અફ્રાસીયાબ ઉપર પયગાંમ મોકલાવ્યો.

પોતાના બે દીલાજાંન રફીકો, બહેરામ, અને ઝંગ–એ–સાવરાનને શાહ કાઉસના પેગામની તમામ હકીકતથી જાણીતા કીધા, અને એવા સંજોગ વચ્ચે કેવી રીતે કામ લેવુ, તેના સેવટ ઉપર શીયાવક્ષ આવ્યો શીયાવક્ષે કહ્યુ કે –"સુલેહના કરાર મંજુર કરાવવાનુ મે અફ્રાસીયાબને જણાવ્યુ હતુ સુલેહ કરવી યા લડાઈ ચાલુ રાખવી, તે લશકરના વડા સીપાહસાલાર તરીકેના મારા ઓધાની રૂએ મારૂ કામ હતુ, અને તેથીજ મે અફ્રાસીયાબને એ કરાર મંજુર રહેશે એવો કોલ આપ્યો હતો પણ હવે જો મારો આપેલો કોલ ફોકત જાય, તો ભવીશમા મારા સુખન ઉપર કોઇબી એતબાર રાખશે નહી"

શીયાવક્ષ પુરતો વીચાર કરી એવા સેવટ ઉપર આવ્યો, કે શાહા કાઉસના હુકમ પ્રમાણે ઇરાની લશકરની સરદારી તુસને સ્વાધીન કરી દેવી, પણ એવા સંજોગ વચ્ચે ઇરાન જવુ તેણે પસંદ કીધુ નહી

શીયાવક્ષે પોતાના રફીક સાવરાનને ફરમાવ્યુ કે —" મારો એક રૂકો તુ એકદમ પાદશાહ અફ્રાસીયાબ પાસ તુરાન લેઇ જા શીયાવક્ષ તે રૂકામા પોતાની સઘલી હકીકત લખી પોતાની હાલત દરશાવી, અને પોતાનો કોલ તે અદા કરી શકતો નથી, માટે તેણે પોતાની લાચારી જણાવી પોતાનો સુખન હેઠલ પડવાથી હવે તે પોતાના બાપ કાઉસ પાસ ઇરાન જવા ચાહતો નથી, અને તેના કોફથી બચવા, તે તુરાન આવી વસવા રાજી છે, એવુ તે રૂકામા તેણે જાહેર કીધુ

એ રૂકો, તેમજ અફ્રાસીયાએ જામીનગીરી તરીકે મોકલાવેલા એક સો પેહલવાનોને શીયાવક્ષે સાવરાન સાથ તાકીદે પાછા તુરાન રવાના કીધા, અને પોતે અફ્રાસીયાબના જવાબની ઇન્તેજારીથી રાહા જોતો બેઠો

આ રૂકો મળતાજ, અને તે માહેલી બાબત જાણ્યા પછી અફ્રાસીયાબની ખુશીનો પાર રેહયો નહી. શીયાવક્ષનો રૂકો વાચતાજ અફ્રાસીયાબે જવાબ આપ્યો કે —" હુ તારા પેદર સાથ સુલેહ કરવા માગતો નથી, પણ તારી સાથ સુલેહ કરવા માગુ છુ, માટે તારી દરખાસ્ત હુ મોટી ખુશી સાથ કબુલુ છુ. તુરાનમા તારે માટે હમો દરેક સગવડ કરીશુ. આખુ તુરાન તારી ખીદમતમા હાજર રહેશે, અને તુને હુ મારા ફરજન્દ

કરતાબી વધારે વાહલથી ગણીશ જયારેબી તુ તારા પેદર પાસ પાછો જવા માગશે, ત્યારે હુ તુને બાઇજતથી રવાના કરીશ. * * * ”

અફ્રાસીયાબનો આ પેગામ, ઝગ-એ-સાવરાને વીજળીની ઝડપે શીયાવક્ષને પોહોચાડયો શીયાવક્ષ આવા સતોશકારક જવાબથી જેટલો ખુશી થયો, તેટલોજ તે દલગીરમી થયો.

અફ્રાસીયાબનો જવાબ મળતાજ શીયાવક્ષે પોતાના ઓધાનો તમામ અધીકાર અને અખત્યાર તુસને સ્વાધીન કીધો, અને પોતાની સાથે પોતાના માનીતા ત્રણ સો સવારોને લેઇ જીહુન નદી પસાર કરી, તે અફ્રાસીયાબના મુલક તરફ જવા નીકલ્યો. પણ જવા આગમજ તેણે પોતાના પેદર ઉપર એક રૂકો લખી રવાના કીધો.

“મુજ પર જન્મથી પડયો છે સીતમ,
ગજબ ને અલમનો નથી કાઇ ગમ.
તુજના અમલમે નથી જોયુ સુખ.
પડયા તુથી મુજ પર હજારો છે દુખ
ઠગારી સોદાબેહથી ગાફેલ બની,
દિકરાની કિરતી ન બાપે ગણી,
બની એક ઓરત થકી બેરહમ,
કિધો મુજ માતનો જરાબી ન ગમ
હતો દાદગર મુજનો મહેરબાન,
કિધી ચેહે-આતશ પાણી સમાંન
ઉતી જગ કિધા મે તુરાની ખુવાર,
સુલેહના કીધા મે કોલો કરાર.
શુ આ તેનો બદલો, ને આવુ ઇનામ,
રહ્યુ નહી વફાઇનુ દુનિયામે નામ
રહી રાસ્તીની ન તુજમે નિશાન,
ને દીકરાની મહોબતની નહિ પીછાન.
રખે રહેતા મતરઇના એવા ખસમ,
કે ફરઝન્દથી ફેરવે પોતાની ચશમ
સલામ ઓ પેદર તુને મારા શાહ,
મે દુશમનની લીધી છે યારી પનાહ.”

શીયાવક્ષનુ તુરાંન જઇ પુગવુ

જીહુન નદી પસાર કરી, પોતાના માનીતા સવારો સાથ શીયાવક્ષ તુરાનમા દાખલ થયો. તુરાનમા દાખલ થતાજ તુરાની રૈયતે મોટા માન અને મોટી ધામધુમથી શાયાવક્ષને વધાવી લીધા શહેરમાં દાખલ થતાંજ જર અને ગોહરનો તેના ઉપર નેસાર થયો, અને રૈયતે ખુશાલીના પુકારાથી શેહરન ગજાવી મેલ્યુ. અફ્રાસીયાબે એક જાહેર દરબાર ભરી પોતાના તખતની પાસે એક ખાસ ઝરીન સોનેરી તખત મુકાવી તે ઉપર શીયાવક્ષને બેસાડી તેને માનથી નવાજયો, અને શીયાવક્ષની ખુબસુરતી અને અશોઇની તેણે જાહેરમા જાબજા તારીફ કીધી

શીયાવક્ષના શાહજાદી ફીરંગીઝ સાથ લગન.

તુરાનમા શીયાવક્ષને જઇ વસ્યાને એક વરશ વહી ગયુ એ મુદત વહી ગયા પછી, પીરાને શીયાવક્ષને કહ્યુ કે—"શાહાજાદા શીયાવક્ષ, પાદશાહ અફ્રાસીયાબની નજરમા તું બેશક એટલુ બધુ માન ભોગવે છે, કે તેટલુ માન દરબારમા કોઇને મલતુ નથી પાદશાહને તારી એટલી બધી તો મહોબત લાગી છે, કે ઉંઘમા પણ તે તુને ઘણીક વાર યાદ કરે છે તારા પેદર કાઉસ બેશક મોટી ઉમર પુગ્યા છે, માટે હવે તુને ઘટે છે, કે કોઇ લાએક બાનુ સાથ સુખ અને ચેનમા વસે પાદશાહ અફ્રાસીયાબના મહલમા ત્રણ ખુબસુરત બટીઓ છે, જેઓ ફરદુનના ખાનદાનથી ઉતરલી છે. તે ત્રણ નાજનીનોમાથી જેઓ એકને તુ પસદ કરે, તેની સાથ તારી શાદી કરવની હુ તજવીજ કરૂ * * *" વઝીર પીરાનની સમજાવટથી શીયાવક્ષે અફ્રાસીયાબની બેટી ફીરંગીઝ સાથ શાદી કરવાની પોતાની ખાએશ પીરાનને જણાવી

પીરાન વઝીરે આ ખુશ ખબર, પાદશાહ અફ્રાસીયાબને જણાવી, પણ અફ્રાસીયાબે એ લગ્ન માટે સાફ ના પાડી પીરાનને જણાવ્યુ કે—"મે એ વાત ઉપર અગાઉ પણ વીચાર કીધો હતો, અને પાછળથી તે વીચાર છોડી દેવાની મને દુખભરી ફરજ પડી હતી, કેમકે નજુમીઓએ એવી આગાહી કરી છે, કે "મારો નબીરા મારૂ તાજ, તખત અને મારો મુલક તથા ખજાનો વેરાન કરી મારા જીવના ઘાત કરશે"

પણ અફ્રાસીયાબના વીચારો વઝીર પીરાનની સમજાવટ અને દલીલ આગલ ટકી શક્યા નહી, અને અતે અફ્રાસીયાબે પોતાની બેટી ફીરંગીઝને શીયાવક્ષ સાથ લગનના ગાઠથી જોડી આપવા કબુલ કીધુ

શીયાવક્ષ અને ફીરંગીઝના લગન તુરાનમા મોટી ધામધુમથી થયા. અફ્રાસીયાબે પોતાની દીકરીના લગન પ્રસગે શીયાવક્ષને બેસુમાર ગજ અને માલ ભેટ તરીકે આપ્યો, અને પોતાની રાજધાનીવાલા શેહરથી ચીનના દરીઆવ સુધી આવેલા મુલક મોહલા તમામ શેહરો, લગનની રીત તરીકે તેને ભેટ આપ્યા. શેહરમા એ પ્રસગે રગરાગ અને ધામધુમનો પાર રેહયો નહી આખા શેહરને જીઆફત આપવામા આવી, અને તે જીઆફત આઠ દીવસ સુધી ચાલુ રહી

શીયાવક્ષની સફર.

આ બનાવને એક વરશ વહી ગયા બાદ, શીયાવક્ષ પાદશાહ અફ્રાસીયાબની સુચનાથી પોતાને બક્ષેસ મલેલા શેહરો નજરે જોવા માટે સફરે નીકલ્યો. બાનુ ફીરંગીઝને તેણે

પોતાની સાથે લીધી, અને એક મોટા ભપકાદાર રસાલા સાથ તેઓએ પોતાની સફરની કુચ શરૂ કીધી

સફરની મજલ કરતો શીયાવક્ષ પોતાના રસાલા સાથ એક રોજ એક જગ્યાએ જઇ પુગ્યો, કે તે જગો જોતાજ તેનુ દીલ બીલકુલ ખુશ થઇ ગયુ આ જગ્યાની ચોતરફ નજર કરતા શીયાવક્ષને તે ઘણીજ પસદ પડી, અને જેમ જેમ તે જગ્યાને તે વધારે જાતો ગયો, તેમ તેમ તેની તબીયત વધારે ને વધારે ખુશ થતી ગઇ. હીયા તેણે પોતાનું વતન કરવાનુ પસદ કીધુ હીયા તેણે એક મહલ બાધી તેમા વસવાનો વીચાર કીધો. એ મથક તવારીખમા "ગગદેઝ" ને નામે જણાયલુ છે

દુનીયાનીં નાપાયદારી દાસ્તાને ગંગદેઝ.[1]

કરૂ ગગે શીયાવક્ષનુ હુ બયાન,
કિધુ યાદ અવસ્તામે જે છે મકાન.

જમાનાની રેલ માહે વસડાઇ જગત,
થયા તાનમે કૂલ તનાઇં જપત

ગયા શાહોના કાહા તાજો તખત,
ગયો કીયાંનીઓનો કહા તે વખત

ગયા કાહા પ્યારા દિલાવર સવાર,
ગયા કાહા ન્યાગાનો જગ આશકાર

ગયા કાહા હકીમો ભરમ જાણકાર,
ગયા કાહા તવારીખનવેશ યાદગાર

ગઈ કાહા કોમળ નૂરી નાજનીન,
સરોદે મનોહર માહેજબીન

ગયા કહા તે આબેદો[2] કહે વતન,
પહાડી વતનમા જે કરતા ચમન

ગયા કહાં તે કીરતી ભરેલા મહાન,
ગયા કહા જે લડતા સિહની સમાન

સૂતા જઈ તે સઘળા મળી ખાકમા,
બિછાના કિધા મીટ્ટી–એ–પાકમા

સિવા જેણે નેકી, કિધુ ના કઇ,
ભલો તે સિવા કોઇ ખલકમાં નહી

(આ ખાકસાર લેખક પોતા માટે ગમ કરે છે કેઃ—

ઉમર બહુ ગુમાવી કરી બહુ તરગ,
ગયા છોડી સરવે સાથીઓ સગ.

જશે તુ બી દુનિયા તજી એક દન,
આ ફાની નથી તારૂ કાયમ વતન.

૧ અવસ્તામા એ જગ્યાને 'કગદેઝ' કહે છે કહે છે, કે હીયા શીયાવક્ષે એક અજીત કીલ્લા બાધ્યો હતો એ શેહર તેણે અતી રોણકદાર બાધ્યુ હતુ. બુનદેહશ પ્રમાણે 'કગદેઝ' મા પાદશાહ ગુશ્તાસ્પનો બેટો પેશોતન, જે પેગમબર હજરત જરથોસ્ત સાહેબને હાથે અમેંગી પામ્યો હતો, તે હજી હઇયાત હોતો કહેવાય છે કગદેઝને અવસ્તામા પણ યાદ કીધો છે (શાહનામુ કુતાર બીરાદરો)

૨ પાહાડોમા વતન કરી રહેલા પરહેજગારો, યાને આબેદો.

વખત રંગ રાગે કિધો બહુ પસાર,
તે દહાડા રેહ્યા નહી, ઓ પરવરદેગાર

ગયા ફુલ જવાંની ને જોબનના દન,
દિસે આજ ડોલા ધ્રુજતુ કફન

જવાની રૂઆંનીના દિવસો ગયા,
કરતાં'તાં સઉ કોઇ મહોબત—મયા

સદા ધન જોબંન કદી નહિ ઠરે,
જવાની ઉતરતાજ જોબન મરે

ગુલ ને ગુલાબો કરમાઇ ગયા,
જંગલી ધતુરા ફૂલાઈ રહ્યા

દાનાવો થાયાં જમાનાથી ચુર,[1]
છવતા જગતમે રહ્યા બેશહુર[2]

ભલા ભાઈ ના કર તું દોડધામ,
પલકમા જવુ છોડી છે આ મુકાંમ

જ્યાં ઘર થતા'તા છત્રીસે રાગ,
પડયા આજે ખાલી વસે ત્યા કાગ.

* * *

હવે ફંગદેઝનુ કયુ દાસ્તાન,
હકિકત સાભલ ધરીને વિધાન.

બનાવી દિધું તેણે પાહાડી ચમન,
કિધુ ત્યા શીયાવક્ષે કાયમ વતન

હતી તે જગાની એવી હવા,
તબિયત રહેતી બીલકુલ સવા

હતુ નહી દરદ ને બિમારીનુ નામ,
પડતુ કદીબી દવાનુ ન કાંમ.

રહેતો સદા ત્યાં વસંતનો બહાર,
નિરમળ નીરના ઝરા ઠાર ઠાર

બનાવી દિધો ત્યા બાગે ઇરમ,
બાગો બગીચા કદમ હર કદમ

મહેલો હવેલી દિસે ઠાંમ—ઠામ.
નહેરો ને નાળા ને સુંદર હમામ.

હતી નહિ ગરમી, કે સરદી સદા,
દિલખુશ રહેતી કાયમ હવા

ચારે તરફ ત્રીસ ફરસંગ હતા.
ભરી ખુબ લીલોતરીની ઘટા

જમીનથી હતો બહુ બુલંદ તે પાહાડ,
ઉંચો હતો દોઢ ફરસંગ આબાદ

જોઇ આ જગો ખુશ થયો નેકનામ,
હતી તેને લાએક કરવા મુકાંમ

લિધો ઘેરી કીલ્લાથી તે પાહાડને,
બર લાવીયો દીલ મુરાદને

વસાવી શહેરને કિધુ ગુલઝાર,
થયુ દુનિયામે બહુ આશકાર.

નિસદિન વસી ત્યા કરે સઉ રંગ,
કહ્યુ, "એ જગાને કહો દેઝે—ગંગ"

કિધો એક તઇઆર ત્યાં રંગમહેલ,
બાગો બગીચાની બહુ રેલ છેલ

ગુલાબ, સમ્બુલ, નરગેસ લાલ,
ફુલોની ખુશબો કરતી કમાલ.

મહેલની દિવાલે કિધા સણગાર—
ન્યાગાંનોના ચીતરાવી ચિતાર.

---

૧ જમાનાથી ચુર થયા. યાને જમાનાએ જેર કીધા, યાને મરણ પામ્યા

૨ બેશહુર યાને શરમ વગરના માનસો., જેઓએ ઉપકારનો બદલો અપકારથી, અને જસનો બદલો કજસથી વાલ્યો હતો.

કોબાદ કાઉસ અને ઝાલ નેક, | વતનની નિરામી, પેદરનો પીયાર,
રૂસતમ, ગોદરેઝ ને બીજા અનેક— | મનને જલાવીને કરતો બેજાર
સિકલ જોઇ કરતો વતનને યાદ, | કદી ગમ કરી ખાતો ગમને તે વીર,
કહે કોણને જઇ દીલની મુરાદ | હરદમ ચશ્મોથી વેહતાં'તા નીર

કગદેઝની તારીફ અફ્રાસીયાબે સાભલી તેણે ગસરીવેજને શીયાવક્ષની પાસે મોકલ્યો

કગદેઝની રચના અને આબાદીની તારીફ જયારે અફ્રાસીયાબે સાભલી, ત્યારે તેણે ગસરીવેજને ફરમાવ્યુ, કે એક અમુલ નજરાનુ તઇઆર કરી શીયાવક્ષને મુબારકબાદી આપવા 'કગદેઝ' તરફ નીકલી જવુ એક વેરાન જગ્યાને શીયાવક્ષે બાગે બેહસ્ત જેવી ફુલવાડીમા ફેરવી નાખી છે, અને ફીરંગીઝને ખાતર તેણે એક એવો મેહલ બાધ્યો છે, કે જેના જોડી હોય એમ પીરાન પણ માનતો નથી માટે તુ જા, અને શીયાવક્ષને તેના આ કામ માટે મારી તરફથી મુબારકબાદી આપી, હદીઆ નજર કરી આવ

ગસરીવેજની અદેખાઇ અને તેના કારસ્તાન.

એક પરદેશી પેહલવાન ઉપર પોતાના ભાઇની એટલી બધી મહોબત જોઇ, કારસ્તાનથી ભરેલા ગસરીવેજ પોતાના દીનમા અદેખો થવા લાગ્યો તેના દીલમા અદાવતની ચીગારી પડી, અને તે ચીગારીમાથી વેરનુ ભડકુ સલગી ઉઠયુ

ગસરીવેજ હુકમ પ્રમાણે કગદેઝ તરફ નીકળી ગયો, અને શીયાવક્ષને જઇ મલ્યો પોતાના ભાઇ શાહા અફ્રાસીયાબની મુબારકબાદીનો પેગામ તેણે શીયાવક્ષને નજરાના સાથ પોહોચાડયો શીયાવક્ષ આ નજરાનાની ભેટથી ઘણોજ ખુશી થયો, અને ગસરીવેજને પોતાના મહેમાન તરીકે બાઇજત મેહલમા રાખી તેની ઇઝ્ઝત કીધી શીયાવક્ષના મેહલની રચના, શેહરમા તેણે કરેલા સુધારા, અને શીયાવક્ષની જાહોજલાલી જોઇ, ગસરીવેજ પોતાના મનમા ઘણોજ બળવા લાગ્યો જયારે કગદેઝથી ગસરીવેજ પાછો તુરાન ગયો, ત્યારે તેણે અફ્રાસીયાબને જણાવ્યુ કે --"અએ શાહા, તુએ શીયાવક્ષ માટે જે આસા રાખી હતી, તે બીલકુલ ફોકત ગઇ છે. મને તેની રીત ભાત ઉપર બીલકુલ ભરૂસો આવતો નથી અગાઉના જેવો તે મીલનસાર અને નમાનો નથી. તે ઘણોજ ફેરાઉન, સરકશ, અને તુમાખી થઇ ગયો છે પાદશાહ કાઉસના એક કાસદને મે છરાનથી શીયાવક્ષ પાસ આવેલો જોયો, જેની સાથ તે લાબો વખત વાતચીત કરવામાં રોકાયો હતો. તપાસ

કરતાં મને એવી ખબર મલી છે, કે શીયાવક્ષે કગદેઝમાં એક મોટુ લશકર એકઠુ કીધું છે, અને જે વખત જાય છે તેમા તે તુરાંન ઉપર ચહડાઈ લાવવાનો વીચાર રાખે છે."

આ સમાચાર ગસરીવેજને મોહોડેથી સાંભલી, અફ્રાસીયાબ વીચારમા પડયો, અને બોલ્યો કે—"ભાઇ ગસરીવેજ, તુએ આપેલી ખબર જોકે બરવખતની છે, મગર શીયાવક્ષ પોતાનુ બાપીકું વતન, દેશ, અને એશ છોડી, મારે આસરે આવી વસ્યો, અને મે તેને મારા જમાઇ તરીકે સ્વીકારી, ખજાનો અને મુલક આપી સગાઈનો ગાઠ બાંધ્યો, અને હવે હુ તેની સાથ બુરાઈ કરૂ, એ બનેજ નહી બહેતર તો એ છે, કે હુ શીયાવક્ષને તેના બાપની પાસે રવાના કરૂ."

પણ અફ્રાસીયાબની આવી વલાણુ ગસરીવેજને ગલે ઉતરી નહી, અને તેથી તેણે અફ્રાસીયાબને વધુ ભમાવવાની તજવીજ કરી કહ્યુ કે—"આવી ગભીર બાબતને તુ એટલી બધી નજીવી ના ગણ્ તુ જો શીયાવક્ષને તેના બાપ પાસે રવાના કરશે, તો જરૂર તે આપણો મુલક વેરાન કરશે શીયાવક્ષ તુરાંનની અંદરના તેમજ બાહારના તમામ રાહઘાટથી જાણીતો છે, તેમજ તુરાની લશકરની નબલાઇ અને કારસાજથી તે પુરેપુરો ખબરદાર છે, અને જો તે ઇરાન ગયો, તો બેશક રૂસતમની મદદ લેઇ તુરાનની શાહી જરૂર તારાજ કરશે માટે આવા સજોગ વચ્ચે શીયાવક્ષને ઇરાન જવા દેવો નહી જોઇએ બહેતર તો એ છે, કે કગદેઝથી તેને હીયા બુલાવી કેદ કરવો, કે જેથી તુરાનની શાહી વેરાંન થતી બચ્ચે, અને તુરાન ઉપર તે હુમલો કરતો અટકે

કહુ ભાઇ બોલી શુ જીયાદા જબાન,
બનીયો છે શ્યાવક્ષ બહુ બદગૂમાન

નથી તેની આંખોમે રહી કઇ શરમ,
ભૂલી તારી મહોબત, થયો બેરહમ

દુખ્તર ફિરગીઝ છે લખ્તે જીગર,
જીગરથી ફીદા છે શિયાવક્ષ ઉપર

મળી સંગ ખાવિંદ કિધો છે વિચાર,
કરે તારી શાહી ને અમલ ખૂવાર.

કરી મુલ્ક તારાજ તુરાંનનો,
ઉડાવે તે ઝુન્ડો ઇરાંનનો

જો જીવતો અગર હ્યાંથી શીયાંવક્ષ જશે,
જરૂર તારો વેરાંન મુલક થશે.

બિગાનાને કીધો તે તારો સગો,
સીનામે કીધી તે તેની જગો

અફસોસ નહી ચેતીયો તુ શાહા,
દુશમનને આપી તે તારી પનાહા.

કહ્યા છે દાનાવોએ આ સુખંન—
કે ઘરમાંથી નિકલી ગયલા પવંન—

ને બંધ કરવાનો નથી કોઇ ઇલાજ,
રખે થાય દુશમનથી તારો પરાજ.[૯]

* * *

આ ફિતના ઉપર શાહ ગયો ભોલવાઈ,
સમજીયો નહી ભાઇની તે ઠગાઈ.

હુકમ ગસરીવેજને કિધો એકદમ,
લઇ જા તુ પયગામ કગદેઝ ગમ.
કહે જઇ શીયાવક્ષને મારી સલામ,
ને સમજાવી કહેજે તુ મારો પેગામ
"ચશમ છે ઉમેદવાર જોવા દિદાર,
મલવા તુને શાહા છે ઇન્તેજાર
દુખ્તર ફિરગીઝ આખોનુ નુર,
તેબી પડી છે, મુદ્દત થાઈ દુર.
ભએ લઈ ફિરગીઝ ત્યા તુ સીધાર,
ખુશી દિલ થશે જોઈ રોશન દિદાર
ત્યા આવી મારો તુ થા મહેમાન,
મળી સગ કરશુ હિયા ખાંનપાન
રહી સાથ થોડા દિવસ તુ ગુજાર,
બાદઝ ભએ કગદેઝે' સીધાર"
આ પયગાંમ લઇને તે નિકલી ગયો,
ઉભોબી રાહામા નહી તે રહ્યો.
મળીને શીયાવક્ષ કીધુ નમન,
કિધા તેણે ચાલુ કરતુક-ફન
પૂગાડી શ્યાવક્ષને પેગામ ખાસ,
મનાવીને મેળવી લિધો વીશ્વાસ
ખુશી થાયો શિયાવક્ષ સૂણીને ખબર,
મળવા શાહાને થયો બેસબર
તૃરત તેણે હુકમ કીધો સિતાબ.
તઇયાર કુચનો કરો અસબાબ

ગસરીવેજે શીયાવક્ષને નવો ફરેબ આપવો

શીયાવક્ષનો કુચ કરવાનો ઇરાદો જોઇ ગસરીવેજ વીચારમા પડયો, કેમકે તેણે શીયાવક્ષને ફસાવવા જે કરતુકની જાળ બીછાવી હતી, તે જુદીજ હતી ગસરીવેજે જોયુ, કે અગરજો શીયાવક્ષ અફ્રાસીયાબના પેગામને માન આપી તેની પાસે તુરાન જશે, તો તેની રચેલી બાજી બીલકુલ બગડી જશે એટલા માટે ગસરીવજે શીયાવક્ષને તુરાન જતો અટકાવવાનુ નવુ કાવતરૂ રચવા માંડયુ તેણે શીયાવક્ષને સલાહ આપી, કે—"મુસાફરી માટે એટલી ઉતાવલ કરવાની જરૂર નથી" શીયાવક્ષે જવાબ દીધો કે—"મારૂં દીલ શાહા અફ્રાસીયાબને મળવા તલપી રહ્યુ છે, અને તેના સખુનોને માન આપવાની મારી પેહલી ફરજ છે"

આ જવાબ સાભલતાજ ગસરીવેજે પોતાના કરતુક ચલાવવા શરૂ કીધા. તેણે શીયાવક્ષ તરફ જોઇ દયા અને પ્યારનુ ડોલ ઘાલી, આખોમા આસુ લાવી રડમસ અવાજે કહ્યુ કે—"મારા ભાઇ અફ્રાસીયાબની ચાલ ઉપર મન અફસોસ કરવો પડે છે શીયાવક્ષ મને તારી દયા આવે છે મારો ભાઈ અફ્રાસીયાબ એક એવું હીચકારૂ કામ કરવા તઇઆર થયો છે, કે જેથી મારા બુઝોર્ગ ખાનદાનની કીરતીને કલક લાગશે શુ કહુ શીયાવક્ષ, ખરી હકીકત તારી આગલ બોલતા મારી જબાન લરજે છે અફ્રાસીયાબનો વીચાર તુને તુરાન બુલાવી કેદ કરવાનો છે. તેથીજ હુ તુને તુરાન જતો અટકાઉં છુ શીયાવક્ષ, હાલ તુરત શાહનો ગુસ્સો નરમ પડે ત્યાં સુધી તું હીયાંજ રહે. હુ પોતે તુરાન જઇ શાહાને

સમજાવી કહીશ કે બાનુ ફીરગીઝ બીમર છે, તેથી શીયાવક્ષ હાલ તુરત આવી શકે એમ નથી ''

આ ફરેબથી શીયાવક્ષ, ભોલવાયો, અને ઠગાયો ગસરીવેજના સમજાવ્યાથી શીયાવક્ષે અફ્રાસીયાબ ઉપર તેવીજ મતલબનો એક રૂકો લખી ગસરીવેજને સ્વાધીન કીધો, અને કરતુકી ગસરીવેજ તે રૂકો લેઇ અફ્રાસીયાબને પોહોચાડવા એકદમ તુરાન તરફ નીકલી ગયો શીયાવક્ષે ગસરીવેજને પોતાના વફાદાર રફીક તરીકે માની લીધો

ગસરીવેજે અફ્રાસીયાબને ભભેરવો.

કગદેઝથી નીકલી પવન વેગે ગસરીવેજ તુરાનમા શાહા અફ્રાસીયાબને જઇ મલ્યો, અને શીયાવક્ષનો રૂકો, અફ્રાસીયાબને તુરતજ સ્વાધીન કીધો. રૂકો પુમાડી ગસરીવેજે પોતાના ફીતુર ચલાવ્યા. તેણે કહ્યુ કે —''અએ શાહા, તુરાન ઉપર આફતનુ વાદલ ઘેરાવા માડયુ છે. શીયાવક્ષની આખોમાથી શરમ બીલકુલ નીકલી ગઇ છે. કગદેઝમા તેણે મને મોટુ અપમાન કીધું છે. તારો પેગામ વાચવાની પણ તેણે દરકાર કીધી નહી. દરબારમા તેણે મને એક ખુનામા બેસવા માટે જગા આપી તેણે લશકર જમાવ કરવા માડયુ છે, અને તુરાન ઉપર ચહડાઇ લાવવાની તઇઆરી કરવામા તે રોકાયો છે.'' આ વાત સાભલતાજ અફ્રાસીયાબના દીલમા ગુસ્સો ભડકી ઉઠયો, અને શીયાવક્ષની સાંમે લશકર લેઇ જઇ તેણે તેને પકડવાનો એકદમ હુકમ કીધો એ લશકરની સરદારી તેણે ગસરીવેજને આપી, અને હુકમ મુજબ ગસરીવેજ તે લશકર લઇ કગદેઝ તરફ જવાની તઇઆરી કરવા લાગ્યો.

શીયાવક્ષની સરજત.

અફ્રાસીયાબનુ લશકર કગદેઝ તરફ ધસ્યુ આવે છે, એવી ખબર જયારે શીયાવક્ષને મળી, ત્યારે તેની ખાતરી થઇ કે ગસરીવેજે તેને અફ્રાસીયાબ વીશે ખબર આપી હતી, કે ''તે તેને કેદ કરવા માગે છે,'' તે ખબર ખરી પડે છે તુરાની લશકરના ધસી આવવાની નાખુશ ખબર શીયાવક્ષે તુરતજ ફીરગીઝને જાહેર કીધી. તે નેક બાંનુના ગભરાટનો પાર રેહો નહી આ ન ધારેલી આફતમાથી પોતાના ખાવીદને બચાવવા માટે ફીરગીઝે એકજ ઇલાજ, તેને ઇરાન તરફ નહસાડી મુકવાનો જેયો તેણીએ શીયાવક્ષને જીવ બચાવવા ઘણુંજ સમજાવ્યું, પણ શીયાવક્ષે ફીરગીઝને એકલી મુકી જવા ના પાડી. ફીરગીઝથી શીયાવક્ષની સાથે નહાસી જવાય તેમ હતુ નહી, કેમકે તે નેક બાનુ તે વખતે હમેલદાર હતી, અને તે સબબે રસતાની મુસાફરી અને ઠાક તે નાજુક નાર ઉઠાવી શકે એમ હતુ નહી. શીયાવક્ષની સરજત બદલાઇ જવાનો વખત આવી લાગ્યો હતો, એમ તેણે હવે

નકી જાણ્યુ ફીરગીઝના વીલાપનો પાર રેહો નહી.[૮૧] ફીરગીઝનો વીલાપ જોઇ શીયાવક્ષે કહ્યુ કે——

"દગલબાજ ગરદિશનો છે એ ધરમ,
ઘડીમા હસાવી ને પાડે સીતમ.
ઉભુ આવી રહેશે લશકર તમાંમ,
નથી કોઇ મદદગાર કે આવે કામ.
તજી કેમ જાવુ તુને ગુલબદન,
થતી કેમ નહી આ જમીન મુજ કફન
નથી કોઇ જીવવાનુ જગમે સદા,
દફંન છે આખર, અમીર કે ગદા.[૧]
થયુ તે થયુ, ના થયુ નહિ થશે,
ગયુ તે ગયુ, જે રહ્યુ તે જશે
કજા જોઇ મારી તુ ના ગમ કર,
ધરી હામ હિમત ગમ કમ કર.
વફાદાર મહાબુબ તુને છે સલામ,
સભાલી લેજે પેદર સાથ કાંમ
ના થા તુ દિલગીર એએ જાનેમન,
જરા તુ સૂણી લે છેલ્લા સુખન
જનશે પીસર એક તુ ખુબરૂ,
જરૂર રાખજે નામ 'કએખુશરૂ.'[૨]
નથી મારી જીવવાની કઇબી વકી,
જરાબી ન કરતી તુ ગમ મુજ ઠકી.
સદાની નિન્દમા નચિત હુ પડશ,
તુરાની જલ્લાદોથી હુ મરશ.
જફા પાડશે તારો તુજ પર પેદર,
થશે તારો પીરાંન-પીર રાહાબર.
થશે તારો બેટો જગત આશકાર—
કએખુશરૂ પાદશાહ નામદાર
કિનો મારો લેવાને બાંધી કમર—
નિકલશે મયદાને મારો પિસર
મને કર તુ મહાબુબ છેલ્લી સલામ,
પુરૂ મારૂ થાયુ છે, ગેતીમાં કામ"[૮૨]

* * *

કુટી સર ફિરગીઝ રડે ઝાર ઝાર,
કહા જાય શીયાવક્ષ તજી દિલદાર.
ગયો ત્યાથી શીયાવક્ષ બહેજાદ[૩] પાસ,
સીનામે દાબી રડતો નિરાસ
કહ્યુ તેણે હલવે રહી કાંનમા,
"બહેજાદ સૂખન રાખજે ધ્યાનમા.
થવા દે તો કોઇનેબી ના તુ સવાર,
થજે કએખૂશરૂનો તુ તાબેદાર
કિનો મારો લેવા તે આવે તુરાન,
તેને તુ દેજે સવારીનુ માન.
ભલા મારા સાથી હવે હિયાથી જા,
ચરાગાહે[૪] જઇને છુટો તુ થા."

૧ ગદા યાને ગરીબ, મૂફલીસ

૨ અવસ્તા, તેમજ બુન્દેહેશમા કએખુશરોને શીયાવક્ષના બેટા તરીકે જણાવ્યો છે. અવસ્તામા કએખુશરોને 'કવીહુસ્રવ' ને નામે ઓલખાવ્યો છે

૩ શીયાવક્ષનો માનીતો ઘોડો, જેનુ તેણે 'બહેજાદ' નામ આપ્યુ હતુ.

૪ ચરાગાહ યાને જાનવરો માટે ચારો ચરવાની જગ્યા

શીયાવક્ષનુ નાહસવુ.

બહેજાદ ઘોડાના કાનમા શીયાવક્ષે એટલા સખુનો કહી, તેને તબેલામાથી છોડીને છુટો કીધો, અને તેજ વખતે તે સમજદાર જાનવર, જાણે પોતાના માલેકનુ ફરમાન સમજી ગયું હોય, તેમ તબેલામાથી છુટો થનાજ બીયાબાન વન તરફ તે નીકલી ગયો

એ પછી શીયાવક્ષ પોતાના મેહલ અને બાગોબગીચાને, તેમજ પોતાની મોહોરદાર ફીરંગીઝને છેલ્લી સલામ કરી, પોતાના ત્રણસો ઇરાની સવારો જેઓને તે પોતાની સાથે તુરાન લઇ આવ્યો હતો, તેઓ સાથ નહાસી ઇરાન તરફ જવા નીકલ્યો બાનુ ફીરંગીઝ પોતાનો ખાવીંદ સલામત ઈરાન જઇ પુગે અવી દુવા તે બગહકતાલાની જનાબમા વીલાપ કરતી ગુજારવા લાગી [૯૩]

ફીરંગીઝની અફ્રાસીયાબને મીનત

પણ શીયાવક્ષની સરજતના લેખ જુદાજ હતા ગસરીવેજ કંગદેઝમા દાખલ થયો, અને તેને તુરતજ ખબર પડી, કે શીયાવક્ષ ઇરાન તરફ નહાસે છે, તેવીજ તેણે પોતાના લશકર સાથ તેની પુઠ પકડી, તેને પકડી પાડયો એક મોટુ જંગ શીયાવક્ષના ઇરાની સવારો અને ગસરીવેજના લશકર વચે થયુ, અને અંતે શીયાવક્ષ જીવતો કેદ પકડાયો. એટલામા અફ્રાસીયાબ ત્યા આવી લાગ્યો શીયાવક્ષને જોતાજ અફ્રાસીયાબ ખુન પર ચહડી તેને બેજાન કરવા જતો હતો, પણ વઝીર પીરાનના ભાઇ પીલસમે વચ્ચે પડી, શીયાવક્ષને કેદ કરવાની સલાહ આપી. શીયાવક્ષને તે ઉપરથી જંજીરથી જકડી કેદ કીધો, અને ખુવારીથી ઘસડતા તેના મેહલમા તેને પાછો લઇ ગયા

આવી ખુવારી ભરી હલતમા પોતાના વાહલા ખાવીંદને જોઇ, બાનુ ફીરંગીઝ હા-વ-ઝારી કરી પોતાના પેદર શાહા અફ્રાસીયાબને તે સમજાવવા લાગી.[૯૪]

પેદર કાં કરે આ જફા ને જુલમ,
થયો કા તુ શીયાવક્ષ પર બેરહમ
અરે દાદખાં તુ જરા કર વિચાર,
કરે કાં નિરદોશને તુ ખૂવાર
કિધો શુ શીયાવક્ષે તારો ગુનાહ,
કે ખોઇ તારી મહોબત, ને માયા પનાહ
નથી એને એવી કિધી કઇ કસુર,
થયો કેમ શીયાવક્ષ પર તું ક્રુર.

તજી તારે ખાતર તે આયો વતન,
ગુજારે તુ તે પર આવાં વિઘન?
જરા કર, આ બેઢંગી જંગનો વિચાર,
થયા તાજદારો છે કેમ ખૂવાર.
નિરાધાર થઇ બેટી તારી રડે,
અરજ એમ ગુજારી પગો પર પડે.
રહ્યો નહી જગમાં ઝોહાકી જુલમ,
થઇ શાહી તેનીબી એક રોજ ખતમ.

વળી તુર મલમના થયા કેવા હાલ,
કિધું શુ ઇરાંને તુ કર તેનો ખ્યાલ.
અગર જો શીયાવક્ષ થાશે બેજાંન,
કિનામે ગજબનાક થાશે ઇરાંન.
જરા કર રૂસત મના કીનાનો ખ્યાલ,
ધુજાવશે તે ધરતી, ગગન ને પતાલ
તૂરાંનમે ચલાવશે લોહીની નદી,
ન ભુલશે શીયાવક્ષનો કીનો કદી
ફરીબુર્ઝ, ગોદરેજ, ગેવ પેહલવાંન,
તુસ ને ફરાંમર્ઝ પડશે મેદાંન.
બદીનુ જમીનમા તુ રોપે છે ઝાર,
ઉગશે કિનાના ફળ બેસુમાર
૨૮૦૦
શીયાવક્ષનો કીનો ન ભુલશે ઇરાંન,
તુરાની શેહનશાત કરશે વેરાંન

ફુખ્ખી તારી દુખ્તર ઉપર મેહર કર,
વિના કારણે ના તું એમ કેહર કર.

* * *

ઓ આદીલ અદલ મારા ખાવિંદ ખુદા,
ભુલશ તુજ કજાનો નહી ગમ સદા.
અફસોસ કિધો તારો વિશ્વાસઘાત,
દગો તુને દીધો આપીને હાત.
તુટા તારા સોગંદ અફ્રાસીયાબ,
ગગન પર ધુજસે સૂરજ—માહેતાબ.
ફુટી મારી આખો જતી કેમ નહી,
કજા તારી જોઇ શકુ એમ નહી.
લગાડી પેદર તું એ તન માહે આગ,
થયો ગુલ મારા જીગરનો ચેરાગ.

શીયાવક્ષને જબેહ કરવાનો હુકમ.

ફીરગીઝની આજીજી અને કલપાતથી અફ્રાસીયાબના ઘાતકી દીલ ઉપર જરાબી અસર થઇ નહી. ફીરગીઝને શીયાવક્ષની આગલથી દુર કરી, મેહલના એકાંત દીવાન ખાનામા તેણીને બંધ કરવાનો તેણે હુકમ કીધો, અને શીયાવક્ષને એકદંમ જબેહ કરવા ગરસીવેજને ફરમાવ્યુ. પણ શીયાવક્ષને જબેહ કરવા આગમજ અફ્રાસીયાબે ખાસ હુકમ કીધો, કે તેના લોહીનુ એકબી ટીપુ તુરાન જમીન ઉપર પડે નહી, તેની સભાલ રાખવી, કેમ કે શીયાવક્ષના લોહીના ડાઘ જો તુરાન જમીનને લાંગશે, તોં તુરાનમા શીયાવક્ષના કીનાનો પુકાર ઉઠશે.

નીરદોશ શીયાવક્ષ તેને કીયા કારણ અને કીયા ગુનાહ માટે જબેહ કરવામા આવતો હતો, તેની પણ તેને ખબર આપી નહી ના તેનો ઇનસાફ થયો, ના તેનો કોઇ યાર થયો. ના કોઇએ તેની દાદ લીધી, ના કોઇએ તેનો પુકાર સાંભલ્યો. શીયાવક્ષે અફ્રાસીયાબને મનાવવા આજીજીથી કહ્યુ કેઃ——

"અરે ઓ તુરાંની શાહ જુલ્મગાર,
કરે કાં તુ નિરદોશને એમ ઠાર.
જરા સૂણ હકીકત કહું જે ખરી,
નથી મે કિધી કંઇ સુખનપરવરી.

શીયાવક્ષને અફ્રાસીયાબના હુકમથી ગરશીવિજ કતલ કરે છે.

"અગર મુજને નાહક કતલ તુ કરે
તુ જોરા કે ઈરાન તુને શુ ડર
દુનિયામ જીવવુ છે મરવાને કાજ,
કોઈ આજે, કોઈ કાલે અંત તારાજ
નીકાની નીકાની રહી જાશે બુ
રના સર્વ ખાક, સિવા પાક રૂહ"

જરા કર નજર તારી દુખ્તર ઉપર,
પડી કેવી બેહોશ, કર કંઇ કદર.

નથી મારો કોઇબી મદદગાર હિંયાં,
નથી મારા પેહલવાંન, હથિયાર હિંયાં.

અગર મુજને નાહક કતલ તુ કરે,
તું જોશે કે ઇરાંન તુને શું કરે

અફસોસ થઇ મારીથી ભુલ જબુન,
કે દુશમંનનો માની લિધો મે સખુન.

અફસોસ વતંનથી થયો બેવતન,
વતન પ્યારાં તુજની ન કીધી જતન

અફસોસ જવાંની ને જોબંન ઉપર,
અફસોસ ભવિશની ન રાખી ખબર.

દુનિયાંમે જીવવું છે મરવાને કાજ,
કોઇ આજે, કોઇ કાલે, અ તે તારાજ.

નેકોની નેકીની રહિ જાશે બુ,[1]
ફના સરવે ખાકી, સિવા પાક રૂહ.

આખીર સલામ, ઓ પ્યારાં વતંન.
આખીર સલાંમ, તુને તહેમતન.

કુલ ઇરાંની પેહલવાંનોને છે સલાંમ,
ખતા માફ કરજો મહારી તમામ.

ઉમેદ મારાં દિલની રહી દિલ અંદર,
કરી લે ફિરંગીઝ, છેલ્લી નજર

હવે મલશુ મહાબુબ મિનોઇ જેહાંન,
તૂટી મરવે ઉમેદ અને અરમાંન.

લઇ જા તું મુજનો પયગાંમ હવા,
રહેજે તુ મારા ખુનનો ગવાહ.

અરજ એક ગુજારૂં ખુદા તારી પાસ,
લિએ મારૂ ફરઝંન્દ કિનો મારો ખાસ.૮૫
૨૮૪૬

શીયાવક્ષનુ સેવટ

ગસરીવેજ જેણે જલ્લાદોને તઇઆર રાખ્યા હતા, તેણે જલ્લાદોને ઇશારત કીધી. જલ્લાદોએ તેજ વખત શીયાવક્ષના સર ઉપરથી તેનુ તાજ ખેચી કાહાડી ફેકી દીધુ, અને શીયાવક્ષને જબરીથી જમીન ઉપર પટકી, તેનુ સર તેના બદનથી જુદુ કરી, જબેહ કીધો.

હુકમ પ્રમાણે એક સોનેરી તશ્તમા શીયાવક્ષનુ લોહી ઝીલી લીધુ, કે જેથી તુરાન જમીન ઉપર તે પડે નહી. પણ ઘણીબી તજવીજ અને સંભાલ રાખવા છતાં, શીયાવક્ષના લોહીના છાટા તુરાંન જમીન ઉપર પડયા, અને પાછલથી તે જગ્યા ઉપર એક ફુલનુ ઝાડ ઉગ્યું, જે ફુલને શીયાવક્ષનુ નામ આપવામા આવ્યું.

કહેછે કે શીયાવક્ષને જેવો જબેહ કીધો, તેવુંજ એક સખત તુફાંન એકાએક આખા શેહરમા થયુ. આખા શેહરમા એવુ તો અંધારૂ ફરી વલ્યું, કે આદમીઓ એક બીજાના ચેહરા પણ જોઇ શકયા નહી. અફ્રાસીયાબ આ બનાવને ખુદાઇ કેહર સમજી ગભરાવા

---

૧ બુ યાને ખુશબો.

લાગ્યો, અને તુરાંનની રઇયત અફ્રાસીયાબ તરફ ધીક્કારથી જોવા લાગી. કંગદેઝની તમામ રઇયત શીયાવક્ષના કવખતના મોત ઉપર માહેતમ કરવા લાગી.

શીયાવક્ષે એક છેલ્લી ચીસ પાડી પોતાનુ પાક રૂહ તે દાદગરને સ્વાધીન કીધું. તે ચીસ બેહોશ ફીરગીઝને કાને પડતાજ તે હોશમા આવી દીવાની મીસાલ દોડી ગઈ, અને શીયાવક્ષને જખ્મેઅ થયલે જોઇ, તેના રવાંન ઉપર માહેતમ કરવા લાગી.[૯૧]

ફીરગીઝના કલપાંતનો પાર રેહ્યો નહી. અફ્રાસીયાબે ફીરગીઝને બેજાન કરવાનો હુકમ કીધો, કેમકે નજુમીઓએ કરેલી આગાહી પ્રમાણે, તેણીને પેટે અવતરનાર ફરઝન્દ અફ્રાસીયાબનો જીવ લેશે, એમ તે જાણી ચુક્યો હતો. પણ પીરાંન વઝીરને અફ્રાસીયાબના વીચારની ખબર પડતાજ એનેક રીતે તેને સમજાવી ફીરગીઝને તેણે પોતાને સ્વાધીન લીધી, અને એવી કબુલાત પીરાને અફ્રાસાયાબને આપી, કે "જયારેબી ફીરગીઝને પેટે બાળક જનમશે, ત્યારે તેને હુ પોતે તારી આગલ હાજર કરશ "

ઇરાંનનો પાદશાહ કયખુશરૂ.

કયખુશરૂના સુખુન—' યઝદાન જે છે તે આસમાનનો પાદશાહ
છે, અને પાદશાહ છે, તે જમીનનો હાકમ છે
[૨] નાદાન તે શખ્સને જાણવો કે જેનુ
દીલ પરવરદેગાર તરફ બેપરવા હોય
[૩] દાનાવ તે શખ્સ જાણવો, કે
કોઇની પણ ધાસતી કીધા વગર
પાપના કામથી શરમાય

બેજન અને મનીજેહ.[1]

બેજંનના દાસ્તાંન ઉપરથી મળતો બોધ.

આ દાસ્તાંન એક દલેર ઇરાની બચાની દલેરી સાથ તેની પાક મોહબતને લગતું છે. બેજંનનુ દાસ્તાંન જો કે પ્યાર અને મોહબતની એક કહાંણી છે, પણ તે ઉપરથી આપણા આજના સંસારને કાંઇક બોધ મળે એવી એ કહાંણી છે. બેજન અને મનીજેહનું દાસ્તાન મોહબતના મુદ્દા ઉપર રચાયુ છે. ઇનસાંનની બહેતરી માટે પ્યાર અને મોહબતની હસ્તીની જગતમા ખાસ જરૂર છે, એ કદી બી ભુલી જવુ નહી જોઇએ. એ નજરથી જોતાં માલમ પડે છે, કે પ્યાર અને મોહબત દુનીઆઇ સંસારમાં સર્વથી બુલંદ દરજજો ધરાવે છે. આ દાસ્તાન પરથી માલમ પડશે, કે પ્યારને ખાતર એક સદગુણી બાંનુ શુ શુ સંકટ ઉઠાવી રહી છે સદગુણી નારીએ દુનીઆઈ સંસારમાં પોતાના ખાવિંદો તરફ કેવી ફરજો બજાવવી જોઇએ, તે બેજનની મહાબુબ મનીજેહ શીખવે છે.

ઘણીક વાર આપણુ એવું સમજવાની ભુલ કરીયે છીએ, કે આપણા ન્યાગાંનોના ભલાં કાંમો ઉપરથીજ આપણુને બોધ અને નસીહત મળી શકે છે, માટે તેવાજ બનાવોને ચાનક રૂપી સમજી રજુ કરવા પણ આ બીના ધ્યાનમાં રાખવી જરૂરની છે, કે ભલાં કાંમોના દાખલાઓ ઉપરથી આપણુને જેમ બોધ મળે છે, તેમજ આપણા ન્યાગાંનોએ કરેલી કસુર અને ભુલ ગમે એવી ગંભીર પ્રકારની હોય, તો તેવી ભુલવાલા બનાવો ઉપરથી પણ આપણુને બોધ અને ચાનક મળી શકે છે. એના પુરાવા તરીકે મારાં આજના દાસ્તાંનના નાયક—બેજન—તરફ જોઇશું. બેજને એક ઘણીજ ગંભીર ભુલ કીધી હતી, અને તે ભુલના પરીણામમાં તેનો જીવ જોખમમાં આવી પડયો હતો. પોતાના બાપની મંજુરીઆત વગર બેજંન એક પારકી ઓરતની મોહબતમાં પડયો, અને તેણે તેણીને પરણવાનો કોલ આપ્યો, અને તેમ કરી તે એવી આફતમાં વિંટળાઇ ગયો, કે

---

[1] આ વાંચન મુંબઇમાં તા૦ ૫ મી સપટેમબર ૧૯૧૪ ને દીને મુંબઇની જશ્ન કમીટીની ફરમાસથી, ફીરદોસી તુસીના મરણ દીવસની યાદમાં થયેલા જશન પ્રસંગ, શેઠ બેરામજી જીજીભાઇ ઇન્સ્ટીટ્યુટવાળા હાલમાં સાંજના ૭ વાગે મે પેહલી વાર સંગીત સાથે રજુ કીધું હતું. કરતા.

જેમાથી તેનો છુટકો પાછળથી રૂસતમ પેહલવાને કીધો. કોઇ બી રીતે જોતાં બેજને ભુલ કીધી હતી, એ તો નક્કીજ હતુ. તેની એ ભુલ ઉપરથી જે કાંઇ દુખ તેને વેઠવુ પડયુ, તે ઉપરથી પણુ મોટો બોધ મળી શકે છે. હવે આપણુ આજના દાસ્તાનની બાબદ ઉપર આવ્યા છીએ

સાકી ગુલાબી ભરી પા તુ જામ,
ધરૂ હુ જબાં પર યઝદાંનુ નાંમ.
સતાપ અને સુખનો તે ધણી,
આબાદી વચરાંની છે તેહની
કસુ મુજ કલમ યાદ તેની કરી,
ચિતારૂ ચિતાર એક નવો હુ ફરી.
બુલદ શાન તેની, બુલદ જેના કાંમ,
રાસ્તીનો માલેક દિસે હર ઠાંમ.

* * *

એક રોજ કેખુશરૂ તાજદાર,
બેઠો ભરીને હતો દરબાર
બુજોરગો, જવાંનો, બિજા નેકનામ,
ગોદરેજ ફરીબરૂજ અને ધસ્તહામ
ફેશવાદ, ફરહાદ, ને ગેવ નેક,
મીલાદનો ગુરગીન, ને બીજા અનેક.
હતો જગી બેજન જગ જીતનાર,
દરબારે શાહીમા દિલખૂશ અપાર
હતો શાહે ઇરાન અતી ખૂશ ખૂશાલ,
હતા સરવેના દીલમા ખૂશ ખીયાલ.
યાકુતી જામો શરાબે ભરી,
ફરતીતી સાકીઓ શીશા ધરી
ખિલેલુ સરોદનુ હતુ ખુબ બઝાર,
એકાયક ફરિયાદનો આવ્યો પૂકાર.

નકીબને કિધો શાહે એવો હુકમ,
તુરત લાવે દૂખીયાને હ્યા એકદમ
ઝુકીને નકીબે હુકમ માનીયો,
દાખલ કિધા દુખી અરમાનીઓ

* * *

કહ્યો સર નમાવી દૂખીઓએ હાલ,
"રહો શાહે ઇરાન, સદા ખૂશ ખૂશાલ
રહો તારૂ કાયમ રોશન રવાંન,
જીવો હક્તકેશ્વર ઉપર જાવેદાન
હમ છીએ અરમાનીઆના રઇસ,
દૂખી થઈ પડીયાં છીએ રાત દીસ
ભારી છે પડીયો હમો પર ગજબ,
ગજબ છે બૂરો પારવનનો અજબ
હમો ત્યાંના બુરજીગરો ખેતિકાર,
હમારા દુખ મકરોને નિવાર.
ખેતી હમારી રમીલી રસાળ,
જગલના ભુંડો કરે પાયમાલ.
ભૂડો છે ભયકાર, નથી કઈ સુમાર,
મુદત થઇ કરે છે ખેતી ખૂવાર
તારાજ કિધી છે ખેતી તમાંમ,
નથી રાખીયુ ફલ ફુલનુ નામ.
બલા છે કે આફત બૂરી બદ ખિસાલ,
બદન પાહાડ સમ, દાંત હાથી મિસાલ.

કાયર છે અરમાની રૈયત તમાંમ,
અરજ છે હમારી એજ નેકનામ"

* * *

સુણી આવી આફતને ગ મનો હેવાલ,
દૂખી થયો કૈખુશરૂ નેકફાલ
નવાજી રવાના કિધા બેતિકાર,
બાદબ બોલ્યો, તે શહેરીયાર.
"કે અએ નામદારો સૂરા પેહલવાન,
છે કોઇ આ મિજલસમા એવો જવાન.
કે, તે મારાં દૂખને પોતાનુ ગણે,
દૂખી જોઇ મુજને દૂખી તે બને
છે કોઇ આ મિજલસમે એવો દલેર,
આ મુડોને મારી, કરે દુર કહેર
કરે મારી રૈયતના દૂખનો નિકાલ,
કરૂ જર ગોહરથી હુ તેને નિહાલ
કરે દુર બલાને જે બક્ષે કરાર,
કરૂ માન શાહી તે ઉપર નેસાર.
કરૂ મારી દરબારમે મરફરાજ,
ઉઠાવે જે સરપર મહારો અવાજ"

* * *

સુણી શહેનશાહની અરજના કલામ,
થઈ કુલ્લે દરબાર ખાંમોશ તમાંમ.
નહિ એવી દરબારમે રહી તાબ,
ઉઠી કોઇ પહેલવાન દીયે જવાબ.
જોઇ હાલ દરબારનો બહુ કઠણુ,
એકદમ ઉઠીયો, દિલાવર બેજન.
રૂપે રૂપાળો, બળ બાશીયાર,
હિકમતમે પુરો, હિંમત અપાર
નબીરો તે ગોદર્જ, ગેવનો પેસર,
કહ્યુ શાહેનશાહને, ઝુકાવીને સર.
કે, "અએ શાહે ઇરાંન, હું તારો દાસ,
ફરમાવ મુજને હુકમ તારો ખાસ.
કરૂ તારી ખિદમતમે સર નિસાર,
રજા હોય તો જઇ, કરૂ ભુડો ઠાર
કરૂ દુર અરમાનીઓની બલા,
કરૂ મુજ ફરજ, તુજ તરફની અદા."

* * *

પોસરની જોઇ આવી હિમત ને હાંમ,
કહ્યુ ગેવે, 'દીકરા, એ શુ કીધુ કામ?
જવાંની ઉપર તે કિધો કાં ગરૂર,
આ બલામે જવાની તુને શુ જરૂર
હીમત તો છે, પણ તુ નાદાંન છે,
અનુભવથી દીકરા તુ અજાણ છે
ભુડોના જગથી તુ છે બેખબર,
શુ કરશે તુ જઇને જગલ અદર
અએ જાહેલ કિધુ છે તુએ એવું કાંમ,
લુટીયુ તે ઘડપણમા મારૂ આરામ."

* * *

કહ્યુ બેજનને, " સુણ પ્યારા પેદર,
નાહિમત મુજને એ રીતે ન કર
જવાંન હુ ખરો, પણ નાદાંન નથી,
અકલ હોશથી હુ અજાણ નથી.
દૂ:ખી છુ સુણી તારો એવો વિચાર.
શુ બેસી હુ ઘરમા કરૂં દીન પસાર ?
ના કર પેદર મારી તુ કાંઇ ફિકર,
ના કર તુ રંજીદા મારૂ જીગર
નરે શેર હોય મારો જો બાપ તુ,
રજા જંગે એકદમ જવા આપ તુ."

* * *

ખૂશી થાયો શેહેનશાહ સૂણીને જવાન,
બેજનની તારીફમા બોલી જબાંન
"ખૂશી છુ જોઇ તારી હિમતને હાંમ,
બેજન તુ કરશે, ફતેહ મારૂ કામ

મને તુ દિસે છે હુનરમદ પૂરો,
ભુરઇનો પલકમા તુ કરશે ચૂરો.

બેજનની હિમત, નકર ગેવ ખરાબ,
જવા દે તું જગે ખૂશી થઇ સિતાબ.

મગર તુ છે મજલથી બેખબર,
થશે તારો ગુરગીન ભલો રાહબર

રાહ છે ખતરનાક, મુશકિલ હજાર,
થશે તારો ગુરગીન મદદગાર યાર.

સદા રહેજે ગુરગીન, બેજનની સાથ,
કદી રહેતો ના દુર, શું દિન કે રાત."

પલકમા થઇ ફોજ ઘોડે સવાર,
બેજન નિકલીયો વતંનની બહાર

* * *

મજલ મજલની કરતો સફર,
ઉભો જગી જઇ એક જગલ અદર

જોઈ બેજને ત્યા બલા બીશીઆર,
ભયકર ભુડો ને ડુક્કર હજાર

બલા જોઇ બેજંન થયો બહુ કફા.
ગુજારી ભુડો પર કંઇ કઇ જફા.

જફા જોઇ ભુડો થયાં પુર જોશ,
કરી શોર ભારી, થયાં ફૂલ બેહોશ.

ઘણાંકો ગયાં મારથી બહુ ડરી,
ઘણાકો બિહીકથી ગયાં બસ મરી

ઘણાંકો થયાં જોમ ધરી મસતાંન,
ઘણાકોએ નાહસી ને કીધુ તુફાંન

જોઇ હાલ બેજને ખેચી કમાંન,
વરસી રેહ્યા ચોતરફ બાન-બાન

પલગ શીર જગીએ થઇ બેફિકર,
કે કોના વિધીયાં, તિરોથી જીગર

કે કોને મારી કિધા મુરદાલ,
કે કોનો કીવો ગુરજથી નિકાલ.

નેજાની નોકે કિધા બહુ ફના,
કતલ થઇ મુવાં શમશીરથી ઘના

ગરજનાથી ગરજી રહ્યુ વન તમામ,
કિધુ બેજને એકલે હાથે કામ

બેજનની દલેરી અને ફતેહ જોઇ ગુરગીનનુ અદેખુ બનવુ.

એવી રીતે દીલાવર બેજને અરમાનીઆના જગલમા ગુરગીનની મદદ વગર જ્યારે એકલે હાથે જગલી ભુડા અને ડુકકરોનો નાશ કીધો, ત્યારે બેજનની ફતેહ જોઇ ગુરગીન પોતાના દીલમા બળવા લાગ્યો. બેજને ગુરગીનને કહ્યુ, કે -" જગલને એક છેડે તુ ઉભો રહે, અને હુ જંગલના ભીતરમા જઇ સઘળા ભુંડોને ઠાર કરૂ. પણ જે ભુડા મારા હાથમાથી છટકીને નાહસે, તે જ્યારે તારી આગલથી પસાર થાય, ત્યારે તુ તારા તીરોથી તેમને વિધી નાખી ઠાર કરજે."

પણ ગુરગીને બેજનને કાઇ બી મદદ આપવા સાફ ના પાડી, અને કહ્યુ કે.—" પાદશાહની દરબારમા માનપાન મેળવવાતુ જ્યારે એકલો

તઈયાર થયો, ત્યારે ભુડોને ઠાર કરવાનુ કામ પણ તુએ એકલેજ હાથે કરવુ જોઈએ. પાદશાહનુ ફરમાન એટલુજ છે, કે મારે તારો રાહબર થઇ, તુને જગલની રાહ દેખાડવી. એથી વધારે મદદ હુ તુને કાંઈ બી કરી શકનાર નથી."

ગુરગીનના એવા સુખુનો સાભળી બેજન જરાબી નીરાસ થયો નહી, અને અરમાનીઆના જગલ માહેલા તમામ ભુડોનો તેણે એકલે હાથે મારીને નાશ કીધો બેજનની આવી ફતેહ જોઈ ગુરગીન પોતાના દીલમા અદેખાઇથી બળવા લાગ્યો. રખે બેજન પાદશાહ પાસ તેની ફરીયાદ કરે, અને તેથી તે શાહી ઠપકા અને નામોસીને લાએક થઇ પડે, તેના ખ્યાલથી હવે તે દીનમા બીહીવા લાગ્યો એવા વિચારમા તે હતો, તેવામા હરેમેને તેના દીલમા એક ખ્યાલ સુજ પાડયો બેજનને કોઇ બી રીતે ફરેબના ફાંદામા ફસાવી તેને દુર કરવાની યુકતી તેણે રચી. ભુડો સાથનુ જગ પુરૂ થતાજ બેજન સાથ ગુરગીન પાછો મળી ગયો, અને ફરેબી સખુનોથી બેજનને પોતાની મતલબના પેચમા લાવવા તેણે કહ્યુ કે —

ફતેહ જોઈ ગુરગીન ડઘાઇ ગયો,
અદેખો બની ફાલ ખાઇ ગયો.
મનશની બુરી જઇ ચહડી તેને સર,
પરીણામની નહિ કિધી કઇ ફિકર.
ફરેબ દીધો બોલી મધુર પુર વેન,
સિફત ગાઈ ગુરગીને મલકાવી નેન
"સાભલ અએ બેજન જંગી જવાન,
આ રસ્તો છે સિધ્ધો મુલ્કે તુરાંન
ત્યાથી છે દૂર એક જશનગાહ આનદ,
અજબ છે બગીચા, ફુલ ફલ સુગધ
દિસે ચોતરફ સર્વ પીલુ ને લાલ,
કુદરતે ગોયા કરી છે કમાલ.
હવા છે સૂગધીભરી તેજદાર,
વસે તે જગે છે પરી સમ નાર.
એ નારોમા રહેછ, એક તુરાંની કમળ,
તે મહાબૂબ નામે મનિજેહ અસલ.
સરવ સમ સિધ્ધી, ચદર સમ તે નાર,
સજની સુદર સગ કરે ગેલ હજાર.
૩૦૦૦
હસતી ને ફરતી જગેજગ દિસે,
રમતી ને ભમતી કદી નહી રિસે.
જોબનમાં જાણે છે ખીલતો ગૂલાબ,
પેદર છે મનીજેહનો અફરાસિયાબ.
લાખોમાં છે એક તે સરવરી,
મહેકે બદન જેમ મૂશ્ક અમ્બરી.
કરૂ શુ સીફત ગાઇ તેની વખાણ,
છે લાઇલાજ આએ મારી જુબાન"૧૧૯૦

ગુરગીનને મોહડેથી મનીજેહની તારીફ સાંભળી બેજનનુ લલચાવુ

અફરાસીયાબની દીકરી મનીજેહની ખુબસુરતીના તારીફ ગુરગીનને મોહડેથી સાભળી, બેજન પોતાના દીલને કાબુમા રાખી શકયો નહી, અને મનીજેહને નજરે નજર જોવા તે લલચાયો. તુરતજ બેજને ઠરાવ કીધો, ક એ મનમોહન મહાબુબને નજરે જઈ જોવી. તેણે

તરતજ પોતાનો દરબારી પોશાક મગાવી પેહડયો, અને પોતાના સર ઉપર શાહી કોલાહ મુકી, કમરબધ સજી મનીજેહના જશનગાહ તરફ જવા તે ઘોડેસવાર થઇ નીકલ્યો અને તે પોતાની ધારેલી જગ્યાએ જઇ પુગ્યો. ત્યા જતાજ તેણે પોતાના ઘોડાને ચરતો મુકી, પોતે જશનગાહની બાહાર આવેલા એક મોટા ઝાડના છાયા હેઠળ બેસી, આસપાસ નજર કરી જાવા લાગ્યો બાનુ મનીજેહનુ એવામા ત્યા આવવુ થયુ, અને બેજન ઉપર તેની નજર પડતાજ તેની ઉપર તે આશક પડી મનીજેહએ પોતાની એક વિશ્વાસુ દાસીને પોતાના વિશ્વાસમા લીધી, અને બેજન પાસ તેણીને પોતાનો પેગામ આપી તેણીએ રવાના કીધી.

સિકલ જોઇ બેજનની થઇ તે અજબ,
સૂરતમા દિઠો કઇ મિતનો ગજબ.
તૂરત દાસીને કીધો એવો હુકમ,
"જઇને તુ કર ઝટ તલાશ એકદમ
છે કોણ બિગાનો, દિપે ચદ્ર સમ,
ચિરે મુજ જીગરને કરીને જખમ.
અજબ નનો તેના બદન રૂપ રગ,
દિસે છે બદન બળ 'શીરો પીલ ગ'
સિકલમા પરીજાદનો નકસ છે,
યા જીવતો થઇ આયો શ્યાવક્ષ છે

હૂ હર સાલ વસતમા કરૂ ત્યાં જશન,
કિધુ આ બિગાનાએ આજે વધન.
દીલમા લગાડી બિગાનાએ આગ,
કિધો મારો વેરાંન ખિલેલો બાગ
સખી જઇને પુછ તેની જલ્દી પિછાન,
અદબથી પુછી જો, કરેછ શુ બયાન.
પછી કહેજે તું તેને મારો પેગામ,
અગર ચાહતો હોય ત્યાં ભલે કર મુકામ.
કરી કોઈ તદબીર સમજાવી લાવ,
બને તો વીરાને લઇને તુ આવ"[૯૧]

બેજનનો મનીજેહ સાથ મીલાપ થયો

મનીજેહની દાસીએ પોતાની મલેકાનો પેગામ તુરતજ જઇને બેજનને સભલાવ્યો, અને બેજનના દીલનો ખરો ભેદ જાણી લેવાની તેણીએ તદબીર કીધી બેજને પેલી ચચલ દાસીના સવાલના જવાબમા જણાવ્યું, કે—"હુ નથી શીયાવક્ષ, કે નથી પરીજાદ હુ ગોદરજના બેટા ગેવનો દીકરો બેજન છુ મારા પાદશાહ કેખુશરૂના હુકમથી અરમાનીઆના જગલમા જગલી ભુડોના વધી પડલા ત્રાસથી હેરાન થતી રઇયતને બચાવવા માટે, ભુડોનો શીકાર કરવા આવ્યો છુ. ભુડોનો શીકાર કરી હુ મારે વતન પાછો ફરતો હતો, પણ તેવામા તુરાનના પાદશાહ અફરાસીયાબની દીકરી મનીજેહની ખુબસુરતીની તારીફ સાભલી, તેણીને નજરે જોવા આ તરફ હુ નીકળી આવ્યો છુ" મનીજેહની સખી સાથ બેજનને લબાણુ વાતચીત થયા પછી,

તે દાસી બેજંનને પોતાની સાથ જશનગાહ મધે લઇ ગઇ, અને ત્યા બને દીલદારોની મુલાકાત થઇ. એ મુલાકાત ત્રણ દીવસ અને રાત સુધી ચાલુ રહી રંગરાગ અને ખાનપાનનો મહીમા તે જશનગાહના દેરામા ચાલી રહ્યો. ચોથે દીવસે બેજને મનીજેહને કહ્યુ કે —

“મનીજેહ, મહાબુબ, એ ગુલકળી,
બુલંદ મારા બખ્તે તુ મુજને મળી
સાંભલ મહાબુબ દિલદાર મોહન,
લગાડી તે દીલમાં પ્રિતની અગન
સોહેલ સીતારા દિપે જેમ ગગન,
બગલમા તુ બેજનની દીપે મોહન
દીલ મારૂ તુજપર થયુ છે નિસાર,
ખૂબી શુ વખાણુ પરી ગુલેઝાર.
સિકલ મન મોહન તુ એ સુંદર પરી,
દીપે તેજ તારૂ મીસલ મુશતરી
સિફત સુણી તારી હુ માઇલ થયો,
નજરથી તુને જોઇ ઘાઇલ થયો
કહુ રાસ્ત સુણ તુજને મુજ બયાંન,
મનીજેહ વીના છે બેજન બેજાન.
મનીજેહ તુ લે આ મહારો વચન,
કે બેજન મનીજેહના થાશે લગન.”[૯૨]

* * *

મળી સંગ પ્રીતે હસી ગુલકળી,
બેજનની સઘળી ઉમેદો ફળી
કિધી ખુબ અશરત, કરી ત્યાં વતન,
ગુજરીયા ચમનમે દીવસ એમ ત્રણ
જૂદાઇનો વખત જોઇ મનીજેહ રડે,
કરે બહુ વિચારો, નહી સુજ પડે
સખી સંગ મળીને ઘડીયો એક ઘાટ,
કે લેઇ જવો બેજનને તુરાંન સાથ.
થઇ જ્યારે હસ્તી બુલંદ રાતની,
કિધી એક તદબીર નવી જાતની
મળી સંગ સખીઓએ મજલિશ ભરી,
બેજનની ખિદમતમે સૌ કોઇ ખરી
મચી હર તરફ બઝમમા ધાંમ ધુમ,
નાચી રહી હર સખી છુમ છુમ
બિરાજી તખતપર મનીજેહ નાર,
લઇ સાથ બેજન કરે ખુબ પ્યાર.
હસાવી મનાવી લિધો મનમોહન,
લટાવી ભમાવીને કીધો શરણ
રિજવી રિજાવીને કીધી ઠગાઇ,
દારૂમે મેળવી બેહોશ દવાઇ
બેજનને પાયો દગાથી શરાબ,
બની તેની હાલત તે પીતા ખરાબ
ચહડી ઘેન ઘુમરી, મગજ બહુ ફરે,
થયુ શુ એકાએક નહી સુજ પડે.
પડયો પેચ ખાઇ જમીનપર બેહોશ,
રહી નહી સૂધ્ધી, રહી નહી હોશ.
થઇ તેની હાલત બિલકુલ બેફાંમ,
દગલબાજ શરાબે કિધુ કામ તમામ.
પડયો જ્યારે બેજન થઇ પુર બેભાંન,
મનીજેહ ઉઠાવીને લઇ ગઇ તુરાંન.

* * *

પૂરી થઇ બેહોશીની જ્યારે અસર,
ઉઠી બેજને કીધી સૌ પર નજર

ઝૂકી સાહેલીઓએ કીધી આદાબ,
મનીજેહે દીધો નમીને જવાબ.

"દિલદાર બેજન એ છે મૂજ મકાંન,
હુ લાવી છુ મૂજ સાથ તુને તુરાન

આ રંગ મહેલ મારો મજ્યો તુ થકી,
નથી હ્યાં ફિકર કે દગાનો વકી

બેજંન તુ છે મારો સાહેબ ધણી,
મનીજેહ હવે તારી દાસી બની."

* * *

ચહડયો જોશ ભારી સુણી આ ખબર,
પૂકારીયો બેજન બની બેસબર.

અરે ઓ દગલાજ, દગો તે દિધો,
મને તે ફસાવીને તારાજ કિધો.

મદદ તારી યઝદાંન! દુશમન મકાંન!
થશે કેમ છુટકો! મુલક છે તુરાંન!

અએ ગુરગીન નાપાક, ઓ બદમીઝાત,
મને તે ફસાવી ઘડયો મારો ઘાટ.

દેખાડી મને જશનગાહની રાહા,
ફસ્યો મોહેનીમા, થયો હુ તબાહા.

કિનો મારો તે પર વે દાદગર,
તે હિચકારો મુજ સંગ રમ્યો મક્કર

અફસોસ મીતપર હજારો હજાર,
અફસોસ મીતપર ફિતકાર અપાર."૯૩

જોઇ હાલે બેજંન, બોલી તે નાર,
"કરે કાં તુ બેજંન, ખોટા વિચાર.

નથી મે દિધો તુને કઇબી દગો,
નથી મુજ સિનામા કપટની વગો.

ખરા પ્યાર ખાતર, કિધુ મે એ કાંમ,
ના બોલ બેજન, તુ કડવા કલાંમ.

વાહલા સુણી લે તુ મારા સુખન,
દિસે મૂજને તુજ વંન સુહનુ ચમંન.

જીગરમાં લગાડી તે મહોબત અગન,
રખે તારી મોહોબત, બને મુજ કફન.

ખરા પ્યાર ખાતર તુને લાવી સંગ,
હવે તુ કરે મુજ ઉમેદાનો ભંગ.

ખુશી થા તુ દીલભર, બુરા તજ વિચાર,
નરે શેર થઈ કેમ બને બેકરાર.

ખુશી થા ઓ બેજન, જરા પીઇ શરાબ,
દૂર કર દિલથી કહેરને સિતાબ.

મનીજેહ છે દાસી તહારી નફર,
કસુર હોય જો થઇ, કતલ મુજને કર.

અગર તારો જાહેર થશે ઇસરાર,
તો તુજને બચાવા કરશ જીવ નીસાર"૯૪

બેજનના આવવા વીશેની ખબર અફ્રાસીયાબને કાંને પડવી

લાગે વખતે આ બનાવની ખબર મનીજેહના મેહલના દરબાનને પડી, કે એક ઈરાની બચ્ચાને બાંનુ મનીજેહ પોતાની સાથે જશ્નગાહ તરફથી લઇ આવી છે પોતાની પુરેપુરી ખાતરી કીધા પછી દરબાને એ ખબર કસરેવેજને જઇ કહી, અને કસરેવેજે તુરતજ એ ખબર પોતાના બાપ અફ્રાસીયાબને જઇને જાહેર કીધી. અફ્રાસીયાબ આ ખબર

સાંભળી ઘણોજ ગુસ્સે થયો, અને બોલ્યો કે--"જેને ત્યાં છોકરી હોય, તે જો કે પાદશાહ ભી હોય, તોપણુ તેના જેવો કમનસીબ બીજો કોઇ બી હશે નહી" તુરત અફ્રાસીયાબે કસરેવેજને હુકમ કીધો, કે—"સવારોની એક ટુકડી લેઇ, મનીજેહના મેહલ તરફ ધસી જા, અને પેલા ઇરાની બચ્ચાને પકડી મારી પાસ લેઇ આવ"

પોતાના ભાઇ અને પાદશાહના હુકમ પ્રમાણે કસરેવેજ તુરતજ લશ્કરી સરદારોની એક ટુકડી લઇ મનીજેહના મેહલ તરપ ગયો, અને મહેલને ચોતરફથી ઘેરી લેઈ, પોતે અંદર દાખલ થયો દાખલ થતાજ તેણે જાણ્યુ, કે દીવાનખાનાના દરવાજા અંદરથી બંધ હતા, અને અંદર રંગ રાગ અને ખાન પાનની ધુમ મચી રહી હતી વગર ધીલે તેણે દીવાનખાનાના દરવાજા ભાંગ્યા, અને પોતે અંદર દાખલ થયો. તેણે તખત ઉપર એક ઇરાની બચ્ચાની ગોદમા મનીજેહને બેઠેલી જોઇ મહેશીલના રંગમા અચબુચ ભંગ થયો રંગ રાગ બંધ પડયો, અને મનીજેહ ગભરાટમા પડી સરવે કોઇ ફીકકા પડી કાપવા લાગ્યા. કસરેવેજે પુકાર મારી કહ્યુ કેઃ—

પૂકારી કહ્યા કસરીવેજે કલાંમ,
કે,"અએ બેહયા બદનસલ બદલગામ.

વીના હક પર ઘર ઘુસે ચોર તુ,
કરે એશો અશરત, ઓ સરજોર તુ.

નથી નહાસવાની રહી એક રાહા,
કરી લે તુ દુનિયાને છેલ્લી નિગાહા.

લિધો છે મે ઘેરી મહેલ ચોતરફ,
શરણુ થા વિના બોલવે એક હરફ."

* * *

પલકમાં પડયો ફૂલ બંધ રાગ રંગ,
બેજંને ગરજીને મારી છલંગ

કિધી ચોતરફ તેણે એકદમ નજર,
અચાંનક આફત દિઠી સર ઉપર.

"ખુદા થા તુ મુજનો મદદગાર હ્યાં,
લડસ કેમ નથી પાસે હથીઆર હ્યાં

કહાં છે પેદર મારો ગેવ મહેરબાંન,
બચાવે કોણુ આ સમે મારો જાંન.

નથી મારો ઘોડો, નથી તલવાર,
પરાયા મુલકમાં નથી દોસ્તદાર

ઓ સાહેબ ખલકના, કરીમ દાદગાર,
મૂજ આફ્રત રસીદા ઉપર કર નજર."

* * *

હતો તે વમાસનમાં નેકજાદ,
પડી તેટલાં તેને અચબુચ યાદ.

છૂપાવી તે રાખતો'તો ખંજર એક,
પગનાં મોજાની અંદર છેક.

તુરત ખેંચ્યુ તે ખંજર આબદાર,
ને બોલ્યો બહાદુર મારી પુકાર.

કે "ઓ બેહયા બેશરમ બદગૂમાંન,
અગર હોય લડવુ નિકલ મયદાંન.

ગેવનો છુ બેજન હુ ગોદરેજીઆંન,
નરે શેર કેશવાદ મુજ ખાનદાન

અગર ચાહતો હોય જંગ તુ મારી સાથ,
તો તૈયાર છે બેજન ભીડવાને બાથ.

કરશ મારાં ખજરથી સો સર કલમ,
દેખાડશ તુને હું નવો કઇ સિતમ.

અગર ચાહતો હોય જો તુ કરવા ભલઇ,
તો કર આ સમે મારી તુ રહાનુમઇ.

મને પાદશાહ પાસ લેઈ જા સિતાબ,
ખરી વાતનો તેને આપુ હિસાબ.''[૯૫]

કસરેવેજે ફરેબ આપી બેજનને કેદ પકડવો

કસરેવેજે જયારે બેજનનુ નામ સાંભલ્યુ, અને તેને હથીઆરબધ બનેલો જોયો, ત્યાર તેણે લડાઇ કરવાથી હાથ ઉઠાવવાનો એકદમ ઠરાવ કીધો, અને ૫દ તથા મકકરથી તેની સાથ કામ લેવાની તજવીજ કીધી તેણે બેજનને નરમાસથી સમજાવી કહ્યુ કે—'' અગર જો તુ તારા હાથ માહેલું હથીઆર નાખી દીએ, તો હુ કસમ ખાઇ તુને કોલ આપુ છુ, કે હુ તારો એક વફાદાર દોસ્ત અને રહાનુમા થવશ વળી અફ્રાસીયાબ પાસ તારે માટે સારા બોલો બોલી, તુને માફી અપાવવાની હુ દરેક તજવીજ કરશ * * *'' બેજને તેની મીઠ્ઠી મીઠ્ઠી વાતો ઉપર વીસ્વાસ મુકયો, અને તુરતજ પોતાના હાથ માહેલુ ખજર ફેકી દીધુ. આવો મામલો જોઇ કસરેવેજે તુરતજ પુકાર કરી બેજનને ઘેરી લેવા પોતાના સવારોને ફરમાવ્યુ, અને તેજ વખતે દીવાનખાનામા બેજન ઉપર તુરાની સવારો ધસી ગયા, અને તેને કેદ કરી જજીરથી જકડી, ઘસડતા અફ્રાસીયાબની આગલ તેની દરબારે લઇ ગયા. બેજન જયારે અફ્રાસીયાબની આગલ જઇ પુગ્યો, ત્યારે તેણે અફ્રાસીયાબને કહ્યુ કે—

''કહુ હાલ તુને રાસ્ત અફરાસિયાબ,
કર રાસ્ત મનસાફ સૂણી ફરીયાદ.

હકિકત એ છે અવલ શહેરીયાર,
નિકલ્યો હુ ઇરાંનથી કરવા શિકાર.

લડી સગ ભુડો કિધાં સરવે ઠાર,
પડી રજ ભારી, બહુ બેશુમાર

નિકલ્યો તે જગલમાં કરવા સફર,
પૂગો જઈ એકાએક જશાનગાહ ઉપર.

તપતો'તો સરપર બુલદ આફતાબ,
થયો જીવ ગરમીથી બિલકુલ બેતાબ.

બુલદ એક દરખત પડીયુ નજર,
સિતલ છાંયડે જઇ પડયો બેફકર.

પરી એક અચબુચ હાજર થઇ,
મને ગોદમાં લઈ ઉડી તે ગઇ.

ચહડી નિન્દ મગજે બેહોશીભરી,
ખુલી આંખ તો જોઈ મનીજેહ પરી.

મૂલાકાત થઇ કોઇ કંમબખ્ત ઘડી,
બલા મારે સર આસમાંની પડી
વિચાર દીલમાં કર એ જેહાંપનાહ,
નથી તારી બેટીનો કઇ બી ગુનાહ.
નથી એમાં મારી જરાબી કસુર,
મળી ગઇ મને કોઇ પરી બેશહુર."
હસી બોલીયો શાહ અફ્રાસિયાબ,
"અરે કમસમજ શુ જૂવે છે તુ ખાબ
કિધો છે ગૂનાહ એવો નહિ થાય માફ,
કરે ખાલી બકબક મારીને લાફ.[1]
ગલત વાત મથલી, ખરી નહિ જરી,
બચાવા જીવને બતાવે પરી.
સફર તારી દૂનીયામે થઇ છે ખતમ,
પલકમાં તું પુગશે 'મુલ્કે-અદમ'[2]"
કહ્યુ બેજનને બહુ બનીને નિરાસ,
"અરે નાતરસથી શુ રાખુ હુ આસ

* * *

અએ શાહે આલમ એ તાજદાર,
કરે કેમ એવા બેહુન્દા વિચાર
જંગલના શેરોને ઝુડો હેવાંન,
પંજાને દાંતે કરે છે તુફાંન
પેહલવાંનો બી તેમ કરે છે જંગ,
શમશીર ગૂરજથી કરે છે બતંગ.
ખંજર ને નેજા, તીર ને કમાંન-
થી લડીને કહાડે છે દુશમંનનો ઘાંન.
દગાથી કિધો છે મને બંદીવાંન,
લડે કેમ હથીઆર વિના પેહલવાંન.
અગર જોવુ હોય જો તૂને મારૂ બળ,
તો કર મુજને છુટો તુ થોડીક પળ.
ફકત એક ઘોડો ને ગુરજ તું આપ,
દેખાડુ દલેરીનો તુંને હિસાબ.
હજાર એકમાથી જીવે એક જણુ,
તો બેશક તુ બેજંનને નામર્દ ગણુ

અફ્રાસીયાબે બેજનને ફાસી ચહડાવવાનો હુકમ આપવો

બેજનના આવી રીતના સખુનો અફ્રાસીયાબને ગમ્યા નહી તેણે ગુસ્સે થઇ બેજનને તરેહવાર અપમાનભરેલા સખુનો કેહ્યા, અને કસરેવેજને હુકમ કીધો કે— "આ ઇરાની બચ્ચો ચોરી ઉપર સરજોરી કરે છે, અને મારી સામે આવા નાલાએક સખુનો બોલવાની હિમત કરે છે, વાસતે એને એકદમ ફાસી દે, કે જેથી ભવીશમા કોઇબી ઇરાની એવુ નાલાએક કાંમ કરવાની હિમત કરે નહી" બેજનને સખત પાહારા હેઠલ કસરેવેજ દરબારમાથી બાહાર લેઇ ગયો, અને બેજન પોતાના જીવવાની આશા છોડી સંતાપ કરવા લાગ્યો

ફિકરમંદ બનીને બેજન રડે,
નહિ કોઇ કદરદાન રફિક ત્યાં જડે.
"અગર દાદગરનો હશે એજ હુકમ,
તો નથી મુજ કજાનો મને કાંઇ ગમ

૧ લાફ યાને ગપ મારવી ૨ 'મુલ્કે અદમ' યાને બીનાઇ જેહાન.

મગર છુ દૂખી કે મરૂ પરદેશ,
નહિ પાસ મારી પેદર કે ખેશ.

બૂરી કોઇ ઘડીએ પડયો હુ બહાર,
જોવા ન પામ્યો માદર દિદાર.

અફસોસ ! હુ પડીયો વતનથી દુર,
અફસોસ ! જવાંની થઇ ગઈ ધુર.

અફસોસ પેદરના ન જોયાં દિદાર,
ખબર મારી સુણી થશે બેકરાર.

અફસોસ ! પેદરના થશે કેવા હાલ,
અફસોસ ! દુશમંન થશે ખુશહાલ

તુને કોણ કહેશે એ મારા પદર
ગૂજરી જફા શૂ શૂ મારી ઉપર.

ખબર કોણ પૂગાડે તૂને એ પદર,
કે, બેજન મરેછ થાઈ જીરોજબર.

વતન મારે લઇ જા તુ પયગાંમ હવા,
ને રહેજે તુ મારા ખુનનો ગવાહા.

તુસ અને રૂસતમને દેજે ખબ
કે કીનામા મારા તે બાંધે ક

ગુરગીન નાપાકે કીધુ છે ક ,
ગઇ મારી જીદગીને ઓલાદનુ નાં

ફાંસીની સજામાંથી બેજનનુ છુટું થવુ

શાએર કહે છે કે, બેજનનો આ વિલાપ પરવરદેગારે સાભલ્યો, અને તેની ઉપર તે મેહરબાન થયો અફ્રાસીયાબના વઝીર પીરાનનુ તે જગે એકાએક આવવુ થયુ, અને ફાસીને લાકડે ચહડતા એક જવાંનને જોઇ, તેણે તલાશ કીધી. કસરેવેજે બેજનને ઓળખાવી તેની સઘળી હકીકત પીરાન વઝીરને જાહેર કીધી. બેજનનુ નામ સાભલી પીરાન તુરતજ તેના આગલ ગયો, અને તે ઈરાનથી શા કાજે ત્યા આવ્યો હતો, તેનો ખુલાસો પુછયો. બેજને સઘળી બીના પીરાન વઝીરને જણાવી, અને પીરાનને તેના હાલ ઉપર દયા આવી.

તુરાનના પાદશાહ અફ્રાસીયાબનો પીરાન વઝીર હતો તે દાનાવ વઝીર ઉપર અફરાસીયબનો મોટો વીસ્વાસ હતો પીરાને તુરતજ હુકમ કીધો, કે—"હુ શાહા અફરાસીયાબને મળી બેજનના બાબમા તેનો સેવટનો હુકમ મેળવુ', ત્યા સુધી બેજનને ફાસી દેવાનુ મોકુફ રાખવુ" પીરાન તુરતજ અફરાસીયાબ પા ; ગયો તેણે અફરાસીયાબની મુલાકાત લીધી, અને બેજનના બાબમા અફરાસીયાબને અરજ ગુજારી સમજાવ્યુ કે—

"સદા રહે સલાંમત શાહ તુ ખુશાલ,
થજો તારા નાબુદ રજો મલાલ.

ઉભો સર ઝુકાવી હુ તારી હજુર,
ગૂજારૂં અરજ માફ કરજે કસુર.

કિધો જ્યારે શ્યાવક્ષને તે કતલ,
કિધો મૂજ શિખામણ પર નહિ અમલ.

વતન છોડી શ્યાવક્ષ આયો તુરાન,
પનાહ આપી તેને કિધો તેં બેજાન.

હજી તો છે શ્યાવક્ષનો કીનો ગરમ,
જગાડે નવો તુ ફિતનો અલમ
હવે જો તુ બેજનને કરશે બેજાન,
તો ઉઠશે કિનામાં કુલ્લે ઇરાંન.
તુસ જેવા જંગી ને ઘસ્તમ દલેર,
ગેવ અને રૂસતમનો ભુલીયો શુ કહેર?
ભુલશે ન ગોદરેજ નબીરાનુ વેર,
ચલાવશે તુરાનમે લોહીની નહેર
ગયો કેમ તુ રૂસતમનો ગુસ્સો ભુલી.
કે નિકલીયો તુ બેજનને દેવા સુલી.
કરે કાં તુ નાહક કારે જબુન,
ના કર તુ બેજનનુ નાહક ખુન"

પીરાંનની સમજાવટથી બેજનની સજામાં ઘટાડો થવો

પીરાંન વઝીરની સમજાવટથી અફ્રાસીયાબના ઘાતકી દીલ ઉપર અસર થઇ, અને પીરાનને તેણે જવાબ દીધો કે —" અએ વઝીર દીલપઝીર, તુ જાણુતો નથી કે બેજનની આવી ચાલથી ઇરાન અને તુરાનમા મારી અને મારા કુટુબની રૂસવાઇ થઇ છે. મારા કુળની તમામ બાનુઓની ઇજતને બેજને કલક લગાડયો છે માટે એને સજા તો થવીજ જોઈએ. " પીરાંને જવાબ દીધો કે. —" અએ આલમપનાહ, જો તેમજ હોય, તો તું એને મોતની સજા ના કર. એની સજામા ઘટાડો કર બહેતર તો એ છે, કે એને કેદની સજા કર, જેથી ઇરાનીઓને ઢડો મળશે, અને ફરીથી તેઓ તુરાની બાનુઓ તરફ એવી આડી નજર કરતા અટકશે.'' આ સમજાવટથી અફ્રાસીયાબે ફાસીનો હુકમ ફેરવી, બેજનને મજબુત સાકલથી જકડી એક ઉડા કુવામા બદ કરવાનો હુકમ કીધો, અને તે કુવાના મોહડા ઉપર એક જબર-દસ્ત ભારી પથ્થર ઢાકવા ફરમાવ્યુ, કે જેથી તે ગારમા દીવસની રોશણી કે આફતાબનુ એકબી કીરણ દાખલ થઇ શકે નહી. વળી બાનુ મનીજેહના બાબમા તેણે એવો હુકમ કીધો, કે તેણીના મહેલને એકદમ તારાજ કરવો, અને તેણીનુ તાજ છીનવી લેઈ તેણીને શેહેરબદર કરી તેજ કુવા આગળ નણીને રખડતી મુકવી

અફ્રાસીયાબના આ હુકમ પ્રમાણે કસરેવેજે બેજનને ગારમા કેદ કીધો, અને મનીજેહને તાજ અને સાજથી બેતાજ અને સાજવનાની બનાવી બેજનવાલા ગાર પાસ જગલમા એકલી રઝડતી મુકી.

મનીજેહની મોહબતનુ આવુ પરીણામ આવ્યું તે દરરોજ રખડી રઝડી કાંઈક ખાવાનુ મેળવતી, અને તે ખાણુ બેજનને તેના ગારમા એક સુરાખમાથી પહોચાડતી. એ રીતે મનીજેહ પોતાની જીંદગીના દુખી દીવસો બેજંનના ભયંકર બદીખાના આગલ પડી રહી ગુજારતી હતી. ૯૮

બેજંનના ગુમ થવાની ખબરનુ ઇરાંનમાં જઈ પુગવું.

એક હાથ ઉપર દીલાવર બેજન, જ્યારે તુરાનના જગલમા આવી આફતમા પડયો હતો, ત્યારે બીજા હાથ ઉપર બેજન મનીજેહના જશનગાહ તરફથી હજી સુધી પાછો નહી ફરેલો હોવાથી, ગુરગીનની ઇન્તેજારીનો પાર રહ્યો નહી. બેજનને પાછો ફરેલો જ્યારે ગુરગીને જોયો નહી, ત્યારે તે ગભરાવા લાગ્યો, અને તેની શોધમા તે વેરાન જગલમા ફરવા નીકલ્યો બેજનને શોધી કાહડવાની તેની તમામ મેહનત ફોકટ ગઇ તેની કાઇબી નીશાણુ કે પતો તેને મલ્યો નહિ એવામા બેજનનો ઘોડો તે વેરાન જંગલમાં પોતાના સવાર વગર ભટકતો ગુરગીનની નજરે પડયો ગુરગીને તે ઘોડાને તુરતજ ઓળખ્યો, અને બેજન વગર બેજનના ઘોડાને જોઇ તે રડવા લાગ્યો

ગુરગીનના પસતાવાનો હવે કાઇબી પાર રહ્યો નહી અને તે ગુરગીન બેજનનો ઘોડો લેઇ રડતી આખે ઇરાન જઇ પુગ્યો પેહલવાન ગેવે જ્યારે ગુરગીનને બેજનના ખાલી ઘોડા સાથ પાછો ફરેલો જોયો, ત્યારે તેના વીલાપનો પાર રહ્યો નહી. ગેવે તુરતજ ગુરગીનને બેજન વીશે પુછયુ, અને ગુરગીને બેજનના ગુમ થવાની બનાવટ ભરી ખબર આપી. ગેવે તેની વાત બીલકુલ માની નહી, અને ગુસ્સામા આવી તેને ઘસડતો પાદશાહ કેખુશરૂની દરબારમા લેઈ ગયો

બેજનના કેદખાનાનો પતો શાહા કેખુશરૂએ જામે જેહાંનુમા મારફતે મેળવવો, અને બેજનના છુટકારાની તદબીર કરવી.

બેજનના ગુમ થવાનો હેવાલ ગુરગીનને મોહડેથી સાભલી પાદશાહ કેખુશરૂ ગુરગીન ઉપર ઘણોજ કફા થાયો. શાહા કેખુશરૂએ ગેવને સમજાવી કહ્યુ કે— "દીલાવર ગેવ, તુ ફિકર ના કર મને લાગે છે, કે તારો દીકરો બેજન જીવતો છે, સબબ નામીચા મોબેદો અને નજુમીઓએ એવી આગાહી કીધી છે, કે હુ જ્યારે અશો શીયાવક્ષના કીનામા તુરાન જમીન ઉપર ચહડાઇ લેઇ જવશ, ત્યારે તે લડાઇમાં તારો દીકરો બેજન મોટો ભાગ લેશે "

ગુરગીનના ફીતુરી ચાલ માટે શાહા કેખુશરૂએ તેને બંદીખાંને નાખવાનો તુરત હુકમ કીધો, અને ગેવને જાહેર કીધુ કે —" બેજંન જીવતો છે, પણ તે કયા છે તેની ખબર હમણા મળી શકે એમ નથી માટે ગેવ તુ ફરવરદીન મહીના સુધી સબુરી પકડ, કારણ કે તે વખતે આફતાબનો પ્રકાશ દીપી રહેશે, બહારની મોસમ ખીલી

રહેશે, અને તમામ કુદરત બોલતી થશે, ત્યારે હું મારી 'જામે ગેતીનુમા' (યાને જામે જેહાનુમા) માં તમાંમ હકતકેશ્વર જોવશ, અને તેમાથી તારો દીકરો જ્યાબી હશે, ત્યાથી તે મને દેખાશે ''

આ સખુનોથી ગેવને ધીરજ મળી, અને ઉમેદવાર દીલે તે ફરવ દીન મહીનાની રાહા જોતો રહ્યો. અતે નૌરોજનો મુબારક દીવસ આવી લાગ્યો તે દીવસે પાદશાહ કેખુશરૂએ બદગી કરી પોતાના ''જામ જેહાનુમામા'' નજર કીધી, અને સઘળા ખ ડોમા જામ મારફતે તપાસ કરી જોયુ તો અતે બેજન કર્કસારના વેરાનમા, એક ઉડા સીહા ગારમા જ જીરથી જકડાઈ કેદ પડેલા, અને દુખથી બેજાર થતો તેને દેખાયો. વળી તેજ ગારની આગન એક ખાનદાની સીકલની બાનુ, બેજનની પાસબાની કરતી દેખાઇ આ ખબર શાહા કેખુશરૂએ દરબારને ખુશી સાથ જાહેર કીધી, અને ગેવ તેથી ઘણોજ ખુશાલ થયો. પાદશાહે કહ્યુ ક—' બેજન જીવતો છે, માટે હવે તેને છોડવવાની તજવીજ કરવા ઘટે છે. મને લાગે છે, કે એ કામ રૂસતમથીજ પાર પડશે ''

બેજનના છુટકારા માટે જેહાં પેહલવાંન રૂસતમને બોલવવાનો કૈખુશરૂએ હુકમ કરવો.

પાદશાહ તુરતજ રૂસતમને બોલાવવા તાકીદનો પેગામ રવાના કીધો, અને તેમા બેજનની ગીરફતારી વીશે જણાવી, તેના છુટકો કરવાની રૂસતમને અરજ કીધી. રૂસતમ પેહલવાન બેજનની આફત સાભળી ઘણોજ દલગીર થયો, કેમકે ગેવ તેની દીકરી બાનુ ગોસસ્પ સાથ પરણેલો હતો, અને એ લગનથી બેજન બાનુ ગોસસ્પનો દીકરો થતો હતો રૂસતમ તુરતજ પાદશાહની દરબારમા આવી ઉભો, અને બેજનને છોડવવાની યોજના તેણે ઘડી કાહડી.

ગુરગીનને જેવી ખબર પડી, ક જેહા પેહલવાન રૂસતમ આવી પુગ્યો છે, અને બેજનના છુટકારાની તે તજવીજ કરે છે, ત્યારે તેણે રૂસતમને આજીજી ભરેલો પેગામ કહેવાડી પોતાનો છુટકારો કરવા અરજ કીધી. તેણે પોતાના કરતુક માટે માફી ચાહી, સઘળી ખરી બીના જાહેર કીધી.

રૂસતમે પેહલ્લા ગુરગીનને બદીખાનામાથી છોડવી પોતાના કબજામા લીધો, અને પોતાના રસાલામા તેને દાખલ કીધો એ પછી પાદશાહે પુશકલ ખજાનો અને મુસાફરીનો અસબાબ રૂસતમને સ્વાધીન કીધો, અને રૂસતમ વેપારી વેશ ધારણ કરી, એક મોટા રસાલા સાથ બેજનને છોડવવા ગુપચુપ તુરાન તરફ નીકલી ગયો.

વેપારી વેશે રૂસતમનુ બેજંનને છોડવવા તુરાંન તરફ જવુ *

રૂસતમે છુપે વેશે અને છુપા નામે બેજનને કેદખાનામાંથી છોડવવાનું વધારે પસંદ કર્યું, કેમકે તે એવુ ધારતો હતો, કે લડાઇ કરી બેજનને છોડવવાની તજવીજ કરવા જતા, મબાદા. અફરાસીયાબ તેના જીવને હલાક કરશે. એ સબબને લીધે રૂસતમે પોતાના રસાલાના તમામ આદમીઓને વેપારી વણુજારનુ રૂપ આપી, પોતે પણ એક વપારીનો વેશ સજી તુરાન સરહદમા દાખલ થયો, અને ત્યાં વેપારના સામાનની તે એક પેહડી ખોલી બેઠો ખુતનના મુલકમા જ્યા વઝીર પીરાન રહેતો હતો, ત્યા રૂસતમે છુપા વેશે જઇ પીરાન વઝીરને ભેટ સોગાત નજર કીધી, અને ખુતન શેહરમા વેપાર ચલાવવાની તેણે રજા માગી, જે પીરાન વઝીરે તુરતજ તેને ખુશીથી આપી

એક ઇરાનનો શાહ વેપારી ઇરાનથી મોટી વણુજાર લેઇ આવેલો છે, એવી ખબર જ્યારે ફકીરી હાલે ભટકતી મનીજેહને કાને પડી, ત્યારે તે બાનુ તુરતજ તે ઇરાની વેપારીની પેહડી ઉપર દોડી ગઇ, અને રૂસતમ જે છુપા વેશમા પેહડી ઉપર બેઠો હતો, તેને તેણીએ અરજ કરી કહ્યુ કે:--

"ઇરાન સરજમીનના સખી દીલ મર્દ,
સદા રહેજે સુખી ને બિલકુલ બેદર્દ. ૩૨૫૦

દીલની પડો પાર ઉમેદો બુલન્દ,
જમાનો દેખાડે ન દુખ કે ગઝન્દ

રહેજો ખુશીમાં તમારૂ ઇરાંન,
સદા શાદ રહેજો તમારા જવાંન

કેવી છે શાહ ખુશરૂની ખબર ?
કેમ છે પહેલવાન ગેવ નામવર ?

ઇરાનીઓને છે ખબર કે નહી,
બેજનની ફીકર કરેછ કે નહી ?

પડેલો છે તે સિહા ગારમાં,
રડે રાતો દીન તે અધકારમાં

પડી છે ભારી પગે જંજીર,
દૂખમા ગીરફતાર છે રણવીર.

બદન તેનુ લહુથી થાયુ છે તર,
રૂદન સાંભળી તેનુ ફાટે જીગર

પુરી તુ કરે જ્યારે તારી સફર,
તૂરત જઇને ઇરાંન કરજે ખબર.

કે, પડીયો છે બેજન થઇ બદિવાંન,
નથી રહી તનમાં તાકત કે જાન."

રૂસતમ અને મનીજેહનો મીલાપ

વેપારી વેશમા જેહા પેહલવાન રૂસતમે ખુતનમા જે પડાવ નાખ્યો હતો, તેની મતલબ એટલીજ હતી, કે કોઇબી રીતે બેજન વીશે ત્યાના લોકોની અંદર થતી ચરચા જાણી કાઇક બાતમી મેળવવી. એક ભીખારી હાલતમા આવી રીતે એક ઓરતને બોલતી સાભળી, રૂસતમે પેહલ્લા તો તેણીનુ કાઇબી સાભળવા ના પાડવાનું ડોળ

ધાલી તેણીને ત્યાથી ચાલી જવા હુકમ કીધો રૂસતમે કહ્યું કે—"બાઇ, હુ તો એક વેપારી છુ, અને બેજન અને એવા બીજાઓ સાથ મને શુ લાગે વળગે, કે તુ એ વીશે મને કટાળો આપવા આવી છે ?" મનીજેહ આવા સખુનો સાભલી ઘણીજ નિરાસ અને રંજીદા થઇ બોલી કે—"ઘ."

"ના કર સખી મર્દ એવી જબાંન,
હુ દૂખીઆનુ સૂણ્ તુ જરા દાસતાન.
મગર કમનસીએ ફૂટી તકદીર,
હુ દરવિશ નથી, કે નથી હુ ફકીર
છુ અફરાસિયાબની હુ દિકરી દૂખી,
મનીજેહ મહેલમા હતી જે સૂખી.
નથી તેને વસતર પુરા આજ અંગ,
ભટકતા રખડતા ગયા નુર–રંગ.
બેજન થકી છે બૂરા મૂજ હાલ,
બેજન થકી આએ રંજો મલાલ
બેજંન થકી મારી ગઇ ઉંઘ સુખ,
બેજંન થકી વેઠુ છુ આએ દુખ
બેજન છે મારા સૂખની સુરઈ,
છે પાસ તેની આ દૂખની દવઇ.
તવલતો રહે તે વીના પાણી-અન,
સિહા ગારમા તે રડી કાહડે દંન.
છે ગાર પર એક ભારી પથ્થર,
ઉડાવી શકે તે નહી કોઈ નર
હુ કમબખ્ત દૂખી નાર શુ શું કરૂ,
અગર માત આવે ખુશીથી મરૂં"

રૂસતમે પોતાના આવી પુગવાની ખબર બેજનને પુગડાવી

આ આફતરસીદા ઓરતને મોહડે'થી આવા સખુનો સાભળી રૂસતમે તેણીને દીલાસો દીધો, અને બેજનને માટે ખાણુ તઇઆર હોય તો તે લાવવાનો રૂસતમે પોતાના બાવરચીને હુકમ કીધો બાવરચીએ મસાલેદાર પકવાન લાવી હજર કીધુ, અને રૂસતમે મનીજેહની નજર ચુકાવી, ખાણા માહેલા મુરગની એક ટાગમા પોતાની નીશાનુવાલી વીંટી બેમાલુમ ખોસી, તે પકવાન મનીજેહને સવાધીન કરી કહ્યુ કે—"બાઇ આ ખાણુ તું લઇ જા, અને તારા બેજનને ખવાડ."

મનીજેહ તે પકવાન તુરતજ બેજનના ગાર આગલ લઇ ગઇ, અને ગારના મુખ આગળ આવેલી એક સુરાખને રસતે તેણીએ તે ખોરાક બેજનને સવાધીન કીધો બેજને તે ખોરાક લીધો, અને તે ગારમા મોટે અવાજે હસવા લાગ્યો. બેજનને આવી રીતે બેધડક હસતો જેઇ મનીજેહ અજબ થઇ તેને હસવાનુ કારણ પુછવા લાગી. બેજને ખરો ભેદ કેહવાની આનાકાની કીધી, અને તેણે મોટે અવાજે હસવુ ચાલુ કીધુ આવો મામલો જેઇ મનીજેહ રડમસ થાઈ બોલી કે—

"બેજન રે બેજન! બોલ આ જીગર!
શું કામ હસે છે? શુ છે ખબર?
દુશમંન શુ અંતે જમાનો થયો?
શૂ દૂખ વેઠતાં તું દીવાંનો થયો!
જરા દે આ બેજંન તુ સિધ્ધો જવાબ,
મિહ્રા ગારમાં કા હસે બેહિસાબ."

* * *

હસી બોલીયો, નેક બેજન ફરી,
"મનીજેહ મહાબુબ, સૂણુ સુંન્દરી.
કહુ કેમ હસવાનો બોલીને ભેદ,
હવે દુર થશે મારાં સકટ ખેદ.
કહુ કેમ તૂંને આ જીગર ગુપ્ત વાત,
થઇ છે નારાથી નરની વાત.
લબા પર લગાડી દિધુ હોય 'સાલ,'
રહે ભેદ કદી નહિ મીસલ આબે નીલ"

* * *

રડી બહુ મનીજહ, સૂણી આ ગૂમાન,
થઇ દર્દમદ બહુ, સૂણી બોહતાન
"બેજન મેં દીધુ તુને મારૂ દલ,
તજ્યા તૂજ થકી મેં વતનને મહેલ.
જે થકી છોડા મેં શાહી ને તાજ
જે થકી તારાજ કિધો મારો સાજ
તે જ્યારે મુજથી છુપાવે ભરમ,
આ દાવર તુ કેમ એટલો બેરહમ."

* * *

કહ્યું બેજને, "અએ માહન મની,
જીદગીથી પ્યારા મેં તુને ગણી.
ખરેખર થઈ મૂજ થકી તું ખુવાર,
તજી તુએ શાહી, તજ્યો સંણુગાર.
કસુર માફ કર જે થઈ હોય ખતા,
હવે જોઉં છું મારાં સૂખની ઘટા.
સાંભલ મનીજેહ, ધરીને તું કાંન,
આવી પૂગોછ રૂસતમ પેહેલવાંન.
જલ્દી મનીજેહ તુ જઇ તેને મલ,
કરશે તે મારી ઉમેદો સફલ.
જઈને તનાહીમા પુછ એકદમ,
કે, અએ નામવર તુજ છે રૂસતંમ.
સિધારી સગ તેને જલ્દી તુ લાવ,
કુવા જઇને બેજનની તેને સૂણાવ."
મનીજેહ પવન વેગે ગઇ નીકલી,
ઉમદ છાતીમા રહી ખીલી કુલ ભલી.
મલી રૂસતમને કહ્યા સર્વે હાલ,
ખૂશીથી ખીલા બે રત્યા ગાલ–લાલ.
કહ્યુ રૂસતમ, "નાર આ નામદાર,
રહો રહેમ તુંજ પર પરવરદેગાર.
બાંનુ મનીજેહ, જોઇ લે મને,
ઉભો છે રૂસતમ તું સાંમને.
બેજન થકી છોડી જાબુલ શહેર,
પૂગો આવી ત્યાં, હું ધરી દીલ કહેર.
હવે જા મનીજેહ હીંયાંથી સિધાર,
આવશ હું રાતે લઇને સવાર."

* * *

કર્ગસારના જંગલમા આવેલા ઉંડા ગારમાથી રૂસતમ બેજનનો
છુટકારો કરે છે.

"થયા અન્ત ખુરશેદ પડી જ્યારે રાત,
નિકલીઆ રૂસતમ સવારની સાથ
સજી શસ્ત્ર અંગ, ને બખ્તર તમામ,
મદદ માગી રબની, પઢી નેક કલામ

તવાના, આ દાના, કરીમ, કરતાર,
અરજ એક ગુજારૂં યકીન સર
મને દે તું દાવર બળ બિસીયાર,
છુટે મુજથી બેજન, સીહા તોકુ ગાર"

થયો અસ્ત ખુરશેદ, પડી જ્યારે રાત,
નિકલીયો રૂસતંમ સવારોની સાથ.

સજી શુસ્ત્ર અંગે ને બખતર તમાંમ,
મદદ માગી રબની, પહડી નેક કલામ.

તવાના ઓ દાના, કરીમ દાદગર,
અરજ એક ગુજારૂં ઝૂકાવીને સર.[101]

'મને દે તુ દાવર, બલ બીશીઆર,
છૂટે મુજથી બેજન સીહા તોડુ ગાર
૩૩૪૮

કર્કસારના જંગલમાં આવેલા ગારમાં કેદ પડેલા બેજનને જેહાંપેહુલવાન રૂસતમે છોડવવો

કર્કસારના જંગલમા રાતની સીહાઈ વચ્ચે બેજનને તેના બંદીખાનામાથી છોડવવાનું કામ મુશકીલ જેવુ લાગયાથી, બાનુ મનીજેહએ તે જંગલમા પડેલા લાકડાનો એક મોટો જથ્થો એકઠો કરી રાખ્યો હતો રાત પડતાજ જેહા પેહલવાન રૂસતમ પોતાના ચુંનંદા પેહલવાનો સાથ હથીઆરબંધ થઇ તે જંગલમા ગુપચુપ જઇ પુગ્યો. મનીજેહએ એકઠા કીધેલા લાકડાંની એક ચેહ બનાવી સલગાવી, જેથી રાતની અંધારી રોશનીમા ફેરવાઇ ગઇ બેજનને જે ગારમા કેદ કીધો હતો, તે ગારના મોહડા ઉપર રૂસતમે એક ગંજાવર કદનો પથ્થર ઢાંકેલો જોયો. રૂસતમે તે પથ્થર ઉઠાવવા પોતાના પેહલવાનોને કહ્યુ, પણ તે પથ્થર વજનમા એટલો તો ભારી હતો, કે સઘળા પેહલવાનોએ સાથે મલી ઉઠાવવાની તજવીજ કીધા છતા, તે હીલી શકયો નહી જ્યારે રૂસતમે એવો મામલો જોયો, ત્યારે તેણે પોતે તે પથ્થર ઉઠાવવનુ કામ માથે લીધું દાદગર દાદારની જનાબમા તેણે સર ઝુકાવી મદદ ચાહી, અને એક જોર કરી, ગારના મોહડાં ઉપર ઢાંકેલા તે પથ્થરને તેણે ઉઠાવી ફેકી દીધો, અને બેજનને તે સીહા ગારમાથી બાહાર કાહડવાની તજવીજ કીધી

પણ બેજનને બાહર કાહડવા આગમજ રૂસતમે બેજન પાસ ગુરગીનને માટે માફી મેળવી. રૂસતમનો સુખન બેજને માન સાથ કબુલ કીધો, અને ગુરગીને કરેલી કસુર માટે બેજંને તેને માફી બક્ષી. રૂસતમે તુરતજ પોતાની કમંદ તે ગારની અંદર ફેકી, અને બેજન તે કમંદ પકડી ગારમાથી બાહર આવ્યો. બેજંનને હાથે અને પગે પડેલી ભારી જંજીર રૂસતમે તોડી નાખી, અને ગુરગીને બેજન પાસ પોતાની થયલી કસુર માટે માફી ચાહી. બાદઅઝ બેજંન ઇરાંન તરફ પોતાની માનીતી મહાબુબ મનીજેહ સાથ ગયો, અને ત્યાં બેજને મનીજેહને આપેલા કોલ પ્રમાણે, મનીજેહ સાથ શાહા કેખુશરૂની મંજુરીઆતથી તથા પોતાના પેદરની રાજીખુશીથી શાદીના ગાંઠથી જોડાયો.

*ગુસ્તાસ્પ અને અસ્ફંન્દીયાર.

જરથોશ્તી ધર્મની પવિત્ર લડાઈઓ.

જરથુશ્ત્રા.

અહુરમઝદની પાક દીન લાવનાર હજરત જરથોશ્તે કીસમ કાસમના કરેલા મોજેજાની હકિકત ઇરાનથી ઉડતી તુરાન શહેર તરફ જઇ પુગી. શાહા ગુસ્તારપના ફરમાનથી ઇરાંનીઓએ જરથોસ્તી દીન કબુલ કીધી, અને જરથોસ્તી દીનનો નવો જમાનો ગુસ્તારપના અમલ નીચેના તમામ મુલકોમા ચાલુ થયો પેગમ્બર જરથોશ્તના ફરમાનને માન આપી શાહા ગુસ્તાસ્પે શહેરમા નવા આતશકદેહ બધા-યા, અને જે જુના હતા, તેમને આરાસતે કરાવ્યા જમશેદનો આતશ, જે 'ખોરાસીમયામા" હતો, તેને ત્યાથી મગાવી ગુસ્તાસ્પે "દારાબર્ગંદ"મા તખતનશીન કીધો સીસ્તાન, રૂમ, (કોન્સ્તેન્તીનોપલ) બગદાદ, યુનાન અને હિન્દુસ્થાન વીગેરે મુલકોના આતશકદેહને આરાસ્તા કરવાના નવા ફરમાનો ગુસ્તાસ્પે બાહાર પાડયા.

બાર હજાર બલદોના ચાંમડા ઉપર અવસ્તા લખાઇ

એજ વખતે પેગમ્બર જરથોસ્તે જામાસ્પ વજીરને બાર હજાર બલદોના ચામડા ઉપર સોનેરી હરફે પવીત્ર અવસ્તા લખાવ્યા, જે લખાણોને સલામત રાખવાની મતલબથી, ગુસ્તાસ્પે "દરબીશ્ત"ને નામે જણાયલી જગ્યામા મોકલાવી આપ્યા હતા.

જરથોસ્તી દીન ઇરાનમા ફેલાઇ રહી. હજરત જરથોશ્ત દસ્તુરાન દસ્તુર, દાવરાન દાવર અને ઇરાનના પેગમ્બર તરીકે એકમતે મંજુર થયા

બંદગીથી દુખ દરદ દફે કીધાં.

એજ વખતે ગુરતાસ્પનો ભાઇ ઝરીર, તેમજ તેનો બાપ પાદશાહ લોહોરાસ્પ જે પોતાનુ તખત છોડી એકાતમા પોતાની જીદગી ગુજારતો હતો, તેઓ બંને એક એવાં

---

* આ વાંચન ઇ૦ સ૦ ૧૯૦૯ ના એપ્રેલ માસમા ભરૂચની પારસી અનજુમનની ફરમાસથી, ત્યાની પારસી પચાયતના વડા ત્રસ્ટી ખા૦ બા૦ શેઠ આદરજી મંચેરજી દલાલના આમ ત્રણને માન આપી, શેઠ મચેરજી વખારીઆના બગલામાં, તેમજ ઇ૦ સ૦ ૧૯૦૭ એપ્રેલ માસની ૨૨ મી તારીખે નવસારીમા અંજુમન હોલમા, ત્યાની જ્ઞાન પ્રસારક મડલીની ફરમાસથી, તેમજ કરાંચી અને બીજે રજુ કીધુ હતું. કરસા.

ઈરાનનો પાદશાહ ગુસ્તાસ્પ.

જરથોસ્તી દીન પહેલ વેહલી કબુલ કરનાર ઈરાનનો પાદશાહ

બુરાં દરદથી પીડાતા હતા, કે તેમના સાજા થવાની આશા તબીબોએ છોડી દીધી હતી. એ દરદો હજરત જરથોસ્તે બદગી કરી સાજા કીધાથી, પેહલવાન ઝરીરે અને શાહા લોહોરાસ્પે જરથોસ્તી દીન કબુલ કીધી હતી

" કિશમરનુ ઝાડ "

ગુસ્તાસ્પે જરથોસ્તી દીન કબુલ કીધી તેની યાદમા હજરત જરથોસ્તે ખોરાસાન મધે એક સરવનુ ઝાડ રોપ્યુ, જેનો ઉધર ભાવ ટુક વખતમા અજબ જેવી રીતે વધી ગયો હતો. તે ઝાડ માટે કહે છે કે " તેના દરેક પાતરા ઉપર " ગુસ્તાસ્પે બલી દીન કબુલ કરી છે" એવા લેખ કોતરાએલા હતા. આ ખબર જેમ ઈરાંનથી તુરાંન ગઇ હતી, તેમજ તે હિન્દુસ્થાન પણ જઇ પુગી હતી

હિન્દુ ફિલસુફ " ચગ્રઘાચ."

હિન્દુ ફિલસુફ ચગ્રઘાચ, હિન્દુસ્થાનથી મુસાફરી કરતો જરથોસ્તી ધરમનુ ખડણ કરવા ગુસ્તાસ્પની દરબારે ગયો હતો. એ ચગ્રઘાચ આખા ભરતખડમા જાણીતો હતો કહે છે કે વજીર જામાસ્પનો આ ચગ્રઘાચ ગુરૂ હતો એ ખબર ચગ્રઘાચને પડતાજ, જરથોસ્તને નજરે જોવા, તથા તેની સાથ વીચારોનો આવજો માવજો કરવા, પોતાના ચેલાઓના એક મોટા રસાલા સાથ, તે બલખ શેહર ગયો હતો બનેની મુલાકાત થતાજ, અને ચગ્રઘાચ જરથોસ્તને કાંઈબી સવાલ કરે, તે આગમજ ઇરાનના પેગમ્બરે તેના મનના વીચારો જાણી લઈ, તેના સવાલના જવાબો જાહેર કરી દીધા એ તકરારમા ચગ્રઘાચ શીકસ્ત પામ્યો, અને તે પોતાની હાર કબુલી જરથોસ્તનો ચેલા બન્યો ત્યાર બાદ જરથોસ્ત પાસ અવરતાવાણીના કલામોની એક નકલ મેલવી, તે પાછો હિન્દુસ્થાન ફરયો, અને ત્યાં જઇ એસી હજાર આદમીઓને જરથોસ્તી દીનમા દાખલ કીધા.

ગોશ્તેફ્રયાન.

એ પછી તુરાની ખાનદાંનના એક નબીરા "ગોસ્તેફ્રયાંને" બલી જરથોસ્તી દીન કબુલી હતી. એ ગોસ્તેફ્રયાનના ફ્રોહરને ફ્રવરદીન યશ્તમા બુરી મનશનીના અખ્ત નામના જાદુગરનો જાન લેવા માટે આરાધેલુ છે.

અખ્ત જાદુગર.

અખ્ત નામનો એક જાદુગર લોકોને ભેદી સવાલો એવી સરતે પુછતો હતો, કે જેનો જવાબ આપતાં તે શખસ નીશફલ થતો, તો તે તેનો જીવ લેતો હતો. એવી રીતે સવાલો પુછી તે જાદુગરે ઘણાકોના જીવ લીધા હતા. એ ખબર ગોસ્તેફ્રયાનને થતાં,

એ અખ્ત જાદુગરની સામે તેના સવાલના જવાબ આપવા તે ગયો એ તકરારમા ગોશ્તે-ફ્રયાને અખ્ત જાદુગરના ૨૭ સવાલોના જવાબ આપ્યા, અને ૨૮ મા સવાલમા વાધો પડયો અખ્ત જાદુગરનો ૨૮ મો સવાલ એ હતો, કે --

"ઓરતની મોટામા મોટી ખુશાલી શામા હોય છે?"

ગોશ્તેફ્રયાને જવાબ દીધો કે --

"ઓરતની મોટામા મોટી ખુશાલી તેના ખાવીદની સગતમા હોય છે"

આ જવાબ પેલા જાદુગર અખ્તે ના કબુલ કીધો, અને કહ્યુ કે —

"ઓરતની મોટામા મોટી ખુશાલી સારા સરા કપડા અને ધરેણા પહેરવામા હોય છે" ગોશ્તેફ્રયાને આ જવાબ કબુલવા ના પાડી, અને બને વચ્ચે વાધો પડયો. અખ્ત જાદુગરે આ વાધાનો નીવેડો લાવવા, ગોશ્તેફ્રયાનને સમજાવી કહ્યુ કે—"તુને જો માગો ખુલાસો નામજુર હોય, તો એ સવાલનો ચુકાદો તારી બેહન જે મારી બાઇડી છે, અને જે કદીબી જુઠુ બોલતી નથી, તેની પાસે મેલએ જે ચુકાદો તે બાનુ આપે તે મને કબુલ છે" બને-જન તે નેક બાનુ પાસ ગયા, અને તકરારી સવાલથી તેણીને રોશન કીધી તે નેક બાનુએ વીચાર કીધો કે, "જો ધણીની વીરૂધ બોલીશ, તો તે મારી ઉપર જુલમ ગુજારશે, અને જો ભાઇની વીરૂધ બોલશ તો તે તેનો જીવ લેશે. વળી જુઠુ બોલશ તો ગુનેહગાર થવશ. પણ સાચુ બોલતા જીવ જશે, તો પવીત્ર થવશ" એમ વીચારી તે નેકબખ્ત નારે જવાબ દીધો કે--"ઓરતની મોટી ખુશાલી જાત જાતના કપડા અને ધરેણા પહેરવામા છે, પણ ખાવીદની સગતમા મલતી ખુશાલી સૌથી મોટી છે"

આ ચુકાદો સાભલી, બદમનશનીના અખ્ત જાદુગરે તે નેક બખ્ત નારનો જીવ લીધો

સરવે સવાલો આપ્યા બાદ, ગોશ્તફ્રયાને કરાર મુજબ અખ્ત જાદુગરને સવાલો પુછયા, તેના જવાબ તે આપી શકયો નહી, અને તે ઉપરથી ગોશ્તફ્રયાને સરત મુજબ તેનો જીવ લઇ, પોતાના દેશીઓને તેના જુલમાતમાથી બચાવી લીધા તે ગોશ્તફ્રયાને જરથોસ્ની દીન કબુલી, કે જે એક જાણીતાં તુરાની ખાનદાનનો નબીરો હતો

જરથોશ્તી ધરમની જીહાદ.

અહુરમઝદનુ ફરમાન જરથોસ્ત સાહેબને એવુ હતુ, કે ભલી મઝદીયશની દીન દુનીયામે ચારો તરફ ફેલાવવી એટલે જરથોસ્તની ભલામણથી પાદશાહ ગુસ્તાસ્પે તે કામ મોટા પાયા ઉપર ચલાવવાની શરૂઆત કરવા માડી પેહલા ગુસ્તાસ્પે દીનનો ફેલાવો કરવા માટે તુરાન તરફ નજર ફેરવી, અને ધરમની જીહાદનો જરથોસ્તી દીન ખાતર પુકાર ઉઠાવ્યો [૧૦૨]

જરથોશ્તી દીનની જીહાદનો પેગાંમ તુરાનમા પુગ્યો.

પુગી જયારે એવી તૂરાને ખબર,
કે થઇ છે ધરમની નવી કઇ જીકર.

જીકરનો છે કરનાર જરથુશ્ત એક,
નવો છે ધરમ ને વિચીત્ર વિવેક.

ગયા દેવયશ્નીઓ લાખો ફરી,
ગયા તેઓ જરથોશ્તી દીનપર મરી

ધરી હાથમે દિન અને તલવાર,
લડઇનો ઉઠાવ્યો ઇરાંને પુકાર.

બની લાલ ગુસ્સાથી શાહે તુરાન,
હુકમ કીધો લશ્કર જવાને ઇરાન

કિધી ફોજ તૈયાર પયદલ સગ,
કરવા જરથોશ્તીઓને બતગ.

રવાના લશ્કર કિધું લાખ ત્રણુ,
ધરી દીલે કીના કપટની અગન [૧૦૩]

ગુસ્તાસ્પનો અરજાસ્પને પયગામ

જરથોસ્તી દીનની તવારીખ કહે છે, કે ગુસ્તાસ્પ શાહે જરથોસ્તી દીન કબુલ કીધા પછી સતર વરશે ધરમની આ પવીત્ર લડાઈ તેણે ઉઠાવી હતી. એ લડાઈનો પેગામ અરજાસ્પને મલતાજ તેણે એક જબર લસ્કર ઈરાન તરફ મોકલવાનો હુકમ કીધો, અને ગુસ્તાસ્પે મોકલાવેના પેગામનો જવાબ મોકલ્યો કે —

"અએ ગુમરાહ અને ગાફેલ ગુસ્તાસ્પ શાહા, તુએ ખરી દીનથી તારૂ સર ફેરવ્યુ છે, અને પેલા તરા નવા પેગમ્બર જરથોશ્તની શીખવણી પ્રમાણે ચાલી મારા જેવા મીત્ર તરફ તુ બેવફા થયો છે, તો તુને તારી એવી સરકશીનો બદલો એકદમ હુ ચખાડુ છુ તારો બાપ લોહારાસ્પ ખુદાની સીતાયેશ કરવા રાજ છોડી અકાતમા ગયો, ત્યારે તુએ આવો પાપી અને પાખડી મારગ અખત્યાર કીધો' એ તારી ગુસ્તાખી તોડવા હુ તૈયાર છુ, અને તારા રાજ અને તુને પાયમાલ કરવા હવે હુ જરાભી વિલમ્બ લગાડનાર નથી"

ગુસ્તાસ્પનો જવાબ.

અવલ જબાં પર ધરી રબ નાંમ,
બાદશ્ર લખુ આ તૂપર પયગામ

"કરી દમ તૂમાખી તૂ મુજસે કરે,
નહિ શાહ ગુસ્તાસ્પથી તું ડરે

કરૂ બધ તુજનો હુ એકદમ ગરૂર,
નાબુદ કરૂ તારી ઓલાદ તુર

હવે દોર જોઈ લે તું જરથોશ્તીનો,
ખતમ કરશુ દીન તારી કુલ હસ્તીનો.

જગાડુ છું યઝદા પરસ્તીનુ જંગ,
જે નામે ને કામે છે શીરો પીલગ.

હમો છેએ તૂખ્મે ફરેદુનથી,
નથી હમ ઇરાની તૂરક બુનથી.

હમારા છે પ્હેલવાન મિસલ માહેતાબ,
સાચા ને સીધ્ધા બળ બેહિસાબ.

સદા જેની જગે સાબૂત રકાબ,
જોઇને હરીફો બને લાજવાબ.

છે તેઓ જરથોશતી દીન પાલનાર,
દૂખીઓના દૂખને છે તાલનાર
નવી દીન કરે છે ફરમાંન એક,
મનશની, ગવશની, કુનશની નેક.
જરથોશતી દીનનો છે એવો કરાર,
વિચારો, ઉચ્ચારો, કરો નેક કાર
હસ્તી ને નિસ્તીનો એકજ ખૂદા,
જાહેર ને બાતેન વસે છે સદા.
નહી દીન હમારી કરે જો કબુલ,
થશે તારી શાહી ને ઇજત ધુલ

અગર હોય ચાહતો નહિ દુખ ગઝન્દ,
કબુલ કર તુ યઝદાપરસ્તી પસદ.
અગર તુ કરે દેવયશની મનન,
આ ફાંનીમે મલશે ન તૂજને કફન.
ઝરીર મારો ભાઇ છે નામી સવાર,
રૂઇનતન બેઠો છે અસ્ફન્દીયાર.
સજી અગ બખતર નિકલશે બહાર,
કરશે ખલક તારી કુલ ખારજાર
જગાડી છે જરથોશતી દીનની જીહાદ,
છે મારી આગલ શુ તુ બિશાદ.[૧૦૪]

જરથોશતી લશકરની ગોઠવણ

આ સઘળાનુ પરીણામ જરથોસ્તી દીનને માટે ઉઠાવેલી જીહાદની લડાઇમા આવ્યુ તુરાનના પાદશાહ અરજાસ્પે

ત્રણ લાખ સવારો

એકઠા કરી એક લશકર ભેગુ કીધુ, અને જીહુન નદીના કીનારા તરફ તે લશકર રવાના કરવાનો હુકમ કીધો

જરથોશ્તી લશકર

જરથોસ્તીઓ કાંઇ બેસી રહયા નહી હતા શાહ ગુસ્તાસ્પે પણ એક મોટુ લશકર ઉભુ કીધુ, અને દીનની જીહાદને ખાતર તે તુરાનીઓ સામે થવા મયદાંન પડયો

૧ પાદશાહ ગુસ્તાસ્પે પોતાના ભાઇ ઝરીરને બોલાવી મગાવી, ગાવેયાની ઝુન્દો તેને સવાધીન કરી, તેને લશકરનો વડો સીપાહસાલાર નેમ્યો, અને પચાસ હજાર સ્વારોનુ લશકર તેને હસ્તક સોંપ્યુ

૨ પોતાના દીકરા અસ્ફન્દીયારને બીજા પચાસ હજાર સવારોનુ એક બીજુ લશકર સોંપ્યુ, અને તે લશકરની જમણી બાજુએ મયદાન ઘેરી ઉભો.

૩ તેવીજ એક નામીચા સવારોની ટુકડી ગુસ્તાસ્પે પોતાના બીજા દીકરા શેદસ્પની સરદારી હેઠળ મયદાનની ડાબી બાજુએ રવાના કીધી, અને તેની સાથે વજીર જામાસ્પના બેટા ગેરામી અને પોતાના દીકરા અરદશીરને રાખ્યા

'જરથોશ્તી લશ્કરનાં કુચ.

લશકરના ગોઠવણુનો નકશો.

ગુસ્તાસ્પના દીકરા } અર્દશીર અને શેદાસ્પ

ગેરામી, વઝીર જામાસ્પનો દીકરો

(લશ્કરની સખ્યા આપી નથી)

અસ્ફન્દીયાર

(ગુસ્તાસ્પનો દીકરો)

૫૦૦૦૦ લશ્કર સાથે

ઝરીર (ગુસ્તાસ્પનો ભાઇ)

લશ્કરનો સીપાહસાલાર

૫૦,૦૦૦ લશ્કર સાથે

લશ્કરનો મોહટો ભાગ

નસ્તુર ઝરીરનો દીકરો

(હરોલના લશ્કર સાથે)

૪ * "નસ્તુર" જે ઝરીરનો દીકરો થતો હતો, તેને લશકરનો પાછલો ભાગ સ્વાધીન કીધો.

૫ આ સઘલો લશકરની ગોઠવણ કીધા બાદ શાહ ગુસ્તાસ્પ પોતે એક ઉંચી જગે પોતાના લશકર સાથ જઇ જગ મયદાનનો મહીમા જોતો ઉભો.

તુરાંની લશકર.

૧ તુરાનીઓનુ લશકર સુમારે ત્રણથી ચાર લાખનુ હતુ. અરજાસ્પે એક લાખ સીપાહોને આગળી હરોલમા લશકરને મુખડે રાખ્યા

૨ બીદફ્ષ નામના પેહલવાનને વરૂની આકૃતીવાલો ઝુન્દો આપી, એક લાખ સવારોના લશકર સાથ, તેને મયદાનની ડાબી બાજુની સરદારી આપી.

૨ ગુર્ગસાર પેહલવાનને બીજુ એક લાખ લશકર સ્વાધીન કરી, તુરાની ઝુન્દા સાથ જગના મયદાનની જમણી બાજુ ઘેરી લેવ.નો હુકમ કીધો

૩ અરજાસ્પે પોતાના ભાઇ અંદરીમાનને પચાસ હજાર લશકરનો સરદાર બનાવયો, અને લશકરના મધય ભાગમા તેને પોતાના ડાભા હાથ ઉપર રાખ્યો.

૪ કોહરમ નામના પોતાના બીજે ભાઇને તેટલુજ લશકર અને ઝુન્દો આપી તેને પાતાના જમણા હાથ ઉપર રાખ્યો, અને પોતે બંનેના લશકરોની વચમા રહયો.

૫ હુશદીન નામના પેહલવાનને તમામ લશકરની પાછલના ભાગ ઉપર દેખરેખ રાખવા મુકરર કીધો

જીહાદની પેહલ્લી લડાઇ

જરથોસ્તી દીનની આ પેહલી લડાઈ "જીહુન" નદીના કીનારા ઉપર થઇ હતી આજના જમાનામા એ "ઑકસસ નદી'ને નામે જણાઇ છે. એ પેહલ્લી લડાઇમા ઝરીર, તેનો દીકરો "બસ્તવર" અને "શાહજાદો અસ્ફન્દીયાર" મોટી નામદારી મેળવે છે.

જામાસ્પે લડાઇના પરીણામ માટે આગાહી વર્તવી

જગનુ મેદાન ગાજી રહે છ ગુસ્તાસ્પનુ લશકર જંગનુ મેદાન ઘેરે છે લડાઇની શરૂઆત આગમજ, શાહ ગુસ્તાસ્પ વજીર જામાસ્પને નજુમ જોઇ આગાહી વર્તવા હુકમ કરે છે. વજીર જામાસ્પ દલગીર થઇ આગાહી વર્તવા ના પાડે છે, અને કહે છે, કે —"એ આગાહી જાણ્યાથી તુ ઘણો નારાજ થશે, અને મને તુ નુકસાન કરશે"

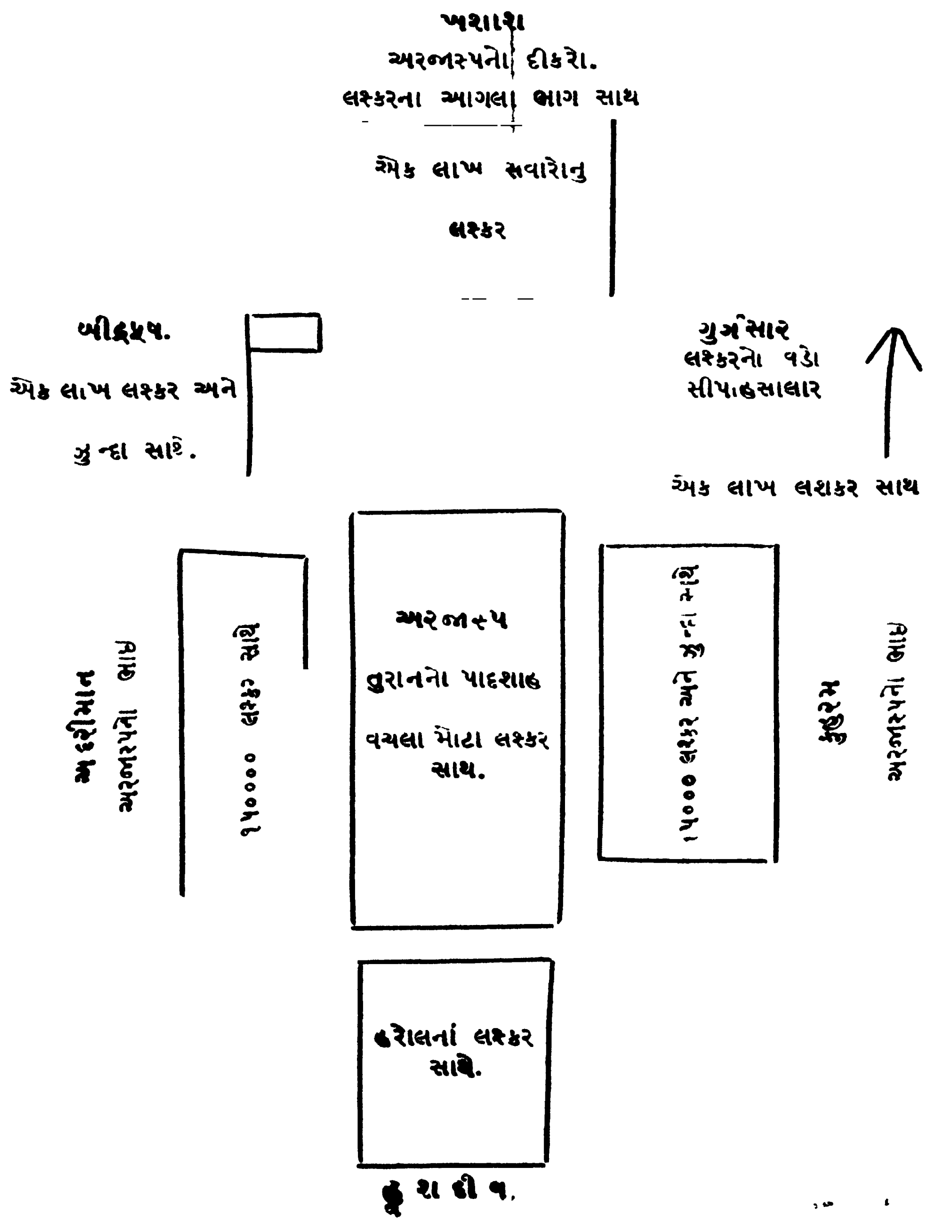
શાહ ગુસ્તાસ્પ પોતાના દીકરા અસ્ફન્દીયરના જીવના કસમ ખાઇ જામાસ્પને

---

* નસ્તુર અવસ્તાનો "બસ્તવઇરી" ૧, ૨, જરથોસ્તી, અને તુરાની લશકરની કુચના બને (પ્લાનો) નકસા ડા૦ જેકસનના Zoroaster The Prophet Of Ancieut Iran માથી ઉતારી લીધો છે કરતા

[2]તુરાંની લશકરની કુચ

લશ્કરની ગોઠવણનો નકશો

ક્ષાઇથી નુકસાન નહી કરવાની ખાતરી આપે છે, અને વજીર જામાસ્પ નીચે પ્રમાણે લડાઇનુ ભવીશ વરતે છેઃ—

અફસોસ! ગજબ છે ઓ ચરખે કહુન,
દેખાડે છે સરજત, આ શુ ગજન્દ

અફસોસ, અલમની પડી છે પ્રભાત,
થયો કાં ન મારો જન્મતાજ ઘાત.

બહેતર થતે હુ ન લેતે જનમ,
નહી આજ જોતે હુ આ સિતમ.

અરે દાદગર શુ સરજયો મને—
કહેવા ભવિશનો સિહા આ સને.

કહું હુ ભવિશને સૂણુ શાહે-દીન,
સિહા મામલો મૂજ જુવે દુરબીન.

*   *   *

જાગી છે જરથોશ્તી દીનની જીહાદ,
થશે આ જગે ભારી બરપા ફિસાદ.

થશે આ જગે એક જબરી લડઇ,
એ જગે જશે નામીચા નર કપઇ.

હજારો એ જગે મરશે પેદર,
મરશે હજારો નારીના નર

રડશે હજારો બેહન ભાઇ વન,
મુવેલાઆને નહિ મલશે કફન

પેદર પુત ખાતર રડશે હજાર,
વેહશે લહુની નદી ખુ..ખાર

સિહા થાશે રોશન રૂઝે સપીદ,
લરજશે અબરમે[1] છુપઇ ખુરશીદ.

નિકલશે મયદાનમે અર્દેશર[2],
ઓલાદે કિયાની તારો પેસર.

સિતારાની ચાલે જશે તે મરી,
નહિ તેને જીવતો તુ જોશે ફરી.

નિકલશે સીહા[3] અસ્પવાલો સવાર,
શેહદ્પ[4] તહારા પેસર નામદાર.

થશે તેનુ કિસ્મત રોશન સેયાહ,[5]
કજા જગમા તેને કરશે તબાહ

બાદજ મારો પેસર દીલજાન—
ગેરામી[6] નિકલશે રોશન રવાન.

તારાજ કરશે કુલ લશ્કરી,
કરશે તુરાની તબાહ કેશ્વરી

જમીન પર પડશે ઇરાની ધજા,
બચાવતા ગેરામીની થાશે કજા.

ઝરીર ભાઇ તારો નિકલશે બહાર,
ચલાવશે રણુમે લોહી નવધાર.

થશે અતે તેનુબી જગે મરણુ,
પડી ખાક થાશે કજાને શરણુ

કજા જોઇ ઝરીરની નિકલશે પેસર,
હજારાન કરશે તે જીરાજબર

ઝરીરના કિનાના ઉઠશે પુકાર,
સૂણી બહાર પડશે અસ્ફન્દિયાર

જમીન કરશે જગે લોહીથી ભરી,
એ જગે જશે તુજ વહાલા મરી.

ફતેહ જગ કરશે અસ્ફન્દિયાર,
થશે દીન જરથોશ્તી આશ્કાર

---

૧ અબરમે યાને વાદલમ   ૨ અર્દેશર—ગુસ્તાસ્પનો દીકરો
૩ સીહા અસ્પવાલા યાને કાલા ઘોડા ઉપર અવાર થયલો સવાર   ૪ શેહસ્પ—ગુસ્તાસ્પનો દીકરો.
૫ સયાહ યાને કાલુ   ૬ ગેરામી—વજીર જામાસ્પનો બેટો

જામાસ્પ વઝીરને માહ્ડેથી લડાઇની આગાહી સાંભલી પાદશાહ ગુશ્તાસ્પ બીલકુલ બેફામ થઇ ગયો, અને જયાર તે હોશમાં આવ્યો ત્યારે બોલ્યો કે —

"જયારે એ જંગનું પરીણામ એવું ખાનાખરાબી ભરેલું આવનાર છે, અને મારા દીકરાઓ, અને ભાઇ તથા ખેશીઓ સાથ મારા નામીચા નરો બેજાન થનાર છે, તો પછી શા ખપની મને મારી શાહી, અને સલતનત જો ઝરીર જેવો મારો જંગી ભાઇ મારીયોજ જવાનો છે, તો તેને તેમજ મારા દીકરાઓ અને ખેશીઓને હું જંગમાં જવા ન દેઉં, તો પછી દુશમનોને હાથ તેઓ મરેજ કયાંથી!"

જામાસ્પે દલીલ કરી શાહને સમજાવ્યું, કે "તારો એ ખ્યાલ મહાલ છે જો તારા એવા પેહલવાનો જંગમાં જશે નહી, તો લડાઇમાં તુરાનીઓ સામે કોણ લડશે, અને જરથોશ્તી દીન કેમ આસ્કાર થશે? માટે એવા વીચાર દીલથી તું દુર કર. બનવાના જે બનાવો, તે બન્યા વગર રહેતા નથી. પરવરદેગાર કાંઇ જુલમગાર નથી, તેનો ઇનસાફ રાસ્ત છે"

જામાસ્પના દાનેશમંદી આગલ ગુશ્તાસ્પ લાચાર થયો, અને હકતાલાના ઇનસાફ ઉપર તેણે રાજી ખુશીથી સંતોષ પકડી જંગની તઇયારી કરવાનો હુકમ આપ્યો.

જરથોશ્તીઓનું જંગ.

ગુશ્તાસ્પ પાદશાહ પોતાના ભાઇને તુરત બોલાવી લશ્કરની સરદારી તેને સ્વાધીન કીધી, અને લડાઇ શરૂ કરવાનો હુકમ કરી, પોતે એક પાહાડ ઉપર પોતાની બેઠક લઇ, લશ્કર અને પેહલવાનોની હાલચાલ જોવા લાગયા

"નિકલીયા જંગે ઇરાની તમામ,
ધરી દાદગરનું, જુબા પર નામ
ભલી દીન ખાતર પડીયા બહાર,
જરથોશ્તી દિનનો ઉઠાવી પૂકાર
મચી જંગીઓની જંગે લડઈ,
હજારો ગયા જરથોશ્તી કપઇ
મૂવા કઈ કતલ થઇ શમશીરથી.
હજારો મુવા કઇ વિંધાઇ તીરથી.
જગેજંગ લોયો દિસે સમ પહાર,
હજારો જખમી મારે બરાર
હતું જંગ જોયા ગએબી કહેર,
જમીન પર ચાલી લોહીની નહેર.
નિચે હું જે ધરતી ને ઉપર ગગન,
ખરખર હતો તે કિયામતનો દન
* * *
આવી હરોલમે ઉભો અર્દશીર,[1]
બલવંત, બહાદુર, રૂપે બેનઝીર.
હતો શાહ ગુસ્તાસ્પનો તે પેસર,
કજાએ ઇલાહી હતી નહિ ખબર
તુરાની તીરથી વિંધાઇ ગયો,
આધીન અજલને તૂરત તે થયો.

૧ ગુસ્તાસ્પનો બેટો.

કરમ કમ્બખત બાપનુ ફુટીયુ,
પલકમા બલખનુ લાલ લુટીયુ.

થયો મસ્ત શેદસ્પ[1] જોઇ આ મહન,
કિનામે નિકલીયો તે લશ્કરશેકન.

મિસ્લ-આબે નીલ તે ગયો બસ ધસી,
પરાગન્દે કરવા કમરને કસી

કહ્યુ એમ પૂકારી બાઝેબુલન્દ,
કહા છે "કોહરમ"[2] બહુ જોરેમન્દ.

કમદ લઇ કોહરમ પડીયો બહાર,
ઉભો સામને જઇ મારી બરાર

હતો તે કિનાનો દિવસ યાદગાર,
કોહરમનુ વિધીયુ તન આરપાર.

જોઇ હાલે કોહરમ તુરાની રડે,
નહિ તાબ શેદસ્પ સાથે લડે.

થયો હા–વ–જારીનો જબરો પૂકાર,
છુટા તીર શેદસ્પ ઉપર બેસૂમાર

છુટો એક તીર કોઇ તુરકીને હાત,
વિંધાયો શેદસ્પ, થઇ તેની ઘાત

એ જોતાંજ નિકલીયો એક નામેવર
જંગી "ગોરામી"[3] જામાસ્પ પેસર

ધરી ધુઇ કિનાની બનીને નિડર,
પડયો જઇ તુરકી લશ્કર ઉપર

કતલ ચાલી ચોમેર! લડે જંગજોય,[4]
જમીન કાપી લરજે, જમાનો રોય

ગીરદથી સિહાઇએ છાઈ ઘટા,
પડી ખાકમે ગાવેઆની ધ્વજા.[5]

ઉઠાવી ધ્વજાને ગોરાંમી લડે,
નહી ખાકમે કોઈથી તે પડે.

હતી હાથમાં જે ધ્વજાને ધરી,
કિધી કોપ તુરકીએ શમશીરગરી.

કપાઇ પડયો હાથ ત્યાં વાટમાં,
ગોરાંમીએ પકડી ધ્વજા દાંતમાં.

લડી એક હાથે કિધું ભારી જંગ,
લડયો રણમાં જેમ દિવાનો પલંગ

બચાવી ધ્વજા તે મુવો નામવર,
કિધુ નાંમ જરથોશતીઓમે અમર

* * *

ચહડયુ જંગ રણપર, બુમ એક પડી,
થયા તંગ તૂરાંની, ગયા કુલ ડરી.

પડયો જઇ નસ્તુર[6] તૂરાંનીઓ પર,
કતલ થઇ મૂવા ચાર શાહી પૂતર.

ઉઠીયો ગજબનાક ગમનો પૂકાર,
કરે ચશ્મગીરીયાં,[7] શાહા શાહેરીયાર.

ચહડયો જોશ ઝરીરને[8] જોઇ હાલ તંગ.
તૂરત બેઠો ઘોડે મારી છલંગ.

ધરી હાથ શમશીર, બની મસ્ત પીલ,
ધ્રમી તે ગયો જેમ દરીઆએ નીલ.

હવા થાઇ ઘન્ઘોર, જમીન સુર્ખ લાલ,
હજારોને કાપી તે કરતો નિકાલ

જવાંનોને બુઢા કરે શોરેશાર,
ઝરીરે કિધું એવુ મરદાંને કાર.

---

૧ ગુરતાપનો બીજો દીકરો　　૨ અરજાસ્પના ભાઇ　　૩ વજીર જામાસ્પનો બેટો

૪ જંગજોય યાને લશકરને જીતનાર　　૫ જરથોસ્તીઓનો વાવટો યાને ઝુન્ડો, જે ફરેદુનના રાજમા કાવે નામના લોહારે ઉભો કીધો હતો, અને જે ચઝઢઝસ્ઢ શેહરોઆર, છેલા પારસી પાદશાહના રાજમા જયારે પારસી પાદશાહ પડી ભાગી ત્યારે લુંટાઇ ગયો હતો.　　૬ ઝરીરનો દીકરો, જેને અવસ્તામાં "બસ્તવઈરી"ને નામે ઓળખાવ્યો છે　　૭ ચશ્મગારીયા–આખમા પાણી લાવી રડવા લાગ્યો.

૮ ઝરીર, પાદશાહ ગુસ્તાસ્પનો ભાઈ.

જરથોશ્તી સીપાહસાલાર ઝરીરનુ માર્યા જવું.
ઝરીરની દીલાવરી

જ્યારે દીલાવર ઝરીરે એવો મામલો જોયો કે ગાવેઆની ઝુન્દો બચાવતા વજીર જામાસ્પના દીકરા ગીરામીનો એક હાથ કપાઇ ગયો છે, અને તે છતા ગીરામી દાન વચે તે ઝુન્દાને પકડી, એકજ હાથે દુશમનો સાથ એકલો લડ છે, અને વળી તેનો દીકરો નસ્તુર પણ બહાર પડયો છે, તેમજ ગુસ્તાસ્પના ચાર ચાર જવાન બેટા, અરદશીર, શેદસ્પ, હોરમઝદ અને નવઝર લડાઇમે મારયા ગયા છે, ત્યારે પોતાની કાઇ પણ દરકાર કીધા વગર તેણે તુરતજ જંગના મેદાનમા ઝીપલાવ્યુ, અને ચોમર તુરાની લશ્કર ઉપર ખુનરેજી ચલાવવા માડી તુરાની લશ્કરની એક બાજુના ભાગ ઉપર જ્યારે નસ્તુર પોતાના પીત્રાઇ ભાઈઓનુ વેર લતો હતો, ત્યારે બીજી બાજુના લશ્કર ઉપર દીલાવર ઝરીર ગોરપન્દ મીસાલ તુરકીઓને કતલ કરતો હતો

બે અઠવાડીયાં ચાલુ રહેલુ જંગ.

આ જંગ બે અઠવાડીયા સુધી ચાલુ રહયુ અગણીત સખ્યામા તુરાની લશ્કર કપાઇ જતુ જય રે અરજાસ્પે જોયુ, અને તુરાનીઓમાથી કોઇમી પેહલવાન ઝરીરને જેર કરવા તેની સામ જઇ શકયો નહી, ત્યારે અરજાસ્પે પોતાના લશ્કર ઉપર પુકાર મારી કહયું કે --

"અરે પહલવાનો, તમ જાગો છે ક ઉંઘાઓ છો' આજ બે અઠવાડીયા થયા તમારા ભાઇબધો કપાઇ જાય છે, છતા આ જંગમા તમા કાઇ પણ દીલાવરી કરી પેલા મુજી ઇરાની બચ્ચા ઝરીરને જેર કરી શકતા નથી' શુ તમે તુરાન શેહરનો નાશ કરવા ચાહો છો? પેહલવાનો, તમે જુવો કે ઇરાનીઓ આપણા લશ્કરનો નાશ કરી રહયા છે, અને મરા સવળા નામીચા નરોને ગોરપન્દ મીસાલ તે લોક જેમે કીધા છે તમારામા શુ કોઇમી એવો માયનો પુત નથી, કે જે પેલા ઇરાની ઝરીરને જેર કરે, યા બેજાન કરે, યા તેને ઘોડા પરથી જમીન પર પટકે? તમારામાથી જેમી કોઇ ઝરીને જીવતો યા મુવેલો ..રી આગળ લેઇ આવશે, તેને હુ ખજાનાથી ભરપુર કરી, મારી દીકરી સાથ તેને નેકાના પેવદથી બા.શ

બીદફેશ.

આ દરખાસ્ત સાભળવા છતા, કોઇમી તુરકી ઝરીર સામે જવા બાહાર પડયો નહી. બબ્બે વાર અરજાસ્પે પોતાની આ દરખાસ્ત લશ્કરમા બાપુકાર જાહેર કીધી, પણ ઝરીર સામે જઇને લડવાની કોઇએમી હીમત કીધી નહી.

અતે આ લાલચના સખુનો સાભળી બીદ્રફ્શ નામનો એક તુરકી બાહાર પડયો, અને તેણે અરજાસ્પ આગલ પોતાની મરજી ઝરીર સામે જવાની જણાવી અરજાસ્પે તેની હીમતની ઘણીજ વખાણ કીધી, અને બીદ્રફ્શ લડાઇના મેદાનમા ઝરીરની સામે થવા ગયો

બીદ્રફ્શની હિચકારી લડત

ઝરીરની તરફ બીદ્રફ્શ ગયો, પણ દુરથી તેને જોતાંજ, તેમજ તેની આજુબાજુ પડેલા તુરકીઓની લાસના ઢગલા જોઇ તેણે પોતાની હીમત છોડી દીધી, અને ઝરીરની સામે તે થઇ શકયો નહી પણ ઝરીરને મારવા માટે તેણે એક બીજી તદબીર કીધી. બીદ્રફ્શ, ઝરીરની નજર આગલથી દુર એક ઝાડને ઓઠે છુપાઇ રહયો, અને તે જંગી સવાર ઉપર હુમલો કરવાની જેવી તેને તક મળી, તેવોજ તેણે પીઠ પાછલથી એક ઝેરી જખ્યો ફેકી ઝરીરને જખમ કીધો. આ જખ્યાએ કમનસીબે ઝરીરના બખતરને ચીરી, તેના બલવત બદનને વિંધી નાખ્યુ, અને તેજ વખતે ઝરીર પોતાના ઘોડા ઉપરથી જમીનપર પડી મરણ પામ્યો

હિચકારા બીદ્રફ્શે તુરતજ ઘોડાપરથી નીચે ઉતરી ઝરીરના શરીર ઉપરથી તેના હથીઆરો, બખ્તર, અને તાજ કાહડી લીધા, અને તેનો ઘોડા પકડી લેઇ તુરત તે અરજાસ્પ આગલ દોડયો ઝરીરની કજાની ખબર તુરાની લશ્કરમા ફેલાતા ખુશાલીના પુકારો થઇ રહ્યા

ઝરીરના મરણથી ગુસ્તાસ્પનો ગભરાટ.

આ ગજબભરી ખબર શાહા ગુસ્તાસ્પને કહેવા એક એહલેકાર દોડયો, અને તે બુરી ખબર સાભલતાજ ગુસ્તાસ્પના ગમનો પાર રહયો નહી તે કલપાત કરી કહેવા લાગ્યો કે —"આ સઘલી આગાહી વજીર જામાસ્પે મને જણાવી હતી, અને તે અતે ખરી પડી છે આ માહેતમ ભરી ખબર હુ પાદશાહ લોહરાસ્પને કેમ પહોચાડુ ! તેની બુઝોરગીમા આ બુરી ખબર તે કેમ સાખી શકશે ! સરદારો, મીતાબીથી નાગો ઘોડો લાવો, અને રેકાબ નાખી તૈયાર કરો ઝરીરનો કીનો લેવા હુ પોતે જંગમા જવા ચાહુ છુ"

ઝરીરનો કીનો લેવા માટે ગુસ્તાસ્પે ઇનામ જાહેર કરવુ.

પણ વજીર જામાસ્પે ગુસ્તાસ્પને જંગ મયદાનમાં જતા અટકાવી અનેક શીખામણો કહી તેને મનાવ્યો ગુસ્તાસ્પે જામાસ્પના સખુનોમા ડાહપણ સમાયલુ જોઇ, તેણે પોતાનો વીચાર ફેરવી કહ્યુ કે —"મારા દલેરો, પેહલવાનો, તમારામા એવો કોણ નર છે, જે પેહલવાન ઝરીરનો કીનો તુરકીઓ ઉપર લેઇ, તેનો ઘોડો અને જીન ત્યાથી પાછુ લેઇ આવે ? પરવરદેગારના પાક નામથી હુ જાહેર કરૂ છુ, કે જે કોઇ એ કીનાનુ કામ બજાવશે, તેને હુ શાહી ઇનામથી નવાજી, મારી દીકરી હોમાયને નેકામા આપશ."

પણ આ સવાલ કોઇબી ઇરાની પેહલવાને ઉઠાવી લીધો નહી. જ્યારે પાદશાહે એવો મામલો જોયો, ત્યારે તે ઘણોજ ગીરાસ થઇ ગયો. ફરીથી તે પોતાની આસપાસ સજ થયલા લશકર તરફ જોઇ બાગે બુલંદ અવાજે ભાશણ કરવા લાગ્યો કે —

"અમીરો, પેહલવાનો અને પાદશાહો, સાભળો ઇરાંન સર જમીનને બચાવનાર સ્થંભો, તમો મારા તન બદનના જીવ સમાન છો આ સમો ઇરાનીઓ માટે ઘણોજ બારીક થઈ પડયો છે. તમો નાહિમત થાશો ના યકીન રાખજો કે આપણી સરજતમા નહાસવાનું છેજ નહી. હું જાહેર કરૂં છું, તે સાભળો પાક જરથોશ્તની દીનના, મારા દીકરા અસ્ફંન્દીયારના, અને મારા વાહલા ભાઇ ઝરીરના પાક રૂહના કયમ લેઇ હું જાહેર કરૂં છું, કે જો આપણુ આ જંગ ફતેહ કરશું, તો તેજ વખત મારૂ તાજ અને તખત હું મારા બેટા અસ્ફંન્દીયારને આપી દેઇશ, અને મારૂં તમામ લશકર હું પેશોતનને હવાલે કરશ"

અસ્ફંન્દીયારનુ ગુસ્તાસ્પ આગલ આવી પુગવુ.

આવી રીતનો ગુસ્તાસ્પનો બુલંદ અવાજ શાહજાદા અસ્ફંન્દીયારને દુરથી કાને પડયો તુરતજ અસ્ફંન્દીયાર હથીઆરબંધ થઇ પોતાના બાપની તરફ દોડયો, અને ઝરીરના કીનામા તે પોતે બાહાર પડવા તૈયાર થયો છે, એમ તેણે જાહેર કીધુ. પોતાના સવારો તરફ નજર ફેરવી, ચોતરફ જોઇ અસ્ફંન્દીયારે બાગેબુલંદ તેમને કહ્યુ કે —

"સૂણો તમ દલીરો, સૂણો નામદાર,
સૂણો પહેલવાનો, સૂણો શહેરીયાર
સૂણો તમ સવારો, પીરો—જવાન,
બદલે છે રંગ આ જૂનુ આસ્માંન.
વખત આયો બારીક છે સર ઉપર,
ધરી હાંમ લડવા, કસો સહુ કમર.
ડરી મોતથી ના જતા શુરવીર,
કદી છોડતા ના જીગરમાથી ધીર.
મૂકે નહિ કજા કમબખત એક ઘડી,
ધરે નહિ દયા દિલ સખત એક ઘડી.

નથી કોઇ મરતુ કમોતે સદા,
મરવું તો બહેતર કરી ફર્જ અદા
ખબરદાર રહેજો, જરથોશ્તીયાન,
ખબરદાર રહેજો કુલ મર્ઝબાન,[1]
ખબરદાર રહેજો, તમ ગશ્તીબાંન[2]
મરવુ તો દેજો લડી જગે જાન
લડો દિન થકી પાક શમ્શીરઝન,[3]
છે તમ આધારે કુલ અનજુમન
ન કરતા મૂવેલાં તરફ તમ નજર,
ન ધરતા દયા દિલે જખમી ઉપર.

---

૧ મર્ઝબાન યાને જાગીરદાર પેહલવાનો. ૨ ગશ્તીબાન યાને ચોકીદાર પેહલવાનો.

૩ શમ્શીરઝન યાને તલવારના મારનારાઓ.

ખબરદાર જંગથી જતા ના હટી,	અગર મૂજ હુકમ પર કરશો અમલ,
સૂખન યાદ કરજો કહું છું ખટી.	થશે જંગ ઇરાંનીઓનુ સફલ.

અસ્ફન્દીયારનુ જંગના મેદાનમે જવુ
નશ્તુર અને અસ્ફંન્દીયારની દલેરી

પોતાના તમામ લશ્કરને આવી રીતના હિંમતના સખુનો કહી, પોતે મ્યાનમાંથી શમશીર ખેંચી તુરાનીઓના લશ્કર અંદર ધસી ગયો, અને જે કોઈ તેને સામે મળતુ, તેને તે તલવારથી કતલ કરતો ગયો. તુરાની લશકરના એક ભાગમાં જ્યારે અસ્ફન્દીયાર આવી કતલ ચલાવતો હતો, ત્યારે ઝરીરનો દીકરો નશ્તુર પોતાના બાપના કીનામા તુરાંની લશ્કરના બીજા ભાગમા કાતીલ ખુનરેજી ચલાવી, પોતાના પીતાની લાસની શોધ જંગના મેદાનમા કરતો હતો. જે કોઇ તેની રાહમા વચે આવતુ, તેને તે બેજાન કરતો હતો.

ઝરીરની લાસનુ મળવુ.

અંતે જંગના મેદાનમા નશ્તુરે પોતાના બાપની લાસને ધુલમા પડેલી જોઈ. તુરતજ તે ઘોડાપરથી ઉતરી પડયો, અને પોતાના બાપની લાસને પીછાની તે માહેતમ કરવા લાગ્યો. નશ્તુર તે લાસને ઉઠાવી ઇરાની છાવણીમા લઇ ગયો, અને પેહલવાનોને તે લાસ સ્વાધીન કરી, પાછો જંગના મેયદાનમા તે દોડયો.

બીદ્રફશ અને નશ્તુર વચ્ચે જંગ.

બીજા હાથ ઉપર બીદ્રફશ, ઝરીરના તનપરનુ બખતર અને કોનાહં પેહરી, ઝરીરનાજ ઘોડા ઉપર સવાર થઇ, ઇરાની લશકરમા બેધડક ખુવારી ચલાવતો હતો. નજદીક હતુ કે જરથોસ્તીઓની હાર થાય પણુ તેવામા નશ્તુરની તે સાંમે થયો. નશ્તુર તેની તલાસમાજ હતો બને જંગીઓ વચે ખુંખાર જંગ ચાલુ થયુ, અને બને જન એકમીજા ઉપર હુમલો કરવા લાગ્યા.

બીદ્રફશના જંગની અસ્ફન્દીયારને ખબર પડવી.

બીદ્રફશ અને નશ્તુરના ખુંખાર જંગની ખબર જંગમા લડતા અસ્ફન્દીયારને પુગી. તે ખબર મળતાંજ અસ્ફન્દીયાર બીદ્રફશ ઉપર પોતાના કાકા ઝરીરનો કીનો લેવા દોડયો.

અસ્ફન્દીયારને આવતો જોતાજ, બીદ્રફશે તેની ઉપર પોતાનુ ઝેરી ખંજર દૂરથી ફેકયુ, પણુ સારે નસીબે તેની નેમ અસ્ફન્દીયારે ચુકાવી. તુરતજ અસ્ફંન્દીયારે પોતાની તલવાર ઘુમાવી બીદ્રફશને એક એવો તો કારી જખમ કીધો, કે એકજ જખમમા તે તલવાર

બીદ્રફ્શની છાતીની આરપાર નીકલી ગઈ, અને તેજ વખતે બીદ્રફ્શ ઘોડાપરથી પેચ ખાઇ જમીન પર ઉંધો પડી મરણ પામ્યો.

ઝરીરના ઘોડા અને બખતરનુ પાછુ મળવુ

તુરતજ અસ્ફન્દીયારે પોતાના ઘોડા પરથી નીચે ઉતરી બીદ્રફ્શના શરીર ઉપરથી ઝરીરના બખતર સાથે તેની કોલાહ કાહડી લીધા, અને તે સઘળાને તેના ઘોડાની[1] સાથે ઇરાંની છાવણીમા પોતાના પેહલવાનો સાથ રવાના કીધા બાદ, બીદ્રફ્શના તન ઉપરથી તેનુ સર કાપી પોતાની સાથે લેઈ, તે શાહ ગુસ્તાસ્પની દરબાર તરફ નીકલી ગયો. ઇરાની લશકરે શાહજાદા અસ્પન્દીયારને ફતેહમદ આવતો જોઇ તેને ખુશાલીના પુકારે વધાવી લીધો

અસ્ફન્દીયારે ઝરીરની સઘલી મતા, તેમજ ઘોડો પાદશાહ ગુસ્તાસ્પ આગલ રજુ કીધો, અને ઝરીરના હરીફનુ ડોકુ તેની આગલ મુકયુ

તુરાંનીઓની ધરપકડ અને તેમની હાર

અસ્ફન્દીયારે હવે પોતાનુ લશકર ત્રણ ભાગમા વહેચી નાખી, તુરાનીઓ ઉપર હુમલા કરવાની ગોઠવણ કીધી લશકરનો એક ભાગ તેણે નસ્તુરને સ્વાધીન કીધો બીજો ભાગ તેણે પોતાના ભાઇને સોપ્યો, અને ત્રીજો ભાગ તેણે પોતાને હસ્તક રાખી ઇરાનીઓએ તુરાંની લશકર ઉપર ભેગો હુમલો કરવાની મસલત ચલાવી બીદ્રફ્શના મરણથી તુરાનીઓનુ જોર તુટી ગયું હતુ તેઓની નીરાસીનો પાર હતો નહી અરજાસ્પ પાદશાહ વીચારમા પડયો હતો, તેવામા શાહજાદો અસ્ફન્દીયાર જરથોસ્તી દીનનુ પાક નામ જબાન પર ધરી, તુરાની લશકર ઉપર ભુખ્યા વાઘ મીસાલ તુટી પડયો, અને તેઓ ઉપર ખુનરેજી ચલાવી. તુરકીઓ નાસભાગમા પડયા

"અરજાસ્પ કયા છે? જરથોસ્તી દીનનો દુશમન કયા છે?" એવો પુકાર કરતો અસ્ફન્દીયાર અરજાસ્પની શોધમા ચોતરફ ધસ્યો આ સમો તે તુરકી પાદશાહ માટે ઘણોજ બારીક થઈ પડયો હતો તુરાંનીઓ નાહસ ભાગમા પડયા જેઓ નાહસતા હતા, તેઓ ઉપર નસ્તુરનુ લશ્કર તુટી પડી કતલ ચલાવતુ હતુ. આ તે અરજાસ્પની નજદીક અસ્પ-

---

૧ જરીરનો ઘોડો ઘણોજ નાદર હતો, એમ અવસ્તા ઉપરથી માલમ પડે છે આવા યસ્તના ૧૧૨ મા ફકરામા, ઝરીરને "અરપાયઓધ" યાને ઘોડા ઉપર લડનાર તરીકે ઓલખાવ્યો છે, તેનું કારણ એજ કે તેનો ઘોડો ઘણોજ નામીચી તોખમનો હતો કહે છે, કે તે ઘોડો "અશો શીયાવક્ષ'ના ઘોડાની તોખમથી ઉતરેલો હતો. ઝરીરનો ઘોડો "સમન્દ"ને નામે જણાયલો હતો, અને તે બીદ્રફ્શ જેવા એક તુરાંનીના હાથમા ગયલો હોવાથી, તે પાછો મેળવવા માટે ગુસ્તાસ્પ ખાસ ઇન્તેજાર હતો.

ન્દીયાર જઇ લાગ્યો. પણ અસ્ફન્દીયાર તેને પકડે તે આગમજ તે લડાઇના મેયદાનમાંથી છુપાછુપ નાહસી ગયો. અરજાસ્પને નામની છુમ તુરતજ પડી[1] તેનો તમુ જપત કીધો, અને તપાસ કરી તો માલમ પડ્યુ, કે તે તેનો તમામ સાજ અને મતા મુકી નાહસી ગયો હતો

તુરાનીઓને એ ખબર પડતાજ તેઓ સઘલા પોતાના ઘોડાપરથી તુરતજ ઉતરી પડયા, અને પોતાના લડાઇના બખતર તન પરથી કાહડી નાખી હથીયારોને જમીન ઉપર મુકી દઇ, અસ્ફન્દીયારને શરણ થયા. તેઓ બોલ્યા કે —"જો તુ હમારા જીવને સલામતી બક્ષે, તો જરથોસ્તી દીન હમારે કબુલ છે"

અસ્ફંન્દીયારની ફતેહ.

કહે છે, કે એ જેહાદના જંગમા ત્રીસ હજાર જરથોસ્તીઓ અને એક લાખ તુરાનીઓ મારયા ગયા હતા એ રીતે જામાસ્પે વરતેલા ભવીશ પ્રમાણે, સેવટે જરથોસ્તી દીનવાલાઓની ફતેહ થઇ

શાહજાદા અસ્ફન્દીયારે પોતાની ફતેહ થતાજ, પોતાને શરણે આવેલા હજારો તુરાનીઓને જરથોસ્તી દીન કબુલ કરવા બાપુકાર જાહેર કીધુ[૧૦૪]

તુરાનીઓએ જરથોસ્તી દીન કબુલ કીધી અરજાસ્પ આ પવીત્ર લડાઇમાં હાર ખાઈ મયદાનમાથી નહાસી ગયો. ઇરાની લશકર ફતેહ મળવી બલખ શહેરમા પાછુ ફરયુ, અને એ ફતેહમદીની યાદગારીમા શાહ ગુસ્તાસ્પે બલખ શેહર મધે એક બુલંદ

નવુ આતશબેહેરાંમ

બધાવ્યુ અને આખા બલખ શેહેરે એ ફતેહની શોકર ગુજરી માટે એક જાહેર જશન કરી, ખુશી ખુરમીમા એક આખો માસ ગુજારયો[૧૦૫]

ભાગ બીજો

જરથોસ્તી દીનને કાએમ કરવા માટે થયેલી આ પેહલી લડાઇ હતી એ લડાઇ ફત્તેહ કરી ઇરાનીઓ બલખ પાછા ફરયા ગુસ્તાસ્પે પોતાના દીકરા અસ્ફન્દીયારને તાજ આપી પોતાના તખતના વારેસ તરીકે જાહેર કીધો, અને કહ્યુ કે —

---

૧ અરજાસ્પ માટે ફીરદોસી એ પ્રમાણે શાહનામામા કહે છે, પણ—અઇયાદગારે જરીરાનમા લખ્યા પ્રમાણે, અસ્ફન્દીયારે એ લડાઇમા અરજાસ્પને પકડી, તેને સજા કરવા માટે, તેનો એક હાથ, એક પગ અને એક કાંન કાપી તેની એક આખ ફોડી નાખી હતી, અને ત્યાર બાદ તેને એક પુછડી કાપેલા ગધેડા ઉપર બેસાડી, તેને તુરાન જવાની રાહા ઉપર છોડી દીધો હતો.

"હજી તખ્ત મેલવવાનો તારો વખત આયો નથી. માટે તુ લશ્કર લઇ જરથોસ્તી દીનનો ફેલાવો કરવા હિન્દુસ્થાન તરફ જા."

એ ફરમાન મુજબ અસ્ફન્દીયાર હિન્દુસ્થાન તરફ લશ્કર લેઇ જરથોશ્તી દીન ફેલાવા માટે ગયો, અને ત્યાથી દીનને ફાએશ કરી તે પાછો ફર્યો, અને ઝન્દ અવસ્તાની નકલો તેણે હિન્દુસ્થાન રવાના કીધી.

ગરજમે કરેલી અસ્ફન્દીયારની બદગોઇ

શાહજાદો અસ્ફન્દીયાર જરથોશતી દીનનો ફેલાવો કરી પોતાના બાપ ગુસ્તાસ્પની સેવામા જયારે પાછો હાજર થયો, ત્યારે ગુસ્તાસ્પ તેની બહાદુરી અને તાબેદારી જોઇ તેની બાબજા વખાણ કરવા લાગ્યો પણ ગરજમ નામના એક ગુસ્તાસ્પનો માનીતો રૂફીક (બેથી) અસ્ફન્દીયાર તરફ કાઇક અદેખાઇ અને વેરની નજર જોતો હતો. તેણે ગુસ્તાસ્પને અસ્ફન્દીયાર માટે એવો ફરેબ આપ્યો, કે.— "તારા બેટો પોતાના જોર ઉપર મુસ્તાક થયો છે, અને તે હવે તારૂ તખત લવાની તજવીજ કરવા પડયો છે. અસ્ફન્દીયાર જે વખત જાય છે તેમા તારી સામે એક મોટુ લશ્કર લઇ આવનાર છે, અને તે તારૂ તખત છીનવી લેવાની ગોઠવણ કરી રેહેલો છે અસ્ફન્દીયારનો કોઈ હરીફ દુન્યામા નથી જો તે તારૂ તખત છીનવી લેશે, તો તુને તે બદીવાન કરશે, અને દુનીયાને તે તાબે કરશે."

ગુસ્તાસ્પનો ગુસ્સો

આ ફરેબથી ગુસ્તાસ્પ ભભેરાઈ ગયો ગરજમનું બોલેલું તેણે ખરૂ માન્યુ ગુસ્તાસ્પે પોતાની જવાનીમા, પોતાના બાપ પાદશાહ લોહોરાસ્પ પાસે તેનુ તખત મેળવવા માટે જે ચાલ ચલાવી હતી, તેવીજ ચાલ હવે તેનો દીકરો તેની સાથ ચલાવશે, એવી ફીકરમા તે પડયો તુરત તેણે વઝીર જામાસ્પ પાસે અસ્ફન્દીયારને બોલાવી મગાવ્યો. અસ્ફન્દીયાર જામાસ્પની સાથે દરબારમા આવી પેદરની ખીદમતમા નમન કરી ઉભો, અને પાદશાહ ગુસ્તાસ્પે પોતાની દરબારમા બેઠેલા દાનાવો અને પેહલવાનોને નીચે પ્રમાણે કહ્યુ કે.—

"સમજો દૂર દેશ દસ્તુરો તમ,
સમજો દાનાવ રફીકે બઝમ
કરી ખ્યાલ દેજો સીધો જવાબ,
સિવા રાસ્ત કરશો ન બીજો હિસાબ
ધારો કે છે એક બહાદુર પેદર,
વેઠીને સખ્તીઓ પાલે પેસર.

રાખી ઇફ્રાજતમા રાતો દન,
કરે તેને મોટો કરી ખૂબ જતન.
કેળવીને તેને કરે પેહલવાંન,
લડાયક વીર સમ કરે કળવાંન.
બની જબી જયારે થયો તે દલીર,
દીએ તેને ઇજ્જત જવાંનો ને પીર.

જંગે ને રંગે થયો આશકાર,
થયો અંનજુમનનો તે સરદાર.

થયો જયારે મોટો તે જંગી દલેર,
પેદર સાંમે રાખે કપટને વેર.

કરી જેર ખલકત-થયો સરફ્રરાજ,
થયો બેનજીર લાયકે તખ્તોતાજ

કિધો તેને પુર સાહેબે સલતનત,
જાહેર કિધો વારસે તાજોતખ્ત

આખર પેદરથી થઈ બેવફા,
ચાહ્યું ગૂજારે પેદર પર જફા

શરૂ થાયો એક રોજ મસ્તીનો દન,
ખતમ કરતે પેદરની હસ્તીનો દંન.

બની મસ્ત ધુરંધર ગૂન્દાગરી,
ચાહી પેદરની ઉપર અફસરી.

ચશમમાં ધરી નહિ જરા બી શરંમ,
સર ચાહ્યુ કરવા પેદરનું કલમ.

મલી સંગ લશકર કિધી તદબીર,
ચાહ્યુ પીદરને કરવા અસીર.

બુલંદ બખ્ત પેદર હતો નામદાર,
એકાએક જાહેર થયો ઇસરાર.

કહો મુબેદો, દાવરે—દસ્તુરાંન,
કદી એવુ સૂણીયું હતું દાસ્તાંન.

કહો હોય તમ પેટ એવો પેસર,
કરો શુ સજા તેને કહો તમ પેદર.

દસ્તુરોનો જવાબ.

દરબાર માહેલા દાનાવ દસ્તુરો અને અકલમંદ મોબેદોએ જવાબ દીધો કે — "પાદશાહ. કાઇબી દીકરો બાપ જીવતો હોવા છતાં તેનુ તાજ અને તખ્ત મેલવવા એવુ ફીતુર કરે, એમ તો હમે કદીબી સાંભલ્યુ નથી. એક દીકરો તાજ અને તખતને ખાતર પોતાના બાપનો જીવ લેવા ચાહે, એના જેવું બુરૂ કામ હમે કદી જાણ્યુ નથી"

ગુસ્તાસ્પનો ચુકાદો

"દરબારીઓ, મોબેદો અને પેહલવાનો, ત્યારે તમે સાંભલો, કે તેવો દીકરો તે મારો અસ્ફન્દીયાર છે, કે જે મારૂ તાજ અને તખ્ત લેવા મારી સામે એવુ ફીતુર અને બદ મચાવવાની તૈયારી કરી રહયો છે એના આવા ફીતુરને માટે હું એને બંદીખાનાની સજા કરૂ છુ"

અસ્ફન્દીયારનો બચાવ

આ બોહતાંન માટે અસ્ફન્દીયારે ઘણી દલીલ પોતાના બાપ આગલ રજુ કરી પોતાનુ નીરદોશપણુ જાહેર કીધુ, પણ શાહા ગુસ્તાસ્પે તેનુ જરાબી સાંભલ્યુ નહી.

પાદશાહે તુરત દરબારમાં લુહાડોને બોલાવ્યા, અને અસ્ફન્દીયારના હાથમા, પગમાં, અને ગળામા ભારી જંજીર નખાવી. શાહાના હુકમથી સવારો અને પેહલવાંનોએ અસ્ફં-ન્દીયારની આસપાસ ભારી સાંકલ વિટાળી તેને જકડી લીધો તેના બાપની નજર

આમેજ અસ્ફન્દીયારને તેના હાથ પગ બાંધીને કેદ કીધો, અને તેની ગરદનની આસપાસ લોખંડની સાંકલનો ઝુમખો વિંટાળી લીધો, કે બંદીખાનામાંથી તે નાહસી શકે નહી. તુરતજ બંદીવાન અસ્ફન્દીયારને બેનાજ અને બેસાજ બનાવી, તેના સર ઉપર ધુલ નખાવી, અને એક જોરાવર હાથીને દરબારમા મંગાવ્યો, અને તેની ઉપર તેને બેસાડી ગુમદાંનના કોલ્લામાં કેદ કરવા માટે મોકલાવી દીધો. અસ્ફન્દીયાર પોતાની સરજતને આધીન થયો, અને દુનીયાની ચનન માટે તે પાહડી બંદીખાનામા અફસોસ કરતો પડયો.[૧૦૧]

દીન ખાતર ઉઠાવેલી લડાઇમા તારાજ થતા ઇરાંનને બચાવવાના બદલા તરીકે, આવી રીતની સજા અસ્ફન્દીયાર ભોગવવા લાગ્યો, તેથી તે જગતની વફાઇ ઉપર અકમદ થઇ રાતો દન બળાપો કરતો હતો.[૧૦૭]

ગુસ્તાસ્પનુ દીન ફેલાવવા[૧] જાબુલ જવુ.

અસ્ફન્દીયારને કેદ કીવાથી ગુસ્તાસ્પનુ ઉકળેલુ લોહી શાંત પડયુ. ઝન્દ અવસ્તાનો ફેલાવો કરવાનુ કામ હવે શાહા ગુસ્તાસ્પે પોતે માથે ઉઠાવ્યુ ગુસ્તાસ્પે વજીર જામાસ્પને રાજની લગામ સોંપી, અને પોતે જાબુલસ્થાન ઝાલ અને રૂસતમને મળવા ગયો. ત્યા પાદશાહ ગુસ્તાસ્પે ઝાલ અને રૂસતમને પવીત્ર ઝન્દ અવસ્તાના કલામ સંભલાવી, તેઓને જરથોશ્તી દીન કબુનાવી હતી. હિંયા પાદશાહ ગુસ્તાસ્પ બે વરશ સુધી આરાંમમાં રહ્યો હતો

અસ્ફન્દીયાર વીશે તુરાંનમાં ખબર પડવી.

અસ્ફન્દીયારને તેના બાપે કેદ કીધો છે, અને પાદશાહ ગુસ્તાસ્પ જાબુલસ્થાન આરામમાં દીવસો ગુજારવા ગયો છે, અને રાજધાની શહેર વજીર જામાસ્પને હસ્તક છે એવી ખબરો જ્યારે તુરાનના પાદશાહ અરજાસ્પને કાને ગઇ, ત્યારે તેણે જાસુસો મારફતે ખરી ખબર મંગાવી, તે વીશે પોતાની ખાતરી કીધી. જાસુસોથી ખબર મળી કે "બલખમા સઘળુ શાંત છે, અને અસ્ફંન્દીયારના બેટા બહમને, પોતાના બાપને કેદ કીધાથી, બેદીલ બની લશકરનો ઓધો મુકી દીધો છે. તથા શાહા ગુસ્તાસ્પ જાબુલ જઇ પડયો છે, અને શેહરનો નિગેહબાંન કોઈ નથી."

---

૧ એક સવાલ જે સહેલથી ઉભો થઇ શકે છે, તે એ કે અરજાસ્પ સામે ઇરાને આવી ભયંકાર લડાઇ ચલાવી, ત્યારે તેવી લડાઇમા જાબુલી રૂસતમ અને તેના બાપ ઝાલે ઈરાંનીઓને કાઇબી મદદ નહી આપવાનું શુ કારણ? શાહનામા પ્રમાણે એવુ માલમ પડે છે, કે પાદશાહ કેખુશરુએ જ્યારે ઇરાનની ગાદી લોહરાસ્પને આપી, ત્યારે રૂસતમ અને ઝાલ તે સામે વીરૂધ વીચાર ધરાવતા હતા, છતાં જ્યારે લોહરાસ્પ ઇરાનની ગાદીએ બેઠો, ત્યારે જાબુલી પેહલવાનો અને ઇરાનના પાદશાહ વચે મોટો બીનાઇતેસો અને મતફેરી બરપા થયાં હતાં. આ સબબને લીધે રૂસતમે ઇરાન સાથનો પોતાનો તમામ સંબંધ છોડી દીધેલો હોવાથી, અરજાસ્પવાળી લડાઇમા તેણે ઇરાંનીઓને કાઈબી મદદ આપી નહી હતી.

જામુસો તરફથી આવી ખબર મળતાજ અરજાસ્પે ઇરાન ઉપર બીજી વાર ચહડાઈ લેઇ જવા માટે એક મોટું લશ્કર પાછું એકઠું કરવાનો હુકમ કીધો.

"ફરી આવે એવો વખત નહિ હાથ,
કરૂં કુલ જરથોશતીઓને મહાત.
હુકમ કીધો લશ્કરને આયો છે લાગ,
કીનાની દિલમાંહે સલગાવો આગ
નાબૂદ કરો જગથી જરથોશતી દીન,
કરો ઝન્દ અવસ્તા ચિરી ફિનફીન
જરથોશતી આતશ કરો તમ સરદ,
ઉડાવો કિનાની ખલકપર ગરદ
પડો જગી જગે, જવાંનો ને પીર,
ધરો તંન બખ્તર, શમશીરો તીર.
કરો એકદમ જઇ જરાથુશ્ત કતલ,
હુકમ મારો એ છે, સૌથી અવલ
નથી જગમે યઝદાંપરસ્તીનું કાંમ,
મને છે જરાથુશ્તની દીન હરાંમ.
નથી જોઇતો તુરાનને એ ધરમ,
હમારા ધરમને કરે તે બરહમ."
૩૫૮૪

જરથોશ્તી દીન માટે બીજી લડાઇ. જરથોશ્તીઓની ખુવારી. અવસ્તાને આગમાં બાલી નાખવી પવીત્ર મકાંનોનુ તારાજ થવું અશો જરથોશ્તનું મરણ

આવો લાગ જોઈ અરજાસ્પ પોતાનું ગંજાવર લશ્કર લઇ બલખ શહેર ઉપર એકદમ ચહડી ગયો શેહરનો બચાવ કરવા કાઇમી પેહલવાન શેહરમા હતો નહી તુરનીઓએ એવો મામલો જોઇ બલખમા કતલ ચલાવી શેહરમા ચાલતી લડાઈની ખબર પાદશાહ લોહરાસ્પ, જે ઇબાદતગાહમા એકાંત પડેલો હતો, તેને કાને પડતાજ તે શેહરના બચાવ ખાતર થોડાક લશ્કર સાથ બાહાર પડયો, પણ કીલ્લાની દેવાલ આગલ દુશમનોને હાથે તે મારયો ગયો આ હુમના અચમુચ અને અચાનક હુંવાને લીધે, જરથોશ્તીઓ લડાઇ કરવા બીલકુલ તઇયાર ન હોવાથી, લાચાર થઇ પડયા તુરાનીઓ ખુનપર ચહડયા, અને હજારો જરથોશ્તીઓ આ લડાઇમા કપાઈ ગયા નીરદોશોની કતલથી જેહાન અંધારી થઇ મેહલો અને કિર્તિવંત અબરાનોને તુરાનીઓએ આગ લગાડી પાયમાલ કીધા ઝન્દ અવસ્તાને તેઓએ આગમા બાલી નાખ્યા આતશકદેહ અને આતશ-બેહરામોને તેઓએ તારાજ કીધા, અને પવીત્ર મકાનોમા બદગી કરતા દસ્તુરો અને દાવરોને કતલ કરી, તેમના લોહીથી જરથોશ્તી આતશને સરદ[1] કીધા

---

૧ કહે છે, કે પેગમ્બર જરથોસ્ત પાક દીનની સાથે મેહર બુરજીન નામનો આતશ લાવ્યા હતા. આ ચમતકરીક આતશ કાઇ પણ બલતન વગર હમેશા રોશન રહતો હતો પાદશાહ ગુસ્તાસ્પે બલખ શેહરમા એ મેહરબુરજીન આતશનો કેમનો કીધો હતો આ પવીત્ર લડાઇમા જે આતશ તુરાનીઓએ બુજવ્યા હતા, તે એજ આતશ હોવા જોઇએ, એવુ અનુમાન થઇ શકે છે.

ગુસ્તાસ્પની બે બેટીઓનુ હરણ.

શેહરમાં જબરી લુટફાટ ચાલી રહી અરજાસ્પ પાદશાહના ખાસ સીપાહો ગુસ્તાસ્પના શબેસ્તાન યાને ખાસ મહલમા લુટફાટ કરવા ઘસી ગયા, અને ત્યાંથી ગુસ્તાસ્પની બે ખુબસુરત બેટીઓ, હોમાય અને બેહઆફ્રીદને કેદ કરી, તુરાન તરફ તેમને મોકલાવી દીધી

હજરત જરથોશ્તની કતલ

એ પછી પેગમ્બર જરથોશ્તને પકડવાની શોધ ચાલી તુર બરાતુર નામનો તુરકી, જે પેગમ્બર જરથોશ્તનીજ શોધમા ફરતો હતા, તે પોતાની સાથના સીપાહો સાથ એક આતશ બેહરામમા ઘુસી ગયો, અને ત્યા અશો જરથોશ્ત બંદગી કરતા હતા, તેવનને પીઠ પાછલથી તેણે જખમ કીધો આ જખમ થતાજ પેગમ્બર સાહેબ પેચ ખાઇ જમીન પર પડી ગુજર પામ્યા.[૧૮] પણ મરવા આગમજ પોતાના હાથમા પકડલી તસબી તેવને તુર બરાતુર ઉપર ફેંકી કહે છે, કે તે તસબીમાથી તેજ વખતે એક અજબતી રોશનીનો શરારા નીકલ્યા, અને તે શરારાના તેજથી બુરી બનશનીનો તુર બરાતુર તેજ વખત બેજાન થઇ ત્યાજ પડયો જરથોશ્તી ધરમ, અને પેગમ્બર જરથોશ્તની, તેમજ ઝંન્દ અવસ્તાની આવી રીતે ખુવારી થઇ

અસમાપ્ત.

એ રીતે પેગમ્બર જરથોશ્ત ગુજર પામ્યા એ રીતે દીનની ખુવારી થઇ એ રીતે પવીત્ર અવસ્તા પાયમાલ થયા જેઓએ દીનને ખાતર જીવ આપ્યો, તેઓ દીનના સાચા પરસ્તાર હતા તેઓ સાચા જરથોશ્તી હતા, તેઓ સાચા ધારમીક હતા જરથોશ્તના મરણ પછી જરથોશ્તી દીન પડી ભાગી નથી, પણ તને સજીવન કરવા માટે દીનના યોદ્ધાઓ હજી જીવતા હતા, પણ આ ખુંખાર લડાઇમા તેઓ ગેરહાજર હતા તે કીસ્સા સાથ આજે આપણને કામ નથી હજરત જરથોશ્તનુ મરણ આવી રીતે આવ્યુ હતુ, અને તેના મરણ પછી શુ થયુ, તે આ કીસ્સાના બીજા ભાગનો આગલો ભાગ હોવાથી, તેને હવે પછી આપણુ હાથ ધરીશું

ગુસ્તાસ્પની રાણીની જાબુલ તરફ ખબર આપવા માટે કુચ

આ માહેતમભરી ખબર ગુસ્તાસ્પને પોહોચાડવા માટે ગુસ્તાસ્પની એક રાણી, મહેલમાથી તુરકી લેબાસ ધારણ કરી, ઘોડે સવાર થઇ જાબુલસ્થાન તરફ બનતી ઝડપે નીકલી ગઇ તેણીએ આ ખુવારીની માહેતમભરી ખબર, તેમજ લોહરાસ્પના મારયા ગયાનો સંદેસો, તથા પેગમ્બર જરથોશ્તની કજાનો બનાવ શાહ ગુસ્તાસ્પને જાહેર કીધો.

વળી એ ઉપરાત ગુસ્તાસ્પની બે દીકરીઓને તુરાનીઓ ઉઠાવી ગયા હતા, તે માનાયીબી તેને જાણીતો કીધો

ગુસ્તાસ્પનો ગમ અને ક્રોધ.

આ ખબરથી ગુસ્તાસ્પ પાદશાહ જેટલા દુખી થયો, તેટલોજ તના ગુસ્સાનો પણ પાર રહયો નહી તેણે તુરતજ નકીસદાઓને બુલાવી દેશે દેશ અને મુલક મુલક નામા લખાવી ચોતરફ રવાના કરી, લોકોને લશ્કરમા જોડાવા ફરમાસ કરી, તેઓને હાજર થવાની તાકીદ કીધી એક ગજાવર મોટુ લશ્કર ગુસ્તાસ્પની મદદે, અને જરથોસ્તી દીનની કુમકે તુરતજ ભેગુ થયુ

નવા જરથોશ્તી લડાઈની તુરાંનમા ખબર પડવી

આ ઇરાની લશ્કરના ભેગા થવાની ખબર અરજાસ્પને પડી, અને તેણે પણ એક માટુ લશ્કર એકઠુ કીધુ. બને લશકરો વચે એક મોટુ જંગ થયુ, અને કમનસીબે

ઈરાંનીઓની હાર

એ લડાઇમા થઇ. ગુસ્તાસ્પ પાદશાહે પોતાના રસાલા સાથ નાહસી એક પાહાડ ઉપર આસરો લીધો આ પાહાડ ઉપર જવાનો એકજ છુપો મારગ હતો, અને તે ફકત ગુસ્તાસ્પનેજ ખબર હોવાથી, તુરાનીઓ તે મારગને શોધી કાહડી શકયા નહી ખોરાક વગર ઇરાનીઓ ત્યા બતંગ હાલતમા આવી પડયા, અને ભુખમરો પડવાથી અંતે તેઓ ઘોડાને કાપી તે ઉપર ગુજરાન ચલાવવા લાગ્યા એવે સમે ગુસ્તાસ્પ જામાસ્પની સલાહ લીધી. અને જામાસ્પે કહ્યુ કે—"આ જંગ અસ્ફન્દીયાર સીવાય કાઇથી જીતી શકાય એમ નથી, માટે તુ જો તેને બંદીખાનેથી છોડવે, તો તે જંગ ફતેહ કરે"

ગુસ્તાસ્પે જે ગેરઇનસાફ અસ્ફન્દીયારને કીધો હતો, તેને માટે તે હવે ઘણોજ પસ્તાવા લાગ્યો તણે કહ્યુ કે—"જો અસ્ફન્દીયાર આ જંગમા ઉતરે, તો હુ તેને મારૂ તખત આપવા તઇયાર છુ વજીર જામાસ્પ તુ અસ્ફન્દીયારને મારી તરફથી જઇને સમજાવી લાવ"

જામાસ્પે અસ્ફન્દીયાર પાસ જવાનુ અને તેને સમજાવવાનુ માથે લીધુ તુરતજ જામાસ્પે તુરાની વેશ ધારણ કીધો, અને અસ્ફન્દીયાર આગલ જવા તે પાહાડને છુપે મારગે બહાર પડયો, કે તુરાનીઓ જો તેને રસ્તામા મળે, તો ઓળખે નહી અતે જામાસ્પ છુપા વેશમા અસ્ફન્દીયારને જઇ મલ્યો, અને ગુસ્તાસ્પનો પેગામ કહી, તેને સમજાવવા લાગયો

અસ્ફન્દીયારે લડાઇમા ઉતરવા આગમજ બંદગી કરી લાધેલી માનતા.

વજીર જામાસ્પની સમજાવટ અને મનાવટથી અસ્ફન્દીયાર પોતાના બાપ ગુસ્તાસ્પનો ગેરઇનસાફ ભુલી ગયો, અને જો તે જંગ ફતેહ કરે તો તેના બાપે તેને પોતાનુ તખ્ત આપવાનો જે કોલ જામાસ્પ પાસે કહેવડાવ્યો હતો, તે ઉપર એતબાર રાખી તે જંગે જવા કબુલ થયો પણ જવા આગમજ તેણે ખુદાતાલા હજુર, કટલીક માનતા, પોતાની ફતેહ માટે માગી

“સેપાસો સના તારી પરવરદેગાર,
ખલક ને ફલકનો તુ સરજનહાર

તવાના ઓ દાના, અરે દાદગર,
કર મહેર તારી હુ બંદા ઉપર

સિહા રોજ રોશન કર મૂજ સૂફેદ,
હવે લાવ બર મારા દિલની ઉમેદ

અગર જંગ જો આ ફતેહ હુ કરૂં,
ફતેહ જંગ કરી જો હું પાછો ફરૂં

કરૂં જો સિહા દીન અરજાસ્પનો,
કિનો ગર જો લેવશ લોહરાસ્પનો

થયા જંગે મારા જએહ ભાઇ જાન,[1]
જવાનીમાં ખીલતા રોશન રવાન

કિધાં લાલ લહુથી મયદાને ખાક,
હકિકત સૂણીને જીગર થાયુ ચાક

અગરજો કિનો લઇ બનુ સરફરાજ,
કરૂં તૂરકી મુદઇઓને જો તારાજ[2]

તો, કબુલ થાઉ છુ, હુ ઓ યઝદાને પાક,
પેદરને કિનામા કરશ નહિ હલાક

આજીજ બંદો તહારો ગુલામ,
ઝુકી તુજ જનાબે કરે છે કલામ

અગર જંગ ફતેહ કરશ જો તમામ,
સ્થાપશ હુ એક સો આતશએહરામ[3]

કરૂં છુ સેપાસો સના દસ્તગીર,
ઝુકાવે છે સર આએ બંદા હકીર

અગર જંગે પામુ જો મારી મૂરાદ,
તો બંધાઉ એક સો સરા[4] દિલ કૂશાદ

મુસાફર વસી ત્યા રહે ખુબ શાદ,
બની રહે વસ્તીથી જંગલ આબાદ

અગર આવુ જંગથી જો દુશમન હણી,
કૂવા દસ હજાર હુ ખોદાઉ ગણી

ભુખીયાને ભોજન, તરસિયાને પાન,
દૂખીયાને હમેશ દેવશ હુ દાન.

ખલકના ઓ ખાવિંદ અહુરમઝદ ખુદા
કરૂં સર ઝુકાવી ફરજ મૂજ અદા

નિગાહબાન થઇ બક્ષ ફીરોજગરી,
કરજે આ જંગે, તુ રહેબરી

૩૬૦૦

૧ અરજાસ્પ સાથની પેહલી લડાઈમા ગુસ્તાસ્પ પાદશાહના જે વાહલાઓ માર્યા ગયા હતા, તેમને માટે અસ્ફન્દીયાર આ ઇશારો કરે છે. ૨ શીકરત આપુ

૩ શાહજાદા અસ્ફન્દીયારે જો જંગ ફતેહ કરે, તો દુનીયામે એક સો આતશબહેરામ બંધાવવાની માનતા લીધી હતી, તે વીશે આ ઇશારો છે કરતા

૪ સરા યાને મુસાફરખાના

અસ્ફન્દીયાર લડાઇના મેદાનમા રૂઇન દેજ તરફ
અરજાસ્પનુ નાહુસવુ

જગ જીતવાની ઉમેદ અને ઉલટમા અસ્ફન્દીયાર લડાઇના મદાનમા જવા તૈયાર થયો. વજીર જામાસ્પે તેના બદ તોડવા લુહાડને બોલાવ્યા, પણ લુહાડો આવે તે આગમજ અસ્ફન્દીયાર પોતાના તન પરની જજીરો અને બેડીને જોરથી તોડી નાખી, પોતાને હાથે તે છુટો થયો

ગુમ્દાનના કીલ્લા માહેલા કેદખાનામાથી અસ્ફન્દીયાર નીચે ઉતરી પોતાના બાપ પાસ ગયો બને બાપ બેટા લાબે વખને એકબીજાન ભેટી પડયા, અન તેઓ વચે અરસપરસનો ખુલાસો થયો.

એ પછી અસ્ફન્દીયાર અને તેના લશ્કરે અરજાસ્પ સામ લડાઈ ચનાવી તે લડાઇ બેશક આગની લડાઇઓ કરતા વધાર ખુવારીભરી થઇ હતી અરજાસ્પના લશ્કરની એ લડાઇમા હાર થઇ, અને અરજાસ્પ જગના મેદાનમાથી નાહસી તુરાનમા રૂઇન દેજ નામના કીલ્લામા જઇ ભરાઇ બેઠો. ગુસ્તાસ્પના કહેવાથી, અસ્ફન્દીયાર સાત હફ્તેખાનો તોડી, એક વેપારી વેશે રૂઇન દેજમા દાખલ થયો, અને તે કીલ્લામા કેદ પડેની પોતાની બે બેનોન અરજાસ્પના બંદમાથી છોડવી તેમને ઇરાન લઇ આવ્યા, અને પોતાના બાપને તે પાછો મલ્યો. ત્યાર પછી ગુસ્તાસ્પે આપેલી કબુલાત પ્રમાણે અસ્ફન્દીયાર પોતાના બાપ પાસ ઇરાનનુ રાજ માગવા લાગ્યો.

(અસનામ)

રૂસતમ અને અસ્ફંન્દીયાર.

રૂસતમ અને અસ્ફન્દીયારના દાસ્તાંનનો કુરાન સાથનો સબંધ

રૂસતમ અને અસ્ફન્દીયારનુ દાસ્તાન કહે છે કે ઇરાનમાથી અરબસ્થાનમા દાખલ થયુ હતુ. કુરાનના ૩૧ મા બાબમા જણાવવામા આવ્યુ છે, કે નઝર-એબને-અલહરથ નામના આરબે ઈરાનમાથી રૂસતમ અને અસ્ફન્દીયારનો કીસ્સા ખરીદયા, અને તે દાસ્તાનનું વાચન ખુરેશની મહેફીલામા કીધાથી, તે માટી વખાણને લાયક માલમ પડયુ અસલ ઈરાની પાદશાહ અને પહેલવાનોના દોર અને દમામની તારીફના બયાનના દાસ્તાન સાભલ્યાથી આરબોમા તે એટલા તો વખાણાવા લાગ્યા કે, ડવીદ અને સોલોમન, તથા બીજા એવા પ્રખ્યાત દાસ્તાનોના કીસ્સા જે કુરાનમા દરશાવ્યા છે, તેના કરતાબી તે વધારે વખાણવા લાગ્યા એ ઉપરથી માલમ પડે છે, કે રૂસતમ અને અસ્ફન્દીયારનુ દાસ્તાન ઘણુ પુરાણુ છે, અને ફીરદોશીએ તે રચ્યુ તે આગમજ ઇરાનમા ત જાણીતુ હતુ, અને ઇરાનમાથી તે અરબસ્થાન જવા પામ્યુ હતુ

અસ્ફન્દીયારના ફરોહરની આરાધના

ફરવરદીન યશ્તમા, તેમજ રપીથવનની આફરીનમા અસ્ફંન્દીયારના ફરોહરને જરથોસ્તી દીન ફાએશ કરવાના ભલા કામ માટે યાદ કરવામા આવેલુ છે

જરથોસ્તી દીનની પહેલી લડાઇની યાદ.

જરથોસ્તી દીનને ફાએશ કરતા જે ત્રણ લડાઇઓ થઇ હતી, તે માહેલી પહેલી લડાઈમા ફતેહ મલ્યા પછી, શાહા ગુસ્તારપ બે વરસ સુધી આસાએસ લવા સીસ્તાનમા ઝાલ અને રૂસતમના મહેમાન તરીકે જઇ રહયો હતો[1]

ગુસ્તાસ્પની ગેરહાજરીનો લાભ લઇ, તુરાનનો પાદશાહા અરજાસ્પ ઇરાન ઉપર બીજી વાર ચઢાઇ લઇ ગયો અને બલખમા શાહા લાહોરાસ્પને, તેમજ હજરત જરથોસ્તને કતલ કરી, ગુસ્તાસ્પ શાહાની બે દીકરીઓને પકડી તે ઉઠાવી લેઇ ગયો હતો

---

૧ ઝાલ અને રૂસતમને વતન શાહ ગુસ્તાસ્પે જઇને તેમને જરથોસ્તી દીનનો ખુલાસા વીસે સમજ આપી હતી, અને ઝાલ તથા રૂસતમે તે ભલી દીન કબુલી હતી કરતા

આ ખબર ગુસ્તાસ્પને[1] પડતાજ, તે સીસ્તાનથી તુરત નીકલી પોતાની રાજધાની શેહરમા આવ્યો, અને એક મોટી લડાઇ અરજાસ્પ સાથે કરવાની તેણે તૈયારી કીધી

રૂસતમે લડાઇમા જોડાવા ના પાડી.

આ લડાઈમા સામેલ થવા ગુસ્તાસ્પે જેહા પેહલવાન રૂસતમને બોલાવ્યો, પણ રૂસતમે બુઢાપાના વખતમા એકાંત જીંદગી ગુજારવાનો ઠેરાવ કીધેલો હોવાથી તેણે એ લડાઇમા સામલ થવા ના પાડી એ ઉપરથી, ગુસ્તાસ્પના મનમા વેર વસ્યુ, અને તેણે પોતાનુ અપમાન માની લીધુ

અસ્ફંદીયારને ગુમદાનના કેદખાનામાથી ગુસ્તાસ્પે છુટો કરવો

રાજધાની શેહર બલખમા આવતાને વાર ગુસ્તાસ્પે પોતાના દીકરા અસ્ફંદીયાર (જેને તેણે કેદમા નખાવ્યો હતો) તેને કેદખાનામાથી તુરત બોલાવી, પોતાનુ તાજ અને તખત આપવાની કબુલાત આપી, અને પોતાની બે દીકરીઓને અરજાસ્પના હાથમાથી છોડવવા, અને તેના મુલક ઉપર ચહડાઈ લેઇ જવા ફરમાવ્યુ

તખત મળવવાની આશા અને ઉલટમા અસફંદીયારે એ કામ માથે લીધુ, અને અરજાસ્પનો મુલક જીતી લેઇ તેને મારીયા, અને પોતાની બે બેહનોને અરજાસ્પના હાથમાથી છોડવી[2] આ ફતેહ મલવી અસફંદીયાર પોતાના વતન ઇરાન તરફ પાછો ફરીયા, અને બલખ શેહરમા પોતાના બાપ ગુસ્તાસ્પ પાસે તેણે ઇરાનનુ તાજ અને તખત માગ્યુ.

રાણી કયતાયુન અને અસ્ફંદીયાર

રાણી કયતાયુન (અસ્ફંદીયારની માદરે) પોતાના દીકરાને ઘણો સમજાવ્યો, કે તખત અને તાજને ખાતર બાપની સાથે મીનાકસો કરવામા સારુ નથી તેણીએ મીનત કરી કહ્યુ, કે રાજપાતનો વારેસ તુ પોતેજ છે, અને છેવટે તે તુનેજ મળશે. પણ અસ્ફંદીયારના ધ્યાનમા કયતાયુનનુ કહ્યુ જરાબી ઉતર્યુ નહી, એટલે તે દુખી માદર ફરી આજેજી કરી અસ્ફંદીયારને સમજાવવા લાગી ' "

---

૧ ગુસ્તાસ્પની બે દીકરીઓને અરજાસ્પ કેવી રીતે તુરાન ઉઠાવી ગયો, અને તે ખબર ગુસ્તાસ્પને કેવી રીતે સીસ્તાનમે મળી, તેની હકીકત છેલ્લા દાસ્તાનમા દરશાવેલી છે. કરતા

૨ અસ્ફંદીયારના દાસ્તાનનો આ એક નવો અને જુદોજ કીસ્સો છે, જેમા અસ્ફંદીયાર પોતાના બાપ ગુસ્તાસ્પના ફરમાનને માન આપી, સાત હફતેખાનોને તોડી, અને તે રૂઈન દેજ જીતી અરજાસ્પને મારી પોતાની બે બહેનોને છોડવે છે કરતા

પણ અસ્ફન્દીયારના ધ્યાનમા તેની માદરની મીનતજારી જરાબી ઉતરી નહી, અને નારાજ થઇ પોતાનો હક રજુ કરતા તે બોલ્યો કે —

હકીકત છે સાચી, મગર કર વિચાર,
નથી શુ બતાવાર પેદર શહેરીઆર

રવાના કિધો આપી મુજને વચન,
કે, જગમા જો અરજાસ્પ થાયે શરણુ

ને, લોહરાસ્પના કીનો હુ લઉ મારીને,
ને, આઝાદ 'રૂં' બહેનો બે પ્યારીને

તો, આલમમે આબાદ થશે મારૂ કામ,
દુનિયામે થાશે બુલંદ મારૂ નામ

કરૂ જઇ બદી ને બુરાઇનો જો નાસ,
કરૂ જઇ નાબુદ તુરાની ત્રાસ

તો ઇરાની લશ્કર, ને ઇરાની રાજ,
ગંજને ખજાનો અને તખ્તો તાજ,

મુકી તાર સર હુ કરૂ તાજદાર,
જગતમે રહે નામ અસ્ફન્દીયાર.

જગતમા છે જસને શુ આવુ ઇનામ?
કસમ પર કહેલા કહા છે કલામ?

જીતી જંગ આવ્યો છ અસ્ફન્દીયાર,
બને કેમ ન ઇરાંનનો શેહરીયાર?

* * *

બનુ જો હુ ઇરાનનો તાજદાર,
સદા મુજ પેદરનો રહુ તાબેદાર

અગર જો પેદર ખુદ વચનથી ફરે,
હક મારો જો ના તે મન્જુર કરે,

કસમ છે ખુદાના, કહુ રાસ્ત માન,
બનશે મારે હાથે, હુ શાહે-ઈરાન

છિનવી લેઇ મુજ હાથે તખત,
લહેજામા બુલંદ કરશે મુજ બખત"

* * *

બોલી વઇ દલગીર કતાયુન બહુ,
"આ ગુસ્તાખી ભરાયા મખુનનામહુ

પીસર તારી ફેવી એ નાદાની છે,
જગતમા જવાની દીવાની છે

કીધા જંગ બેશક તુએ બીશીયાર,
બનીન ફતેહમદ થયો નામદાર

કિરતીની નાબત મર તુજ ખરી,
એથી શુ ચાહે, બીજી બહેતરી

તુને હોય ખજાના ને ગંજની જરૂર,
નથી તારીથી તે જરાબી દુર

ઇજ્જત ન કિરતીમા છ તુ બુલન્દ,
એથી શુ જ્યાદા કરે તુ પસન્દ.

પેદર તારા રાખે છે શાહી ને તાજ,
પેમર રાખે છે તુ લશ્કર ને સાજ.

તે રાખે છે દોલત ખજાનો તમામ,
તે તારેજ માટે છે, અએ નેકનામ

નમે જે પીસર ખુદ પેદરને સદા,
પામે તે રબની મહેરવત નિગાહા

ખરો છે તુ હકદાર પીદર તાજનો,
ખરો છે તુ વારેસ મુલક રાજનો

પીદર બાદ એ સઉ તહારૂ થશે,
થશે સઉ એ તારૂ, ન મારૂં થશે"

અસ્ફન્દીયાર પોતાની માતાના આવા સખુનો સાભળી નીરાસ થયો, અને પોતાના બાપ પાસ ત બે દીવસ સુધી ગયો નહી. પોતે મોજ મજાહમા પોતાનો વખત પસાર કરવા લાગ્યો પણ ગુસ્તાસ્પને અસ્ફન્દીયારના વીચારને વીશે એવી ખબર પડી, કે તે તેનુ તખત જબરીથી લેવા ધારે છે

ગુસ્તાસ્પે તુરતજ જામાસ્પ હકીમની સલાહ લીધી, અને તેને બોલાવી અસ્ફંન્દીયારનુ ભવીશ જોવા ફરમાવ્યુ

હકીમ જામાસ્પે અસ્ફન્દીયારનુ ભવીશ રમલથી જોયુ જામાસ્પ રમલ જોઇ વીચારમા પડયો, અને પોતે અતી ઘણો દલગીર થઇ, પોતાની આખોમા આસુ લાવી બોલયો કે —

"જમાનાની ગરદીશ છુપાવે કરમ,
ભરમ રાખે છુપો, ભવિશ બેરહમ

બુરા મુજ નસીબની છે મરજત બુડી.
જબા કેમ કરી બોલે વિગતો રૂડી

દિસે છે ભવિશાની સિહા બહુ સુરત,
છે તાસીર રમલની બહુ બદ મૂરત.

અફસોસ! કા આવ્યુ નહિ મુજ મરન,
છવી નહિ કહેતે રમલ બદ સુખન

અફસોસ! રમલમા દીસે છે અંધકાર,
છગર મારૂ ફાટે છ વિંધાઈ આરપાર

દિસે છે ભવિશ અસ્ફન્દીયારનુ,
બિતમગર બહુ છે, વિના પારનુ

અગર જગ રૂસતમ સગ એ કરે,
રૂસતમને હાથ અસ્ફન્દિયાર મરે"

* * *

રમલના સુણી સર્વ ભેદ ભરમ,
રડે શાહા ગુસ્તાસ્પ કૂટીને કરમ

કરૂ કેમ એના ભવિશની દવા,
દેખાડે રખે આસમા રગ નવા.

રેહેશે છે બિલી કમનસીબીનો રગ,
રખે મારી હાલત થાયે બતગ

અજબ છે નજુમ તારી કેમ લાજવાબ,
થશે કઇ રીતે એની મિટ્ટી ખરાબ

મરે કેમ કરી મારો અસ્ફન્દીયાર,
બદન જેનુ બન્યુ છે, સગ સમ યાર.

નજુમ જો તુ જામાસ્પ. કરીને વિચાર,
રૂઇનતન નથી શુ થયો ગુલોજાર?

ન ખજર, ન તલવાર, જખમ કઇ કરે,
તો કેમ મારો દિલબદ દિકરો મરે.

ન ગુરજનો ગોબો બદન પર પરે,
તો કેમ મારો દિલબદ દિકરો મરે

ન તેજો, ન ખજર શકે કઈ કરી,
તો જગમે જશે કેમ આ દિકરો મરી

કિધુ છે જરાથુશ્તે કાંસાનુ તન,
તો કેમ થાય દિકરાનુ જગમે મરન.

નજુમ જોતુ જામાસ્પ, ના કર ક્યાસ,
મરે કેમ અસ્ફન્દીયાર કર તલાસ

કજાની ખબરથી દિલે લાગી આગ,
શુ કરમાઇ જશે મુજ ખીલેલો બાગ ???
૩૭૦૬

કરમને કૂટી શાહ ગુસ્તાસ્પ રડે,
"રખે આ રૂઇન તન કવખ્તે મરે.
રખે થાય તારી કજા જ ગમે,
રહે જીવ નહિ મારો મુજ અગમે
કરૂ એવી તદબીર આવે તે કાંમ,
કે, નહી લે રૂઇનતન રૂસ્તમનુ નાંમ
અગર જો એ નહિ જાય જાબ્લુસ્થાન,
તો મરતો બચે મારો એ દીલજાન.
કરૂ હું ઇનાયત મુજ રાજપાત,
ને, રાખુ નજર પાસ હુ દીનરાત
કે જંગે લડે નહિ એ રૂસ્તમ સાથ,
બચે જીવ એનો, નહી થાય ઘાત
બચાવો રૂઇનતનને આ જહાંનમા,
કરો લાખો તદબીર હોય ધ્યાંનમા"

સૂણી દર્દમંદના દીલનો અવાજ,
કહે છે જામાસ્પ, "ઓ માલીકે તાજ.
ના કર પાદશાહ તારૂ દિલ દર્દનાક,
ના કર જીગરને તું નાહક હલાક.
રમલની છે બાજી સરજતને હાથ,
તલ ભાર મિટે નહિ અલમની રાત.
બનાવો જે બનવાના ફરશે નહી,
જે જીવનાર હશે, તે તો મરશે નહી.
ચમન કેમ ખીલીને કરમાય છે?
કળી કેમ ખીલીને મુરઝાય છે?
અજબ છાઇ સરજતની કાળી ઘટા,
રજો અલમની વધી ગઇ જટા
લખેલા કરમના ન રેખા ટળે,
કરે લાખો તદબીર આદમ ભલે"

* * * * * *

અસ્ફંન્દીયારનુ ગુસ્તાસ્પની દરબારમા જવુ

બીજે દાહડે અસ્ફંન્દીયાર પોતાના બાપની દરબારમા ગયો, અને દરબારમા પોતાના બાપ ગુસ્તાસ્પ શાહાની પાસે તાજો તખ્તની માગણી કરવા લાગ્યો —

"રહેજો સલામત શાહે ઇરાંન
ઝુકી તારો બન્દો દીએ તુને માન
સદા રહેજો રોશન તહારૂ બખ્ત,
રહો તારૂ કાયમ સદા તાજો તખ્ત
હુ તારો બેટો છુ તાબેદાર,
સૂખન પર છે તારા સર મુજ નિસાર
ઉઠાવ્યો અરજાસ્પે જ્યારે પૂકાર,
જરથોશ્તી દીનને કરવા ખૂવાર
કહ્યા તા મે જરથોશ્તને એવા કલામ,
કરશ દીન જરથોશ્તી ફાએશ તમાંમ
કરશ બુતપરસ્તોને જીરોજબર,
જરથોશ્તી દીનનો બનશ હુ નફર

લિધા તા તે વખ્તે મે એવા કસમ—
કરશ દીન દૂશમનના સર હુ કલમ
ગરજમ ફરેબથી ફરીયો તુ બાપ,
ચલાવી તે મુજ સાથ ચલન બહુ ખરાબ.
જ જીરથી જકડી મને કીધો કેદ,
દિધો મને ગમ્બદાંન કીલ્લામા બેદ.
પણ આખર જામાસ્પે આવીને પાસ,
બધ મારા ખોલવાની આપીને આસ—
પૂગાડયો મને તેણે તારા પેગાંમ,
કે, તાજો તખત છે મહારાં તમાંમ.
કહ્યુ કે નિકલી બધમાથી બહાર,
બહેનો બે નાજુક બંદનને તું તાર

ગયા છે ઉઠાવી એ ઇરાની નાર,
પડી છે તૂરાને બની ગીરફતાર
વળી ભાઇ તારો ફરશીદ્વરદ,
પડી કેદમા બહુ સહે છે દરદ
ઇરાંની આફતનો કઇ કર વિચાર,
થયા કુલ્લે પહેલવાનો જગમે ખ્વાર
પરેશાંન હાલે રડે શહેરીઆર,
કરે યાદ હરદમ અ ફન્દીયાર
સૂણી તારો પયગામ નિકલ્યો બહાર,
બધ મારા તોડી ગયો જગ દવાર
કિધા તુજ દૂશમન કતલ બિશીયાર,
કિધી મે દર્દ કુલ બલા બેશુમાર
ફતેહમદ થયો તોડીને હફતખાન,
અજબ છે હકીકત કરૂ શુ બયાન
અર્જાસપનુ સર કરી મે કલમ,
ગુસ્તાસ્પનો દૂર કિધો રજઅલમ"
દેજ રૂઇન મે કિધો ખાક સગ,
છોડવી એ બહેનો હતી જે બતગ
થયો તુ ફતેહમદ જગતમા તમામ,
રહ્યો તાજ વન હુ વિના કાઇ ખામ.
વચન આપી મુજને કહ્યાતા સુખન,
કે કરશે તું રોશન મુરાદે મન
મને આપેયો કોલ હવે કર યાદ,
બની તાબેદાર હુ રહ્યો બેમૂરાદ.
આપીને ઇરાનનુ તખ્તો તાજ,
કરશ કુલ ઇરાન ઉપર સરફરાજ
કહા કોલ તે છે, કહા છે વચન,
કહા બોલ તે છે, કહાં છે સુખન
અગર રાસ્ત બોલ્યો જો હોય સુખન,
તો બક્ષ મુજને તાજો તખ્ત આજ દન.

બની બેશરમ હુ ગુજારૂ અરજ,
ભુલે મારો પેદર પોતાની ફરજ." ૧૧૨
સૂણી શાહ ગુસ્તાસ્પે દીધો ઉત્તર,
"સૂખન રાસ્ત બોલે છે મારા પેસર
સાંભલ ફિરોઝગર, નુરેચશમ,
દૂર કર જીગરમાથી તુ તારો ગમ.
નથી તુ સિવા મુજ કોઇ દીલજાન,
તુ મારી આશા, ઉમેદ, અરમાંન.
સિવા તુ નથી મારી કોઇમા ઉમેદ,
કિધા દૂર તુએ સકટ ને બેદ.
ના ખુશ ના થા જીગર પેયવન્દ,
સૂખન સૂણ મારા પેસર દીલબન્દ
કિધા છે તે દુશમન પામાલ તમામ,
અમર રહેશે તારૂ જગ માહે કાંમ
પયબર જરાથુશ્તે થઇ મહેરબાન,
બદન તારૂ કીધુ છે કાસા સમાન
હરીફ કોઇ જગમા નથી તારો હાલ,
ફકત એક છે રૂસતમ બીન ઝાલ
મુલક તેનો છે કાબ્લુસ્તાંનમા,
વસે ગીઝની જાબ્લુસ્થાનમા
નુરમા છે પુરો, બળ બીશીયાર,
નથી તેનો કોઇબી હરીફ નામદાર
હતો આજ તક તે કદરદા ભૂરો,
હવે બેતમીજ છે તે બન્યો પૂરો
મને છાડી દઇને તે બેઠો છે દૂર,
હુકમ મારો તોડેછ, બનીને ગરૂર
ઉઠાવે છે સરકશ પોતાની ધજા
ચખાડે તે મુજીને જઇ કોણ સજા ?
તુરત તુ સીસ્તાનની રાહા ધર,
કરી જંગ રૂસતમ જીવતો પકર

કર તુ તહેમતનને જઇને મજા,
બને કોઇ કદી એમ નહી બેહયા.
કર જઇ જવારેહને એકદમ કેદ,
જોઇ આલ બુઢો બહુ પામે ખેદ.
પકડી ફરામર્જનુ સર ઝુકાવ,
જકડી કમંન્દમા, આ દરબારે લાવ
કસમ લેઈ દાદાર આપુછ વચન,
કિધુ જેણે પયદા હવા ને ગગન
કિધા જેણે પયદા ખુરશીદો–માહ,
હુ રાખુ છુ તેમને મ્હારા ગવાહ
કે લાવે મુરાદો જો તું મારી બર–
તો, મૂકુ તાજ મારૂ તુજ સર ઉપર."

રૂસતમ સાથ લડવાની વાત સાભલી અસ્ફન્દીયાર બોલ્યો કે —"અગર જો લડાઇ તુને કરવી હોય, તો ચીનના ખાકાનની સાથ લડાઇ કર, તેની સાથે લડવા હુ તૈયાર થવશ, પણ બુજર્ગોગ રૂસતમે ઇરાનની કીમતી સેવા બજાવી છે, તેની સાથ લડવાની તુને શુ જરૂર છે?" ગુસ્તાસ્પે જવાબ દીધો, કે

"રૂસતમ નાફરમાન થયો, તેને મારા હુકમ તોડયો, માટે તેને સજા થવીજ જોઇએ"

અસ્ફન્દીયાર બોલ્યો—"તુ કોઇબી રીતે મને તારા રસ્તામાથી દુર કરવા ચાહે છે હુ તારો દીકરો ફરમાબરદાર છુ, અને તું ફરમાવે તે કરવા તૈયાર છુ"

ગુસ્તાસ્પે અસ્ફન્દીયારને મનાવી લીધો, અને કહ્યુ કે - 'તુ જા, અને ફતેહ કર રૂસતમે નાફરમાની કરી છે, વાસતે તુ સીસ્તાન જા, અને તુ તેના હાથ બાધી તને મારી દરબારમા લાવ હુ કસમ યઝદાનના લઈ કેહુ છ, કે તેજ વખત હુ ઇરાનનુ તાજ તારા સર ઉપર મુકશ"

રાણી કતાયુનનુ અસ્ફન્દીયારને મનાવવુ

આ વાતની ખબર અસ્ફન્દીયારની માદર રાણી કતાયુનને પડી. તેણીએ તુરતજ અસ્ફન્દીયારને રૂસતમ સામે જતા અટકાવ્યો, અને મનાવીને કહ્યુ કે —

"કરે કા કરોડી જીગર એવી હામ,
રખે લે તો બેટા તુ રૂસતમનુ નાંમ
નથી તુને રૂસતમની કઇબી ખબર,
નથી કોઇએ જીતિયો તે નામવર.
નથી તુએ રૂસતમની સુણી બરાડ,
ધુજે છે સૂણી અલબરૂજનો પહાડ.
રૂસતમે કીધી છે એવી લડાઇ,
તવારીખે કિયાનીમા રહેશે લખાઇ
નથી કોઇ જગમા થઇ તેની હાર,
અજબ તેના હથીઆરો છે ખુનખાર
અજબ તેનુ બખ્તર બબ્રેબયાન,
અજબ તે પર આશક છે આસમાન.
ગયાં છે લાખોના સર તન કપઇ,
નથી ફતેહ તે પર કોઇનીબી થઇ.
ખુદા વાસતે છોડ બુરૂ છે એ કામ,
અરે જગી જાહેલ થશે ગુમનામ.
ના જા તુ સીસ્તાન, ના છોડ ઈરાન,
થશે કેદ કદી નહી રૂસતમ મહાંન."[223]

અસ્ફન્દીયાર બોલ્યો કે.-"માદર તારૂ કહેવુ ખરૂ છે, પણ મને તાજ અને તખ્ત મેળવવા માટે લડવુ જોઈએ." કતાયુને અસ્ફંન્દીયારને ઘણુ બી સમજાવ્યુ, પણ અસ્ફંન્દીયાર કાંઇબી સમજ્યો નહી.

અસ્ફન્દીયાર જાબુલ તરફ જાય છે

જાબુલ તરફ જવા હવે અસ્ફન્દીયાર કુચની તૈયારી કરે છે તેણે એક મોટું લશકર તૈઆર કીધુ, અને પોતાના દીકરા બહમન અને ભાઇ પેશોતનને તેણે પોતાની સાથે લીધા.

કુચ કરતા તેઓ જાબુલની સરહદ ઉપર જઇ પુગ્યા, અને અસ્ફન્દીયારે ત્યાં પડાવ નાખવાનો હુકમ કીધો તેણે પોતાની મીજલસ ભરી, અને તે મીજલસમાં જણાવ્યું કે —" રૂસતમ સાથ લડાઇ કરવા આગમજ મારે તેની ઉપર પેગામ મોકલવો જોઇએ, કે જો તે પોતાને હાથે બેડી નાખી પોતાની મેજે શરણુ થાય, તો લડાઈ કરવાનુ કામ પડે નહી."

બહમન રૂસતમ પાસ પેગામચી તરીકે જાય છે

આ પેગામ મોકલવા અસ્ફન્દીયારે પોતાના દીકરા બહમનને તૈયાર કીધો, અને તેને નીચે પ્રમાણે એક પેગામ લઇ જવા ફરમાવ્યુ —

'કરીમ તુ ખલકના ખરા દસ્તગીર,
નજર કર રહેમની આ આલમગીર.
ખુશી રહેજો રૂસતમ, તુ બરકરાર,
ખુદાની તુ પર હોજો રહેમત હજાર
કરે તે કરીમ આસ તહારી સફલ,
ખિલે તુજ ચમનમે ઉમેદોના ફલ.
જેહાંમે નથી કોઇ તહારી સમાંન,
તુજ સાથ લડવાનુ રાખે ગુમાંન.
છે કિરતીની નોબત તહારી અપાર--
ને ગજને ખજાનો બહુ બીશીયાર
બુજોર્ગીમા સૌથી તુ છે બેમિસાલ,
કરે શાહી સીસ્તાંન પર તુ વિશાલ.
મગર કર રૂસતમ દિલથી વિચાર,
બનાવ્યો છે કોણે તુને શહેરીઆર.

કોણથી તુને સરવે ન્યામત મલી,
કોણથી તુને એ હકુમત ફલી.
કોણથી તુ પામ્યો ગંજ બીશીયાર,
કોણથી તે મેળવી કિરતી અપાર.
એ સરવે તું પામ્યો મુજ વડવાને હાથ-
ને, તેથી તૂ ભોગવે છે આ ઠાઠ—માઠ.
મગર કેમ થયો તું અરે બેશહુર,
ગુસ્તાસ્પ આગલથી રહે છે તુ દુર.
નહી તેની કુરનેશની કીધી કદર,
લખી એક રૂકકો ન પુછી ખબર.
ગરૂરી ગુમાનીથી થઇ બેખંતર,
થયો છે તુ મુશતાક તુજ બળ ઉપર.
ચહડી છે ગંરૂરની મગજમે બુખાર,
કબુલતો નથીં તું શાહા શેરીઆર.

શાહજાદો બહમન.

બહમનના સુખુન—"રાસ્ત ઇનસાફ એક પાદશાહને જેબ
આપે છે, અને હટીલાઇ નુકસાનકારક છે [૨] સંસારી
ઇચ્છા પતીવર્તને ધોકો પોહચાડે છે [૩] ખરો
નેકબખ્ત તેને કેહવો, કે જે ખુસામતભરી
તારીફ કરતા નેકનામી વધારે
પસંદ કરે."

કિધી છે તે જબરી કસુર બેહયા,
તુંને એ કસુરની ઘટે છે સજા.

બુલંન્દી છે ગુસ્તાસ્પની એવી મસ્ત,
છે રૂબાબે હોમંગ ને જમશેદ નષ્ટ.

ફરીદુને કીધો તો ઝોહાક બંન્દ,
છે ગુસ્તાસ્પની શાહી તેથી બલન્દ.

જગતમા મશહુર છે શહા કૈકોબાદ,
તેથીબી ગુસ્તાસ્પ છે બહુ આબાદ

કિધી તેણુ જરથોશ્તી દિન આશકાર,
કિધી દેવયશ્ની દીનને ખુવાર

લડી જગ જરથોશતી દીન કાજ,
મે પશ્ચીમ પુર્વમે સ્થાપ્યાં છે રાજ.

તુરાંની મુલકો કિધાં મે ફના,
સિન્ધ અને રૂમને છે આપી પનાહ.

આપે છે ઇરાંનને ચોઠઈ તમામ,
ગુસ્તાસ્પને ઝુકી કરેછ સૌ સલાંમ.

લખવા હું રૂસતંમ છુ દિલગીર,
કે નાખુશ થયોછ તુથી આલમગીર.

દિલગીર થયુંછ તુંથી તેનું રવાંન,
બની બેશહુર તુંએ આપ્યું ન માંન

રૂસતંમ તું વિશે મલી છે ખબર,
કે દોલત ખજાને તું બનીયો છે તર

ચહડયો છે રૂસતંમ તુને ગરૂર,
ગુસ્તાસ્પની જોતો નથી તું જરૂર.

તજી દઇ મુરવ્વત, છોડી પનાહ,
તરછોડી શાહાને કિધો છે ગુનાહ.

કફા થઇ તુજપર લિધા છે કસંમ,
કીધો છે ગુસ્તાસ્પે મુજને હુકમ.

કે, રૂસતમને જકડી બાંધી બે હાથ,
લાવજે તુ દરબારે તારી સંગાથ

આવ્યો છુ લેઈને હુકમ તારી પાસ,
કરૂ છું તૂને આજ એ એલ્તેમાસ.

બાંધવા મને દે તારા બે હાથ,
લેઇ જાંઉ શાહા પાસ તૂંને મારી સાથ

કરૂ તુને હાજર શાહાની હજુર,
કરશ તુંજ કસુરનો બચાવ હુ જરૂર.

પછી હુ બનું તારો બસ તાબેદાર,
કરૂ મારા સરને હુ તુ પર નેસાર.

તુજ સાથ લડવું મને નહી ગમે,
પીદરના હુકમ પાસ સર મુજ નમે.

મે સમજાવ્યો શાહાને કંઇ કંઇ કહી,
પણ તારો બેશક કસુર છે થઇ.

માટે તુ સમજી સૂખન મારો માન,
બાંધી તૂંને લેઇ જાંઉ ઇરાંન.

રખે ચમકે તુજ ઘર ગજબનો બહાર,
રખે આવે તુજ ઘર સિતમ અહેલેકાર.

રખે તારી કિરતીની કલગી ખરે,
રખે મારે હાથે તુ જંગમા મરે.

બની તુ દુરંદેશ કરજે વિચાર,
કરી ખ્યાલ જોજે તુ અજામે કાર.

ફરાંમર્ઝ, જવારેહને દેજે ખબર-
ને, કરજે તું મસલત સંગ ઝાલેજર.

માદર રોદાબે તુજ નેકનાંમ-
ને કહેજે તું રૂસતંમ મહારા કલાંમ

કરી સરકશી ના કરતો તુ જંગ,
બેશક કરશ તારી હાલત બતંગ

રખે તારૂં વેરાંન કરે તું ચમંન.
કહે અસ્ફંન્દીયાર કર તું અમંન,

દુઆ હું ગુજારૂ ધરી તુજ ચરન,
ખુશીમાં ગુજારે જોર્ગીના દંન.

બહમન સાથ રૂસતંમનો મીલાપ.

આ પેગામ લેઇ શાહજાદો બહમન શેહરમાં ગયો. ઝાલેજરને ખબર પડતાંજ તે બહમનને એસ્તકબાલ લેવા ગયો બહમને રૂસતમને માટે ઝાલને પુછ્યુ, અને ઝાલે કહ્યું કે તે શેકારગાહે ગયો છે. બહમને પોતાની ઓળખ આપી, અને ઝાલે તેને લાયકનુ તેને માન આપ્યું.

બહમન એક રાહાબર લેઇ રૂસતમને મળવા તેના શેકારગાહ તરફ ગયો. બહમન એક પાહડ ઉપરથી નીચે ઉતરતો હતો, તેટલા તેની નજર પાહડની તલેતીએ બેઠેલા રૂસતમ ઉપર પડી. રૂસતંમનુ કદાવર કદ અને પેશાની જોઇ બહમન હેબતી ગયો, અને પોતાના પીદર અસ્ફન્દીયારની સલામતી માટે તે વાચારમા પડયો

બહમને નક્કી માની લીધુ ક, આ બે પહેલવાનો જો લડશે, તો અસ્ફન્દીયાર જરૂર રૂસતમને હાથે હાર ખાશે એવો ખ્યાલ કરી રૂસતમનુ ખુન કરવાના વીચારે, બહમને એક અતી મોટો પથ્થર રૂસતમ ઉપર પાહડની ઉપરથી નીચે ગબડાવ્યો, કે રૂસતમ તેના વજન હેઠલ કચડાઇ જાય પણ ગબડતા પથરનો અવાજ સાભલી રૂસતમે ચમકી પાહડ ઉપર નજર કીધી, તો એક મોટા પથ્થરને પોતાના ઉપર ગબડી પડતો તેણે જોયો રૂસતમ ખબરદાર બની બેસી રહ્યો, અને જેવો તે પથ્થર રૂસતમ ઉપર ગબડતો આવી લાગ્યો, તેવોજ તેણે પોતાના હાથ વડે તેને બાજુ કરી નાંખ્યો

આ બનાવ પાહડ ઉપરથી બહમન જોઇ ઘણોજ ખશીઆનો પડી ગયો. એ પછી બહમન રૂસતમને આવી મલ્યો. રૂસતમે તેનુ ખરૂ નામ જાણી પ્યારથી તેને પોતાની ગોદમા દાબ્યો, અને તેને શાહી માન આપ્યુ. તેઓ બને છાવણીમા ગયા, અને બને જને સાથે ખાણુ લીધુ

બહમન જેટલુ ખાતો હતો તેના કરતા એક સો ગણું વધારે રૂસતમને ખાતો જોઇ, બહમન હયરત રેહો એ પછી રૂસતમે શરાબની જામ ભરી શાહા ગુરતાસ્પ અને અસ્ફંન્દીયાર વીગેરેની સલામતી ચાહી રૂસતમ બહમનની સીફત ગાવા લાગ્યો[૧૧૪] એ બાદ બહમને પોતાના પીદર અસ્ફન્દીયારનો પેગામ રૂસતમને કહી સભલાવ્યો. રૂસતમે તે સાભલી લઇ ગીરદેશની ચાલ ઉપર અફસોસ કરી અસ્ફન્દીયારના પેગામનો જવાબ દીધો.

“ લિધો છે મે બહમન રૂકકો સૂણી.
મતલબ મે સઘલી લિધી છે ચૂની.
સૂણી તારો પયગામે અસ્ફન્દીયાર,
ખુશી દીલ મહારૂં થયુ ગંમખાર.

એ ગમ છે ગજબનાક રોયા કરૂ,
એ ગમના જખમ કેમ ધોયા કરૂં.
કહેજે તું જઇને પેદરને સલાંમ,
ખુદા રાખે કાયમ રૂઇનતન દમામ.

બહુમન અને જેહાંપેહલવાંન રૂસતમ.

રૂસતમને [illegible] બહમને પાહાડ ઉપરથી એક મોટા પથરો રૂસતમ ઉપર ગબડાયો
રૂસતમ તે પથરને ગબડતા તેહ [illegible] ગીગા રહ્યા, ઓ પોતના પગ વડે તેણુ [illegible] રી નાખ્યો

તું કહેજે, કે જેને છે રોશન રવાંન,
તે બોલે છે સુખન સદા આપી ધ્યાંન.

તું માલેક મૂલક ને તખત તાજનો,
તું સાહેબે વારેસ કુલ રાજનો.

બની તુ રૂઇનતન કરે બદ ખીયાલ,
રૂસતંમને સમજે તુ એવો કંગાલ.

તેં યઝદાંપરસ્તી કિધી છે પસંન,
કરે કેમ બદી તું બનીને મગંન.

તે નરને જગતમા તુ હમક ગણુ,
લીએ વાસ ગુલનો ન જેમા સુગંન.

શુ કાંમ બોલે તુ એવા કલાંમ,
નથી જેમા અકલ કે દાનઇનુ નાંમ.

તુ છે અકલમંદ, દાનેશ જવાંન,
પિછાંને તુને સારૂ હિંન્દુસ્થાંન.

ખુશી હુ થઇશ જોઇ તારાં દિદાર,
લગાડી ગળે તુને પાંમુ કરાર.

મળી સાથ તારી કરૂ ખુશ કલાંમ,
કરી યાદ શાહને પીઇશુ બે જામ.

ખુલાસો ઝીયાદા તુંને શુ કરૂ,
કદમ ખીદમતમાં શાહાની ધરૂ.

કિધી છે મે શાહ સંગ એવી ભલઇ,
નથી તેની કીમત કોઇથી ગણુઇ.

સદા છું શહેનશાહનો હુ તાબેદાર,
તજી એશ ઉઠાવી છે રંજ બીશીયાર.

શુ આ તેનો બદલો, આ તેનો જસ,
અજબ છે જીગરમા કંજસનો હવસ.

કમજોર નથી બહુ રૂસતમ થયો,
મગર છે જીગરમા બહુ ગમ રહ્યો.

કે બાંધી મુજ હાથોને મજબુત તંગ,
લેઇ જાય ઇરાંન મને તારી સંગ?

દુર કર ખુદા વાસતે એ ખીયાલ,
થવા દે ન રૂસતમ કદી એવો હાલ

કસમ છે ખુદાના બનુ કેદ નહી,
કરે ગર જમાનો નવો ખેલ કઇ.

ગરમ કર ના તુ કિનાનુ બજાર,
જરા અસ્ફન્દીયાર કર તું વિચાર

હજી કોઇ જગતમા જનમીયો નથી,
કે નાખે તે રૂસતંમને હાથે કડી

તો કરવા તુને કેમ દેઉ એવુ કાર,
બનુ કેમ જઇફીની અંદર ખુવાર,

દિલથી તુ કર દુર કીનોને કહેર,
મને તારી સાથે નથી કાંઇ વેર.

ભલે મારે મહેલે તુ મુજ સંગ સિધાર,
ઇજ્જત કરૂ હુ બની તાબેદાર

કરશ મારી હરએક ફરજ હુ અદા,
હુકમ પર તહારા થવશ હુ ફિદા.

સિધાર તારાં લશકર ને સીપાહો સંગ,
રહી મારો મહેમાંન કર રાગરંગ

પછી જઇશું ઇરાંન આપણુ સિતાબ,
ચાલશ તુજ ઘોડાની પકડી રિકાબ.

કહે તો હુ ચાલીને આવું ઇરાંન,
કરૂ હુ ખુલાસો શહા દરમીયાન.

સમજાવી શાહને માગુ હું માફ,
ચુમી સર તેનુ કરૂ પાંય સાફ.

પછી હું પુછુ, કે અએ શાહ બલન્દ,
કિધો શુ ગુનાહ કે કરે છે તું બન્દ."

બહમન રૂસતંમના પેગામથી તરીકે

આ પેગામ આપી રૂસતંમે બહમનને અસ્ફન્દીયાર પાસ રવાના કીધો રૂસતમે તુરતજ પોતાના દીકરા ફરામર્ઝ અને માદર રોદાબે તથા પેદર ઝાલને જણાવ્યુ, કેઃ– "હુ અસ્ફન્દીઆરને મળવા જાઉછુ હુ તેને સમજાવશ, પણ જે તે લડવાજ માગશે, તો હુ લાચારીએ લડશ "

અસ્ફન્દીયાર અને રૂસતમનો માલાપ.

બીજા હાથ ઉપર બહમને અસ્ફન્દીયાર આગલ રૂસતમનો પેગામ કહી, તેની દીલાવરી, કૂવત, એખલાસ અને નરમાસની તારીફ કીધી, અને રૂસતમ તેને મળવા આવે છે, એવી ખબર આપી ।

અસ્ફન્દીયાર તુરતજ ઘોડેસ્વાર થઇ રૂસતમને સામે લેવા ગયો અને બને જન એક બીજાને બગલગીરી કરી ભેગી પડયા

બને જન એક બીજાની બીફતના ગુણ ગાવા લાગ્યા. બને જન અરસપરસ ગુણ ગાઇ રહ્યા પછી, અસ્ફન્દીયારને રૂસતમે પોતાને ઘર આવવા દાવત કીધુ આ ઉપરથી અસ્ફન્દીયાર બોલ્યો કે —[૧૧૫]

"કહુ શુ અજબ હાલ સૂણ રૂસતમ,
દૂખી છુ હુ કગાલ સૂણ રૂસતમ.
કિધા ગૂણ ઘણા છે તુએ શાહ મ ગ,
કિધા કુલ્યે દુશમન તુંએ બતગ
સૂખન સૂણ મારા અએ રૂસતમ,
મને છે અજાયબ શાહનો હુકમ

અરજ એ ગુજારૂ હુ અએ પહેલવાંન,
કે બાંધી તુને લઇ જાઉ ઇરાન
ફકત બે હાથોને બાંધુ હુ તગ,
પૂગાડુ ન એલજામ કઇ તારે અગ
કરશ હુ પેદર પાસ તારી વખાંણ,
બનશ દોસ્ત તારો હુ દીલજાન"

અસ્ફંન્દીયારે રૂસતમના ખાંનદાનને વગોવ્યુ

એ પછી બને પેહલવાનોએ શરાબબાજી ચાલુ કીધી શરાબની ઘેનમા બને દીલાવરો પડયા, અને વાત રસ ઉપર ચહડી અસ્ફંન્દીયાર રૂસતમના ખાનદાન વીશે કેટલાક હલકા સખુનો કેહવા લાગ્યો —

" સામે ઝાલને જગલમા અલબુરજની ખીનમા રખડતો મુકી દીધો, અને સીમુરગે પણ તેને ખાધો નહી એવા તારા નાકદર વડીલોને મારા વડવાઓએ પાળી મોટા કીધા, એ વાત રૂસતમ તુ ભુલી જાય છે ?"

રૂસતમને અસ્ફન્દીયારનો જવાબ.

"મારો બપાવો સામ મોટો પેહલવાન હતો મારી માદર રોદાબે કાબુલના બાદશાહની દીકરી હતી મારો બાપ ઝાલ હોસગની બુનીઆદનો હતો અને શાહ કયાઉસ તથા કયખશરૂએ હમોને મુલકોની સનદ આપી હતી."

અસ્ફન્દીયારે તાણાજાની ભરેલો જવાબ દીધો

"તારો બાપ અને તારો બપાવો મારા બાપ અને મારા બપાવાના નોકર હતા. તુ તે લોકની સતા આજે કબુલ રખતો નથી, તેથી શુ થયુ મે જરથોસ્તી દીનને ફાએશ કીધી છે. ગરઝમે મારી નિન્દા કરી મારા બાપને ભમાવી મને કેદમા નખાવ્યો, તે બન્દ મે મારે હાથે તોડયા છે"[૧૧૬]

રૂસતમનો ગુસ્સો

આ સખુન સાંભલી રૂસતમ પોતાનો ગુસ્સો તામોસ કરી શકયો નહી, અને પોતાના કુટુંબના બચાવમા બોલ્યો કે —

"અરે શાહજાદા બૂલન્દ તાજદાર,
નાહક કરે કાં તુ ખાલી બિગાડ
ખુદા વાસતે બસ બધ કર જબા,
સૂખન બહુ બૂરા બોલે છે બો જવાં
કદી બોલે બુરા ન અસરાફ બોલ,
કદી નહિ કમજાત કરે રાસ્ત તોલ
પેદર મુજ પેદરનો દસ્તાને સામ,
બુજોર્ગીમા પુરો, અકલમદ તમાંમ.
વડવાઓ મારા, નરીમાન સાંમ,
જીતી જેર કીધી દુનીયા તમાંમ
નરીમાનનો પેદર કરીમાંન નેક,
હતો નહિ હરીફ જેનો જગ માહે એક
પેદર મારો બુજરોગ બળવંત ઝાલ,
ગુસ્તાસ્પ જેવોજ છે નેક ફાલ.
ઉતરી છે જમશેદથી મૂજ બુનિયાદ,
માદર રોદાબેની શાહી ઓલાદ
જીતી જેર કિધા મે કઇક બાદશાહા,
બખશીયાં છે કઇકોને તાજો ઘણા.
ભટકીને લાવ્યો છુ હુ કેકોબાદ,
બક્ષી તખત મે લિધી તેની દાદ.
જગમે કિધાં છે મે જગ બીશીઆર,
મે તોડી કિધાં હફતખાંનો બૂવાર
કતલ કીવો મુજ હાથે મારો પુતર,
ઇરાંન ખાતર ચિરીયુ મે તેનુ જીગર
કિધી શાહા કાજે ભગ મુજ ઉમેદ,
સિહા કીધો મુજ હાથ દીન મુજ સફેદ.
તુ જાણે રૂઇનતન શુ મારી વાત,
હજી તારા મોહોડાંમે દુધીઆ છે દાંત
તુ જાણે શુ મારી હકીકત ને હાલ,
હજી તો નથી તારા મૂખપર બાલ
ગુસ્તાસ્પ શાહાનો દલેર તું સપુત,
હજી હોઠો પર તો છે ધાવેલું દુધ.
કરૂ મારી જીદગીનુ શું હું બયાન,
હજી તો છે દુનિયામાં તારૂ મડાંણ.

સમજ ના તુ દુનિયામે છે ફકત એક, | આવ્યો છે રૂસતમને કરવા તુ તંગ,
નથી જોતો તુજમા જરાબી વિવેક. | છે ખ્યાલ તારા એ ખ્યાલી બેઢંગ.[૧૨૭]

અસ્ફન્દીઆરનો રૂસતમ પર ગુસ્સો.

રૂસતમના આ સખુનો સાભલી અસ્ફન્દીયાર ઘણોજ ગુસ્સે થયો, અને ચાહયુ કે રૂસતમ પર ગલ્લો કરે, અને હાથ હથીઆર ઉપર નાખે મગર વીચાર કીધો, કે રૂસતંમ તેના મકાનમા છે, તેથી એમ કરવુ તેને ઘટે નહી. એમ સમજી તે ખામોશ રહ્યો અસ્ફન્દીયાર બોલ્યો કે —

"રૂસતંમ તુ શુ કામ એટલી લાગી વાતો કરે છે? અગર તુ જેહાનનો જીતનાર બી હોય, તોબી તુ મારા કિયાનીઓનો નોકર હતો, અને હજી તુ નોકર છે તે જે માજીનદરાનનો કીલ્લો જીત્યો, તે ગાગ ફતેહ કરેલા રૂઇન દેજ જેવો સખત નહી હતો. મે જરથોશ્તી દીનને જગતમા ફેલાવી. મે તમામ લોકોને યઝદાંપરસ્તી શીખવી હજરત જરથોશ્ત જે આતશને બેહસ્તમાથી લાવ્યા હતા, તે મે સઘળી જગ્યાએ રોશન કરાવ્યો તે ફકત ઇરાનને બચાવવામા તારી જીદગી અરપી છે, પણ મે તો દીનને રોશન કરી છે, અને દુશમનોને જેર અને જબે કીધા છે મે તુરાનના શાહાને જાનથી મારીયા છે

રૂસતમનો અસ્ફન્દીયારને જવાબ.

"અસ્ફંન્દયાર તુ બેહુદી તકરાર કરે છે. હફતખાન ફતેહ કરવાની તુ વાતો કરે છે, તો ત વખત તારા સાથ બાર હજાર સીપાહી હતા હુ તો એકલો અને મારા રક્ષ ન । સાથે હતો તુ તારી બ બેહેનોને અરજાસપના હાથમાથી છોડવી લાવ્યા, પણ મે તો તારા વડવા કયકાઉસને દેવોના હાથમાથી છોડવ્યો — તે તુરાનના પાદશાહ અરજાસપને માર્યો છે, પણ મે તો અરજાસપ જેવા ઘણાક પાદશાહોને માર્યા છે, અને જેર કીધા છે મે અફ્રાસ્યાબને માર્યો છે, કે જેના જેવો તુરાની પાદશાહ થયોબી નથી અને થશેબી નહી બીજો હમાવરાનના પાદશાહને, તથા ત્રીજે ખાકાનના ચીનને માર્યો છે મે સુફેદ દેવ અને અકવાન દેવ એકએ હથે માર્યા છે, અને તારા વડવા કયકાઉસને માજીનદરાનના નરદીમાનામાથી છોડવ્યો છે

અસ્ફન્દીયારે રૂસતમને મનાવી લીધો

દીનાવર રૂસતમ એવી રીતે જીદગીની તવારીખ ચલાવીશુ, તો તે કદીબી પુરી થનાર નથી વખત મધ્યાન બપોરનો થયો છે, માટે ચાલ આપણુ ખાણુ ખાઇ લઇએ."

એ પછી બને જણનુ ખાણુ દસ્તરખાન ઉપર આવ્યું. રૂસતમે ખવાનુ કામ શરૂ કીધું રૂસતમની આગળ જે ખાણાની રકાબી આવતી, તેનો તે એકજ નવાલો કરી, ને ખાલી કરી આપતો, અને શરાબની જામ ભરે ભરે તેટલાંજ તે પીઇ જતો હતો એ રીતે રૂસતમને ખાતો જોઇ અસ્ફન્દીઆર અને તેના આદમીઓ અજબ થઇ ગયા ખાણા પછી રૂસતમે અસફન્દીયારને કહ્યુ કે –

કહ્યુ રૂસતમે "અએ અસ્ફન્દીયાર,
હવે છોડ ખટપટ અને તકરાર
સિધારી ઘરે મારો થા મહેમાંન,
ખિદમતમા તારી નેસારૂ આ જાન
ખુશી જોઇ થાશે તુને ઝાલેજર,
ઝુકાવશે તારી હજુરીમે સર
ફરાંમર્ઝ બેઠો છે રોશન દિદાર,
મહેમાની કરશે કરી જાન નિસાર
જોઇ તુંને રોદાબે થાશે ખૂશાલ,
ધરૂ તુજ કદમ પર ખજાનો ને માલ
બનુ જો હુ દુનિયાનો ગર બાદશાહ,
કદીબી ન છોડશ હુ તારી પનાહ.
૪૦૫૦
જબાંથી જે બોલે, તુ અસ્ફન્દીયાર,
બજાવુ દરેક જે તું ફરમાવે કાર.

* * *

બુઝોરગી પુગી છે મને આજ કાલ,
આયો તુ કરવા મને પાયમાલ
બની તુ અકલમદ નથી જાણતો,
ફરેબ કેમ પેદરનો ન પીછાંનતો
પેદરની હકુમત તુ માગી રહ્યો,
દૂશમંન તુ તેનો સદાનો થયો
દેખાડી છે તુને કજાની રાહા–
કે, કર બધ રૂસતમ, કરીને તબાહા
જગત જાણેછે કે એ બનનાર નથી,
રૂસતમને કોઇ કેદ કરનાર નથી.
અગર હાથ રૂસતમ જો તુ મરે,
પેદર રાજ કાયમ તહારો કરે
દિસે છે ગજબથી ભરી તદબીર,
સનજતો નથી તુ, છુ હુ દલગીર

રૂસતમને અસ્ફન્દીયારની દરખાસ્ત

અસ્ફંન્દીયાર બોલ્યો –"રૂસતમ તુ પોતે તારી કીમ્તી વધારવા ચાહે છે, અને મને તુ બદનામી આપે છે. પણ હુ તારો એ ફરેબ કદીમી માનનાર નથી મને મારા બાપનો હુકમ બજાવવો જોઇએ હવે તુ રૂખસત લે, અને તુ તારા બાપ, ભાઈ, અને બેટાને મળી તેમની સલાહ લે, અને આવતી કાલે મારી સાથે લડવા તૈયાર થઇ આવજે, યા તો મને તારા હાથ બાધવા દેજે, કે હુ તુને ગુસ્તાસ્પ પાસે લેઇ જઈ તેની દરબારમે હાજર કરૂ" રૂસતમે આ બનાવની હકીકત પોતાના બાપ ઝાલેજર આગલ કહી. રૂસતમને અસ્ફન્દીયાર સાથ સુલેહ કરવા ઝાલે કહ્યું, પણ અસ્ફન્દીયારની મતલબ જાણી ઝાલબી દલગીર થયો, અને રૂસતમનો લડવા સીવાય કાઇ ચારો રહ્યો નથી, એવો તેને ઠરાવ કીધો.

અસ્ફન્દીયાર સાથ રૂસતમ જંગ કરવા જાય છે.

બીજે દાહડે સહવારના રૂસતમ અસ્ફન્દીયાર સાથ લડવા તેયાર થયો. ઝાલે રૂસતમના બખતરના બંધ પોતાને હાથે બાંધી, પોતાની આંખોમાં પાણી લાવી રડતે અવાજે તેને આશીશ દીધા [૧૧૮] રૂસતમ દલગીર દીલે પોતાના બાપને સમજાવવા લાગ્યો –

"રૂઠે જો ખુદા તો શું માનવ કરે,
મહેર હોય ખુદાની ન કોઈથી મરે.
મેં સમજાવ્યો વિનવીને અસ્ફન્દીયાર,
થયોછે મને બાંધવા ઇન્તેજાર.
ભવિશના ગરભમાં છુપી છે એ વાત,
થશે કોણની આજને રોજ ઘાત
છતી એનું સર હું કરશ નહી કલમ,
હું પકડીને બાંધશ એના કદમ
લાવશ પકડીને હું તારી પાસ,
બનાવશ મહેમાન હું મારો ખાસ"

જબાંપર ધરી પાક યઝદાંનું નામ,
લિધું પહેરી ફોલાદી બખ્તર તમાંમ
ગુરજ ગાવેયાની લિધો હાથમાં,
શમ્શીર કમન્દ સંગ તીર બાથમાં.
સઘળાં સરવે શસ્ત્રો નિકલવા બહાર,
દિલાવર રખશ પર થયો તે સવાર.
લઈ સંગ લશકર અને પહેલવાન,
દિલાવર ફરામર્ઝ, જવારેહ જવાન
ઉભો જંગી સાં સંગ મયદાને જઈ,
ખબર રૂસતમની રૂઇનતનને થઈ.

આ જંગની દોડધામ પેશોતનને જોઈ, તેણે અસ્ફન્દીયારને કહ્યું કે –"બાઇ અસ્ફન્દીયાર, તું ખુદા ખાતર રૂસતમને પકડવાનું ગુમાન છાંડી દે તેની સાથ દોસ્તી કર, તેનો મહેમાન થા, અને ત્યાર બાદ તેને સમજાવી છુટે હાથે તું તેને ઇરાન લેઈ જા" પણ અસ્ફન્દીયારે તેની વાત માની નહી, અને ગરૂર કરી તે બોલ્યો, કે --

'શબરંગ'[૧] કરો મારો તૈયાર હવે,
સજુ મારા બેમુલ હથીયાર હવે"
લડઇના શસ્ત્રો બદન બાંધીયા,
કમરબંધ કસીને ખુબ તાનીયા
જબાપર લિધું નામ પરવરદિગાર,
થયો શબરંગ પર કુદીને સવાર
બનીને ઉલટમન ગયો ભર ઉમેદ,
ખબર હોય કહાથી કજાનો ભેદ [૧૧૯]
નસીબની કહું હમદાનો કેવી વાત,
નસીબની છે કહાણી ઘણી કમજાત

નસીબમાં હતું તો હકુમત હતી.
નસીબ જો ફૂટ્ટુ તો મુસીબત હતી
નસીબમાં હતું તો ચલાવ્યો હુકમ,
નસીબ જો ફૂટ્ટુ તો ન ચાલ્યું કદમ
નસીબમાં હતું તો હતું તખ્ત તાજ,
નસીબ જો ફૂટ્ટુ તો લુટઇ જાય લાજ.
નસીબ જો હતું તો બની જગ ગુલાંમ,
નસીબ જો ફૂટ્ટુ તો ન કોઇ આવે કાંમ.
નસીબ જો હતું તો હતો માલ ગંજ,
નસીબ જો ફૂટ્ટુ તો હજારો રંજ.

---

૧ અસ્ફન્દીયારનો માનીતો ઘોડો, જેનો રંગ શબરંગ હતો, તે તેયાર કરવાનો તેણે હુકમ કીધો.

નસીબ જો હતુ તો હતી ખૂબ મજાહ,
નસીબ જો ફૂટ્ટુ તો આવી કજા

નસીબ જો હતુ તો હતી રેલછેલ,
નસીબ જો ફૂટ્ટુ તો તુટો મહાન મહેલ

નસીબ હોય તો, તો કરૂપની હસે,
નસીબ જો ફૂટે તો રૂપાળી ફસે

* * *

નસીબ લઈ ગયો સાથ અસ્ફન્દીયાર,
મલી સગ રૂસતંમ કરે ગુફતાર

"હવે સૂણુ રૂસતમ તુ મારી વાત,
મને બાંધવા દે તુ તારા હાથ

પછી ચાલ તુ મારી સાથે ઇરાન,
વધારશ હુ દરબારમે તારૂ માન[૧૨૦]"

કહે રૂસતમ "સૂણુ અસ્ફન્દીયાર,
મને બાધવાનો દે છોડી વિચાર

તૂને છે જવાની ને જોબન જોશ,
નથાં રહેતી તેથી તુને કાઇ હોશ

મને બાંવતાં કંઇ ગયા છે મરી,
રહ્યો છે સિતમ કેમ સરપર ધરી.

જવાંનીની તુને કહા ખોટ છે,
મગર તેની ભરતી અને ઓટ છે.

જરા ખ્યાલ કર મુજના ત્યારનો,
કરૂછ ખ્યાલ હુ તુજના બહારનો

ફરે આસમાન ને સિતારા ફરે,
જીવતો તુ રૂસતમ નહિ કેદ કરે"

* * *

પૂકારીને અસ્ફન્દીયારે કહ્યુ,
"સૂખન તારા રૂસતમ નહિ હુ સહુ

થયો તુ જગતનો જહાં પેહલવાન,
કરૂ મારો આજે તુને બંદીવાન.

કસમ છે મને પાક યઝદાંનના,
કસમ છે મને બાપ મહેરબાનના.

કસંમ છે મને પાક આફતાબના,
કસમ છે મને ધરતી ને આબના.

કસમ છે મને પાક જરથોશતના,
કસંમ છે મને પાક અહુમઝદના—

કે, મરૂ હાથ તારે હુ, યા કેદ કરૂ,
સૂખનથી હુ મારા કદી નહિ ફરૂ.

કરૂ કેદ જીવતો જો રૂસતમ નહી,
તો જીવતર છે ફોકટ મહારૂ અહી[૧૨૧]"

* * *

કિનાને સિનામા ધરી બને જન,
કિધુ જગ જારી ધરી હામ મન

ધરી નેજો ધમીયો અસ્ફન્દીયાર,
કિધો જોર્ણ રૂસતમને મારી પૂકાર.

"હવે ચાખ મારા જરબની મજા,
કરૂછ તુને કેવી તુ જો કે સજા."

નેજાને ગુરજની ચાલી લડાઇ,
મંનેના બખ્તર ગયા બહુ વિધાઇ.

બનેના ભાલાના ભાગા પેકાન,
બને પહેલવાનો બનીયા હેરાન.

તલવાર, ને ગુરજ ગયા સઉ તુટી,
ફૂલાદી તોપીઓ ગઇ દૂર ઉડી

થયો રૂસતમ જગથી બેકરાર,
થયાતા જખમ તનપર બીશિયાર.

થાકીને બિલકુલ થયો તે નસોસ,
પડી અદેસામા કરે અફસોસ.

"હવે મારી યઝદાન તુ રાખ લાજ,
મને કર આ જગમે સર્ફરાજ.

નથી મારવો મુજને અસ્ફન્દીયાર,
રણે થાઉ મારી હુ ગુનેહગાર.

હવતો જો પકડુ હુ અસ્ફન્દીયાર,
બની એનો રહેવશ હુ તાબેદાર"

* * *

કરે રૂસતમ મન કંઇ કઇ વિચાર,
રૂઇનતને તેટલા કિધો એક પૂકાર.

ધરી હાથમા તેણે ખેંચી કમાન,
છોડયા રૂસતમ પર બાણુ-બાણુ

ગગન થાયુ ગમ્ખાર, જોઈ આએ હાલ,
પૂકારે રૂસતમ બની લહુથી લાલ.

તંન તેનુ તીરે વિધાઇ ગયુ,
બદનમાથી લહુ વહેતુ જારી થયુ.

દિલાવર રૂસતમ જોઈ આવો હાલ,
સમજ્યો રૂઇનતનને છે મારો કાળ.

કિધી મુજ તીરે ન એ પર અસર,
થયો છુ તીરથી હુ જીરોજબર.

રખસ થાયો જખમી, ને જખમાયો સાજ,
ગુરબ થાયો ખુરશેદ, સિહા થાઈ સાંજ.

* * *

જોઈ રૂસતંમ કહે અસ્ફન્દીયાર,
"આ શુ હાલ તારા અરે નામદાર.

ગઇ તારી શમ્શીર કહાં આબદાર,
કહાં છે ગુરજ તાહરો ભારદાર.

ગયો મારી તલવારે કેમ તુ દબાઇ,
ગયો મારા તીરથી તું કેવો વિધાઈ

બની જેહાંનનો તુ જેહાંપહેલવાંન,
થયો કેમ આજેજ બની નાતવાંન.

નથી લડવુ આજે હવે થઇછ રાત,
ફરી આવ કાલે નવી કરશું વાત"

રૂસતમની જખમી હાલત

બને દીલાવરો પરેશાન હાલે જગના મેદાનમાથી છુટા પડી, પોતાને મકાને ગયા

અસ્ફન્દીયારે તે રાતના પોતાની દરબાર ભરી પોતાના ભાઈ પેશોતંનને રૂસતમની હિમત અને જોર વીશે જણાવ્યુ કે-"તે કોઇ આદમી નથી પણ અજાયબ ઇનસાન છે. એની હિમત અને જોર અજાયબ છે શમ્શીર, નેજા અને ગુરજથી હું એને જરાબી આજેજ કરી શકયો નહી મગર તીરના મારથી હુ એને હંફાવી શકયો છુ. જો આવતી કાલે એ જીવતો આવે, તો હુ એને જરૂર આજેજ કરશ"

બીજા હાથ ઉપર રૂસતમ પોતાને મકાને ગયો, ત્યારે ઝાલ, ફરામર્ઝ તથા રોદાબેએ રૂસતમનુ તન ઘણુજ જખમી થયલુ જોયુ. રૂસતમની આવી જખમી હાલત જોઈ ઝાલ ઘણોજ ગડમસ અને રંજીદા થયો, કેમકે રૂસતમના બદન ઉપર તીરના ૬૦ જખમ તેણે જોયા રૂસતમના જખમો ઉપર ઝાલ દવા લગાડી, તેની સારવાર કરવા લાગ્યો [૧૨૨]

રૂસતમનો અસ્ફંદીયાર વીશે વીચાર.

રૂસતમે ઝાલને કહ્યુ કે.-"અસ્ફન્દીયારના બદન ઉપર મારો એકબી તીર

કારગત લાગ્યો નથી, અને એમ મારી ઉપર છોડેલા ૬૦) તીરોમાથી એના એકબી તીર ફોકટ ગયો નથી તેના દરેક તીરે હુ અને મારો રખસ જખમી થઇ ગયા છીએ શોકર યઝ્દાનના કે રાત પડી જેથી હુ ખલાસી પામ્યો. આવતી કાલે મારામા અસ્ફન્દીયાર સાથ લડવાની તાકત રહી નથી. હવે મારે કોઇ જગે નીકલી જવુ જોઇએ.

ઝાલ સીમુરગને મદદ માટે યાદ કરે છે.

રૂસતમને ઝાલે હિમત આપી કહ્યુ કે—"અગર જો તુ બેમાલુમ થઇ જશે, તો સીસ્તાંનને અસ્ફંન્દીયાર તારાજ કરશે, અને હમો સઘળાને કેદ કરશે. તુ હિમત પકડ. મને સીમુરગે કહ્યુ છે, કે હર મુશ્કીલમા મારા પરને આતશ ઉપર જલાવજે, કે હું તારી મદદે આવીને હાજર થવશ આજના જેવી મુશ્કેલી બીજી શુ હશે, માટે સીમુરગને મારે યાદ કરવો જોઇએ."

ઝાલે તુરતજ આતશ રોશન કરી તે ઉપર સીમુરગનુ પર જલાવ્યુ, અને તેજ વખતે સીમુરગ ઝાલ પાસ આવી હાજર થયો. ઝાલે તે મુરગ આગલ પોતાની મુશ્કેલીની તમામ હકીકત જાહેર કીધી તથા રૂસતમનો હાલ અને અસ્ફન્દીયારની બજીદાઇ વીશે જણાવી આ આફતમા સીમુરગની મદદ અને સલાહ માગી.

ઝાલ અને રૂસતંમને સીમુરગે આપેલી સલાહ

ઝાલે પોતાના દીકરા રૂસતમ અને તેના રખસને સીમુરગ આગલ લાવી હાજર કીધા તે બનેની હાલત સીમુરગે જોઇ તેમને દીલાસો દીધો, અને કહ્યુ કે -" બુર્જોગ ઝાલ, મારા પરની રાખ બનાવી રૂસતમના જખમો, તેમજ રખસના જખમો ઉપર મસલ, જેથી તે જખમો રૂઝાઇ જશે "

તેમ કરતાજ રૂસતમના તેમજ તેના રખસના સઘલા જખમ બીલકુલ રૂઝાઇને સાજા થઇ ગયા. સીમુરગે જણાવ્યુ, કે "હવે રૂસતમ તુ બીલકુલ બેપરવા થા"

રૂસતંમે એ પછી સીમુરગને અરજ કીધી કે.- 'હુ અસ્ફન્દીયારથી બીલકુલ આજેજ થયો છુ, વાસ્તે એની ઉપર ફતેહ મેલવવાનો મને ઇલાજ બતાવ."

સીમુરગે રૂસતંમને દેખાડેલુ અસ્ફન્દીયારનું મોત

સીમુરગે જવાબ દીધો કઃ—"રૂસતમ તુ અસ્ફન્દીયારને જીતી શકનાર નથી, અને તેને જેર કરવાનુ કાંમ મારૂ પણ નથી આલમમા એના જેવો જોરાવર અને દાનાવ મરદ કોઇ પેદા થયો નથી, અને હવે પછી પેદા થશેબી નહી. મગર એક તદબીર હુ તુંને દેખાડુ છુ. તે એ કે, હેરમન્દ નદીને કીનારે છીગીના ઝાડ આવેલાં છે; તેની એક દાંખલી કાપી, તેને આતશનો તાપ આપી સિદ્ધી કરજે, અને

જયારે તે સિધ્ધી થાય, ત્યારે તેમાથી એક 'દોશાકી' તીર બનાવજે. એ તીરમા અસ્ફન્દીયારની કજા સમાયલી છે. મગર રૂસતંમ મારી તુને ભલાંમણ છે, કે હજીબી તુ અસ્ફન્દીયારને નમી જા, તેમા તારૂ તેમજ તારા કુટુંબ કબીલાનુ ભલુ છે કેમકે જે કોઇ અસ્ફન્દીયારનુ ખુન કરશે તેની, તેમજ તેના કુટુંબની મોટી ખુવારી થશે"

સાભલ તુ જેહાં જોય રૂસતમ,
કહુ છું જે હુ, કાન ધરી,
રહેશે સુખી જગમા કદી નહી.
અસ્ફન્દીયારને કોઈ બેજાંન કરી
દુખ બલાથી પિડાઇ મરશે,
થઇ જશે ખાનુખરાબ,
વિપત સકટ સહીને મરશે,
ફુળ તહેનુ બેહિસાબ

સીમુરગની આ શીખામણ પ્રમાણે રૂસતમે તેજ રાતે હેરમન્દ નદીને કીનારેથી છીણીના ઝાડની દાખલીમાંથી એક તીર બનાવ્યો, અને સહવારૂ પડતાજ તે જંગના મયદાને જવા રક્ષ ઉપર સવાર થયો

બીજે રોજ ખુરશેદ નિકલ્યો બહાર,
થઇ રૂસતમ રક્ષ ઉપર સવાર
ઉભો જઇ મયદાંને કમર કસી,
પૂકારીયો મયદાંનમે જઈ વસી
"કહાં છે રૂઇનતન, કરે છે શુ ખાબ,
પિધો તો શુ રાતે, ઘણો તે શરાબ
પડી છે મૂબારક બડી બામદાદ,
દિસે છે તુને શું હજી છે રાત.
હુ આવ્યો છુ લડવા ફરી તારી સંગ,
નવો કઇ દેખાડુ તુને આજ રંગ"
સૂણી રૂસતમને ડઘાઈ ગયો,
રૂઇનતન જોઇ ફાલ ખાઇ ગયો.
જોઇ રૂસતમને થયો તે અજબ,
એ રૂસતમ છે, કે છે કોઇ ગજબ.

શબરંગ પર થઇ તુરત તે સવાર,
ગયો રૂસતમ પાસ અસ્ફન્દીયાર
કજાએ ઈલાહી હતી નહી ખબર,
ઉભુ મોત સરપર ચુકાવી નજર
કિધી રૂસતમે એક અરજ થઇ નરમ,
"સુખન સુણુ મારા કરીને રહમ.
અગર મારે મુજને હજારો તું તીર,
થવશ હુ કદી નહી તેથી અસીર.
ફરીને અરજ હુ કરૂ છ મેહરબાંન,
ખતા બક્ષ મહારી ને થા મહેમાંન.
કસમ છે મને પાક અહુરમજદના,
કસમ છે મને પાક જરથોશતના.
કસમ છે જરથોશતી ધર્મના.
કસમ છે અવસ્તાના મર્મના.

રૂસતમ અને અફ્રાસીયાબનુ જંગ.

[illegible],
[illegible]

સિધારે તૂં મુજ ઘર બની મહેમાંન,
પછી આવું ચાલી હું તૂંજ સંગ ઇરાંન.
પછી ચાહે કરજે સર મુજ કલમ,
ગમે તો તું લેજે પછી મારો દમ. ૧૨૪

* * *

બૂઝી નહિ આ બેમુલ સૂખનની કદર,
અજલની ઘડીથી હતો બેખબર
કહ્યુ રૂસતમને, "ના કર ફરેબ,
સૂખન આપે એવા નામર્દાને જેબ.
ફરે 'ગર આસમાંન, હવા 'ગર ફરે,
પેદરના હુકમથાં ન મુજ સર ફરે.
ઘડી ભર હુકમ તોડુ યઝદાંનનો,
તુટે ના હુકંમ બાપ ફરમાનનો."

* * *

કહે રૂસતંમ "હું લાચાર થયો,
મનાવતાં તૂને બહુ બેજાર થયો.
મનાવતાં તુને હું હવે હારિયો,
ઘણો તુને લડવાથી મે વારિયો.
જવાંની સદા કોઇની ના રહી,
આ ગરદિશ કોઇની થશે ના થઇ
બદલઇ છે સરજતની તૂજ ઘડી,
તુ પર કરશે માહેતમ ફુલ કેશ્વરી
નથી માનતો મારૂં અસ્ફન્દીયાર,
મને માફ કરજે, ઓ પરવરદેગાર.
હું આફતરસીદાની કર માફ કસુર,
ઝુંકાવુ છુ સરને હું તારી હજુર.
વિધજે આ તીરથી તું એની ચશંમ,
ગૂનાહ માફ કરજે કરીને રહમ." ૧૨૫

અસ્ફન્દીયારની કજા.

આ દુવા રૂસતમ ગુજારતો હતો, તેટલા અસ્ફન્દીયારે એક તીર રૂસતંમ ઉપર નીશાંણુ ટાકી માર્યો, અને તે તીર રૂસતમની કોલાહમા આબાદ જઇ લાગ્યો આવો મામલો જોઈ રૂસતંમે સીમુરગના ફરમાવ્યા પ્રમાણે બનાવેલો તીર, તુરતજ અસ્ફંન્દીયાર ઉપર નીશાણુ કરી માર્યો, અને તેજ વખતે અસ્ફંન્દીયારની આંખોમા તે તીર આબાદ જઈ લાગ્યો, અને તેની બને આખો તેજ વખતે ફુટી ગઇ. અસ્ફંન્દીયારની ચશ્મોમા જખમ થતાંજ, તે દીલાવરે પેચ ખાઇ ઘોડાની પીઠ ઉપર વાંકો વળી જઇ તેની ગરદન પકડી લીધી, અને પોતાની આવી પુગેલી કજાને માટે સંતાપ કરવા લાગ્યો

અરેરે રૂસતમ, તે આ શું કિધુ,
રૂઇનતંનનુ નુરે ચશ્મ તે લિધુ.
શબરંગ પીઠપર પડયો પેચ ખાઇ,
રૂઇંનતંનની ચશ્મો ગઇ એ વિધાઇ
કજાના કહેરથી ખલક અંધકાર,
ફલક પર પુગો રૂઇંનતંન પુકાર.

મલક જોઇ આફત, અજબ ગમખાર,
ઝલક થાઇ ઝાંખી, ગજબ બીશિયાર.
જખમ લાગો ભારી, દરદ ખુંન્ખાર,
ચશ્મમાંથી છુટી લહુની એ ધાર.
પડયો પેચ ખાઇને શબરંગ પર,
સિહા થાઈ દુનીયા, ખતંમ થઇ નજર.

જોઇ હાલ જગનો દોડીયો બહમન,
પૂહે તેની આવી ઉભો પેશોતન.

કુટી સર બહમન, ભરે સર ખાક,
ગીરેબાંન ચીરી કરે ચાક–ચાક.

"પેદર તારી કેવી અજાયબ કજા,
કરાવી તુને એવી કોણે સજા

જગતમાં નથી તૂજ દરદની દવા,
તબીબ કોઇ નથી કે કરે તે સફા

કિધુ રૂસતમે આએ કારે જબુન.
થયુ તેને હાથે રૂઇનતનનુ ખુન.

પેદર મારો મરશો જો અસ્ફન્દીયાર,
કિનામા કરશ કુલ જાબુલ ખુવાર" ૧૨૬

* * *

કહે એમ રૂઇનતન, "ધીર ધર પેસર,
રાખો ભરોસો તે યઝદાંન પર.

સબર કર ઓ બેટા, બહમન દલેર,
જબાં કર તુ ખામોસ, ના કર કહેર.

નથી વાંક રૂસતમનો કઇ લગાર,
હતો એજ હુકમ પરવરદેગાર

કહે જે તૂ ગુસ્તાસ્પને મારી સલાંમ,
તેણેજ કિધો મારો કિસ્સો તમામ

કરાવ્યો છે તેણે બુરો મારો હાલ,
હવે રાજ કરજે બનીને ખૂશાલ

હવે દુર થયા તારા દેહશત–દુઃખ,
મૂવો તારો વારેસ, થયુ તુને સુઃખ.

થશે તારો મારો ઇન્સાફ તહા,
હુ જાઉછ ઉમેદ ભગ મિનોઇ જહા.

રડો ના તમો પેશોતન મુજ થકી,
મને મોતની નહી હતી કઇ વકી.

કિધો તો મયાવત માતે મના,
કે રૂસતંમના જગમા થશે તુ ફના.

અફસોસ ન માન્યા મે તેના સુખન,
રૂસતમની પાસે હતુ મુજ કફન.

બદન ખાલી લહુવન તૂટી ચશમે–રગ,
દિસે નહી દુનિયાનુ માથુ કે પગ.

ઉમેદ મારા દીલની થઇ કુલ ભગ,
નજરથી મે જોયો કજાનો રગ"

* * *

બીરાદર ને બેટો રડે જાર જાર,
રડે સર કૂટી રૂસતમ નામદાર

ઇરાંની લશ્કર રડે બેશૂમાર,
ગુજર પામીયો નેક અસ્ફન્દીયાર

* * *

ગજબ છે અજબ! હાય પરવરદેગાર!
કૂટી સર બહમન રડે જાર જાર

"રૂઇનતન બદનના દલેર મારા બાપ,
જરા બોલીને તો મને દે જબાપ.

વટી કેમ તૂ પરથી જરાથોશત મહેર,
પડયો કેમ આસમાંની તૂજ પર કહેર.

કિધી ફાએશ જરથોશતી દીન તમામ,
આલમમે કાયમ કિધુ તુએ નામ.

શુ આ તેનો બદલો, ને આવુ ઇનામ,
પેદર તારો કેવો આ બુરો અંજામ."

* * *

બુરામા બુરો તે હતો દીન એક,
ગુજર પામીયો તે શહેરીયાર નેક

કરીને સફા તન બદનને તમાંમ,
રવાંના કિધુ તેને મુલ્કે ઇરાન

જોઇ લાસ ગુસ્તાસ્પ કુટે કપાલ,
પૂકારી રડે જોઇ સરજત 'ને હાલ.

જોઇ તેની ચશ્મોને થયલી અપ ગ,
પૂકારીને રડયો, "પિસર દીલર ગ.

મૂવો હુ પીદર, મે કિધુ કામ અઘોર,
ગુમાવ્યો મે તુ જેવો બેમુલ મોર.

કિધુ મારૂ તારાજ ખુદ મે ચમ ન,
ખરીદીયુ મે મુજ હાથે તારૂ કફ ન

કફ ન તારૂ જોઇને ફુટે મુજ નજર.
કબર તારી જોઇને આ ફાટે જીગર.

ગયો તુ તો રૂસત મને કરવાને બ ન્દ,
થયુ મોત તારૂ તુ ઉપર પસ ન્ન

નહી કેદ કરી રૂસતમ લાવીયો,
કફનમાં તુ સચકાઇને આવીયો.

તલબગાર દીકરા તખતનો હતો,
મગર તુજ પિદર બદબખતનો હતો.

કજા જોઈ તારી જમીન થાય ચાક,
રૂઇનતન વિના હમ થશુ સૌં હલાક.

મજા મોતની તુને પ્યારી થઇ.
ખુદાની તુને દીલદારી થઇ.

મને માફ કરજે પિસર મુજ ખતા,
ગમે તો ઉઠી લે તુ મારી સત્તા.

પિસરના ખુનનો ગુનાહ છે અજીમ,
મને માફ કરજે ઓ યઝદાં—કરીમ

૪૩૩૪

દારા અને સીકંન્દર.[1]

(હખાંમની શાહેનશાહતનો એક સફો)

દારા અને સીકન્દરનું દાસતાન શાહાનામા મધે લબાણથી લખાયુ નથી, પણ યુનાની લેખકો એ હેવાલ લબાણથી લખી ગયા છે.

સીકન્દરે ઇરાનને જીતી લીધુ, અને જેમ ઇરાનીઓને તેણે ખુવાર કીધા, તેમજ તેણે ઈરાની સાહિત્યને પણ ખરાબ કીધુ ઇરાની સાહિત્યને સીકન્દરે ખરાબ કીધુ. તે ઉપરથી પેહલવી લખનારાઓએ પોતાને હાથે લખેલી જુદી જુદી કિતાબોમા સીકંન્દર ઉપર મોટો ફીટકાર નાખ્યો છે કેટલેક ઠેકાણે તેની ઉપર ક્યાનત નાખી

ગજશ્તે અલેક જીઆદર

કરી જણાવ્યુ છે ગજશ્તે અલેકજીઆદર એટલે 'સીકન્દર ઉપર ફિટકાર હોજો'

ગજે શપીગાંન.

પ્લીની નામનો ફિલ્સુફ લખે છે, કે પેગમ્બર સાહેબ જરથોસ્તના લખાણોની વીસ લાખ બેત હતી, તે સીકન્દરે જયારે ગજે શપીગાન નામનુ પુસ્તકખાનુ તારાજ કીધુ, ત્યારે તેમા તે વીસ લાખ બેત બળી ગયા ડા૦ જીવનજી મોદી કહે છે, કે 'જે ખજાના સાથ એ પુસ્તકખાનુ જોડાયલુ હતું', તે શપીગાનનો ખજાનો હતો, અને તે સમરકન્દના આતશ બહેરામના ખજાનાની તીજોરી (ટ્રેઝરી) હતી'

બે મહાભારત જરથોસ્તી કિતાબખાંનાનું નાશ પામવુ.

ઇરાનમા આપણા બે મહાભારત પુસ્તકખાના હતાં, તે માહેલુ એક ગજે શપીગાન હતુ, અને બીજુ દેજે નપીશ્તને નામે જણાયલું ગજાવર પુસ્તકખાનુ યાને કીલ્લો હતો તે પણ સીકન્દરે ઇરાનને ફતેહ કીધા પછી બાળી નાખ્યુ હતુ. એ કીલ્લા માહેલા પુસ્તકખાનામાથી કેટલાંક કિમતી પુસ્તકો યુનાનીઓએ લુટી લીધા, અને તેનો તરજુમો યુનાનીઓએ પોતાની ભાશામા કીધો હાલમા જે યુનાની હકીમુ પકાતુ કહેવાય છે, તે અસલ ઇરાંની હકીમુ હતુ.

---

૧ દારા અને સીકન્દરના દાસતાનનુ સંગીત કીર્તન પ્રથમ મુબઇની જશન કમીટીની ફરમાસથી તા૦ ૨૧ મી મારચ ૧૯૧૫ ને દીવસે, જમશેદી નોરોજને દાહડે, બેરામજી જીજીભાઇ ઇન્સ્ટીટ્યુશનવાલા હૉલમા સાંજે સાડા પાચ વાગે રજુ કીધુ હતુ

ઇરાંની હકીમુ.

ઇરાનીઓના હાથમાથી જ્યારે તેમની શહેનશાહત ગઇ, તેની સાથ તેમના હકીમાના પુસ્તકો પણુ જતા રહયા, અને પાછલથી તે યુનાની હકીમા તરીકે ઓળખાવા લાગ્યા.

સીકન્દર આવ્યો અને સીકન્દર ગયો

તવારીખ પ્રમાણે સીકન્દર જેવો બીજો કોઈ થયો નથી. વીસ વરશની જવાંન ઉમરે તે તખત ઉપર બેઠો હતો, અને ફકત દસ વરશ જ તેણે પાદશાહી કીધી. એટલા ટુંક વખતમા દુનીયાનો મોટો ભાગ તેણે જીતી લીધો હતો ત્રીસ વરશની ભર જવાંનીમા દુનીયાની તવારીખમા તે પોતાના નામ અને પોતાના કામોની નોધ કરાવી ગુજર પામ્યો.

સીકન્દરની હિંન્દમા સલતનત.

દુનીયાના ફતેહ કરલા બીજા ભાગો વીશે કાઇબી ન બોલતા, ફકત હિન્દુસ્થાનમા સીકન્દરની સલતનત તરફ નજર કરશુ તો માલમ પડશે કે, હિન્દુસ્થાનમા તે આઉદ્ઘ અને બીહાર સુધી લંબાઇ હતી, અને પન્જાબમા તે હિમાલ્ય સુધી પોંહચી હતી.

સીકન્દરે હિન્દુસ્થાંનમાં સ્થાપેલુ શહેર.

સીકન્દર જ્યા જતો અને જ્યા ફતેહ કરતો, ત્યા યુનાની શહેરો સ્થાપી તે પોતાને પસન્દ નામા આપતો હતો હિંદુસ્થાનમા તેણે પોતના એક માનીતા ઘોડાના નામ ઉપરથી

બ્યુસીફીલીયા (જેલમ)

નામનુ શહેર સ્થાપ્યુ હતુ. એ શહેર હાલમા જેલમને નામે હિંદુસ્થાનમા જણાયલુ છે. વળી મરવ અને હેરાત શહેરો પણુ સીકંન્દરે સ્થાપ્યા હતા. એલેકઝાન્દ્રિયા પણુ સીકન્દરે સ્થાપ્યુ હતુ.

દારા અને સીકંન્દર.

આ સઘળા બનાવોની યાદી સીકન્દરના દાસ્તાનના દીબાચા સમાન છે. સીકંન્દરના મહાન પરાક્રમોની નોધ એટલેથી જ પુરી થતી નથી. તેણે દુન્યાનો ખજાનો મેળવ્યો, તેણે મોટી મહાન ફતેહ મેળવી પોતે બીનહરીફ અને અજીત બન્યો, મગર આદમીના લોભની હદ હતી નહી, રહશે નહી, અને છે પણુ નહી. એક ફારસી શાએર કહી ગયો છે કે —

[૧] "સે હર્ફ બેનૂકત ગશતન્દ તરકીબે 'તમઅ' અજ્વે—નકુતરા નગ મીયાયેદ કે બર ગેરદે 'તમઅ' ગરદદ."

---

૧ ગુલજારે નસીહત.

યાને નુક્તા વગરના ત્રણ હરફો 'તોય', 'મીમ', અને 'અયેન' એકઠા કીધા, ત્યારે ફારસી ભાશામા 'તમઅ' યાને "લોભ" એવો એક શબ્દ પેદા થયો એ 'તમઅ' શબ્દની આસપાસ નુકતાનેબી ફરતા લાજ આવી, પણ આદમીને લોભ કરતા લાજ કે શરમ કેમ આવતી નથી? કેમકે લોભના ત્રણ હરફો જેમ નુકતાથી ખાલી છે, તેજ રીતે એક લોભી આદમીબી ઇજત અને આબરૂથી ખાલી છે

કરે ઇનસાન ગજબ કઇ કઇ—ઘડીની જીદગાની પર,
હવામે બાધે છે કીલ્લા—ઉમેદના કાટ પાણી પર
હવસ છે લોભનો જગમે—મુવા છે હાલહવાલી થઈ,
ગયા જગથી સીકન્દર શહા—બન્ને હાથ ખાલી લઈ

શાહનામાના દાસ્તાનોમા સઘળી લડાઇઓ ઇરાનીઓને તુરાનીઓ સાથ થઇ હતી, અને તે પછીના જમાનામા ઇરાનીઓને ઇસ્લામીઓ યાને અરબો સાથ થઇ હતી. પણ ગીરદેશની ચલણે એવટે એ લડાઇ ઇરાનીઓને ખ્રીસ્તીઓ યાને યુનાનીઓ સાથ પણ થઈ હતી. એ વીશે આપણુને સહેજ તવારીખ તરફ નજર કરવાની જરૂર છે

દુનીયામા થાયેલી પદર મહાભારત લડાઈ માહેલી ચાર લડાઇયો પારસીઓ લડયા હતા.

તવારીખમા નજર કરતા માલમ પડે છે કે દુનીયામા જે જે મહાભારત લડાઈઓ થઈ હતી, તેમા સરવેથી મોટી લડાઇઓ ફકત પદર થઇ હતી એ પદર મહાભારત લડાઈઓ માહેલી ચાર મહાભારત લડાઈઓ જરથોસ્તી ઇરાનીઓ લડેલા છે. પારસી શહેનશાહત અને જરથોશ્તી ધર્મની સાથ એ ચારે લડાઇઓ નીકટ સબધ ધરાવે છે, ૧, કાદુશીયાની લડાઇ, અને ૨, નિહાવદની લડાઇ, એ બે લડાઈથી જરથોશ્તી રાજની અને જરથોશ્તી ઝુન્દાની સરજતનુ સેવટ આવ્યુ હતુ. એ બને લડાઇઓ યઝદઝર્દ શેહેરીયારના વખતમા અરબ લોકો સાથે જરથોશ્તીઓને થઈ હતી. બીજી બે લડાઇઓ જે જરથોશ્તીઓને લડવી પડી હતી, તે યુનાનીઓ સાથ હતી તે ૩, મેરેથાનની લડાઇ, અને ૪, અરબલાની લડાઈને નામે જણાયલી છ

અરબલાની લડાઈ

એ અરબલાની લડાઈ સીકન્દર અને દારા વચે થાયલી ત્રણ લડાઇઓ માહેલી છેલ્લી લડાઇ હતી અરબલા શહેરથી થોડેક દુર આવેલા મેદાનમા એ લડાઈ થયેલી

હોવાથી, તે એ નામે ઓળખાય છે એ અરબલાની લડાઈ ઇ૦ સ૦ પુર્વે ૩૩૧ મા થઇ હતી.

અરબલાની લડાઇની સરજત

આ અરબલાની લડાઇથી એક સેવટ જે આવ્યુ તે એ કે યુનાની અને જરથોશ્તીઓ વચે જે લડાઇઓ અવર નવાર ચાલ્યા કરતી હતી, તે લડાઇનુ સેવટ આવી ગયુ એ લડાઇના પરીણામ ઉપર આખા એશીયા ખડની સરજતનો આધાર રહયો હતો. એ લડાઇમા ઇરાનીઓ હારી ગયા, અને યુરપ અને એશીઆ વચે જે લડાઇઓ થયા કરતી હતી, તે લડાઇ સદાની બધ પડી

તવારીખ સીકન્દરને અનેક રીતે ચીતારે છે દારાની હાર અરબલાની લડાઇમા થયા પછી તેનુ ખુન થયુ. એવો એક મહાન શેહનશાહ દારા, જેના વશજોએ ઉત્તરમા કાસ્પીયન સમુદ્રથી તે દક્ષીને આફ્રીકા ખડ સુધી, અને પુર્વમા ટીબેટથી ચીન સુધી, પશ્ચીમમા ગ્રીસ અને રોમ સુધી, તેમજ યુરપ અને અશીયાનો મોટો ભાગ જીતીને મેલવ્યા પછી, તે સીકન્દરને હાથે હાર ખાઈ મરણ પામ્યો તેવો એક જરથોસ્તી શાહ દુનીઆની શાહી ભોગવવા પછી, આ જેતીને તજી ખાલી હાથે ગયો, અને તેવા એક પાદસાહને જીતીને ફતેહ કરનાર સીકન્દર પણ આ દુનીયાની માયા અને દોલત જ્યાની ત્યા મુકી બે હાથે ખાલી ગયો મગર તેના અતરમા ફેલાયલા અજપ માટે તે હમેશા એકરાર હતો[૧૨૭] તોપણુ આજે એક સવાલ જે ઉભો રહે છે, તે એ છે, કે

શુ સીકન્દર જરથોશ્તી હતો ?

આ સવાલનો નિર્ણય કરવાનુ કામ તવારીખનવેશોને માટે રાખી ફીરદોસી પ્રમાણે સીકન્દર અને દારાના દાસ્તાન તરફ નજર કરશુ

શાહ દારાએ ફિલકુસની દીકરી સાથ શાદી કરવાનો પેગાંમ મોકલ્યો.

ભર ભર તુ સાકી ગૂલાબી દે જાંમ,
કરૂ યાદ સીકન્દર ને દારાનુ નામ
બતાવુ હુ રગ રૂપ અફલાકના,
કઇ એક સીકન્દર થયા ખાકના

અમર છે તવારીખમા આએ વાત,
મુવો છે દારા સિકન્દરને હાથ
હતો રૂમનો શાહ ફિલ્કુસ[1] નામ,
યૂનાની ધરમને યુનાની કામ
હતી શાહી ઇરાંનની દારાબ[2] હાથ,
પડોસી રૂમીઓ હતા બદસિફાત.

૧ તવારીખમા ફીલીપને નામે અને શાહનામામા ફીલકુસને નામે જણાયલો રૂમનો (મેસીડનનો) શાહ.

૧ તવારીખમા દારાયસ (ઓકસ) અને શાહનામામા દારાબને નામે જણાયલો ઇરાંનનો શાહ

કિધું જગ દારાબે ફિલ્કુસ સાથ,
કરી બે લડાઇ, 'ને કિધો મહાત.

લશ્કર થયુ રૂમનું બહુ ખૂવાર,
ગયો નહાસી ફિલ્કુસ થઇ તેની હાર

દૂખી થઈ ફિલ્કુસ હેરાંન થયો,
લડીને લડાઈ પરેશાન થયો.

લખી તેણે સુલેહની સરતો તમાંમ,
રવાંના કિધો દારાબ ઉપર પેગાંમ

કિધી શાહા દારાબે સરતો કબુલ—
અને ચાહી ઉમેદ નવી બીલકુલ

"અગર હોય રૂમને કબુલ મારી વાત,
તો લડશે ન ઈરાંન કદી તારી સાથ.

'નાહીદ' છે દીકરી તહારી બેમુલ,
રૂમના ચમંનમા ખિલેલુ છે ગુલ.

અજબ તેણીના મુખનુ નુર છે,
અજબ તેણીના કંઠનુ સુર છે

અજબ તેણીના ગાલો પર ગુલ છે,
અજબ તારા ઘરમા એ બૂલબૂલ છે

જીગર મારૂ છે તેની ઉપર નિસાર,
હુ શાદી કરીને કરૂ મારી નાર

કદી નહિ તુ ઇન્કાર કરી ફાવશે,
કસમ પર કહુ છુ સીતમ આવશે."

* * *

ખૂશી થાયો ફિલ્કૂસ સૂણીને સરત,
દારાબને દામાદ કીધો તૂરત.

બની રાણી નાહીદ ઇરાનની,
હતી ન્યારી સરજત તે દિલજાંનની.

નાહીદના મોહડાંમાથી નીકલેલી બદબુથી શાહ દારાબે તેણીની તરફ દેખાડેલો ધીકાર

કહે છે સૂણો ફિરદોસી એવી વાત,
પડી એક દિન બદનસીબ બુરી રાત.

હતી રંગ મહેલે સૂંદર તાબમા,
રંગીલી નાહીદ રૂબાબમા.

અત્તરને સૂગંધી પમરતી હજાર,
ખુશબોની લપટ હતી બીશીયાર

સૂંદર સેજ ફુલથી સજેલી હતી,
ગુલ સાથ ચમ્પા ચમ્બેલી હતી

પલગ પર ચદ્દર સજેલી હતી,
ધુમ રોશનીની મચેલી હતી

સૂતી જઇ પલગે નાહીદ હુરી,
હતી વાત દીલમા નહી કંઇ બુરી.

મલી સગ દારાબ કરતી 'તી નાજ,
હતા બને જનના દિલખૂશ મિજાજ

બન્યો તેટલાં એક અજાયબ બનાવ,
થયું દરદો ગમથી જીગર ગરકાવ

પડી બને રંગ મહેલે કરતા'તા વાત,
અધુરી રહીની બૂરી અરધી રાત

એકાએક દારાબે મારી છલગ,
કુદીને ઉઠયો તે છોડી પલગ.

પડી ગાભરી તે સૂંદર દીલદાર,
સુજે કંઇ નહી કે કરે તકરાર.

પુકારીને બોલીયો તે ઇરાંન શાહ,
"થયો છુ હુ નાહીદ તુજથી તબાહ.

મુખ તારૂ એવુ તો મારે છે વાસ,
બદબોથી ભરીયો છે તારો સાસ.

આવી તુ સુંદર, ને આવી નજીસ,
નિકલ મારી આગળથી એકદમ ખીસ

બદબોની બુથી ગઇ મારી ઉંઘ,
મને તારા મુખવાસે લાગી છે સુધ
૪૪૦૦
મને તારા દમથી થયો છે ત્રાસ,
હુવે આવતી ના કદી મારી પાસ.

ગજબ તારો દમ છે, અજબ જાતનો,
સીતમ થાયો મુજપર સિહા રાતનો”
૧૨૮

મલ્યા સા તબીબો હુકંમ શાહા સૂણી,
અકલમદ દાનેશ, ઇલમમા ગુણી.

હકિકત કહી શહેનશાહે પુરી,
કે “બદબો છે રાણીના દમમા બુરી.

ગજબ છે એ બદબો સિતમથી ભરી,
રાણી એ મારી બને કેમ કરી

કરો કોઇ ઇલાજ તદબીરથી પુર,
સફા મર્જ કરીને કરો એને દુર

સિફારસ ન કરતા એ નેકનામની,
નથી રહિ એ મુજને કઈ કામની.”

* * *

હુકમ આ સૂણી કમકમી નાર નેક,
બોલી, કે “મંજુર છે ફરમાંન દરેક

ભમી ગુલ ઉપર તેં પિધો ગુલ રસ,
હુવે મુજને કહે છે, તું આગલથી ખસ?

જવાની ને જોબન લીધાં લૂટી,
હુવે કહે છે મૂજ પાસ તુ ના સૂતી?

બનાવી તેં રાણી કરાવ્યુ ચમન,
હુવે કહે છે જા તું તહારે વતંન?

અજબ છે ગયો પ્યાર તહારો મરી,
સિનામા સિતમની તુ મારે છરી.

મને છે કબુલ તારા સરવે હુકંમ,
મને છે કબુલ તારા સરવે સિતમ.”

બૂરા તે હુકમને રડીને નમી,
રડીને નાહીદ અતી કમકમી.
૧૨૯

દારાની રાણી નાહીદના મોહડાંની બદબોનો થયલો ઇલાજ

તબીબોએ નાહીદ રાણીના મોહડાના વાસનો ઇલાજ, ‘ઇસકન્દર’ નામના એક પાલાની બનાવટવાલી દવાથી કીધો, અને રાણી નાહીદના મોહડાનો વાસ તેથી દુર થયો. પણ શાહા દારાબનુ દીલ નાહીદ ઉપરથી ઉઠી ગયલુ હોવાથી, નાહીદને તેના બાપ ફીલકુસને ત્યા તેણે રૂમ મોકલાવી દીધી

પણ રાણી નાહીદ તે વખતે હમેલદાર હતી, તે વાત તેણીએ શાહા દારાબને કહી નહી હતી. એ બનાવ ઉપર આપણુ પાછલથી આવ્યે છીએ પણ એ બનાવ બને, તે આગમજ દારાબના હુકમ સાભળી તબીબો બોલ્યા કે:—

કહે સૌ તબીબો સૂણુ નામવર,
“કદમ પર છે તારા હમારૂ સર.

રાણીના દુખની કરશું દવા,
જશે તેથી સુધરી મુખની હવા.

'સકંન્દર' પાલો છે એનો ઈલાજ,
થશે તેથી મૂખની બદબો તારાજ

લાવી તે પાલો 'ને કરશુ દવા,
તુને ગમ કરવો છે નારવા"

* * *

કહુ શુ સૂણો અંનજુમન મહેરબાન,
ભરમથી ભર્યુ છે અજબ આસમાંન

છે ઇન્સાનની સરજત અજબ ફાનીમા,
કરે લાખો તદબીર જશે પાણીમાં

અગર સર પટકી જો આદમ મરે,
લખેલી સરજત કદી નહી ફરે

નાહિદની પીડા તે પાલાથી ગઈ,
મગર તેની સરજત સુધરી ન કઈ

કિધો શાહે હુકમ કહી બે હરફ,
"નિકલ જા તુ હ્યાથી રૂમની તરફ"

દુખી થઈ તે બાનુ રડી જાર જાર,
ગઈ બાપને ઘર બની બેકરાર

મગર નહી ખોલી ભરમની વાત,
હતી તે હમેલદાર દારાબ હાથ.

બની નાઉમેદ તે ગઈ રૂમ વતંન,
પેદર પાસ જઇને રડી ખોલી મન.

હકિકત સૂણી થાયો ફિલ્કૂસ નિરાસ,
દુખ જોઈ દિકરીનુ બન્યો ઉદાસ.

કરે શુ ફિલ્કૂસ લાચાર હતો,
ચોકઈ ઇરાનને ત દેનાર હતો

* * *

પૂરો થાયો નાહીદ હમેલનો વખત,
જન્યો નાહીદે પુત્ર બુલન્દ બખત.

રૂપે રૂપાલો, બહુ નુરમદ,
દિપે જેમ ગગન પર પુનમના ચન્દ

ખુશી થાયો ફિલ્કૂસ જોઇ ફરજંદ,
પમરતુ 'તુ ખુશબોથી તેનુ બદન

પમરતો 'તો મીસલે, 'સકન્દર' મુદામ,
તેથીજ રાખ્યુ 'સિકન્દર' નામ

એ ફરજન્દ છે મારૂ, એ વારસે રૂમ,
રૂમીઓના દુશમન, કરશે એ ગુમ.

જગતને જાહેર ન કીધો ભરમ
કે નાહીદે દિકરાને દીધોછ જનમ.

* * *

દારાનો જનમ

નાહીદને રૂમ મોકલ્યા પછી શાહ દારાબે બીજી રાણી કીધી, અને તે રાણીને પેટે એક દીકરો અવતર્યો. એ દીકરાનુ નામ શાહ દારાબે દારા રાખ્યું શાહ દારાબના મરણ પછી એ દારા ઈરાનની ગાદી ઉપર આવ્યો બીજા હાથ ઉપર રૂમમા ફીલકુસના મરણ પછી, તેની ગાદીએ સીકન્દર આવ્યો હવે હિયાથી ફીરદોસી પ્રમાણે આપણ દારા અને સીકંન્દરના કામ ઉપર આવ્યે છીએ

મને આપ સાકી ભરી એક જામ,
કથું હુ સિકન્દરને દારાના કામ

થયો જયારે ફિલ્કૂસ જગથી ગુજર,
સિકંન્દર થયો રૂમનો તાજવર.

હતો તેની દરબારનો બહુ રૂબાબ,
હતી તેની હિમત બહુ બેહિસાબ

કરી જગ જગમે તે ફાવીયો,
મૂલકો અસંખ્ય જીતી લાવીયો

મગર એક કપાલે ટિલી કાળી રહી–
સિકન્દર ગયો હાથ બે ખાલી લઇ

* * *

પડી જ્યારે દારાને એવી ખબર,
કે સિકન્દર થયો શાહે રૂમ નામવર

સિકન્દરની કરવા અકળની તપાસ,
કિધી એક તદબીર દારાએ ખાસ
લિધી દાબડી એક તલથી ભરી,
'ને સાથે લિધી એક સુદર દરી.
દરી સાથે લીધુ ચોગાન એક,
તે મોકલ્યા સર્વ સિકન્દરને ભેટ

આ ભેટ શાહ દારાએ સીકન્દર ઉપર મોકલી તેની અકળની તપાસ કરવા ચાહયુ હતુ આ ભેટ મોકલવાની અદર એવો ભેદ સમાયલો હતો, કે —" સીકંન્દર હજી તુ નાદાન છે, તેથી આ દરી અને ચોગાન લઇ ખેલ કરવાને તુ લાયક છે મારી પાસે તલની દાબડીમા જેમ અસખ્ય દાણા છે, તેમ અસખ્ય લશ્કર છે "

આ ઉપરથી સીકન્દરના સલાહકારોએ સીકન્દરને રાજી કરવા સમજાવ્યો કે —

દારાએ સીકન્દરની અકળની કરેલી પરીક્ષા.

"આ દડી છે દુનીયા, દુનીયા છે ગોળ,
દુનીયા મિસાલે દડીનુ છે ડોળ
આ ચોગાનથી જેમ તું દડી ખેલશે,
તેમ તુ દુનીયા જીતી મેલશે."
લઇ દાબડી તલ નાખી દિધા,
ચુટીને પખીઓએ તે લિધા

" થયા હાલ તલના, થશે તેમ હાલ,
દારાનુ લશ્કર થશે પાયમાલ "
જોઇ ભેટનો ભેદ આવો અજબ.
સિકન્દરે આપ્યો હુકમ એક તુરત
"તુરત રાઇથી એક ભરો દાબડી,
ભરીને તૈયાર કરો દાબડી
રવાંના કરો તે દારા ઉપર,
કહો તેને છે એજ મારો ઉત્તર."

દારાને સીકન્દરે મોકલેલો જવાબ.

આ રાઈના દાણાની ભેટ મોકલવામા સીકન્દરે એવી મતલબ રાખી હતી કે.— " અએ દારા, તારી પાસ અગણીત લશ્કર છે, પણ મારૂ લશ્કર તારા લશ્કર કરતા વધાર તેજ અને જોરાવર છે જેમ તલ કરતા રાઇ તેજ છે, તેમ ઇરાનીઓ કરતા રૂમીઆ વધારે જોરાવરછે " આ ભેટ સીકંન્દરે દારાના માનસોને આપી રવાના કીધા.

સીકન્દર પાસ દારાએ ખંડણી મંગાવી

એ પછી થોડીક મુદત બાદ શાહા દારાએ સીકંન્દર પાસથી ખડણી માગવા કાસદો મોકલ્યા. સીકન્દરે ઇરાનને ખડણી આપવા ના પાડી કેહવડાબ્યુ કે:—"ખડણી આપવાના અને ખડણી લેવાના દાહડા વઢી ગયા છે સીકન્દર હવે રૂમનો માલીક થયોછે. તે ખડણી આપવા નાપાડ છે. તે વાઘ મીસાલ તારી સામે થશે."

એ પછી સીકન્દરે ઇરાન સામે લડાઈ જાહેર કીધી

દારાને આ વાતની ખબર પડી. દારાએ આ લડાઇમા ઉતરવા 'ઇસ્તખર' ખાતે એક ગજાવર લશ્કર ભેગુ કીધુ અને સઘળુ ઇરાની લશ્કર 'ફ્રાત' યાને 'યુફ્રેટીસ' નદી આગળ આવી ભેગુ થયુ

સીકન્દર કાસદના વેશમાં દારાની દરબારમાં ગયો.

આવુ ગજાવર લશ્કર આવી પુગવાની ખબર જ્યાર સીકન્દરને પડી, ત્યાર પોતાના લશ્કરને લઇ ઇરાનીઓ સાથ લડવા તે બાહાર પડયો. બને લશ્કરો એક એક સામે પડાવ નાખી પડયા સીકન્દરે દારાના લશ્કરની ગજાવર સખ્યા જોઇ, પોતે કાસદનો વેશ ધારણ કરી દારાની દરબારમા જવાનો, અને દારાને નજરે જોવાનો ઠરાવ કીધો તે ઠરાવ પ્રમાણે સીકન્દર દારાની દરબારમા એક કાસદના વેશમા ગયો, અને દારાની રૂબરૂ કુરનેશ બજાવી, સીકન્દરના એક કાસદ તરીકે તેની સીફત ગાઇ નીચલો પેગામ જાહેર કીધો. [૭૧]

"ગૂજારૂ દુવા તુજ હુકમા અવલ,
રહો શાહી તારી જગતમા અચલ.

હુજુરીમે હાજર છુ અએ નેકનામ,
સિકન્દરનો હું લાવીયો છુ પેગામ
૪૫૦૦
સદા રહેજો દારા બુલન્દ તારૂ બખ્ત,
રહેજો ફિરોજમંદ સદા તારૂ તખ્ત

સિકંન્દરનો એવો પયગાંમ છે,
કે જગમાહે લડવુ નાકામ છે.

મૂબારક દારાને ગુલશન ઇરાન,
સિકંન્દર નથી ચાહતો કરવા વેરાન

નથી દુશમની મુજને દારાની સાથ,
નથી ચાહતો જંગમે હુ મેલવવા હાથ

નિકલીયો છુ દુનીયાની કરવા સફર,
નથી મારી ઇરાન પર કઇ નજર.

મને તારો મુલક છે કરવો પસાર,
જાવુ છે ઇરાન ની પેલી પાર.

સિકન્દરસે લડવા બની તયાર,
લશ્કર તુ લેઇને ઉભો હોશિયાર.

કરે જો તુ લડવાની દારા જીકર,
નથી કઇ સિકન્દરને લડવાનો ડર.

ગરમ જો તૂ કરશે કિનાનુ બજાર,
સિકન્દરબી કરશે તેવાજ વિચાર

અગર જો કરે તુ મુકરર લડાઇ,
સિકદરની જોજે ઇરાનપર ચઢાઈ.

દારાને સીકન્દર વીશે પડેલો શક

આ પેગામચીની ધપધપ જોઇ દારાને એવો શક ગયો કે તે સીકન્દર પોતે છે, કેમકે તેના ચહેરાની અદર તે શાહા દારાબની સીકલ જેવુ કાંઇ જોવા લાગ્યો.

અજબ જોઇ સજધજ સાથે રૂઆબ,
અજબ જોઈ હુસ્ન અજબ જોઇ તાબ

અજબ જોઇ કદને સિકલ આબદાર,
મિસલ શાહ દારાબ દિઠો તેનો બહાર.

શકમંદ દારા થયો બહુ બતંગ,
રખે હોય નવો કઈ સીકન્દરનો રંગ,

વિચારીને દારાએ ખોલી જબાન,
"સિકંદરના કાસદ, મને છે ગુમાન

બુલંન્દ બખ્ત દિસે છે, તું કંમતર નથી,
સિવા તુ બીજો કોઇ સિકન્દર નથી.

તુને જોઇ વમલમા પડીછ મુજ અકળ,
મને લાગે છે તારી શાહી નસલ.

અકલ હાંમનો કોઈ સમંન્દર તું છે,
મને લાગે છે કે, સિકંન્દર તું છે."

નમાવીને સર એમ કાસદ કહે,
"સલામત દારા તખત તુજ રહે.

કહાં હું અને કહાં તે નામદાર,
મુંજ જેવા છે તેની પાસે હજાર.

સિકંન્દર નથી અક્કળે એવો કમ,
કે દારાની દરબારે લાવે કદમ."

દારાની મહેફીલમાંથી સીકંન્દરે ચાર જામ મેલવવી.

એ પછી શાહા દારાએ તે કાસદને માન આપી દરબારે બેસાડી તેની તારીફ કરી, અને ખાણાની મેજબાની સાથ શરાબની મેહમાનદારી ચાલુ કીધી[૧૩૨]

સીકન્દરે શરાબ પીવા માંડયો. જ્યારે શરાબની જામ ખાલી થતી, ત્યારે તે ખાલી જામ સાકીને આપવાને બદલે, સીકન્દરે તે જામને પોતાની પાસે જ રાખવાનો પોતાનો હક જાહેર કીધો. એવી રીતે સીકન્દરે ચાર શરાબની જામ પોતાની પાસે રાખી આ બીના સાકીએ દારાને જઇ કહી દારા તે સાભલી હસ્યો, અને પોતાની કીમતી શાહી જામો તે કાસદને લેવા દીધી.

દારાના દરબારમા કાસદનુ સીકન્દર તરીકે પકડાઇ આવવુ, અને તેનુ દારાના દરબારમાથી નાહસવુ

• એવામા દારાના એલચીઓ જે ચોતરફના રાજ પાસથી ખડણી વસુલ કરવા ગયા હતા, તેઓનુ દરબારમા આવવુ થયુ, અને તેઓએ આ રૂમી કાસદને જોતાજ તેને સીકન્દર તરીકે પીછાન્યો. સીકન્દર તે તુરતજ સમજી ગયો, અને એ વાતની ખબર દારાને કાને પડે તે આગમજ તે દારાની દરબારમાથી નીકલી પોતાની છાવણીમા સલાંમત જઇ પુગ્યો.

દારાની ચાર જાંમની સીકન્દરને મળેલી તાસીર

જે ચાર જામ સીકન્દર દારાની દરબારમાથી પોતાની સાથ લાવ્યો હતો, તેની તાસીર રૂમી દાનાવોએ તેને એવી કહી કે —" દારાનો મુલક સીકંન્દર ચારે બાજુથી જીતી લેશે."

દારા અને સીકન્દર વચ્ચે પહેલી લડાઇ દારાની હાર

આ પછી દારા અને સીકન્દર વચ્ચે મોટુ જગ થયુ, અને તેમા દારાની હાર થઇ. દારાનુ લશ્કર રૂમીઓના હાથ ઉપર કતલ થયુ, અને જેઓ બચ્યા તેઓ યુફ્રેટીસ નદી પાર કરી નાહસી ગયા.

દારા અને સીકન્દર વચે બીજી લડાઇ દારાનુ નાહસવુ.

કમનસીબે આ બીજી લડાઈમા પણુ દારાએ હાર ખાધી. પહેલી લડાઈમા નાસી-પાસ થયા પછી, તેણે તુરતજ મુલકે મુલક સવારોને રવાના કરી નવુ લશ્કર એકઠુ કીધુ, અને ફરીથી તે 'યુફ્રેટીસ' નદી ઓળગી સીકન્દર સાથ લડવા ગયો. ત્રણુ દીવસ સુધી લડી, અતે હાર ખાઇ દારા મેદાનમાથી નાઠો.

દારાના લશકરને સીકન્દરે દીલાસો દીધો

દારાના લશકરની આવી હાલત જોઇ સીકંન્દરે મેદાનમા આવી ઇરાની લશ્કરને પોકાર મારી જાહેર કીધુ કે—"ઇરાનીઓ તમો બેરીકર રહે જો મારા લશ્કરને તમારી સાથ જરાએી કામ નથી. તમારા જાનને રૂમીઓ કની બી અતજામ પોહચાડશે નહી જો કે ઇરાનીઓએ રૂમીઓના લોહીથી હાથ ધોયલા છે, તોપણુ રૂમીઓ તેનો જરાએી બદલો લનાર નથી.

દારા સાથ સીકન્દરની ત્રીજી લઢાઇ. દારાએ ઇરાંનીઓને તેમની બહાદુરી માટે કહેલા સખુનો

પણુ દારા ઇરાનની પાદશાહી સેહલથી સીકન્દરને હાથ જવા દીએ એવો પાદશાહ નહી હતો. બએ વાર લડાઇમા હાર ખાધા છતા તે હારી છુટો નહી ઇરાનીઓ સીકન્દરના દીલાસાના સખુનો સાભલી તેને શરણુ થયા. ઇરાનીઓની માલ મતા લુટાઇ ગયા છતા, પાદશાહ દારાએ ફરી લડવાની તજવીજ કીધી તે ચહેરમના મુલકમા ગયો, કેમકે ત્યા

શાહી ખજાનો

હતો પાદશાહ દારાને રછયતે પાછો ફરેલો જોઇ, તેની હાજરીમાં સરવે સર નમાવી હાજર થયા આખુ ઇરાન લડાઈના અજામને લીધે માહેતમમા પડેલુ હતુ. દારાએ હાજર રહેલા અમીરો અને પહેલવાનોની આગળ બાગે બુલન્દ અવાજે નીચલા સખુનો કહ્યા.

જવાં મર્દ જંગી, બુજોર્ગો દલેર,
મિસલ શીર બનીને ધરો દીલ કહેર.
વતંનના થયા છે કંગાલ હાલ,
થઇ સલતનત કિયાંની છે પાયમાલ.
જૂવો હાલ જગનો થયો છે ખરાબ,
ગઈ શાહી પ્યારી, અજબ છે અજાબ.

બની તમ એકદિલ કરો જો મદદ,
તો લડવાને રૂમ સગ કરૂ હું કસદ.
લડો જગી જંગે, ધરી દીલ કહેર,
કરો રૂમી દુશમંન ઉપર ના મહેર.
રૂમને જીતી તમ કરો જો વેરાંન,
મદદ તમને દેશે જરૂર યજદાંન.

હુખામની પાદશાહ દારા.

(દરાયસ)

"જંગ તમ ઇરાની કરો કંઇ ખિયાલ,
કરો કમનસીબીનો એકદમ નિકાલ
ભુરા તમ ઇરાની ધંગ દીલ ઉમંગ.
કરો ઝર્દ રોશન રૂમીઓનો રંગ
સુણ તમ ઇરાની ધરો દીલ ઉમેદ,
જીતી જંગ કરો તમ સિકન્દરને કેદ
બની તમ બેદીલ અગર નહિ લડો,
તો જરથોસ્તી દીનના થશે બદ મરો'

જીતી જાય રૂમી સિકંન્દર તમાંમ,
તો દારાની કિરતીનો કેવો અંજાંમ.

લડો કીરતી ખાતર, મારો–મરો,
ન દુશમંનથી પાછલ કદંમ એક ધરો.

બની તમ બેદીલ અગર નહિ લડો,
તો જરથોશ્તી દીનનો થશે બહુ મરો.

વતંનને ધરમનો કરો કઇ વિચાર,
ગજબને અલ્લમનો કરો કંઈ સુમાર

થશે પ્યારી ઑલાદ તમારી ખુવાર,
સિકન્દર છે જાલંમ, બુરો, બદકાર

અગર કિયાનીઑ તમ બનો હમજોર,
તો ટાલું હું જુદદીન સિકંન્દરનો દોર

અગર તંમ એકદીલ બનો મુજ યાર,
સિકંન્દરને કહાડું ઈરાનથી બહાર.

સુરા તમ ઇરાંની, કરો કંઈ ખિયાલ,
કરો કમનસીબીનો એકદંમ નિકાલ.

સુરા તમ ઈરાંની, ધરો દીલ ઉમંગ,
કરો ઝર્દ રોશન રૂમીઓનો રંગ.

સુરા તમ ઇરાની, ધરો દીલ ઉમેદ,
જીતી જગ કરો તમ સિકન્દરને કેદ.

સિહા રંગ રૂમને રૂમીનો કરો,
રૂમીઓને મારો, યા તમ મરો.

દલેરી વડીલોની તાજી કરો,
રવાંનોને તેમના રાજી કરો. 133

દારાએ સીકન્દર ઉપર મોકલેલો સુલેહનો પેગામ.

દારાના સખુનો સાંભળી ઇરાની જરથોશ્તીઓ પોતાના વતનની દાજ અને ધરમની કીરતીને ખાતર રૂમીઓ સાથ ફરી લડવા માટે પાછા બાહાર પડયા બને લશ્કરની આ લડાઇમા મોટી હાર થઇ ઇરાનીઓની મોટી સખ્યા કતલ થઇ.

દારા હાર ખાઇ કેરમાન તરફ નાઠો, અને ઈસ્તખર શહેર જે પાયતખ્ત ગણાતુ હતુ, ત્યા સીકન્દરે દાખલ થઇ પોતાનો અમલ જાહેર કીધો

દારા પરેશાન અને હેરાન થયો. તેની સાથવાલા મસલતદારોએ તેને સીકન્દર સાથ સુલેહ કરવાની સલાહ આપી એ ઉપરથી દારાએ સીકન્દર ઉપર સુલેહનો પેગામ રવાના કીધો

દારાની હાલત. સીકન્દર ઉપર તેણે મોકલેલો પયગાંમ.

હારીને દારા પશેમાન થયો,
સિકન્દરથી નહાસી કેરમાન ગયો.

પરાગંદે લશ્કર થયું બીશિયાર,
રહ્યા જેઓ જીવતા તે કરતાં પૂકાર.

જમાનો કોણુને થયો છે વફા,
ઘડીમા ખુશી, ને ઘડીમાં કફા.

ગરદીશની કેવી અજાયબ વલણ,
દારાનુ લુટી લીધું ચમંન. 134

જોઇ હાલે સરજત, બની નાસિપાસ,
દારાએ છોડી ફતેહની આસ.

લખ્યો એક રૂકકો સિકંન્દર ઉપર,
સુલેહની તે માહે આપી ખબર
કે "અએ શાહ સિંકન્દર બુલંદ યકબાલ,
દારાની સરજતની બદલાઈ છે ચાલ
નસીબ મારૂ ઉલટુ, બુરો મારો કાળ,
ગઈ શાહી મારી, થયો હાલહવાલ
હવે જંગ કરી ના વધુ કર બગાડ,
સુલેહનુ રણુસીગડુ તું વગાડ
લખ્યો છે પેગાંમ થઈ લાઈલાજ,
રાજી છે દારા સુલેહને કાજ
ખતમ કિયાનીઓની સખી થાઇ રાત,
દારાના દુખની પડી છે પ્રભાત
ગજબને અલમના લખુ શું કલાંમ,
ગઇ કિરતી કિયાંની, થયા ગુમ નામ
રડે મારી રૈયત, ફૂટી સર કપાલ,
કે એક માબાપે ખોયા છે બાળ
રડે નારો સુંદર, વિધવાઓ થઇ,
કે એક ખાવિંદ ગયા છે કપાઇ.
૪૬૦૦
મુવા છે બુજોર્ગોના બેટા દલેર,
પડયો જગે ભારી સિકન્દરનો કહેર.
રડે બેહેનો નવધાર ખોઈ ભાઇને,
જૂવે હાલ આસમાંન ગમ ખાઇને
સૂણી હાલ બધ કર જગને તુરત,
દારા કરે એક તુજ સગ સરત
કે ગંજે ગુસ્તાસ્પ છે મારી પાસ,
તે સઘળો આપી બનુ તારો દાસ.
કરૂં તુજ સાથે હું બીજો કરાર,
કે આપુ તુને ગજે અસ્ફન્દીઆર.
કરૂ તુંજ કદમ પર એ સરવે નેઆર,
કરે મ્યાંન તું તારી જો તલવાર.
કિધા મુજ વાહલાઓને તુએ બદ,
કરે તુ દુખી, મુજ ઝન ફરઝદ
રવાંના તું કર તેમને મારી પાસ,
ના થા તું બદનામ દઇ એમ તરાસ

ધ્યાન ધર બદા ખુદાના—આએ મુજ ફરમાન પર,
એ ચના કહેગે ખુદા—નાહક તારા જાન પર
ચાલ દૂનીયામા ચલન—ચક્કર સિકન્દર જોઇને
હર જગે તુ ધર કદમ—આદમ ચદર જોઇને
શુ ફરીદુન લઇ ગયો—રાખી ગયો જમશેદ શુ
શુ ગયો સ્યાવક્ષ કરી—પામી મૂવો તે એદ શુ
કામ થયાં રૂસ્તંમથી અ મર—નેબી આખર ખાક થયો,
ચર્ખના ચક્કરમા—જોહાક જાલમ રાખ થયો.
તખ્તે જમી પર આવીને—ભલ ભલા ચાલી જશે,
એક રોજ તૂબી સિકદર—એ હાથ લઇ ખાલી જશે.[૧૩૫]

દારાના એશીઓ બાબે સીકન્દરનો હુકમ.

આ પેગાંમ તુરતજ દારાએ સીકન્દર ઉપર રવાના કીધો સીકન્દરે તે વાચતાજ

હુકમ કીધો, કે દારાના ઝન ફરજદને કોઇએબી બુરી નજરે જોવું નહી, અને જેઓ તેમ કરશે તેઓ મોતની સજાને લાયક થશે. સીકન્દરે દારાને કહેવાડયુ કે —

"મને ખજાનાની જરૂર નથી જો તુ ઇરાંનમા પાછો ફરે તો તુને તારી શાહી હું પાછી આપવા રાજી છુ."

દારાએ નામોસીમાં જવા ના પાડયું.

સીકન્દરનો એવો જવાબ સાભલી દારા અજમ થયો. પણ આવી નામોસી સાથ ઇરાનમા જવા કરતાં તેણે મરવુ વધારે પસદ કીધુ

દારાએ હિન્દુસ્થાંનની મદદ માગી

જ્યારે પોતાની હાલત આવી નામોસીભરી જોઇ, ત્યારે દારાએ હિન્દુસ્થાનના પાદશાહ પાસ મદદ માગી સીકન્દરને કાને એ વાત તુરતજ ગઇ, અને તેજ વખત તે એક મોટુ લશ્કર લેઈ દારાની સામે ગયો. દારાનુ લશ્કર રૂમીઓને જોઈ નાહાસી ગયુ, અને દારા પણ હાય-વ-હુઇ (હાય વાય) કરતો નાઠો.

દારાનુ ખુંન

એ વખત દારાની સાથ તેના બે દરબારીઓ હતા. તેમનુ નામ માહીયાર અને જાનુસીયાર હતુ. તેઓએ દારાની આવી હાલત જોઇ તેને મારી નાખી, સીકન્દરની પાસ ઇનામ મેળવવાની લાલચ ઉપર તેનુ ખુન કીધુ. આ ખુનની ખબર તેઓએ તુરતજ સીકન્દરને આપી કે તેઓ ઇનામ મેળવે.

દારા પાસ સીકન્દરનુ જવુ

દારાના ખુનીઓને મોહડે આ ખબર સાભલી સીકન્દરે દારાને નજરે જોવા માગ્યો. પેલા ખુનીઓ સીકન્દરને દારા પાસ તુરતજ લઇ ગયા, જે હજી જીવતો પડયો હતો. દારા હજી મરણ પામ્યો નહી હતો, પણ તે મરણ તોલ જખમી થયો હતો સીકન્દરે દારાની હાલત જોઇ અફસોસ કીધો, અને તેની આગળ બેસી આંખમા આંસુ લાવી તેને દીલાસો દેવા લાગ્યો [૧૩૧]

દારાની હાલત ઉપર સીકંન્દરનો અફસોસ.

"પડયો ખાકમા થઇ અજલથી અસીર,
અએ શાહે સુલતાંન, ઓ બેનજીર.
જખમ તુને કારી કિધો છે જબુંન,
કદી કોઇ ન જીવશે કરી તારૂં ખુંન.
કિધુ ખૂંન ખૂંનીએ અજબ જાતનુ,
કિધું કાંમ બિલકુલ સિહા રાતનુ.

જીવીને તું કર શાહી ઈરાંન ઉપર,
લઈ લે તું 'ચહેરમ' અને 'ઇસ્તિખર'.

ઉઠી થા દારા તું તખ્તનશીન,
જૂવે તારી રહા તારો ઘોડો 'ને જીન.

ઉઠી થા તુ દારા, એ ક્રિયાંની સવાર,
સિકંન્દરના આસુની જોઇ લે ધાર.

બૂલાવું તબીબ હિન્દના હુશિયાર,
જરૂર તારા જખમોને કરશે કરાર.

બચે નહિ ખુની તારા મુજ હાથથી,
જીગર મારૂ ફાટે છે તુજ ઘાટથી

સાંભલ એ દારા, તુ મારા સખુન,
કે સિકંદરને દારાનુ એક જ છે ખુન

તું મારો ભઈ, મુજ પદરનો પીસર,
માદર બે જુદી, પણ એક જ પીદર

એ જરથોશ્તી પેદરના રોશાન ચેરાગ,
સિકન્દરના તનમા લગાડી તે આગ"

દારાના સીકન્દરને છેલ્લા સખુંન.

"ફરે નહિ સિતારાની ગરદિશ કદી,
ભલે જાય જમાનાની લાખો સદી.

ખૂશી છુ સિકંન્દર તે ખોલી જબાં,
નજર મુજ પડે છે, મોસમ બિજાં.

પિસર મુજ પેદરના જરા દમ ભર,
કજા જોઈ મારી તૂ ના ગમ કર ૧૩૭

હવે શું મને કામનુ છે ઈરાન,
હવે શુ મને કાંમની છે જેહાન.

અજલનો ફરેસ્તો ઉભો રૂબરૂ,
તખત તાજ લેઇને હવે શું કરૂં.

હવે તુંજ રજાથી હું રાજી થવસ,
મળી મોત સંગ હું ખુદા ઘર જવસ.

સિકંન્દર તું દારાને દે એક વચંન—
કે દારાના બેશીની કરશે જતંન.

થશે મારી દુખ્તર બિચારી દુખી,
કરી લાખો અશરત રહીતી સૂખી.

અરજ હુ કરૂ સૂણુ એ નેક જાત,
શાદીમા લેજે મૂજ દિકરીનો હાથ.

એ બેટીથી અવતરશે એવી ઓલાદ,
કરશે તે જરથોશતી દિન આબાદ.

કરશે તે આબાદ ઇરાંની રસંમ,
ફાએશ તે કરશે અવસ્તા ધરંમ

કરશે તે રોશાંન ફૂલ આતશકદેહ,
ચાલુ તે કરશે જશને સદેહ.

અમલ તું કરે મુજ સુખનની ઉપર,
રવાન મારૂ ખુશી થશે રબ ઘર." ૧૩૮

દારા ના કજા ઉપર સીકંન્દરનો વિલાપ.

સિકન્દર રડે હાય મારી પૂકાર,
દારાને જોઈ રડે જાર જાર

"અરે ભાઈ! મહોબત તુ છોડી ગયો,
સાંકલ સગાઇની તુ તોડી ગયો.

સદાની સૂરત તુજ વહાલી ગઈ,
હસ્તી તહારી ખયાલી થઈ

થયો તુંજ મરણથી મને ખેદ છે,
થયો અસ્ત મહારો તું ખૂરશેદ છે.

અરે ભાઇ જો તુને મરવું હતું,
મિનોઇમા પગલું જો ભરવું હતું.

પાદશાહ સિકંન્દર.

''નથી તખ્તની મુજને કઇ કમી,
તજી જાવુ એક દન છે પરદે જમી
જમશેદ જેવો રહ્યો નહી શાહ,
રહી નહી કયખુશરૂની પનાહ
કેરસાસપ જેવો રહ્યો નહી નર,
રહ્યો નહી 'સ્ફનદીયાર દિનનો પદર
કજા તારી લઇને તુને ચાલી ગઇ,
સિકન્દર જશે હાથ એ ખાલી લઇ''

[illegible]નુ નાતું જો ધરવું હતું,
તુને 'અરબલામે' ન લડવું હતું.
[illegible] મૂજ [illegible]હરના ઓ રોશંન ચેરાગ,
ગળે લાગી બુજવ સિકંન્દરની આગ.

અરમાંન છે મુજ જીગર જાનમા,
રહું તુંજ સંગ હું ગુલતાંનમા.

અફસોસ ! કજા તારી થઈ છે જબુન,
દલેરના દલેરનુ થયું એવુ ખુંન.

અજબ તુંજ દલેરી, ગજબ તુજ કફંન,
રડે તુજ વતંન 'ને રડે અન્જૂમન.

રડે હિંન્દ તુંજ પર, જોઇ તારો હાલ,
રડે છે સિકંન્દર કુટી સર કપાલ.

જમાનો ઝૂંકવનાર ઝુંકી ગયો,
કજા સંગ મળી જઇ સુખી થયો

દારા મને નહિ હતી એ ખબર,
કે જોવમ મૂજ આંખે હુ તારી કબર.

કરી જંગ તૂજ સંગ બદનાંમ થયો,
આલંમમે રૂસ્વા નાકાંમ થયો

જફ્ફાકાર જંમની પડી એવી ધાર,
થયો તું શરણુ મોતને દીલદાર.

ગજબ તારી કિયામત બની બેકદર,
મને માફ કરજે શહા નામવર.

ગયો દીલમાં લઇ અરમાંન ઉમેદ,
કહ્યો નહિ સિકંન્દરને તેં તારો ભેદ.

લડયો અરબલામે ધરી જંગે હાંમ,
જમાનો થયો આજ તહારો તમાંમ.
૪૭૦૦

રડુ તુજ કજા પર બની લાઈલાજ,
ફરજ મુજ બજાવસ હું તારે કાજ.

કજા જોઇ તારી થયો નાસિપાસ,
હવે જગ જીતવાની છોડુ છું આસ.

નથી તખ્તની મુજને કંઈ કમી,
તજી જાવું એક દંન છે પરદે જમી.

જમશેદ જેવો રહ્યો નહિ શાહ,
રહી નહિ કૈખુશરૂની પનાહ.

કેરસાસ્પ જેવો રહ્યો નહી નર,
રહ્યો નહિ 'સ્ફંનદીયાર, દીનનો પદર.

કજા તારી લઇને તૂને ચાલી ગઈ,
સિંકન્દર જશે હાથ બે ખાલી લઇ.
૪૭૧૨

શાહજાદો એરચ.

ઇરાંન અને તુરાંન વચેના મીનાકેસાની પહેલ્લી શરૂઆત.

શાહા ફરીદુને જોહાકને કેદ કરી દેમાવદ પાહડ ઉપર બંધ કીધો, અને ઇરાન ઉપર પોતે રાજ ચાલાવવા લાગ્યો. ચોતરફ જે જે બદીઓ જોહાકના અમલમા ફેલાઇ રહી હતી, તેનો ફરીદુને નાશ કરી દુનીયામા નેકીનો ફેલાવો કીધો.

ફરીદુનને પેટે ફરજંદની વૃધી.

પચાસ વરશની ઉમરે થતા ફરીદુનને ત્યા ત્રણ ફરજંદોનો જનમ થયો હતો. તે ત્રણે બેટા હતા. વડાનુ નામ સેલમ, બીજાનુ નામ તુર, અને નાહના બેટાનુ નાંમ એરચ હતુ.

ફરવરદીન યશ્તના ફકરા ૧૩૧ મા એરચને "અઇર્યવ" ને નામે ઓળખાવ્યો છે.

ત્રણે શાહજાદાઓ તાજને લાએક હતા. એ ત્રણમા બે શહેરનવાજ઼ અને એક અરનવાજને પેટે જનમેલા હતા. ફરીદુને ત્રણે બેટાઓને મોટા લાડમા ઉધારયા હતા.

એરચની ઓલાદ.

એરચને પેટે બે બેટા અને એક બેટીનુ ફરજંદ હતું. દીકરાઓ 'વાનીતાર' અને 'અનાસ્તોખ' ને નામે જણાયલા હતા. દીકરી, 'ગન્જ' ને નામે ઓળખાતી હતી.

એરચને તેના ભાઈ સેલમ અને તુરે અદેખાઈ અને વેરના સબબે મારી નાખ્યો હતો. એરચની ઔલાદ તેઓ ઉપર કીનો લીએ, તેથી તેઓએ પાછલથી એરચના બંને દીકરાઓને પણ મારી નાખ્યા હતા. એરચની દીકરીને પેટે અવતરેલી ઓલાદમાથી

મીનોચેહરનો જનમ

થયો હતો. તેણે પોતાના વડવા એરચનુ વેર તુર અને સેલમને મારી નાખી લીધુ હતું.

ફીરદોસીના શાહનામા પ્રમાણે એરચનુ દાસ્તાંન નીચે પ્રમાણે છે.

પાદશાહ ફરીદુન.

ફરીદુનના સુખુન—' જે શખ્સ પોતાના મા બાપ સાથે
બદી કરે, તે પોતાના ફરઝન્દોથી નેકી કદી નહી જોય
[૨] જે શખ્સ પોતાના મા બાપને માન નહી આપે,
તે શખ્સ પોતાના ફરઝન્દોથી માન નહી પામે
[૩] જે શખ્સ પોતાના ભાઇઓ સાથ દશમની કરે,
તે શખ્સ ભાઇના દરજજાને લાએક નથી
[૪] દુનીયાના લોકો યાદ રાખજો, કે
આ જમાનો તમારી કરણીનુ દફતર છે,
માટે તેમા નેક કામોના લેખ કરી
રાખવા કે મીનોઇમા તે કામ
આવે. ”

ફરીદુને પોતાના દીકરાઓ માટે બાઇડીઓ શોધી લાવવા પોતાના વિસ્વાસુ જંન્દલને ફરમાવ્યુ.

એક દીવસે ફરીદુને જંન્દેલ નામના પોતાના વીસ્વાસુ દરબારીને બોલાવી, પોતાના દીકરાઓ માટે ત્રણ ઉંચા ખાંન્દાનની દીકરીઓ શાદી માટે શોધી કાહડવા ફરમાવ્યુ. આ કાંમ બજાવવા માટે ફરીદુનને જંન્દેલ ઘણોજ લાએક માલમ પડયો.

કિધી શાહ ફરીદુને ચોગંમ નજર;
દિઠો તેણે જંન્દલ ખુબ પુર હુનર.
કહ્યું એમ ફરીદુને મલકાવી મન,
સાંભલ ઓ જન્દેલ મારા સૂખન.
દુનિયાની કરવા નિકળ તું સફર,
ચુંટી લાવ મહાબુબ મિસલે કમર.
ખુબીમાં ખાલેસ, ગુણવંત અપાર,
નહિ હોય ખાંમી કંઇબી લગાર.
રૂપે રૂપાલી ત્રણે એક સંગ,
સરસ કે નરસ નહિ જરા હોય રંગ.
ત્રણે નારનો હોય એક જ પેદર,
'ને એક જ માતાની ત્રણ દુખતર.
પરીચહેર, તન પાક, મન પાક કન,[1]
અવલાદે આલા ત્રણ ગુલ બદન.
અગર એવી લાવે તું શોધી જો નાર,
કરૂ મુજ પેસર સંગ પયવન્દ કરાર.

* * *

કિધી જુસ્તજુ જંન્દલે ખુબ ફરી,
ઢૂંડે દુખતર તણ, ઘૂંમે કેશ્વરી.
મળી કોઈ મૂલકમા નહી એવી નાર,
કરે જે ફરીદુન પેસર દિલ ફીગાર.
ગયો આખીરશ તે શહેરે યમન,[2]
હતો શાહા નામે "સર્વ" નેક મન.

હતી તેને ત્યા દુખતર નેક તણ,
હતી જે ફરીદુન પીસર મનપસન્ન
ગયો શાહની દરબારે જંન્દલ સિતાબ,
ફરીદુનનો જાહેર કિધો કુલ હિસાબ.
પિસર તણ તેના મિસલ માહેતાબ,
અજબ જેની સજધજ, ન્યારો રૂઆબ.
ગરજ છે મહાબુબ તણ બેનજીર,
ઓલાદે શાહી 'ને બદરેમૂનીર.
ફરીદુનને એવી પડી છે ખબર,
કે, શાહે યમનને છે ત્રણ દુખતર.
ખુબી શું વખાને જુબાં કમતરીન,
નથી નારી તે સમ પરદે—જમીન.
૧૩૯
ફરીદુને મોકલાવી છે એ વધઇ,
રાજી છે કરવા તે તુંસે સગાઇ.
તણ તારી દુખ્તર છે રોશન સ્વાંન,
ચમકાવે છે જે સિહા આસમાંન.
ફરીદુન ચાહે છે એવી ભલઇ.
કરે તેના ફરજન્દોને તું જમઇ."
દિલગીરી થયો બહુ શાહે યમન,
પઝમુરદા થાયો મિસલ ગુલ સમન.[3]
દૂખી થઈ દીલમે યમન શાહા કહે,
"એ દુખ્તર વગર કેમ જીવ આ રહે.

---

૧ કન યાને ઓરત. ૨, યમન શહેર, હાલના વખતમા "અરેબીઆ ફેલિકસ" ને નામે જણાયલુ છે. ઇરાંન અને હિન્દુસ્થાંન સાથ તે મોટા વેપાર માટે જાણીતું હતું.

૩ એ પેલીના જેવું એક ઇરાંનમા થતું ફુલ, જે સમનને નામે જણાયલુ છે, જેને સેહજબી ખરાબ પાંણી લાગ્યાથી તુરતજ કરમાઇ જાય છે

થશે રોજ રોશન સિહા મેસ્લે શબ[1]
નથી હાંમ હૈડે કે બોલું હુ લબ.
વજીરો અમીરોને કહુ રાઝે મન,[2]
એકાએક મુજપર આ રંજો મહન." ૧૪૦

યમનના શાહાએ ફરીદુનની માંગણી સ્વીકારી, અને શાહજાદાઓને નજરે જોવાની તેણે ખાએશ દેખાડી.

યમનનો પાદશાહ આ પેગામ સાભલી ઘણોજ વીચારમા પડયો, કેમકે તેને પોતાની દીકરીઓથી છુટુ પડવા જરાબી ગમતુ નહી હતુ. તેણે જન્દલને પોતાના મહેમાન તરીકે રાખ્યો, અને પોતે પોતાના દાનેશમદ રશીદો અને દરબારીઓ સાથ મસલત ચલાવી. યમનના શાહે પોતાના દરબારીઓને કહ્યુ કે—"જેમ મને મારી બેટીઓથી છુટુ પડવા ગમતુ નથી, તેમ ફરીદુન જેવા પાદશાહની માંગણી ના પાડવાની મારી હિમત પણ થતી નથી જયારે ફરીદુનની એવીજ મરજી છે, તો હુ ના કહી શકતો નથી" શાહે યમને જન્દલને બાજે દાહડે જવાબ આપતાં, કહ્યુ કે—"હુ શાહ ફરીદુનની ખાએશને મારે સર ચહડાઉ છુ મારી દીકરીઓને હુ ફરીદુનના દીકરાઓ સાથ લગનના ગાંઠથી જોડવા રાજી છુ, પણ તે આગમચ હુ એ ત્રણે શાહજાદાઓને મારી નજરે જોવા ચાહુ છુ"

આ પેગામ લેઈ જંન્દલ તુરતજ શાહા ફરીદુન પાસ ગયો, અને શાહે યમનનો જવાબ ખુલાસા વાર જાહેર કરી, તે શાહી બાંનુઓની તારીફ ગાવા લાગ્યો. ૧૪૧

જન્દલે સર્વ શાહનો પેગામ ફરીદુનને કહ્યો અને ફરીદુને પોતાના દીકરાઓને શીખામણ દીધી.

"કરૂં શુ સિફત શહેરીયારે યમન,
દાનાવ, દાનેશ, સરે અન્જમન.[3]
દુખ્તર છે તણ, મિસલ માહેતાબ,
જવાંની 'ને જોબનમા ખિલતા ગૂલાબ.
સિકલમા છે ત્રણે મિસ્રલ મૂશ્તરી,
અદબ 'ને અદામા અજબ સુન્દરી.
અગર જો જૂવે નાર એવી સરોશ,[4]
ચુંબન કરે ખાકને ખોઇ હોશ.
કિધી માગણી તેમની તમ થકી,
પડી પાર છે મુજ દીલની વકી."
કહે એમ ફરીદુન "સિધારો યમન,
જઇને કરો તમ મહાબુબ પસંન.
અકળ હોશથી તમ કરજો કલાંમ,
સદા રાખજો તમ બિશીયાર હામ
પૂછે તેનો દેજો વિચારી જવાબ,
ભુલતા કદીબી ન શાહી રૂબાબ.
પીસર તમ ઔલાદે છો પાદશા,
છે લાજમ હરદમ રહો પારસા.[5]
સદા રહેજો રોશન દિલે પાક દીન,
સદા રાખજો તમ સાબુત યકીન.

---

૧ શબ યાને રાત   ૨ રાઝે મન યાને મનનો ભેદ   ૩, સરે અન્જમન યાને અનજુમનનો સરદાર.
૪, સરોશ યઝદ   ૫ પારસા યાને પરહેજગાર.

કદમ ધરજો હરદમ તપાસી જમીન,
કહીબી ન ભુલતા ફર્જે આઇન[1]
દુરંદેશ અકલમંદ છે શાહ યમન,
નથી તેની સમ કોઈ બિજી અંજમન.
કહું છું તમુને સૂણો મુજ વચન,
અમલ કરશો તે પર તો થાશે લગન
ભરશે તે મહેફીલ એક રોજ ખાસ,
કરશે તમારી અકલની તપાસ.
મચી રહેશે મહેફીલમા જયારે રંગ,
થશે શાહા હાજર દુખ્તર સંગ
હર એક સુન્દર, હર એક સમાન,
નાહની કે મોટી દિસે એકસાન.
કદમા કદાવર એક એક સમ,
એક જ સરખી ત્રણુની ચશ્મ.
કમર એક સરખી, નજર એકસાન,
પીછાંની શકે નહીં કોઇ ઇનસાન.
કહુ જે તમુને, સૂણો ધીર ધરી,
જે આવે પેહલ્લી, તે નાંહની ખરી.
કદમ તેની પાછલ જે હુરી[2] ભરે,
તે બેહન સરવેમા વચલી ખરે.
સરવેમા મોટી જે છે ગુલ બદન,
સરવેની પાછલ તે કરશે ગમન[3]
હવે સાંભલો મુજ દિલબંન્દ પેસર,
તમોમા જે મોટો છે તાજવર.
તે પાસ બેસી જશે નાંહની હુર,
બેસીને ચમકાવશે નુર પુર.
તમોમા જે નાહનો છે તાજદાર,
તે પાસ બેસી જશે નાહની નાર.
બેસે જે વચલા બિરાદર પાસ,
વચલી બેહન જાણુજો તેને ખાસ.
કસોટી થકી કરશે તે ઇમ્તેહાન,[4]
કરશે તમારી અકલની પિછાન
પુછે જો તમને તે એવો સવાલ,
બતાવો કિયુ મારૂ છે મોટુ લાલ?
કિયું છે કહો મારૂ નાંહનુ ગોહર?
વચલી કઇ મારી છે દુખતર?
ગાફેલ બનીને ન કરતા હિસાબ,
દેજો બરાબર અકલથી જવાબ.
અગર રહેશો હમેશ તમો એકસંગ
ફતેહમંદ થાશે તમારો ઉમંગ."

* * *

સૂણી લઈ દાનાઇના આ વચન,
પેદરના વચનનુ કિધુ ખુબ મનન.
બની ખૂબ દાના બની હુશિયાર,
પેદરને છોડી નિકલીયા બહાર.
૧૪૨

ફરીદુનના બેટાઓનુ યમન શહેરમા પોતાની મોહોરદારોને જોવા માટે જવુ.

પાદશાહ ફરીદુનના બેટાઓ યમન શહેરમા આવે છે, એવી ખબર જયારે યમનના સર્વ શાહાને થઇ, ત્યારે તેણે તેમને માનપાન આપવા માટે મોટી હીલચાલ ચાલુ કીધી. એક જંગી લશ્કરની ફોજને એસ્તકબાલ જવા માટે તૈયાર કરાવી, અને મોટી ધામધુમ

---

૧ ફર્જે આઇન યાને ખુદાની ખરી ફરજ ૨ હુરી યાને પરીના જેવી સુંદર.
૩, ગમન યાને ચાલવુ, યા ,વેશ કરવુ ૪, ઇમ્તેહાંન, યાને પરીક્ષા

સાથ ફરીદુનના ત્રણે બેટાઓને યમન શહેરમા લશ્કરી અને શાહી માન સાથ દાખલ કીધા. યમનવાસીઓએ તેમને હરખે વધાવી લીધા. ગુલાબ અને સુગધી પુલોના લોકોએ તેમની ઉપર વરસાદ વરસાવ્યો

યમન શાહે ફરીદુનના બેટાઓને બાદશાહી મેહલમા ખાસ ઉતારો આપ્યો. યમનના પાદશાહે એક ખાસ મીજલસ ભરી રંગરાગ અને શરાબનો દોર ચાલુ કીધો. મહેફીલમાં રામશગરો ફરીદુનના શાહાજાદાઓની તારીફ ગાવા લાગી, અને દરબારીઓ પણ તેઓની કીરતીના રાગ ગાવા પડયા ૧૪૩

પોતાના ભત્રીજાના જમાઇઓની પરીક્ષા લેવાનો યમનના પાદશાહે ઠરાવ કીધો તેણે એક મહેફીલ બનાવી ત્રણે શાહજાદાઓને ત્યા બીરાજવાનુ ઇજન કીધુ, અને તે મહેફીલમા પોતાની ચદ્રમુખી બેટીઓને હાજર થવા ફરમાવ્યુ. હુકમ મુજબ ત્રણે બેહનો એક એક પછી આવી મહેફીલમા બેઠી, અને યમનના શાહે ત્રણે શાહજાદાઓને સવાલ કીધો કે —"આ ત્રણેમાથી નાહની બેહન કઈ છે, વચલી બેહન કઈ છે, અને મોટી બેહન કઈ છે, તે જણાવો"

ફરીદુનના બેટાઓને જે સબક પોતાના બાપ પાસથી મલ્યો હતો, તે પ્રમાણે તેઓએ ત્રણે શાહજાદીઓને ઓળખાવી. શાહજાદાઓની આવી ચચળાઇ જોઈ મહેફીલ ખુશી થઈ, અને શાબાસીના પુકારોથી દરબારે તેમને વધાવી લીધા

યમનના શાહે પોતાની ત્રણે બેટીઓને તેમની ઉમરના પ્રમાણ મુજબ ત્રણે શાહજાદાઓને સવાધીન કરી, અને પોતાના જમાઇની પરોણાગત કરવામા તેણે કાઇબી કચાસ રાખી નહી

ફરીદુનના બેટાઓ ઉપર શાહે યમને જાદુ ચલાવી તેમને બેજાર કરવું.

ગઇ રાત અરધી થયો વખ્તે ખાબ,
થયો બઝમ ઉપર ગાલેબ શરાબ.
કિધો એવો હુકંમ શાહે યમન,
બનાવો બગીચાને મુલ્કે ચમંન.
સજી સેજ ખુબ આબગીરે ગુલાબ[1]
દલીરોએ કીધો બગીચે ખૂવાબ.
કિધો સર્વ શાહે બૂરો બહુ વિચાર,
દલેરોને જાદુથી કરવા બેજાર.
કિધો તેણે બરપા ઠંડો પવંન,
ગયા તેથી સુકઇ ગુલ ગુલશંન.
વનચર, જળચર 'ને પખી તમામ,
અકડીને છોડી ન શકયાં મૂકાંમ.

૧ આબગીરે ગુલાબ યાને ગુલાબની હોજની પાળ ઉપર.

જોઈ આ બલાનો ગજબ ને ગઝન્દ,
પિછાંની લિધો જાદુગરનો છે ફન્દ
કૂદી [1]સેજ પરથી મારી છલંગ,
જબા પર લીધી ફરીદુન નીરંગ
અફસુ પહુડી કીધી મરદાનગી,
તૂટી કુલ જાદુની હયરાનગી
પડી જયારે પાછી રૂડી બામદાદ,
નાબુદ થયો જાદુગરનો ફસાદ.
ઉભો આવી હસ્તો શાહે યમન,
હયરત રહ્યા જોઈ કરતા ચમન
ખૂશીમા દિઠા ત્રણ નૂરમદ મર્દ,
નહી ગમ ચહેરે નહિ દીલે દર્દ
આજેજ બની શાહ મનમે બળે,
પસ્તાઈ હાથોને તે મલમલે [2]
તરત કીધી મજલીસ કરી ધૂમધામ,
શરૂ કીધુ શાદીની નોબતનુ કામ

હાજર કિધી ત્રણ દુખ્તર હુરી,
સિકલને અકલમા હતી જે પુરી.
હરચંદ કરતી ઉમંગ સંગ રંગ–
સદા ચંગ, મુરડંગ, મોરચંગ તરંગ
નહી ગમ દિલમે, નહિ કાંઈ રન્જ,
મગર ઝુલ્ફ ગુઠવાનો રન્જે શેકન્જ [3]
અદના 'ને આલા મલી અન્જમંન,
સપૂરદ કિધા ત્રણ સિતારે યમન 144
મહેલે મચી શાદીની ધામધુમ,
નાચી કૂદી રહી સઘળી ઝુંમઝુમ.
સિતારો 'ને ઝાંઝર, દફ, મુરડંગ,
ધમકતા ઢોલક, સુર, તાલ, ચંગ
છમકતા છમકલા, અજબ રાગરંગ,
ચમકી રહ્યા સઉ સૂણી મોરચંગ
મલી સાથ સરવે કરે ગાન તાન,
રીજવી રિજાવે દીએ માનપાન 145

ફરીદુને પોતાના બેટાઓને કસી જોયા.

શાદીની ધુમધામ પુરી થયા પછી ફરીદુનના શાહજાદાઓએ પોતાની મહાબુબો સાથ વતન ઇરાન તરફ પાછુ ફરવાની તૈયારી કીધી યમનના પાદશાહ સર્વ તરફથી ભેટ સોગાત લેઇ ત્રણે શાહજાદાઓ પોતાના વતન ઇરાન તરફ આવવા યમનથી નીકળ્યા.

ફરીદુને જયારે જાણ્યુ કે તેના બેટાઓ પાછા ફરે છે, ત્યારે તેણે તેમની હિંમતની કસોટી કરવાનો ઠરાવ કીધો.

શાએર લખે છે કે ફરીદુન પાદશાહ એક ખુખાર અઝદાહનુ રૂપ ધારણ કરી, પુકારતો અને ફુફારા મારતો પોતાના દીકરાઓ જે રસ્તે આવતા હતા તે તરફ તે ગયો, અને તેમની રાહ ઘેરી મારગમા તે આડો પડયો.

સૂણી શાહ ફરીદુન થાયો ખૂશાલ,
યમનમા થઇ છે પીસરથી કમાલ.

ઉભા આવી સરહદ ઉપર સંગ સવાર,
લશ્કર રસાલા અને અહેલેકાર

1 સેજ યાને પલંગ. 2 હાથોને મલમલે, યાને હાથોને ઘસે
3 રન્જે શેકન્જ યાને (ઝુલ્ફો વાલવાની.) મેહનત

વલી ગાશ મહાખુબ મનહર પરી,
પેસર સગ સરહદ ઉપર છે ખડી.[1]

ફરીદુને દિલ માહે કીધો વિચાર,
પેસરની પરીક્ષા કરૂ હુ લગાર

કસોટી ઉપર હુ કસી જોઉ હામ,
કરે છે ખરૂ કોણુ મરદાની કામ

તૂરત રૂપ ધારણુ કિધુ અઝદહા,
પડયો આવી સરહદ ઘેરી રહા

દિઠા જ્યારે ત્રણે પેસર દીલબન્દ,
કિધો શોર ભારી ફુકારી પવન

ઉડી ધૂલ હવામા જેહા અધકાર.
ગયુ વન લરજી આતશ વરાર[2]

જોઇ આએ આફત નિકલીયો બહાર,
ફરીદુનનો બેટો સેલમ નામદાર.

ગયો લઈને ગુરજ અને તલવાર,
દિઠો અઝદહા એક અતી ખુન્બાર

દૂર દેશ બની બોલીયો ખુદ કલામ,
'અઝદાહસે લડવુ છે જાહેલ કામ'

ગયો ત્યાથી નહાસી, ફૂલ હામ ખોઇ,
લિધી બાપે હિંમત બેટાની જોઇ

ગયો ત્યાથી કરતો પેદર શોરોશાર,
ફુઉ ફુઉ ફુકાર, ધૂલાડુ અપાર

બિજા પુત સામે ગયો તે ધસી,
પલકમા લિધી તેની હિમત કસી

ધરી હામ તુરે લિધી તીર કમાન-
ને ચાહ્યુ તે અઝદાહને કરવા બેજાન

જોતાજ અઝદાહ ખોઇ તુરે હામ,
દુર દેશ બની બોલીયો ખુદ કલામ

'એક અઝદાહસે લડવાની શું છે જરૂર,
મારી હુ એને શુ થાવસ મશહુર?'

ડરી તુર દિલમા થયો લાજવર્દ,[3]
ગયો ત્યાથી નહાસી બની નામર્દ

ગયો જગી નાહનો પેસર પીલતન,
થયો રૂબરૂ જોઈ અઝદાહનુ તન

તૂરત ખેચી શમ્શીર કીધો પૂકાર,
'નિકલ રાહથી દુર થા ઓ નાબકાર?

નથી જાણતો શુ ફરીદુનનુ નામ,
કે લડવાની હમ સગ ભીડી છે હામ?

હમો ત્રણ છીએ ફરીદુન પેસર,
ગૂરજ મારનારા શમ્શીરગર

અગર જો થશે તુ નહી ત્યાથી દુર,
બેજાન તુને કરસ હુ જરૂર' ૧૪૬

એરચે તુરતજ પોતાની કમાનનો ચીલ્લો ચહડાવી તીર વડે તે અઝદાહને વિધી નાખવાનો ઠરાવ કીધો પેલા અઝદાહે (એટલે ફરીદુને પોતાના બેટાની) એવી હિમત જોઇ તે તુરતજ એરચની નજર આગલથી બેમાલુમ થઈ ગયો, અને થોડી વારમા તે ફરીદુન તરીકે પોતાના ત્રણે દીકરાઓ આગલ આવી ઉભો એવી રીતે પોતાના દીકરાઓની દલેરી અને હિમતની ફરીદુને પરીક્ષા કરી લીધી ત્યાર પછી ગેવાજ અને રસમ મુજબ મોટી ધામધુમ સાથે પોતાના ત્રણે બેટાઓને ફરીદુને ખુશી ભરયો આવકાર આપ્યો

---

૧ ખડી યાને ઉભી છે   ૨. વરાર યાને વરાળ   ૩ થયો લાજ વર્દ યાને ફીકકો પડી ગયો

ફરીદુને પોતાના બેટાઓની બાંનુઓને નામથી નવાજી

એ પછી ફરીદુને પોતાના ત્રણે બેટાઓને નામથી નવાજ્યા વડાનુ નામ તેણે સલમ આપ્યુ, વચલાનુ નામ તુર આપ્યુ, અને નાહનાનુ નામ એરચ[1] આપ્યુ.

એ પછી ફરીદુને સેલમની બાનુને "આર્ઝુ," તુરની બાનુને "આઝાદેખુઇ," અને એરચની મહાબુબને "સહી" એવા નામો આપ્યા.

ફરીદુન પોતાના બેટાઓનુ નસીબ જુવે છે

ફરીદુન પોતે સેતારેશનાસીના હુન્નર અંદર પુરવીણ હતો પોતે મોટી ઉમરે પુગ્યાથી પોતાની બાહોલી સલતનતના ભાગો કરી, તેણે પોતાના દીકરાઓને તે વેંહચી આપવાનો ઠરાવ કીધો. નાહનો દીકરો એરચ તેનો સર્વથી વધારે વાહલો હતો. સલતનતની વેહચણી કરવા આગમજ ફરીદુને પોતાના દીકરાઓના ગ્રહની ચલન જોઇ, તો એરચના ગ્રહની ચાલ તેને ઘણીજ ખરાબ માલમ પડી, કેમકે આસમાન તેની ઉપર રૂઠેલુ માલમ પડયુ

ફરીદુનનો અફસોસ.

દુખી થાયો જોઇ સિતારાની ચાલ,
ભવિશ જોયુ એરચનુ હાલહવાલ
થયો ભેદ જાહેર આસમાનનો,
તૂટો દોર ફરીદુન અરમાનનો
બૂલાવી બૂજર્ગોને પોતાની પાસ,
કીધી ફરીદુને મસ્લત ખાસ
કરી સલતનતા તૂરત ભાગ ત્રણ,
ફરીદુને વેહચવાનુ કીધુ પસન.
રૂમ[2] સગ [3]ખાવર, બિજો તૂરકો ચીન,
ત્રીજો દશ્તે ગોર્દાનો[4] ઇરાન જમીન
રૂમ અને ખાવર મુલ્કે બરરીન,
બક્ષી સેલમને તે સુન્દર જમીન
ઈનાયત કિધુ તુરને કુલ તૂરાન,
વલી આપીયો દેશ [5]ચીનનો મહાન

---

૧ એરચને અવસ્તામા "અઈર્યવ" કહ્યો છે, અને બુનદેહેશમા "અઇરજ" ને નામે વર્ણવ્યો છે મીરખુન્દ પ્રમાણે વતન ઇરાનનુ નામ અસલ "ઇરજ" ઉપરથી પડયુ હતુ અવસ્તામા "અઇર્યવ" (એટલે એરચ) ઉપરથી "અઈરન" (અટલે ઇરાન) શબ્દ નીકળ્યો છે. વિદ્વાન જોન માલ્કમના વિચાર પ્રમાણે પારસીના પુરાતન વતન ઇરાનનુ નામ "એરચ" ઉપરથીજ પડયુ છે શાહાનામુ નાયબ દસ્તુર મીનોચેહર

૨ રૂમ તે ખાલદીયા અને એસીર્યાના પ્રાતો હોવા જોઇએ ઈરાનીઓ યુરપના મુલકોને રૂમને નામે ઓળખતા હતા, અને તેથીજ ગ્રીસને રૂમને નામે ઓળખવામા આવતુ હતુ કેટલાકો રૂમ અને ખાવરને હાલમા જણાયલા "રશીઆ" સાથ સરખાવે છે શાહાનામુ નાયબ દસ્તુર મીનોચેહર

૩ ઇરાનની પશ્ચીમ તરફના મુલકોને ખાવર કહેવામા આવે છે શાહનામુ કુતાર બીરાદરો

૪ દશ્તે ગોદાન યાને પહેલવાનનોનુ મયદાન

૫ ચીનાઈ તારતારીના મુલકને ઈરાનીઓ ચીનને નામે ઓળખતા હતા અવસ્તામા એ ચીનના મુલકને "સાઇનિનામ દખ્યુનામ" કહયો છે શાહાનામુ. નાયબ દસ્તુર મીનોચહેર

બાદઅઝ ફરીદુંને કીધુ પસન્ન,
એરચ થકી કુલ ઇરાન વતન.

વલી સાથ દશ્તે નીઝાવરાન,[1]
કિધી તખ્તે શાહી કુલ કુરબાન

ખુશી કુલ રૈયત થઇ શાદમાન,
ખુશી પહેલવાનો, ખુશી મર્ઝબાન

ખુશી કુલ અમીરો, ખુશી કુલ દલીર,
થયો શાહા [2]એરચ આલમગીર

થયા સાલ કઇ એક સરાસર પસાર,
ફરીદુંને ખોયો જવાની બહાર

ઘુમતી ઉભી રહી પિરી[3] સર ઉપર,
ફરી ફરઝન્દોની લોભી નજર

૧૪૭

ઇન્સાંનનો દુનાઇ લોભ.

જમાનાની ગીરદેશ, સિતારાની ચાલ,
ઇન્સાનની સરજત પામે જવાલ

કરે જ્યારે એહુધી ઇન્સાન વાત,
ગણજે તુ તેને ખરો બદસીફાત

બિજાની કિરત જોઇ ના કરતો ગમ,
થતો ના નિરાગી અગનમા ભસમ

બની બેમૂરવ્વત અરે બદલગામ,
બકે વેશ ધારી ચલકતા કલામ

અગર હોય ઝાજી અકલ નહિ પાસ,
તો ખામોશીનો પહેરી લેજે લેબાસ.

જગતમા તવગર છે ફક્ત એક,
નથી લોભ જેને, ખરો તેજ નેક

સેલમે પોતાના ભાઇ તુર ઉપર લખેલો રૂક્કો.

હવે સાભલો હમદિનો દીલજાન,
કિધુ શુ સલમે કરૂ છુ બયાંન

ફરીદુન થયો જ્યારે ભૂઝોર્ગવાર,
થયો લોભ સેલમ દિલમા બિદાર

પસદ નહિ પડી તેને બક્ષીસ પેદર,
ધરી દવેશ દીલે થયો બેસબર

"મને રૂમ સગ આપી ખાવર જમીન,
લિધો હક છીનવી, બની બેયકીન.

હતો તખ્તે ઇરાન ઉપર મારો હક,
ફરીદુને દુબાડીયો બેધડક

થયો છે ઇન્સાફ પેદરથી ગલત,
એરચને આપી બુલન્દ સલતનત'

ધરી કીના દિલમે થયો ઝેસદાર,
રવાના કિધો તુર તરફ અહલેકાર[4]

લખાવટ કિધી ખૂબ ફિતુરી તમામ,
કરેબથી ભરેલા હતા તે કલામ.

"અવલ જુબા પર ધરી રબ નામ,
દુઆ તુજ હકમા ગૂજારૂ તમામ.

કહુ શુ હકિકત અએ શાહે ચીન,
અકલમદ, દાનેશ, દિલે દુરબીન.

કિધો છે ફરીદુને ઇન્સાફ ગલત,
એરચને આપી બુલન્દ સલતનત

દૂરદેશ બિરાદર જરા કર ખીયાલ,
થયા હક પામાલ હતા જે હલાલ

---

૧ નીઝાવરાન યાને નેજા મારનારાઆનુ મયદાન ૨ એરચે ફક્ત બાર વરશ ઇરાન ઉપર રાજ કીધુ હતુ ૩ પીરી યાને બુઢાપો ૪ અહેલેકાર યાને પેગામ લઇ જનાર

હતો જો કે ઉંમરમા હુ વડીલ,
અને જોર તનમા મિસલ એક પીલ

છતા હક મારો લૂટાઈ ગયો,
એરચ ખાતર ઝુટાઈ ગયો

ભલે આપીયુ મુજને નહિ ઇરાન,
તો બેશક હતો તારો હક બેગુમાન

કરે કેમ તામોશ જીગર એવા ગમ,
કાટે છે છાતી જોઇ એ સિતમ

યમન સગ 'ઇરાનો દસ્તે યલાન,'
એરચને આપી દિધુ મોટુ માન

મને આપી ખાવરની ખાલી જમીન,
તુને આપી દીધુ બિયાબાન ચીન

મને એવી બક્ષેસ છે નાકબુલ,
પડે એવી શાહી ઉપર ખાકો-ધુલ"

સેલમને મલવા તુરનુ ખાવર તરફ જવું.

પહડી રૂક્કા થાયો પરેશાન તુર,
ચહડયુ તેને અગે શયતાની સુર.

મહોટેથી કીધો રવાના જવાબ,
કહે કે "હુ આવુ છુ ખાવર સેતાબ

મલી સગ મસલત છે કરવી રવા,
નિકલુ છુ એકદમ ખાવર જવા.

હતા જ્યારે હુમ ભાઈ નાદા પેસર,
બનીયો ફરીદુન બેદાદગર

જે ઝાડ રોપ્યુ તુએ તારે હાત,
મોસમ બહારે થશે ફલ-પાત

ઝેહર પાત તેના, થશે ફલ લહુ,
થશે ત્યારે આબાદ, બરબાદ સહુ" ૧૪૮

તુર અને સેલમની મસલત. ફરીદુન ઉપર તુર અને સેલમે પેગાંમ મોકલવો

સલમની સાથ મસલત કરવા તુર એકદમ ખાવર તરફ નીકલી ગયો, અને ત્યા પુગતાજ સેલમ સાથ આ અગત્યના સવાલ ઉપર તુરે મસલત ચલાવી તુરના મગજમા શયતાન ભરાયો, અને તુરતજ તેઓએ પોતાના બાપ ફરીદુન ઉપર એક કાસદને પેગામ આપી રવાના કીધો બન્ને ભાઈઓએ તે કાસદને તાકીદે નીકલી જવા જણાવ્યુ

"ઉડતો તુ જા જલ્દ ઓ નેક મરદ,
પકડે નહીં તુને બાદો-ગરદ[1]
૫૦૦૦

ફરીદૂનને કહેજે કરીને સલામ,
બાદઅઝ તુ કહેજે હમારા કલામ

કે અએ શાહ આલમ, ગેતી પનાહ,
હમોએ કિધો છે શું એવો ગુનાહ

તુને શાહ લાજમ તર્સે ખૂદા-
ગેતી મિનોઇમે હરદમ સદા

જવાનીની પાછલ જઇફી સૂફેદ-
સદા રાખવી બસ તેની ઉમેદ

સૂફેદ કેસ કાળા ન બનશે કદી,
કજાની કદીબી ન ફરશે ગતી.

કિધી તુએ યઝદા તરફ નહિ નજર,
કિધી [2]કાસ્તી વન કરવે ફકર

હતા હમ ત્રણે તારા પેસર,
બૂજી નહિ લાયકની લાયક કદર.

---

૧. બાદો ગરદ યાને હવા અને પુલ. ૨. કાસ્તી યાને ગેરઇનસાફ

કીધો શુ એવો સલમે કસુર,
કીધો તુએ તેને દુનિયાથી દુર
બતા તુરથી શુ એવી થઇ,
રવાના કિધો તેને આફત મહી
એરચને આપ્યુ તુએ તારૂ તાજ,
નજર પાસ રાખી કરાવે તુ નાજ
નથી હમ કમ્તર પેદર બુ નથી,
અવલાદે છએ ફરીદુનથી
અગર રાસ્તી નહિ કરે અખ્તીયાર,
જગતમા ન પામે કદી તુ કરાર
નજરથી તુ એરચને દુર કર,
કર તાજથી તેનું બેતાજ સર
કર દુર કોઇ તેને વેરાનમા,
રહે હમ સમ તે જગ જહાનમા
અગર કામ એ જો તુ કરશો નહી,
કદિબી તૂ જ પીન ઠરશે નહીં
જેહા તગ કરવા લડશુ હમો,
મારીને એરચ, મરશુ હમો
હજારો રૂમીઓનુ લશ્કર દલીર,
જગમા ઉતરશે લઈ શમ્શીર
તરકી સિપાહા પડશે મેદાન,
કાહડીશુ ઈરાન ને એરચના ઘાન"

ફરીદુને પોતાના બેટાઓનો પેગાંમ સાંભલી, તેમને શ્રાપ દઇને જવાબ મોકલવો

આ પેગામ લઇને ફરમાવ્યા મુજબ તુર અને સેલમનો કાસદ ઇરાન તરફ નીકલી ગયો. ફરીદુનને એ કાસદના આવવા વીશેની નકીબોએ ખબર આપી ફરીદુને તે કાસદને માન આપી દરબારમે બોલાવી પોતાના દીકરાઓની ખબર અતર પુછી[૧૪૯] કાસદે પોતાના શાહાની તરફથી લાવેલો પેગામ ફરીદુન આગલ કહી સમજાવ્યો, અને પોતાના જીવને માટે તેણે માફી ચાહી ફરીદુન સેલમ અને તુરનો પેગામ સાભલી ઘણોજ ગુસ્સે થઇ બોલ્યો —

"ના ડર તુ દિલમા ઓ મર્દ હુશીયાર,
ખતાવાર એમા નથી તુ લગાર.
હતો મારો એવો જ હરદમ વિચાર,
થશે આખીરશ એજ અજામે કાર
કહેજે તે નાપાકોને આ સુખન,
પુરા છો તમ ખસ્લતે હેરેમન
રાખી ન આખોમે કઇબી શરમ,
પેદરની પીરીનો નહિ કીધો ગમ
જીગરમા જરાબી ન રાખી વફા,
થઇ હોશ નાબુદ અકલ દફા
જમાનો જવાનીનો થાયો ખતમ,
થયા બાલ સુફેદ, નથી તેના ગમ.
કિધી મારી આસ્માને વાકી કમર,
મગર છુ જવાનીથી બિલકુલ તર
થશે સઉની વાકી કમર એક વાર,
નથી જેહાનમે કોઇબી પાયદાર.
કસમ લેઇ કહુ છુ ખુદા પાકના,
કસમ છે ખુરશીદ, સિહા ખાકના.
કસમ તખ્તો-કોલાહ, સિતારાને માહ,
નથી બને પર મારી બુરી નગાહ
બુલાવી કિધી મે જમા અન્જમન,
દુરદેશ, દાના, અકલમદ સજન
મલી સગ મસ્લત કિધી વાર વાર,
પછી મે કિધો વાટણીનો વિચાર

ગયુ દિલ તમારૂ છે મુજથી ફરી,
નથી રહિ ચશમમા શરમની જરી.
ચહડીયો દેમાગે ગરૂરનો પવન,
રહાબર તમારો થયો અહેરેમન
પેદર સંગ ચલંન તમ ગુનાહે અજીમ,
નહી માફ હરગેજ઼ કરશે કરીમ.
ઘુમે સર તમારે કજ઼ા ઘમકાર,
નોબત ગજ઼બની, અજબ ચમકાર
લરજતી પેદરની ગરજતી ગતી,
ફફડતી ફિતુરથી ઘટી ગઇ મતી
પુકારી ગુજારૂ અરજ જગ પતી,
રખે પુત તમ સમ જગત જનતી
થયો લોભ સર પર તમ છે સવાર,
થશે તેથી જીંદગી તમારી ખ્વાર.
કહુ રાસ્ત આખર એ જાણો વચન,
"કરો તેવુ પામો" એ કરજો મનન

થશે લોભ દુર જયારે તનથી તમામ
ખજાનાને ગણુશો ત્યારે નકામ
થશે લોભ દિલમાથી જયારે ખતમ,
ખજાનાને જોશો તમો ખાક સમ
બિરાદરથી જીયાદા ગણે જે ખાક,[1]
ગણ્યુએ નહિ તેની અવલાદ પાક.
દુનીઆએ જોયા છે તમ સમ હજાર,
નથી કોઇની તે બની તાએદાર
કરો હોય ઇલાજ જો કંઈ ખબર,
કરે માફ મીનોઇએ કેરફેગર
થશે છુટકો કેમ રોજે–શુમાર,[2]
કરે માફ નહિ જો ખતા કેરદેગાર "
સુણી ધ્યાનથી સર્વ ગૂફતારે શાહ,
લિધી કાસદે ત્યાથી ખાવર રાહ.

એરચ આગલ તેના ભાઇઓના પેગાંમની હકીકત કહી ફરીદુન ગમગીન થયો, અને લડાઇની તૈયારી કરવા તેને સમજાવ્યો.

ફરીદુને આ નાખુશ ખબર એરચને બુલાવી જાહેર કીધી. તેણે એરચને કહ્યુ કે — " તારા ભાઇઓ તારી તરફ અદેખા થયા છે, અને જે વખત જાય છે તેમા તેઓ તારી સામ લડાઇ ઉઠાવવા બાહાર પડશે, વાસતે તુને હવે લડાઇની તઈયારી કરવી જોઈએ અગરજો તુને તારા જીવની દરકાર હોય, તો એકદમ ખજાનાનો દરવાજો ખોલ અને લડાઇની તમામ સામગ્રી તૈયાર કર દુનીયામા તુને દોરત શોધવાની અગત નથી, નીરદોશપણુ અને સચાઇ એ બેજ તારા દોસ્ત છે."

એરચે ફરીદુનને જવાબ દીધો.

"સાંભલ અએ પાક ફરરોખ પેદર,
જમાનાની ગીરદેશ પર કર નજ઼ર.
એ ગરદીશનો ગમ છે ના રવા,
એ ગમની નથી આએ જગમે દવા.

ફરમાવે છે તે ગૂલે અર્ઘવાન,
કરે છે સિહા તે રોશન રવાન
નાકામ દુનિયા, નાકામ ગંન્જ,
જવું છોડી આખર છે દિન પન્જ[3]

---

૧ શાએર ફિરદોસી દોલત અને ખજાનાને ખાક સાથ સરખાવે છે
૨ રોજે શુમાર યાને કિઆમતને દાહડે ૩ દીન પન્જ યાને પાચ દાહડા.

"એક રોજ બિછાંનુ જમીન ખાક છે,
થશે ઇટ તકિયો, જીવ પાક છે.
કંઈ કઇ શહેરીયાર ચાલી ગયા,
મુકી તાજ ને તખ્ત ખાલી ગયા.
થયું તે થયું, ના થયુ તે થશે,
ગયું તે ગયું, 'ને રહ્યુ તે જશે
રજા આપ રાજી થવસ શહેરીયાર,
કરૂ જઇ બદીને કુલ ખાર જાર
નથી ચાહતો લેવા હુ તખ્તો તાજ,
નથી ચાહતો કરવા ઇરાંન રાજ.
જઈ ભાઈ પાસે કરૂ હું નમંન,
ચુમી દસ્તો પાક, પડીને ચરંન
બાદઝ નમીને કરસ હું કલાંમ,
કે છે ભાઇ નાંહનો તમારો ગૂલાંમ.
કરો કાંય નાખૂશ ફરીદુન પાક,
કિનાને કપટથી કરો ના હલાક.
કાં બાંધો ગેતી ઉપર તંમ ઉમેદ,
જૂવો કેવી રીતે મૂવો જંમશેદ.
ચલન ચર્ખે કોહંન, બૂરી તેની સંગ,
ગયો છોડી શાહી બનીને બતંગ.
એક રોજ છે મારો કિસ્સો તમાંમ,
દુનિયામે કાયમ નથી કોઈ નામ"
વિનવીને એરચ પેદરને કહે,
"જવા દે મને બાપ કા ગમ સહે.
સખૂન કહી જબાંથી મીઠ્ઠાં મધુર,
મનાવી હુ લેવસ સેલમ સગ તુર."

ફરીદુને એરચને ભાઇઓ પાસે જવાની રજા આપી

એરચના સખુનો સાભલી ફરીદુને તેમા કાઇક દૂરદેશી જોઈ ફરીદુને સેલમ અને તુરની પાસે જવાની એરચને રજા આપી. ફરીદુને એરચને કહ્યુ કે—'અએ અકલમદ અને દયાલુ દીલના મારા સપુત, તારૂ દીલ દયાલુ છે તારા ભાઇઓ જયારે તારી સાથ લડાઈ શોધે છે, ત્યારે તુ તેમને મલીને સુલ્લેહ કરવા ચાહે છે અગરજો તારો એવોજ વીચાર છે, તો તુ ભલે જા. તારી સાથે તારા રખાવેદારોને આવવાનો હુકમ ફરમાન, કે તેઓ સફરની તંયારી કરે. હુ એક નામુ લખી તેઓ ઉપર મોકલુ છું, અને તુને તન્દરોસત જલ્દી પાછો ફરેલો જોવાની ઉમેદ રાખુ છુ''[૧૫૦]

ફરીદુને એક રૂક્કો નીચે પ્રમાણે પોતાના બેટાઓ ઉપર લખ્યો.

"જબા પર ધરી રખનુ નેકનામ—
જે જાહેર 'ને બાતેન રહે છે મુદાંમ.
બાદઝ લખુ અએ પેસર દિલબન્દ,
બે ખૂરશેદ તમ છો, કિયાની બૂલંન્દ.
બે સન્ગી, બે જન્ગી, શાહે જમીન,
રહો તમ આલંમમે બેગુઝીન.[૧]
લખુ હાલે દીલ શું, છે ભારી રંજ,
નથી જોઇતી કોલાહ, લશ્કર કે ગંજ.

૧ નેકીને પસંદ કરનાર.

શાહજાદા એરચ, તુર, અને સેલમ.

એરચ:—

ના કામ દુનિયા, ના કામ ગજ,
જવુ છોડી આખર, છે દીન પન્જ
એક ગેજ બિછાનુ જમીન ખાક છે.
થશે ઈટ તકિયો, જીવ પાક છે
કઈ કઈ શેહેરીયાર ચાલી ગયા,
મૂકી તાજ ને તખ્ત, ખાલી ગયા,
થયુ તે થયુ, ના થયુ તે થશે,
ગયું તે ગયુ, ને રહ્યુ તે જશે.

ગુજાર ફૂવા એવી જઇફીમે હાલ,
રહો ત્રણુ ફરજંન્દ સદા ખૂશખૂશાલ.
બિરાદર એરચ તમ ભાઇજાંન,
આવ્યો છે ચાલી તમારે મકાંન.
નથી એણે કોઇને દિધો રજ ખાસ,
નથી એને કીધા કોઇને નિરાસ.
સૂણી દૂખ તમારાં થયો બેકરાર,
એ આવ્યો છે જોવા તમારાં દિદાર.
તજી તાજ 'ને તખ્ત, તજી અફસરી,
તજી શહેનશાહી, તજી સરવરી.
તજીને મહોબત તજી રાજ પાત,
એ આવ્યો છે કરવા સૂલ્હેની વાત.
તખત પરથી ઉતરી થયો છે સવાર.
એ આવ્યો છે તમ પાસ થઇ તાબેદાર.
શાહીથી ભાઇ ગણેછ એ અજીજ,
નથી ભાઈ કરતાં વધુ કોઈ ચીજ."
[1]નવીશ્તો લખીને કિધી [2]મોહોરે શાહ,
લિધી શાહ એરચે ખાવરની રાહ.
લિધા સંગ રફીકો, જવાંનો, પીર,
લિધા સંગ થોડા સિપાહો દલીર.
નિકલીયો તે છોડી વતન ઘર ને બાર,
જૂદઇથી ફરીદુન થયો બેકરાર.
૧૫૧

એરચનુ ખાવરના મુલકમા જઇ પુગવુ. તુર અને સેલમનુ ફીતુર.

એરચ પોતાના રસાલા સાથ સેલમના મુલકમા જઇ પુગ્યો. તુર અને સેલમ પોતાના કાળાં કરમો કરવા તલપી રેહ્યા હતા. એરચના આવી પુગવાની ખબર તેમને મલતાજ તેઓ તેને એસ્તકબાલ લેવા પોતાના લશ્કર સાથ સામે ગયા, અને એરચને શાહી આવકાર આપી તેને શહેરમા દાખલ કીધો તમામ લશકર એરચનો રૂઆબ અને દબદબ જોઈ તેની ઉપર આફરીન કરવા લાગ્યુ. પોતાના લશકરની આવી વલણુ જોઈ, તુર અને સેલમ. એરચ તરફ વધારે અદેખા બની બળવા લાગ્યા

મલી સંગ બિરાદર કરે ગૂફતગુ,
કરે બે ફિતુરી વધું જૂસ્તજુ
હતા બે કિનાખોર ફિતુરી ખરે,
હતો એક ભલો લાખોમા નહી જડે.
હતા બે વહેશી કપટના ગૂલાંમ.
હતો એક દાના દયાલુ તમાંમ.
હતા બે લોભી હવસના નફર,
હતો એક સંતોશી દિલમા સબર.
હતા બે ખુંની બૂરા બદગૂમાંન,
હતો એક નિરદોશ રોશંન રવાંન.
હતા બે જલ્લાદ, કિનાથી ગરમ,
હતો એક આદિલ, ચશ્મમે શરંમ.
૧૫૨

બીજે દીને તુરે એરચની મુલાકાત લીધી.

બીજે દાહડે એરચની મુલાકાતે બને ભાઇઓ ગયા. તેમને આવતા જોઇ એરચ તેઓને માન આપવા તેમની સામે ગયો, અને બગલગીરી કરી બને ભાઇઓને નમન કીધું. બને જન વચ્ચે વાતચીત ચાલી રહી. તુર કે જેને એરચ સાથે કેવી રીતે કાંમ લેવું, તે યોજી

1 નવીશ્તો યાને કાગળ. 2 મોહોરે શાહ, યાને શાહી મોહોર.

ગએલુ હતુ, તેણે છેડતી શોધવાની મતલબથી વાત છેડી તુરે કહ્યુ કે -"આ શુ પેદર ફરીદુનનો ગેરઈનસાફ નથી. કે તું નાહનો ભાઇ ઈરાન જેવી બુલંદ સલતનતનો માલેક ગણાય, અને હમો ખાવર અને તુરકસ્તાન જેવા મુલકમા દુનીયાથી દુર, વતનથી દુર, અને પેદરથી દુર પડી રહીએ ?"

કહ્યુ તુરે એરચ તરફ જોઇને.
"તું આવ્યો છે તારી અકલ ખોઇને
વાતો કરે છે અકલથી ભરી.
કરે છે હમો પર તુ અફસરી.
હમારાથી નાહનો થઈ ભાઈ તુ,
કરે કેમ જ્યાદા શરીફાઈ તુ
બુઝોર્ગીની કોલાહ સર પર ધરી,
ટાળે ડહાપણ વાતો કરી ?
ચહડી બેઠો ઇરાનના તખ્ત પર,
શુ હુ તારી ખિદમતમે બાધુ કમર ?
વડો ભઈ વતનની રહે હદ બહાર,
અને કેમ નહાનો બુઝોર્ગવાર ?
ગજબ છે ફરીદુને ખોયુ યકીન,
ભૂલીયો જીગરથી તે ફર્જે અઇન
દિધુ [1]એને બાખર, મને દીધુ ચીન,
તૂને આપી ઈરાનની સર જમીન.
શું આ તેનો ઈન્સાફ, આ તેનુ કામ ?
આલંમમે થાજો બૂરૂ તેનુ નામ."

*　　*　　*

નમી એરચે એમ બોલી જુવાન,
"રહો શાહે તુરાન તુ શાદમાન
અગર દીલની તુજ છે એ મૂરાદ,
કસંમ છે ખુદાના, કરૂં તુને શાદ
નથી તાજ જોઇતુ મને રાજ સાથ,
નથી શાહી ચાહતો, નહી કાઇ ઠાઠ
નથી ચાહતો ઈરાંનની સર જમીન,
નથી ચાહતો તુરાન, ખાવર કે ચીન
ઈન્સાંન અગર જો ચહડે આસમાન,
છે ખાકમા તેનુ આખર મકાન.
અગર કિર્તી પામી ચહડે જો ગગન
પલકમા કજા આવી કરશે દફંન
બની શાહે ઇરાન બેજાર છુ,
દેવા તમુને હુ તૈયાર છુ.
છે તખ્તો કોલાહ જજાલ સર,
તમુને હું સોંપુ, ખૂશી છે જીગર.
નથી તમ સાથે મને કાંઈ વેર,
બની ભાઇ મારા કરો કાય કહેર ?
કરૂં તાબેદારી, ગણી મુજ ધરમ,
કરો કા કીનાનુ બાજાર ગરમ
૧૫૩

તુરનો કોફ એરચ ઉપર

પૂકારીને તુરે કિધો એક અવાજ,
'બંધ કર જબા તારી એ [2]જાલસાજ.'
પીલગ સમ તુરે મારી છલગ,
કપટ આગ અંગે, અજબ મન તરંગ
ફલગ મારી કુરસીને ઉચકી તરત,
ઘૂમાવી ગજબથી સરપર સખત
બદન બળ કપે કપટ વેરથી,
મારી તે એરચને કહેરથી.
કહ્યુ એરચે "અએ બિરાદર તુર,
બને કેમ એટલો તું [3]બેશહુર.

૧ એને એટલે સેલમને　૨ જાલસાજ યાને મકકરબાજ. ફિતુરી　૩ બેશહુર યાને વીચાર વગરનો બેશરમ

અરે ભાઈ મારા કરે શું ગજબ,
ભરે કા દેમાગે કિનો તું અજબ.
ખુદાના ડરનો જરા કર ગમ,
પેદરની જરાબી તો કર તુ શરમ
મને મારી શુ તુ કરે મારૂ ખુન?
કિધો શુ ગુનાહ કે ચહડીયુ ઝનુંન?
કરે કા કબજ઼ મૂજ જવાની [1]અબસ,
જરા કર જમાનાનો દિલમા તરસ.
અરે ભાઇ તુર તું જરા કર વિચાર,
તૂંને છોડશે નહિ જમાનો જીન્હાર
આ દુનિયાને એકદમ કરી હુ તરક,
પડુ એક ખુણે જઈ બેધડક
કરે ભાઇનુ ખુન બાંધી કમર,
રેહેશે કહા તક તું હ્યા અમર."

* * *

ઘણુંબી કહ્યુ એરચે તુરને,
દિલે નહિ દયા તે હતી ક્રૂરને
અગન ભડકી અંગે, જલન [2]રૂમરૂમ
બદંન [3]ખટકે [4]ખંગે ચહડી ખુન ઝુમ
ધરી ઝુમ ઉઠીયો લઈ નેમ બૂરી
તૂરત ખેંચી કહાડી છુપી એક છૂરી
જરબ કીધો કાતીલ, ચીરીયું જીગર,
પડયો ખાઇ ઘુંમરી, જમીનની ઉપર.
થયુ લોહી જારી, જખમ આરપાર,
સિનામાથી વહેતી થઈ લોહી ધાર

વહી લોહી ખાલી થયુ જયારે તન,
થયું જ્યારે ઠંડુ બરફ઼ સંમ બદન.
લિધી તુરે કાતીલ છૂરી ધારદાર,
ખતમ કીધુ ખુનીએ બરગશ્તે કાર
કિધુ તનથી જુદુ કાપીને સર,
ભરી [5]મુશ્ક અબર, કિધુ ખુબ તર
સજીને સુગંધી કિધો દુર વાસ,
રવાના કિધુ તે ફ઼રીદુન પાસ.
મોકલાવી પયગામ સાથે પિછાન,
'જો તારો દિકરો શાહે જેહાન
ભલે આપ એને હવે તખ્તો તાજ
ભલે કર એને હવે સરફ઼રાજ'

* * *

અરે! એ જેહા! કેમ સંગદીલ થઇ!
અશો પર તુ કેમ તંગદીલ થઇ!
હતુ જે ખિલેલુ ગુલ બાગમા,
પડયુ તે કરમાઇ જઇ ખાકમા.
થયુ મુખ સુર્ખાબ, હતુ જે લાલ,
ગયો લહુથી રંગાઈ રંગે ગૂલાલ
લહુની નહેર ખાક નાળુ થયુ,
આ ખુનથી તુર તારૂ કાળુ થયુ.
અલમ હોજો ભારી તુ પર ભારોભાર,
સિતમની સવારી તુ પર હારોહાર
કહેરે ઇલાહી પડો તુજ પર,
બની ભાઇ ચિરીયુ ભાઈનુ જીગર.

તુર અને સેલમે ફ઼રીદુન પાસ એરચના કફ઼નને મોકલવું.

એરચના પાછા ફ઼રવાની ફ઼રીદુન ઘણોજ ઇનિતેજારીથી રાહ જોતો હતો તેનો પાછા ફ઼રવાનો સમો થતા ફ઼રીદુન પોતાના રસાલા સાથ એરચને એસ્તકબાલ લેવા જવા

---

૧ અબસ યાને નાહક-ફોકટ ૨ રૂમરૂમ યાને આગ ઉપરના રૂવે રૂવા
૩ ખટકે યાને ભોંકાય ૪ ખગ યાને કપટથી. ૫ કસ્તુરી અને અંબર

તેયાર થયો સામે જતાજ દુરથી એક ગીરદ ફરીદુનની નજરે પડી નજદીક આવતાં ફરીદુનને એક સવાર ઉંટ ઉપર ં ડતો દેખાયો તેના હાથમા એક કફન હતુ તે સવારે ફરીદુન આગલ એરચનુ કફંન મુકયુ તે કફન ખોલતા એક રેશમના કપડામા વીંટાલેલુ એરચનુ માથુ ફરીદુને જોયું, અને તે જોતાજ તે નેક પાદશાહ બેહોશ થઇ પડયો તમામ લશકર હા-વ-જારીમા પડયુ, અને સરવે માહેતમ કરતા એરચનુ કફન લેઈ શહેરમા પાછા ફરયા

ન ધારી બિના થઈ આફત નમુદ,
ઉઠયો હા-વ-જારીનો સઘળે સરૂદ
બેહોશ ફરીદુન પડયો ખાકમા.
પડી કુલ રઇયત અગન આગમા
ફૂટી સર રડે કુલ [1]પીરો-જવા,
રડે હર ચમન, ગુલ, કળી, અર્ગવાં
થયા રૂખ ગમથી [2]અબનુસ રંગ,
પડી બંધ મેહેફિલ, રંગ રાગ ભંગ.
ભરી ધુલ સરમા હર કોઈ સિપાહ,
લિધી સંગ ફરીદુન શહેરની રાહ

એરચના રવાંન ઉપર ફરીદુનનો વિલાપ

પિસરનુ બગલમા ધરી સર પેદર,
ચુમી દાબે છાતી રડી સર-બ-સર
જોઇ તખ્તે એરચ ફરીદુન રડે,
"અરે આ સપુત, કાં કવખ્તે મરે"
ફૂટી છાતી સર ને ભરી સર ખાક,
લગાડી મેહેલને ફરીદુને આગ
તખત જોઈ ખાલી ભરી માહે ધુલ,
ચમન છોડી ઉડી ગયુ બુલબુલ

સીનામે દિકરાનુ દાબીન સર,
બોલ્યો ફરીદુન, "અરે દાદગર.
કતલ થાયો છે બેગૂનાહ મૂજ પેસર,
જરા કર એ નિર્દોશ પર તુ નજર
સર તેનુ તનથી કપાઇ ગયુ,
તન તેનુ દુર દેશ ખવાઈ ગયુ
કર તારી બેદાદગર પર નિગાહ,
દુનિયામે હેતો ના તેમને પનાહ
ખુને પીસર કેમ જૂવે આ ચશમ,
આ જઈફીમે સુલતાની મૂજ પર સિતમ
અરજ એ ગુજારૂ છું ઓ કેરફેગર,
કે જીવે ને જુવે મહારી નજર
એક તૂખ્મે એરચ બને નામવર,
જે કીનામા બાંધે પોતાની કમર.
કમર બાંધી જંગમે નિકલે દલેર,
લડીને લીએ મૂજ બેટાનુ વેર.
કતલ બેગુનાહ જેમ થયો મૂજ પેસર,
થજો તેમ કતલ બને બેદાદગર.
જોઉ મારી ચશમોથી બનેના સર,
ત્યારેજ થશે ખૂશ મહારૂ જીગર
૫૩૦૦
ત્યા તક જીગર માહે તુ રાખ દમ,
પછી મારા દમને તુ કરજે ખતમ

૧ પીરો-જવા યાને ઘરડા અને જવાન   ૨ અબનુસના રંગ જેવા ચહેરા ગમથી થયા

[1] યઝદઝર્દ શહેરીયાર.

પારસીઓનો છેલ્લો પાદશાહ

પારસી શાહેનશાત કેવી રીતે ઇરાંનમાં પડી ભાગી, અને છેલ્લો પારસી પાદશાહ પોતાનુ રાજ અને ઝુન્ડો ખોઇ કેવી રીતે મરણ પામ્યો, તેનો હેવાલ.

જમાનાએ શુ કીધુ ખરાબ કામ,
પારસીઓએ ખોયુ ઇરાનનુ નામ
ખોઈ શેહનશાહી, ખોયુ રાજપાત,
ખોઇ સલતનત થઇ ગજબની વાત
ખોઇ દીન ધરમ, ખોઇ કિરતી તમામ,
ખોઇ એશો અશરત, થયુ ગુમ–નામ
થયો જ્યા તમારો પયદા ધરમ,
જુવો તેની હાલત કેવી બરહમ.
લખઇ જે જમીનપર અવસ્તા ને ઝન્દ,
પરેશાન થઈ તેની હાલત બુલન્દ
પૂજાયો પ્રથમ જ્યા આતશ અમર,
થઇ આજ કેવી દશા બદતર.

પૂજાયો ભૂમીએ જે ખુરશેદ પાક,
જૂવો તે જમીન કેવી થાએછ હલાક.
ઇરાંન ! ઇરાન ! હુમારા વતન,
કહા છે તહારા એશો ચમન.
કરીને ગયા જ્યા કયાનીઓ રાજ,
ભટકે ત્યા જ ગલના કોલાહો આજ.
કિધી છે કદીબી તમોએ યાદ,
હતી જ્યા તમારી જન્મી ઓલાદ.
થઇ કેમ જરથોશતી દીન ખૂવાર,
થયો કેમ ખતમ યઝદઝર્દ શહેરીયાર
નથી કોઇનો થાયો, થશે દિલદાર,
જમીનને જમાનો સૂણ્યા અએ યાર

જમાનાના તે કાળમા પારસી કોમના વતન ઈરાન ઉપર જયારે પારસીઓના વડવાઓ રાજ કરતા હતા, તે વખતે ઇરાન દુનીયાના મુલકો ઉપર અવ્વલ દરજ્જો ધરાવતુ હતુ પેશદાદી ટોલાનો પેલો જગ પ્રસીધ બાદશાહ જમશેદ અને ફરીદુન, કિયાની ટોલાનો પેલો જાણીતો મહાતમા પાદશાહ કયેખુશરો અને કયેગુસ્તાસ્પ તથા લોહરાસ્પ, હખામની વંશનો પાયો નાખનાર મહાતમા કુરુસ અને દરાયસ, તથા સાસાની વંશના પાદશાહ અરદેશર બાબકાન અને નોશીરવાન આદીલ

---

[1] આ દાસ્તાનનુ સંગીત કિરતન મુબઇની જરથોસ્તી ધરમ ઉપર એતેકાદ વધરાવનારી મંડળીની તરફથી પેહલવેહલ્લુ તારીખ ૧૫ મી અકટોબર (મંગલવાર) ૧૯૦૭ ની રાત્રે ધોબીતલાવ ઉપર ફ્રા૦ કા૦ હૉલમા કરયુ હતુ, અને ત્યાર પછી અનેક વાર એ વાચાણ બાહાર ગાંમમા પણ રજુ થયુ હતુ.

જેવા અમર નામ રાખી ગયલા પાદશાહો જે સરજમીન ઉપર રાજ કરી ગયા, તે સરજમીન આજે કયા છે! તેની હાલત આજે કવી છે! તેની શાહી સલતનત આજે કોણ ભોગવે છે?

જે મહાન પારસી સલતનતને બચાવનાર યોધ્ધાઓ ઇરાનની તવારીખમા પોતાનુ નામ અમર ગયા, તે મહાન સલતનત, સાસાની વંશના છેલ્લા પાદશાહ યઝદઝર્દ શહરીયારે ગુમાવી, અને દુનીયાની સપાટી ઉપરથી પારસી શહેશાતનુ નામ તેણે જાવેદાનનુ નાબુદ કીધુ પારસી પાદશાહતની પડતીની શરૂઆત યઝદઝર્દના જ રાજમા થઇ હતી, અને તે જાવેદાનની નાબુદ પણ તેના જ અમલમા થઇ હતી. અરબોના હુમલા અને જગ સામે યઝદઝર્દ ટકી શકયો નહી, અને અતે તે પોતાનુ રાજપાત ખોઇ, જમાનાની ગીરદેશને શરણુ થયો કેવી રીતે પાદશાહ યઝદઝર્દ ગરદીશને શરણુ થયો, તે આપણુ આગલ ચાલતા જોઈશુ, પણુ ઇસ્લામી લખનારાઓ પોતાના મહજબની સચાઇ દેખડાવવા સારૂ લખ છે, કે—"પરવરદેગારે અવા મોજજો કરી દેખાડયો, કે ઇરાન જેવી મહાન સલતનત અરબોને હાથ ગઈ"

સાસાની શહેનશાત પડી ભાગવાના અનેક કારણોમા મુખ્ય કારણ એ હતા, કે યઝદઝર્દ એક ઘણોજ નબળો અને બેપરવા પાદશાહ હતો. કિયાની વશના પાદશાહો તુરાનીઓ સાથ જગ કરવા માટે મશહુર થઇ ગયા છે હખામની વશના પાદશાહો યુનાનીઓ સાથ લડવા માટે આસ્કાર થઇ ગયા છે તેમજ સાસાની વશના પાદશાહો રૂમીઓ સાથ જગ કરવા માટે જણાઈ ગયા છે એ સબબને લીધે ઇરાનીઓ નબળા પડતા ગયા હતા યઝદઝર્દ જયારે ઇરાનના તખત ઉપર આવ્યો, ત્યારે તેની સલતનત જે લગભગ નબળી પડેલી હતી, તે નબળાઇમા બેહદ વધારો થઇ ગયો હતો

યઝદઝર્દ શહેરીયાર. તેના જનમની કાંહાંણી

યઝદઝર્દ શહેરીયાર સાસાની વશનો છેલ્લો પાદશાહ હતો પાદશાહ નોશીરવાન આદીલના નબીરા ખુશરો પરવીઝને નજુમીઓએ ઇરાનની શહેનશાત માટે એક બહુ બુરી આગાહી કરી હતી

યઝદઝર્દના જનમની કાંહાંણી.

નજુમીઓએ ખુશરો પરવીઝને એવી આગાહી કરી હતી, કે તેની [1]ઓલાદથી જનમ પામેલા એક શખસના હાથમાથી ઈરાનનુ રાજ જતુ રેહશે. એ ઉપરથી ખુશરો

---

૧ મીરખુન્દ નામનો મુસલમીન લખનાર લખે છે, કે એ આગાહી કરનાર નોશીરવાન પાદશાહનો વઝીર બુઝોરચેમહર હતા.

પરવીઝે પોતાના દીકરા શેહરીયારને એક મેહલમા કેદ ગખી એવો હુકમ કીધો, કે તેની પાસે કોઇબી ઓરતે જવુ નહી

આ હુકમને માન આપી કઇકિ મુદત સુધી શાહજાદો શહેરીયાર મેહલમા નજર કેદ પડી રેહ્યો પણ અતે ખુશરોની રાણી શીરીનથી તેણે પોતાની મતલબનો ઇલાજ કીધો. શીરીને એક નાચીચા ખાંનદાનની બાનુને મરદના વેશમા શેહરીયારના મેહલમા તેને મળવાને બાહાણે પાદશાહ ખુશરોની જાણ વગર મોકલાવી, અને એ જોડાથી યઝદઝર્દનો જનમ થયો

જ્યારે યઝદઝર્દ પાચ વરશની ઉમરે પુગ્યો, ત્યારે પાદશાહ ખુશરોની નજર તે બાળક ઉપર કાઇક અચાનુચ સજોગ વચ્ચે પડી ખબર કાહડતા માલમ પડ્યુ, કે તે બાળક શાહજાદા શહેરીયારનુ ફરજન્દ છે ખુશરોના ગુસ્સાનો પાર રેહ્યો નહી નજુમીઓએ આગાહી કરેલી હોવાને લીધે ખુશરોએ તે બાળકની જાગ ખુલ્લી કરાવી જોયું, તો તે બાળકની જાગ ઉપર નજુમીઓની આગાહી પ્રમાણે એક નહેસ્ત નીશાણી તેણે દીઠી તુરતજ ખુશરોએ તે બાળકને મારી નાખવાનો હુકમ કીધો, પણ રાણી શીરીન, જેને ખુશરો બેહદ ચાહતો હતો, તેણે વચમા પડી તે બાળકનો જીવ બચાવ્યો ખુશરોએ તે બાળકને પોતાની નજર આગળથી તેમજ પોતાના દેશમાંથી દૂર કરવાનો હુકમ કીધો.

પદર વરશ વેર યઝદઝર્દને જનાંનખાનામાં છુપાવી લાડ લડાવ્યો.

યઝદઝર્દને મદાયન શેહરમા મોકલાવી દઇ ત્યા તેને જનાની લાડ અને એશ અશરતમા રાખ્યો હિયા તે પદર વરશની ઉમર પુગ્યો ત્યા સુધી રેહ્યો

ખુશરો પરવીઝ ઉપર મહમદ પેગમ્બરનો પેગાંમ

ખુશરો પરવીઝ એક બહાદુર અને હિમતવાન પાદશાહ હતો ઇરાનની ગાદી ઉપર તેણે પાતરીસ વરશ અમલ કીધો હતો (ઇ૦ સ૦ ૫૯૧ થી ૬૨૬ શુધી) ખુશરો જો કે લડાયક અને બળવત હતો, પણ મોજ શોખને તે ઘણોજ વશ થઇ ગયલો પાદશાહ હતો તેની માનીતી રાણી શીરીનની ખુબસુરતીનો તે ઘણોજ પરસ્તાર હતો કહે છે કે એક વખત ખુશરો પરવીઝ પોતાની રાણી શીરીન સાથ શેકારગાહે ગયો હતો, અને શેકારથી ફારેગ થઈ એક નદીને કીનારે તે છાવણી નાખી પડયો હતો, ત્યા મુસ્લમાનના પેગમ્બર હજરત મહમદે ખુશરો પરવીઝ ઉપર એક પેગામ લખી મોકલ્યો કે—"તુ તારી જરથોસ્તી દીન તજી દે, અને મારી ઇસ્લામી દીન કબુલ કર." ખુશરો આ પેગામ

વાચી ઘણોજ ગુસ્સ થયો, અને તે પેગામના ટુકડા કરી તેણે નદીના પાણીમા ફેંકી દીધા. જ્યારે એ ખબર હજરત મહમદને પડી, ત્યારે તે બોલ્યો કે,–" અલ્લાહ એજ પ્રમાણે તારી સલતનતના ટુકડા કરશે " મહમદની એ આગાહી કમનસીબે ખરી પડી.

ખુશરો પરવીઝનુ મરણ. યઝદગઝર્દનુ ઇરાંનની ગાદીએ આવવુ

ઇ૦ સ૦ ૬૨૮ ના સાલમા ખુશરો પરવીઝ મરણ પામ્યો ખુશરોના મરણ પછી ચાર વરશ સુધી ઇરાનમા ઘણુજ અંધેર ચાલવા લાગ્યુ યઝદઝર્દ એ વખતે ૧૫ વરશની ઉમરે પુગેલો હતો ઇરાનની અન્જુમને યઝદઝર્દને ૧૫ વરશની કાચી ઉમરે મદાયનથી લાવી ઇરાનની ગાદીએ બેસાડયો

આગલા વખતમાં પાદશાહી વરશ કેમ ગણતાં હતાં.

ફીરદોસી પ્રમાણે ઇ૦ સ૦ ૬૩૨ અને જુન માસની ૧૬ મી તારીખે યઝદઝર્દ તખતનશીન થયો હતો તે દીવસે અરપદાદ મહીનો અને અરદીબેસ્ત રોજ હતો આજે એ બનાવને લગભગ ૧૩૦૦ (યઝદઝર્દી ૧૨૯૪) વરશ થયા છે

ઇરાનેમા અસલ એવો રેવાજ હતો, કે એક નવો પાદશાહ જ્યારે તખત ઉપર આવતો, ત્યારે તે નવા પાદશાહનો સને તે દીવસથી આખા રાજમા શરૂ થતો હતો. એ રીતે યઝદઝર્દ જે સાસાની વંશનો છેલો પાદશાહ થઇ ગયો, તેથી હજુર સુધી તેનો સને ચાલુ રહી ગયો છે, અને તેથીજ આપણુ યઝદઝર્દી સને ગણ્યે છીએ

યઝદઝર્દે તખ્તનશીન થતાં પોતાની રઇયત આગલ કરેલુ ભાશણ.

યઝદઝર્દ ઇરાનની ગાદી ઉપર આવી બેઠા, અને ઇરાનની સલતનતની લગામ તેણે પોતાને હાથ લીધી તખત ઉપર બીરાજતા જ તેણે પોતાના વજીરો, અમીરો અને પેહલવાનોની એક ખાસ દરબાર ભરી, અને પોતાની રાજનીતી નીચલા સખુનોમા જાહેર કીધી

સિપાસો–સના હુ ગૂજારૂ હજાર,
બન્દો હુ તારો, ઓ પરવરદેગાર
નમુ તુને યઝદા અશો નેકનામ,
ઝુકાવે સર તારો બન્દો ગૂલાંમ.
તું એક તુ છે, તુંજ છે અશો,
નથી તુ સિવા મારો મારગ કસ્સો

હુ અવલાદે છુ પાક નોશીરવાંન,
તુંખમે છું શાહી, શાહે ઇરાન
મહેરબાન મુજપર છે ખુરશીદો–માહ,
સદા મુજ રૈયતને આપસ પનાહ.
બૂજોર્ગોને આપસ સદા માન પાન,
ગરીબોને આપસ હમેશ દાંન

તવંગર ૧ગદાને ગણુસ એકસાંન,
બનસ મારી રૈયતનો પામબાંન
નથી રાખતો કિરતીની કાંઇ આસ,
ફના છે ફાંની, છે કુલ્લે નાસ
નથી ગજો દોલત કાયમ સદા,
નથી કોઇ જગમે દાયમ રહ્યા
નથી બખ્ત કાયમ કે કોઈ તખ્ત,
નથી રહે તો દાયમ કોઈનોબી વખ્ત.

નથી જગમે કાયમ રહી સરવરી,
નથી કોઇની કાયમ રહી બહેતરી
ફના અંતે ફાની, બદન અંતે ખાક,
મળી ખાકમે તન થશે અને પાક
સદા રહેશે કાયમ અમર નેક નામ,
કજા બાદ છે ખાક તન ફલ તમામ

યઝદઝર્દને માથે શાહી ખોવાનો કલંક.

કુદરતે યઝદઝર્દને પાદશાહીને લાએક સરજેલો જ નહી હતો તે મોજમા ઉછરેલો અને જનાનખાનાના લાડમા રેહલો હતો તેના બપાવા ખુશરૂ પરવીઝે તેને પોતાના નબીરા તરીકે ગણવા ના પાડી હતી, તોપણ તેની સરજતે તેને શાહા બનાવ્યો હતો ઇરાનની બાદશાહી ખોવાનો, સાસાની ટોળાની જીંદગીનો અંત લાવવાનો, અને છેહલે પેલો માનવંત કાવેઆની ઝુન્ડો ખોઈ દેવાનો કલંક તે કમનસીબ પાદશાહના નામને લાગવાનો, તે લાગ્યા વગર રેહ્યો નહી

ઇરાંનીઓની ફરીઆદ.

ઓ અદબખ્ત ઇરાન! કહ ઓ પારસીના પુરાતન વતન, તુને ખોઈ દેવાનો દોશ તારી પરસ્તેશ કરનાર રઇયતની કેવી કીસમની ગફલતી અને ગાફેલીથી થયો?

ઓ પવીત્ર દીન અને ધરમના બુલન્દ વતન, કેહ, કેહ કે કાદુસીઆ અને નીહાવંદની ખુનખાર લડાઇ પછી પારસીની માનવંત ધજા કાવેઆનીનુ શુ થયુ?

ઓલો ઓ યઝદા પરસ્તી દીનના પવીત્ર દરેમેહરો અને આતશકદેહો, તમારા પવીત્ર આતશની બરબાદી કેવી રીતે થઇ, અને કોણે કીધી?

કુરાંન અને તલવારનો ચાલી રહેલો જમાનો.

એજ વરશમા ચોતરફ અરબો મહમદી ધરમનો ફેલાવો કરી રેહ્યા હતા તેઓ જયાં ત્યા એક હાથમા નાગી તલવાર અને બીજા હાથમા કુરાન પકડી, 'અલ્લાહ–હુ–અકબર' એવા પુકારો કરી મહમદી ધરમ કબુલાવતા હતા, અને '૨લા ઇલ્લા ઇલ અલ્લાહ, મહમદ યા રસુલ અલ્લાહ' એવા પુકારો તેઓ ચોતરફ ફેલાવી રેહ્યા હતા.

---

૧ ગદા યાને ગરીબ ૨ 'લાઇલ્લા ઇલ અલ્લાહ, મહમદ યા રસુલ અલ્લાહ' એટલે, પરવરદેગાર એક છે, અને તેનો પેગમ્બર મહમદ છે.

પારસી ધજા બાબે ફીરદોસીનો ગમ.

નીહાવદની લડાઇમા જયારે કાવેઆની ઝુન્ડો અરબોએ લુટી લીધો, અને પારસી શહેનશાતનો અત આવ્યો, ત્યારે શાએર ફીરદોસી તે બનાવ ઉપર ગમ કરતા બોલે છે કે—

'ઝે શીરે શુતર ખુરદનો સુસમાર, | કે તખત કેયારા કુનંન્દ આરજુ,
અરબરાં બજાએ રસી દસ્તકાર | તુફુ બાદ બર ચરખે ગરદાંન તુફુ.'

(અર્થ) 'ઉંઠનુ દુધ પીનાર અને સુસમાર નામની (એક હલકી જાતની) મચ્છી ખાનાર નજીસ આરબોનો શુ દાહડો ફરી ગયો છે, કે કિયાની લોકોનુ તખત લેવાની તેઓ ખાએશ કરે છે અરે ઓ ફરતા આસ્માન, લીઆનત હોજો તારી ઉપર, કિયાનીઓનુ જાહોજલાલી ભરેલુ તખત તુ કોણુને હાથે બરબાદ કરાવે છે.'

પેગમ્બર મહુમદનુ ગુજર પામવુ.

એજ વરશમા હજરત મહમદ મરણ પામ્યો હતો. તેના મરણ બાદ તેની જગ્યા ઉપર ખલીફ ઓમર નેમાયો તેણે ઇરાન જીતવાનો વીચાર કીધો. ખલીફ ઓમરે પોતાના સરદાર સાદ વકાસને હુકમ કીધો, કે થોડાક બુજરોગ આરબોના એક એલચીખાતાએ યઝદઝર્દ પાસ મદાયન તરફ એકદમ જવુ, અને મહમદી દીન કબુલ કરવા માટે ખલીફ ઓમરની મરજી યઝદઝર્દ આગલ જાહેર કરવી

અરબ એલચીખાતાંની યઝદઝર્દ પાસ દરબારમાં માંગણી.

એ મુજબ આરબોનુ એક એલચીખાતુ યઝદઝર્દને મળવા મદાયન તરફ જવા નીકલ્યુ તઓએ યઝદઝર્દની દરબારમા જઇને પેહલા પોતાના પગમ્બરની સીફત શરૂ કીધી, અને ત્યાર પછી એલચીખાતાના વડા અરબ શેખ મગુરાએ પોતાનો પેગામ યઝદઝર્દ આગલ રજુ કીધો

'સૂણ શાહે ઇરાન અએ નામવર, | શુ અદના કે આલા ને હુરો પરી,
હમારો છે ઓમર ખલીફ રહેબર | સિતારાઓ ઝોરા અને મૂશ્તરી.
લાવ્યો હુ પયગામ ખૂબ માનથી, | ખુશી નબી પર હતુ આસ્માન,
જરા સાભલી લે તુ ધ્યાંનથી | સદકે જમાનો હૂરો ગીલ્માન.
છે હજરત મહુમદ પામ્યા ગૂજર, | ખૂશીથી ઝુકીને કરતા સલામ,
દરૂદ હોજો તે પર શામો-સહર | મહમદ નબીના હતાં સૌ ગૂલાંમ
મહમદ નબીના હતા એ કલામ, | છે ઓમર ખલીફનો હુકમ મહમદી,
કે દિન તેની પાલે દુનિયા તમામ. | ઇરાનીઓ પાલે ધરમ મહમદી.

આ સખુનો સાભલી યઝદઝર્દે પોતાની મુછમા હસી શેખ મગુરા અને તેના સાથીઓ તરફ જોઇને કહ્યુ.—

"શેખ મગુરા, હમો ઇરાંનીઓ આરબોને પોતાથી ઘણાજ ઉતરતી પંક્તીના ગણ્યે છીએ તમો આરબો હમારા મુલકમા વેપારી તેમજ ભીખારી તરીકે જણાએલા છો તમારા લોકનો ખોરાક સુસમાર મચ્છીનો, અને તમારૂ પીણુ ખારા પાણીનુ છ તમારા વસ્ત્રો જાનવરના ચામડાંના બનેલા છે હમારા મુલકમા આવી તમો સારો ખોરાક, મીઠુ પાણી, અને પોશાક ભોગવવા લાગ્યા છો, અને તેથી નહી ધરાતા હવે તમો આવી બેઅદબ માગણી કરો છો, તે મંજુર થાએ એમ નથી. તમારી એ શેખીને માટે તમુને કાઇભી સજા કીધા વીના હુ તમુને જતા મુકુ છુ"

ખલીફ ઓમરની સરતોનો પેગાંમ.

શેખ મગુરા યઝદઝર્દના ગુસ્સાભરયા સખુનોથી રાજી થયો નહી, અને અનેક તાણાજની ભરેલા સખુનો બોલી,[156] યઝદઝર્દ આગલ ખલીફ ઓમરની સરતો તેણે જાહેર કીધી કે —

(૧) મહમદી દીન કબુલ કરો, (૨) યા તો જજીઆ આપો, (૩) યા તો લડાઇ કરો.

યઝદઝર્દનો ગુસ્સો.

આવી બેઅદબ માગણી સાંભલતાજ શાહા યઝદઝર્દ ઘણોજ ગુસ્સે થયો, અને શેખ મગુરાની માગણી ધિક્કારી કાહડી, લડાઇ કરવાની પોતાના મરજી દેખાડી શેખ મગુરા ઉપર યઝદઝર્દ પુકાર કરી બોલ્યો કે —[157]

"ખામોસ રહો, બંધ કરો બસ જબાંન,
કરો બંધ બકવા, છોડો ગૂમાંન
શું છે હમ આગલ તમારી બિસાત,
ભટકતા ભિખારીની કંગાલ જાત.
રહેઝન, લૂટારા, ચૂગલખોર તમાંમ,
હવે તમ બનો છો શુ નીમકહરામ?
હતું જ્યારે તમને ન ખાવાને અન,
હતા જ્યારે તનપર ન વસ્તર કફન
ન પીવાને નિરમલ પાણી હતાં,
ખસ્લતે સઉ તમ હેવાંની હતા
વસી જંગલે નગ્ન ફરતા હતા,
સુસ્વાટ મચ્છી ચગરતા હતા.
સમજતા હતા નહિ હક ને હરાંમ,
ભટકીને કરતા'તા રહેઝનનુ કામ
કરો શેખી હમ સંગ બની બેઅકલ,
નાબુદ કરશ જેહાંનથી તમ નસલ.
જોઇ હમ મૂલક 'ને જોઇ કારોબાર,
હમુને જોઇ તમ થયા હુશિયાર.
રાખો છો શુ મન માંહે મૂરાદ,
કરી જંગ હમસે થશો નહિ શાદ
અગર જાન લાખોનો કરશો હલાક,
મલશે ન ઇરાંનની ચમ્ટીભી ખાક.
બની બદહવસી બૂરાઇ કરો,
ઇરાંનીસે દાવો ખૂદાઇ કરો

ગજબ છે હેમાકત હેમાગે વસી, | સૂણી હાલ રંજુર, હર ¹તાર તાર,
કરો એવી ઇરાનસે સરકસી | પડો તમ ²ખલક પર ખૂદાનો માર.

નોબત કજાની ચમ્કી છે આજ, | નવા કોઇ ધરમની નથી કંઈ જરૂર,
પયગામ લા'યા છો મરવાને કાજ | જગતમા છે જરથોશતી દિન મશ્હુર.
૫૪૦૦

શેખ મગુરાએ યઝદઝર્દને જવાબ દેવો.

જ્યાર પાદશાહ યઝદઝર્દ આવી રીતના ગુસ્સાથી ભરેલા સખુનો બોલ્યા, ત્યાર શેખ મગુરાએ યઝદઝર્દને જવાબ દીધો કે—

"સૂખૂન રાસ્ત છે, અએ શાહા શહેરીયાર, | હતા હમ રેહેઝન બરગશ્તે હાલ,
નથી કરતો હુ તેનો કંઇ ઈનકાર | બની ઈસિલાંમી થયા હમ નેહાલ

હતી એવી હાલત અરબની તબાહ, | ખોટા ખરાનો હતો નહિ ખિયાલ,
પડતી 'તી સૂસ્વાટ ખાતા મજાહ | નહિ જાણતા 'તા હરામો-હલાલ

હતા જ્યારે મૂફલીસ, વીના કફન, | કહી એમ ગયા છે મહમદ રસુલ,³
દિકરીને કરતા'તા જીવતી દફન | જે કોઇ કરે દિન નહી જો કબુલ.

લૂટફાટ ચોરીનુ કરતા'ના કામ, | લડવુ તે સગ સજાવાર છે,
મામા 'ને કાકાને ગણતા હરામ | હરએક અરબનો એ એકરાર છે

ગરજ પડવે તેઓને કરતા કતલ. | હમારા રસુલે કહ્યા છે કલામ,
હમારો હતો એજ ઇન્સાફ અદલ | 'લડી દીન થકી સઉ મરજો તમામ

ઉઠ અને મેઢાના કાહડીને કેસ, | અગર દીન થકી જો થશો તમ કતલ,
બનાવી પહેરતા હતા પેહરવેસ | મુવા બાદ મલશે ⁴જન્નત અચલ.'

હતા હમ ફકિર પણ હવે હમ નથી, | દરૂદ છે હજારો રસૂલ પાક પર,
ફેરવી હમારી રસુલે ગતી | સદકે છે સર હર અરબ ખાક પર"

યઝદઝર્દનો હુકમ.

આ સખુનો સાભલી પાદશાહ યઝદઝર્દ ઘણોજ ગુસ્સે થયો, અને મગુરાને તથા તેની સાથ આવેલા તેના રફીકોને એકદમ દરબારમાથી ચાલી જવાનો હુકમ કીધો તેણે કહ્યુ કે—"શેખ મગુરા, તારા ખલીફને કહજે, કે નવા ધરમની હમુને હવે જરાબી જરૂર રહી નથી તુ હમારી પાસ જજીઆ માગે છે, તો જજીઆને બદલે હુ મારા લશકરને તારી સામે લડવા મોકલુ છુ એજ તમારા ખલીફના પેગામનો જવાબ છે"

---

૧ બદન ઉપરના રૂવે રૂવા   ૨ વસ્તી ઉપર
૩ રસુલ યાને પેગમ્બર.   ૪ જન્નત અચલ યાને કાયમનુ બહેસ્ત.

ખલીફ ઓમરની ઈરાંન ઉપર ચહડાઈ.

આરબ એલચીખાતુ યઝદઝર્દનો આ પેગામ લઇ મદીના તરફ નીકળી ગયુ, અને યઝદઝર્દે લડાઇની તૈયારી કરવાનો એકદમ હુકમ કીધો. ખલીફ ઓમરે પણ ઈરાન ઉપર ચહડાઇ લેઇ જવાની તઇયારી કીધી યઝદઝર્દે એક મોટું લશકર એકઠું કીધુ, અને તે લશકરની સરદારી રૂસ્તમ બીન હોરમઝદ નામના એક ઇરાની પેહલવાનને આપી, અરબોની સામે લડવા તેને જંગના મેદાનમા રવાના કીધો

જંગે કાદુસીયા.

(ઇરાનીઓએ ત્રીસ મહીના સુધી ચલાવેલી જંગી લડાઈ.)

આ જંગી લડાઈ ઇરાનની તવારીખમા જંગે કાદુસીયા યાને કાદુસીયાની લડાઇને નામે જણાઈ છે. કેહછે કે પેહલવાન રૂસ્તમ બીન હોરમઝદ, ત્રીસ મહીના સુધી એ લડાઇમા રોકાઇ રહ્યો હતો

ઇરાંની સીપાહસાલાર રૂસ્તમ બીન હોરમઝદે જંગના મેદાંનમાથી પોતાના ભાઈ ઉપર લખેલો પેગાંમ.

અંતે રૂસ્તમ બીન હોરમઝદને જંગનું રૂપ કાઇ જુદુજ દેખાવા લાગ્યુ. તેણે પોતાની નજુમ જોઈ, પોતાના પાદશાહની જીંદગી માટે અફસોસ કીધો, અને નાઉમેદીના એક ઉંડા દમ ભરી જંગના મેદાનમાથી પોતાના ભાઇ ઉપર એક નામુ લખી તેમા તણે સઘળી બીના જણાવી તે નામા અંદર તેણે છેવટે લખ્યુ કે—

જંગના મેદાનમાંથી પેગામ લખ્યો સીપાહસાલાર રૂસ્તંમ બીન હોરમઝદે, પોતાના ભાઈ ઉપર.

(ફીરદોસીના સખુનોમા)

દેગે મન પોરઅઝ ખુન શોદો રૂઇ ઝર્દ,
દહાન ખુશ્ક વ લબાહા, પોરઅઝ બાદે સર્દ.
કે તા મન શુદમ પહેલવાન અઝ મીઆન,
ચુનીન તીરે શુદ બખ્તે સાસાનીઆન.
× × × × ×
ચુનીન બીવફા ગશ્ત ગરદાન સપેહેર,
દેઝમ ગશ્તો ઝેમા બેબ્રીદ મેહેર,
ઓ રાઝે સેપેહરી કસ આગાહા નીસ્ત,
ન દાનદ કે ઇન રંજે કુતહા નીસ્ત.
× × × × ×

તુરૅા અએ બીરૅાદર તન ઑબૉદ બૉદ,
દ્લે શાહે ઇરૅાન બેતો શૅાદ બૉદ.
કે ઇન કૉદસી દખ્મ ગાહે મનઅસ્ત,
કફ્ન જઉશને ખુન કોલાહે મનઅસ્ત.

(અર્થ)

આ આફતથી મારૂ લોહી ઉકળે છે, અને ચહેરો ઝર્દ થયો છ. મારૂ મોહડુ સુકાઇ જાએ છે, અને મારા હોઠ ઠડા થયા છે.

આ ફરતું આસમાન આપણી તરફ બેવફા થયુ છે. તે આપણી ઉપર રૂઠયુ છે, અને બેમરવત બન્યુ છે. આ આસમાનના છુપા ભેદથી કોઇ વાકેફ નથી ઇરાનીઓ જાણુતા નથી કે આ આફત કેવી મોટી છે

એ ભાઇ, તુ સુખ ચેનમા રેહજે, અને ઇરાનના શાહાને ખુશી રાખજે. આ કાદુસીઆનુ મેદાન મારૂ દોખમુ છે, અને લડાઇનુ બખતર મારૂ કફન છે. અને મારૂ માથુ ટોપીને બદલે લોહીથી ઢંકાશે

લખું શુ બિરાદર તુ પર હેવાલ,
દિસે છે બુરી બહુ સિતારાની ચાલ
દિસે છે ભયકાર અંજામે જગ,
થશે શાહી ઇરાન બિલકુલ બતગ
બૂરજ શાહીનો છે અતી અધકાર,
ઉભો જે રવી જંગે કરવા બિગાર.
સિતારો અરબનો દિસેછ આબદાર,
સાસાંની શાહીને કરશે ખૂવાર
સાસાંની તોખ્મ ન જીતશે કદી–
ઇરાનને ચાર બીજી સદી

દિસે છે મને મામલો બહુ ખરાબ,
ખૂલ્લો થયો છે ભવિશનો નકાબ.
આજેજ થયુ છે જીગર બેહિસાબ,
વતનને થકી હુ કરૂ છુ વિલાપ.
અફસોસ! વતનનુ હવે શુ થશે,
સાસાંની શાહી હવે કહા જશે.
અફસોસ જશે મારી કહા અન્જુમન,
અફસોસ કહા જઈ કરશે વતંન.
અફસોસ વતન થાશે મારૂ ખ્વાર,
જૂલમ તારો ગરદીશ છે હદ બહાર

અરબ સરદાર સાદ વકાસ ઉપર રૂસ્તંમનો પેગાંમ.

એ પછી રૂસ્તમે એક બીજુ નામુ અરબ પેહલવાન સાદ વકાસ ઉપર નીચે પ્રમાણે લખ્યુ

"મેહેરબાંન વકાસ અરબ પહેલવાંન,
ઇરાની રૂસ્તમની તુજને સલામ
લખુ શુ હકીકત જીગરની તમાંમ,
મને કમપસંન્દ છે લડાઇનુ કાંમ.

દુંનિયામે નાહક છે રન્જો અલમ,
ઘડીમાં ખુશી 'ને ઘડી માહે ગમ
ઘડીમા કરે છે બંન્દાને શાદ,
ઘડીમાં કરે છે ખૂશી બરબાદ.

એવો છે ગરદીશનો રંગ ઢગ,
કરે છે ઇન્સાંનની ઉમેદો ભગ
કહે કોણ છે તારો શાહા નામવર,
કોણ તેનો અફસર કોણ છે નફર
તમે મહમદી છો ધરમ પાલનાર,
તન પર ન વસ્તર, નહી ઘર બાર
બુરો છે જમાનો ઘુમ્યો તમ સર,
તમે બાધી ઈરાંન સામે કમર.

ચાહો છો કિયાંનીનુ લેવા ચમન,
લ્યાનત છે તુજ પર ઓ ચર્ખે કહુંન!
અગર દીલમે હોય કઇ આરજુ,
જણાવો મને તે મળી રૂબરૂ.
કરસ દિલથી હરએક તમને મદદ,
જગ દુર કરવા કરસ હું કસદ.
હમારો શાહા યઝદઝર્દ શહેરીયાર,
નિગાહબાન છે તેનો પરવરદિગાર"

જંગે કાદુસીયા.

આવી કીસમના કઇએક સવાલ જવાબો અરસપરસ થયા પછી, અતે એક રોજ મધ્યાન બપોરે ૧,૨૦,૦૦૦ લશકર સાથ કાદુસીયાના મેદાનમા ઇરાની સીપાહસાલાર રૂસતમ, આરબો સાથે લડવા મેદાન પડયો. તે વખતે તેની સાથે બે બાહોસ ઇરાની પેહલવાન, જાલીનુસ અને બદવાન નામના હતા

જંગના મેદાંનમા ઇરાંની હાથીઓ છુટી ગયા.

એક મોટી લડાઇ મધ્યાન બપોરે શરૂ થઇ એ લડાઇમા ઈરાનીઓના હાથીઓ એકદમ મેદાનમા છુટવાથી આરબોમા મોટો ગભરાટ ફેલાયો આરબો ચોતરફ નાહસવા લાગ્યા, પણ પાછળથી આરબોએ એ છુટેલા હાથીની સુઢ ઉપર જખમ કીધા, જેથી તે છુટેલા હાથીઓએ ઉલટી રાહ પકડી, અને ઇરાની લશકર તરફ ધસ્યા. આ ફેરવાએલો મામલો જોઇ ઇરાંનીઓએ તે જખમી થએલા હાથીઓને મદાયન તરફ નહસાડયા, અને પોતે આરબો ઉપર ધસી ગયા

જંગે રોજે અરમાસ.

આ ખુખાર જંગનો થોડાક દીવસ આગમચ, અબુ મોહજન નામના એક જવાન અરબ પેહલવાનને, સાદ વકાસે શરાબ પીવાના વાકને માટે કેદ કીધેલો હતો તેણે જયારે પારસીઓના હાથ ઉપર જગના મેદાનમા મુસલમાનોની ખુવારી થતી જોઇ, ત્યારે તેણે વકાસની ઓરતને અરજ કીધી, કે મારી જજીરને જો તુ ખોલી નાખે, અને સાદનો અબલક ઘોડો અને બખ્તર જો તુ મને તેની જાણ વગર આપે, તો પારસીઓને હુ મારી મરદાનગી દેખાડી, તે લોકને જાનથી મારૂ એટલુજ નહી, પણ ખુદાના કસમ ખાઇ કેહુ છું, કે જો હુ જીવતો રેહો, તો ફતેહ કરી પાછો મારી જજીર પહેરી વકાસનો કેદી થઇશ."

સાદ વકાસની ઓરતને મોહજન ઉપર ભરૂસો આવ્યો તેણીએ તેની જન્જીર ખોલી નાંખી, અને વકાસનુ બખ્તર, તેના હથીઆર અને તેનો અબલક ઘોડો વકાસની જાણ વગર મોહજનને આપી, તેને લડાઇના મેદાનમા રવાના કીધો મોહજનપોતાના બદમાથી જેવો છુટો, તેવોજ વકાસના અબલક ઘોડા ઉપર સવાર થયો, અને પોતાનો ચેહરો છુપાવવા તેણે એક બુરખો પોતાના મોહડા ઉપર બાંધી લીધો મુસલમાનોની જબરી કતલ ચાલી રહી હતી પારસીઓના જંગનુ આવુ ભયકાર સેવટ જોઇ મુસલમાનો હાર ખાઇ જતા હતા. પણ તેવામા ગાલેબ-બીન-અબદલ્લા નામનો અરબ પહેલવાન મેદાનમા દોડી ગયો, અને પારસીઓ ઉપર પુકાર કરી પોતાનો હમનબર્દ માગવા લાગ્યો મુસલમાનોને તેથી જીવ આવ્યા, અને ગાલેબ–બીન–અબદલ્લાની ફતેહ માટે સર્વ કોઈ મયદાનમા દુવા ગુજારવા લાગ્યા

યા અલ્લાહ! યા અલ્લાહ! દે ફતેહે પેહેલવાન તુ, ગાલેબ-બીન–અબદલ્લા.
યા અલ્લાહ! યા અલ્લાહ! તાર તુ મુશ્કીલ હમારી, દુર કરીને આ બલા
કંઈ મુવા! કઇ મુવા! પારસીને હાથ ઇસ્લામી, હમારા ભલ ભલા.
નર ભલા! નર ભલા! તમ મુવા છો દીન થકી, જન્નતમે મળશે ઝુલા.
યા ખુદા! યા ખુદા! દીન હમારી મહમદી, કાયમ રહો રસુલ–અલ્લા.

જંગ થયું દરબંન્દના પાદશાહ હોરમઝદ અને ગાલેબ–બીન–અબદલ્લા વચ્ચે.

અબદલ્લાની સામે તેના હમનબર્દ તરીકે તુરતજ મયદાનમા દરબન્દનો પાદશાહ હોરમઝદ નીકલ્યો બને પહેલવાનો વચ્ચે જબરૂ જગ ચાલી રહ્યુ હતુ, તેટલામા એક બુરખાવાળો અરબ, એક અબલક ઘોડા ઉપર સવાર થઇ મયદાનમા બખ્તરબધ બેધડક ધસી આવ્યા આ બુરખાવાલા સવારને એકાએક મેદાનમા આવેલો જોઈ અબદલ્લા ભારી ઉમગ અને જોરથી હોરમઝદ ઉપર પોતાનુ જોર અજમાવવા લાગ્યો, અને કમનસીબે હોરમઝદ તેના હાથ ઉપર કેદ પકડાયો.

તે બુરખાવાલો પેહલવાન, કોઇજ નહી પણ વકાસનો કેદી અબુ મોહજન હતો. તેણે છુટે હાથે ઇરાની લશકર અદર કતલ ચલાવી. ઇરાનીઓ ગભરાટમા પડી વિખરાઇ જવા લાગ્યા મેદાંનમા ગભરાટ ફેલાઈ ગયો મુસલમાનોએ તેમજ પારસીઓએ આ બુરખાવાલા પેહલવાનને બીલકુલ ઓલખ્યો નહી. જંગનો આવો હાલ જોઇ, સાદ-બીન-વકાસે પોતાની જગ્યા ઉપરથી ઉચે ચહડી મેદાનમા જોઇ પોતાના નફરને પુછ્યુ કે—"આ સવાર કોણ છે, કે જે આવી રીતે પારસીઓની કતલ ચલાવી રેહો છે?"

નફરે જવાબ દીધો કે.—"ખુદા માલુમ એ કોણ છે!"

વકાસ વીચારમા પડી બોલ્યો કે —“ એનો ઘોડો મારા ઘોડા જેવા જ રંગનો છે, અને એના આંગ ઉપર પેહરેલ બખ્તર પણ મારા જેવુજ છે.”

સાંજ પડતાજ અબુ માહજન પોતાના વચન પ્રમાણે વકાસના કેદી બનવા તુરતજ તેના મકાનમા ગયો, અને પોતાના પગમા અને હાથમા પાછી જંજીર ઘાલી વકાસનો તે પાછો બંદીવાન થયો જ્યારે રાત પડી ત્યારે સાદ વકાસની ઓરતે પોતાના ખાવિંદને સવાલ કીધો કે –“આજની લડાઇની શું ખબર?”

વકાસે જવાબ દીધો કે –“પારસીઓની ફતેહનો આજનો દીવસ હતો, પણ તેવામા પરવરદેગારે એક નેકાબદાર સવારને એક અબલક ઘોડા ઉપર મોકલી આપ્યો, અને તેણે પારસીઓમા જબરી કતલ ચલાવી હું જાણતો નથી કે તે સવાર કોણ હતો” વકાસની ઓરત બોલી કે –“તે સવાર કોઇજ નહી, પણ તારો કેદી અબુ મોહજન હતો. તે છુપી રીતે જંગમા ગયો હતો, અને તારૂ બખ્તર અને અબલક ઘોડો મે તેને જંગ જીતવા માટે તારી જાણ વગર આપ્યા હતા”[1]

આ ખબર સાંભલી સાદ-બીન-વકાસ ઘણોજ ખુશી થઇ ગયો, અને તેજ વખત તેણે અબુ મોહજનને કેદમાથી છુટો કરી કહ્યુ કે –“હવેથી તુને જેટલો શરાબ પીવા ગમતો હોય, તેટલો પીવાની હું તુને રજા આપું છું”

* * * *

લડાઇ ચાર દીવસ ચાલી.

ત્રણ દીવસ અને રાત સુધી ઇરાનીઓએ આરબોમા મોટી ખુનરેજી ચલાવી પણ ચોથે દીવસ આ ફરતા આસમાને ઇરાનીઓને દગો દીધો આરબોથી ઇરાનીઓ હારી ગયા નહી, આરબોની હિકમત કે જોરથી તેઓ હારી ગયા નહી, પણ કુદરત તેમની સામે હતી, અને તેથીજ ઇરાનીઓએ હાર ખાધી

રેતીના વંટોળીઆએ ઇરાંનીઓને દીધેલો દગો.

ચોથે દીવસે લડાઇના મેદાનમા એક જબરો તુફાની રેતીનો વંટોળીઓ થઇ આવ્યો રેતીના દાણા પવનના જોરથી ઇરાનીઓની આંખોમા તીર મીસાલ ઉડીને વાગવા લાગ્યા. આ વંટોળીઆથી ઇરાનીઓનેજ ખમવુ પડયુ, કેમકે અરબ લશકરની પવન તરફ પીઠ હતી. આ સબબને લીધે લડાઇ બંધ પડી

ઇરાંની સીપાહસાલાર પેહલવાંન રૂસ્તંમ બીન હોરમઝદનું મરણ.

ત્રણ દીવસની થાકથી કંટાળેલો રૂસ્તમ પોતાના તંબુમાં આસાએશ લેવા ગયો,

૧ આ જંગના દીવસને મુસલમાનો રોજે અરમાસને નામે ઓળખે છે.

પણ ત્યાં તેની સરજતે તેને ઘેરી લીધા પોતાની આંખો ધોવા તેણે પાણી માગ્યુ, પણ તેવામા એક પવનનો જબરો સપાટો નીકલ્યો, અને રૂસ્તમનો તણુ તેની મેખમાથી ઉખડીને નદીમા જઇ પડયો. એથી રૂસ્તમે ખજાનાથી લાધેલા એક ઉંટના છાયા હેઠળ આસરો લીધો લડાઇ જો કે બધ પડી હતી, પણ તુફાનની તક લેઇ આરબોએ પોતાનો લુટનો પેશો ચાલુ કીધો, અને તેઓ ઇરાનીઓનો કિમતી અસબાબ લુટવા પડયા

પેહલવાંન રૂસ્તમની કમરનું ભાંગી જવુ.

જે ઉટને આથે રૂસ્તમ સુતો હતો, તે ઉટ ઉપર લાધેલા અસબાબ લુટવાની નેમથી એક આરબે તે ઉટને બાધેલા દોરડા કાપી નાખ્યા, અને તેથી તે ઉટની પીઠ ઉપર લાધેલા ખજાનાની એક ભારી મોટી થેળી રૂસ્તમની કંમર ઉપર પડી, જેના ભારથી રૂસ્તમની કમરનુ હાડકુ ભાગી ગયુ

રૂસ્તમે પોતાની સામે દુશમનોને જોઇ તેઓ સાથ લડવુ સલામતી ભરયું નથી એમ જાણી, પાસેની નદીમા તેણે નખાવી દીધુ. પણ તેવામા તેની ઉપર એક બીજા આરબની નજર પડી તેણે રૂસ્તમને તુરતજ આલખ્યો, અને તજ વખ્તે તે તેની પાછલ નદીમા કુદી પડી, તેનો પગ પકડી તેને પાણીમાથી બાહાર ઘસડી કાહડયો, અને તેજ વખતે તેનુ માથુ કાપી બદનથી છુટુ કરી, પોતાના ભાલાની ટોચ ઉપર ઉઠાવી રૂસ્તમના તખત ઉપર ચહડી ઉભો, અને પુકારી બોલ્યો કે -- "મે રૂસ્તમને કતલ કીધો છે"

ઇરાંનીઓની નાહસ ભાગ.

રૂસ્તમના કતલ થવાની ખબર ઇરાનીઓને કાને પડતા જ તેઓ દહેશત ખાઇ કાદુસીયાના મેદાનમાથી જીવ લેઇ નાહસવા લાગ્યા તોપણ ૧૦,૦૦૦ ઇરાનીઓએ હિમતથી લડીને ૬૦૦૦ અરબોને કાપી નાખ્યા બાદ, તેઓ સઘળા કપાઇ મુવા આ લડાઇમા આસરે ૩૦,૦૦૦, ઇરાનીઓ કાપાઇ મુવા એ લડાઇ ઇ० स० ६૬५ મા થઇ હતી આજે તે લડાઇને લગભગ ૧૨૮૩ (યઝદઝર્દી ૧ ૨૮૩) વરશ થવા આવ્યા છે

દરફ્સે કાવેઆંની. પારસી ઝુંન્ડાની પાયમાલી—તેનુ લુટાવુ.

પારસી શહેનશાહતની લડાઇઓમા આ લડાઇ જે ઘણી અગત્યની ગણવામા આવી છે, તેનુ કારણ એ, કે 'દરફ્સે કાવેઆની' યાને પારસી શહેનશાહતનો ઝુન્ડો એ જગે કાદુસીયામા લુટાઇ ગયો હતો. આ ઝુન્ડો એવો તો કિમતી હતો, અને તેને એવા તો ઉમદા સણુગારથી સણુગારેલો હતો, કે જયારે તેના હિસ્સા કરવામા આવ્યા અને જેઓને તેમાથી ભાગ મલ્યા, તેઓ ઘણાજ તવગર થઇ ગયા હતા

કાવેઆની ઝુંન્ડાનુ કદ.

લબાઇમા એ ઝુન્ડાનુ કદ ૨૨ ફીટ, અને પોહાળાઇમા ૧૫ ફીટ જેટલુ હતુ. એ ઝુન્ડો ઇરાનીઓના હાથમાથી જવા પછી પારસી શહેનશાહતની સરજત નક્કી થઇ ગઇ. આ લડાઇના સેવટની યઝદઝર્દને ખબર પડતાજ જેટલું દ્રવ્ય પોતા સાથે લેવાય તેટલુ લઇ, તે 'હલવાન' તરફ નાઠો, અને ઇરાનીઆ દરફસે કાવેઆની ખોવા માટે હા-વ-ઝારી કરવા લાગ્યા[૧૫૮]

યઝદઝર્દની નહાસ-ભાગ.

યઝદઝર્દના નાહસવાની જેવી ખબર અરબોને મલી, તેવાજ તેઓ મદાયન ઉપર હુમલો લઇ ગયા યઝદઝર્દ ત્યાથી પણ નાઠા, અને અરબોએ તેની પુઠ પકડી પોતાનો જાન બચાવવા તે કમબખત પાદશાહ શેહરે શેહરે ભટકવા લાગ્યો, અને તેનુ શાહી કુટુંબ નિરાધાર થઇ નાહસ ભાગમા પડ્યુ યઝદઝર્દના કરમના લેખ ટળ્યા નહી.[૧૫૯]

યઝદઝર્દની દીકરીઓ અને બાંનુઓની હકકિત[૧]

કહુ શુ હકિકત જમાનાની યાર,
નથી તે થયો કોઇનો દીલદાર.

ગજબ 'ને અલમ 'ને સિતમના પહાડ,
પડે છે ઈરાન શાહા પર હજાર.

તજી મેહરો-મોહબત, તજી દેશખેશ,
તજી રાજધાંણી, તજી દઈ વેશ

તજી બે દિકરીઓ નરગીસ સમાન,
તજીને મદાયન, મહેલો-અએવાન.

તજી એશો અશરત, અમન ને ચમન,
વતનથી થયો યઝદઝર્દ બેવતન

રડે કુલ મદાયન, રડે મહેલ ઝાર,
રડે પ્યારી દીકરીઓ બે નવધાર

કુટી સર પીખી બાલ કરતી પૂકાર,
જરા નહી કરે રેહમ પરવરદેગાર

બનવાની વાતો, બનીને રહે,
એ બન્દા ભવિશ તુજનુ કોણ કહે.

હવે જો જમાનો કરે છે કેમ,
નિરદોશો નાહક મરે છે કેમ

થયા જયારે જગમાં ઈરાની ખૂવાર,
ગયો જયારે ન્હાસી શાહા શહેરિયાર.

હતી રંગ મહેલે બે ઈરાની નાર,
અજીઝ દુખ્તરે યઝદઝર્દ શહેરિયાર

હતા નુર જેના ખુરશેદ સમ,
દિઠો તો કદીબી ન નૈનોએ ગમ.

જોઇ ગુલબદન બે નિરાધાર નાર,
ઉડાવી ગયા લઈ અરબ નાબકાર

કરે કોણ મદદ ત્યા હતા સૌ તબાહ,
ગૂજારી પલીદોએ કંઇ કઇ જફા[૧૬૦]

૫૫૦૦

---

૧ યઝદઝર્દ શહેરીયાર જયારે તખત અને તાજ ખોઇ નાહસતો ભાગતો થયો, ત્યારે તેના કુટુંબની બાનુઓ અને દીકરીઓના બાબમા એક જાણવા જોગ દંતકથા ઇરાનમા વસતા લોકોમા આજ સુધી જણાયલી છે, અને આજ સુધી ત્યાના લોકો તે દંતકથાને માને છે 'સાસાંની પાદશાહ યઝદઝરદ શહેરીયાર

તવારીખ એ વીશે ચુપ છે.

એ બાદશાહી ખાનદાનની બે બાનુઓના બાબમા એવુ કહે છે, કે "અબુ-બકર, અને અલીના છોકરા મહમદ તથા હસન, તે બને નારી સાથ પાછલથી પરણી ગયા હતા. પણ તવારીખ એ બાબત ઉપર કાઇ કહેતી નથી, એટલે એવુ માનવાને કારણો છે, કે અરબ ગ્રંથકારો પોતાની વડાઇ માટે એવુ લખી ગયા છે

જંગ નીહાવંદ. અરબોમાં ફાટફુટ.

(ઇ૦ સ૦ ૬૪૧)

કાદુસીયાની લડાઇમા અરબ પેહલવાન સાદ વકાસ ફતેહ મલ્યા પછી, તે આપખુદી ચલાવવા લાગ્યા, અને તેની તેવી ચાલથી નારાજ થઇ તેના આદમીઓએ

જયારે નાહસ ભાગમા પડયો, અને તેનુ કુટુંબ જયારે બીલકુલ નિરાધાર થઇ પડયુ, ત્યાર તેમના દુશમનો તેઓ ઉપર ભારે જુલમ ગુજારવા લાગ્યા જયારે દુશમનથી તેઓ બીલકુલ બેજાર થઇ ગયા, ત્યારે તેઓ વતન છોડી નાહસી ગયા, અને પરવરદેગાર પાસ બંદગી કરી પોતાના બચાવ કરવા અરજ ગુજારી આ બંદગી પરવરદેગારની દરબારમા મંજુર રહી, અને જે પાહાડ આગલ યઝદઝરદનુ કુટુંબ પહોંચ્યુ હતુ, તે પાહાડ તેજ વખત વચાવચમાથી ફાટી ગયા, અને યઝદઝરદના કુટુંબીઓ તેમા ભરાઇ ગયા જેવા તેઓ તે પાહાડની ફાટમા ભરાઇ ગયા, તાવીજ તે પાહાડના પડેલી ફાટ પાછી જોડાઇ ગઇ યઝદઝરદના કુટુંબીઓ હજી સુધી તે પાહાડમા જીવતા હોય, એમ ઇરાનના લોકો આજેબી માને છે, અને આજેબી ઇરાનના લોકો તેમને પીરને નામથી ઓળખાવે છે

આ પાહાડી જગ્યા યઝદ શેહરની નજદીક થોડા થોડા માઇલને છેટે આવલી કહેવાય છે તે જગ્યાને પવીત્ર ગણવામા આવે છે, અને તે જગ્યા "જીયારત ગાહ"ને નામ જણાયલી છે

<u>૧ પહેલી જીયારત ગાહ</u> "સતી પીર" ને નામે જણાયલી છે પાદશાહ યઝદઝર્દની મહારદાર એ જગ્યાએ હોવાનુ કહેવાય છે, અને એ જગ્યા તરફ પાક દીવસો ઉપર ઘણાક ઇરાની જરથોસ્તીઓ આજ પણ જાય છે

<u>૨ બીજી જીયારત ગાહને</u> "નારસ્તાન" કહે છે હિયા યઝદઝરદનો દીકરો અરદશીર હોવાનુ કહેવાય છે એ પવીત્ર જગ્યાએ સપંદારમંદ મહીનામા ઇરાની લોક આજેબી જીયારત કરવા જાય છે

<u>૩ ત્રીજી જીયારત ગાહને</u> "પીર-એ-સબ્જ" કહે છે પીર-એ-સબ્જ નામ એ જગ્યાને એટલા માટેજ આપવામા આવ્યુ છે, કેમકે ત્યા બારે માસ ઝાડ પાણ હમેશા સજીવન અને લીલોતરીથી ભરપુર રહે છે. યઝદઝરદની બેટી "હયાત બાનુ" એ જગ્યામા હોવાનુ કહેવાય છે.

<u>૪ ચોથી જયારત ગાહને</u> "પીર એ-હરીશત" કહે છે હિયા યઝદઝરદની બીજી બેટી મુરવારીદે રક્ષણ લીધુ હતુ, એમ કહે છે કદમી આદર માસના જશનને દાહડે, એ જગ્યાની મુલાકાત લોકો લીએ છે.

<u>૫ પાચમી જીયારત ગાહ</u> "બાનુ-પારસા"ની કહેવાય છે કદમી માસ સપંદારમંદના દએપમહેર રોજે ઇરાનીઓ એ જગ્યાએ જીયારત કરવા જાય છે

<u>૬ છઠી જીયારત ગાહને</u> "પીર-એ નારકી" કહે છે, જયા નાજ બાનુ એ રક્ષણ લીધુ હતુ હિયા ફરવરદીન માસના દએપમહેર રોજે યઝદના લોકો જાય છે

<u>૭ સાતમી જીયારત ગાહ</u> "શેર બાનુ"ના કહેવાય છે

હર વરશે ઘણાક જરથોસ્તીઓ ઉપલી પવીત્ર જગ્યાની મુલાકાતે જાય છે, અને ત્યા જઇ બંદગી કરી પોતાની અનેક ભલી મુરાદો પાર પાડવા દુવા ગુજારે છે, અને કેટલાકો ખાણી પીણી માટે ત્યા ઉતરી પડે છે

ખલીફ઼ ઓમર ઉપર લખાણુ કીધાથી, ઓમરે વકાસને મદીનામા પોતાની પાસે બોલાવી લેઇ તેના ઉપર મેલાએલા આરોપોની જાહેરમા તપાસ ચલાવવા માડી

જંગે નીહાવન્દની તૈયારી. નાહસતો ભાગતો યઝદઝર્દ.

કાદુસીયાની લડાઇ પછી યઝદઝર્દ જે પોતાનુ શહેર મદાયન છોડી નાહસતો ફરતો હતો, તે સાદ વકાસના નામથી ધ્રુજાટ કરતા હતો વકાસને પાછો ઓમરે બોલાવી લીધો છે એવી ખબર યઝદઝર્દને પડતાજ તેણે પોતાની પાદશાહી પાછી મેળવવાની કાંઇક આશા બાધી તેજ વખતે તેણે રએ શેહરથી ઇરફાન, કુમ, કાસાન અને તબરીસ્તાનના મુલકોના હાકમો ઉપર નામાઓ લખી પોતાની પાદશાહી મેલવવા માટે, અને લુટાઇ જતી જરથોસ્તી દીનને બચાવવા માટે મદદ માગી અરજ કીધી, કે તેઓએ પોતાની ફોજોને નીહાવન્દના મેદાનમા મોકલી આપવી, કે જથી આગલ વધતા અરબ દુશમનોને તે હરાવીને જેર કરે.

૧,૫૦૦૦૦ જરથોસ્તી લશકરનુ ભેગુ થવુ. પારસી સીપાહસાલાર ફીરૂજાંનનું નીહાવન્દના મેદાનમાં જવુ.

યઝદઝર્દના એ ફરમાનને માન આપી, દેશ દેશ અને મુલકે મુલકના પારસી હાકેમોએ પોતાની શહનશાહત અને ધરમને બચાવવા નીહાવન્દના મેદાનમા પોતપોતાના લશકરને એકઠા કીધા આ રીતે એકઠી થએલી કુલ્લે ફોજ એક લાખ અને પચાસ હજાર પારસીઓની બની હતી એ તમામ લશ્કરની સરદારી ફીરૂજાન નામના પારસી પહલવાનને આપવામા આવી. આરબો આ જંગમા લડવા પાછા તૈયાર થયા, અને તેમની સરદારી નોઅમાન નામના અરબ સરદારે લીધી

આતશપરસ્તી ઇરાંનમાંથી નાબુદ કરવાનો ઇસ્લામી હુકમ.

નોઅમાને પોતાના લશકરને ઉસ્કેરવા એક દીલ ઉસ્કેરનારૂ ભાશાણુ કરી, ખાસ હુકમ કીધો કે —"કોઇબી રીતે આતશપરસ્તી દીનને ઇરાનમાથી હમેશ સુધી નાબુદ કરવી."

ઇરાંની કિલ્લેબંધી—ચર ખોદવી. ઇરાંનીઓના બચાવના બાંધકાંમ.

ફીરૂજાન એક કુનેહબાજ સરદાર હતો તેણે ઇરાની લશકરનો બચાવ ઘણીજ બાહાદુરીથી કરવાની યોજના ઘડી. આરબોને જુદીજ રીતે જેર કરીને હફાવવાની તેણે તદબીર રચી તેણે લડાઇમા ઉતરવાને બદલે અરબોને થાકવીને તાબે કરવાની તજવિજ કીધી. ફીરૂજાને પોતાના લશકરને એક સલામતી ભરી જગ્યા ઉપર રાખી, તેમના બચાવ

માટે લશકરની ચારે બાજુએ એક ઉડી ફરતી ચર ખાદીન તે પાણીથી ભરી નાખી, અને ત્યા પોતાના તમામ લસ્કર સાથે પોતે પડાવ નાખી પડયો

નોઅમાને નીહાવંદના મયદાંનમા પોતાના લશકર સાથ આવી પડાવ નાંખ્યો.

અરબ સરદાર નોઅમાન નીહાવંદના મેદાનમા પોતાના લશકર સાથ આવી પડાવ નાખ્યો, અને ઈરાંનીઓને લડાઇમા ઉતારવાની અનેક તદબીરો ત કરવા લાગ્યો, પણ ફીરૂજાને તેને જરાબી મચક આપી નહી

નીહાવંદના મેદાંનમાં બે માસ પડી રહેવુ.

બે માસ સુધી બને બાજુના લશકર નાહાવંદના મેદાનમા પડી રેહ્યા આરબોની ખોરાકીનો અસબાબ ઘટી જવા લાગ્યો. તેઓમા અસંતોશ ફેલાયો, અને તેમના લશકરમા બેદીલી ચાલુ થઇ સીપાહો નોઅમાનની વિરૂધ બકબકારો કરવા લાગ્યા, અને તેથી તે સરદાર ચીંતામા પડયો.

અરબ પેગાંમચીનુ ઇરાંની સીપાહસાલાર ફીરૂજાંન પાસે જવું.

એવે સમે નોઅમાને પોતાના એક જાસુસને ઇરાની સીપાહસાલાર ફીરૂજાન પાસ સુલેહની દરખાસ્ત આપી મોકલ્યો, અને એ બાહાણે ઇરાનીઓના બચાવના બાધ કામો કેવી કિસમના છે તે જોઇ લેવાની તેણે એક તદબીર રચી, કે જેથી અરબોને ઇરાનીઓ ઉપર હુમલો કરવાને બની આવે.

સીપાહસાલાર ફીરૂજાને જાસુસની મુલાકાત લેવી.

પણ છાવણીમા દાખલ થતાજ તે જાસુસને અટકાવવામા આવ્યો, અને ફીરૂજાને છાવણીની બાહાર આવીને તેની મુલાકાત લીધી. તેની સુલેહની દરખાસ્તને ફીરૂજાને હસી કાહડી, અરબો સાથ લડવા માટે પોતાની મરજી દેખાડી, અને તે પેગામચીને નામોસી ભરયા સખુંનો કહી બાહરોબાહરથીજ તેને પાછો રવાના કીધો [૧૬૧]

અરબોએ દગો કરવાના ઠરાવ ઉપર આવવુ.

કોઇબી રીતે આ જગે નીહાવંદનુ સેવટ લાવવાના વીચારથી એક અરબે પોતાના સરદારને એક ઠગાઇ કરવાની સુચના કીધી, અને તે સુચના તુરતજ અમલમા મુકાઇ તે સુચના પ્રમાણે નોઅમાને પોતાના તમામ લશકરને પોતાના વીસ્વાસમા લીધુ, અને એક ખોટુ જાહેર નામુ લસ્કરમા બાગે બુલંદ એવુ વંચાવ્યુ, કે વડા ખલીફો ગુજરી ગયો છે, વાસ્તે લડાઇને પડતી મુકી તમામ લસ્કરે મદીના તરફ એકદમ વગર ઢીલે પાછુ ફરવુ

નીહાવંદના મેદાંનમાથી અરબ લશકરની મદીના તરફ કુચ.

આ ફરેબી હુકમને અનુસરી અરબ લશકરે નીહાવદના મેદાંનમાંથી લડાઇનો તમામ અસબાબ ઉઠાવી મદીના તરફ કુચ કરવા માંડી. તેઓને નીહાવંદના મેદાનમાથી એવી રીતે ચાલી જતા જોઇ, ઇરાની સરદાર ફીરૂજાને ફરેબ ખાધો. તેણે દુશમનોને આવી રીતે મેદાનમાથી છટકી જતા જોઇ પોતાના લશ્કરને જાગરૂત કરવા, અને દુશમનોની પુઠ પકડવા પુકાર મારી જાહેર કીધુ.

ઇરાંનીઓની ગફલત. પોતાના બચાવવાલાં બાંધકાંમમાથી ઇરાંનીઓનુ બાહાર નીકલવું.

નોઅમાન નીહાવદનુ મેદાન છોડી ચાલી ગયો. તે નાહસતા દુશમનોને મારવા, અને તેમને છેહલી શીકસ્ત આપવા ઇરાનીઓ જોસમા આવ્યા. તેઓ પોતાના હથીઆર સજી તઇયાર થયા, અને ફીરૂજાન પોતાના તમામ લસ્કરને લઇ પોતાના બચાવ માટે બાધેલી ચરની બાહાર નીકલી, તેણે અરબોનો કુંબાલો પકડયો.

બે દીવસ સુધી આરબોએ પાછુ ફરી જોયુ નહી, પણ ત્રીજે દીવસે જયારે અરબોએ જોયુ કે ઇરાનીઓ પોતાના બચાવના બાધ કામમાથી બાહાર નીકલી તેમની પાછલ આવી લાગ્યા છે, અને હવે તેઓ આસાનીથી તે તરફ પાછા ફરી શકશે નહી, ત્યારે તેઓ એકદમ પાછા ફરી ઇરાનીઓની સામે થયા.

જંગે નીહાવદ. એક ખુંખાર લડાઇ. ૮૦૦૦૦ અરબો ચરમા ડુબા.

નીહાવદના મેદાનમા એક જબરી ખુનખાર લડાઇ ચાલી અરબ સરદાર નોઅમાન એક ઇરાનીના તીરથી વિધાઇ મરણ પામ્યો. નોઅમાનનુ લશ્કર તેના મરણથી બેદીન થાએ, માટે અરબો સમય સૂચકતા વાપરી લડાઇના મેદાનમાથી તેજ વખ્તે તેની લાસ ઉઠાવી લઇ ગયા, અને તેનો પોશાક તેના ભાઇને પેહરાવી તેને લસ્કરમા ઉભો કીધો, એવી મતલબથી કે નોઅમાન મારયો ગયો નથી એમ અરબો સમજે.

એ નીહાવંદની લડાઇમાં અરબો તેમજ ઇરાનીઓની મોટી ખુવારી થઇ હજારો કપાઇ મુવો, સેહકડો તીરથી વિધાઇ ગયા, અને જેઓ પાછા ફરયા તેઓમાથી ૮૦,૦૦૦, ચરમા પડી ડબાઇ મુવા

અંતે ઇરાંનીઓ હારયા.

અને ઇરાનીઓની હાર થઈ. તેઓનુ ગજાવર લશકર પરાગંદે થયુ, અને તેઓએ મેદાંનમાથી નાહસવા માડયુ. આરબોએ નીહાવદનુ શેહર કબજે લીધુ. ફીરૂજાન

તીરથી વિંધાઈ મરણ પામ્યો. એ લડાઇ ઇ૦ સ૦ ૬૪૧ મા થઇ હતી. આજે એ લડાઇને ૧૨૮૪ (યઝદઝરદી ૧૨૮૪ મા) વરશ થયાં છે.

વતન અને શાહી માટે પારસીઓનો વિલાપ

ગરદીશ આખર થઇ એવફા,
પડી પારસીઓની ઉપર જફા.

પરાગંન્દે એક લાખ પચાસ હજાર,
રડે સર કૂટીને શાહા શહેરિયાર.

જંગે નિહાવંદે કીધો અજાબ,
થયું પારસીઓનુ ખાનુંખરાબ

બલા મહમદી ઘુંમતી ફૂલ ઇરાંન,
ખતમ થઇ ગઈ શાહી સાસાંનીયાંન.

ડરતા હતા જેથી શીરો–પીલંગ,
કિધી તેની હાલત જમાનાએ તંગ

થયો ખ્વાર યઝદાંપરસ્તી ધરમ,
પડયો દીને જરથોશતી પર જૂલંમ.

બતંગ દીન રોશંન થયો હસ્તીનો,
ખતમ થાયો અમલ જરથોશતીનો.

કિધાં કુલ વેરાંન આતશબ્હેરાંમ,
ગરજી રહી નોબતે ઇસલાંમ.

રડે કુલ ઈરાંની મારી પૂકાર,
ગયો તું કહા યઝદઝર્દ શહેરિયાર.

દુનિયા દગલબાજ અરે નાબકાર,
કિધુ કા તેં ઈરાંનને ખાર–જાર.

મકરબાંજ છે તુ અરે આસમાંન,
કિધી શાહી તારાજ તેં કિયાંનીઆંન.

લૂટાવી તૂએ પારસીની ધજા,
પામાલ કીધી પૂરાતન પ્રજા.

નીહાવંદની લડાઇથી આવેલાં પરીણામ.

૧ એ લડાઇથી સાસાની શહેનશાહતની સરજત નર્મી થઇ ગઇ

૨ એ લડાઇથી યઝદઝર્દ નાહમી ગયા, અને અરબોએ તેની પુઠ પકડી

૩ એ લડાઇથી યઝદાંપરસ્તી દીનની ખુવારી થઇ.

૪ એ લડાઇથી આતશબેહરામો અને આતશકદેહો તારાજ થઇ ગયા, અને જરથોશ્તી દીનની દુર દશા બેઠી

યઝદઝર્દની નાહાસ ભાગનુ પાછું શરૂ થવું.

કમનસીબ યઝદઝર્દ હવે પાછો નાહાસ ભાગમા પડયો નીહાવદથી હમદાન, હમદાનથી રએ, અને રેએથી ઇસ્ફાંન, સેજીસ્તાંન, અને મરવમાં તે ભટકવા લાગ્યો.

મરવમાં યઝદઝર્દનુ જઇ પુગવું.

દેશે દેશ ભટકતો, રાતના મુસાફરી કરી દીવસના પાહાડો અને ઝાડો ઉપર છુપાતો, તે પારસી પાદશાહ પોતાની શહેનશાહી સરજતનો વીચાર કરી દુનીઆની બેવફાઇ માટે સંતાપ કરવા લાગ્યો ૧૬૨

પાદશાહ યઝદઝર્દ શહેરીયાર.

છેલ્લો પારસી પાદશાહ

એ.ઝ.દે ૭૨૬.

પરગન્ન એક લાખ પચાસ હજાર,
રહે ચર ફરીને શાહા શહેરીયાર
જંગ નિહાવંદે ખાધા અજાબ,
થયું પારસીઆનું ખાનુખરાબ

ફુનીયાની બેવફાઇ ઉપર યઝદઝર્દનો સંતાપ.

" અજબ છે નસીબાનો દોરે ગજબ,
ગઈ મારી શાહી, ગયો કૂલ મહજબ

ફરી કીસમતની હતી જે ગતી,
રહી નહી શાહી, રહી નહી મતી[1]

થયો મારો અમલ મિસલ એક ખાબ,
થયો અસ્ત સાસાનીયન આફતાબ.

અએ માદરેમંન, અજીજ મહેરબાંન,
જન્મ કાં મને આપીયો આ જેહાન.

અગર આપ તે જો જન્મ તુ નહી,
તો જોતે આ રંજો—મહન હુ નહી.

ઓ બંન્દા છે દુનિયા દુખોથી ભરી,
દુખ જોઇ દુખી થતો ના જરી.

અગર તું બને જો ખલકનો શાહા,
ગગન તક ઉડે જો તહારી ધજા.

તોબી તું એક દંન ફના ખાક છે,
અમર નામ યઝદાંનનુ પાક છે

જરા કર જમાનાનો બંન્દા હિસાબ,
જમાનાથી જમશેદ થયો લાજવાબ

ફરીદુન થાયો જગત આશકાર,
જમાનાથી તેબી થયો બેકરાર.

જરા નહિ હતો કમ કાઉસ રૂબાબ,
ખતમ થાયો એક રોજ તેનાબી તાબ.

રહ્યો નહી અદીલ નાશીરવાન,
રહ્યો નહી [2]પરવીઝ રોશન રવાંન.

એક દીન જમાનાની છે મસ્તીનો,
એક દીન છે દુખની વૃસ્તીનો.

સિતારો ઉગો સર ખરોખસ્તીનો,
થયો રોજ રોશન બરગશ્તીનો

યઝદઝર્દ તરફ મરવના હાકેમનુ બેવફા થવુ.

અંતે ભટકતો યઝદઝર્દ મરવ મધે જઇ પુગો તે શેહરનો હાકેમ માહુઇ સુરી, જે તેનો દોસત હતો, તેને યઝદઝર્દે પોતાની આફતની તમામ હકીકતથી વાકેફ કીધો યઝદઝર્દને તારાજ હાલતે પોતાની પનાહામા આવેલો જોઇ, માહુઇ સુરી પોતાનો લોભ અટકાવી શકયો નહી. માહુઇએ તેનો દોસ્ત થઇ રેહવાનુ ખોટુ ડોળ ઘાલ્યુ, અને તેની પરોણાગત અને મદદત કરવાની કબુલાત આપી, યઝદઝર્દનો વીસ્વાસ તેણે મેલવી લીધો.

માહુઇએ યઝદઝર્દને મેજબાની આપવા એક ભપકાદાર મીજલસ બોલાવી. તે મીજલસમા ઇરાંન વતન અને ઇરાંનીઓની અરબોએ કેવી રીતે પાયામાલી કીધી, તેનુ બયાંન કરવાની માહુઇએ યઝદઝર્દને ફરમાસ કીધી. તે ફરમાસને અનુસરી તે કમનસીબ પાદશાહે પોતાના કમનસીબ વતન અને કમનસીબ રઇઅત બાબે મીજલસ હજુર વીલાપ કીધો.[113]

---

[1] મતી યાને અકલ. [2] ખુશરો પરવીઝ.

માહુઇનો દગો–યઝદઝર્દનુ નાહસવુ.

આ રંગભરી મીજલસની તકલીદી, અને રીતુરી માહુઇની મેહમાનદારી કેટલી દગાભરી હતી, તેની કમનસીબ યઝદઝર્દને જરાબી ખબર હતી નહી. તેણે એક હાથ ઉપર યઝદઝર્દની પરોણાગત કરી તેને રાજી રાખ્યો, અને બીજા હાથ ઉપર તેણે તારતારના ખાકાનને લખી જણાવ્યુ કે યઝદઝર્દ મારે હાથ આવ્યો છે, માટે તેને પકડવા લશ્કરને મોકલવુ. આ ખબર મલતાજ ખાકાને પોતાના લશ્કરની એક ટુકડીને યઝદઝર્દને પકડવા મરવ તરફ મોકલી. તે ટુકડીએ મરવ મધે જે મકાનમા યઝદઝર્દ વસતો હતો, તે મકાનને ઘેરી લીધુ

આ નવી આફત જોઈ યઝદઝર્દ તે મકાનમાથી એક છુપા લેબાસમા જીવ લઇ નાહસવા લાગ્યો, અને તેમ કરવામા તે ફતેહ પામ્યો.

યઝદઝર્દનુ મરવના મેદાનમાં રાતને સમે પવન ચક્કી પાસ જઇ પુગવુ.

મરવથી તે જીવ લઇ નાહઠો. તે કયા જતો હતો, તેની તેને ખબરબી નહી હતી જયાબી તેને એકાત રસ્તો દેખાયો, ત્યા તેણે નાહસવા માડયુ એવી રીતે નાહસતા પુનમની એક ચાદરણી રાતે, મરવ શેહરની સરહદની બાહાર, ખુશરો નામના એક પવન ચક્કીવાલાના ઝુપડામા બલતા ચેરાગની સરતે, પાણીની તરસથી તરસ્યો યઝદઝર્દ જઇ લાગ્યો, જયા રાતની ચાદણીમા તે ઘટીવાલાના બાળકોને નાચતા ગાતા જોઇ, પોતાની સરજત ઉપર વિચાર કરતો, તે ઝુપડાની બાહાર જમીન ઉપર ફસડાઈ બેઠો

ભટકીને વંનમા તે બનીયો ખરાબ,
ના રહી તાકત ના રહી તાબ
ખોઈ અમીરી તે બનીયો ફકીર,
માલેક શાહીનો રોશનઝમીર
સિકલ થાઇ સુદર, અલમથી ઝર્દ,
કરતો તે અફસોસ કંમબખ્ત મર્દ.
જગે નિહાવદથી થઇ ખતંમ,
સાસાની શાહી બધ એકદંમ

ખુશરોના ઝુપડાંમાં યઝદઝર્દનુ રાતને સમે ઘાસ ઉપર મુકાંમ કરવુ.

એવામા પેલા ઝુપડાનો માલેક ખુશરો બાહાર આવી લાગ્યો, અને યઝદઝર્દને જોતાજ પોતાના મકાનમા તેને વીસામો આપવાની ખુશરોએ ખાએશ જણાવી. યઝદઝર્દે તે ખાએશ ઉપકાર સાથ કબુલી યઝદઝર્દ ખુશરોની સાથ તેના ઝુપડાંમા ગયો, અને ત્યાં તે ઝુપડાંના એક

અંધારા ખુંણામા, જમીન ઉપર બીછાવેલા સુકા ઘાસ ઉપર, રાતને વખત, તે ઇરાનના પાદશાહે પોતાનુ મુકામ કીધુ.

આ ફરતા આસમાનની બેહુદી ચાલથી શાએર ફીરદોસી યઝદેજર્દની હાલત માટે નીચે પ્રમાણે વીલાપ કરે છે

ફીરદોસીનો યઝદઝર્દની હાલત ઉપર વીલાપ.

*　　*　　*

ચૂનીન અસ્ત રસ્મે સેરાએ ફરીબ,
ફરોઝશ બુલન્દઅસ્ત પસ્તશ નસીબ
બેદાનનો કે બીદાર બદબખ્તે ઉઈ,
બેગરદુન કશીદી ફલક તખ્તે ઉઈ

*　　*　　*

અગર બેખુરદી દર જેહા દેલમબન્દ,
કે નાયદ બેફરજામ અઝુ જોઝ ગઝન્દ
ચે બન્દી દેલ અંદર સેરાયે ફસુસ,
કે હરઝમાન બેગુશ આએદ આવાએ કુસ.

*　　*　　*

(અર્થ)

આ દગલબાજ આસમાનની એવી ચાલ છે, કે ઈનસાનને ઘડીમા તે ઉચે ચહડાવે છે; અને ઘડીમા તેને નીચે પાડી ખુવાર કરે છે.

યઝદઝર્દનો સીતારો જયારે બુલન્દ હતો, ત્યારે તેના નમીબને ફલકે તખતે ચહડાવ્યું હતુ. હવે જયારે તેનુ બદબખત થયું, ત્યારે ચકી પીસનારના છાપરામા તેણે આસરો લીધો છે

જો બન્દા તુ અકલમદ હોય, તો આ દુનીઆ સાથે દીલદારી કરતો ના, કારણ આખર તુ એનાથી દુખ જોશે

આ ઠગારી ધરતી સાથ તુ તારૂ દીલ બાધતો ના, કારણ એમા તુ હર વખતે અજલની નોબતનો અવાજ સાભલસે

ખુશરોનુ યઝદઝર્દને પીછાંનવું.

પ્રભાત પડતાજ પેલા ચકીવાલાએ પોતાના રાતના પરોણાનો ખુબસુરત ચેહરો, તેનો પોશાક અને તેનુ જરીઆંન જોતાજ યઝદઝર્દ તરીકે તેને પીછાની લીધો.

એ ખબર માહુઇને પડી.

કમનસીબ યઝદઝર્દની ખબર જાસુસોથી માહુઇને પડતાજ, તેણે ગુપચુપ ખુશરોને બોલાવી મગાવ્યા, અને યઝદઝર્દનુ માથુ કાપી લાવવાનો તેને હુકમ કીધો, અને નહી તો તેનો તેમજ તેના કુટુબનો જાન લેવાની માહુઇએ તેને ધમકી આપી.

યઝદઝર્દની કતલ.

ખુશરોનુ પેલા જુલમગાર માહુઇ આગળ કાંઈ ચાલ્યુ નહી. યઝદઝર્દનુ ખુન કરવા ખુશરોની હિમત ચાલતી નહી. પણ રાતને વખત જ્યારે ખુશરોના મકાનમા યઝદઝર્દ એક જવનુ નાન ખાતો બેઠો હતો, તેવામા ખુશરોએ તેના જીગરમા ખંજર ભોકી તેને બેજાન કીધા. એ પછી તેનો લાસ માહુઇને સ્વાધીન કીધી.

આ બનાવ તારીખ ૨૩ મી આગસ્ટ ઇ સ ૬૫૧, ને દીને બન્યો હતો મરણ વખતે યઝદઝર્દની ઉમર ૩૫ વરશની હતી ૧૫ વરશની ઉમરે ઇરાનની જરથોશ્તી અનજુમને તેને તખતે લાવી બસાડ્યો હતો સુરજ જેમ ઉગે છે અને અસ્ત પામે છે, તેવીજ હાલત રાજપાતની થાએ છે તેજ હાલત જરથોસ્તી રાજપાતની થઇ, અને તેજ રીતે પારસી સલતનત સદાની અસ્ત પામી

આખરી ટીકા.

મહાન પ્રજાઓનુ ચહડવુ અને પડવુ, તેમની રીતી અને નીતી ઉપર મોટો આધાર રાખે છે જે પ્રજા માજ અને શોખમા લીન થઈ પડે છે, તે અંત પરાજય થવાને સરજાએલીજ છે. યઝદઝર્દ એજ સબબથી પારસી શહનશાહતને સદાની ગુમ કીધી છે

જો દગની-એરીઅનોએ કાદુસીયાની લડાઇમા પોતાનો ઝુન્ડા ગુમાવ્યો નહી હોત, અને એ કામ મોહના શોખમા પડી નહી હોત, તો આજે તમામ યુરપ ખંડના એરીઅન દેશોમા 'ઇઝદેવાન' બદલે 'અહુરામઝદ'ના નામની પરસ્તેશ થઇ હોતે, અને દેવલાને બદલ આતશકદેહમા રોશન આતશના કીબલા બીરાજી રહેતે

થયો એ મુજબ પારસી શાહા કતલ,
રહી નહી તેની અસલ કે નસલ
અજબ છે જફા તારી ચર્ખે બુલન્દ,
પિછાને નહિ તુજ ફન્દ હોશમન્દ
અરે ગોળ ગૂમ્બજ ફિતુરી કહન,
કિધો પારસી શાહ કહા તે દફન.

ગજબ છે ચલન તારી ઓ આસમાન,
કિધા તુએ તારાજ જરથોશ્તીયાન.
ખલક થાઈ તાજૂબ હયરત રહે,
મલકબી પલક ના એ દુખો સહે.
જગત જોઈ આફ્ત સિહા-અંધકાર,
કજાબી રડે જોઇને શેહરિયાર.

એક રોજ છે જીંદગી આ તમામ,
તજી ફાની જઇશુ મિનોઇ મુકામ.
એક રોજ છે જીદગી આ ખતમ,
નહી સગ કોઈ સિવાએ [1]કરમ
સિતારો થયો યઝદઝર્દીનો અસ્ત,
થઈ તેની અવલાદ નાબૂદ નષ્ટ.
કિધી પારસી શાહી તેણે ખતમ,
પડયો પારસીઓની ઉપર જૂલમ
રિજાલા અરબ જે હતા બહુ બતગ,
થયા રાજ કર્તા, બનિયા મલગ.
કીધા આસમાને છે સઉન ફના,
આ ફાનીમા નહી કોઇને મલતી પનાહ.
થયા પારસીઓ પરાગન્દ તમામ,
ઈરાન છોડી ગયા ગામેગામ.
હતા બળ કળમા બિલ્કુલ પુર,
રગે રૂપાલા, વિપતીથી ચુર
કદમા કદાવર, બુલન્દ તનના,
તકદિરના ફુટા, વતન વનના.
અકળે પુરા, દિલથી દલેર,
દિલમા સબાવત, માયા ’ને મહેર.
હજારોએ છોડી દિધા રહેઠાણ,
નિકલિયા આવવાન હિંન્દુસ્થાન

તજી શહેર આબાદ કીધી સફર,
ઉતરિયા પ્રથમ ‘દીવ’ બદર ઉપર
વસી દીવમા વીશ વરશ, એક કમ,
ગયા ત્યાથી પાછા સજાંન ગમ
વસી ત્યા વતન તે કિધુ ગામને,
સ્થાપ્યુ ત્યા [2]આતશ-બહેરામને
૫૬૦૦
રહી રીત નહિ કઇ, રહી નહી ભાત,
રહ્યા નહી પોશાક, રહિ નહી વાત
રહિ નહિ જીદગીની રાહાને રસમ,
ફકત રાખીયો એક કાયમ ધરમ.
હતા નહી ત્યારે ‘કોલર’ ને ‘ટાઇ’,
હતી પારસી જાગલાની નવાઈ
હતી પારસી નારો હિમતે પુર,
નીતી અશોઇથી હતી ભરપુર
હતો નહી પોલકા ને સેથા પર માર,
હતો નહી ચસ્માની ઉપર સુમાર
હતા નહી ‘ઇન્સર્શન’ ‘રીબન’ ને ‘લેસ,’
હતા નહી ત્યારે વસણુએલા કેસ
હતા નહી બાળકને ‘સેલરના સુટ,’
પપ્પા નહી કુકતા’તા લામ્બી ‘ચીરૂટ.’
પારસીની શાહીનો એ છે ચીતાર,
કથ્યુ મે કથન યઝદઝર્દ શહેરિયાર
૫૬૨૬

પારસીઓની શહેનશાહત પડી ભાગ્યા પછી, તેમની તાહાસઆગની તીગતવાર નોંધ તવારીખની શાહાદત સિકકે આજે નીચે પ્રમાણે રજુ થઇ શકે છે

ઇ૦ સ૦ ૬૪૧, મા નીહાવદની લડાઇ થઇ હતી

ઇ૦ સ૦ ૬૫૧, મા અટલ નીહાવદની લડાઈ પછી દસ વરશ વિત્યા બાદ યઝદઝર્દ કતલ થયા હતો.

---

૧ કરમ-કર્મ યાને કરણી.

૨ પારસીઓએ ઇરાનથી હિંદુસ્થાનમા આવ્યા પછી પેહલવેહલ્લુ હિન્દુસ્થાનમા જે આતશ-બેહરામ બધાવ્યુ હતુ, તે એજ હતુ.

ય૦ સ૦ ૬૫૧ થી ય૦ સ૦ ૭૫૧ } એટલે ૧૦૦, વરશ સુધી પારસીઓએ નાહશીને કોહિસ્તાનના પાહાડી મુલકોમા આસરો લીધો.

ય૦ સ૦ ૭૫૪ મા પારસીઓ મકરાનની દક્ષીણે ઓરમ , નામના ટાપુ તરફ ગયા હતા

ય૦ સ૦ ૭૬૬ એટને ૧૫ વરશ સુધી પારસીઓ ઓરમઝના ટાપુમા રેહા હતા.

ય૦ સ૦ ૭૬૬ } પારસીઓ આરમઝના ટાપુમાથી નીકલી પ્રથમ દીવ બદરે ગયા,
ય૦ સ૦ ૭૮૫ } અને દીવમા તેઓ ૧૯ વરશ સુધી રેહ્યા હતા

ય૦ સ૦ ૭૮૧ પારસીઓ દીવમા ૯ વરશ રહ્યા પછી, તેઓ ત્યાથી ય૦ સ૦ ૭૮૫ મા નીકલીને સન્જાન મધે આવી રહ્યા હતા

ય૦ સ૦ ૭૯૦ ના સાલમા પારસીઓએ સન્જાન મધે પેહલવેહલ્લુ આતશ બેહરામ બાધ્યુ હતુ (હીન્દુસ્થાનમા પેહલ્લુ આતશબેહરામ એજ બધાયુ હતુ)

ય૦ સ૦ ૭૯૦ થી ય૦ સ૦ ૧૦૯૦ } એ પછી લગભગ ૩૦૦ વરશથી વધુ પારસીઓ સન્જાનમા વસી, ત્યાથી ગુજરાતમા ચોતરફ તેઓ વસવાટ કરતા થયા હતા

ય૦ સ૦ ૧૪૯૦ } એ પછી મહમદ બેગડાએ સન્જાન ફતેહ કરવા સન્જાનના હિન્દુ રાજા સામ ચહડાઈ કીધી હતી, જે પ્રસંગ અરદશીર નામના પારસીની સરદારી હેઠળ, પારસીઓ સન્જાનના રાજા તરફથી મુસલમાનોની સામ લડી તેઓએ પોતાની બહાદુરી દેખાડી આપી હતી, અને ત્યાર પછી તેઓ બારોટના પાહાડ ઉપર જઈ વસ્યા હતા

એ પછીના પારસીઓને લગતા બનાવો ઘણુ જાણીતા છે, અને તે બતાવ દરશાવવાની કાંઈ જરૂર રહી નથી

ધનજીભાઈ નવરોજી પટેલ.*

(ભાગ ૧ લો.)

સમાપ્ત.

*અમારા કુટુંબમા અમારા પિતાજીના હાથ લખેલી એક ચોપડી નામ ગુલબો સનોબર વ કઈ છે. આજથી ૬૮ વર્ષ ઉપર હોવના પુરાવા લખનારાઓ પોતાના લખાણની તારીખ કેમ આપતા હતા અને તે અરસામા આપણા પારસીઓ ગુજરાતી ભાષા કેવી રીતે લખતા હતા તથા પોતાની ચઢતી વંશાવળી કેમ જાળવી રાખતા હતા તેના એક નમુના તરીક અમારા પિતાજીની ઉપલી હાથના લખેલા ચોપડીમાના કોલાકોને જેમ તેમા છે તેમ હમો તે નીચે આપ્યે છિએ—

"આજ રોજ મુબારક ૩ અરદીબેહશત અમરદાદ માહા મુબારક ૪ તેરાનર તીર હોજેદ, ને શાને ૧૨૧૭ એજદેજરદી, શંવત ૧૯૦૪ ના વરખે માગશર વદ ૮ ને વાર બુધે, તા૦ ૨૯ માહ ડીસેમબર શાને ૧૮૪૭ ઈશવી, શાક શાલીવાન ૧૭૬૯, મુશલમાની તા૦ ૨૦ માહ મોહોરમ શાને ૧૨૬૪ હીજરી, એ દીને કલાક ૧૨ ને હમલે શામપુરના કીધી ? અસલ પરમાન નકલ ઉતારી છે એ કીતાબનો માલક કમતરાન ગરીબ શરવની પાકિ ખાખ, નવરોજજી, નાહાનાભાઈ, શોરાબજી, જમશેદજી, શોહોરાબ, નવરોજ, જમશેદ, હીરા, રતન, ડોશા—મુનશા, બંદર સુવાલીના હમ હમારી ખાએશને વાશતે એ ૨ ગીન કીશો લખ્યા છે."

એજ લખનારની કલમથી લખાયલાં બીજાં પુસ્તકો.

By The Same Author.

નવલ કથા.

૧ લૈલા યાને તીલસમાતી બાગ

૨ કેનેથ, યાને દુખના પાહડ ઉપર ચહડતો મુસાફર.

૩ કલીયોપેત્રા મીસરની રાણી

૪ વેલાતના કાળા મેઢા ચાર ભાગમા સપુર્ણ

પારસી સંસારી વારતાઓ.

૫ ગગાબાણુ યાને ત્રીયા તેજ

૬ ઓરતના ગુલામ.

૭ ચશમના ખસમ.

૮ અનારકલી

સંગીત શાસ્ત્ર સબંધી પુસ્તકો.

૯ હિન્દુસ્થાની રાગ વિદ્યા.

૧૦ કળાવત યાને આર્ય સગીત કળા (જ્ઞાન પ્રસારક ભાશણો અને સગીત દતકથા)

જીવન વૃતાંત.

૧૧ વીકટર આલબમ પ્રીન્સ વીકટર (પ્રીન્સ ઑફ વેલ્સ) ની જીંદગીનો ચીત્રયુક્ત હેવાલ. મુબઇના ગવરનર લાર્ડ સેન્ડહરસ્ટને અર્પણ કરેલુ પુસ્તક. (બીજી આવૃતી.)

પારસી સાહીત્ય. (તમામ બેત અને સંગીતમાં)

૧૨ રૂસ્તમ અને સોહરાબ

૧૩ જમશેદ અને ઝોહાક

૧૪ ઝોહાક અને એબ્લીસ

૧૫ શાહજાદો શિયાવક્ષ

૧૬ યઝદઝર્દ શહેરીઆર પારસીઓનો છેલ્લો પાદશાહ. પારસી સલ્તનતનુ પડી ભાગવુ.

૧૭ આતશ પરસ્ત યાને કુહે-ગબ બાબાદખના દાસ્તાનનો એક ભાગ. (યઝદઝર્દ દાસ્તાંનનો ઉત્તર ભાગ.)

૧૮ ઝાલ અને રોદાબે.

૧૯ દારા અને સીકન્દર (હખામનની વંશનો એક સફો.)

૨૦ બેજન અને મનીજેહ (ક્રિયાની મોહબતનો એક સફો)

૨૧ રૂસ્તમ અને અસ્ફન્દીયાર

૨૨ જરથુસ્ત્રા પારસી પેગમ્બરની જીંદગી અને જમાનો

૨૩ પવીત્ર જરથોસ્તી લડાઈઓ (ગુસ્તાસ્પ અને અસ્ફન્દીયાર)

૨૪ શાહજાદો એરચ (ઇરાન અને તુરાન વચ્ચેના કીનાકેસાની શરૂઆત)

૨૫ ફરીદુન અને ઝોહાક

સંસાર ઉપયોગી વૈદક પુસ્તકો.

૨૬ સ્ત્રીનો સાચો સલાહકાર. (ચોથી આવૃતી)

૨૭ સ્ત્રી ભવસાગર. (બીજી આવૃતી) Ladies' Vadmeoum

૨૮ સ્ત્રી-દર્પણ. Ladies' Mirror

૨૯ જીવન શાસ્ત્રના ગુપ્ત ભેદ The Great Art Of Living

૩૦ સ્ત્રી શાસ્ત્ર. Feminology

નાટકો અને ઑપેરો.

૩૧ ખરલતે શયતાન

૩૨ રૂસતમ અને સોહરાબ (ઑપેરા)

૩૩ લૈલા યાને નીલસમાની બાગ

૩૪ ફેરાઉન.

૩૫ તુફાન (ઑપેરા)

૩૬ હાબીલ.

૩૭ કલીયોપેત્રા

છપાય છે.

૩૮ પારસી શાહનામુ (તમામ ચીત્રોથી ભરેલુ.) (એનગ્રાજીમાં.)

૩૯ મરદનો મદદગાર (પુરૂષાસ્ત્ર) The Mysteries Of Man.

૪૦ સંગીત શાસ્ત્ર Science Of Aryan Music.